

ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

На правах рукопису

ГУМІН ОЛЕКСІЙ МИХАЙЛОВИЧ

УДК 343.9:159.9.019.4

**КРИМІНАЛЬНА НАСИЛЬНИЦЬКА
ПОВЕДІНКА ОСОБИ:
ТЕОРЕТИКО-ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ**

Спеціальність: 12.00.08 – кримінальне право та криминологія;
кримінально-виконавче право

Дисертація

на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук

Науковий консультант:

Костенко Олександр Миколайович

доктор юридичних наук, професор,

академік Академії правових наук України

Львів
2010

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	3
ВСТУП.....	4
<i>Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНА КРИМІНАЛЬНОЇ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИ.....</i>	<i>17</i>
1.1. Стан дослідження проблеми кримінальної насильницької поведінки особи.....	17
1.2. Поняття та зміст кримінальної насильницької поведінки особи.....	44
Висновки до розділу 1.....	78
<i>Розділ 2. КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ КРИМІНАЛЬНОЇ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИ</i>	<i>81</i>
2.1. Види та форми кримінальної насильницької поведінки особи.....	81
2.2. Поширеність кримінальної насильницької поведінки в сучасному українському суспільстві та кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє насильницькі діяння.....	113
2.3. Латентність кримінальної насильницької поведінки особи та проблеми її усунення.....	141
2.4. Віктимологічна характеристика особи, яка є жертвою кримінальної насильницької поведінки.....	165
2.5. Детермінація кримінальної насильницької поведінки особи.....	191
Висновки до розділу 2.....	229
<i>Розділ 3. ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНІЙ НАСИЛЬНИЦЬКІЙ ПОВЕДІНЦІ ОСОБИ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЩОДО ЗНИЖЕННЯ ЇЇ РІВНЯ</i>	<i>235</i>
3.1. Використання зарубіжного досвіду у запобіганні кримінальній насильницькій поведінці особи.....	235
3.2. Організаційно-правові засади запобігання кримінальній насильницькій поведінці особи.....	256
3.3. Форми та методи діяльності органів внутрішніх справ щодо зниження рівня кримінальної насильницької поведінки осіб.....	278
Висновки до розділу 3.....	342
ВИСНОВКИ.....	348
ДОДАТКИ.....	359
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	582

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

УВП	– Установи виконання покарань
ДНД	– Добровільні народні дружини
ЖЕК	– Житлово-експлуатаційна контора
ЗМІ	– Засоби масової інформації
КК України	– Кримінальний кодекс України
КУпАП	– Кодекс України про адміністративні правопорушення
МВС	– Міністерство внутрішніх справ
МОЗ	– Міністерство охорони здоров'я
МОН	– Міністерство освіти та науки
ОВС	– Органи внутрішніх справ
ООН	– Організація Об'єднаних Націй
ПТУ	– Професійно-технічне училище
СБУ	– Служба безпеки України
СНД	– Співдружність Незалежних Держав
США	– Сполучені Штати Америки
УМВС України	– Управління Міністерства внутрішніх справ України
ЦК України	– Цивільний кодекс України
КЗпП	– Кодекс законів про працю

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах змін і перетворень у багатьох сферах суспільного життя відстежується зростання злочинності, набувають поширення різні види протиправної поведінки. Одним із її проявів є насильницька злочинність, яка посягає на найбільш значущі цінності людини – життя і здоров'я. Насильство супроводжує людство впродовж усього часу свого існування, зазнають змін лише обсяг та якісні його показники, які залежать від соціальних, політичних, економічних, загальноісторичних та інших процесів розвитку суспільства.

Теорія та практика постійно стикаються з двома основними проблемами: зростання насильства у його різних проявах та зниження рівня протидії йому. Насильство завжди є передумовою виникнення кримінального безладу і соціальної кризи, яку воно породжує. Упродовж 2009 р. правоохоронними органами України зареєстровано 398,044 тис. злочинів, що на 13,1% перевищує показник попереднього року. Найбільшу кількість злочинів зареєстровано органами внутрішніх справ України (близько 99% від загальної кількості злочинів, зареєстрованих правоохоронними органами) [410].

Офіційна статистика останніх років вказує на зростання відсотка розкриття вбивств (93,1% - у 2008 р., 93,3% - у 2009 р.), грабежів (60,7% - у 2008 р., 60,9% - у 2009 р.), зґвалтування (89,7% - у 2008 р., 92,5% - у 2009 р.) [410]. Проте це не відображає реального стану насильницької злочинності та запобігання їй, оскільки дослідження латентної частини злочинів, аналіз протиріч серед існуючих різновидів державного статистичного обліку свідчать, що зниження обсягів реєстрації та зменшення показників злочинності не відповідають дійсності – на рубежі століть кримінальне насильство та терор є частиною негативної характеристики українського суспільства.

За останні двадцять років розвитку державності в Україні зусилля, спрямовані на створення ефективної системи протидії злочинності, не мають належних позитивних результатів. Засади охорони основних прав людини, які

передбачено у Кримінальному кодексі України (далі – КК України), не дотримуються і не забезпечуються повною мірою органами державної влади і управління. Подальший розвиток суспільства, що має тенденції до криміналізації, посягання окремих його членів на життя і здоров'я громадян вимагає пошуку оптимальних шляхів блокування, нейтралізації та усунення негативних чинників, умов та детермінант, що сприяють вчиненню насильницьких дій.

Різноманітні аспекти злочинного насильства дедалі частіше привертають увагу не тільки юристів, а й фахівців інших галузей знань - психології, філософії, соціології тощо. Поява і розвиток науки про насильство – віолентології (від лат. *violence* – насильство) – є однією зі спроб сучасного суспільства наблизитись до розв'язання проблеми кримінальної насильницької поведінки особи. Кримінально-правовий аспект дослідження насильницької поведінки особи має принципове значення для кримінології, зокрема щодо визначення понять насильницького злочину та насильницької злочинності, а також кола насильницьких злочинів.

Існує теоретична і практична необхідність у подальшому вивченні проблем кримінального насильства, у поглибленні кримінологічного дослідження його проявів, форм поведінки злочинця та жертви, у розробці заходів запобігання йому, зокрема органами внутрішніх справ.

Серед науковців, що займаються проблемами кримінології, має місце дискусія щодо такого негативного феномена, як «насильство». Насильство розрізняють у «чистому вигляді» і насильство як спосіб впливу на інший об'єкт. Актуальним є вивчення проявів кримінальної насильницької поведінки у сучасному світі, дослідження її окремих форм та видів, а також аналіз можливих способів «пом'якшення» її наслідків для подальшого життя людства, постійним супутником якого, на жаль, є насильство. Саме тому розв'язання проблем насильницької поведінки та запобігання їй є актуальним як з теоретичної, так і з прикладної точки зору.

Чільне місце у запобіганні насильницьким злочинам належить ОВС та їхнім підрозділам. Саме вони, в більшості випадків, у порівнянні з іншими правоохоронними інституціями держави, наділені відповідними повноваженнями для виконання цієї функції. Тому за складних соціально-економічних умов актуальним є з'ясування поняття насильства; розробка ефективного механізму боротьби з насильством; аналіз відповідних норм кримінального закону та практики його застосування органами внутрішніх справ як особливим суб'єктом запобігання до осіб, яким властива насильницька поведінка.

Визначення напряму дослідження ґрунтувалося на фундаментальних працях учених, які розглядали окремі аспекти проявів насильства у своїх працях, а саме: Р.А. Базарова, О.І. Бойцова, В.О. Владімірова, Л.Д. Гаухмана, В.В. Єраксіна, В.В. Іванової, І.Я. Козаченка, М.Й. Коржанського, Г.А. Крігера, В.М. Кудрявцева, Н.Ф. Кузнецової, П.С. Матишевського, В.О. Навроцького, Б.С. Нікіфорова, М.І. Панова, А.О. Пінаєва, М.І. Побігайла, Л.В. Сердюка, В.І. Сімонова, М.В. Стерехова, В.Я. Тація, Р.І. Тевліна, А.П. Тузова, С.Д. Шапченка, Р.Д. Шарапова та ін. Попри важливість напрацювань учених, ще далеко не всі аспекти насильства у складах злочинів, передбачених чинним Кримінальним кодексом, були кримінологічно досліджені.

Вагомий внесок у теоретичні розробки проблем запобігання насильницькій поведінці зробили російські та вітчизняні вчені: О.М. Бандурка, В.О. Глушков, В.В. Голіна, В.К. Гришук, Н.О. Гуторова, Л.М. Давиденко, П.С. Дагель, А.І. Долгова, О.М. Джужа, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, О.М. Костенко, В.М. Кудрявцев, П.П. Михайленко, Г.М. Міньковський, Л.В. Франк та багато інших. Чимала кількість праць із кримінального права та кримінології присвячені загальним питанням теорії запобігання злочинності та окремим її видам, що створює умови для подальших досліджень та вироблення рекомендацій і пропозицій, які сприятимуть вирішенню цієї проблеми.

Одним із завдань кримінологічної науки є пошук оптимальних шляхів удосконалення діяльності органів внутрішніх справ щодо запобігання

злочинам, складовою яких є насильницька поведінка особи, а також розробка з цією метою відповідних теоретичних і практичних рекомендацій щодо їх запобігання та усунення. Потребує подальшого вдосконалення існуюча кримінологічна теорія зниження рівня насильницької поведінки, зокрема, і кримінального насильства – як одного з найнебезпечніших проявів насильницької поведінки.

Це зумовлено тим, що проблема насильства у кримінальному праві розглядалась в основному в межах аналізу конкретних складів злочинів проти особи, власності, порядку керівництва без урахування загальних тенденцій її виникнення та здійснення.

Зважаючи на те, що практично третина Особливої частини КК України містить опис насильницьких злочинів, а їх склади розташовані у різних главах кримінального закону, ми не обмежуємось дослідженням насильства стосовно якоїсь однієї групи злочинів. Актуальною у цьому аспекті є група норм, які визначають склади злочинів та покарання за суспільно небезпечні посягання на права і свободи людини і громадянина, залежно від конкретного об'єкта злочинного діяння (розділи II–VI Особливої частини КК України). Вказані злочини є «серцевиною» насильницької злочинності.

У роботі розглянуто питання кримінально-правової боротьби з насильством, оскільки ця проблема є комплексною за змістом, а її розв'язання вимагає застосування системних та конкретних підходів, які будуть дієвими та ефективними.

Недостатнє дослідження окреслених проблем, наявність суперечливих, а в окремих випадках помилкових підходів до їх вирішення, необхідність їх переосмислення, з урахуванням міжнародного і вітчизняного досвіду у протидії насильницьким посяганням на особу, значною мірою зумовили вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана відповідно до Пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ, на період 2010–2014 років,

затверджених наказом МВС України № 347 від 29 липня 2010 р., згідно із Пріоритетним напрямком розвитку правової науки на 2005–2010 рр., рекомендованим Академією правових наук України (постанова № 2/04-2 від 18 червня 2004 р.), а також планами науково-дослідної роботи Львівського державного університету внутрішніх справ (тема науково-дослідницьких і дослідницько-конструкторських робіт із номером держаної реєстрації «Проблеми реформування правової системи України», номер державної реєстрації 0109U007853).

Мета і завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб на основі аналізу теоретичних напрацювань, емпіричних і статистичних даних з'ясувати та обґрунтувати кримінальну насильницьку поведінку особи, вплив деліктних і криміногенних чинників на її формування, запропонувати шляхи удосконалення діяльності органів внутрішніх справ щодо запобігання насильству серед громадян.

Обрана мета обумовлює необхідність вирішення таких основних завдань:

– з'ясувати теоретичний зміст понять насильства та кримінального насильства, розглянути концептуальні питання відповідно до специфічних ознак вказаних понять із використанням досягнень наук кримінального права, деліктології, деонтології, конфліктології, з урахуванням існуючого історичного аналізу насильницької поведінки у різноманітних її різновидах та формах прояву;

– охарактеризувати сучасну насильницьку злочинність із використанням статистичних показників, а також за матеріалами емпіричних досліджень;

– здійснити аналіз норм кримінального законодавства, що передбачають кримінальну відповідальність за злочини із застосуванням фізичного, психічного, а також комбінованого (поєднаного) – сексуального та економічного насильства, які можуть бути їх складовими;

– обґрунтувати доцільність комплексного аналізу детермінації кримінальної насильницької поведінки особи;

- з'ясувати основні причини та умови високої латентності насильницьких злочинів;
- узагальнити досвід використання українського та зарубіжного законодавства щодо запобігання кримінально караній насильницькій поведінці особи, і на підставі чого запропонувати авторські рекомендації, спрямовані на вдосконалення вітчизняного законодавства у цьому напрямі;
- обґрунтувати та сформулювати конкретні рекомендації щодо вдосконалення діяльності органів внутрішніх справ у сфері запобігання кримінальній насильницькій поведінці особи.

Об'єкт дослідження становлять суспільні відносини, що виникають у зв'язку з вчиненням злочинів, пов'язаних із насильством над особою, а також діяльність органів внутрішніх справ щодо запобігання кримінальній насильницькій поведінці особи.

Предметом дослідження є кримінальна насильницька поведінка особи.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети і вирішення завдань дисертаційного дослідження з урахуванням специфіки його предмета й об'єкта було використано систему загальнонаукових і спеціальних методів.

Застосовано окремі наукові методи: *метод функціонального аналізу*, на основі якого насильство розглядається як явище динамічне (р. 1 пп. 1.1., 1.2., 1.3.); *емпіричний метод* (р. 1 пп. 1.1., 1.3., р. 2 пп. 2.1., 2.2., 2.3., 2.4., р. 3 пп. 3.1., 3.2., 3.3.); *логіко-нормативний метод* (при підготовці проектів змін та доповнень до чинного законодавства) (р. 1 п. 1.3., р. 3 пп. 3.1., 3.2., 3.3.); *компаративістський метод* дозволив виявити загальні риси і специфічні особливості розвитку вітчизняного та іноземного законодавства на шляху викорінення насильства (р. 3 пп. 3.1., 3.2., 3.3.); *пізнавальний, або когнітивний* (що дало змогу обґрунтувати провідне значення кримінологічних знань, умінь, навичок у здійсненні профілактичної діяльності органів внутрішніх справ) (р. 2 п. 2.4., р. 3 п. 3.3.); за допомогою *системного методу* визначено структуру та класифікацію суб'єктів запобігання кримінальній насильницькій поведінці (р. 3 п. 3.3.); *метод аналогії* (було використано під час формулювання висновків

щодо виділення форм та методів діяльності ОВС у зниженні рівня кримінальної насильницької поведінки осіб) (р. 3 п. 3.3.).

Застосування методів *анкетування та опитування, безпосереднього спостереження і аналізу документів* сприяло проведенню опитування та вивчення особових справ засуджених, а також дозволило зібрати емпіричний матеріал для характеристики рівня та динаміки досліджуваної кримінальної насильницької поведінки, з'ясувати їх причини й умови. Для первинної обробки інформації, отриманої зі статистичної звітності та засобів масової інформації, застосовувались статистичні прийоми, зокрема зведення та групування, розрахунку різних видів відносних величин (див. Додатки А, Б, В). Зібраний емпіричний матеріал щодо кримінальної насильницької поведінки особи було піддано системній обробці й аналізу, що забезпечило отримання взаємопов'язаних достовірних уявлень про нього.

Теоретичну базу дослідження становлять праці вітчизняних і зарубіжних учених із кримінології, кримінального права, криміналістики, кримінального процесу, адміністративного права, конфліктології, юридичної психології, педагогіки, соціології, управління та інших напрацювань теоретичного і практичного змісту.

Нормативно-правову основу дисертації становлять Конституція України, кримінальне законодавство та законодавство інших галузей права, рішення вищих судових органів України, відомчі акти правоохоронних органів, у яких розглядається природа та сутність правозастосовної діяльності органів внутрішніх справ щодо запобігання кримінальному насильству, повноваження посадових осіб та підрозділів системи МВС у вказаній сфері.

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали опитування за спеціально розробленою дисертантом анкетною студентів, курсантів, слухачів-заочників та слухачів курсів перепідготовки (всього 1200 осіб) Львівського державного університету внутрішніх справ (дослідження проводилось у період з 2003 до 2008 рр.). Узагальнено результати дослідження особових справ засуджених до позбавлення волі за насильницькі злочини, які перебували у

слідчому ізоляторі Департаменту з питань виконання покарань у Львівській області за період з 2003 до 2008 рр. (всього проаналізовано 600 особових справ засуджених). Здійснено аналіз друкованих видань засобів масової інформації на предмет висвітлення насильницької поведінки в українському суспільстві за період з 2001 до 2008 рр. (проаналізовано близько 10000 публікацій). Автором проаналізовано реєстр вироків у кримінальних справах на сайті Верховного Суду України, винесених у 2009–2010 рр. (понад 200 вироків).

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у тому, що на основі проведеного комплексного вивчення та аналізу з'ясовано, обґрунтовано і запроваджено авторське визначення понять кримінальної насильницької поведінки особи, з'ясовано систему та зміст деліктогенних і криміногенних чинників, що її обумовлюють, подано узагальнену кримінологічну характеристику насильницьких злочинів, вчинених особою, запропоновано шляхи удосконалення діяльності органів внутрішніх справ щодо запобігання їм.

У дисертації обґрунтовано низку нових концептуальних та важливих для правоохоронної практики положень і висновків щодо кримінальної насильницької поведінки особи, які виносяться на захист, а саме:

уперше:

– як самостійний об'єкт кримінологічного дослідження, розглядається кримінальна насильницька поведінка особи, під якою пропонується розуміти зовнішні прояви та пов'язані з ними внутрішні психічні стани особи, що проявляються у забороненому кримінальним законом умисному фізичному або психічному впливі на іншу особу (чи інших осіб);

– обґрунтовано, що за кількісними та якісними відмінностями кримінальна насильницька поведінка може проявлятися у кримінально-насильницькому вчинку (одноразовому акті насильства) та у кримінально-насильницькій діяльності (сукупності кримінально-насильницьких вчинків);

– висловлено позицію, що є підстави вважати, що у чинному Кримінальному кодексі України обґрунтовано передбачено відповідальність за всі найбільш суспільно небезпечні прояви насильницької поведінки;

– обґрунтовується, що сексуальна та економічна насильницька поведінка завжди пов'язані з психічним, а в окремих випадках з фізичним насильством. За їх відсутності наявність сексуального та економічного насильства виключається;

удосконалено:

– поняття насильства. Пропонується розмежувати кримінально-правове та кримінологічне поняття насильства. Під насильством у кримінально-правовому розумінні пропонується розуміти умисний, суспільно небезпечний, кримінально-протиправний вплив на тіло або психіку іншої особи (осіб). Формою кримінального насильства є умисний злочин, який містить ознаки такого насильства або в диспозиції кримінально-правової норми, або (і) у фактичній характеристиці вчиненого діяння, і в якому насильство виступає як спосіб досягнення мети, або який орієнтований на скоєння злочинів із застосуванням насильства (забезпечує вчинення насильства). Виокремлено специфічні ознаки кримінально-правового та кримінологічного поняття насильства. Кримінологічне поняття насильства включає в себе, окрім насильства в кримінально-правовому розумінні, також внутрішні прояви насильницької поведінки особи. Це поняття слід трактувати ширше, ніж кримінально-правове, оскільки кримінологія має свій специфічний предмет, вивчає закономірність злочинності у всіх її проявах, детермінації і причинності: кримінологічне поняття насильства включає в себе не тільки його кримінальні й передкримінальні прояви (адміністративно-карані або такі, що іще не оцінюються, як аморальні і т.д.) щодо інших людей, а також розширює коло можливих об'єктів насильницького впливу;

– визначення комбінованих (поєднаних) видів насильства: сексуального, під яким слід розуміти насильницьке посягання однієї особи на статеву свободу, статеве здоров'я чи статеву недоторканність іншої особи, що здійснюється без конкретно вираженої згоди цієї особи та може призвести до її смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я; економічного, що становить умисне незаконне насильницьке позбавлення чи обмеження

однією особою іншої особи майнових прав, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, спричинити економічну недостатність, порушення фізичного чи психічного здоров'я;

– класифікацію насильницької поведінки за різними підставами: за тривалістю вчинених дій (кримінально-насильницький вчинок; кримінально-насильницька діяльність); за ступенем реалізації злочинного наміру (незакінчена (підготовка до злочину та замах на його вчинення) та закінчена кримінально-насильницька поведінка); за критерієм активності дій - активна та пасивна (зважаючи на кримінологічне трактування автором насильства шляхом не тільки дії, а й бездіяльності);

– на відміну від численних пропозицій щодо створення різноманітних державних фондів на допомогу усім потерпілим від злочинів, обґрунтована доцільність створення спеціального державного фонду для виплати компенсації потерпілим саме від насильницьких злочинів у випадках, коли не встановлено особу, яка вчинила злочин, або така особа переховується чи є неплатоспроможною; на підставі аналізу правозастосовної практики, зважаючи на значне зростання кількості насильницьких злочинів та постраждалих від них, аргументовано необхідність створення центрів із надання соціальної допомоги жертвам насильства та введення у вищих навчальних закладах усіх форм підпорядкування спеціальних курсів із подолання насильницької поведінки, використовуючи міжнародний досвід вирішення цієї проблеми;

отримали подальший розвиток:

– вчення про кримінологічну характеристику особи, що вчиняє насильницькі дії, та жертву насильницької поведінки. Характеристика таких осіб подана стосовно різних форм насильницької поведінки (фізичного, психічного та комбінованого насильства);

– знання про специфічні прояви кримінальної насильницької поведінки у сфері сімейно-побутових відносин. Доведено, що проявам насильницької поведінки, як правило, передує загострення чи ускладнення триваючого конфлікту, пов'язаного з одностороннім або взаємним застосуванням насильства;

– підходи до організації протидії насильницькій поведінці на загальнодержавному рівні та в роботі органів внутрішніх справ, як одного з основних суб'єктів такої діяльності. Для покращення якості реагування на інформацію про вчинення насильства у чергових частинах органів внутрішніх справ доцільно створювати постійно діючі спеціалізовані групи з метою підвищення ефективності реагування на інформацію про вчинення насильства в сім'ї, про хуліганські прояви у квартирах і гуртожитках, заподіяння тілесних ушкоджень, завдання побоїв, вчинення мордування та про погрози вбивства;

– з урахуванням специфіки застосовуваного насильства у досліджуваних злочинах, сформульовано заходи із запобігання їм окремими підрозділами ОВС (спеціально-кримінологічне, індивідуальне та віктимологічне). Обґрунтовано позиції щодо: закріплення індивідуальної відповідальності суб'єктів запобігання за її результатами; започаткування системи заохочень у правоохоронних органах за результатами попереджувальної роботи; активнішого залучення до такої діяльності громадськості, органів місцевого самоврядування, окремих громадян;

– положення про окремі елементи кримінологічної характеристики особи, що вчиняє насильницькі дії, та жертви насильницьких злочинів (стан, структура, динаміка, географія, мотиви та ін.); теза про взаємозалежність мотиву насильницького злочину та виду кримінально-насильницької поведінки;

– твердження про специфічні прояви латентної насильницької злочинності у сфері сімейно-побутових відносин та пропозиції про удосконалення механізму статистичного обліку деліктогенних і криміногенних сімей, а також скоєних типових внутрішньосімейних злочинів насильницького характеру (групу насильницьких злочинів, що вчиняються в сімейно-побутовій сфері, доцільно виокремити як предмет статистичної звітності і прогностно-аналітичної роботи - кількість зареєстрованих випадків вчинення насильства у сім'ї за його видами та вжиті щодо них заходи);

– пропозиції щодо використання позитивного досвіду застосування кримінального зарубіжного законодавства і практики профілактичного

виховного впливу на осіб, схильних до насильницьких проявів, в українській законодавчій та правозастосовній діяльності, зокрема: декриміналізація окремих насильницьких діянь осіб, які вчинили нетяжкі злочини проти членів своєї сім'ї і переведення їх в розряди адміністративних проступків; примусове проходження лікування за рахунок винної особи, яка має підвищений рівень агресивності та вчинила злочин насильницького характеру, спеціальних «тренувальних» курсів соціальних навичок спілкування та взаємодії з іншими громадянами тощо.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації положення, узагальнення, висновки та рекомендації сприяють розв'язанню теоретико-прикладних проблем кримінальної насильницької поведінки особи та запобігання їй ОВС і можуть бути використані в подальшому на таких рівнях:

- у сфері правотворчості – пропозиції та рекомендації дисертаційного дослідження можуть слугувати для уточнення низки законодавчих та підзаконних актів, що сприятиме удосконаленню діяльності органів внутрішніх справ у запобіганні кримінальній насильницькій поведінці (р. 2, р. 3);

- у правозастосовній діяльності – використання одержаних результатів дозволить поліпшити роботу ОВС при подальшому вдосконаленні законодавства у сфері регулювання суспільних відносин та запобіганні кримінальній насильницькій злочинності (р. 2, р. 3);

- у правовиховній сфері – матеріали дисертації можуть бути використані у роботі підрозділів ОВС для підвищення рівня правової культури населення та зміцнення позитивного іміджу ОВС у запобіганні кримінальній насильницькій злочинності (р. 3);

- у сфері науково-дослідної діяльності – для подальшої розробки теоретичних питань дослідження кримінальної насильницької поведінки, виявлення її детермінантів та протидії їй органами внутрішніх справ (р. 1, р. 2, р. 3);

- у навчальному процесі – матеріали дослідження можуть бути використані при підготовці підручників та навчальних посібників із дисциплін

«Кримінологія», «Кримінальне право», «Конфліктологія», окремих спецкурсів, а також інших суміжних наук (р. 1, р. 2, р. 3).

Структура дисертації обумовлена предметом дослідження, метою і завданнями, складається зі вступу, трьох розділів, які містять десять підрозділів, прикінцевих висновків, списку використаних джерел та додатків.

Загальний обсяг рукопису дисертації становить 628 аркуші, із яких основний текст – 358 аркушів, додатки - на 222 аркушах, список використаних джерел містить 503 позиції на 46 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНА КРИМІНАЛЬНОЇ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИ

1.1. Стан дослідження проблеми кримінальної насильницької поведінки особи

Сьогодні характер та поширення насильства становлять серйозну небезпеку для співіснування людей. Окрім кількісного зростання, відбуваються якісні зміни насильницької злочинності – вона стає дедалі організованішою, професійнішою, корумпованішою. Загострення цієї проблеми нерозривно пов'язане з діяльністю людини, її поведінкою.

Дослідження культурно-історичної думки людства у вигляді різномірних концепцій і теорій свідчить, що здавна і до наших днів питання щодо розуміння кримінальної насильницької поведінки концентрується довкола поняття добрих і злих начал у світі. Насильство було універсальним інструментом вирішення будь-якої проблеми, специфічною соціальною дією, за допомогою якої окремі індивіди, різні соціальні групи та класи, громадські та державні об'єднання людей утверджували своє існування, відстоювали і захищали власні цінності та ідеали, культурне і матеріальне надбання, або ж навпаки – привласнювали собі створене іншими, що свідчить про функціональність та багаторівневість цього феномена в історії людства [289, с. 6]. Є підстави стверджувати, що так чи інакше насильство певним чином притаманне життєдіяльності суспільства. Еволюція суспільства свідчить про постійне зростання значення насильства у суспільних відносинах.

Проблема проявів насильницької злочинності та насильства загалом – об'єкт наукових зацікавлень багатьох учених вже не один десяток років. Упродовж історії цивілізації людства ця проблема розглядалася неоднозначно представниками різних наукових шкіл. Звичайно, під впливом історичних подій

ставлення до неї та до розуміння суті насильства змінювалося, але вона й надалі залишається актуальною.

Вивчення думок вітчизняних і закордонних науковців дає можливість простежити еволюцію ставлення до проблеми насильницьких злочинів, з'ясувати, на якому рівні є стан її дослідження, а відтак, сформулювати власні підходи до висвітлення цієї проблематики.

У традиційно утворених суспільствах насильство, як правило, проявлялося у формах безпосередньої реакції на «чужого», аж до його знищення.

Відтак, визнаючи кримінальне насильство як недолік суспільного розвитку, у людства визріла певна готовність відмовитись від нього як у міжособистісній, так і в міжнародній практиці. Розуміння того, що прояв кримінальної насильницької поведінки породжує тільки насильство, сприяло встановленню та формуванню етики і практики ненасильницької боротьби за більш справедливе суспільство [290, с. 15].

Природно, виникає питання про першопричини цих нещасть, які існують навіть у найцивілізованіших країнах світу. Де є та межа, що виправдовує застосування насилля і знищення однією людиною інших?

На наш погляд, відповідь можна відшукати у роздумах про прояв кримінальної насильницької поведінки визначних мислителів історії, адже зашорене, нав'язливе трактування, безумовно, передує розумінню та відтворенню кримінального насильства. Тобто, можливо, дослідницька помилка у з'ясуванні значення кримінального насильства призводила до наслідування саме такого змісту явища мільйонами людей та провокувала появу таких же традицій, ідеологічних установок та політичних програм.

Поняття насильницької поведінки своїм корінням сягає у далеку історію, тому цікавою, але водночас суперечливою, виступає еволюція наукових поглядів щодо її розуміння.

Августин пов'язував насильницьку поведінку із незнанням: «люди додумались під Божим впливом до створення правових норм, які б орієнтували

людину на праведну поведінку. Людина робить безглузді вчинки, бо не знає, в чому її благо».

Сократ у зміст кримінальної насильницької поведінки вкладав ще й недоліки суспільства та кожної окремої людини. Люди, на його погляд, вчиняють злі і недоброчинні дії за власною волею, коли їх обкрадає безпам'ятство, насилує страждання і приваблює задоволення, а причина зла – недосконалість суспільства, недолік істинних знань і невміння жити [391, с. 418].

Отож, в епоху античності, ідеї якої пронизані пошуком належного соціально-політичного устрою, у трактування кримінальної насильницької поведінки вкладався найрізноманітніший зміст. Як бачимо, суто насильство не досліджувалось, а тлумачилось у межах влади чи в недосконалої організації суспільних відносин. Насильство з давніх часів привертало до себе увагу, однак це відбувалось за допомогою роздумів про суспільні взаємини.

На наш погляд, можна виокремити два слушні судження щодо розуміння кримінального насильства – це причина насильства, пов'язана з незнанням, та те, що насильство нерідко супроводжується появою тяжких наслідків. Практичне значення цих суджень можна виявити під час аналізу насильницького злочину, який пов'язаний здебільшого із настанням тяжких наслідків, а причиною вчинення його виступає, як правило, невміння правильно жити.

На думку Ш. Монтеск'є, людина внаслідок обмеженості розумного передбачення, схильності до хибних поглядів і бажань порушує закони природи і суспільства. Але справедливий законодавець значною мірою може протистояти соціальним відхиленням шляхом турботи про добробут народу, економію репресії, її особистий характер і відповідність тяжкості заподіяного [328, с. 116]. Він застерігав від небезпеки «застосування до людини насильства, з метою придушення її влади, утверджуючи таким чином свою», і вперше спробував виділити види насильства, зазначаючи, що ця сила може бути

як «фізичною», так і «вербальною». До злочинців завжди застосовується груба сила, хоча вони вже застосували її до подібних собі [328, с. 230–233].

Як бачимо, Ш. Монтеск'є вперше обґрунтовує доцільність дозволеного насильства, так званого позитивного кримінального насильства, яке необхідне та достатнє для затримання злочинця. Ця позиція ще й сьогодні знаходить своє закріплення у нормативних документах, які дозволяють органам влади при затриманні злочинця застосувати насильство. Зокрема, у чинному КК України (Розділ 8) це положення знайшло своє відображення в обставинах, що виключають злочинність діяння [337].

Ч. Беккарія як послідовник Ш. Монтеск'є, розвиваючи думки та ідеї мислителя, прямо вказував, що під час застосування насильства припиняються будь-які суспільні відносини, ще гіршими за саме насильство є його наслідки [316, с. 198–199]. Ч. Бекаррія пов'язував насильство зі злочинами проти людини, а саме з убивствами, та акцентував на тому, що між зростанням населення та насильством є певна залежність, оскільки, чим більше існує людей, тим більша потенційна можливість вчинення ними злочинів, в тому числі насильницьких. Визначаючи слушним наведене, зауважимо, що відомий американський антрополог Р. Раппопорт на прикладі вивчення Нової Гвінеї остаточно довів положення, відповідно до якого демографічний тиск спричиняє конфлікт через перерозподіл населення і доступність ресурсів на площі землі, що використовується [315, с. 118].

Ч. Беккарія вперше прирівняв насильство до злочинів проти особистості та запропонував заходи попереджувального впливу [316, с. 86]. Його постулат про те, що ліпше запобігати, ніж карати, не втратив своєї актуальності й сьогодні. Науковець зробив істотний внесок не тільки у боротьбу з насильницькими злочинами, а й зі злочинністю загалом. Його заходи попереджувального впливу щодо злочинів проти особистості, на наш погляд, стали першоосновою пізнішого утворення – так званої профілактики злочинів. Ч. Беккарія, поєднавши злочини проти особистості з насильством, вперше, не

усвідомлюючи цього, започаткував поняття кримінальної насильницької поведінки, яка знайшла своє місце у насильницькому злочині проти особи.

Прояви насильницької поведінки досліджувались також у працях Ч. Ломброзо, Е. Феррі, Г. Тарда, і, звичайно, З. Фрейда та А. Кетле [146; 345; 309; 327; 310], які пов'язували проблеми насилля з людиною, її реакцією на «несхожих, духовно чистих, не заплямованих кров'ю, подібних до себе людей» та з конкретними насильницькими злочинами. Насамперед їх цікавив соціологічний аспект дослідження, хоча багато хто наполягав на пріоритеті людської природи.

Психоаналіз З. Фрейда, соціологія Е. Дюркгейма та антропологія М. Мосса прояв кримінальної насильницької поведінки інтерпретують як свого роду об'єктивну належність до існування людини, як частину соціального середовища, над яким суспільство повинно зберігати контроль [314, с. 27].

Питання насильницької поведінки зацікавило засновника антропологічного напрямку науки Ч. Ломброзо, який намагався знайти відповідь у конкретних злочинах проти людини. Він висловив наукову позицію, що злочинна людина – це тип людей, яким притаманна низка фізичних і психічних ознак, що роблять подібними їх до варварів, дикунів, общинних людей, і, навіть, до тварин. У теорії М. Кляйна насильницька поведінка, хоча й актуалізується внаслідок відсутності задоволення базових потреб, проте формується в перші роки життя на основі природженого руйнівного-агресивного потягу [303, с. 22].

Злочинці, – зауважував Ч. Ломброзо, – це тигри в людській подобі, це хижаки, які не можуть пристосуватись до звичайних людських умов і, будучи наділеними психофізичними якостями, здатні лише вбивати, грабувати і насилувати [5, с. 210–215]. А. Адлер, розглядаючи насильницьку поведінку як функцію соціальної природи людини, відзначав, що агресія і насилля виникають за умови неможливості нормальної адаптації людини в суспільстві [304, с. 52].

На перший погляд, це звичайні судження, але, як підкреслює Г.Д. Аванесов, Ч. Ломброзо був першим, хто використовував емпіричні методи для вивчення насильства і особистості злочинця [2, с. 67]. Більше того, багато з

його висновків випробувані часом [305, с. 72]. На думку В. Фокса, ці положення заслуговують на увагу, оскільки стосуються і проблем, пов'язаних із кримінальним насильством [307, с. 38–39].

Позицію щодо природно обумовленого насильства відстоював і відомий австрійський етолог і філософ К. Лоренц, який стверджував, що насильство має інстинктивний характер, виступаючи захисною реакцією організму на навколишнє середовище. К. Лоренц та інші етологи вважають, що перш ніж намагатися зрозуміти насилля, яке проявляється у поведінці людини, важливо зрозуміти насильство тварин, оскільки людина – частина тваринного світу, закономірності якого, ймовірно, обумовлюють поведінку істоти розумної [300, с. 225]. На цьому аспекті наголошував відомий хірург М. Амосов, який заявив про існування вроджених, тобто соціально «перероблених» «антисупільних» почуттів людей, таких, як жадоба, заздрість, егоїзм, потяг до групового способу життя (стадність) тощо [296, с. 37–41]. А кримінологи М.А. Стручков і Б.С. Утєвський стверджували, що люди наділені вроджено-наслідковими «соціально-корисливими і соціально-негативними інстинктами і задатками», до яких належать такі риси, як «жорстокість, бездушність, мстивість, озлобленість, брехливість» [297, с. 38].

У книзі «Агресія» К. Лоренц простежує досить цікаву поведінкову аналогію різних видів тварин, зокрема, ссавців і *Homo Sapiens*. Він справедливо відзначає, що насильство – успадкований інстинкт як у тварин, так і в людей. Його основне призначення – захищати певну територію, яка забезпечує достатню кількість їжі, води та простору для рухової активності. Якщо у цей простір хто-небудь вторгається, то інстинктивною чи генетично запрограмованою реакцією виступає напад на порушника або, принаймні, агресивна поведінка, що запобігає продовженню вторгнення [300, с. 24]. Тут тенденція застосування насильства, на наш погляд, обумовлюється територіальною свободою та власністю.

Спостереження за вторгненням в особистий простір людей наводить етологів на думку, що «людське суспільство може функціонувати за допомогою

механізмів, які не настільки унікально людські, як зазвичай прийнято думати» [238, с. 225]. Тобто закономірність прояву кримінальної насильницької поведінки людини та тварини подекуди визначається однією і тією ж територіальною особливістю.

К. Лоренц стверджує, що поведінка тварин щодо захисту території – це природжена риса, результат тривалого, складного процесу еволюції. Така природжена насильницька поведінка тварини щодо членів свого виду (внутрішньовидове насильство) запобігає перенаселеності та забезпечує можливість для розмноження найбільш сильних і кращих [300, с. 24].

Учений зазначає, що насильство, безумовно, притаманне усім ссавцям, але еволюція сприяла контрольованості та можливості притуплення насильства, здатності скеровувати її в «безпечне русло» [300, с. 24]. Спочатку з'явилися інстинкти обмеження насильства, а згодом, групуючись, сформувалися стримуючі механізми.

За допомогою складної системи комунікації, ще не цілком зрозумілої ученим, тварини, на відміну від людини, передають сигнали, відповідно до яких сильніша, домінуюча тварина зазвичай стає переможцем. Тварина, що програла, сигналізує про поразку примирливими формами поведінки, такими, як перевертання на спину (характерне для щенят), опускання хвоста або голови, пронизливі крики. Відтак слабша тварина залишає територію сильнішому.

Люди мали б прагнути до пошуку та вдосконалення природних видів зброї і ритуалізованого насильства, призначеного для збереження особи. Натомість, завдяки чудовій здатності вчитися, люди значно вдосконалили здібності знищувати, відтак винайшли технологічну зброю [238, с. 225].

Вивчаючи такий інстинкт людини, як насильство, К. Лоренц зробив висновок, що людина за своєю природою мало чим відрізняється від інших тварин, і до сьогодні її поведінка обумовлена не мисленневими процесами (розум), а підсвідомим відчуттям організму (інстинкт) [300, с. 24].

Зоологи, біологи і психологи намагалися застосувати ідеї К. Лоренца до розуміння поведінки людини, але без особливих успіхів. Одна із проблем

полягає в тому, що позиція ґрунтується в основному на аналогії між твариною і людиною.

Отже, науковці визнають точку зору Ч. Дарвіна, згідно з якою людина – це результат еволюції. На наш погляд, «порівнювати мікрокопію всесвіту» з її мізерною частинкою – несправедливо. Здатність контролювати свої думки, вчинки і поведінку є відмінною людською характеристикою [238, с. 175], а тому ототожнення з тваринами певного виду виключається, та й навряд чи сприймається можливість визначати інстинкти як чинник, що детермінує досліджувану поведінку. Звичайно, теоретично таке явище має право на існування, тому слід враховувати різноманітність інстинктивної або інваріантної генетично запрограмованої поведінки людини. Зауважимо, що етологи не можуть констатувати наявність системи наукових досліджень, спрямованих на підтвердження наведених концепцій. Відтак, цей сумнів підриває валідність наведених етологами даних у сукупності.

У зв'язку з цим можемо зробити висновок, що певною мірою людині притаманні природні інстинкти, які стимулюють кримінальну насильницьку поведінку, тому, беручи за основу положення К. Лоренца, вважаємо, що людина зобов'язана стримувати свою інстинктивно обумовлену тваринницьку сутність, інакше кримінально-насильницька поведінка матиме більше можливостей для вияву та розвитку.

Природну властивість насильницької поведінки відзначав і З. Фрейд. Якщо Ч. Ломброзо вважав, що насильство, яке проявляється в злочинах, характерне тільки для певної частини людей, то вихідною позицією Фрейда виступало судження про те, що, хоча всі, без винятку, люди народжуються потенційними злочинцями, придушуючи силою один одного, проте не всі ними стають [308, с. 72–73].

Авторська теорія потягу до смерті «на противагу потягу до життя (Еросу)» наштовхує на думку, що інстинкт смерті спрямований проти всього живого організму, а тому виступає інстинктом руйнації чи знищення іншого індивіда [327, с. 62]. За З. Фрейдом, людина від природи наділена певними

руйнівними й агресивними інстинктами, а відтак – гвалтує і вбиває. В основі прояву насильства лежить особистість з її агресивною реакцією на інстинктивні навчання, коли насильство і жорстокість не знаходять сфери застосування. Ця концепція отримала назву психодинамічної або гідравлічної моделі за аналогією із замкнутою судиною, в якій наростаючий тиск повітря або пари може призвести до вибуху. Якщо тиск в резервуарі (людській психіці) не знижується, постійно наростаючи, може відбутися «вибух, спалах люті, а як наслідок – здійснюється акт насильства. Адже сутність психіки людини – це результат впливу вроджених, архаїчних статевих і агресивних інстинктивних імпульсів» [308, с. 72–73].

Отже, зважаючи на положення З. Фрейда та власні спостереження, можна припустити існування прямо пропорційної залежності між насильницькою поведінкою та агресивною спрямованістю: чим вищий ступінь агресивної спрямованості, тим тяжчі будуть наслідки від кримінальної насильницької поведінки.

У цій концепції кримінально-насильницьку поведінку варто сприймати як більший чи менший прояв біологічних «природжених програм» [326, с. 117]. А.В. Кулаков стверджує, що вихідними причинами злочинної поведінки є біологічні. Психіка, хоча й формується під впливом зовнішнього середовища, пов'язана із природою людини, її біолого-фізіологічними особливостями, які є базою, умовою сприйняття людиною соціальних програм, і таким чином впливає на тип її поведінки. Будучи істотою соціальною, людина наділена біологічними особливостями, які роблять особистість такою, яка вона є [432, с. 134].

Отже, антропологічному та етологічному історично складеному напрямку досліджень властива думка, що кримінальна насильницька поведінка пов'язується насамперед із особистістю, її природою, причому насильство вказані вчені зводили до тяжких злочинів проти особи, в основному – до вбивств. У такому контексті вчені досліджують кримінальну насильницьку поведінку та її прояви до кінця XIX століття.

Набували певного розвитку погляди представників антропологічної школи кримінального права [146, с. 3–15, 128, с. 230], яких у радянський час критикували за «біологізацію» злочинності.

Наприкінці XIX – початку XX ст. вивчення насильницької поведінки охоплює широку суспільну сферу, вона починає розглядатись на індивідуальному рівні та пов'язується із соціальними умовами, тобто з'являється, так званий, соціологічний напрям досліджень. Соціологічний рівень визначення причин злочинності є конкретизацією і деталізацією філософського рівня стосовно різних країн у певні проміжки історичного часу. На цьому рівні аналізуються соціальна структура конкретного суспільства, властиві йому процеси. Соціологічний напрям досліджень розглядає насильницьку поведінку як соціальне явище, обумовлене змінами середовища.

Яскравим його представником виступає Г. Тард, який в межах соціологічної школи створив психологічну течію кримінальної злочинної поведінки. Надаючи прояву насильства, зокрема кримінального, суспільного значення, науковець водночас закликає «не залишати без уваги індивідуальне, міжособистісне». За допомогою психології він вносить новизну в соціологічне трактування кримінального насильства, в якому враховується роль індивідуального у злочинних діяннях [309, с. 213–215].

Сучасні емпіричні дослідження кримінальних патопсихологів підтвердили ще раз виведену раніше залежність між насильницькою поведінкою та набутими психічними аномаліями, тобто тим індивідуальним, на якому акцентує Г. Тард. Зокрема, Ю.М. Антонян і С.В. Бородін зазначають, що серед тих, хто вчинив насильницькі злочини, здебільшого алкоголіки, психопати й особи, що страждають на захворювання центральної нервової системи, схильні до вбивств, хуліганства, згвалтування, грабежу і розбою (олігофрени – до згвалтування і хуліганства; епілептики і шизофреники – до вбивств і хуліганства). До психічних аномалій належать: алкоголізм, психопатія, олігофренія, наркоманія, судинні захворювання із психічними змінами, шизофренія у стадії стійкої ремісії, епілепсія, залишкові явища черепно-

мозкових травм (енцефалопатія), які стимулюють дії кримінальних особистісних орієнтацій [298, с. 56].

У роздумах Г. Тарда простежується певний зв'язок із проблемою «кримінальної особистості», яку не можна досліджувати зокрема поза суспільним життям. На нашу думку, існує певна залежність насильницької поведінки, яка полягає в тому, що особистісні відхилення у поведінці кожної особи відіграють неабияку роль у формуванні насильницької поведінки загалом чи певного її виду.

Детальніше вивчення насильства провадив А. Кетле, який також стояв біля витоків соціологічного напрямку досліджень і аналізував насильство у взаємозв'язку із вбивствами. Називаючи вбивства актами насильства, А. Кетле зазначав, що такі акти, взяті у великому масштабі, виявляють за своєю кількістю і за своєю класифікацією таку ж закономірність, як явища природи [310, с. 5–10].

Отже, на перший погляд, дослідник причину кримінальної насильницької поведінки вбачає в особистості. Однак, на його думку, суспільство приховує в собі зародок будь-якого вбивства, готує такого роду насильство над людиною, виставляючи попереду моральну сферу. Саме в соціумі, на думку дослідника, простежується генеза формування кримінальної насильницької поведінки, що не виокремлюється, з точки зору морально притаманних характеристик. А. Кетле, вивчаючи моральну статистику, має на увазі не тільки проституцію, безпритульність, алкоголізм, а й більш тяжкі проступки, точніше злочини – вбивства. Розглядаючи вбивства із прогностичної точки зору, вчений вважає, що може заздалегідь визначити, скільки людей є кримінальними насильниками [310, с. 5–10, 44–45]. Відтак, А. Кетле багато чого пов'язує із проблемами суспільства. Це ще раз підтверджує, що першопричина кримінальної насильницької поведінки лежить не в особистості, а власне в його соціальному середовищі.

Ми визнаємо слушною позицію автора щодо соціальної залежності кримінальної насильницької поведінки, адже формування програми соціальної

поведінки людини відбувається у процесі морального формування її як особи, тобто в соціальному середовищі.

Таким чином, аналізуючи положення А. Кетле, можна зробити висновок, що кримінально-насильницька поведінка залежить безпосередньо від соціального середовища, в якому розвивається насильник. Більше того, досліджуючи зміни, що відбуваються в соціумі, можна робити прогнози щодо зниження чи зростання кримінально-насильницької поведінки як явища загалом.

Із появою індустріального суспільства перевагу отримали форми побічного (прихованого) насильства, а власне суспільство почало розцінюватись як суспільство агресії, де вихідний інстинкт – це інтелект як основа раціоналістичного підходу до розуміння світу. Психолог Е.І. Бойко зазначав: «Від мозку залежить геніальність і затьмареність, розум і дурість, любов, дружба, страждання і щастя, здібність, талант, обдарованість» [299, с. 4].

Якщо ж розум встановлює істинність будь-яких ідей, то все інше – проблема технології діяльності, завдання якої полягає в реалізації істини через здійснення опосередкованого силового тиску на об'єкт [292, с. 24]. Найбільш повно ця логічна програма знайшла відображення у марксистському трактуванні насильства, де воно розглядалось як об'єктивний чинник соціального прогресу, що в перекладі з «мови класових відносин» означає, що насильство має тільки соціальні причини і є характерним тільки для експлуататорських об'єднань людей.

Існуюча ідеологема про абсолютну відмінність між соціалістичною і буржуазною наукою не припускала навіть думки про те, що на кримінально-насильницьку поведінку людини можуть, окрім соціальних, впливати й біологічні, психофізіологічні чинники. Положення К. Маркса про те, що людина за своєю сутністю є сукупністю суспільних відносин, ставало першоосновою його концепцій, а тому будь-яке нагадування про те, що людина водночас і біологічна істота, вважалось методологічно неприйнятним і піддавалось анафемі з усіма «організаційно-практичними» наслідками [377, с. 248].

Насильство є закономірним, необхідним, органічним елементом лише капіталізму, бо сам капітал, на думку К. Маркса, – злочинний. Він набутий завдяки експлуатації, насильству, присвоєнню певною верствою населення чужої праці у вигляді створеної нею в товарах «додаткової вартості». А тому винищення експлуатації через усупільнення засобів виробництва дає можливість подолати протиріччя між людиною і суспільством. Люди на рівні звички виконуватимуть всі норми співжиття.

Отже, положення К. Маркса ще раз підтвердили виведену Ф. Ніцше прямо пропорційну залежність між насильством та прогресивним розвитком: чим масштабніше насильство, тим глобальніший суспільний розвиток, оскільки таке суспільство отримує певні блага, стикається з різними невідомими інституціями, вдосконалює зброю. Крім того, з його положень простежується обернено пропорційна залежність насильницької поведінки та зубожіння населення, причиною якого насамперед виступає експлуатація, боротьбою з якою, на перший погляд, займався К. Маркс [377, с. 249].

Вже у 70-ті роки ХХ ст. І.С. Ной, всупереч сформованим ідеологічним стереотипам, зважився обнародувати і згодом неухильно відстоювати відмінну від панівної точки зору позицію: «У соціалістичному суспільстві соціальне середовище вже не може виступати тим зовнішнім чинником, що сам собою здатний обумовити злочинну поведінку, як це є в експлуаторському суспільстві... і причини злочинності в суспільстві, що будує комунізм, мабуть, треба шукати в явищах іншого порядку» [97, с. 56].

Кримінологів підтримали генетики [95, с. 84]. Звичайно, в генах не закладена злочинна поведінка їхнього власника, але саме в них закладена визначена частина програми індивідуального розвитку людини, що зовсім не позбавлена «помилки» його попередника.

М.Г. Іванов вважає, що «біологічне і соціальне в людській поведінці є рівнозначними, і надавати перевагу якому-небудь одному компоненту неприпустимо» [81, с. 26].

Ми вважаємо, що в людині в діалектичній єдності поєднується соціальне і біологічне. Людині притаманні біологічні потреби, інстинкти, що впливають на її поведінку, проходячи соціальний фільтр і видозмінюючи її. Кожна людина має певну структуру характеру, яка визначає її вчинки, думки й ідеї. Отже, кримінальна насильницька поведінка має під собою біолого-психологічний ґрунт, хоча прояв тих чи інших індивідуальних особливостей характеру, закладених із народження, регулюється так чи інакше соціальними умовами, у яких знаходиться цей індивід. Зі зміною умов змінюється і регулювання. Людині з народження притаманні ті чи інші схильності, а соціальне середовище виступає їх регулятором.

Соціальна сфера є формувальною, відповідальною за зміст психічних процесів, специфічною детермінантою розвитку і функціонування людської психіки. При цьому вплив соціальної реальності на психіку не переходить у реальність психічну – зовнішні причини діють опосередковано через внутрішні умови, які є сукупністю біологічних і психологічних особливостей, що відображають узагальнену реальність.

Основа особистості укладається в її соціальності, що виявляється через її діяльність. Будучи опосередкованим соціальним, біологічне, спадкоємне і придбане постійно впливає на свідомість особистості. Біологічне ніби влітається в систему особистості, а не залишається стороннім елементом. Найбільший вплив на психологічні властивості особистості чинить психофізична система, її вплив визначає активність і спосіб поведінки.

Таким чином, психофізіологічні особливості, на які накладаються соціальні імпульси відповідної спрямованості, і породжують кримінальну насильницьку поведінку, що знаходить підтвердження у дослідженнях фахівців. Так, наприклад, О.М. Костенко підкреслює: «На нашу думку, діалектика співвідношення біологічного і соціального в людині - це діалектика співвідношення матриці і процесу; біологічне - це матриця, соціальне - це процес, що відбувається на цій матриці, діалектика зв'язку матриці і процесу укладається в опосередкуванні прояву матриці процесом, що відбувається на

ній. Виходячи з цієї діалектики, у людині біологічне – це умова, потрібна для існування (виникнення і прояву) соціального, тобто модусу особистості» [28, с. 35].

Можемо зробити висновок, що соціальні імпульси самі собою не в змозі лежати в основі кримінальної насильницької поведінки. Вони можуть тільки створити необхідні для цього умови. Лише покладаючись на психофізіологічні особливості особистості, що можуть бути або успадкованими, або придбаними, можна з великою часткою впевненості припускати, що людина вчинить злочини, зокрема й насильницькі.

Дослідження кримінальної насильницької поведінки особливої актуальності набуває на початку 60-их рр., по суті з виходом книги А.Б. Сахарова (1961 р.), а згодом і книги А.А. Герцензона (1965 р.). У цих книгах, а відтак у працях І.І. Карпеца, В.Н. Кудрявцева, А.М. Яковлева, Л.С. Шляпочнікова і багатьох інших учених у зв'язку з дослідженням злочинності досить глибоко порушується проблема кримінальної насильницької поведінки [311; 312]. Особливим об'єктом кримінологічного дослідження постає власне безумовний наслідок кримінальної насильницької поведінки – насильницький злочин.

Проблему прояву насильницької поведінки у своїх працях досліджував і Е. Фромм. У його роботах проблема насильницької поведінки розглядається у контексті соціальних взаємин. Насильство виступає як соціальний інститут, спрямований на позбавлення індивіда відповідальності і самотності [318, с. 377–409].

Е. Фромм виділяє злякисну агресію, тобто деструктивність, жорстокість, яка присутня тільки в людині та відсутня, відповідно, у тварин. Ця агресія не служить біологічному пристосуванню і не має своєї визначеної мети. Людина відрізняється від тварин тим, що вона – вбивця [318, с. 23]. Тому у позиціях Е. Фромма і Ч. Лоренца спільне те, що обоє визначають оборонний інстинкт, який притаманний як людині, так і тварині, а відмінність полягає у наявності соціальних передумов.

Аналізуючи викладені позиції, можна вважати, що насильницьку поведінку Е. Фромм пов'язував із залежністю від соціальних умов, певних соціальних взаємин, оскільки «насильство в історичному процесі пов'язане з перевагою соціальних умов, які водночас сприяють агресивності» [318, с. 377].

Зауважимо, що в межах виділення видів агресії людині властиві певні орієнтації: біофілія (любов до життя, добра і цілісності) та некрофілія (любов до мертвого, темного, механічного). Друга орієнтація достатньо яскраво проявляється у технізації сучасного суспільства, прагненні до раціоналізації, що часто перетворюється на замасковану жадобу до руйнації [290, с. 9].

Е. Фромм детально досліджує витoki і прояви «злoякісної агресії», такі її різновиди, як садизм, некрофілія. Зокрема, постать А. Гітлера розглядається як клінічний випадок некрофілії. Результати емпіричного дослідження, здійсненого Е. Фроммом спільно з М. МакКоббі, показали, що антижиттєві (деструктивні) тенденції вельми помітно корелюються з політичними поглядами тих осіб, які виступають за посилення військової потужності країни. Особи з деструктивною домінантою вважали пріоритетними такі цінності: жорсткий контроль над незадоволеними, суворе дотримання законів, які забороняють вживання наркотиків, переможне завершення війни у В'єтнамі, контроль над діяльністю підривних груп, посилення поліції і боротьба зі світовим комунізмом [318, с. 293].

Аналізуючи це положення, припускаємо, що особи, для яких характерна деструктивна детермінанта, схильні до вчинення жорстоких, насильницьких дій. Відтак ще раз підтверджується залежність насильницької поведінки від психічних відхилень.

Слід зауважити, що поняття кримінальної насильницької поведінки не існує в історичній ретроспективі. Така поведінка ототожнювалась із поняттям агресії та аналізувалась у контексті агресивної поведінки, адже агресія – це поведінка, метою якої є заподіяння шкоди або збитків, пошкоджень або знищення речей чи людей. Більшою мірою це здійснювали психологи-біхевіористи за допомогою висунення різних наукових теорій (Л. Берковіц, А.

Бандура, Д. Зільманн). Наприклад, Л. Берковіц розглядає агресію як наслідок фрустрації, тобто певну перешкоду цілеспрямованій дії людини. Фрустрація, на думку науковця, – різновид аверсивних стимулів, що надають людині готовності агресивно «віддячити». Щоб ця готовність знайшла свій вияв у поведінці, потрібні певні стимули, під якими розуміються імпульси середовища, що пов'язуються з досвідом агресії. Фрустрація збільшує своєрідну вірогідність того, що індивід спочатку переживає стан гніву, а лише згодом його дії характеризуються агресивністю [320, с. 525–530]. Тому і фрустрація не завжди і не відразу спричиняє деструктивну агресію, вона пробуджує у людини стан емоційної активації (гнів), який готує кримінально-насильницьку поведінку. А. Бандура і Р. Уолтерс вважають, що фрустрація потреби винятково в емоційній залежності призводить до антисоціальної агресії [323, с. 273].

Л. Берковіц стверджує, що стан фрустрації породжує негативний афект, емоційну напруженість, яку люди зазвичай прагнуть послабити або взагалі усунути. Крім того, несподівана перешкода може спровокувати, з більшою мірою вірогідності, агресивну реакцію, ніж непередбачуваний бар'єр на шляху до досягнення мети, і тому перше зазвичай буває набагато неприємнішим, завжди породжуючи сильніший негативний афект [292, с. 48].

Н.І. Міллер стверджував, що фрустрація викликає різні форми поведінки, однією з яких є спонукання до агресії. Якщо ж спонукання до агресії буде дуже сильним, то тоді фрустрація викличе агресію [322, с. 337–342]. Л. Берковіц на противагу Н. Міллеру стверджує, що агресія – це тільки одна з можливих реакцій на фрустрацію. Насильницька поведінка проявляється лише у наповненій агресивними сигнальними стимулами ситуації. Причому, якщо будь-яка форма поведінки не зумовила ліквідації фрустрації, то виникає інша форма поведінки. Л. Берковіц підкреслює, що будь-яке неприємне відчуття або збудження може викликати агресивну або навіть пов'язану з насильством реакцію. Людина у стані депресії може вбити свою сім'ю, а підліток, що піддався фрустрації, накинутися навіть на людину, яка вдвічі від нього сильніша [292, с. 48]. Як зазначає В.І. Кувшинов, у насильницькій злочинній поведінці

очевидною є роль емоцій, особливо тих, які вирізняються інтенсивністю, яскравістю і тривалістю [418, с. 122–123].

Відтак, аналізуючи вищенаведене, можна припустити наявність взаємозв'язку між фрустрацією та насильницькою поведінкою, який проявляється так: якщо спочатку в індивіда, який перебуває у стані фрустрації, виникає ненасильницька форма поведінки, яка не призводить до знешкодження фрустрації, то згодом виникає саме така її форма.

Безперечно, що теоретична концепція А. Бандури і Р. Уолтерса, зазнавши значної еволюції, все ж відіграє більш важливу роль в історії становлення кримінальної насильницької поведінки. Перша робота цих дослідників ґрунтувалася на теорії фрустрації-агресії, яку інтерпретував свого часу і Л. Берковіц. Відзначимо їхнє відоме положення, подібне до позицій попереднього дослідника, згідно з яким викликана фрустрацією агресивна тенденція виявляється у відповідній поведінці. У подальших своїх працях А. Бандура і Р. Уолтерс роблять акцент на процесі соціального навчання у розвитку агресії людини. Вони критикують теорію фрустрації-агресії, повністю її заперечують та відкидають [323, с. 60–72].

Натомість А. Бандура запропонував теоретичну концепцію, яка докорінно змінила погляди вчених на причини агресивної поведінки та отримала назву «теорія соціального навчання агресії». Теорія припускає гіпотезу, що результати агресивної поведінки ініціативно засвоюються через спостереження насильницьких моделей або ж на основі прямого досвіду; згодом насильницькі дії поступово «вдосконалюються» і ґрунтовно закріплюються за допомогою отримуваних схвалень [323, с. 98].

Робота Р. Уолтерса і його колег продемонструвала, що факт спостереження агресивної поведінки має неабиякий вплив на сам процес виникнення такої ж поведінки у спостерігача [324, с. 60–72]. А. Бандура методом експерименту досліджує, як агресивна поведінка дорослого відтворюється через її наслідування дитиною, яка поводить себе аналогічно з іграшками, тваринами. Він виокремлює три основні типи моделей впливу:

члени сім'ї, члени субкультури і символічні моделі [321, с. 47], які зазвичай демонструються у засобах масової інформації.

Отже, аналізуючи наведені положення, можна зробити висновок, що спостереження за насильницькою поведінкою є одним із важливих чинників її формування. Люди на рівні підсвідомого самостійно можуть підкріплювати прояви кримінальної насильницької поведінки, не шукаючи будь-якого прикладу для наслідування, а просто спостерігаючи за своїм товаришем.

Якщо ж ми не хочемо спонукати до антисоціальної поведінки, то, на наш погляд, поведінку знайомого не можна залишати безкарною. Тому, якщо під час або безпосередньо після насильницького епізоду модель буде покарано, незважаючи, що це твій товариш, то аналогія у поведінці спостерігача, ймовірно, не простежуватиметься [238, с. 260].

Однак таке судження є не зовсім виправданим, з точки зору естетично-моральних позицій, про що свідчать експериментальні висновки, згідно з якими застосування негативних санкцій призводить тільки до тимчасового призупинення кримінальної насильницької поведінки.

Адже після припинення застосування негативних соціальних санкцій придушені, призупинені певним чином форми насильницької поведінки мають тенденцію до відтворення у тій же якості. Крім того, таке придушення невідворотно призводить до загального зниження соціальної активності індивіда.

Доведено, що, з точки зору ефективного регулювання соціальної взаємодії індивідів, у випадку, якщо індивід цінує соціальну спільність і її не цурається, більш практичним і ефективним буде застосування санкцій у вигляді соціального несхвалення, морального осуду та заохочення бажаних видів індивідуальної поведінки, ніж придушення небажаних [290, с. 14].

Із наведеного можна простежити, що, розглядаючи власне кримінальну насильницьку поведінку крізь призму багатьох наук (філософії, кримінології, соціології, психології та медицини), дослідники здебільшого приділяли увагу

насильству, агресії та злочинам проти особистості у контексті інших проблем, не вивчаючи при цьому комплексно досліджуваний феномен.

Одні вчені пов'язували вирішення проблеми шляхом зіставлення цього феномена з такими поняттями, як агресія, агресивність, насильство, жорстокість і, врешті, вбивство.

При цьому часто поняття насильства мало змішаний характер, включаючи компоненти декількох явищ соціальної дійсності одночасно, а подекуди ототожнювалось із поняттям агресії чи тільки з її практичною реалізацією [316, с. 198–199; 300, с. 24; 309, с. 72–73]. Інші пов'язували цей феномен з особистістю чи із суспільними відносинами, не применшуючи значення індивідуального у кожному акті кримінальної насильницької поведінки [309, с. 213–215; 310, с. 44–45].

Поєднавши висловлені теоретичні позиції, виокремимо певні взаємозв'язки кримінальної насильницької поведінки з різними чинниками, а саме:

1) посилення проявів насильницької поведінки у період соціально-економічних і політичних перетворень, соціальних реформ і революцій. У цей період зростає ціла низка насильницьких злочинів;

2) залежність кримінально-насильницької поведінки від невміння правильно жити. Цей взаємозв'язок простежується ще у період античності і суть його полягає в тому, що, якщо особа вже стоїть на шляху вчинення насильства, яке для неї є джерелом прибутків, розваг, або виступає як елемент повсякденного життя, то зійти з нього буде вкрай важко. Відтак можна припустити, що найбільш криміногенна категорія осіб – це раніше судимі.

Зокрема, дослідження судимостей (кримінального минулого) особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії, дало такі результати: фізичне насильство – несудимі (28,9%); психічне насильство – несудимі (58,6%); сексуальне насильство - несудимі (51,1%); економічне насильство - несудимі (64,4%) (Додаток Г, пит. 18, с. 32–34);

3) залежність між зростанням населення та насильницькою поведінкою. Ця закономірність була висловлена ще Ч. Беккарія. У ній фіксується та самоочевидна істина, що чим більше існує людей, тим більша потенційна можливість вчинення ними злочинів. А для сьогоденних умов це виявляє проблему визначення криміногенних зон і відповідної профілактичної роботи у них, а також необхідності її проведення в місцях скупчення великої кількості людей;

4) залежність між насильницькою поведінкою та нормальною адаптацією людини в суспільстві. Цю залежність можна відстежити у працях Ч. Ломброзо, а наочно спостерігати в сучасних умовах. Особа, яка не в змозі пристосуватись до суспільних вимог, до правил співжиття внаслідок раптової зміни оточення, не має іншого вибору існувати та стверджуватись, як за рахунок насильства;

5) залежність між насильницькою поведінкою та агресивною спрямованістю. Ця закономірність простежується із положень З. Фрейда. Суть її полягає в тому, що агресивна особистість не забезпечена сприятливими умовами для катарсису, тобто вивільнення такої енергії, а відтак обов'язково вдається до насильницьких дій. Вважаємо, що потрібно врахувати це положення під час розробки програм, спрямованих на подолання насильницької поведінки. Наприклад, в Японії з метою розрядки негативної енергії у кабінетах працівників деяких підприємств, установ та організацій обладнаний куток зі штучним макетом їхнього керівника. І коли в черговий раз працівник повертається від свого начальника, він, як правило, одягає боксерські рукавиці та добряче гамселить цей макет, вивільняючи таким чином агресивну енергію. Звичайно, не обов'язково створювати спеціальні макети, адже це додаткова затрата сил та ресурсів. Для українського суспільства буде актуальним забезпечити працівників підприємств, установ чи організацій, діяльність яких не пов'язана з фізичною працею, лише спортивним тренажером, спортивним залом, басейном. Це сприятиме не тільки подоланню кримінальної

насильницької поведінки, а й підвищенню розвитку фізичного виховання мешканців України;

6) залежність між особистісними відхиленнями та насильницькою поведінкою. Ця залежність простежується у поглядах Г. Тарда, Е. Фромма та згодом підтверджується у напрацюваннях сучасних дослідників. Звісно, психічне захворювання чи інша деформація психіки людини неабияк позбавляє людину повною мірою усвідомлювати значення своїх дій;

7) насильницька поведінка зростає в період зубожіння населення. Кримінологи марксистського спрямування вважають її однією з основних причин насилля. Експлуатація людини людиною, на їхню думку, призводить до жорстокості та агресивності;

8) залежність між насильницькою поведінкою та соціальним середовищем, в якому розвивається насильник. Звісно, культивування насильства, сексоманії, алкоголізму, наркоманії через засоби масової інформації та художньо-творче мистецтво, а також неправильне виховання, байдуже ставлення сім'ї до дитини призводять до того, що особа виростає із деформованими психікою та поглядами. Звідси, дедалі частіше відбуваються невмотивовані насильницькі злочини, вбивства, зґвалтування, інші збочення у поведінці людей;

9) залежність між когнітивними процесами та насильницькою поведінкою. Відомо, що перенесення агресії з однієї ситуації на іншу нерідко призводить до вчинення насильницького злочину. Однак такі когнітивні процеси, як правильне мислення та внутрішнє стримання часто сприяють і позитивному вирішенню конфлікту.

Характерно, що всі описані закономірності виводяться із особливостей наукових поглядів учених на прояв насильницької поведінки, а тому відповідним чином повинні корегуватися у державі, зважаючи при цьому на соціально-економічні умови тієї чи іншої країни, її політичні та правові традиції.

Останні роки другого тисячоліття також не стали винятком у перебігу подій, визначених історією кримінального насильства. Збройний конфлікт на Балканах, що ледь не перетворився у світове протистояння; міждержавний конфлікт на Близькому Сході; терористичні акції в Росії; збройні сутички та війна у Дагестані, Киргизії, Афганістані, Чечні; викрадення людей; численні убивства дітей їхніми однолітками у школах США; терор сепаратистів в Іспанії та Північній Ірландії ще раз підтвердили те, що останнє століття, поряд з його грандіозними технологічними досягненнями та винаходами, підкоренням космосу та атомної енергії, – це століття, яке було і залишається періодом найбільш кривавих, жорстоких насильницьких дій та терору, світових воєн, страждань та загибелі мільйонів людей, яке так і не знайшло засобів для подолання реальної загрози існуванню цивілізації – кримінального насильства.

Тому, на нашу думку, незалежно від ірраціоналістичного (на рівні вірувань, почуттів, релігії) чи раціоналістичного (на рівні філософсько-правових теорій) вирішення цього питання на користь добра чи зла, проблема боротьби із кримінальним насильством становить світоглядну канву як оптимістичного, так і водночас песимістичного погляду на її подолання. Досі залишається актуальним вислів американського філософа Дж. Лоуренса, який, досліджуючи прояв кримінальної насильницької поведінки, зазначив: «Насильство набуло «модної тематики» в науці та політиці. Воно викликає багато спірних питань та суперечливих позицій» [291, с. 57].

Дослідженням різних проявів насильства на теренах колишнього СРСР займалися такі науковці, як С.М. Абельцев, Ю.М. Антонян, В.Д. Блувштейн, С.В. Бородін, В.В. Голіна, П.С. Дагель, М.І. Єнікеев, А.П. Закалюк, І.І. Карпець, І.П. Лановенко, В.В. Лунєєв, А.А. Піонтковський, В.І. Сімонов, А.Б. Сахаров, С.А. Тарарухін та ін. [1; 11; 342; 470; 44; 113; 259; 62; 341; 125; 135; 142; 147; 193; 257].

Чимало публікацій присвячено вивченню феномена насильства як вияву агресії. Агресивність, – зауважує Я.І. Гілинський, – яка сягає коріннями в біологію і «підкоряється» біологічним закономірностям, виступає в суспільстві

у формі соціального насильства, обумовленого законами соціального розвитку, і, можливо, «основна відмінність нададаптації соціальних систем від адаптації біологічних полягає в тому, що суспільство не стільки пристосовується до середовища, скільки пристосовує його до себе» [451, с. 77]. Коли ж йдеться про необхідність врахування агресії, то, як влучно зауважують І.А. Кудрявцев та Н.А. Ратінова, аналіз цього поняття дає можливість більш концептуально і диференційовано підходити до аналізу та оцінки кримінальної насильницької поведінки, його механізмів і детермінантів [452, с. 192]. Поняття агресії розглядали у своїх працях Берон [457, с. 336], С. Гроф [458, с. 15], Е. Фромм [456, с. 177].

Ключовими об'єктами кримінологічних дослідження є злочинець і його жертва. Особистість злочинця у кримінології вивчається достатньо повно. Більше того, створено ціле вчення про таку особистість. Однак необхідної інформації про досвід дослідження жертв злочинів ще вкрай недостатньо. Це питання тісно пов'язане із такими проблемами, як незахищеність людей, забезпечення особистої безпеки громадян, поява у населення страху перед кримінальним світом і т.д., що, як правило, має неабиякий вплив на суспільну свідомість. Все це у сукупності орієнтує дослідників на вивчення не тільки наслідків злочинності, а й самої злочинності. Природно, що незахищеність людей від злочинів поряд зі зростанням їхньої кількості нагально вимагає комплексу заходів щодо запобігання як злочинній, так і віктимній поведінці.

Погляди на структуру особистості злочинця у кримінології є достатньо різноманітними та неоднозначними [461; 463; 462; 62; 460].

Важливого значення науковці надають психологічним властивостям особи злочинця. Так, психологічний аспект розглядається у працях Ю.М. Антоняна [298, с. 166], С.В. Бородіна [470, с. 356], В.В. Голіни [44, с. 37], А.І. Долгової [491, с. 148], А.Ф. Зелінського [461, с. 47], Є.М. Моїсеєва [144, с. 28], А.Р. Ратінова [448, с. 15]. На думку А.І. Долгової, кримінологу не варто оспорювати по суті висновки інших спеціалістів про наявність природжених програм поведінки і вчинення під їх впливом суспільно небезпечних діянь, а

важливо знати, чи насправді людина не могла керувати своїми діями, усвідомлювати їхній характер, чи насправді вони жорстко закладені його біологічними особливостями [447, с. 2].

Питання віктимології особи у свої працях досліджували, зокрема, такі вчені, як В.В. Вандишев [450, с. 32], П.С. Дагель [449, с. 10], В.С. Мінська [445, с. 52], Д.В. Рівман [192, с. 322]. Провідними українськими кримінологами, які займаються проблемами жертви злочину, є О.М. Джу́жа, А.П. Закалюк, І.П. Лановенко, Є.М. Моїсеєв, В.О.Туляков та інші [462; 62; 125; 144; 208].

Важливе методологічне значення має вивчення детермінанта насильницької злочинності. Таке вивчення визначає сенс і зміст правової природи злочинності, соціальної сутності особи злочинця, сприяє розробці попереджувальних заходів і вирішенню кримінологічних проблем. Розробці цього питання присвятили свої праці В.В. Голіна, [455, с.188], О.М. Костенко [453, с. 112], В.Н. Кудрявцев [452, с. 277], І.А. Петін [454, с. 91–94] та інші.

Поняття запобігання злочинності (зокрема, й насильницької) і сам цей інститут не є новим ні для теорії, ні для практики, оскільки історія опору злочинності у людському суспільстві охоплює тисячоліття. В усі часи цивілізоване співтовариство прагнуло стримувати зростання злочинних проявів і контролювати їхній рівень. На певних історичних етапах (у давні часи протидії злочинності, а також в середні віки і навіть у деякі періоди радянської історії) вважалося, що основний важіль впливу на злочинну поведінку – це заходи кримінально-правового характеру. Згодом прийшло розуміння і усвідомлення того, що незрівнянно більший позитивний потенціал, ніж заходи суто каральної спрямованості, несе у собі запобігання злочинності. На недоцільності вирішення цієї проблеми лише шляхом прийняття нових кримінальних законів і застосування кримінальних репресій наголошували багато вчених [464; 465; 466; 467; 468; 469; 470].

П.Л. Фріс зазначає, що політика у сфері боротьби зі злочинністю реалізується в діяльності правоохоронних органів на основі деяких галузей права. Кожна з них має свою специфіку, накладає певний відбиток на форми і

методи реалізації. У теоретичному аспекті це дає підстави для виокремлення в політиці у сфері боротьби зі злочинністю, як цілісної соціально регулятивної системи, окремих її підсистем (елементів) – кримінально-правової, кримінально-процесуальної, кримінальної та профілактичної (кримінологічної) політики [373, с. 8].

А.В. Арендаренко до напрямів (підвидів) політики боротьби зі злочинністю відносить лише кримінально-правову, кримінально-процесуальну та кримінально-виконавчу політики [15, с. 264–265]. Однак, як зазначає П.Л. Фріс, із подібними підходами важко погодитися, оскільки саме через кримінологічну політику реалізується завдання запобігання злочинності, яке є одним із основних, що стоять перед політикою держави у сфері боротьби зі злочинністю [227, с. 13].

Інтеграція у цивілізоване співтовариство поряд із вирішенням багатьох економічних, культурних і політичних проблем припускає наявність дієвої системи соціально-правової профілактики злочинів та відповідних механізмів захисту громадян від злочинів.

Останнім часом в Україні захищено декілька кандидатських дисертацій, де досліджені питання запобігання окремим насильницьким злочинам, особистість злочинців, зокрема. Це роботи І.І. Лановенка, М.О. Ларченка, А.С. Лукаша, А.О. Йосипів, С.С. Косенко, М.Ю. Валуйської, Л.В. Крижної та ін. [125; 317; 293; 242; 101; 460; 334].

Отже, незважаючи на чималу кількість праць, присвячених проблемі насильства, його детермінації та заходів протидії, невирішеними і надалі залишається багато питань. Зокрема, досі немає чіткого та однозначного законодавчого визначення поняття насильства. У зв'язку із цим виникає неузгодженість у трактуванні цього поняття та його форм при кваліфікації злочинів. Дискусійним залишається питання, які ж саме злочини слід відносити до насильницьких. Таким чином, враховуючи стан висвітлення та науково-теоретичного осмислення проблеми насильницьких злочинів та протидії останнім, а також виняткову актуальність цієї проблематики, маємо усі підстави

вважати, що цей напрямок потребує ще значних за обсягом і ґрунтовних за спрямованістю наукових пошуків, щоб дати відповіді на запитання, які ставить сьогодення.

Необхідно визнати неоднозначну роль насильства в історичному процесі, його двояку функцію: як руйнівну, так і творчу.

Аналізуючи проблему насильства, дедалі частіше простежується динаміка переважання насильства, що має «завуальований», прихований характер порівняно з прикладами прояву відкритого насильства.

Причини бурхливого зростання насильницького типу поведінки в нашій країні відомі. Попри це, Україна має безліч інститутів придушення насильства (релігія, культура тощо). Але значно важливіше обмежити насильство в кримінальній сфері, у зв'язку з чим, – воно підлягає ретельному вивченню.

Сучасне суспільство пережило столітні зміни цивілізаційних віх, які характеризуються динамічними процесами глобальної модернізації всіх сфер суспільного життя. Цей процес супроводжувався багатьма катаклізмами, кризою економічних відносин, загостренням конкурентної боротьби за виживання та панування на світовій арені, що призвело до тривожного пошуку нового, більш раціонального і справедливого порядку [325, с. 8].

Слід зазначити, що в ході дослідження вдалось встановити безумовно двояку історично вироблену закономірність у положеннях науковців. Зокрема, існування поняття насильства та кримінальної насильницької поведінки вони пов'язували як із природними особливостями людини, так і з суспільними відносинами, що склалися, а відтак здійснили однозначний вплив на формування поняття кримінального насильства.

Як наслідок – відповідь на запитання, де є та межа, що виправдовує застосування насильства, знаходимо саме тут. Адже розбіжність позицій, які не достатньо визначили питання природи насильства, спонукала як громадян, так і очільників до вчинення тих дій, які, на їхній погляд, вважались необхідними та безумовними для досягнення як особистого блага, так і блага для свого народу.

Однак жоден не усвідомлював, наскільки неприйнятно для суспільства він діє, вчиняючи насильницький злочин на будь-якому рівні.

Надзвичайна ситуація у сфері насильницьких злочинів, яка відзначається кримінологами, потребує вжиття надзвичайних заходів із її осмислення, вироблення нестандартних заходів профілактики.

Хоча питання насильницького злочину простежувалось у проведеному вище дослідженні, однак повною мірою визначити його ступінь суспільної небезпеки було неможливо. Це питання є складовою більш широкого поняття – конкретного виду кримінальної насильницької поведінки, що виступає предметом дослідження у наступних розділах дисертації.

1.2. Поняття та зміст кримінальної насильницької поведінки особи

Нині ми, на жаль, констатуємо, що криміногенна ситуація в Україні є складною, напруженою, а її негативні тенденції не тільки зберігаються, а й поширюються [497, с. 31]. На сучасному етапі розвитку у всіх сферах соціальної дійсності (економіка, політика, армія, виробництво, побут, дозвілля та ін.), коли можна простежити перехід від старого до традиційно складного нового, проблема кримінальної насильницької поведінки виноситься на передній план. Невміння конструктивно вибудовувати взаємостосунки призводить до того, що насильство є прийнятним шляхом до вирішення проблем на мікро- та макрорівнях держави, суспільства і окремої особистості [382, с. 127].

Більшість, із чим ми стикаємось повсякденно, пов'язане з насильницькою поведінкою, яка сприймається вже як норма, а інколи як форма необхідної дії. До таких «нормальних» взаємин часто належить фізичне покарання дітей, сексуальна експлуатація жінок, расизм [105, с. 98]. Будучи простим механізмом для досягнення поставленої мети, насильство постало як складова звичного способу життя. Воно постійно генерує відповідні прагнення, диктуючи щоразу новий вибір засобів для задоволення людських потреб. Про наявність насильства свідчать і результати проведеного нами анкетування (81,7%

опитаних) (Додаток А, пит. 31, с. 369). Більше того, як зазначають понад 60% опитаних, високий рівень насильства загалом позитивно впливає на рівень протиправної поведінки громадян та негативно на стан здоров'я усіх членів суспільства (Додаток А, пит. 18, с. 362).

Низка сучасних учених, які досліджують проблеми насильства, розглядають його як невід'ємний і навіть необхідний елемент суспільного життя [271, с. 91; 272, с. 353]. П. Хамфріз і Е. Кірцоглоу вважають, що обмеженість матеріальних і соціальних ресурсів передбачають конкуренцію, боротьбу за них, і, як наслідок, – насильство [274, с. 16]. Дж. Аттрид-Штирлінг стверджує, що поняття «насильство» не може бути чітко визначено, оскільки змінюється від суспільства до суспільства, залежно від прийнятих у тому або іншому суспільстві етичних принципів [271, с. 91].

Водночас, у гуманістичних традиціях, на думку В. Франкла, насильство розглядається як зневага до загальнолюдських цінностей, як спроба людини втекти від відповідальності перед іншими, як утеча від свободи, як відсутність сенсу життя [273, с. 42].

На превеликий жаль, 35,4% опитаних респондентів вважає насильство таким явищем, в яке не варто втручатись взагалі (Додаток Б, пит. 57, с. 398). Ми переконані, що суспільство незчується, як стане свідком глобальної проблеми, яка вже має чималі масштаби, адже лікувати хворобу (кримінально-насильницьку поведінку) можливо за умов пізнання її суті та основних форм прояву (її різновидів).

Відзначимо, що кримінально-насильницьку поведінку детально досліджували світові, радянські, російські та українські вчені, зокрема: К. Бартол, С.М. Абельцев, Ю.М. Антонян, І.Н. Даньшин, А.М. Бандурка, В.Н. Бурлаков, О.М. Джужа, А.П. Закалюк, А.Ф. Зелінський, І.А. Хозраткулова, О.Ю. Юрченко [238; 1; 11; 49; 20; 110; 62; 461; 239; 240] та багато інших.

Безперечно, сфера насильницької поведінки дуже різноманітна – починаючи від примусу, аж до певного обмеження свободи. Враховуючи, що йдеться тільки про діяння, передбачені чинним КК, то правомірно говорити про

кримінально-насильницьку поведінку, виявом якої виступає саме кримінальне насильство.

Виникає питання: навіщо виокремлювати насильство і кримінальне насильство, насильницьку і кримінально-насильницьку поведінку, адже все можна охопити лише насильницькою поведінкою та її проявом?

У міжнародних документах зазначається, що кримінальне насильство, будучи злочинним діянням, становить процес, який проходить на індивідуальному рівні, на рівні суспільства і є вельми поширеним на світовій арені [281, с. 5].

Як бачимо, крім вищенаведеного, виокремлення кримінально-насильницької поведінки в окрему правову категорію дозволить визначити її вкрай небажаний трирівневий вплив: індивідуальний, суспільний та світовий.

Кримінальна насильницька поведінка, окрім «повсякденної функції», виконує певну роль і в періоди загострення соціальних протиріч, що призводять до соціальних конфліктів, негативні наслідки яких суттєво погіршують соціальні умови життєдіяльності людей. Це, як правило, зумовлює появу таких негативних явищ, як громадянські війни, збройні конфлікти, масові повстання, зростання насильницької злочинності.

Однак, зауважимо, що кримінальна насильницька поведінка не може самостійно проявитись тільки як наслідок соціальних протиріч чи конфліктів. Основна її опора – це соціальна деформація. Відповідно, складається своєрідна система норм, що виходить за межі офіційного існування права, яке пов'язане із процесами інфантилізації і маргіналізації, тобто з тими явищами, які інтенсивно розвиваються в країні. З'являється проблема руйнування особи, що тісно пов'язана з потворними формами міжособистісних стосунків, зокрема таких, як алкоголізм, наркоманія, проституція. При цьому пошук причин кримінального насильства орієнтується на такі об'єкти дослідження, як особа і соціальне середовище.

Зазначимо, що насильницька поведінка має свою сутність, яка проявляється «в єдності усіх різноманітних та суперечливих формах його

насильства буття» [476, с. 665]. В.І. Даль визначав насильство як «примушування, неволю... дію сором'язливу, образливу, незаконну та свавільну» [477, с. 468].

Вчиняти насильницькі дії означає «примушувати... до чого-небудь силою... керувати чи взагалі тримати в підпорядкуванні силою, насильством» [477, с. 469].

Оскільки насильство вчиняється людиною проти людини або спільноти людей, поняття «насильство» повинне враховувати сутність індивіда, яку, відповідно, неможливо з'ясувати без урахування його психічної основи.

Підтримуємо думку, що властиво розглядати насильницьку поведінку як елемент політичної, соціальної, економічної організації суспільства. Зокрема, Я.І. Гілінський визначає низку явищ сучасного життя, пов'язуючи їх з насильницькою організацією суспільства: раціоналізація суспільного життя при елімінації свободи індивіда; масові злочини на ідеологічній, релігійній, етнічній основі; колосальне посилення репресивних можливостей держави; руйнівні соціальні революції і реформи [41, с. 18].

До проблеми насильницької поведінки як певної сукупності вчинків, дій окремої особи чи групи осіб прикута наукова увага фахівців різних галузей знань [244, с. 112]. Але насамперед її дослідження стосується кримінології, метою якої є вивчення такого виду поведінки людей чи їх групи, який характеризує її як конкретний злочин, адже злочин – це «діяння, певний вчинок особи» [335, с. 32].

Тому, на нашу думку, вивчення кримінальної насильницької поведінки як більш складної соціальної закономірності повинно зводитись до узагальнення кожного її кримінального насильницького вчинку та водночас не забувати про те, що термін «кримінальна насильницька поведінка» складається із двох різнорідних категорій: поведінки та кримінального насильства.

Мабуть, початкове визначення властивостей і соціального значення поняття неможливе без всебічного вивчення і глибокого аналізу зовнішньої

сторони насильницької поведінки, яка складається з ознак, що формують її фактичне ядро.

Поведінка – це родовий термін, який охоплює різні реакції живого організму чи групи організмів. Поведінка конкретної людини «висловлює» її особисті потреби, цінності життя, соціальні орієнтири, характер взаємин із людьми, законослухняність, ставлення до інших соціальних інститутів. У цьому випадку можна говорити про різні види соціальної спрямованості життєдіяльності людини.

За загальним визначенням тлумачного словника, поведінка – це вчинки, виявлені зовні у формі діяння або бездіяльності, які перебувають під активним чи потенційним контролем свідомості [389, с. 267]. Не дивно, що злочинне посягання детермінується як поведінка людини (діяння).

Із кримінологічної точки зору, термін «поведінка» інколи вживається в одному значенні з такими якісними визначеннями активних проявів, як вчинок і діяльність [244, с. 112]. Це пояснюється тим, що зазначені феномени не можуть існувати як частина і ціле, а є переплетеними, збігаючись, вони іноді доповнюють один одного змістовною стороною, а інколи підкреслюють межі активності людини [245, с. 6–7].

Так, діяльність подекуди визначається як сукупність послідовно здійснюваних поведінкових актів [244, с. 112], а поведінка, як вже відзначалось, детермінується як вчинок [389, с. 654].

У цих термінах потрібно виокремити компоненти спільного та відмінного, оскільки загальновідомо, що пізнання прихованих властивостей і якостей об'єкта проходить через виявлення та аналіз його зовнішніх ознак, так само, як пізнати сутність поведінки конкретної особи можна за допомогою аналізу його діяльності. Та й недоречно, з методологічної точки зору, говорити про певну діяльність особи чи групи осіб без урахування поведінки, яка виступає, на наш погляд, невід'ємною частиною більш складного явища (діяльності) і за допомогою якої можна оцінити ступінь реалізації діяльності загалом.

У широкому значенні під діяльністю розуміється здійснювана суб'єктом певна сукупність вчинків, які спрямовані на досягнення визначених цілей і обов'язково супроводжуються взаємодією з середовищем [246, с. 70]. Остання ознака є спільна для поведінки, основою якої виступає певний суспільний зміст. Така позиція і властива для біхевіористів, які під поведінкою розуміють видимі прояви, які можна спостерігати.

Як уже зазначалось, поведінку також можна оцінити через зовнішній прояв діяльності та відтворюваної системи дій, що здійснюється за рахунок внутрішніх спонукань та рухової активності [247, с. 249; 248, с. 7]. Зокрема, В.В. Тіщенко зазначає, що «лише поведінка несе в собі моральний та емоційно-вольовий аспекти, що виражається через відносини суб'єкта з іншими людьми, які можуть дати йому в цьому зв'язку відповідну оцінку. Вона виділяє аморальну, боягузливу, тривожну, неадекватну, непередбачену, потайливу, обережну, агресивну, негідну чи законослухняну поведінку; поведінку людини в екстремальних ситуаціях, поведінку юрби і т.п.» [249, с. 26]. Отже, дослідник наводить ознаку поведінки, що відрізняє її від діяльності.

Загалом, погоджуючись з думкою вченого, вважаємо, що поведінку і діяльність потрібно розглядати через призму зовнішньо вираженого ставлення суб'єкта до кого-небудь за допомогою своїх вчинків.

Відзначимо, що насильницька діяльність – це сукупність актів поведінки, тобто кожен насильницький поведінковий акт, який, своєю чергою, виконує певну функцію, лише в сукупності з іншими поведінковими діями зумовлює досягнення загальної мети.

Яскравим прикладом виступає продуманий груповий розбійний напад, де кожен учасник організованої злочинної групи виконує певну закріплену за ним функцію, яка в сукупності з явно вираженими поведінковими актами інших членів призводить до «очікуваного» результату.

Насильницька поведінка – це, як правило, «одноразовий» поведінковий акт, який, враховуючи критерії масовості, тривалості здійснення,

організованості та розумового осмислення, не може містити ширше за обсягом поняття.

Недоцільно й оцінювати одним терміном «насильницька поведінка» два різнозначні прояви злочинності, якими є насильницький вчинок та насильницька діяльність.

Відомо, що активність може носити одноелементний вияв – причиною одного наслідку виступає одна дія, що в сукупності формує вчинок, тобто насильницький вчинок – це своєрідний акт дії, під час здійснення якого застосовується насильство.

Попри це, активність людини частіше проявляється через поведінку, яка є сукупністю таких вчинків. Відмінність полягає в тому, що вона є системою взаємопов'язаних, послідовних дій, вчинків, об'єднаних єдиною потребою, мотивом.

Відтак, на наш погляд, насильницька поведінка – це складніша матерія, яка характеризується більш високим ступенем організації вчинку та поєднує в собі сукупність вчинків, які подекуди набирають форми насильницької закономірності.

Насильницька ж діяльність – це сукупність послідовно здійснюваних поведінкових актів, для якої притаманні ознаки масовості, організованості, тривалості здійснення тощо. П.К. Кривошеїн і А.П. Закалюк, деталізуючи ознаки діяльності, слушно відзначають, що «злочинна діяльність – це сукупність юридично тотожних, однорідних чи різнорідних злочинів, що характеризуються систематичністю (регулярністю), інтенсивністю і тривалістю здійснення злочинних намірів, детермінованих єдиною мотивацією, загальною метою й об'єктивними соціальними умовами» [250 с. 143; 251, с. 136-138].

Враховуючи зазначене, можна вибудувати систему явищ: насильницький вчинок – насильницька поведінка – насильницька діяльність.

Варто зауважити, що в кримінологіко-кримінальній сфері досить поширена позиція, яка інтерпретує поведінку як діяння [252, с. 265]. Ми погоджуємось із цим твердженням, оскільки вважаємо, що ця категорія охоплює не тільки

поняття поведінки, а й вчинку та діяльності, тобто певних дій, які мають наслідки та супроводжуються причинною детермінацією.

Проглядається, на перший погляд, певне одноманітне тлумачення вчинку, поведінки та діяльності, які зводяться до діяння. З чим це може бути пов'язано?

Однією із найголовніших і необхідних форм прояву життєдіяльності, яка спрямована на задоволення своїх потреб, виступає певна внутрішня спонукальна сила-активність. Активність людини здебільшого реалізується в певних діяльнісних формах, тобто таких, що проявляються через дії у зовнішньому середовищі [251, с. 140].

Ми вважаємо, що як насильницький вчинок, так і насильницька поведінка та насильницька діяльність – це форми насильницької активності, яка, своєю чергою, втілюється у життя за допомогою насильницького діяння. Сутність діяння розглядається дуже широко: від імпульсивного чи вольового руху тіла до складної поведінки людини, що може мати значну протяжність у просторі та часі [253, с. 46; 254, с. 317–329; 255, с. 114].

Тому й насильницький вчинок, насильницька поведінка та насильницька діяльність – це, безумовно, певні активні дії у зовнішньому середовищі. Проте відомо, що негативні зміни у зовнішнє середовище можуть бути внесені і у формі бездіяльності. Наприклад, залишення в небезпеці (ст. 135 КК України); ненадання допомоги особі, яка перебуває в небезпечному для життя стані (ст. 136 КК України).

Теорія і практика кримінального права виходять із основного принципу, відповідно до якого суспільно небезпечні наслідки можуть бути поставлені у вину особі лише за умови, що вони перебували в причинному зв'язку з його дією або бездіяльністю.

Встановити причинний зв'язок між дією і суспільно небезпечними наслідками – означає дати відповідь на запитання: чиє діяння викликало цей наслідок і кому цей наслідок може бути поставлений в вину. Таким чином, слід констатувати, що в об'єктивній дійсності шкідливий наслідок, що настав,

викликаний діями цієї особи, а не діями третіх осіб чи яких-небудь інших зовнішніх сил.

Отже, можна припустити, що насильницький вчинок, насильницька поведінка та насильницька діяльність – це різновиди насильницької активності, що втілюються у формі діяння.

Існує думка, що не завжди діяльність можна детермінувати поведінкою, оскільки діяльність передбачає лише усвідомлену реалізацію вчинків. А люди із психічними захворюваннями, що є характерним для поведінки, здатні тільки до поведінкових актів. Це розглядається як реальне відтворення психічних прообразів, їх об'єктивізація [256, с. 53].

В.В. Тіщенко, деталізуючи наведене положення, відзначає, що не можна назвати діяльністю інстинктивну поведінку людини, окремі імпульсивні вчинки, які не охоплені або частково охоплені свідомістю (у стані фізіологічного чи патологічного афекту, сильного алкогольного чи наркотичного сп'яніння, важкого хворобливого стану) [249, с. 26–27].

У такому розумінні поняття поведінки, висловлене автором, є ширшим, ніж сама діяльність, оскільки містить у собі систему дій, вчинків, які усвідомлюються чи не усвідомлюються особою.

На нашу думку, варто визнати слушним твердження А.П. Закалюка, який зазначає, що «поведінка – лише один ракурс зовнішньої, здебільшого нормативної оцінки проявів людської активності» [251, с. 140], та констатувати, що і активні, і пасивні форми вчинків, тобто дія чи бездіяльність, опосередковуються емоційною й розумовою діяльністю суб'єкта, а саме – її внутрішньою, психічною стороною.

Отже, робимо висновок, що поведінці та діяльності притаманне свідоме супроводження своїх дій. Більше того, мотиваційна сторона діяльності може бути достатньо різноманітною, тобто здійснюватись спочатку усвідомлено, а згодом перерости в неусвідомлене відображення прообразів. Поведінка – це лише складова діяльності, яка, своєю чергою, відразу відзначається або свідомим забарвленням, або несвідомими діями.

Щоб пізнати глибше наведену відмінність, потрібно вдатись до внутрішньої сторони насильницької поведінки, яка реалізується за допомогою мотивів та мотивації. Адже, як зауважує О.М. Попович, насильницька злочинність – це сукупність таких злочинів, у вчиненні яких насильство є елементом мотивації діяння, а не просто засобом досягнення кримінальної мети [431, с. 26].

Стосовно об'єкта особа в одній ситуації проявляє насильство, а в іншій – поводить мирно. Це може бути результатом зміни внутрішнього психічного стану індивіда, який, своєю чергою, визначається фізіологічним станом організму, або вказує на те, що організм керується відповідним інстинктом чи мотивом, завдяки якому обирає лінію поведінки.

У деяких сучасних працях із юридичної психології зазначається, що мотив поведінки – це «механізм внутрішнього формування образу дій, який, виявляючись зовні, дає об'єктивний результат» [259, с. 83]. Дуже часто акцентується, що особа керується визначеними спонуканнями, мотивами при здійсненні будь-якої активності, що є відображенням у психіці потреб та інтересів індивіда [257, с. 137; 258, с. 30].

Як зазначає М.Г. Фролов, дослідження механізму вчинення злочину, що здійснюється на індивідуальному рівні, потребує з'ясування мотивів поведінки, під якими слід розуміти сенс вчинків (те, заради чого вони здійснюються). Мотиви виражають найважливіші риси і властивості, потреби і прагнення особистості [434, с. 43].

На наш погляд, генезис людської поведінки допоможе зрозуміти поняття мотивації.

Мотивація – це насамперед процес виникнення мотиву, його посилення і розвитку, а згодом вже і переходу від свідомих міркувань та емоцій до певних дій (у нашому випадку – насильницьких) [260, с. 7].

Мотивація поведінки людини включає такі види спонукань: потреби, прагнення, цілі, потяги, мотиви, зацікавлення. «Мотивація, безумовно, не виступає єдиним процесом, який рівномірно і до кінця пронизує поведінковий

акт. Вона, скоріше за все, складається з різнорідних процесів, що здійснюють функцію саморегуляції поведінкового акту» [238, с. 34].

Будь-яка активність людини є виявом інстинктивних біологічних потреб організму. Механізм активності людини також наділений біопсихологічними потребами, і тому, на відмінну від тварин, її становлення змістовно здійснюється за участю свідомості [251, с. 140].

З цього приводу влучно зауважує П.Я. Гальперін: «Потреби визначають ставлення до її об'єктів і намічають загальний напрямок дій на те, чого суб'єкту не вистачає й у чому він відчуває потребу» [262, с. 92]. Процес задоволення потреб характеризується своєрідним вибором цілей, доступних способів та засобів для його досягнення. А власне, обміркування цілей, вирішення проміжних завдань, прогнозування ступеня отримання задоволення реалізованої потреби утворює, так звану, внутрішньо сформовану мисленнєву поведінку людини, що відрізняє її від практичного процесу досягнення конкретної мети та діяльності загалом, яка, на відмінну від поведінки, передбачає складніший мотиваційний процес.

Зважаючи на це, припускаємо, що реальне мотиваційне підґрунтя насильницької поведінки особи утворюється не тільки з її потреб і відповідних спонукань, а й з розуміння й оцінки ситуації щодо їхньої реалізації. Адже мотивація, яка реалізується суб'єктом під час вчинення насильницьких дій, на наш погляд, не тільки позначається на його свідомості під час здійснення насильницької поведінки, а й здебільшого ним і прогнозується. Це відбувається, коли насильник зважує різні варіанти своїх дій і їхні наслідки. Підтвердженням цього висновку є положення, наведене К. Бартолом: «Бажане і реальне – це два елементи вихідного протиріччя в мотивації, які разом з тим утворюють глибоку єдність» [238, с. 53].

Ми впевнені, що не буває і невмотивованої діяльності. На перший погляд, дослідження спонукань та першопричин дії супроводжується певними труднощами, головна з яких полягає в тому, що саме вони не завжди усвідомлюються суб'єктами, оскільки в більшості випадків характеризуються

неочевидністю та не зовсім чітко зрозумілі. О.М. Леонт'єв відзначає, що «діяльності без мотиву не буває: «немотивована» діяльність – це діяльність, не позбавлена мотиву, а діяльність із суб'єктивно та об'єктивно прихованим мотивом» [263, с. 102].

Відтак, насильницька поведінка, як і насильницька діяльність, обов'язково повинна супроводжуватись певним розумовим осмисленням, без якого не буде ні поведінки, ані діяльності.

Можемо зробити висновок, що поведінка має два аспекти:

а) внутрішній, мотиваційний аспект, який, крім мотиву (наприклад, бажання), містить потреби, прагнення, бажання і цілі дій, які обумовлюють поведінку мисленнєвим процесом;

б) зовнішній або поведінковий аспект, який ототожнює поняття вчинку, поведінки та діяльності з певним діянням та, водночас, проводить суттєву різницю між формами активності.

Про важливу роль внутрішньопсихічних аспектів кримінальної насильницької поведінки свідчить насамперед висловлене А.П. Закалюком судження про те, що «активність», у тому числі насильницька, «може бути і внутрішньою, зокрема такою, як розумова, більша частина пізнавальної» [251, с. 140].

Відрізнити насильницьку поведінку від кримінальної насильницької можна за допомогою логічного методу пізнання. Відмінність між ними полягає у закріпленні останньої у відповідних статтях Особливої частини Кримінального кодексу України, як офіційно вираженого визнання негативного ставлення до певного явища.

Як слушно зазначає Л.В. Синєокий, насильницька чи агресивна поведінка стає кримінальною тільки тоді, коли ці дії зазначені у кримінальному законі [270, с. 22].

Урахування зовнішнього аспекту насильницької поведінки дозволяє з'ясувати її призначення, визначити певну об'єктивність і дійсність феномена, встановлюючи при цьому різні форми насильницької активності.

Перейдемо до розгляду категорії «насильство».

Насильство – феномен дуже складний, багатоаспектний. Щоб позбавити нашу культуру відчутного присмаку насильства, необхідно усвідомити, що насильство як таке наділене зловісною, магичною силою. Без чіткого розуміння існування насильства у людських умах і серцях ефективно протистояння його ескалації неможливе. «Привабливість», що йде від насильства, занадто велика, щоб його можна було позбутися лише шляхом простої заборони. Р.П. Ібрагімов зазначає: «Природно, що в межах окремої теорії насильства значущість тієї чи іншої видоутворюючої ознаки варіювалася подекуди до повного витіснення однієї з ознак або, навпаки, до надання їй гіпертрофованого значення» [420, с. 37].

Будь-який злочин є формою незгоди людини з навколишньою дійсністю. Згода або незгода визначається системою ціннісних орієнтацій особистості, що сформувалися не без участі оточуючого суспільства. Насильницька поведінка є крайньою формою протесту особи, яка вважає інші форми вираження своєї думки даремними чи неефективними.

В Україні немає єдиного підходу до визначення поняття «насильство». Більше того, існує чимало інших понять, що використовуються при описі однієї і тієї ж проблеми. Наприклад, зловживання, примус, експлуатація, синдром небезпечного поводження з дітьми, управління та маніпуляція їх поведінкою. Є чимало хибних уявлень, коли люди зазнають насильства і не вважають це насильством, оскільки сприймають силу як норму. У більшості випадків люди схильні відносити до насильства лише незначну частину випадків, які завдають шкоду здоров'ю людини, тобто потрапляють під дію Кримінального кодексу.

Насильство – небажаний, однак неминучий супутник людства упродовж всієї історії, і тільки безнадійні ідеалісти цілком серйозно вважають за можливе позбавитись насильства у суспільстві. Існування такого феномена, як суспільство, неможливе без урегулювання, гармонізації, збалансування чималого різноманіття інтересів, прагнень, способів і методів дії тощо. Людство виробило і накопичило безліч способів вирішення цих завдань. Серед них

традиції, звичаї, ідеології, мораль, релігія і, врешті, закон, втілений у державі. На думку О.В. Шевченко, усі ці «інструменти» діють та застосовуються в сукупності, що забезпечує належний рівень стабільності та керованості суспільства, причому досягнення цього стану об'єктивно передбачає і добровільну згоду, і підкорення, і примус у різних формах [413, с. 142].

Як зазначає з А.О. Йосипів, категорія «насильство» розглядається у різних аспектах – історичному, соціологічному, політологічному, психологічному, юридичному, тому її слід відносити до так званих загальнонаукових понять, які відіграють інтегративну роль, поєднуючи навколо себе (синтезуючи, акумулюючи в собі) результати досліджень різними науками різних видів агресії або насильства. У контексті кримінологічної науки – це, насамперед, знання біологічного, психологічного і соціального характеру, сутність і напрямок інтеграції яких визначається філософськими уявленнями про світ і людину. Така складна природа феномена насильства передбачає його комплексний аналіз [242, с. 62].

У тлумачному словникові під редакцією С.І. Ожегова і Н.Ю. Шведової «насильство» трактується як «застосування до будь-кого фізичної сили», «примусовий вплив на будь-кого чи будь-що», «беззаконне застосування сили», «обмеження, беззаконня» [264, с. 384].

У філософії насильство – явище не емпіричне, а радше метафізичне, яке стоїть поряд із такими поняттями, як дух, свобода, совість, ідеал, особа, мораль, рівність, утопія. Насильство – культурний феномен, постійний атрибут історичного процесу і людського життя. Навіть при певному розширенні його тлумачення, інтерпретації, пояснення не можна вважати, що воно з'явилося задовго до людини, у певних природних формах буття. Насильство існує у відкритих і прихованих формах в усіх сферах суспільного життя – політичній, економічній, духовній та сімейно-побутовій – та має універсальний соціальний характер.

Н.М. Жаріков, Г.В. Морозов, Д.Ф. Хрїтинін в межах розгляду судової психіатрії трактують насильство як будь-який спосіб поведінки (простий чи

складний, вербальний чи невербальний), який використовується для того, щоб керувати думками, почуттями та вчинками іншої особи (або групи осіб) усупереч його бажанню, волі чи переконанню, але з психологічною (а часто і матеріальною) вигодою для особи, що застосовує насильство [275, с. 145].

Так, Р. Берон та Д. Річардсон насильницьку поведінку розглядають через активні дії, які безпосередньо спрямовані проти свобідного волевиявлення [319, с. 68].

Суть насильства часто визначається як тип дій або поведінки соціальних суб'єктів, при якому інші суб'єкти зазнають фізичного чи психічного тиску або прямої фізичної шкоди [240, с. 15].

У конфліктології насильство розуміється як тип дії або поведінки соціальних суб'єктів у конфлікті, при яких їх опонент піддається фізичному тиску або зазнає прямої фізичної шкоди [278, с. 246].

На думку А.А. Бачініна, насильницька поведінка – це неправовий примус із використанням засобів фізичного і психічного впливу на жертву. Будучи суто соціальним феноменом, виступає як одна з форм неправу [243, с. 150].

М.О. Борщов зауважує, що про насильство можна говорити лише тоді, коли сила долає силу, але й тут є винятки. Насильство існує лише у стосунках між людьми, оскільки вони володіють свободою волі, і в цьому сенсі виявляється у громадському ставленні. У процесі насильства одні індивіди нав'язують себе, свої цілі та норми іншим, прагнуть підпорядкувати їх собі [212, с. 149].

Г.О. Паршива визначає насильство як застосування індивідом чи соціальною групою різних форм примусу до інших індивідів, соціальних груп з метою придбання або збереження економічного і політичного панування, завоювання тих чи інших прав або привілеїв [73, с. 12].

На думку Е.О. Нікуліної, насильство – це суспільні відносини, в ході яких одні індивіди (групи людей) за допомогою примусу, що становить загрозу життю, підкоряють собі інших. На відміну від насильства, яке пов'язане з примусом, підпорядкуванням собі інших, агресія є мотивованою деструктивною

поведінкою, що суперечить нормам і правилам співіснування людей у суспільстві, завдає шкоду об'єктам нападу, фізичну або моральну шкоду людям, спричиняє у них психологічний дискомфорт [421, с. 131].

Л.В. Сердюк пропонує розуміти насильство як зовнішній, з боку інших осіб, навмисний і протизаконний фізичний чи психічний вплив на людину (чи групу осіб), який вчиняється проти її волі та здатний заподіяти їй органічну, фізіологічну чи психічну травму, а також обмежити її волю чи волевиявлення дій [359, с. 52].

Подекуди поняття «насильство» пов'язується саме із застосуванням одним класом (соціальною групою) щодо іншого класу (соціальної групи) різних форм примусу з метою надбання чи збереження економічного чи політичного панування, завоювання тих або інших прав і привілеїв. При цьому насильство підноситься аж до збройного впливу [339, с. 297].

А.А. Гусейнов описує насильство як зовнішній, силовий вплив на людину чи групу людей; пригнічення, шкоду життю і власності, яка здійснюється всупереч волі тих, проти кого спрямована.

Мета насильства – підкорення волі того (чи тих) тому, хто його здійснює, а відтак насильство вчений інтерпретує також як «узурпацію свободної волі», що є одним із способів, які забезпечують панування, владу людини над людиною. На його думку, механізм, технологія насильства полягає у примусі людей до вчинення певних дій або ж, найчастіше, – до утримання від їх вчинення за допомогою прямого фізичного впливу, а тому насильство можна трактувати як «односторонній вихід за загальноприйнятні межі комунікації» [29, с. 35–39].

Отже, розуміння поняття насильства більшість дослідників у своїх працях пов'язують із обмеженням свободи, заподіянням шкоди виключно особі, що надає цьому поняттю рис своєрідного «примусу» [79, с. 20]. Це підтверджують і результати проведеного анкетування, відповідно до яких 41,5% опитаних погоджуються з тезою, що насильство є різновидом примусового контролю (Додаток Б, пит. 31, с. 386).

Попри це існуюча термінологія для визначення насильницьких дій неоднакова, що породжує певні труднощі в їх кваліфікації і не відображає реалій сьогодення. Поняття насильства використовується у багатьох галузях знань, таких як соціологія, психологія, політологія й т.д., тому вважаємо за можливе назвати це поняття «загальним». Таке розуміння насильства є вихідним і для юриспруденції. Щоб це поняття набуло юридичної форми, необхідно його закріпити у законі. Поняття насильства, закріплене у нормі права, слід вважати юридичним поняттям насильства, яке безпосередньо пов'язане із кримінальним насильством.

Юридичне поняття насильства – це та категорія, яка повинна бути закріплена у чинному КК України і уособлювати всі насильницькі прояви в суспільстві. Назва «юридична» відображає законодавчу конструкцію, відмінну від інших понять насильства, що використовуються в різних галузях знання.

Некримінальне насильство – це правомірний акт застосування сили, передбачений нормами Загальної частини КК України, який, як правило, заподіює шкоду інтересам, що охороняються кримінальним законом, спрямований проти або всупереч волі людини, що обмежує її права і свободи, її недоторканність, а також застосування до людини різних форм реалізації кримінальної відповідальності. Некримінальне насильство включає в себе покарання, примусові заходи медичного характеру та виховного впливу, обставини, що виключають злочинність діяння, а також судимість.

Детальніше зупинятися на некримінальному насильстві ми не станемо, оскільки воно не входить до предмета цього дисертаційного дослідження. Перейдемо до розгляду кримінального насильства та його видів.

Варто зазначити, що акцент у розкритті лексичного значення слова «насильство» було здійснено на зовнішньому виразі свавільного діяння, яке проявляється у застосуванні фізичної сили.

Сталося це, ймовірно, тому, що в житті людей силовий примус до певної поведінки, що одержав назву «насильство», історично здебільшого виражається у грубому фізичному силовому впливі однієї людини на іншу. У такому

розумінні термін «наси́льство» був засвоєний теорією і практикою кримінального права, де став використовуватися при граматичному тлумаченні кримінально-правового поняття насильства.

Попри це навряд чи можна визначити насильство шляхом граматичного тлумачення цього терміна або шляхом з'ясування його етимологічного значення.

Погодимось із П.С. Дагелем, який, посилаючись на К. Маркса, стверджував, що визначити зміст юридичного поняття шляхом етимологічного тлумачення терміна – неправильно, оскільки назва будь-якої речі не має нічого спільного з її природою [449, с. 53].

Е.Ф. Побегайло при розкритті юридичного терміна «наси́льство» розглядає його у загальноприйнятому і філософському значеннях: «при загальноприйнятому значенні (етимологічному смислі) під насильством розуміється безбожне застосування сили, примусове, тобто проти волі іншої особи, вплив на неї», а «у філософії насильство пов'язується із застосуванням того чи іншого класу (соціальною групою) різних, аж до збройного впливу, форм примусу щодо інших класів (соціальних груп) з метою отримання або збереження економічного і політичного панування, завоювання тих чи інших прав і привілеїв». У кримінальному праві, на думку Е.Ф. Побегайло, поняття «наси́льство», «наси́льницьке» вживаються також у загальноприйнятому і філософському значеннях [265, с. 13].

Кримінальний кодекс, не даючи чіткого законодавчого закріплення поняття насильства, у конкретних нормах про кримінальну відповідальність за насильницькі злочини містить низку формулювань, пов'язаних із насильством, що викликають труднощі при їх тлумаченні і при кваліфікації злочинів.

Зазвичай у кримінально-правовій науці насильницький злочин трактується як злочин, поєднаний із застосуванням насильства чи погрозою застосування насильства. При цьому більшість учених визначають фізичне насильство як застосування фізичної сили, а психічне насильство – як погрозу застосування фізичного насильства.

Зокрема, Л.Д. Гаухман визначає насильство як застосування фізичної сили до кого-небудь, примусовий вплив на кого-небудь, утиск, беззаконня. При цьому він відзначає, що це визначення містить як фактичні, так і юридичні ознаки. До фактичних ознак належать об'єктивні ознаки, спосіб дії, а також суб'єктивні ознаки, що характеризують ставлення до вчиненого. До юридичних ознак, при цьому, належать незаконність і суспільна небезпека діяння [350, с. 11].

Американські дослідники розглядають насильство як навмисне використання фізичної сили проти інших людей, заподіяння болю, образи, фізичного утиску (обмеження), як погрози або покарання для того, щоб примусити людей зробити небажані для них дії [64, с. 7; 63, с. 78]. Вважаємо, що у цьому визначенні є певні неточності, зокрема, необґрунтовано вказується на спричинення образи як однієї з ознак насильства. Безпідставне також виокремлення як обов'язкової мети насильства примусу вчинити дії, небажані для особи, стосовно якої воно вчиняється. Останнім часом дедалі частіше насильство здійснюється тільки лише з метою заподіяти страждання іншій людині, виступаючи таким чином самоціллю.

А.Е. Жалінський відзначав, що зведення насильства до насильницької злочинності в її традиційному розумінні, тобто до вбивств, тяжких тілесних ушкоджень і зґвалтувань, ніяк не відображає і не може відобразити соціальної реальності, в якій насильство виступає як найбільш загрозливий спосіб суспільно небезпечної поведінки, частіше злочинної, але іноді й не врегульованої кримінальним законом [66, с. 24].

У кримінальному праві України законодавче визначення поняття «насильницький злочин» відсутнє, але цим поняттям широко оперує і наука кримінологія. Відтак вчені відзначають необхідність виділення власне кримінально-правового універсального визначення його ознак у теорії права [478, с. 30].

Як слушно зазначає М.І. Панов, в основі такого поняття повинно бути кримінально-правове поняття, причому, якщо навіть і не легальне, не

сформульоване у кримінальному законі, то хоча б доктринальне поняття, розроблене наукою кримінального права [189, с. 5].

Чинне кримінальне законодавство встановлює відповідальність за будь-які прояви насильства. Кримінальний кодекс містить чимало статей, які прямо або побічно передбачають різні види злочинних насильницьких дій.

Зміст, який вкладається у поняття «насильство», «насильницькі злочини», не завжди однаковий. У кримінології окремі дослідники до групи насильницьких злочинів відносять лише умисні вбивства, умисні тяжкі тілесні ушкодження та хуліганство, які утворюють самостійний у кримінологічному плані «блок» насильницьких злочинів. Інші вчені до насильницьких злочинів відносять хуліганство, тілесні ушкодження, убивства та зґвалтування [490, с. 85]. Тобто до насильницьких злочинів кримінологія відносить сукупність таких злочинів, при скоєнні яких насильство є елементом мотивації, а не просто засобом досягнення цілі [444, с. 86]. А в кримінальному праві та в кримінальному процесі під насильницькими розуміються всі злочини, які супроводжуються насильством чи погрозою його застосування [395, с. 12].

Поняття «насильство» вживається не тільки у статтях Особливої частини Кримінального кодексу як конструктивна або кваліфікуюча ознака злочинів окремих видів, а й, наприклад, у ст. 40 Загальної частини КК України. У чинному КК поряд із терміном «насильство», «фізичне насильство» використовуються такі терміни, як «напад», «знущання», «мучення», «захоплення», «опір», «мордування», «катування», «примушування», «фізичні чи моральні страждання», «спричинення шкоди здоров'ю», «заподіяння тілесних ушкоджень» та ін.

Варто зазначити, що кримінально-правове значення насильства ширше, ніж тільки визнання його криміналізованим у статтях Кримінального кодексу. У низці статей Кримінального кодексу насильство виступає як передбачена правом законна форма реагування держави та суспільства на злочинність. Таким чином, у кодексі поняття «насильство» виконує одразу декілька функцій. По-перше, насильство, яке застосовується до особи, є необхідною умовою для

визнання її дій правомірними за обставин, які виключають злочинність діяння. По-друге, насильство виявляється у вигляді конструктивної або кваліфікуючої ознаки складу злочину. По-третє, насильство виступає у вигляді обставини, яка пом'якшує або обтяжує покарання [443, с. 51]. Отже, постає питання, які ж саме ознаки насильства характеризують його як кримінально-правову категорію, що саме є злочинним насильством, яке кримінальним правом кваліфікується як кримінально каране діяння?

Питання про законодавче закріплення поняття «насильства» так і залишається однією із найактуальніших, невирішених проблем чинного законодавства, оскільки ані в раніше діючому, ані в нині чинному законодавстві таке визначення відсутнє. В юридичній літературі є значне різноманіття трактування поняття «насильство». Дослідженням цієї теми займалися: Л.Д. Гаухман [395], В.В. Голіна [455], В.В. Іванова [442], Р.А. Левертова [294], В.І. Осадчий [236], В.О. Навроцький [65], М.І. Панов [189], О.П. Рябчинська [387], Р.Д. Сабіров [161], В.І. Сімонов [147], Р.Д. Шарапов [408] та інші науковці. Завдяки працям цих учених у доктрині кримінального права вдалося виокремити ознаки, які характеризують насильство.

На основі виділення загальних ознак фізичного і психічного насильства, а також розмаїття видів і форм насильства у чинному КК, Н.В. Машинська та Н.І. Макарова пропонують розглядати насильство в широкому значенні – як активний свідомий акт веління однієї людини щодо іншої, спрямований проти її вільного волевиявлення, що заподіює або здатне заподіяти шкоду інтересам, які охороняються кримінальним законом [411, с. 139; 412, с. 187].

Отже, у широкому розумінні насильство зводиться до юридичного поняття. У загальній частині КК України насильство виявляється у покаранні, примусових заходах медичного та виховного характеру, за обставин, що виключають злочинність діяння, а також судимість. У Особливій частині КК України воно може бути відображено, по-перше, за допомогою вказівки в законі на насильницький характер діяння (насильство, нанесення побоїв і т.д.). По-друге, вказувати на результат застосування насильства (шкоди здоров'ю), по-

третє, на те й інше одночасно (вбивство), по-четверте, на ознаку, що включає за своїм змістом можливість застосування насильства (напад на громадян, при бандитизмі), і, нарешті, на застосування примусу до людини загалом. Тобто юридичне поняття насильства вказує на всі несприятливі наслідки, передбачені КК України для людини, або на характер діяння загалом.

Розуміння насильства у вузькому значенні пов'язано з його кримінальними проявами, а також із розглядом некримінального насильства. Прихильники «вузького підходу» під «насильством» розуміють лише фізичне насильство. До найбільш поширеного вузького підходу схиляються, зокрема, С.М. Абельцев, А.Н. Классен, А.Ю. Анохін та Л.В. Сердюк, які вважають, що поняття «насильство» охоплює всі випадки застосування насильства і випадки погрози його застосування. Тобто насильство може бути як фізичним, так і психічним [1, с. 14; 290, с. 43; 359, с. 7].

В основі розуміння сутності кримінальної насильницької поведінки має бути методологічне положення про те, що вона є специфічним різновидом людської насильницької активності у суспільстві, а акцент у розкритті лексичного значення терміна «насильницька поведінка» можна робити на її зовнішньому вияві й інтерпретувати як насильницьке діяння, що простежується і у відповідних тлумачних словниках [264, с. 384].

Суттєвим для кримінологічного дослідження виступає значення «насильства», подане В. Далем за допомогою таких лексичних елементів, як: «примус, неволя, нестача, гвалтування, дії образливі і самовільні; насильний – вимушений силою; насильницький – схильний до насилля; насилити, насилувати, вимушувати до чого-небудь силою, поневолювати» [389, с. 1218].

І справді, насильницький вплив на особистість полягає у застосуванні примусу до певної дії всупереч її бажанням. Та й в етимологічному значенні під насильством розуміються незаконні дії із застосуванням сили, що супроводжуються примусовим, тобто проти волі іншої особи, впливом на людину [197, с. 545].

Отже, можемо зробити висновок, що, на відмінну від багатьох інших форм прояву людської активності, тільки насильницька поведінка становить систему дій, що вчиняються за допомогою насильства, яке очевидно спрямоване на придушення свободи.

Слушно зазначив з цього приводу В.М. Артемов, що «насильство», яке виступає проявом кримінально-насильницької поведінки, «завжди супроводжується певним обмеженням вибору» [276, с. 109]. У сучасній психології під поняття «насильство» можна підвести будь-який вчинок, основною метою якого є керування поведінкою партнера, при цьому нав'язуючи свою волю без урахування його власних інтересів, бажань, почуттів тощо [275, с. 145].

Зважаючи на це, на наш погляд, справжнє, глибинне значення такої лексичної одиниці, як «насильство» полягає в тому, що воно відображає конкретні взаємостосунки між людьми, за яких поведінка однієї сторони спрямована проти волевиявлення іншої.

Відсутність у КК України поняття насильства та його ознак свідчить як про невивченість цього явища, так і про недооцінку його правового врегулювання. Хоча і одне, і інше пов'язані між собою: невивченість є перешкодою для відображення ознак насильства та оцінки його у правовій формі. Завдання науки кримінології – правильне визначення сутності насильства. Неприпустимо у боротьбі зі злочинністю не враховувати закономірності розвитку та функціонування цього явища, оскільки це призводить до непередуманої кримінальної політики у сфері насильства, його кон'юнктурних змін, судового свавілля та завдає шкоду людині та суспільству, посилюючи існуючі протиріччя.

Зазначимо, що серед науковців у галузі кримінального права висловлюються різні думки з приводу окремих питань, пов'язаних із поняттям насильства.

Спірним є питання, чи є злочинним насильством заподіяння смерті за згодою або на прохання потерпілого? У радянській кримінально-правовій

літературі кримінально-правове значення згоди «потерпілого» оцінювалося різним, інколи протилежним, чином [145, с. 10]. Так, одна група кримінологів розглядала згоду «потерпілого» у контексті обставин, що виключають суспільну небезпечність (протиправність) вчиненого діяння. До таких обставин відносив згоду «потерпілого» (поряд із необхідною обороною, крайньою необхідністю та іншими обставинами), наприклад, А.А. Піонтковський, виходячи при цьому із загальних принципів радянського кримінального права [142, с. 342]. На думку І.І. Слуцького, згода «потерпілого» належить до обставин, які хоча і виключають суспільну небезпеку і караність діяння, але не роблять їх у низці випадків корисними і правомірними [114, с. 11–12].

Законодавець також не роз'яснює ці поняття, як і поняття «насильство», «психічне насильство», «фізичне насильство». Відповідно, з'ясування співвідношення цих понять із насильством становить велику проблему, вирішення якої законодавцем має суттєве значення для правильної кваліфікації зазначених злочинних діянь.

Вимога чіткості понятійного апарату Особливої частини КК передбачає, що йому мають бути властиві виразність, точність, зручність для читання, вичерпність [446, с. 217–218].

Насамперед необхідно звернути увагу на точність термінології. Аналіз визначень понять у КК дає підстави стверджувати, що, на жаль, законодавець на сьогодні ще не виробив концепції роз'яснення змісту понять. По-перше, він не оперує єдиними критеріями щодо відбору тих понять, зміст яких розкривається у кодексі. Це створює враження, що одні поняття мають більше значення для законодавця, ніж інші. По-друге, однакові за змістом поняття у КК України мають декілька визначень.

Аналіз деяких постанов Пленуму Верховного Суду України [485; 486; 487; 488; 489; 370] дає підстави стверджувати, що визначення поняття насильства відсутнє, не вирішене і питання про те, що саме охоплюється цим поняттям, немає однозначної думки щодо характеру прояву насильства на

організм потерпілого, що, зрештою, призводить до різних правил кваліфікації відповідних злочинних діянь.

За визначенням В.І. Симонова, насильство (насильницька поведінка) – винувате злочинне діяння в різних формах його прояву, що не належить до обставин, що виключають кримінальну відповідальність. Це трактування викликане тим, що в теорії розрізняють «законне насильство» [147, с. 17].

Незважаючи на різноманіття думок із приводу визначення ознак насильства, науковці здебільшого визнають, що до них слід відносити: його протиправність і суспільну небезпечність; активний характер поведінки; умисний характер; вплив на організм (тіло, психіку) іншої особи; вплив проти її волі; здатність заподіювати шкоду здоров'ю або життю людини [123, с. 8].

В.О. Навроцький виокремлює такі ознаки кримінально-правового поняття насильства: активна поведінка – дія (застосувати насильство шляхом бездіяльності не можна); дія, спрямована проти іншої особи; насильство полягає у примусовому впливі, який здійснюється всупереч волі потерпілого, у застосуванні до нього сили; посягання, спрямоване на заподіяння шкоди життю, здоров'ю, особистій свободі іншої людини, виражається ззовні у позбавленні життя, заподіянні тілесних ушкоджень, мордуваннях, побоях, іншому спричиненні фізичного болю, позбавленні особистої свободи; виражається у фізичному впливі на потерпілого; такий вплив на організм іншої людини протиправний, заборонений Конституцією України та іншими нормативно-правовими актами; застосовується умисно [65, с. 10–11].

Виходячи із принципу законності, насильство, як приватна форма злочинної поведінки, також повинне відповідати ознакам злочину, передбаченим ст. 11 КК України, тобто має бути суспільно небезпечним, винуватим і забороненим вказаним кодексом діянням під загрозою покарання.

У сучасний період у кримінально-правовій науці юридична природа згоди «потерпілого», як і раніше, оцінюється неоднозначно. Так, П.С. Дагель вважав, що згода «потерпілого» не може усунути ні суспільної небезпеки, ні протиправності діяння, що містить ознаки складу злочину [113, с. 25]. Подібну

позицію відстоював і А.Б. Сахаров, який виступав проти розширення кола обставин, що виключають суспільну небезпеку діяння, у тому числі і за згодою потерпілого [311, с. 138].

Варто погодитися із М.Д. Шаргородським, який вважає, що вбивство на прохання потерпілого не можна залишати без застосування покарання, оскільки згода потерпілого на позбавлення його життя не є обставиною, що виключає протиправність діяння [210, с. 66–67].

Отже, поняття насильства і надалі залишається складним, тому що в кримінальному праві, як уже зазначалось, воно виступає в різних значеннях, будучи то способом або засобом, то метою або мотивацією, то основною або другорядною ознакою складу злочину. Водночас насильство завжди виступає обов'язковою ознакою складів насильницьких злочинів [442, с. 15].

Залежно від ступеня небезпеки для життя або здоров'я людини насильство у КК поділено на дві групи:

- 1) насильство, небезпечне для життя або здоров'я (ст. 187; ч.ч. 2, 3 ст. 189¹; ч. 3 ст. 262; ч. 3 ст. 289; ч. 3 ст. 308 КК);
- 2) насильство, яке не є небезпечним для життя або здоров'я потерпілого (ч. 2 ст. 186, ч. 2 ст. 289 КК).

Низка статей передбачає відповідальність за злочини, вчинені із застосуванням насильства, яке належить як до небезпечного, так і до насильства, яке не є небезпечним для життя або здоров'я. Це стосується, наприклад, ч. 2, ч. 3 ст. 278 КК – уgonу або захоплення залізничного рухомого

¹ Підсудний Р. у першій половині червня 2005 р. в дообідній час разом з П. в м. Конотоп на ринку біля м'ясного павільйону зустріли К. і, знаючи, що той зробив неякісний ремонт О., домовились між собою вимагати у нього гроші. Для цього вони відвели К. від співмешканки, з якою він знаходився на ринку, та почали вимагати у нього гроші в сумі 300 доларів США, за начебто неякісний ремонт О. При цьому вони погрожували К. фізичним та психологічним насильством. К., побоюючись за своє життя та здоров'я, погодився віддати їм вищевказану суму грошей і вони домовилися про зустріч 1 липня 2005 р., але в цей час не зустрілися. 2 серпня 2005 р. у м. Конотоп на вул. Рябошапко біля будинку № 3 Р. зустрів К. і знову почав вимагати 300 доларів США, погрожуючи йому, при цьому, фізичним та психологічним насильством. Реально побоюючись погроз, К. погодився віддати гроші, для чого знов домовилися про зустріч на 4 серпня 2005 р. Після того К. звернувся до правоохоронних органів по допомогу. Отримавши від працівників міліції 300 доларів США, К. зателефонував П. та домовився про час та місце зустрічі, щоб віддати обіцяні гроші. 8 серпня 2005 р. близько 13.00 год. К. прийшов на кінцеву зупинку трамвая № 2, розташовану в м. Конотоп в районі «Порт», де зустрівся з Я. та віддав йому гроші в сумі 300 доларів США, що за офіційним курсом НБУ станом на 8 серпня 2008р. становило 1515 грн. Після отримання грошей П. був затриманий працівниками міліції, а гроші були вилучені (ст. 189 ч. 2 КК України) [67].

складу, повітряного, морського чи річкового судна; ч. 2, ч. 3 ст. 289 КК – незаконне заволодіння транспортним засобом² та ін.

У деяких статтях КК йдеться про «наси́льство» без вказівки на ступінь його небезпеки для життя або здоров'я (ч. 3 ст. 342 КК – опір представникові влади, працівникові правоохоронного органу, члену громадського формування з охорони громадського порядку і державного кордону або військовослужбовцеві; ч. 1 ст. 345 КК – погроза або насильство щодо працівника правоохоронного органу та ін.).

Водночас слід зауважити, що чинний КК, як і попередні кримінальні кодекси, не містить легального визначення перелічених видів насильства. Проте варто зазначити, що поняття насильства небезпечного і насильства, яке не є небезпечним для життя або здоров'я, є предметом офіційного нормативного тлумачення у постановах Пленуму Верховного Суду колишнього СРСР, які знайшли своє відображення і в постановах Пленуму Верховного Суду України, і є об'єктом аналізу кримінально-правової науки. Тому не випадково поняття насильства небезпечного, і насильства, яке не є небезпечним для життя або здоров'я, нерідко підмінюється обсягом фізичної шкоди, що охоплюється ознакою насильства у конкретному складі злочину.

Інші вважають, що фізичним насильством може визнаватися тільки таке обмеження волі, яке пов'язано з безпосереднім впливом на тіло потерпілого (зв'язування, зштовхування тощо) [350, с. 43; 442, с. 16]. В.О. Навроцький і В.І. Осадчий пропонують розглядати як фізичне насильство і позбавлення волі без впливу на тіло потерпілого [176, с. 32; 236, с. 122].

Підтримуючи зазначену позицію, погоджуємось, що не тільки посягання на тілесну недоторканність, а й посягання на волю особи слід визнавати фізичним насильством.

² Як визнав суд, 2 жовтня 2004 р., близько 16.00 год., у м. Горлівка Донецької області Б. та С., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, за попередньою змовою між собою, з метою заволодіння транспортним засобом, біля будинку, погрожуючи насильством потерпілому В., яке він сприйняв як реальну загрозу своєму життю, заволоділи належним Н. автомобілем «ДЕО-СЕНС» вартістю 20429 грн. 92 коп. (ч. 3 ст. 289 КК України) [267].

У вирішенні цього питання крапку міг би поставити Пленум Верховного Суду України, однак у постановах у поняття «насильство» вкладається різний зміст, тому однакове розуміння цього поняття можливе тільки після його уніфікації.

Справді, насильством, на наш погляд, можна заподіяти тілесну травму (фізична шкода), психічну (психічна шкода). У диспозиціях багатьох статей вказані види кримінального насильства переплітаються, як комбінація протиправних дій разом із сексуальним та економічним – комбінованими (поєднаними) видами насильства³.

До прикладу, Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» виокремлює фізичне, економічне, сексуальне та психологічне насильство, тому кожен цей різновид посягає на відповідний охоронюваний об'єкт, при цьому насильство проявляється по-різному: від невиплати заробітної плати до будь-якого прояву сили до людини з боку органів влади, від звичайної корупції до відповідного насильницького злочину [184].

На нашу думку, шкода, заподіяна насильством та кримінальним насильством, є досить різною, але в основному вона зводиться до певних оцінок діяння у фізичному та психічному вимірах.

У багатьох насильницьких діяннях ці види насильства переплітаються з комбінованими (поєднаними) видами насильства (сексуальним та економічним). Власне суспільна небезпека визначає певне віднесення дій до категорії насильства чи кримінального насильства.

Як вказує Б.С. Нікіфоров, шкода, завдана захищеному кримінальним правом об'єкту, може бути заподіяна не будь-якими, а визначеними діями, характер яких визначається властивостями самого об'єкта [279, с. 137]. Наявність відповідної шкоди ще не означає, що це суто кримінальне насильство, потрібна ще й кримінально-правова норма, тому третьою відмінністю між суто насильством та кримінальним насильством є те, що насильницькі дії

³ Тут і надалі йтиметься саме про комбіновані (поєднані) види насильства.

передбачені чималою кількістю нормативних документів, тоді як кримінальне насильство – виключно Кримінальним кодексом України.

Насильством не може вважатися застосування сили особою при правомірному захисті від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди (необхідна оборона), оскільки відповідно до ч. ст. 55 Конституції України кожен має право будь-якими, не забороненими законом засобами, захищати свої права і свободи від порушень і протиправних посягань. Більш того, коли таке насильство застосовується при захисті від злочинного посягання у стані необхідної оборони, то, не маючи ознаки суспільної небезпеки, воно стає не тільки правомірним, а й суспільно корисним. Не належать до насильства, з кримінально-правової точки зору, й інші діяння, хоча і пов'язані досить часто із застосуванням сили щодо людини, із впливом на її організм і психіку, але вчинені за наявності обставин, що виключають злочинність діяння (ст.ст. 36–43 КК України), оскільки позбавлені ознак суспільної небезпеки і протиправності.

І, природно, з правової точки зору, обмеження або позбавлення прав і свобод злочинця, коли він відбуває покарання за постановленим вирокіом суду, насильством бути не може. Відповідно до ч. 1 ст. 50 КК України «покарання ... полягає у передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого...». Проте відповідно до тієї ж статті «покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вирокіом суду», яка застосовується до особи, «визнаною винною у вчиненні злочину» (ч. 1 ст. 50 КК України) з метою «виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженими, так і іншими особами» (ч. 2 ст. 50 КК України). А відповідно до ч. 3 ст. 50 КК України «покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність».

Крім того, не можуть бути віднесені до насильства і суспільно небезпечні діяння, вчинені особами, що не підлягають кримінальній відповідальності: не досягли віку кримінальної відповідальності або є неосудними, – ці особи через вікові особливості або через наявність психічного захворювання не можуть

усвідомлювати характер вчинюваних ними дій або оцінювати їх соціальне значення, а неосудні не здатні і керувати своїми діями. Тому ми б додали до юридичних ознак насильства таку – винність особи, яка вчинила злочин.

Отже, проведений аналіз кримінально-правових визначень понять насильства, а також з'ясування семантичного тлумачення терміна насильства, його етимологічного значення, огляд літератури з проблеми насильства різних дослідників дали змогу виокремити найбільш істотні ознаки насильства:

- насильство існує і проявляється як взаємодія соціальних суб'єктів, як відношення. Суб'єктами можуть бути не тільки окремі особистості, а й соціальні групи;

- насильством завжди заподіюється шкода суспільним відносинам. Заподіяння смерті, шкоди здоров'ю, болю, майнової шкоди супроводжується психічними та моральними стражданнями потерпілого;

- насильство характеризується кількісними характеристиками, винятково зовнішніми проявами, а також якісно-сутнісними характеристиками;

- із зовнішнього боку насильство – це силовий вплив одного суб'єкта відносин на іншого. Сила – насильство в потенції, однак реалізація цієї потенції (тобто акт застосування сили) ще не можна визнати кримінальним насильством. Таким він стає лише у випадку, коли вплив на іншого суб'єкта відносин (об'єкта насильства) здійснюється всупереч (проти або крім) його волі, бажання, або воля і бажання об'єкта насильства взагалі ігноруються, заперечуються при цьому й інтереси інших осіб, вигода одного (одних) задовольняється за рахунок інтересів іншої (інших);

- насильство як форма примусу означає не тільки найвищий ступінь інтенсивності у застосуванні психічної та фізичної мускульної сили, а також інших примусових заходів. Насильство не може бути зведено тільки до примусу, воно може виконати і функцію безпосереднього придушення або (і) знищення об'єкта насильства, і функцію опосередкованого впливу на людину за допомогою посягання на інші охоронювані матеріальні та інтелектуальні блага.

«Насильство», вважаємо, є поняттям ширшим, ніж «кримінальне насильство», адже спектр дій суто насильства більш різноманітний. Наявність перелічених ознак дозволяє стверджувати, що, з кримінально-правової точки зору, насильство може бути тільки кримінальним (або злочинним), а запропоноване визначення насильства тотожне визначенню кримінального насильства.

Із кримінально-правової точки зору, насильство – це умисний, суспільно небезпечний і протиправний вплив, що здійснюється для реалізації своїх цілей особою на організм і (або) психіку інших осіб, у результаті якого заподіюється шкода (або створюється реальна загроза завдання такої шкоди) життю, здоров'ю, честі, гідності та іншим правам і свободам іншої особи, що гарантовані Конституцією України і охороняються кримінальним законом.

Своєю чергою, кримінологічне поняття насильства є значно ширшим, ніж кримінально-правове. Це пов'язано з тим, що кримінологія має свій специфічний предмет, вивчає закономірність злочинності у всіх її проявах, детермінації і причинності. І якщо коротко сформулювати основні завдання кримінології, то це – вивчення злочинності, особистості злочинця, причин та умов (чинників) злочинності, а також прогнозування кримінальної обстановки в країні та вироблення заходів запобігання та профілактики злочинності.

Із наведеного, під насильством, з кримінологічної точки зору, слід розуміти вплив, що здійснюється для досягнення своїх цілей особою на організм і психіку іншої особи або самого себе, в результаті якого заподіюється шкода (або створюється реальна загроза завдання такої шкоди):

1) життю, здоров'ю, честі, гідності та іншим правам, свободам та інтересам іншої особи, що охороняються і (або) забезпечуються нормами права, і (або) існуючим відповідно до моральних вимог, звичаїв суспільства, і (або)...

2) життю і здоров'ю самого посягача (при спрямованості насильства на самого себе).

Це визначення відображає кримінологічний зміст насильства і дає змогу виокремити його кримінологічні ознаки:

- 1) наявність особи як суб'єкта впливу;
- 2) сприяння реалізації усвідомлених або несвідомих цілей суб'єкта впливу;
- 3) спрямованість на організм і (або) психіку іншої особи, самого себе;
- 4) заподіяння цим впливом шкоди (створення реальної загрози заподіяння шкоди) свободам та інтересам іншої особи, (або) життю і здоров'ю самого посягача (при спрямованості впливу на самого себе).

Отже, кримінологічне поняття насильства (у порівнянні з кримінально-правовим) включає в себе не тільки його кримінальні й передкримінальні прояви щодо інших людей, а також розширює коло можливих об'єктів насильницького впливу.

Формою кримінального насильства є умисний злочин, який містить ознаки такого насильства або в диспозиції кримінально-правової норми, або (і) у фактичній характеристиці вчиненого діяння, і в якому насильство виступає як елемент мотивації або як спосіб досягнення мети, або який орієнтований на скоєння злочинів із застосуванням насильства (забезпечує вчинення насильства).

Слід зазначити, що не існувало єдиного розуміння щодо застосування цього поняття, відтак і зміст його у різних галузях права не скрізь був однаковим. Ця тенденція збереглась і на сучасному етапі розвитку права.

Зокрема, у кримінальному праві та кримінальному процесі під насильницькими розуміються усі злочини, пов'язані з насильством чи з погрозою застосування насильства. У кримінології насильницькими визнаються тільки злочини, безпосередньою ознакою яких є безпосереднє застосування сили. У кримінопенології є більш вузьке за суб'єктом поняття – «насильницькі злочини засуджених».

На нашу думку, під насильницькою злочинністю слід розуміти історично мінливе, соціальне та кримінально-правове явище, яке становить систему форм кримінального насильства, що існує в певний час на певній території і має властиві їй кількісні та якісні показники.

Види насильницьких злочинів, з точки зору кримінального права, визначені у Кримінальному кодексі України. Говорити про інші джерела для класифікації насильницьких злочинів можна тільки теоретично. Нас цікавить прикладне (практичне) значення насильства у кримінальному праві.

Наприклад, кримінологічна класифікація розрізняє власне насильницькі злочини та корисливо-насильницькі.

Така класифікація, на наш погляд, не є бездоганною, оскільки внутрішня її структура утворена дещо штучно і без чітко відстежуваної основи. Однак зовні вона відображає конкретні насильницькі злочини, що дають можливість відмежування їх від інших діянь.

У ст. 12 КК України визначено підстави класифікації злочинів залежно від ступеня їх тяжкості, поділяючи за цією ознакою останні на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі. Зокрема, тяжким злочином визнається злочин, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі на строк не більше десяти років (але понад п'ять років), а особливо тяжким – на строк понад десять років або довічне позбавлення волі.

Вважається, що в основу наведеної класифікації, крім формальної підстави (вид і строк покарання), закладений матеріальний критерій, згідно з яким ступінь тяжкості злочинів відображає їх внутрішню соціальну сутність – ступінь небезпечності для суспільних відносин. Остання, своєю чергою, виражається у «сукупності низки ознак злочину: важливості об'єкта, характеру діяння, способів його вчинення, тяжкості наслідків, форм та видів вини, мотивів і мету тощо. Через наведене міркування класифікація злочинів за ступенем тяжкості є універсальною» [479, с. 86].

За даними Міністерства внутрішніх справ (МВС) України, кількість порушених кримінальних справ:

– у злочинах проти життя та здоров'я (умисне вбивство (та замах); умисне тяжке тілесне ушкодження; побої і мордування; катування; погроза вбивством; зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншої невиліковної

інфекційної хвороби; зараження венеричною хворобою; залишення в небезпеці) становила 21597 – у 2004 р. на противагу 23727 – у 2007 р. [410];

– у злочинах проти волі, честі та гідності особи (незаконне позбавлення волі або викрадення людини; торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини; експлуатація дітей): 239 – у 2004 р. на противагу 637 – у 2007 р. [410];

– у злочинах проти статевої свободи та статевої недоторканності особи (згвалтування; насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом; статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості; розбещення неповнолітніх) у 2001 р. становила 1947, 2002 р. – 1994; 2003 р. – 2180; 2004 р. – 1988; 2005 р. – 1929; 2006 р. – 2114; 2007 р. – 1898; 2008 р. – 1995 [410]. Згідно із статистичними показниками, кількість зареєстрованих злочинів цього виду є відносно стабільною, проте динаміка насильницької злочинності має тенденцію до зростання;

– у злочинах проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (порушення недоторканності житла; ухилення від сплати аліментів на утримання дітей; злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування⁴; грубе порушення законодавства про працю; невиплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат; порушення авторського права і суміжних прав): 3970 – у 2004 р. на противагу 14894 – у 2007 р. [410];

– у злочинах проти власності (крадіжка; грабіж; розбій; викрадення шляхом демонтажу та іншим засобом електричних мереж, кабельних ліній зв'язку та їх обладнання; вимагання; шахрайство; привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем; заподіяння

⁴ Н., будучи матір'ю малолітнього Г., як порушення ст. 52 Конституції України, відповідно до вимог якої будь-яке насильство та експлуатація переслідується за законом, ст. 10 Закону України «Про охорону дитинства», відповідно до якої кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності, ст. 150 Сімейного кодексу України, відповідно до вимог якої батьки зобов'язані піклуватися про дитину, її фізичний, духовний та матеріальний розвиток, не допускати фізичних покарань дитини, застосування інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини, упродовж 2005–2006 рр. злісно не виконувала обов'язки по догляду за дитиною, не забезпечувала йому нормальних умов для проживання, не вживала заходів щодо захисту малолітнього від психічного та фізичного насильства з боку свого співмешканця Л. (ст. 166 КК України) [269].

майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою; умисне знищення або пошкодження майна; придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом): 325514 – у 2004 р. на противагу 187768 – у 2007 р. [410].

Зазначені злочини, на нашу думку, є основою насильницької злочинності, хоча, безумовно, до цієї групи злочинів слід віднести й інші, такі як: зараження вірусом імунодефіциту людини чи іншою невиліковною інфекційною хворобою; зараження венеричною хворобою; погроза або насильство щодо державного чи громадського діяча; примушування давати показання; погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного та ін.

Такий перелік злочинів не претендує на беззаперечність і повноту охоплення, а є лише спробою впорядкувати існуючі у кримінології та кримінальному праві погляди на проблему проявів насильства, що вимагає свого подальшого наукового дослідження.

Висновки до розділу 1

1. Виокремлено та досліджено емпіричний матеріал, який стосується норми, що визначають склади злочинів у КК України за п'ятьма розділами Особливої частини: розділ II – злочини проти життя та здоров'я особи; розділ III – злочини проти волі, честі та гідності особи; розділ IV – злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи; розділ V – злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина; розділ VI – злочини проти власності. Вказані злочини, на нашу думку, є ядром насильницької злочинності.

2. Із кримінально-правової точки зору, насильство – це умисний, суспільно небезпечний і протиправний вплив, що здійснюється через психічне або фізичне посягання особою на інших осіб, у результаті якого заподіюється шкода або створюється реальна загроза для життя, здоров'я, честі, гідності та інших прав і свобод громадян, що гарантовані Конституцією України і

охороняються кримінальним законом. Це визначення є, по суті, визначенням кримінального насильства.

3. Під насильницькою злочинністю пропонується розуміти історично мінливе, соціальне та кримінально-правове явище, яке становить систему форм кримінального насильства, що існує в певний час, на певній території і має властиві їй кількісні та якісні показники.

Кримінально-правовими ознаками насильства є:

- насильство існує і проявляється як взаємодія соціальних суб'єктів, як відношення. Суб'єктами можуть бути не тільки окремі особистості, а й соціальні групи;

- насильством завжди заподіюється шкода суспільним відносинам. Заподіяння смерті, шкоди здоров'ю, болю, майнової шкоди супроводжується психічними та моральними стражданнями потерпілого;

- насильство характеризується кількісними характеристиками, винятково зовнішніми проявами, а також якісно-сутнісними характеристиками;

- із зовнішнього боку насильство – це умисний, суспільно небезпечний і протиправний вплив, що здійснюється через психічне або фізичне посягання особою на інших осіб;

- насильство як форма примусу означає не тільки найвищий ступінь інтенсивності у застосуванні психічної та фізичної мускульної сили, а також інших примусових заходів. Насильство не може бути зведено тільки до примусу, воно може виконати і функцію безпосереднього придушення або (і) знищення об'єкта насильства, і функцію опосередкованого впливу на людину за допомогою посягання на інші охоронювані матеріальні та інтелектуальні блага.

4. Кримінологічне поняття насильства ширше, ніж кримінально-правове, оскільки містить, окрім кримінального впливу на іншу особу, і передкримінальний вплив на інших осіб, а також насильницькі дії особи до самої себе.

Із кримінологічної точки зору, насильство – це вплив, що здійснюється для досягнення своїх цілей особою на організм і (або) психіку іншої особи та

самого себе, в результаті якого заподіюється шкода (або створюється реальна загроза завдання такої шкоди): 1) життю, здоров'ю, честі, гідності та іншим правам, свободам та інтересам іншої особи, що охороняються і (або) забезпечуються нормами права, і (або) існують відповідно до моральних вимог, звичаїв суспільства, і (або) 2) життю і здоров'ю самого посягача (при спрямованості насильства на самого себе).

Кримінологічними ознаками насильства є: 1) наявність як суб'єкта впливу особи; 2) сприяння реалізації усвідомлених або несвідомих цілей суб'єкта впливу; 3) спрямованість на організм і (або) психіку іншої особи, самої себе; 4) заподіяння цим впливом шкоди (створення реальної загрози заподіяння шкоди) свободам та інтересам іншої особи і (або) життю і здоров'ю самого посягача (при спрямованості впливу на самого себе).

5. Формою кримінального насильства є умисний злочин, який містить ознаки такого насильства або в диспозиції кримінально-правової норми, або (і) у фактичній характеристиці вчиненого діяння, і в якому насильство виступає як елемент мотивації або як спосіб досягнення мети, або який орієнтований на скоєння злочинів із застосуванням насильства (забезпечує вчинення насильства).

6. Обґрунтовано думку, що насильницький вчинок, насильницька поведінка та насильницька діяльність – це різновиди насильницької активності, що проявляються у формі діяння.

Соціальна сфера є формувальною, відповідальною за зміст психічних процесів, специфічною детермінантою розвитку і функціонування людської психіки. При цьому вплив соціальної реальності на психіку не переходить у реальність психічну – зовнішні причини діють опосередковано через внутрішні умови, які є сукупністю біологічних і психічних особливостей, що відображають узагальнену реальність.

РОЗДІЛ 2

КРИМІНОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

КРИМІНАЛЬНОЇ НАСИЛЬНИЦЬКОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИ

2.1. Види та форми кримінальної насильницької поведінки особи

Кримінальна насильницька поведінка характеризується динамічним процесом та постійно зазнає певних змін, поширюючись у різних сферах соціальної дійсності: від сімейної до міждержавної, від індивідуальної до масової (геноцид), від легальної (від імені держави) до кримінальної. Тому вивчення насильницьких форм поведінки набуло актуальності ще всередині ХХ ст., коли зростає агресивність суспільного середовища, а соціальні моделі сили й індивідуального успіху розпочали переважати у багатьох культурах [239, с. 13].

Науковцями пропонувалось безліч типологізацій і класифікацій насильства. Зокрема, розрізняють політичне і державне, стихійне й організоване, індивідуальне і колективне, оборонне та наступальне, одиничне й масове, реформістське, радикальне, реакційне, консервативне, збройне чи беззбройне насильство [331, с. 30–57].

У теорії кримінального права насильство традиційно розглядається як заподіяння фізичної або психічної шкоди здоров'ю людини. Вважаємо такий поділ насильства на види цілком закономірним, але не довершеним, оскільки він не повною мірою відображає суть кримінальної насильницької поведінки та її прояву – кримінального насильства.

Інша річ – злочини, передбачені у розділі VI «Злочини проти власності», родовим об'єктом посягання яких є суспільні відносини власності. Додатковими обов'язковими об'єктами злочинів, які вчиняються із застосуванням насильства або погрози його застосування (насильницький грабіж, розбій, вимагання, погроза знищення майна), виступають здоров'я, життя, психічна або фізична недоторканність людини. Шкода у цьому випадку завдається певним

економічним інтересам особи, яка володіє, користується і розпоряджається своєю власністю.

Або ж вчинення зґвалтування, яке також у більшості випадків містить у собі елементи фізичного і психічного насильства? Тут повинно йтися про шкоду, яка заподіюється статевій свободі та недоторканності, хоч вона і є підвидом тілесної недоторканності та належить до самостійного об'єкта охорони, про що свідчить окремий розділ КК України.

Слід зазначити, що класифікація застосовується в усіх науках, у тому числі і в кримінології. Як відомо, класифікація – це поділ предметів, явищ або понять на певні класи, групи – залежно від їх основних ознак. Тому ознаки прояву кримінальної насильницької поведінки зберігають свій зміст та якісні відмінності і під час розгляду її форм.

Як влучно відзначає А.П. Закалюк, поведінка, на перший погляд, має бути насамперед диференційована за своїми якісними відмінностями на вчинок та діяльність [62, с. 142]. Мабуть, і кримінальна насильницька поведінка повинна поділитись на кримінально-насильницький вчинок та кримінально-насильницьку діяльність. Ми частково погоджуємось із наведеним положенням науковця, зазначаючи, що поведінка поділяється на вчинок як одноразовий акт та на сукупність вчинків.

Поведінковий акт може бути простим, тобто складатись із одного вчинку, або складеним – із двох або більше вчинків. Своєю чергою, сукупність поведінкових актів, які органічно пов'язані між собою, утворюють певну логічну систему дій, яка називається діяльністю. А тому поділ поведінки на вчинок та діяльність не є виправданим, оскільки діяльність – більш широке поняття.

Спробуємо припустити, що поведінка все-таки включає діяльність, тоді твердження В.В. Тіщенка, що злочинна діяльність буває тривала (до двох років) та довготривала (понад два роки), свідчить про стійкість антигромадських інтересів злочинця, його або їх згуртованість, професіоналізм, вчинення злочинцем(ями) багатьох злочинів, які зазвичай впродовж такого відриву в часі

вкрай важко виявити [249, с. 35]. Виходить, що тривалої поведінки не може бути, оскільки з плином часу вона перетворюється у довготривалу діяльність, урізнобарвлюючись складом групи та мотивацією кожного учасника.

Враховуючи наведене та зважаючи на твердження А.Ф. Зелінського і М.Й. Коржанського, що для кримінологічного-психологічного аналізу доцільно враховувати форми множинності [333, с. 28], кримінально-насильницьку поведінку за критерієм якісних відмінностей можна поділити на: кримінально-насильницький вчинок як одноразовий акт та на сукупність кримінально-насильницьких вчинків.

А.І. Бойцов з цього приводу відзначає: «будь-який злочин (принаймні, умисний) являє собою різновид антисоціальної поведінки людей, що посягає на життєво важливі умови існування людського суспільства, може бути охарактеризований як спроба змінити насильницьким шляхом існуючий в суспільстві порядок суспільних відносин» [335, с. 136]. Тому поділяємо позицію, що «поведінка» в більшості випадків ототожнюється із поняттям «діяння».

Виходить, що стадії вчинення злочину, передбачені чинним КК України, можна умовно співвіднести зі складним процесом реалізації кримінально-насильницької поведінки.

Як наслідок, за критерієм реалізації насильницького наміру можна виокремити незакінчену (підготовка до злочину та замах на його вчинення) та закінчену кримінально-насильницьку поведінку.

Наступний критерій, який сприятиме поділу кримінально-насильницької поведінки на певні види, – це критерій активності дій, коли наявне активне прагнення людини заподіяти будь-кому шкоду. Активна поведінка полягає, як відомо, у вчиненні дій, а пасивна – у бездіяльності.

У кримінально-правовій літературі останніх десятиріч переважає точка зору щодо неможливості здійснення фізичного насильства шляхом бездії. Натомість низка науковців допускає таку можливість. Фізичне насильство шляхом бездії, незважаючи на поширене трактування як застосування фізичної

сили, визнавали можливим і багато учених-юристів XIX ст., вважаючи таким, наприклад, залишення людини без їжі, води [409, с. 131]. Загалом така поведінка інтерпретується як насильницька винятково за наміром, хоча подібні дії є непрямими і пасивно-насильницькими. Особа, яка вчиняє такі насильницькі діяння, усвідомлює їх характер, передбачає наслідки цих діянь і бажає або свідомо допускає їх настання. Коли такий вплив здійснюється з необережності, то має місце необережне заподіяння фізичної шкоди особі (позбавлення життя, заподіяння тілесних ушкоджень та ін.) [338, с. 561]. Кримінальне законодавство трактує фізичне насильство саме як дієвий фізичний вплив на іншу людину. Як правило, насильство вчиняється діями, що є активною поведінкою особи.

Безперечно, зазначений поділ кримінальної насильницької поведінки – це початкова класифікація, яка лише дає кримінології певне запозичення критеріїв з уже існуючого поділу, без внесення чогось нового, актуального, яке б відображало суть кримінальної насильницької поведінки загалом.

На основі викладеного та застосовуючи логічний метод пізнання, пропонуємо науково обґрунтувати види кримінальної насильницької поведінки способом зіставлення, тобто кожен вид насильницького злочину відповідатиме різновиду кримінальної насильницької поведінки. Відтак, зважаючи на предмет дисертаційного дослідження, слід спочатку виокремити та науково обґрунтувати види насильницьких злочинів, кожен із яких становитиме різновид кримінальної насильницької поведінки.

Тут, на наш погляд, особливої ваги набуває виокремлення критерію відмежування насильницького злочину від ненасильницьких, оскільки його відсутність призводить до змішування проявів звичайної поведінки та кримінальної насильницької.

Враховуючи зазначене та спираючись на вже сформоване у роботі визначення кримінальної насильницької поведінки, зупинимось, насамперед, на виокремленні стержневої ознаки досліджуваного феномена – кримінального насильства, оскільки у теоретичному аспекті кримінологічно значущим

виступає будь-яке насильство, криміналізоване чи некриміналізоване, а в практичному – лише те, що кваліфікується як кримінально каране діяння. Будь-які дії, які здійснюються проти особи із застосуванням насильства, детермінуються саме як насильницькі.

Аналіз соціально-економічної та політичної ситуації в Україні свідчить про те, що саме в роки реформ сфера захисту особи зазнавала занепаду. Це наочно демонструють результати проведеного нами анкетування, відповідно до яких 95,3% респондентів погоджуються з тезою, що в умовах сьогодення в Україні правовий захист людини від різних форм насильницької поведінки недостатній і терміново потребує вдосконалення (Додаток А, пит. 15, с. 361).

Однак Конституція України (ст. 2) вказує, що людина вважається найвищою соціальною цінністю, і все, що з нею пов'язане, зокрема, її життя, свобода, честь і гідність, права і свободи, повинні бути захищеними на найвищому рівні. Більше того, у ст. 29. Конституції України зазначається, що «ніхто не повинен піддаватись насильству, іншому нелюдському, жорсткому або такому, що принижує його гідність, поведженню чи покаранню» [343].

Отже, у ст. 2 Кримінального кодексу України серед об'єктів правового захисту на перше місце винесено охорону прав і свобод людини і громадянина [337].

Більшість опитаних нами респондентів погоджуються з тезою, що справи про звернення до міліції, пов'язані із насильством проти особи, визначаються як більш складні та потребують особливої уваги (80,4%) (Додаток Б, пит. 53, с. 396).

Насильницькими злочинами (будь-якої тяжкості) потерпілому може бути заподіяно фізичну, моральну і матеріальну шкоду. Більшість із них за конструкцією складу – матеріальні. Обов'язковою ознакою їх об'єктивної сторони є наявність суспільно небезпечних наслідків [312, с. 61; 340, с. 102; 341, с. 74; 342, с. 228].

На думку В.К. Грищука, кримінальне насильство за формою вияву може бути правомірним (необхідна оборона, затримання злочинця, крайня

необхідність, виконання службового обов'язку, проведення хірургічної операції, науковий експеримент та ін.) або протиправним, кримінальним (зокрема, при вчиненні таких злочинів, як бандитизм, розбій, умисне вбивство, умисне заподіяння тілесних ушкоджень, зґвалтування, грабіж, вимагання та інші) [344, с. 501].

На нашу думку, про кримінальне насильство можна говорити тільки тоді, коли воно охоплено відповідною статтею Особливої частини кримінального кодексу, тобто визнається протиправним.

Водночас, у окремих випадках можуть мати місце, на перший погляд, ненасильницькі злочинні дії – вчинення насильницького злочину за згодою чи на прохання потерпілого. Наприклад, еутаназія, яка на сьогодні викликає багато дискусій з метою її офіційного законодавчого закріплення. У цих випадках згода або прохання особи не усувають суспільної небезпечності й кримінальної протиправності вчинених винним діянь.

Постає інше запитання: якщо особа самостійно щодо себе вчиняє насильницький злочин, то чи є це кримінальною насильницькою поведінкою? Як влучно зауважує з цього приводу В.К. Гришук, у цьому випадку відсутній «законодавчий» потерпілий, а тому це не є кримінально протиправним, проте таке діяння засуджується громадською мораллю [344, с. 501]. Крім того, потрібно врахувати, що насильство може виникнути тільки під час взаємодії двох або кількох сторін. Якщо взаємодіють дві сторони, то кожна з них має своє розуміння поняття насильства, яке залежить від кількості чинників, що вкладаються в це явище, від якості цього поняття і сили кожного чинника [346, с. 37]. Насильницьке діяння – це не просто дія чи бездіяльність суб'єкта, а взаємодія між учасниками [347, с. 24].

Отже, насильницькі діяння заподіюються винятково однією особою (суб'єктом злочину) щодо іншої особи (потерпілого).

Відзначимо, що у поняття насильницького злочину вкладається, на перший погляд, різноманітний зміст, але він визначається своєю однотипністю.

О.М. Джужа, окреслюючи насильницьку злочинність, відзначає її як сукупність умисних посягань, спрямованих на втручання у фізичну і психічну цілісність жертви злочину з метою заподіяння їй смерті або тілесного ушкодження [392, с. 141].

На думку ж К. Бартола, під насильницькими злочинами проти особи потрібно розуміти нелегітимні, заборонені кримінальним законом діяння, які посягають на життя, здоров'я, фізичну (в тому числі статеву) недоторканність особи [238, с. 181]. А.А. Герцензон насильницький злочин трактує як умисне вчинення всупереч волі потерпілого діяння, що посягає на охоронювані кримінальним законом суспільні відносини у сфері фізичних благ (життя і здоров'я) та яке здійснюється шляхом фізичного насильства чи погрози його застосування [338, с. 565].

Як свідчить аналіз судових рішень у кримінальних справах про насильницькі злочини, суди при постановці рішень про діяння, де мало місце насильство, найчастіше вдаються до тлумачення його як фізичної дії. Причому в більшості таке застосування відбувається при кваліфікації злочинів, передбачених розділами IV (злочини проти статевої свободи та статевої недоторканності особи), II (злочини проти життя та здоров'я особи) та VI (злочини проти власності) Особливої частини Кримінального кодексу України. Рідше суди виокремлюють поняття психологічного чи сексуального насильства. Таке поняття, як економічне насильство, взагалі є новим для судової системи України. В результаті проведеного аналізу Єдиного державного реєстру судових рішень, із понад 657 тис. документів лише у двох посилаються на вчинення економічного насильства, причому постановлені ці вироки у 2010 році.

Характерною особливістю судових рішень є те, що при їх винесенні суд завжди посилається на застосування фізичного насильства. У справах, де трапляються інші види насильницької поведінки, суд вказує на них, але з обов'язковою прив'язкою до певних фізичних дій [492]. Як бачимо, у процесі дослідження не траплялося випадків, коли б суди постановляли вирок із

указуванням лише, наприклад, на економічне, сексуальне чи психічне насильство.

Отже, поняття насильницького злочину науковці пов'язують із заподіянням шкоди життю та здоров'ю, тобто певним фізичним благам. На наш погляд, така позиція є дещо спрощеною, оскільки повністю не охоплює поняття кримінального насильства, яке є досить широким. Об'єктом посягання кримінального насильства, на нашу думку, виступають не тільки фізичні блага, а й психічне здоров'я, матеріальний добробут, сексуальна свобода та сексуальна недоторканність.

В. Василевич з цього приводу слушно відзначає, що умисні злочинні дії, які посягають на захищені кримінальним законом суспільні відносини, що покликані забезпечити фізичні блага (життя та здоров'я) громадян, вчиняються всупереч волі потерпілого шляхом психічного або фізичного насильства і виникають, як правило, на ґрунті особистої неприязні, помсти, ревнощів, задоволення статевого потягу або з хуліганських мотивів, повністю відображають сутність тяжкої насильницької злочинності [349, с. 82–84].

Справді, якщо розкрити значення поняття фізичних благ, то посягання на них виступає, безумовно, як один із найтяжчих злочинів, а тому український законодавець виніс їх на початок Кримінального кодексу, Особлива частина якого побудована у порядку спадання, починаючи із найтяжчих злочинів.

Визначити, який злочин належить до насильницького посягання, можливо лише шляхом відстеження вказівки законодавця на насильство у диспозиції відповідної статті. Як свідчить кримінологічний аналіз, у Кримінальному кодексі України склади злочинів, які вчиняються за допомогою насильства, описано не тільки шляхом прямої вказівки законодавцем у диспозиції статті. Насильницький характер злочинних дій може впливати і з інших способів законодавчої техніки та термінології.

Відтак влучно з цього приводу зазначає Л.Д. Гаухман, що в певних випадках законодавець передбачає дії, які:

- 1) власне і є насильством;

2) можуть проявитись лише в насильстві;

3) перелічені наслідки насильства, наприклад, у вигляді заподіяння смерті чи тілесних ушкоджень [332, с. 74].

Тобто наявні ситуації, коли, формуючи на державному рівні заборону на вчинення насильницьких дій, законодавець не використовує сам термін «насильство», а вдається до інших засобів опису складів насильницьких злочинів.

Безперечно, у більшості випадків термінологія і конструкція диспозиції статті такі, що свідчать винятково про насильницький характер злочину. Наведемо декілька прикладів із КК України: «вбивство» (ст.ст. 115–119) «тілесні ушкодження» (ст.ст. 121–127), «незаконне позбавлення волі або викрадення людини» (ст. 146), «захоплення заручників» (ст. 147), «посягання на життя» (ст.ст. 112, 379), «погроза чи насильство щодо працівника правоохоронного органу, державного чи громадського діяча, особи, яка виконує громадський обов'язок» (ст.ст. 345, 346, 350), «завідомо незаконне затримання або привід» (ст. 371), «жорстоке поводження» (ст.ст. 120, 299, 431, 438), «незаконна протидія діяльності» (ст.ст. 206, 376), «напад» (ст.ст. 187, 261) [337].

Існують також випадки, коли законодавча конструкція статті свідчить, що насильство виступає як альтернативний спосіб вчинення злочину (ч. 1 ст. 152, ч. 2 ст. 162, ст. 174, ч. 1 ст. 189 КК України) чи в диспозиції статті існує вказівка на умисне заподіяння фізичної шкоди (ч. 1 ст. 115, 121, 124, 127, ч. 1 ст. 181, ч. 1, ч. 2 ст. 186⁵, ч. 4 ст. 187, ч. 3 ст. 189, ч. 3 ст. 262, ч. 3 ст. 312 КК України) [337].

⁵ 25 квітня 2007 р. близько 23 год. Т., знаходячись у стані алкогольного сп'яніння, прийшов до будинку мешканки с. Чернацьке С-Будського району А., де з метою заволодіння чужим майном стукав у двері та вікна. Із використанням психологічного впливу та загрози використання насильства, яке не є небезпечним для життя і здоров'я потерпілої, відкрито заволодів грошима у сумі 10 грн., які потерпіла А. сама передала Т. в щілину, злякавшись погроз.

Після цього, 27 квітня 2007р., близько 22 год. Т. знову, знаходячись у стані алкогольного сп'яніння, прийшов до будинку мешканки с. Чернацьке С-Будського району А., де з метою заволодіння чужим майном стукав у двері та вікна, розбив вікно. Із використанням психологічного впливу та загрози використання насильства, яке не є небезпечним для життя і здоров'я потерпілої, відкрито заволодів грошима в сумі 5 грн., які потерпіла А. сама передала Т. в щілину, злякавшись погроз (ст. 186 ч. 2 КК України) [269].

Отже, можна припустити, що в чинному КК України законодавець використовує два способи вказівки на насильство: 1) вказує на дії, які власне становлять насильство; 2) насильство виступає як альтернативний спосіб вчинення злочину.

Слід погодитись із думкою Н.І. Ветрова, який зазначає, що кримінальний закон виокремлює насильницькі злочини проти особи, людини і громадянина на основі такого критерію, як об'єкт злочинних посягань та їх мотивація [393, с. 111–112].

Зазвичай класифікацію злочинів за змістом мотивації у відповідній літературі умовно називають первинною, а за об'єктом посягання – вторинною [1, с. 36]. Зауважимо, що найбільш адекватно суть кримінального насильства відображається у змісті видів мотивації кримінальної насильницької поведінки: насильницької та корисливої. Як підтвердження цієї тези С.М. Іншаков відзначає, що «в кримінології виділяються два типи насильницьких злочинів: насильницько-егоїстичні та корисливо-насильницькі. У першій групі насильство виступає елементом мотивації, а в другій – способом досягнення певного результату» [351, с. 67].

Справді, доцільніше вивчати злочини, які відрізняються об'єктом посягання, але пов'язані єдиною насильницькою мотивацією [1, с. 36]. Адже мотивація злочинця, яка подекуди виступає на рівні світоглядної установки, може реалізовуватися в будь-яких насильницьких деліктах, починаючи від крадіжки, яка поступово здатна перейти в грабіж, аж до позбавлення життя людини. Мотивація, як правило, корелює із відповідним типом особи злочинця, сукупністю об'єктивних та суб'єктивних причин насильства. Тому з'являються можливості не тільки для більш повного кримінологічного дослідження насильства, а й для інформаційного забезпечення захисту особи від насильства.

У кримінології пріоритетною виступає саме така кримінологічна класифікація насильницьких злочинів, відповідно до якої виділяють дві основні групи посягань – насильницько-егоїстичні та корисливо-насильницькі.

До групи посягань насильницько-егоїстичного характеру слід віднести сукупність таких злочинів, при вчиненні яких насильство виступає елементом мотивації, її кримінальною сутністю, а не просто засобом досягнення мети. До цієї групи належать такі злочини, як убивство, заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю, зґвалтування, насильницькі дії сексуального характеру, побої, катування, захоплення заручників, викрадення людини, незаконне позбавлення волі, тероризм, посягання на життя працівника правоохоронного органу, застосування насильства до представників влади [351, с. 68].

Зауважимо, що термін «насильницькі злочини» свідчить швидше про спосіб їх вчинення, тому слово «насильницькі» ми ставимо перед означенням вартості посягання. З іншого боку, якщо розкрити їхню мотивацію, то стане зрозуміло, що в основі вчинення насильницько-егоїстичних злочинів лежать негативні емоційні спонукання, викликані, здебільшого, міжособистісними конфліктами.

Розглядаючи посягання корисливо-насильницького характеру, насамперед слід звернути увагу на те, чому саме так називається ця група злочинів. Проаналізувавши чинний КК України, ми, на перший погляд, не зможемо дати відповідь на це запитання, оскільки у кримінальному законі немає такої глави «Корисливі злочини».

Однак, якщо детальніше дослідити законодавство, то можна простежити певну закономірно вибудовану особливість – в Особливій частині немає жодного розділу, де б не містились злочини, які мають корисливу мотивацію [337]. Це ще раз підтверджує, що основою такого поділу виступає саме мотивація злочинця.

Слово «насильницькі» наводить на думку, що до цієї групи належать діяння, де проявляється, так зване, інструментальне насильство, яке використовується винятково як засіб досягнення корисливої мети. Сюди слід віднести розбій та грабїж, поєднані з насильством, вимагання.

Варто відзначити, що залежно від характеру мотивації, справді, певні злочини можуть бути віднесені як до насильницько-егоїстичних (убивство з

мотивів національної, расової, релігійної ненависті або ворожнечі чи кровної помсти), так і до корисливо-насильницьких (вбивство з корисливих мотивів або на замовлення, чи, наприклад, викрадення людини як з метою особистого знущання, так із метою витребування викупу).

Про посягання на інший об'єкт свідчать не тільки ознаки потерпілого, суб'єкта злочину, суб'єктивної сторони, а також розділ Особливої частини КК України, де власне і зазначається відповідний насильницький злочин. Двооб'єктність складу не виключає насильницький характер злочину, а лише підкреслює властиву їм підвищену суспільну небезпеку.

Відзначимо, що є низка злочинів, які можна віднести до насильницько-егоїстичних. Такими, наприклад, є захоплення заручника та хуліганство, що, як правило, супроводжуються обмеженням свободи.

У літературі висловлюються різні позиції з приводу обмеження свободи дій людини. Наприклад, І. Горелік обмеження свободи не визнає актом насильства [352, с. 10]. Інші, зокрема С. Степичев, навпаки, вважає його таким без будь-яких сумнівів [353, с. 49].

І, нарешті, прихильники третьої позиції, зокрема В.В. Єраксін, В.А. Владіміров, А.В. Іващенко та А.І. Марцев, під насильницьким вважають не будь-яке обмеження свободи людини, а лише таке, що поєднане з безпосереднім впливом на тіло людини (зв'язування, затикання різними предметами чи заклеєння рота, заштовхування у приміщення з метою подальшого незаконного утримування) [355, с. 82; 356, с. 31; 357, с. 4].

Незважаючи на те, що остання з наведених позицій є доволі поширеною, вона є, на нашу думку, достатньо спірною, а її аргументи – непереконаливими.

Зокрема, А.В. Іващенко, А.І. Марцев стверджують, що, на відміну від інших форм прояву людської активності, тільки насильство являє собою поведінкою, при якій вчинки людини очевидно спрямовані на придушення свободи [357, с. 4].

І справді, у чому б не полягала суть відповідної насильницької поведінки, людина постійно в чомусь обмежується – як правило, у виборі діяти на власний

розсуд. Слушно з цього приводу зазначив В.М. Артемов – «наси́льство завжди супроводжується тією чи іншою мірою обмеження свободного вибору» [358, с. 109].

Л.Д. Гаухман, всупереч положенням дослідників, навпаки, намагався довести відсутність ознак насильства у зачиненні особи на певний час у приміщенні під час грабежу. Автор посилався на те, що злочинець не тільки в цьому випадку не стикається з потерпілим, а й проявляє небажання з ним входити в одно- чи двостороннє зіткнення, і таким чином ухиляється від фізичного (механічного) впливу [332, с. 13-14].

Влучно з цього приводу зауважує Л.В. Сердюк, що позбавлення волі чи обмеження свободи волевиявлення людини може спричинити психічну травму, тобто душевне переживання (стрес) [359, с. 42].

У 2009 р. частка зареєстрованих злочинів «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини» збільшилась на 21,1% порівняно із минулим роком (338 злочинів у 2009 р. на противагу 279 – у 2008 р.) [366].

Слід зауважити, що вказаний злочин неможливо вчинити без застосування певного виду насильницьких дій. Адже відомо, що викрадення практично завжди супроводжується позбавленням волі, що, на наш погляд, істотно збільшує суспільну небезпеку та вказує на зв'язок з насильницьким злочином.

На жаль, жоден коментар до Кримінального кодексу України не розглядає безпосередньо приклади насильницького характеру незаконного позбавлення волі окремо від інших насильницьких ознак, певним чином тактично обходячи обговорення цього питання. Однак, ще не так давно практично у всіх коментарях до Кримінального кодексу спеціально зазначалося, що «незалежно від способу незаконне позбавлення волі саме по собі є різновидом насильства над особою» [360, с. 287; 361, с. 290]. Схиляємось і ми саме до цієї, на перший погляд, застарілої, але й досі актуальної наукової думки, оскільки суть насильства і його зміст не змінюється із плином часу, а лише охоплює дедалі нові сфери суспільного ладу.

У літературі відстежуємо поділ насильницьких злочинів на процесуальні та інструментальні. Перші приносять задоволення особистості самим процесом їх вчинення, другі ж виступають своєрідним інструментом вирішення тих чи інших проблем [82, с. 1].

Отже, наведені класифікації містять певні недоліки, оскільки лише частково враховують об'єкт насильницького посягання. Різновидів насильницьких злочинів значно більше, ніж видів мотивації. Тому, обмежуючись лише межами мотиваційного аспекту, неможливо їх належним чином впорядкувати, щоб чітко поставити в межі охорони особу та все те, що з нею пов'язано.

Сфера кримінальної насильницької поведінки надзвичайно широка і багатоманітна. Її результатом можуть бути як побої і катування, так і вбивства. У цьому контексті, якщо вивести проблему за межі кримінології, можна говорити про різноманітні наслідки кримінальної насильницької поведінки. Основне полягає в тому, що вона заподіює різного роду шкоду, тому насильницькі дії, виходячи із правових ознак, повинні по-різному кваліфікуватися.

Відтак, на наш погляд, слід провести типологізацію насильницьких злочинів залежно від способу впливу на об'єкт злочинного посягання.

Як відзначалось, чинний КК України та низка міжнародних документів на перше місце серед об'єктів охорони особистості відносять її життя, здоров'я, свободу та власність [337, с. 3]. Захист цих благ є також першочерговим завданням працівників міліції, про що відповідно зазначено у нормативному документі, який регулює їхню діяльність [182].

Тому залежно від об'єкта посягання ми виокремлюємо такі види кримінального насильства, як фізичне та психічне, а також комбіновані (поєднані) види – сексуальне та економічне насильство, які можуть бути їх складовими.

Фізичне насильство, як правило, проявляється у примусовому впливі на тілесну будову або на так звані фізичні блага. До фізичних або, іншими

словами, природних благ відносимо, насамперед, життя та здоров'я. Ще свого часу на важливості фізичних благ наголошував Т. Гоббс, який акцентував увагу на «свободі всякої людини застосовувати власні сили на власний розсуд для збереження своєї природи, тобто власного життя» [363, с. 49].

Вважаючи базисною класифікацію фізичного насильства за його роллю (місцем) в об'єктивній стороні складу злочину, Р.А. Шарапов поділяє насильство на: 1) фізичне насильство – основне діяння; 2) фізичне насильство – спосіб злочину; 3) фізичне насильство – конструктивна (конститутивна) ознака основного складу насильницького злочину [408, с. 43].

У двооб'єктних злочинах, де безпосереднім об'єктом є, наприклад, власність, застосування фізичного насильства, що заподіює шкоду особистості, значно підвищує суспільну небезпеку діяння загалом і впливає на кваліфікацію. Насильство в цих випадках також необхідний, хоча і не центральний, елемент об'єктивної сторони посягання.

Відповідальність за насильство або інші насильницькі дії як спосіб вчинення суспільно небезпечного діяння передбачена в КК. Застосування насильства або погрози такого застосування передбачено у понад 50 статтях Особливої частини КК як ознаки відповідних складів злочинів. У науці кримінального права такі злочини прийнято називати насильницькими. Відсутність законодавчого визначення понять «насильство», «фізичне насильство», «психічне насильство», «погроза» призводить до неоднозначного і довільного їх тлумачення. КК у диспозиціях норм Особливої частини по-різному оперує цим терміном. У низці статей йдеться як про насильство, так і про погрозу його застосування (наприклад, ст.ст. 152⁶, 162 КК). У ч. 1 ст. 433, ст. 373 КК закріплюється така кваліфікуюча ознака, як застосування насильства.

⁶ 13 липня 2009 р. близько 14.00 год Р., перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, знаходячись біля воріт будинку № 18, розташованого на вул. Комсомольській в с. Чорнянка Каховського району Херсонської області, переслідуючи умисел, спрямований на задоволення статевої пристрасті, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, передбачаючи їх суспільно небезпечні наслідки та бажаючи їх настання, із застосуванням фізичного насильства до малолітньої Г., завдавши їй фізичного болю, силоміць затягнув останню до приміщення сараю, розташованого на подвір'ї будинку № 18 на вул. Комсомольській в с. Чорнянка Каховського району, де, проти її волі, долаючи опір Г., використовуючи безпорадний стан останньої, яка в силу свого малолітнього віку не могла чинити опір, намагався вчинити з нею насильницький статевий акт, але не довів свій злочинний намір до кінця через причини, які не залежали від його волі, тобто через свій фізіологічний стан (ст. 15 ч. 2 ст. 152 ч. 4 КК України). [282].

У низці норм поняття насильства має диференційований характер залежно від ступеня його небезпеки для життя і здоров'я людини. Поняття насильства, що не є небезпечним для життя і здоров'я, використовується, наприклад, у ч. 2 ст. 186 КК⁷. Насильство якісно іншого характеру за ступенем суспільної небезпеки, що загрожує не тільки фізичній недоторканності, здоров'ю, й життю, передбачено у ст. 187, ч. 3 ст. 280 КК. У деяких інших нормах насильство (як дія) конкретизовано, тобто розкрито, яку шкоду воно спричинює (наприклад, ч. 3 ст. 185, ч. 3 ст. 189 КК). У низці статей (ч. 2 ст. 373, ч. 1 ст. 157 КК) насильство вказане, але не розкрито його зміст, тобто інтенсивність і обсяг його впливу на організм людини.

«Погрозу» у чинному законодавстві подано по-різному. В одних статтях вона виступає як самостійний злочин (ст. 377 КК – погроза або насильство щодо судді, народного засідателя чи присяжного, ст. 398 КК – погроза або насильство щодо захисника чи представника особи й ін.); в інших випадках вона представлена як елемент об'єктивної сторони складу злочину (ч. 2 ст. 186 КК – грабіж з погрозою застосування насильства, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я; ст. 266 КК – погроза вчинити викрадення радіоактивних матеріалів з метою примусити фізичну або юридичну особу, міжнародну організацію або державу вчинити будь-яку дію або утриматися від неї).

Відповідно до Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» від 15 листопада 2001 р. фізичне насильство в сім'ї – умисне завдання одним членом сім'ї іншому члену сім'ї побоїв, тілесних ушкоджень, що може

⁷ Підсудний М., будучи раніше судимим за розбій і на той час, коли судимість з нього за це не знята і не погашена в установленій законом строк, 27 травня 2009 р., близько 22 год, маючи умисел на відкрите викрадення /грабіж/ чужого майна, поєднане з насильством, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, реалізуючи свій злочинний умисел, знаходячись у гостях у А., у м. Знам'янка Кіровоградської області на вул. Луначарського, 30, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, діючи умисно та цілеспрямовано, із корисливих спонукань, з метою власної наживи, своїм тілом звалив зі стільця А. на підлогу, після чого вирвав шнур з магнітофону, який знаходився поруч і за допомогою нього зв'язав останньому руки за спиною та наніс йому численні удари кулаками, чим спричинив потерпілому А. тілесні ушкодження, які відносяться до категорії легких.

Після цього, скориставшись безпорадним станом потерпілого, відкрито викрав мобільний телефон «LG-KG 195» вартістю 510 грн. з сім-картою мобільного оператора «Київстар» вартістю 25 грн, який знаходився у чохла та був закріплений на поясі у потерпілого з правого боку, а потім з місця скоєння злочину зник, розпорядившись викраденим на власний розсуд, заподіявши потерпілому шкоду на загальну суму 535 грн. (Підсудний М. скоїв відкрите викрадення чужого майна /грабіж/, поєднаний із насильництвом, яке не є небезпечним для життя чи здоров'я потерпілого, повторно) [286].

призвести або призвело до смерті постраждалого, порушення фізичного здоров'я, заподіяння шкоди його честі і гідності [184].

Відштовхуючись від законодавчого визначення фізичного насильства, вважаємо, що під фізичним насильством слід розуміти умисне порушення фізичного здоров'я чи посягання на життя (фізичні блага), тобто його сутність полягає у завданні однією особою іншій побоїв, тілесних ушкоджень, незалежно від їх тяжкості, позбавлення волі чи заподіяння смерті.

Так, за результатами проведеного нами анкетування найбільш поширеним різновидом (формою) фізичного насильства, яке у багатьох випадках переплітається і вчинюється як комбінація протиправних дій щодо постраждалих (скривджених), є вбивства (15%); завдання синців та рубців на голові (37,6%); жбурляння (кидання) предметами (41,8%); завдання опіків, викручування рук (45,2%); штовхання (38,9%); спроба удушення (29,1%); побиття (32%); відмова допомогти хворій людині (25,9%); обмеження, позбавлення їжі (33,5%) (Додаток Г, пит. 3, с. 471–475).

Такий перелік, звичайно, не може бути вичерпними, однак при розкритті сутності того чи іншого виду кримінального насильства слід намагатись навести якомога більше конкретних дій, які можуть бути віднесені до цього виду кримінальної насильницької поведінки, що допоможе під час розробки заходів профілактики кримінальної насильницької поведінки.

У цьому випадку можна стверджувати, що насильницькі злочини, що посягають на фізичні блага, становлять різновид кримінальної насильницької поведінки, а саме – фізичне насильство. Зауважимо, що суспільна небезпека цієї категорії насильницьких злочинів полягає не тільки у настанні найтяжчих наслідків – заподіянні смерті чи спричиненні різної тяжкості тілесних ушкоджень потерпілому, а й у тому, що саме ці злочини завдають величезної шкоди суспільству, підривають його моральні, духовні, суспільні засади, ставлячи таким чином під загрозу соціальну безпеку громадян.

Фізичне насильство можна класифікувати за такими критеріями:

- за ступенем небезпеки для життя іншої людини (небезпечна для життя шкода здоров'ю; безпечна для життя шкода здоров'ю);
- за ступенем тяжкості завданих пошкоджень здоров'ю потерпілого (смерть; тяжкі тілесні ушкодження; середньої тяжкості тілесні ушкодження; легкі тілесні ушкодження; побої);
- за формою вини до дій та наслідків (навмисне та необережне (тільки за відношенням до наслідків));
- за формою прояву (мордування та жорстоке поводження);
- за функціональною роллю (спричинення смерті з хуліганських мотивів; вчинення діянь, пов'язаних зі службовими та громадськими обов'язками, у стані необхідної оборони; крайньої необхідності та ін.).

Ще одним благом при виокремленні певних видів кримінальної насильницької поведінки та насильницьких злочинів проти особистості виступає саме внутрішній стан особи, тобто її психіка, а загалом – психічне здоров'я. Йдеться про психічне насильство.

Якщо фізичному прояву насильства властивий відкритий протизаконний спосіб, то для різноманітних форм психічного впливу, який практично не враховується на сьогодні кримінальним законодавством, характерним є прихований спосіб.

Практично у кожному насильстві присутнє психічне насильство, у тому числі і в фізичному, сексуальному чи економічному, – страх отримати ще більші ушкодження, шкоду чи сексуальну травму від уже одержаної. Фізичне насильство можна розглядати як продовження психічного [346, с. 37]. Будь-яке насильство застосовується з метою керування людиною, коли останнє задовольняє якісь внутрішні або зовнішні потреби суб'єкта злочину. У світі речей – матеріальних, наглядних та очевидних – керувати людиною можна тільки з допомогою фізичного насильства. Сфера психічного насильства безмежна лише у світі знаків, у сфері психічних образів.

Найбільш поширені форми психічного насильства – поведження, що принижує людську гідність; залякування, погрози, у тому числі щодо близьких людей; шантаж [109, с. 26].

Психічне насильство іноді порівнюють із такими термінами, як «психологічне насильство», «моральне насильство», «емоційне насильство» і т. д. Вважаємо неправильним таке ототожнення. Ці терміни не є синонімами психічного насильства.

У пошуках наукового визначення психології дослідники вибудовують більш складні конструкції, наприклад: психологія – це наука про закономірності функціонування психіки як особливої форми життєдіяльності [3, с. 43]; психологія – сукупність психічних процесів, обумовлених певною діяльністю, станом і т. ін. [475, с. 98].

Психіка (від гр. *psychikos* – душевний) – сукупність душевних процесів та явищ (враження, сприйняття, емоції, пам'ять і т. д.); специфічний аспект життєдіяльності тварин та людини у їх взаємодії з навколишнім середовищем [13; 12].

Відтак можемо зробити висновок, що «психологія» – вивчення психіки, а слово «психіка» означає розум чи душу.

З цих позицій виходить і законодавець, який, зокрема у ст. 23 КК України, визначає, що виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності [6].

Розкриваючи суть психічного насильства, найперше необхідно уточнити, який з його елементів характеризує термін «психічне» – чи належить до кримінального насильства через вплив на психіку насильника, чи входить конкретно до способу цього впливу, чи до одного й іншого разом. Отже, ми називаємо насильство психічним тому, що воно впливає на психіку людини, чи тому, що здійснюється психічними засобами?

Спираючись на найпоширеніше визначення психіки як складової психологічної діяльності людини, як властивості високоорганізованої матерії, здатної до відображення реальної дійсності, можна зробити висновок, що ані

психіка, ані власне психологія людини сама собою як така не може бути чинником, котрий впливає на людину, її тіло та свідомість. Тільки через посередництво людської поведінки психічний вплив може здійснюватись на навколишнє середовище, у чому також проявляється і кореляційна функція психіки.

Звідси випливає, що термін «психічний» належить як до способу, так і до предмета та об'єкта впливу, а також і до тих змін, які вони викликають у психіці людини. А тому кримінальне психічне насильство може бути розглянуто як ситуація міжособистісних відносин, яка полягає у кримінальному насильницькому психічному впливі на фізичну особу – суб'єкта кримінальних правовідносин – та у сприйнятті такого впливу цим суб'єктом, що стає основною причиною заподіяння кримінальної насильницької психічної шкоди цьому суб'єкту.

Зауважимо, що психічне насильство тлумачиться як постійне повторення моделей поведінки, спрямованих на приниження честі та гідності, дискримінацію або зневагу до особистості індивіда, що може проявитись у безпричинному обмеженні доступу до використання спільної власності, шантажі, постійному стеженні, ізоляції, позбавленні доступу до їжі та адекватного відпочинку, у загрозі позбавлення опікунських прав [369, с. 142].

Психологічне ж насильство, з точки зору українського законодавця, певним чином узгоджується із вищенаведеним положенням. Адже воно пов'язане із впливом одного члена сім'ї на психіку іншого шляхом словесних образ або погроз, переслідування, залякування, якими навмисно спричиняється емоційна невпевненість, нездатність захистити себе, та може завдаватися або завдається шкода психічному здоров'ю [184].

У жодному разі не применшуючи заслуги науковців у висвітленні цих питань, у роботі притримуватимемось законодавчого визначення цього поняття, а саме «психічне насильство». Тому, на наш погляд, шкода від насильства повинна зводитись до фізичного, психічного, сексуального та економічного пригнічення.

У зв'язку з цим, вважаємо за необхідне внести зміни до ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», який виокремлює фізичне, економічне, сексуальне та психологічне насильство шляхом зміни існуючого терміна «психологічний» на термін «психічний», і далі за текстом, а також внести відповідні зміни до інших нормативно-правових документів, що визначають один із проявів насильницької поведінки терміном «психологічний».

Ю.М. Антонян у своїй книзі «Злочинна жорстокість» прояви психічного насильства поділяє на дві групи. У першу групу входять погрози життю і здоров'ю потерпілих, їх близьких чи інших осіб. Сюди також належать погрози при: згвалтуванні, захопленні заручників, вчиненні розбою, вимаганні, незаконному викраденні транспортного засобу, примушуванні до давання неправдивих показань та інші [394, с. 54–55].

До прикладу, Постанова № 10 Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. «Про судову практику у справах про злочини проти власності» визначає, що погроза застосування насильства при розбої полягає у залякуванні негайним застосуванням фізичного насильства, небезпечного для життя і здоров'я потерпілого (погроза вбити, заподіяти тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження, легке тілесне ушкодження з розладом здоров'я чи незначною втратою працездатності, або вчинити певні дії, що у конкретній ситуації можуть спричинити такі наслідки), а при грабежі – насильства, що не є небезпечним для його життя чи здоров'я.

Погроза при вимаганні має місце тоді, коли винна особа, висловлюючи її в будь-якій формі (словами, жестами, демонстрацією зброї тощо), бажає, щоб у потерпілого склалося враження, що якщо він протидіятиме їй або не виконає її вимог, то ця погроза буде реалізована [423].

Зауважимо, що такі погрози визначаються з урахуванням КК кожної країни, де під час аналізу кримінально-правових норм можна виявити, що погроза фізичним насильством прямо зазначається в диспозиції відповідних статей, виступаючи як один із перелічених способів вчинення цих злочинів, або

ж коли погроза не конкретизована в диспозиції кримінально-правової норми, проте її аналогічний зміст припускається законодавцем [6, с. 47, 49, 62, 97]. Тому, якщо наведені погрози не закріплені у КК відповідної держави, це буде лише наукове припущення.

Більш влучне визначення кримінального психічного насильства наводить В.К. Грищук, який його визначає як кримінально протиправну, реальну погрозу заподіяти потерпілому фізичну, моральну або майнову шкоду для досягнення злочинної мети [338, с. 562]. Така позиція виправдана з точки зору цілісного аналізу криміналізованого насильства, виокремленого в цьому підрозділі, однак все ж потребує певного уточнення. У зв'язку з тим, що науковець охоплює поняттям «заподіяння фізичної шкоди» сексуальну травму, тому, на нашу думку, до психічного насильства слід віднести і реальну погрозу потерпілому заподіяти сексуальну шкоду. Таке судження характеризується ширшим об'єктом посягання та відповідає поділу насильницьких злочинів. Адже погроза таким злочином, на наш погляд, потерпілим сприйматиметься реальніше, ніж погроза заподіяння моральної травми.

Також вважаємо, що у межі психічного насильства потрібно вкладати не тільки всі види погроз, а й образи і наклеп, а в певних випадках і гіпноз, якщо він, звичайно, застосовується у злочинних цілях, та електронну стимуляцію мозку, якщо така використовувалась спеціально для підкорення людини чужій волі.

Відомо, що способи психічного впливу на цілі групи людей, подібні до гіпнозу, використовувалися керівниками окремих релігійних сект, наприклад, таких, як «АумСінріке», «Біле братство», що призводило до загибелі великих груп людей. Методи гіпнозу, як правило, можуть бути використані й окремими психіатрами при досягненні злочинної мети. Під час електронної стимуляції мозку фізичний вплив на тіло людини виступає лише як спосіб насильницького впливу на його психіку. Цей спосіб набув значного поширення у Німеччині та Японії в період Великої Вітчизняної війни, представники яких активно його готували в експериментальних умовах із метою насильницького впливу на маси.

На щастя, цей вид насильства над людьми не був підтриманий у зв'язку з фашистською поразкою, однак за певних умов він може відродитися [359, с. 20].

У теорії кримінального права розрізняють два напрямки впливу на психіку людини: інформаційний та позаінформаційний [133, с. 58]. Останній спосіб – це значить вплив на психіку за допомогою наркотичних засобів, психотропних речовин та сильнодіючих ліків або електронної стимуляції мозку. Вважаємо, сумнівно відносити такий спосіб до психічного насильства, оскільки тут опосередкованим елементом є різноманітні предмети матеріального світу чи фізичний контакт із певними ділянками мозку. Тому, на нашу думку, використання з метою реалізації злочинного наміру різних нових способів впливу на організм потерпілого слід віднести до нових форм психічного насильства.

Враховуючи наведене, під поняттям психічного насильства розуміємо умисний вплив, пов'язаний з дією однієї особи на психіку іншої, шляхом інформаційного психічного впливу, яким може завдаватися або завдається шкода фізичному чи психічному здоров'ю, економічній незалежності чи сексуальним благам.

Варто зауважити, що акт кримінального психічного насильства є кримінально-правовим юридичним фактом або характеристикою кримінально-правових юридичних фактів чи фактичних складів, відображених у положеннях КК України, які передбачають таку дію прямо в тексті закону чи мають його на увазі. Зазначений акт, зокрема, становить злочин (чи є його складовою) або обставину, яка пом'якшує чи обтяжує покарання, або є складовою обставини, що виключає злочинність діяння, або робить недійсним примирення винного із потерпілим. У зв'язку з цим психічне насильство належить до багаторольових кримінально-правових категорій.

Безперечно, до насильницьких слід відносити злочини, які посягають не тільки на фізичну, а й статеву недоторканність. Виникає питання, навіщо виокремлювати сексуальне насильство, якщо можна обмежитись поняттям «фізичне насильство», куди можна віднести ці об'єкти охорони?

На наш погляд, це насамперед пов'язано з декількома моментами. Один із найперших – це важливість охорони об'єкта. Адже аналогічним шляхом пішов і законодавець, який не обмежився главою злочинів проти життя та здоров'я, а відніс ці блага під охорону в окрему главу. У Законі України «Про попередження насильства в сім'ї», зокрема, вказано, що «сексуальне насильство в сім'ї – протиправне посягання одного члена сім'ї на статеву недоторканність іншого члена сім'ї, а також дії сексуального характеру щодо неповнолітнього члена сім'ї» [184].

Наступний момент пов'язаний зі специфікою посягання, оскільки, якщо враховувати всі випадки вчинення зґвалтування, то не завжди воно вчиняється із застосуванням фізичного насильства, а, як відомо, назва поняття повинна стосуватись кожного випадку. Погодимось із думкою О.В. Синеокого, який визначає, що «насильницькі сексуальні злочини – це окремий вид злочинів, які частково належать до однієї з двох груп – злочини проти життя та злочини проти статевої свободи і статевої недоторканності, характерною ознакою чого є насильницький спосіб досягнення мети, котра має сексуальне спрямування» [270, с. 155].

Перш ніж визначити поняття сексуального насильства як складової комбінованого (поєднаного насильства), потрібно з'ясувати, на які власне блага воно посягає.

В інформаційно-практичному посібнику УМВС України у Дніпропетровській області відзначається, що «сексуальне насильство відображається у примушуванні особи у будь-якій формі до вступу у статеві відносини без її згоди та бажання» [368, с. 6]. Проте «Досвід та стандарти, що використовуються в міжнародній практиці з питань захисту жінок від насильства» зорієнтовує нас на те, що сексуальне насильство «включає будь-який сексуальний акт або сексуальну поведінку, що нав'язується партнерці (партнеру) проти її (його) волі» [367, с. 12].

Ми більш схильні до другого твердження та пов'язуємо сексуальне насильство із будь-яким сексуальним актом чи сексуальною поведінкою, що здійснюється проти її (його) волі⁸. Як правило, це може бути:

– насильницьке домагання сексуальної близькості, коли особа знаходиться у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, або з інших причин не в змозі відмовити;

– насильницьке домагання сексуальної близькості, коли особа дає зрозуміти, що не хоче цього, або боїться відмовити;

– насильницький фізичний контакт із ерогенними зонами чи з іншими частинами тіла потерпілого;

– насильницьке домагання особливих видів сексуальних контактів [34, с. 23].

Слід зазначити, що зґвалтування є найбільш небезпечним із усіх злочинів, які посягають на статеву свободу і недоторканність особи, через специфіку об'єкта посягання, мотивацію діяння, насильницький спосіб вчинення та, відповідно, наслідки. Зґвалтування становлять 50% від усіх злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканності. 71,2% осіб засуджені за діяння, відповідальність за які передбачена ч. 3 ст. 152 КК України. У 80% випадків при вчиненні зґвалтування злочинець виявив жорстокість і застосовував грубе фізичне насильство; у 18% – винятково психічне насильство; у 2% – злочинець скористався безпорадним станом жертви [410].

Відповідно до результатів нашого анкетування найбільш поширеним, на думку респондентів, різновидом (формою) сексуального насильства, яке в багатьох випадках переплітається і вчиняється як комбінація протиправних дій щодо постраждалих (скривджених), є зґвалтування (20,2%), вимога

⁸ Наприкінці червня чи на початку липня місяця 2009 р. Ш. разом із потерпілим Н. розпивали спиртні напої у приміщенні господарської будівлі на вул. Новій у смт. Кути. Перебуваючи в стані алкогольного сп'яніння, підсудний насильно зтягнув потерпілого у погрібну яму, яка знаходилася у господарському приміщенні, і закрив дерев'яною кришкою, продовжуючи розпивати спиртні напої з іншою особою.

Через деякий час Ш. витягнув Н. з ями і, завдавши декілька ударів кулаками по різних ділянках тіла, подолав опір потерпілого і, скориставшись тим, що потерпілий внаслідок свого розумового розвитку не міг чинити опір і перебував у безпорадному стані, примусив останнього, всупереч його волі, задовольнити його статеву пристрасть неприродним способом. Після вчинення над ним насильницького акту потерпілий Н. втік (ст. 153 ч. 1 КК України) [388].

задовольнити сексуальне бажання як одна з умов прийому на роботу (19,7%), сексуальне переслідування на роботі (33,1%), примус до проституції (39,3%), примус до сексу в шлюбі (24,7%), спроба зґвалтування (14,6%), сексуальна наруга над дітьми (25,8%), утримання місць розпусти (притонів) (19,7%), розбещення неповнолітніх (36,5%), змушення до абортів (23%), поводження з особою як із сексуальним об'єктом (33,7%), статеві зносини з особою, що не досягла статевої зрілості (28,1%), зараження венеричною хворобою (29,2%), заняття проституцією (28,1%) (Додаток Г, пит. 5, с. 480–483).

Сексуальне насильство – це індивідуальний, свідомий людський вчинок; його вчиняють фізично осудні особи, що досягли певного віку. Шкода, заподіяна цими злочинами, може бути не лише моральною, й матеріальною, фізичною і т. д. Найбільш серйозні наслідки – смерть потерпілого, психічні розлади та захворювання. Водночас зі зґвалтуванням пов'язані не тільки тілесні і психічні травми для жертви, а й соціальні труднощі в шлюбі, сім'ї, у взаєминах із сусідами, у трудовому колективі, що може призводити і до розірвання шлюбу, і навіть до самогубства.

Слід розрізнити два види сексуального насильства (як складової комбінованого (поєданого) насильства) – без фізичної взаємодії і з фізичною взаємодією.

Сексуальне насильство без фізичної взаємодії: ексгібіціонізм (демонстрація оголених геніталій); вуайєризм (підглядання за сексуальними діями або роздяганням); дитяча порнографія (використання дітей як моделей порнографічних матеріалів); сексуального змісту словесні образи і непристойні зауваження, в тому числі телефоном або через мережу «Інтернет».

Сексуальне насильство із фізичною взаємодією: розпусні дії (насильницький петтінг – «мацання», будь-які маніпуляції зі статевими органами або примушування до них жертви); інцест – сексуальні дії з родичами; зґвалтування – примусові статеві зносини із застосуванням фізичної сили або погрози її застосування.

І хоча підстава щодо цієї класифікації правильна, подальше виокремлення підвидів сексуального насильства здійснено не точно. На нашу думку, недоцільно виділяти як підвид сексуального насильства інцест, оскільки і розпусні дії, і зґвалтування можуть бути вчинені родичами. Більш того, інцест може бути здійснений і без застосування насильства. Таким чином, буде більш точно по-іншому викласти підвиди сексуального насильства з фізичною взаємодією, куди віднести: зґвалтування; інші дії сексуального характеру, куди входять і насильницький петтінг, і насильницьке мужолозтво, і насильницьке лесб'янство.

Кримінально-правове законодавство пропонує іншу класифікацію сексуального насильства:

- зґвалтування (ст. 152 КК України);
- насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ст. 153 КК України);
- примушування до вступу в статевий зв'язок (ст. 154 КК України).

Отже, із наведеного можна припустити, що сексуальне насильство (як вид комбінованого (поєданого) насильства) посягає на три основні блага: статеvu свободу, статеvu недоторканність та статеve здоров'я, і, як правило, вчиняється проти волі потерпілого, що заподіює йому різного роду шкоду.

Отже, на наш погляд, сексуальне насильство – це насильницьке посягання однієї особи на статеvu свободу, статеve здоров'я чи статеvu недоторканність іншої особи, що здійснюється всупереч волі останнього.

Наступним різновидом кримінального насильства виступає економічне насильство (як складова комбінованого (поєданого) насильства)⁹, яке посягає на економічні блага, як правило, власність. Суть економічних благ, на думку Дж. Локка, полягає в тому, що «ми маємо можливість вільно розпоряджатись будь-якою річчю» [386, с. 93]. Конституція визначає право кожної людини

⁹ Економічне насильство не варто плутати з економічними злочинами, під яким розуміються кримінально карані, винні і суспільно небезпечні діяння, при здійсненні яких при одержанні матеріальної вигоди використовуються легальні економічні інститути (правила, форми, процедури, механізми економічної діяльності) [499, с. 97].

розпоряджатись своєю власністю на власний розсуд, а тому заборони посягання на власність виокремлено у цілу главу в КК України [337], що ще раз підкреслює важливість цього блага.

Однак все ж виникає питання, який зв'язок між власністю та насильством? Відповідь можемо відшукати у тому ж Законі України «Про попередження насильства в сім'ї», де зазначено, що «економічне насильство в сім'ї – умисне позбавлення одним членом сім'ї іншого члена сім'ї житла, їжі, одягу та іншого майна чи коштів, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати порушення фізичного чи психічного здоров'я» [184]. Це не вичерпний перелік форм економічного криміналізованого насильства.

Завдяки проведеному нами анкетуванню встановлено, що найбільш поширеним різновидом (формою) економічного насильства, яке в багатьох випадках переплітається і вчиняється як комбінація протиправних дій щодо постраждалих (скривджених), є підпал (знищення) майна (17,9%), боргова кабала (21,6%), невивплата пенсії (23,7%), невивплата соціальної допомоги (27,6%), одноособове прийняття важливих фінансових рішень (31,6%), низький (жалюгідний) рівень життя (64,4%), крадіжка (41,9%), несвоєчасна виплата стипендії (57,1%), погроза знищенням майна (30,7%) [Додаток Г, пит. 6, с. 483–485].

Зокрема, кримінальну відповідальність за невивплату заробітної плати встановлено ст. 175 Кримінального кодексу України (далі – КК), згідно з якою за умисну безпідставну невивплату заробітної плати, стипендії, пенсії чи іншої соціальної виплати громадянам більше ніж за один місяць керівник підприємства, установи або організації незалежно від форми власності може бути притягнутий до такої відповідальності.

Як свідчить статистика, у 2009 р. спостерігається збільшення на 66,3% кількості фактів невивплати заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат; усього зареєстровано 710 (427 – у 2008 р.) таких злочинів [366].

В окремих випадках економічне насильство можна вважати різновидом психічного насильства, оскільки майново-насильницькі посягання зачіпають моральний аспект життя людини, викликають психічні страждання особистості, обумовлені знищенням або пошкодженням майна, яке їй належить або якимось чином її стосується, і тоді псування речей спричиняє психічні розлади або психічну травму, а також за умови, що винна особа погрожує знищенням і пошкодженням майна. (Подані явища не одне й те саме).

Найсуттєвішою відмінністю економічного насильства і психічного буде результат і вектор напрямку застосування насильства. При психічному насильстві дії винного спрямовані безпосередньо проти людини і становлять умисні та суспільно небезпечні дії на психіку людини, а при економічному насильстві воно може знаходити прояв, наприклад, у знищенні, пошкодженні, руйнуванні майна, його паплюженні, приведенні у непридатний стан, у підпалі, невиплаті пенсії, соціальної допомоги, несвоєчасній виплаті стипендії. Безпосередньо людина не страждає. Вона відходить на другий план, тобто людина не є безпосереднім предметом посягання.

Таким чином, при психічному насильстві заподіюється шкода здоров'ю людини, зокрема психічному, а при економічному насильстві психічне здоров'я потерпілого враховується не завжди. Шкода психіці може бути і не завдана взагалі з огляду на різні обставини.

Моральні страждання, муки, які потерпілий буде відчувати з приводу економічних утисків, на нашу думку, не можна вважати психічним насильством, оскільки дії винної особи безпосередньо спрямовані на знищення або пошкодження власності потерпілого, а не на спричинення шкоди здоров'ю. Якщо потерпілий через різні обставини (малоліття або психічне захворювання) не здатний реально оцінити обставини, пов'язані з економічними утисками, і такі дії винного жодним чином не впливають на потерпілого, їх також слід вважати економічним насильством, оскільки ці дії об'єктивно становлять суспільну небезпеку.

Наступна їх відмінність – це спосіб досягнення злочинного результату. Психічне насильство передбачає, як правило, інформаційний спосіб, тобто повідомлення жертві певної інформації (погроза, демонстрація зброї і т. д.), здатної придушити свободу волевиявлення людини або завдати психічну травму, психічну шкоду здоров'ю.

При економічному насильстві способи дії винної особи можуть бути різними, але ніяк не інформаційними. Якщо ж винний погрожує такими діями, то в такому випадку слід говорити про психічне насильство, тому що вплив здійснюється на психіку потерпілого.

Розглянемо спільне та відмінне в економічному насильстві та фізичному насильстві. Їх об'єднує те, що ці явища відбуваються через дії винного проти або мимо волі потерпілого, завдають йому шкоди. У них однаковий матеріальний склад: момент закінчення злочину є моментом заподіяння шкоди. Злочини схожі за суб'єктом, тому що для них він є загальним. Схожість у суб'єктивній стороні полягає у подібності мети, тобто у здійсненні впливу на потерпілого чи потерпілих.

Відмінності полягають у тому, що, по-перше, при фізичному насильстві шкода заподіюється безпосередньо людині, її життю і здоров'ю, а в економічному насильстві дії винного безпосередньо спрямовані на майно потерпілого або майно загалом, псуванням або знищенням якого винний здійснює протиправний вплив на потерпілого.

По-друге, фізичне насильство може відбуватися шляхом бездіяльності, а економічне насильство – ні. Воно виражається тільки в активних діях винного.

По-третє, фізичне насильство полягає в самому заподіянні шкоди здоров'ю потерпілого, тоді як економічне насильство – у заподіянні економічної (майнової, фінансової) шкоди.

Якщо за допомогою заподіяння фізичної шкоди завдається шкода життю і здоров'ю потерпілого, то економічне насильство переростає у фізичне, але тільки в тому випадку, коли у винного є умисел на спричинення шкоди життю і здоров'ю потерпілого.

Отже, слід зазначити, що економічне насильство є комбінованим (поєднаним) видом кримінального насильства і пов'язане з економічними утисками на користь винної особи.

Економічне насильство пов'язане із порушенням прав та інтересів людини через незаконне позбавлення або обмеження його майнових прав. Більше того, віднесення економічного насильства до категорії кримінального обумовлене заподіянням певної шкоди, яка варіює від економічного пригнічення до настання смерті.

Звідси, під економічним насильством (як видом комбінованого (поєданого) насильства) пропонуємо розуміти умисне незаконне позбавлення чи обмеження однією особою іншої особи майнових прав, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, спричинити економічну недостатність, порушення фізичного чи психічного здоров'я.

Це ще раз підтверджує існування таких різновидів насильницьких злочинів, які посягають на власність особистості, а відтак становлять економічне насильство, тобто різновид кримінальної насильницької поведінки.

Із наведеного випливає така класифікація насильницьких злочинів залежно від способу впливу на об'єкт посягання:

- злочини, вчинені із застосуванням фізичного насильства;
- злочини, вчинені із застосуванням сексуального насильства;
- злочини, вчинені із застосуванням комбінованих (поєднаних) видів насильства (економічного і сексуального).

Слід зауважити, що така класифікація має умовний характер та дозволяє лише визначити види кримінально-насильницької поведінки залежно від способу впливу на об'єкт посягання, адже більшість насильницьких злочинів вчиняється із застосуванням одночасно двох та більше видів насильства. Однак наведена класифікація групує злочини як за ступенем тяжкості, так і за способом впливу на об'єкт посягання. Таким чином, ми подали характеристику

основних видів кримінальної насильницької поведінки – фізичного, психічного і комбінованих (поєднаних) видів – сексуального і економічного насильства.

Відтак простежується така класифікація видів кримінально-насильницької поведінки:

1) за критерієм якісних відмінностей кримінально-насильницька поведінка поділяється на:

- а) кримінально-насильницький вчинок;
- б) сукупність кримінально-насильницьких вчинків;

2) за критерієм реалізації насильницького наміру:

- а) незакінчену кримінально-насильницьку поведінку (підготовка до насильницького злочину та замах на його вчинення);
- б) закінчену кримінально-насильницьку поведінку;

3) за критерієм активності дій:

- а) активну кримінально-насильницьку поведінку;
- б) пасивну кримінально-насильницьку поведінку;

4) за способом впливу на об'єкт посягання:

- а) фізичне насильство;
- б) психічне насильство;
- в) комбінація цих видів насильства з економічним чи сексуальним.

На нашу думку, останній критерій класифікації кримінальної насильницької поведінки має важливе наукове та практичне значення. Адже виокремлення її видів полегшить роботу науковців у подальшому дослідженні проявів (форм) кримінальної насильницької поведінки, що виступає динамічним явищем та постійно охоплює дедалі нові сфери суспільних відносин.

Отже, з метою уникнення суперечностей у трактуванні видів насильства варто внести зміни до Загальної частини КК України, зокрема дати визначення таких понять, як «сексуальне насильство» та «економічне насильство» - комбінованих (поєднаних) видів кримінального насильства. Відповідно, зникне необхідність зазначення у ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» уточнення щодо вживання цих термінів тільки «до цілей цього закону».

2.2. Поширеність кримінальної насильницької поведінки в сучасному українському суспільстві та кримінологічна характеристика особи, яка вчиняє насильницькі діяння

Поняття особи, що вчиняє насильницькі дії, її кримінологічна характеристика у вітчизняній і зарубіжній кримінології належить до однієї із основних проблем. Відомо, що в механізмі будь-якої поведінки, в тому числі кримінально-насильницької, визначальними виступають власне особа, що її вчиняє, та її кримінологічна характеристика, що набувають певного означення через зв'язок і взаємодію з об'єктивною дійсністю. Одним із основних дослідницьких завдань науки кримінології є пізнання тих особливостей особистості, які у взаємодії із зовнішніми чинниками породжують злочинну, а у нашому випадку – кримінально-насильницьку поведінку. Пізнання властивостей особистості, на думку Д.А. Шестакова, дають нам змогу зрозуміти, чому одна особа у випадку гострого конфлікту здатна просто розійтись, інша – вбити себе, а третя – вчинити злочин [233, с. 7].

Багато істотних аспектів цієї складної проблеми ще мало вивчено або залишаються поза межами наукових досліджень. Слушно з цього приводу зазначає Ю.М. Антонян: «Дуже мало системних досліджень, що відображають головні характеристики особи злочинця в їх сукупності і взаємодіях між собою та з різними елементами зовнішнього середовища» [298, с. 4].

С.Д. Максименко переконує, що для того, щоб зрозуміти особистість, необхідно відповісти на одне із ключових питань: «З чого починається життя?», «Що конститує саме по собі людське життя» [190, с. 8].

Тому, на нашу думку, необхідність проведення наукового пізнання кримінологічної характеристики особи, яка вчиняє насильницькі дії, не викликає жодних сумнівів щодо своєї актуальності. Як справедливо відзначають Г.С. Саркісов та А.Б. Сахаров, сенс такої характеристики полягає в тому, щоб показати, що на рівні мікро- і макросередовища існує безліч деформацій

соціальних інститутів і соціальних відносин [194, с. 229]. Тим більше, що процес соціальної реабілітації повинен проводитись за програмою, яка, передусім, враховує ті характеристики, які притаманні особистості конкретної людини.

Ми вважаємо, що теоретична оцінка кримінологічної характеристики, своєю чергою, дозволить орієнтувати дослідників на розробку диференційованих заходів профілактики і не тільки для запобігання кримінально-насильницькій поведінці, а й злочинності загалом.

Варто зауважити, що особа, яка вчиняє насильницькі дії, наближена до поняття особи злочинця, адже перша виступає структурним елементом останньої, тому проводити аналіз спробуємо, виходячи із системної одиниці, додаючи риси вчинення насильницьких дій.

Особа сучасного насильницького злочинця акумулює сукупність соціально обумовлених негативних рис та якостей, що характеризують людину, яка обрала під впливом конкретних життєвих ситуацій насильницький спосіб вчинення злочину. При цьому насильство є обов'язковою ознакою злочину. Воно може бути як елементом мотивації, так й інструментом (способом) досягнення злочинного результату. Саме такі ознаки повністю притаманні особі насильницького злочинця останнього десятиріччя [409, с. 131].

Отож, поняття «особа злочинця» ще й до сьогодні залишається дискусійним питанням, адже злочинці, «розчинені» у демографічних та професійних параметрах, та їх особові характеристики вирізняються всебічністю варіативності.

На думку В.О. Коновалової, про особу злочинця необхідно говорити у тому випадку, коли йдеться про певну систему злочинних дій. Це обумовлено тим, що особистість формується у процесі діяльності (у тому числі злочинної). Вчинення злочинних дій позначається на психологічній структурі особистості, виникненні у неї антигромадської спрямованості (установки) [440, с. 358]. Дослідження ж особистості злочинця передбачає вивчення психологічних механізмів протиправної поведінки, мотивацій різних видів злочинів,

індивідуально-психологічних і соціальних чинників, ситуативних реакцій людини.

Особа злочинця характеризується виникненням певних змін (пороків) в її психологічній структурі. Змінам піддаються ціннісні орієнтації, потреби, нахили, переконання.

Зокрема, особа злочинця, на думку В.Н. Бурлакова та В.П. Сальнікова, визначається як сукупність соціально значущих властивостей, яка за визначених ситуативних обставин (або окрім них) підштовхує певну особу до вчинення злочину [106, с. 68–72].

Ми частково поділяємо наведені положення. Адже, звісно, негативні характеристики закладаються у психіці людини, формуючи таким чином відповідну психологію особистості, і людина їх здобуває у процесі суспільної взаємодії, індивідуального зростання, а не від народження.

Тому, на наш погляд, кримінологічну характеристику особи, що вчиняє насильницькі дії, потрібно здійснювати, зважаючи на ті якості, які вона здобула у процесі безпосередньої взаємодії з суспільством.

Термін «особа» лише визначає своєрідне місце людини в суспільстві, а її роль у соціумі зумовлюється рисами чи властивостями, що їй притаманні.

Серед сучасних поглядів на окреслену проблему, необхідну ґрунтовність відображає визначення А.П. Закалюка, який виокремлює в особі злочинця соціально-типові ознаки, що відрізняють її в суспільних відносинах та сформувалися у процесі невдалого соціального розвитку особи, відрізняються своєю суспільною неприйнятністю та крайньою формою останньої – суспільною небезпечністю, обумовлюють криміногенну мотивацію та кримінальну активність особи, безпосередньо спричиняють вчинення злочину [62, с. 239].

І.М. Даньшин розглядає особу злочинця як сукупність істотних та стійких суспільних ознак і соціально зумовлених біопсихологічних особливостей індивіда, що, об'єктивно реалізуючись у вчиненні конкретного злочину (злочинах), надають його вчинку характеру суспільної небезпеки, а винній

особі – властивості суспільної небезпеки, у зв'язку з чим вона притягується до відповідальності, передбаченої кримінальним законом [51, с. 73].

Проте, на нашу думку, і це визначення потребує певного уточнення з огляду на особу як людину, а не на властивості та залучення до сфери кримінально-процесуальних відносин.

Щодо першого, ми вже наводили свої аргументи, а стосовно того, «у зв'язку з чим вона притягується до кримінальної відповідальності», то доцільніше, на наш погляд, висловитись «притягувалась до кримінальної відповідальності», адже лише після набрання законної сили вироку суду відповідна підозра, обвинувачення набирають якості офіційного визнання злочинцем.

У нашому ж випадку під висловом «особа, що вчиняє насильницькі дії» маємо на увазі відносно позначення такої людини, оскільки постійно перебувати у злочинному стані можна лише за умови вчинення триваючого насильницького злочину. Тому така відносність насамперед обумовлена необхідністю кримінологічної характеристики самого насильницького злочинця, підкресленням підвищеної суспільної небезпеки вчиненого насильницького посягання. Це дозволить показати «постать особи, що вчиняє насильницькі дії», громадськості, наголосити на негайній потребі її викорінення, що в кінцевому результаті сприятиме зародженню на підсвідомому рівні адекватно реагуючої установки усіх сфер суспільної дійсності на прояв кримінального насильства.

Отже, особою, що вчиняє насильницькі дії, слід вважати людину, яка наділена сукупністю істотних та стійких суспільних ознак і соціально зумовлених психологічних особливостей індивіда, що об'єктивно реалізуються у вчиненні насильницького посягання та надають її вчинкам характеру підвищеної суспільної небезпеки.

Вивчення особи, яка вчинила насильницький злочин, традиційно провадиться кримінологами за групою ознак, яка становить структуру особи злочинця. Проблема опису структури особистості сьогодні має декілька підходів. Основною причиною цього різноманіття була відсутність у психології

загальноприйнятої теорії особистості. Саме тому одні вчені розглядають структуру особистості, подаючи перелік винятково сукупності якостей або її рис. Інші – схильні розглядати функціональні компоненти, що детермінують процеси розвитку особистості [77, с. 192].

Як слушно зазначає В.В. Коваленко, особистість є соціальною якістю людини, що формується у процесі соціалізації, входження особи до суспільства. Особистість є внутрішнім світом людини [498, с. 22]. Вагомим кроком вперед у цьому напрямі стали роботи С.Д. Максименка, у яких учений здійснив дослідження внутрішнього світу та переживання особистості [190].

На думку О.І. Алексеєва, структуру особи злочинця можна визначити за допомогою таких критеріїв, як: соціально-демографічні, кримінально-правові, моральні особливості, психологічні та біофізіологічні риси [8, с. 85–91].

Особистість – це цілісний об'єкт, але та або інша наука вивчає лише ту його «частину», яка входить у сферу її інтересів. Так, науки кримінального спрямування досліджують ту «частину» особи, яка пов'язана із злочинною поведінкою, і виступає предметом вивчення для цих наук загалом і для кожної з них зокрема [38, с. 82].

Враховуючи, що ми розглядаємо особу, що вчиняє насильницькі дії, з точки зору кримінології, то, на наш погляд, варто підкреслити, що кримінологічна характеристика такої особи передбачає дослідження власне соціальної особистості злочинця, її ознак, поведінки.

Перш ніж визначити кримінологічну характеристику особи, яка вчиняє кримінально-насильницьку поведінку, звернемося до тлумачного словника. Кримінологічна характеристика – це опис властивостей, закономірностей, чинників і наслідків злочинності (окремого її роду, виду), а також властивостей особи злочинця (окремого її типу). На думку професора В.П. Бурлакова, «криміногенне» становить комбінацію сформованих у людини соціально-етичних ознак та його біопсихологічних особливостей, причому комбінацію з бурхливою масою, яка породжує новий ефект – здатність діяти протиправним, а в нашому випадку насильницьким, шляхом. Звідси випливає, що

криміногенність – це не властивість особи, а надбання, отримане у процесі взаємодії негативного мікросередовища з індивідуальними особливостями людини [18, с. 15].

Тому, на наш погляд, криміногенність, як і кримінологічна характеристика, повинна відображати ознаки особистості, які вона отримала у процесі взаємодії з середовищем.

Слід зауважити, що у кримінологічній характеристиці особи злочинця необхідно приділяти особливу увагу дослідженню всієї сукупності її істотних ознак, які розглядаються лише комплексно, що дозволяє узагальнити їх і уявити досить повну картину досліджуваного об'єкта, адже «сутність, – як писав К. Маркс, – ніколи не вичерпує сфери свого існування лише однією одиницею, а вичерпує її за допомогою багатьох одиниць» [377, с. 248].

Отже, для мети дослідження та кримінології зокрема, на наш погляд, важливо науково визначити комплекс особистісних кримінологічних характеристик особи, що вчиняє насильницькі дії.

У системі властивостей, що формують кримінологічну характеристику особи злочинця, виокремлено від трьох до семи підсистем. Кожна з них, згідно із позицією Л.М. Іванової, представлена тим або іншим поєднанням ознак: соціально-демографічних, біологічних, соціально-рольових, морально-психологічних, кримінально-правових [80, с. 72]. На нашу думку, здійснюючи кримінологічну характеристику особи, що вчиняє насильницькі дії, слід акцентувати увагу на таких ознаках особи, які так чи інакше можуть обумовлювати вчинення насильницьких дій. Це, насамперед, соціально-демографічні, морально-психологічні та кримінально-правові ознаки.

До кримінально-правової характеристики особистості насильницького злочинця входить комплекс відомостей про характер співучасті, мотиви злочинних посягань, основні форми дозлочинної поведінки, дані про рецидив, психічний стан на момент вчинення насильницького злочину, окремі аспекти поведінки засуджених в установах виконання покарання. Особливості ж морально-психологічної характеристики дозволяють визначити типові напрями

корекції особи, зміст заходів профілактики кримінально-насильницької поведінки.

Таким чином, включення морально-психологічних ознак до кримінологічної характеристики особи, що вчиняє насильницькі дії, не викликає жодних сумнівів, тоді як соціально-демографічні, на перший погляд, здаються не стільки важливими. Однак, таку позицію слід переглянути.

До соціально-демографічних ознак кримінологічної характеристики особи Н.С. Лейкіна, зокрема, відносить стать, вік, рівень освіти, дані про сімейне та соціальне становище, рід занять тощо [19, с. 55]. Звичайно, самі собою соціально-демографічні ознаки особи не вирізняються криміногенністю. Проте важливість їх вивчення обумовлюється двома причинами: по-перше, вони пов'язані з умовами формування особи і її життєдіяльності, взаємодіють із потребами, мотивацією, соціальними ролями особи; по-друге, вони є орієнтирами для профілактики кримінально-насильницької поведінки.

Здійснюючи аналіз соціально-демографічних ознак, що характеризують суб'єкт кримінально-насильницької поведінки, насамперед визначимо співвідношення кількості представників чоловічої і жіночої статі.

Чоловіки, порівняно із жінками, більшою мірою орієнтовані на агресивність і насильство. Вони мають більше вільного часу, володіють ширшими колом спілкування та наділені комплексом негативних пристрастей, частіше опиняються в ситуаціях, що спричиняють виникнення кримінального конфлікту. Зокрема, питома вага жінок у загальній кількості вчинених злочинів залишається на рівні 9,5–13,8%, тобто кожний десятий злочин вчинений жінкою [390, с. 21].

Як зазначають автори підручника «Кримінологія» за загальною редакцією І.М. Даньшина, переважна частина тяжких насильницьких злочинів вчиняється чоловіками. Але водночас спостерігається тенденція до постійного зростання жіночої насильницької злочинності. При цьому слід вказати на певну особливість: якщо у вчиненні вбивства за обставин, які обтяжують вину, жінка виконує роль організатора, підбурювача або посібника, то при вчиненні вбивств

за обставин, що пом'якшують вину, і заподіянні тяжких тілесних ушкоджень вона є виконавцем злочину. Як правило, дії жінок – це реакція у відповідь на протиправну або віктимну поведінку потерпілих – чоловіків (бійки, аморальність, антисуспільна поведінка, приниження гідності тощо) [436, с. 15–16].

Тому, на наш погляд, жіноча кримінально-насильницька поведінка значно менша за обсягом, ніж чоловіча, що пояснюється психофізичними особливостями чоловіків і жінок та специфікою їхніх соціальних ролей. Підтверджують це і результати проведеного анкетування: кривдниками, які вчинили насильницькі дії, у більшості випадків були чоловіки (фізичне насильство – 80%, сексуальне та економічне насильство – близько 70%). Однак дещо інша картина спостерігається у вчиненні психічного насильства. Якщо кількість осіб жіночої статі у 2001 р. становила 39,4%, то станом на 2008 р. таких осіб уже 67,9% (Додаток Г, пит. 12, с. 502–504).

Слід зауважити, що при невисокій питомій вазі жінок серед злочинців загалом, на думку Н.М. Жарікова, Г.В. Морозова, Д.Ф. Хрїтинїна, характер застосованого ними насильства і жорстокість не лише «не поступаються», а інколи й перевершують злочинність чоловіків [275, с. 145]. Справді, більшість жінок-насильниць вирізняються підвищеним станом збудження, дефектами соціальної взаємодії, нелагідністю, істеричністю. Піддаючись агресивним діям, вони найчастіше використовують предмети, що випадково потрапляють їм під руку. Тяжкі навмисні злочини жінки, як правило, продумують ґрунтовніше, удаючись до ретельного їх маскуванню, і тяжкі злочини проти особи зазвичай вчиняють жінки з чоловічим типом поведінки.

Отже, схильність до кримінально-насильницької поведінки здебільшого притаманна домінуючій статі, проте має і природне відтворення через «слабку» частину населення.

Вікова характеристика дозволяє визначити кримінальну активність і особливості антигромадської поведінки насильницьких злочинців за умови досягнення ними віку кримінальної відповідальності. Суб'єктом

насильницького злочину, відповідно до КК України, визнано особу, яка досягла 16 років, а в окремих випадках – 14.

У кримінологічних дослідженнях, проведених, зокрема, Л.М. Івановою та В.В. Тіщенком, неодноразово відзначається, що контингент насильницьких злочинців становлять переважно особи юного віку [80, с. 64; 249, с. 10]. Особа неповнолітнього через вікові особливості характеризується специфічною сукупністю психологічних властивостей і якостей, які під впливом несприятливих умов життя та виховання, як правило, загострюються, підвищуючи таким чином вірогідність девіантної, у тому числі насильницької, поведінки.

За даними статистики, у 2009 р. кількість злочинів, вчинених неповнолітніми та за їх участю, становила 15354 (5,7% від загальної кількості злочинів, зареєстрованих органами внутрішніх справ без урахування податкової міліції). Майже усі (99%) класифікуються як загальнокримінальні, серед яких майже кожний другий – тяжкий (8 тис. злочинів). Майже кожний 3-й злочин - крадіжка (7385 злочинів). Кількість грабежів зменшилась на 6,5% і становить 2451 злочин або 13,5% від загальної кількості злочинів загальнокримінальної спрямованості, вчинених неповнолітніми та за їх участю. Кількість умисних вбивств та замахів на вбивство зменшилась на 27% і становить 100 злочинів [410].

Питома вага тяжких та особливо тяжких злочинів у структурі злочинності серед неповнолітніх становила 54,1% (54,3% у 2008 р.). Неповнолітніми було вчинено 46 умисних убивств, заподіяно 99 умисних тяжких тілесних ушкоджень, вчинено 40 згвалтувань, 1,5 тис. грабежів, 363 розбійні напади.

Злочинність молоді у віці від 14 до 28 років становить понад 50% усіх злочинів у державі. Показники кримінальної ураженості населення у цьому віці демонструють певну стабільність та схожість тенденцій – взаємозв'язок злочинності двох вікових груп (14–17 і 18–28 років). Особливо відстежується вплив злочинності старшої вікової групи на злочинність неповнолітніх, яка набуває дедалі організованішого характеру, зважаючи на вікові особливості

неповнолітніх та дії соціально-психологічних механізмів взаємної криміналізації. Злочинні групи молоді вирізняються високою кримінальною мобільністю, що проявляється у можливості за короткі терміни змінити спрямованість і характер злочинної діяльності [366].

Результати нашого дослідження свідчать, що основну кількість осіб, які вчиняють фізичні насильницькі дії, становлять особи від 16 до 18 років (32%), психічні – від 16 до 18 років (19%), сексуальні – від 20 до 24 років (25,3%), економічні – від 24 до 28 років (25,5%) (Додаток Г, пит. 8, с. 485–491). Аналізуючи дослідження Л.М. Іванової, можна припустити, що 97,7% осіб, встановлених за вчинення насильницьких злочинів, – це громадяни у віці від 14 до 29 років включно. При цьому шестеро з десяти злочинців – неповнолітні [80, с. 74]. Якщо брати до уваги вік 14 років, то такі особи не досягли віку кримінальної відповідальності (крім певних випадків), а тому не охоплюються ані поняттям суб'єкта злочину, ані особою злочинця.

Важливе значення для кримінологічної характеристики особи, що вчиняє насильницькі дії, має інформація про інтелектуальний розвиток насильницьких злочинців. Освіта – один із критеріїв становлення особистості. Вона впливає як на правосвідомість, так і на спроможність вибору того чи іншого варіанта поведінки.

Переважно молодий вік насильницьких злочинців значною мірою обумовлює їх невисокий освітній рівень, що, закономірно, позначається на світоглядному, етичному потенціалі особи. Зрозуміло, що низький освітній рівень таких осіб – багато в чому властивість об'єктивна. Так, наприклад, неповнолітні насильники ще не можуть набути іншої освіти через вік. Проте реальна культурно-освітня характеристика більшості з них є істотно нижчою порівняно з однолітками. Неповнолітні, що вчинили насильницький злочин, як правило, характеризуються низькою успішністю та відсутністю інтересу до навчання, несумлінним ставленням до нього. Для значної частини учнів-правопорушників характерні прогули. Причиною, зазвичай, є відсутність зацікавленості у здобуванні освіти або професійної підготовки.

Представники ж старших вікових груп – як правило, особи з раннім кримінальним досвідом, що вже мають судимість (часто не одну) – фізично не встигали отримати середню освіту ще до засудження. Тому й не дивна позиція С.П. Бузиної, яка зазначає, що молоді особи, засуджені за вчинення насильницького злочину, мають достатній освітній рівень порівняно з дорослими насильницькими злочинцями [71, с. 24].

Отож, особи, що вчиняють насильницькі дії, – це насамперед люди з низьким освітнім рівнем. Відтак, влучною є позиція В.Н. Бурлакова, що освітній рівень насильницьких злочинців є нижчим, ніж рівень не лише населення загалом, а й усього континенту. Дослідник зазначає, що особи без загальної середньої освіти вчиняють близько 62% умисних вбивств і тілесних ушкоджень, 53% зґвалтувань, 70% хуліганських дій [106, с. 269].

О.І. Алексєєв і Ю.В. Солопанов наголошують, що світогляд злочинців характеризується неналежним розвитком або повною відсутністю засвоєння таких моральних цінностей, як ставлення до обов'язків, праці, сім'ї, інших, до самого себе та ін. [22, с. 12]. Отже, вагомий внесок у формування світогляду особи, розвиток загальної культури та прищеплення моральних установок, початкове формування правосвідомості здійснює родинне середовище. В.Н. Бурлаков з цього приводу зазначає, що сім'я є важливим регулятором поведінки людини. Її відсутність розглядається фахівцями, з точки зору організації профілактики злочинів, як несприятливий, негативний чинник [106, с. 271]. Очевидно, суспільство, сім'я, школа практично не формують у молодих людей «сексуальної культури», тому вони є основними ініціаторами, зокрема злочинів, спрямованих проти статевої недоторканності [390, с. 23].

Результати нашого дослідження свідчать, що кривдники, які вчинили фізичні та сексуальні насильницькі дії, були, як правило, неодружені – 60,2% одружених та 81,3% неодружених); у психічному насильстві це співвідношення становить – 48% та 52% відповідно); економічне ж насильство вчиняється, як правило, у сімейних стосунках (66,8%) (Додаток Г, пит. 10, с. 499–501). Близько 60% винних у вчиненні вбивств і тяжких тілесних ушкоджень, на думку

В.Н. Бурлакова, у шлюбних стосунках не реалізувались. Сюди можна віднести майже 12% злочинців, в яких родинні стосунки дезорганізовані (вони офіційно перебувають у шлюбі, але спільно зі сім'єю не проживають) [18, с. 271].

У багатьох випадках у сім'ї наявні умови, що сприяють зародженню насильницької моделі поведінки особи. Згідно із вибірковими дослідженнями багато підлітків і молодих людей, що вчинили грабіж, розбій або вимагання, виховувались в умовах низького рівня матеріального статку, послабленого соціального контролю, у неповній сім'ї або поза сім'єю. Матеріальні труднощі таких сімей обмежують можливості батьків у вихованні та становленні дітей, що призводить до зубожіння їх духовних інтересів та моральних вимог [22, с. 19]. Проте, вважаємо, що основне джерело відхилень у поведінці дітей у таких сім'ях – не стільки недостатня забезпеченість родини, скільки передусім її нездоровий морально-психологічний клімат, низький культурний рівень взаємин між членами сім'ї і найближчим оточенням, наявність протиправної чи аморальної поведінки.

Кримінологічна характеристика злочинців залежить також від роду їх занять, адже завдяки соціальному розшаруванню населення на сьогодні тяжіє тенденція до люмпенізації злочинців-насильників. Особливе занепокоєння викликає цей факт через існування взаємозалежності між залученням до праці та вчиненням злочинів. Зокрема, Р.І. Тринько констатує, що кількість злочинів, вчинених працездатними, які не працювали і не навчалися, зросла із 23,2% – у 1990 р. до 56,3% – у 2005 р., або на 33,1 пункту. Це певною мірою підтверджує думку про те, що однією з причин злочинності є безробіття [390, с. 21].

Понад половина насильницьких злочинців займається працею, що вимагає низької кваліфікації. Для таких осіб характерним є порушення трудової дисципліни і постійна зміна місць роботи.

Щодо роду занять осіб, які вчиняють насильство, то під час проведеного нами анкетування встановлено, що при фізичному насильстві на студентську молодь припадає 21,7%, учнів загальноосвітніх шкіл – 16,6%, частка представників робочих професій, безробітних та тимчасово непрацюючих –

близько 11%. При психічному насильстві такі показники: представники студентської молоді – 21,6%, учні загальноосвітніх шкіл – 15,9%, безробітні та тимчасово непрацюючі – близько 11%. При сексуальному насильстві відстежуємо такі дані: представники студентства – 22,8%, представники робочих професій та безробітні – близько 10%, підприємці – 12,9%. Економічне насильство знайшло своє відображення у таких пропорціях: державні службовці – 17,7%, підприємці – 19,3%, працівники села – 12,7% (Додаток Г, пит. 26, с. 530–533).

Серед насильницьких злочинців постійно збільшується контингент осіб, що не навчаються, не займаються трудовою або іншою соціально корисною діяльністю, хоча і мають для цього об'єктивні можливості. Понад 1/4 випадків хуліганства і тілесних ушкоджень та 1/3 умисних убивств і зґвалтувань здійснюється саме за участю таких осіб. У зв'язку з переходом до ринкових стосунків і появою в країні безробітних ця тенденція зміцнюватиметься [35, с. 270]. Для всіх або майже всіх осіб, що стали на шлях вчинення насильницьких злочинів, вибір такого варіанта поведінки безпосередньо або в кінцевому результаті пов'язаний із особистими деформаціями, із втратою зв'язків з навчальним або трудовим колективом. Проведення часу без певної мети завжди супроводжується виникненням відповідного негативного інтересу, який отримує своє закріплення у звичці, що, своєю чергою, призводить до формування соціально-негативних потреб.

Отже, доволі малозначущий статус насильницьких злочинців на соціальних щаблях обумовлює в основному і низький рівень їх матеріального забезпечення, що у свою чергу впливає на формування мотиваційної сфери особи, що вчиняє насильницькі дії.

Особливу роль у кримінологічній характеристиці особи, що вчиняє насильницькі дії, виконує стан, у якому перебував заподіювач насильства (зокрема, алкогольного або наркотичного сп'яніння). Спостерігається тенденція до зростання злочинів загальнокримінальної спрямованості, вчинених у стані алкогольного сп'яніння осіб (33372 у 2008 р., 34765 у 2009 р.) [410]. У такому

стані, за даними В.Н. Бурлакова, здійснюються 4 із 5 умисних вбивств і тілесних ушкоджень, 3 із 4 згвалтувань і 7 із 10 випадків хуліганства [18, с. 270]. За нашими даними, значну частину сексуальних насильницьких дій було вчинено саме у стані алкогольного сп'яніння – 59% (Додаток Г, пит. 16, с. 508–509). Майже усі (99,6%) – загальнокримінальної спрямованості (9,7% від загальної кількості злочинів, зареєстрованих органами внутрішніх справ), серед яких 47% - тяжкі та особливо тяжкі. Найбільша питома вага припадає на крадіжки – 31% (9,7 тис. злочинів), грабежі - 13,5% (4,8 тис. злочинів) та хуліганство – 10,3% (3,5 тис. злочинів) [410].

На думку авторів підручника «Попередження підліткової та юнацької наркоманії», феномен наркотизації молодих людей можна пояснити такими основними причинами, як: зіткнення особистості з обставинами, що перешкоджають реалізації у житті її глибинних, базисних тенденцій, що зумовлює схильність до зловживання наркотиками; зловживання наркотиками є захисною активністю особистості перед труднощами, які перешкоджають задоволенню найбільш важливих і значущих для неї потреб [438, с. 16].

В.П. Василевич вважає, що однією з основних причин, через яку молоді люди і підлітки починають вживати наркотики, можна визнати відсутність можливості для реалізації потреби у самоутвердженні [349, с. 82]. У таких випадках частина молоді прагне до вирішення проблем шляхом «втечі» від дійсності, однією з форм якого є наркоманія і пияцтво. В.П. Василевич відносить зазначене явище до проявів ретризму, під яким у соціології і психології розуміється прагнення до втечі від дійсності та життєвих труднощів [349, с. 83]. Кримінологічне значення сп'яніння визначається тим, що у цьому стані особа втрачає звичну адекватну реакцію на зовнішні подразники, гірше сприймає контролюючу дію оточуючого населення, у нього посилюються стан збудження, дратівливість, агресивність, образливість і послабляються, а інколи й паралізуються гальмівні процеси, внаслідок чого об'єктивна ситуація виходить з-під контролю і стає некерованою.

Варто зауважити, що соціально-демографічні ознаки багато в чому обумовлюють морально-психологічну характеристику особи, оскільки остання визначає ставлення особи, що вчиняє насильницькі дії, до навколишньої дійсності. Зокрема, Л.М. Іванова підкреслює, що етично-психологічна характеристика визначає ставлення до суспільно корисної праці, норм моралі та права, сім'ї, дітей, довкілля, власності і т. д., та, зрештою, формує систему потреб і мотивацію поведінки [80, с. 4].

На наш погляд, у насильників в основному розвинені такі негативні якості поведінки, як грубість, озлобленість, агресивність, брехливість, безвідповідальність, відсутність співчуття до інших. Через особистісні психологічні особливості та недоліки етичного виховання такі особи легко потрапляють у залежність від криміногенної ситуації.

Слід зауважити, що основна характерна особливість осіб, що вчиняють насильницькі злочини, – це дефектність соціальної ідентифікації, емоційна тупість, імпульсивна агресивність. Для них характерна жорстокість та неврівноваженість, що і встановлено під час дослідження особових справ засуджених за насильницькі злочини, відповідно до якого особи з такими рисами становили 31,9% та 18,3% відповідно (Додаток В, пит. 14, с. 444–445).

За матеріалами вивчених кримінальних справ простежується, що понад половину засуджених за насильницькі посягання негативно характеризувалися за місцем роботи (навчання) і проживання, систематично влаштовували п'янки, порушували трудову (навчальну) дисципліну, вели паразитичний спосіб життя, до них застосовували заходи примусової дії за різні правопорушення [22, с. 12]. У таких осіб вузький світогляд, примітивні потреби, вони менш стримані у своїй поведінці, серед них поширений культ грубої фізичної сили.

Відхилення від норми у психічному розвитку серед насильницьких злочинців спостерігається у декілька разів частіше, ніж у звичайних осіб загалом. Серед суб'єктів кримінально-насильницької поведінки переважають особи з певними негативними психічними ознаками. Це, зокрема, затримка у розумовому розвитку, чітко виражені неврози.

Так, А.Ф. Зелінський серед злочинців виявив 15% осіб, що вчинили злочини за рахунок обумовленості їх поведінки різними психопатіями та іншими відхиленнями психіки [77, с. 225]. За результатами проведеного нами дослідження особових справ засуджених було встановлено, що серед осіб, які чинять кримінально-насильницькі дії, 30,3% страждають на психічні розлади (Додаток В, пит. 14, с. 444–445).

Отже, морально-психологічна сфера особи, що вчиняє насильницькі дії, достатньо «різнобарвна». Вивчення та урахування її змісту слугуватиме правильному вибору методик корекції особи та шляхів психологічного оздоровлення особистості.

Однак, на наш погляд, перелік морально-психологічних якостей особи, що вчиняє насильницькі дії, є невичерпним і потребує подальшого вдосконалення за рахунок не тільки аналізу поведінки такої особи до і під час вчинення насильницького злочину, а й тривалого спостереження за нею після вчинення злочину, тобто у повсякденній діяльності.

Особливості соціально-демографічної та морально-психологічної характеристики осіб, що вчиняють насильницькі злочини, закономірно позначаються і на їхній кримінально-правовій характеристиці. Серед особливостей, які характеризують насильницьких злочинців за різними віковими групами, можна помітити цікаві закономірності. Так, С.П. Бузинова зауважує, що близько 80% злочинців віком 22–25 років відбували покарання у вигляді позбавлення волі. Серед тих, кому виповнилось 18–21 рік, питома вага не перевищувала 51,6% [71, с. 59]. Вибіркові дослідження, проведені В.Н. Бурлаковим, вказують на те, що серед раніше судимих, винних в умисному вбивстві та заподіянні тяжких тілесних ушкоджень та хуліганстві, неодноразово судимі становлять відповідно 54% і 52%. Вони притягувалися до кримінальної відповідальності від двох до восьми разів за здійснення (в різній комбінації) насильницьких, насильницько-корисливих злочинів [106, с. 98]. Цікавим є те, що серед досліджених особових справ засуджених за насильницькі злочини 70%

становили справи, за якими засуджені вчинили винятково фізичні насильницькі дії (Додаток Г, пит. 18, с. 511–513).

Зауважимо, що така особливість кримінально-правової характеристики, як судимість, переважно притаманна особам, що вчиняють виключно фізичне насильство. Неврахування цього аспекту позбавить цілеспрямованості превентивних заходів щодо подолання проявів кримінально-насильницької поведінки.

Ще однією кримінально-правовою характеристикою виступає вчинення насильницького злочину в складі групи. Зокрема, спостерігається тенденція до зростання кількості злочинів загальнокримінальної спрямованості, вчинених групою осіб (24390 – у 2008 р., 25728 – у 2009 р.). Хоча у 2007 р. цей показник становив 27992 злочини [410]. Це особлива форма кримінального насильства, яка характеризується підвищеною суспільною небезпекою.

Проте сьогодні, коли позаду столітній перехід свідомого мислення, а розумові операції домінують над силовими, нечасто можна зустріти стійкі групи, створені спеціально для здійснення насильницьких злочинів. Як правило, у групі вчиняються такі насильницькі злочини, де обов'язково присутній фізичний вплив. За результатами проведеного нами анкетування встановлено, що, на відміну від інших форм насильства (психічне – 24%; сексуальне – 23%; економічне – 32,2%), фізичному насильству більш властивим є вчинення його у складі групи (70,2%) (Додаток Г, пит. 7, с. 484–485).

Намір щодо вчинення групового злочину визріває, як правило, під час спільного проведення дозвілля. Причому змова, як правило, присутня у насильницьких діях лише фізичного (59,4%) та сексуального (51,2%) характеру (Додаток Г, пит. 22, с. 517–518).

Виняток становлять бандитські та інші організовані формування, що утворюються зазвичай не для реалізації конкретного злочинного наміру (хоча такі ситуації у практиці трапляються), а для здійснення будь-якої злочинної діяльності. Вони вирізняються значною чисельністю і розгалуженою

організаційно-структурною системою. Однак сьогодні такі групи є поодинокими.

Якщо впродовж 2007 р. кількість проявів групової злочинності зменшилась на 6,6% і становила 32 тис. злочинів, то вже станом на 2009 р. – 29,2 тис. злочинів (збільшилась на 4,4% у порівнянні з 2008 р.). Серед групових злочинів загальнокримінальної спрямованості понад третина (40%) припадає на крадіжки (10,3 тис. злочинів), серед яких більше ніж кожна четверта – групова квартирна крадіжка (2,3 тис. злочинів). Випадки грабежу становлять 12,4% (3,2 тис.), розбою – 6,6% (1,7 тис.), хуліганства – 5,8% (1,5 тис.), шахрайства – 3,1% (0,8 тис.) від загальної кількості групових злочинів загальнокримінальної спрямованості. Водночас майже кожний сьомий злочин у числі усіх групових злочинів вчинено членами організованих злочинних угруповань [410].

Таким чином, групова ознака вчинення насильницьких злочинів виступає елементом кримінально-правової характеристики осіб, що вчиняють насильницькі дії, і це, як правило, фізичне насильство, що своєрідно надає статусу підвищеної суспільної небезпеки явищу кримінально-насильницької поведінки загалом.

Тому, на наш погляд, з метою ефективної протидії груповим проявам кримінально-насильницької поведінки доцільно підвищити міру кримінальної відповідальності за вчинення насильницьких дій у складі групи та застосовувати в цьому випадку також правило про насильницьку бездіяльність.

Характеризуючи кримінально-правові ознаки особи, що вчиняє насильницькі дії, важливо не забувати про мотив вчинення насильницького посягання. Вихідною точкою аналізу початків насильства є саме мотив діяння. Розвиваючи цю ідею вітчизняних криминологів, зауважимо, що центральною проблемою завжди залишається мотив насильства.

Слід відзначити, що мотиви осіб, що чинять насильницькі посягання, досить різноманітні, і насамперед обумовлені їхнім внутрішнім психічним станом. Адже взаємодія внутрішніх психофізіологічних якостей людини із соціальним середовищем виробляє певні мотиви поведінки [294, с. 65].

Існування розмаїття мотивів насильницьких злочинів можна відстежити, аналізуючи різні позиції вчених.

Зокрема, С.П. Бузинова серед мотивів, притаманних діям злочинців, називає користь, хуліганські спонукання, помсту, ревності, заздрощі, емоційні прояви, вплив інших осіб та усунення перешкод або приховування іншого злочину. Аналізуючи вчинення насильницьких злочинів особами у віці від 18 до 25 років, дослідниця зазначає, що мотивами їхніх дій виступала здебільшого потреба у самоствердженні [71, с. 27]. В основу мотивації підлітків, за визначенням Г.Г. Шиханцева, як правило, покладено потребу ствердження у референтній групі, тобто ствердження завдяки насильству і споживанню [35, с. 146].

М. Туровська слушно зазначає, що кримінальна насильницька поведінка виступає основним засобом досягнення самоствердження, коли через різні причини недоступні суспільно корисні чи суспільно прийнятні конструктивні, творчі способи. І тоді, як наслідок, вбивство, вчинене суб'єктом, виступає як самоствердження [284, с. 236]. Таку ж позицію займають і В.М. Коган та Б.С. Нікіфоров, наголошуючи, що навіть зґвалтування, яке очевидне за своєю мотивацією, часто також є способом самоствердження, а не задоволення сексуальних бажань [285, с. 241–242].

Підлітковий вік – найбільш важливий період для формування самосвідомості. Зміни, що відбуваються в ньому, кардинально впливають на розвиток усієї особистості [409, с. 133].

Злочин для підлітків часто виступає просто як акт сміливості, в якому реалізується найважливіша у такому віці потреба самостверджуватися, показати себе дорослим і сильним, а про наслідки своїх дій підлітки здебільшого навіть не замислюються. Причина такого, насамперед, прихована у недостатньому інтелектуальному розвитку.

Посилаючись на В.В. Лунєєва, можна виокремити і так звану «процесуальну мотивацію», коли суб'єкт злочину прагне до його вчинення заради отримання гострих відчуттів [135, с. 199–200]. Н.А. Ісаєв при описі сексуальних маніяків вказує на існування мотиву спостереження за

стражданнями жертви, неадекватного відчуття психосексуальної потреби, появи так званого «мотиву-сурогату» [403, с. 43].

На основі аналізу та науково узагальнених поглядів учених, вважаємо, що теоретичне і прикладне значення мотиву кримінального насильства акумулюються у прагненні до задоволення потреб, пов'язаних зі злочинною метою (користь, статеві пристрасть, жага помсти і т. д.) або у прагненні до задоволення потреби через саме насильство. Як показують дослідження, це характерно для більшості осіб, які вчиняють злочини із застосуванням насильства, а мотивація їхніх діянь базується на висхідній (початковій) кримінальній цілі та конкретно спрямована на порушення кримінально-правової заборони.

Досліджені особові справи засуджених за насильницькі злочини (у фізичному насильстві) свідчать, що мотивами їх вчинення насамперед виступали такі спонукання: особисті неприязні стосунки (58,1%); заподіяння шкоди здоров'ю (81,4%); приниження гідності (73,3%); обмеження у правах (71,5%). У психічному насильстві основними мотивами були: помста, компрометація (69,5%), особисті неприязні стосунки (74,5%), боротьба за лідерство (70,1%), приниження гідності (80,2%), психологічний тиск (79,1%). Сексуальному насильстві притаманні лише два основні мотиви – задоволення статевої пристрасті (70,7%) та сексуальна експлуатація (63,5%). Провідний мотив при вчиненні насильницьких дій економічної спрямованості – обмеження в правах (60,8%) (Додаток Г, пит. 24, с. 520–523).

Наведене свідчить про існування певних спільних мотивів при вчиненні різних видів кримінально-насильницької поведінки. Зокрема, дії осіб, що вчиняють насильницькі злочини економічної спрямованості, фізичне насильство, часто обумовлені спільним мотивом – обмеження у правах. Досить подібні мотиви вчинення фізичного і психічного насильства, оскільки як у першому, так і в другому випадку насильник може керуватись мотивом приниження гідності, особистими неприязними стосунками.

Отже, певна частка істинного пізнання мотиву насильницького посягання залежить від точного встановлення вчиненого особою різновиду кримінально-насильницької поведінки. При цьому не слід забувати, що реалізується мотив шляхом використання різноманітних засобів. Зокрема, досліджуючи особові справи засуджених за насильницькі злочини, ми отримали узагальнені дані щодо застосування певного знаряддя злочину. Із 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки насильники надавали перевагу: 1) вогнепальній зброї: пістолет газовий (20%), обріз (15,7%), мисливська рушниця (13,6%), пістолет (11,4%), вибуховий пристрій промислового виробництва (10,3%); 2) холодній зброї: заточка (32,1%), ніж (31,8%), кастет (22,8%), сокира (5,7%); 3) іншому застосуванню: алкоголь (53,4%), фальшиві документи (31,2%), фальшиві гроші (30,8%), капронова удавка (30,4%), молоток (24,7%), палка чи газовий балончик (24,6%), наркотичні речовини (23,3%), граблі (22,8%), фальшиві кредитні картки чи викрутка (21,1%), пляшка чи мотузка (20%), уламок дошки чи ремінь (17,5%), сірники (16,5%), запальничка-пістолет (15,7%), камінь (14,3%), дерев'яний кілок чи собака (13,9%), окріп (13,3%), арматура чи металева труба (10,3%) (Додаток Г, пит. 28, с. 537–541).

Місце вчинення насильницького посягання також виступає невід'ємною складовою кримінологічної характеристики особи, що вчиняє насильницькі дії. Під місцем вчинення насильницького посягання ми насамперед розуміємо певну територію, де особа здійснює насильницький акт.

Варто зауважити, що вибір місця здійснення кримінально-насильницької поведінки у кожному конкретному випадку відзначається одиничною феноменальністю (квартира потерпілої, безлюдна місцевість, парк, сквер). Проте, все-таки спробуємо визначити певну однозначну сталість, виходячи із дослідження особових справ засуджених за насильницькі злочини та враховуючи власне різновид кримінально-насильницької поведінки.

Отже, результати досліджених особових справ засуджених за насильницькі злочини свідчать, що психічне та сексуальне насильство

вчиняється, у більшості випадків, у міській зоні (понад 60% та 70% відповідно) (Додаток Г, пит. 14, с. 505–506).

На наш погляд, це обумовлено насамперед тим, що сільській місцевості притаманний вищий ступінь організованості громадян.

Аналіз особових справ засуджених за насильницькі злочини свідчить про те, що місцем застосування фізичного насильства найчастіше було: місце постійного чи тимчасового місця проживання потерпілої (скривдженої) особи (близько 40%), місце навчання кривдника (37,6%), громадські місця, місце відпочинку скривдженої (постраждалої) особи та особи, яка вчинила злочин (близько 40%).

Місцем психічного насильства були місця постійного та тимчасового проживання потерпілої (скривдженої) особи (близько 55%), місце праці чи навчання потерпілої (близько 50%), громадські місця (55,3%), місце відпочинку скривдженої (постраждалої) особи та особи, яка вчинила злочин (близько 50%).

Сексуальне насильство характеризується, як правило, такими показниками: місце постійного місця проживання потерпілої (скривдженої) особи (65,2%), місце праці чи навчання кривдника (близько 40%), місце праці чи навчання потерпілої особи (близько 35%), громадські місця (46,6%), місце відпочинку скривдженої (постраждалої) особи (43,3%).

Економічне насильство застосовувалось, як правило, у таких місцях: місце постійного чи тимчасового проживання потерпілої (скривдженої) особи (понад 50%), місце праці чи навчання кривдника (близько 40%), місце праці чи навчання потерпілої особи (понад 60%) (Додаток Г, пит. 25, с. 523–530).

У 2009 р. зареєстровано 58 тис. злочинів, вчинених у громадських місцях (14,6% від загальної кількості злочинів, зареєстрованих органами внутрішніх справ без урахування податкової міліції), з яких 31% – тяжкі та особливо тяжкі злочини. Майже кожний 2-й злочин – крадіжка (24,1 тис.) або грабіж (15,6 тис.), кожний 9-й – хуліганство (6 тис.) [410].

Певне місце у кримінологічному аналізі зазначених злочинів посідає їхній поділ залежно від того, вчинені вони у приміщенні чи поза ним. Зокрема, понад

половину цих злочинів вчиняються у приміщеннях. Поза приміщеннями – приблизно чверть насильницьких злочинів. Це, ймовірно, можна пояснити тим, що поведінка громадян у зазначених місцях знаходиться під більш суворим наглядом громадськості, і правопорушники це враховують.

Як свідчить статистика, найбільшу кількість злочинів зареєстровано у Донецькій (52,8 тис. або 12,2% від загальної кількості зареєстрованих), Дніпропетровській (40,5 тис. або 9,3%), Харківській (25,5 тис. або 5,9%), Луганській (29,2 тис. або 6,7%) та Запорізькій (24,8 тис. або 5,7%) областях, м. Києві (34,9 тис. або 8%), тоді як у Львівській області – 13,7 тис. або 3,2%. Порівняно із 2008 р. спостерігається збільшення кількості злочинів, зареєстрованих органами внутрішніх справ, майже в усіх регіонах України на 13,1%. Найбільшою залишається динаміка загальної злочинності порівняно з аналогічним періодом минулого року у Дніпропетровській (24,3%), Чернігівській (25%), Кіровоградській (33,6%) областях та у м. Києві (36,6%) [410].

Нами встановлено істотні відмінності щодо рівня насильницької злочинності по областях. До найбільш криміногенної території входять Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Одеська, Харківська області, АР Крим і м. Київ.

Ці регіони належать до територій найбільш інтенсивного економічного розвитку з великою кількістю промислових міст. Саме в цих умовах найбільш рельєфно виявляються специфічні труднощі виховання підлітків, позначаються з найбільшою гостротою прогалини, прорахунки і недогляди, пов'язані з великими соціальними процесами: індустріалізацією, урбанізацією, міграцією населення і т. ін.

Серед аспектів, на які слід звернути увагу, дослідники називають поведінку в установі виконання покарань, яка також може свідчити про певні відхилення у моральній свідомості. Зокрема Ю.В. Солопанов і О.П. Іващенко беззаперечно визнають, що поведінка під час відбування покарання відображає рівень соціальної занедбаності особи [38, с. 22]. Такі якості, як ставлення до

своїх обов'язків і правил співіснування виявляються при тривалому спостереженні за особами, для проведення якого адміністрація виправно-трудова установ не завжди має можливість або неохоче сприяє тим, що її мають.

З огляду на це, можна провести типологізацію осіб, що вчиняють насильницькі дії.

Ще у 70-ті роки на актуальності юридичного значення типології наголошував В.Н. Кудрявцев, який відзначав, що основне завдання на сьогодні – це розробка типології особи правопорушника та методик прогнозування індивідуальної поведінки з метою відшукування диференційованих та індивідуалізованих форм профілактики, а також застосування заходів державного примусу і виправлення до різних категорій громадян [340, с. 32].

А.П. Закалюк визначає типологізацію як особливий вид класифікації, підставою якої є лише типова ознака [62, с. 247]. Справді, групи предметів, утворені внаслідок типологізації, мають певну систему, єдиний принцип походження, єдину особливу якість, згідно з якою вони становлять свою окрему типову групу. Водночас ця сукупність предметів, що іменується типом, - не тотожність, а узагальнена імовірнісна модель із загальними типовими рисами. Сукупність утворених у такий спосіб типів предметів становить їх типологію.

«Типологія - метод наукового пізнання, в основі якого лежить виокремлення систем об'єктів та їх групування за допомогою узагальненої, ідеалізованої моделі або типу... Типологія, на відміну від класифікації, не вимагає виокремлення всіх, без винятку, типів, що становлять частини об'єкта пізнання... Найважливішою відмінністю класифікації від типології є те, що перша дає опис об'єкта вивчення, а друга (поряд з іншими методами) - його пояснення, тобто дозволяє успішно виявити його природу, причини, закономірності зародження та розвиток, складати прогнози» [354, с. 92].

Ефективним критерієм проведення типологізації, на наш погляд, виступає насильницька спрямованість особистості, яка визначає інтереси та прагнення особи. «Спрямованість і тип, - писав відомий російський філософ-соціолог

Г.Л. Смирнов, - характеристики особистості, пов'язані одна з одною найміцнішим чином. Спрямованість є саме тим інтегративним показником, який дає змогу виявляти типові риси» [39, с. 47].

Отже, насильницька спрямованість та різновиди форм прояву кримінально-насильницьких дій дозволяють нам провести таку типологію осіб, що вчиняють насильницькі дії:

- особи, що вчиняють фізичне насильство;
- особи, що вчиняють сексуальне насильство;
- особи, що вчиняють комбіновані (поєднані) види насильства - сексуальне та економічне.

Визначити кримінологічну характеристику, притаманну кожному типу осіб, які вчиняють насильницькі дії, дозволить власне підсумування наведених соціально-демографічних, етико-психологічних та кримінально-правових ознак.

Відтак, особи, що вчиняють фізичне насильство, або фізичні насильники – це, як правило, люди чоловічої статі віком від 16 до 18 років, що вирізняються повною десоціалізованістю, стереотипізованістю асоціальних поведінкових навиків.

Щодо роду занять таких злочинців, то здебільшого це студентська молодь, учні загальноосвітніх шкіл, які не відвідують регулярно заняття. Наявна і частка представників робочих професій, які виконують роботу, що не вимагає високої кваліфікації, для яких характерні прогули та порушення трудової дисципліни. Решта – безробітні та тимчасово непрацюючі.

Як правило, фізичні насильники неодружені, виховувались в умовах низького рівня матеріально статку, послабленого соціального контролю, у неповній сім'ї або поза сім'єю. Для них характерне вживання алкоголю, наркотичних засобів, що пояснює занедбаність та недолугість їхніх духовних інтересів та моральних вимог.

Їхній поведінці притаманні егоцентризм, прагнення до негайного задоволення спонтанно виниклих бажань, примітивізм і цинізм. У насильстві вбачають єдиний спосіб вирішення конфліктів, тому серед них поширений

культ фізичної сили. Як правило, фізичні насильники характеризуються позитивно (31,7%), проте жорстокість та невірноваженість – їхні основні риси, про що свідчить дослідження особових справ засуджених за фізичне насильство (23,5% та 30,7% осіб) (Додаток Г, пит. 20, с. 514–515).

Довкілля для таких злочинців постійно сприймається як вороже середовище. Їм притаманні підвищена чутливість до щонайменших особистих поразок, нездатність до соціально адекватної їх компенсації, тобто відчувається певна соціальна відчуженість. Вони емоційно нестійкі, імпульсивні, агресивні, патологічно запальні, мстиві, страждають на різкі перепади настрою, дисфорію, тяжіють до екстремальних ситуацій, активно ініціюють їх. Акцентується схильність до самоствердження, що пояснює характерну особливість вчинення фізичного насильства у складі групи, для якої притаманна змова на вчинення насильницького злочину.

У них наявна стійка антигромадська установка, тому, здебільшого, це особи, раніше судимі. Зазвичай, для вчинення насильницьких злочинів обирають місце навчання, місце проживання чи відпочинку жертви. Трапляються і випадки вчинення злочину у громадських місцях, коли підвищена імпульсивність, озлобленість та стан алкогольного сп'яніння не дають можливості дочекатись та обрати більш «зручне» місце.

Як правило, для фізичних насильників основними мотивами є приниження гідності, заподіяння шкоди здоров'ю, особисті неприязні стосунки, прагнення обмежити у правах.

Дещо схожу кримінологічну характеристику має особа «економічного насильника». Цей тип має багато спільних рис із особою, яка вчиняє фізичне насильство (часто кримінально карані дії вчиняються як комбінація фізичного та економічного насильства). Певну межу між такими особами можна провести, характеризуючи окремі кримінально карані дії «економічного насильника» (ст. 164 КК України «Ухилення від сплати аліментів на утримання дітей»; ст. 165 КК України «Ухилення від сплати коштів на утримання непрацездатних батьків»; ст. 175 КК України «Невиплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи

інших установлених законом виплат»). Особи, які вчиняють вказані злочини, можуть позитивно характеризуватись, вести здоровий спосіб життя, обіймати керівні посади і т. ін. Їхня негативна поведінка може виявитись тільки безпосередньо у вчиненні дій, за які передбачена кримінальна відповідальність.

Наступний тип, якому необхідно дати кримінологічну характеристику, – це особи, що вчиняють сексуальне насильство або сексуально невдоволені. Назва «сексуально невдоволені» пов'язана із найбільш поширеною причиною вчинення сексуального насильства – незадоволеною сексуальною потребою.

У вчиненні таких злочинів часто виявляється жорстока агресивність (53,4%) та неврівноваженість (30,3%) (Додаток Г, пит. 20, с. 514-515). Заподіюються фізичні і психічні травми, що свідчить про глибоку особистісну деформацію, про вкрай знижений соціальний самоконтроль особи, про наявність сформованої в особи невдоволеної сексуальної установки. Притаманна імпульсивність, агресивність, недостатня передбачуваність поведінки, перевага фізичної дії над іншими способами вирішення проблем; виражена тенденція до ризику, сильних відчуттів, прагнення до реалізації своїх потреб понад усе.

Мотивами, що переважають, є задоволення статевої пристрасті та статеві експлуатація.

До наступного типу належать психічні агресори, які вчиняють злочини в умовах аморального, безкультурного дозвілля. Тому місце постійного чи тимчасового проживання потерпілої особи, громадські місця, місце відпочинку як потерпілої, так і жертви виступають як найбільш прийнятна територія вчинення психічного насильства.

Як зазначає В.Е. Христенко, в осіб, що вчиняють психічне насильство, сформована стійка готовність заподіювати психологічну травму. Їх загальні психічні особливості: примітивізм, цинізм, посилена агресивність, імпульсивність, безвідповідальність, переконаність у безкарності насильницьких дій, самовиправдання своїх дій. У таких людей спостерігаються підвищена конфліктність, завищений рівень домагань, внаслідок чого

формується прагнення до лідерства через приниження, відсутність ефективних навиків комунікації, спрощення поведінкової схеми, прагнення до задоволення власних, зазвичай, потреб, які ситуаційно виникають [43, с. 161].

Усі вербальні агресори мають загальну психічну і моральну основу – знецінення життя, здоров'я і гідності інших людей. Вони нездатні стримати перше агресивне збудження; не вміють прогнозувати розвиток конфлікту і результат агресивних дій, не володіють системою поведінкових прийомів соціально-адаптованого виходу із критичної, гостро конфліктної, конфліктної ситуації, що зумовлює настання насильницького наслідку.

У разі викриття вербального агресора широко використовують засоби психологічного самозахисту: самовиправдання своєї антисоціальної поведінки, перекладення провини на потерпілих чи зовнішні обставини.

Будь-яку зовнішню дію вони зустрічають як особисті напади. Випробовуючи хронічну емоційно-психічну напруженість, тривожність, готові до імпульсивної розрядки через найнезначніші наміри – як правило, помсти, компрометації, особистих неприязних стосунків, боротьби за лідерство, приниження гідності, психічного тиску.

Підводячи підсумок, зазначимо, що викладені тенденції свідчать про підвищену суспільну небезпеку осіб, що вчиняють насильницькі дії, і високий ступінь їх соціальної деградації. Низька культура, майже відсутня зайнятість суспільно корисною працею, ведення алкоголізовано-дезадаптивного способу життя – це ті чинники, що призводять до морально-етичної деградації, маргіналізації, утвердження насильницьких стереотипів поведінки. У таких осіб домінують негативні етико-психологічні якості: запальність, агресивність, грубість, жорстокість, ворожість, сварливість, злопам'ятність тощо, складна комбінація яких, на наш погляд, і виступає у багатьох випадках першопричиною конфліктних зіткнень, що завершилися вчиненням насильницьких злочинів.

Відтак, проведена типологізація та наведена кримінологічна характеристика осіб, що вчиняють насильницькі дії, мають велике значення для розуміння дійсних причин і умов появи кримінально-насильницької поведінки,

дозволяють прогнозувати її вірогідність і спрямованість та виступають необхідною базою для розробки заходів профілактики, найбільш адекватних для кожного типу особи злочинця відповідно до його насильницької спрямованості.

Наукове осмислення кримінологічної характеристики осіб, які вчиняють насильство (відомості про кількісні, якісні показники та винних осіб), дозволяє спрогнозувати зміни, що можуть відбутися у злочинності, та сприяє підвищенню рівня організації протидії злочинності, виробленню на цій основі пропозицій, спрямованих на запобігання злочинам, рекомендацій щодо форм і методів практичної діяльності органів держави і громадськості у цьому напрямку.

2.3. Латентність кримінальної насильницької поведінки особи та проблеми її усунення

Доволі важливим на сьогодні є питання латентності насильницьких злочинів, а проблема зниження латентної злочинності, відповідно, постає актуальною, складною і гострою як для науки, так і для практики [135, с. 147]. Як відзначають аналітики, рівень інформованості правоохоронних органів про насильницькі злочини знижується. Правоохоронна система, охоплена хвилею злочинності, не здатна опрацьовувати усю інформацію про злочинні посягання у встановленому законом порядку. Я.І. Гілінський зазначає, що у зв'язку з поширеною надмірністю кримінально-правового закону, а також з урахуванням реальних можливостей міліції та кримінальної юстиції більшість діянь формально підпадають під дію кримінального закону, залишаються неврахованими, незареєстрованими [435, с. 206].

Над цією проблемою працюють такі вчені, як Р.М. Акутаєв, Ю.В. Бишевський, О.М. Джу́жа, А.П. Закалюк, А.А. Конєв, О.М. Ларін, В.Ф. Оболенцев, В.М. Попович, О.С. Шляпочников [9; 471; 462; 62; 472; 126; 473; 474; 475] та ін.

Зміст поняття «латентна злочинність» – всебічний. У його основі лежить слово «латентність», яке застосовується у біології, хімії, медицині та інших науках, де існує проблема, пов'язана з прихованими процесами або відкриттям чогось нового. Слово «латентний» походить від латинського «latens» і означає «прихований», «невидимий» [197, с. 279; 198, с. 385].

У кримінологічній літературі наведено різні судження стосовно поняття латентної злочинності. Наприклад, О.С. Шляпочников та Г.І. Забрянський під латентною злочинністю розуміють сукупність кримінально караних дій, які не були виявлені правоохоронними органами [475, с. 22]. Л.В. Кондратюк розглядає її як «...ту частину загальної злочинності, що становить кумулятивний масив у межах дії строків давності» [127, с. 141]. О.М. Джужа наголошує на тому, що латентна злочинність – це невиявлені або незареєстровані злочини, які не знайшли свого відображення в офіційній статистичній звітності [124, с. 219]. А.М. Ларін пропонує віднести до латентних і ті злочини, які стали відомими правоохоронним органам, але з тих чи інших причин приховані працівниками цих органів від обліку [126, с. 107].

Х.Д. Аликперов та Р.І. Расулов до латентної злочинності відносить ті злочини, які були вчинені, але не стали відомими правоохоронним органам, або стали їм відомі, але були приховані від реєстрації [100, с. 14].

У науковій літературі наголошується на важливості вивчення латентної злочинності для пізнання її фактичного стану дійсних масштабів, структури, географії та її реальної ціни, а також для відстеження тенденцій розвитку всієї злочинності та окремих її видів, достовірності порівняльних оцінок міжрегіональної злочинності і пізнання обсягу віктимізації населення; констатується можливість здійснення прогностичних функцій кримінологічною наукою також лише на підставі достовірних і повних даних про розміри злочинності [9, с. 81].

Звернемо увагу на положення, встановлені в результаті проведеного нами дослідження злочинів насильницької спрямованості.

По-перше, у багатьох випадках самі потерпілі не повідомляють про злочини, хоча саме від них часто залежить, повідомити чи ні про вчинений злочин. Це стосується в основному побоїв та мордування, зґвалтувань, насильницьких дій сексуального характеру, низки інших злочинів. За результатами проведеного нами анкетування, доволі значна частина опитаних вважає насильство таким явищем, в яке не варто втручатись взагалі (35,4%). (Додаток Б, пит. 57, с. 398).

По-друге, облік злочинів здійснюють правоохоронні органи, які вирішують, зареєструвати чи не зареєструвати конкретне діяння. А відтак, від них частково залежить, порушити кримінальну справу чи відмовити в її порушенні.

Як зазначають науковці, латентність буває природною, штучною, та межовою.

Природна латентність – це така, коли про вчинені злочини вірогідно знають лише самі правопорушники та причетні до цього особи [130, с. 88]. Природна латентність існує об'єктивно і реально. Це «закриті від сторонніх очей події, про які до певного часу не можна сказати, що це злочини». До таких подій Н.І. Васильєв, зокрема, відносить вбивства, латентність яких пов'язана з безвісти зниклою особою. Усе це впливає на показники злочинності, яка реєструється та підлягає обліку [220, с. 37].

Штучна латентність виникає через небажання потерпілих, свідків та посадових осіб, які повинні протидіяти злочинності, сповіщати про вчинені злочини правоохоронні органи, давати правдиві свідчення тощо. Багато злочинів не реєструються належним чином і тому статистично не відображені [130, с. 88–89]. Як свідчать результати нашого опитування, особи, які зазнали насильства, насамперед звертаються по допомогу до близьких, рідних та друзів (близько 60%). Представники правоохоронних органів посідають у цьому переліку останнє місце (19%). (Додаток А, пит. 23, с. 364).

Межовою латентністю називають сукупність таких злочинів, вчинення яких не відоме потерпілому, або ж факт їхнього вчинення не сприймається чи не усвідомлюється потерпілим як злочин [62, с. 178].

Запропонований варіант поділу, як слушно зазначає А.П. Закалюк, не охоплює всі можливі причини та механізми латентизації злочинів. Крім того, деякі із запропонованих груп, зокрема межова латентність, не має чітких критеріїв виділення. Учений пропонує інший варіант поділу латентних злочинів – залежно від причин і механізмів їхньої латентизації. Згідно з цим поділом усі латентні злочини відповідно до вказаних підстав (причини і механізми набуття латентності) поділяються на шість основних груп.

1. Злочинні прояви, які з низки причин (вчинення з необережності, правова некомпетентність тощо) помилково не сприймаються як передбачені Кримінальним кодексом України кримінально карані діяння.

2. Злочини, про які потерпілі з різних мотивів не повідомляють компетентним органам.

3. Злочини, в яких немає персоніфікованого потерпілого суб'єкта, зацікавленого повідомляти про їхнє вчинення (посягання на державні, загальносуспільні об'єкти та відносини).

4. Злочини, факт вчинення яких відомий обмеженому колу осіб або лише винуватцям, проте через вжиття ними спеціальних заходів щодо непоширення відомостей про згадані прояви, а також через незаінтересованість у цьому потерпілих повідомлення про злочини не надходять до правоохоронних органів.

5. Злочини, інформація про які відома правоохоронним органам, але вони (помилково або свідомо) не оцінені ними у встановленому кримінально-процесуальному порядку як кримінальні карані діяння та залишені поза обліком. Це так звані «приховані» злочини.

6. Злочини, стосовно яких прийнято необґрунтоване процесуальне рішення щодо відсутності події або складу злочину [62, с. 179–180].

З цього приводу Л.Д. Гаухман відзначає, що на сьогодні у слідчій та судовій практиці вимальовується низка моментів, основний з яких проявляється

у тенденції загального зниження рівня кваліфікації працівників правозастосовних органів внаслідок невеликого, в середньому, стажу їх роботи за спеціальністю, недостатніх здібностей, небажання самостійно підвищувати свій професіональний рівень, впевненості в непогрішності своїх знань, відтоку найбільш здібних і кваліфікованих працівників у комерційні структури і т. д. [332, с. 52].

Зауважимо, що особливістю кримінологічної інформації частково є її відносність та статистично-імовірнісний характер. Це пов'язано з тим, що злочинні насильницькі діяння, які становлять значну частину її об'єктів, є предметом кримінально-правової заборони, і за їх вчинення встановлено кримінальну відповідальність.

Навіть якщо жертва насильства звертається по допомогу до правоохоронних органів, більше, ніж половина справ не доходять до суду. Т.А. Сидоренкова з цього приводу звертає увагу на дві обставини процесуального характеру: особливий порядок порушення кримінальних справ за скаргою потерпілого (категорія справ приватного та приватно-публічного обвинувачення) та об'єктивні труднощі при збиранні, перевірці, аналізі доказів через відсутність свідків злочину [196, с. 39–63].

Збільшенню латентності внутрішньо-сімейного насильства багато в чому сприяє те, що співробітники правоохоронних органів не визнають чимало форм насильства у сім'ї як злочин, не роз'яснюють необхідність подачі заяви деколи через «відсутність принципу презумпції порядності потерпілого» [297, с. 41].

У багатьох випадках під час попередньої перевірки не докладається жодних зусиль для виявлення та закріплення слідів злочину, які в подальшому стають назавжди втраченими.

Зниження вказаного виду латентності цілком залежить від дотримання вимог закону правоохоронними органами.

З цього приводу А.П. Закалюк зазначає, що злочини I–IV груп залишаються латентними через неповідомлення про них із різних причин і мотивів до правоохоронних органів. Злочини V та VI груп стають латентними

через некомпетентні або упереджені дії та рішення правоохоронних органів. Із латентизацією злочинів останніх двох груп необхідно вести наполегливу боротьбу, насамперед через контрольні (наглядові) та процесуальні дії органів прокуратури, а також керівних структур органів внутрішніх справ [62, с. 178–179].

Характеристика латентної злочинності порівняно стійка і змінюється так само повільно, як характеристики злочинів, що реєструються паралельно з ними. Слід погодитись із С.М. Абельцевим, що злочинність, яка реєструється, є нічим іншим, як стихійною вибіркою. Її обсяг є більш ніж достатнім для дослідження злочинності [1, с. 84].

Це повністю стосується і насильницької злочинності. Якою б великою не була її латентність, проте залежність між показниками, що характеризують насильство, і особами, які його застосовують, може бути вивчена достатньо точно. Це попри те, що після прийняття Верховною Радою України у 2001 р. Закону України «Про запобігання насильству в сім'ї» з'явилося чимало нормативно-правових актів, які регламентують роботу в цьому напрямі не тільки працівників органів внутрішніх справ, а й інших державних структур, покликаних запобігати насильству в сім'ї.

На нашу думку, абсолютно повна реєстрація злочинів, які вчиняються у країні, як і стовідсоткове їх розкриття, по-перше, в принципі неможливе, по-друге, могло б призвести до соціального хаосу. Отже, резервом удосконалення реєстрації злочинів є саме існування латентної злочинності.

Дослідження обсягів латентності є винятково важливим питанням для визначення реального стану насильницької злочинності та відповідних заходів протидії їй.

У літературі наводяться думки закордонних експертів, які визначають латентну частку організованої злочинності у 6-10 разів більшу, ніж ту, що відома правоохоронним органам, а також дані деяких дослідників про 90-кратний перепад співвідношення відомого правоохоронним органам та латентного вимагання. Водночас стосовно останнього припущення

висловлюються думки про істотне перебільшення, допущене такою оцінкою, використовувався 5–10-кратний показник латентності організованої злочинності [107, с. 351].

За ступенем латентності можна виокремити такі злочини:

- мінімально латентні злочини (вбивство, розбій, тяжкі тілесні ушкодження, теракти та ін.);
- злочини із середньою латентністю (крадіжки, зґвалтування та ін.);
- злочини з максимальною латентністю (хабарництво, браконьєрство, незаконне носіння вогнепальної та холодної зброї, злочини у податковій сфері) [108, с. 52–53].

Відтак, насильницькі злочини, що є об'єктом нашого дослідження, за ступенем латентності не належать до злочинів із максимальною латентністю. Проте це не применшує значущості цієї проблеми у сучасній кримінологічній науці.

За результатами анкетування, значний відсоток осіб вказали на вчинення щодо них насильства – фізичного (82,5%), психічного (86,6%), економічного (66,9%). Невтішною є картина і щодо сексуального насильства (13,8%) (Додаток А, пит. 21, с. 363).

На нашу думку, виражене домінування у групі профілактичного обліку осіб, які вчинили фізичне насильство, над особами, які вчинили психічне, пояснюється тим, що фізичне насильство є найвідвертішою формою прояву агресивної поведінки, яка більш реально розцінюється жертвою як загроза для життя і здоров'я. Саме фізичне насильство є однозначно негативним у межах існуючих соціокультурних норм взаєностосунків у родині.

Крім того, ми впевнені, що наслідки насильницького фізичного впливу майже завжди є очевидними для оточуючих – родичів, знайомих, сусідів. Таким чином, все це у комплексі й призводить до домінування у групі профілактичного обліку осіб, які вчинили саме фізичне насильство.

На нашу думку, загроза існування психічного насильства у сім'ї, на відміну від фізичного, часто недооцінюється жертвою й оточуючими. Зведення,

насамперед жертвою, проблеми психічного насильства до поняття тимчасового психологічного дискомфорту, дефіцит знань про права людини у сім'ї є основними причинами того, що громадяни у таких випадках значно рідше звертаються до органів внутрішніх справ для припинення знущань над собою.

Зазначене повною мірою стосується не лише психічного насильства, а й комбінованих (поєднаних) його видів – економічного та сексуального. Водночас латентність цих видів насильства сприяє поглибленню і розгортанню проблеми внутрішньосімейної агресії, її трансформації у фізичне насильство.

З цього приводу зауважимо, що серед насильницьких злочинів у сімейно-побутовій сфері фіксуються тільки найнебезпечніші злочини (вбивства, заподіяння різної тяжкості тілесних ушкоджень, мордування). Ті ж види насильства, які не є злочинами (побої, образи, економічні утиски та ін.) часто залишаються за межами уваги дільничних інспекторів міліції, які здійснюють профілактичну діяльність у цій сфері. С.В. Кочеткова зазначає, що кількість зареєстрованих злочинів залежить не стільки від діяльності співробітників ОВС, скільки від бажання потерпілих та їх родичів подати заяву про вчинений злочин [103, с. 116].

Слід зауважити, що в реальній ситуації сімейного насильства потерпілі часто надають перевагу застосуванню насильства у відповідь, ніж зверненню до правоохоронних органів. У зв'язку із цим Ю.М. Антонян відзначає, що вибір насильницького способу вирішення проблем обумовлений відсутністю чітких уявлень про караність і форми відповідальності за дії такого характеру [11, с. 116].

Виникнення умов та причин високої латентності насильницьких злочинів, на нашу думку, пов'язані з трьома групами обставин, а саме:

а) обставини, безпосередньо пов'язані з характеристикою злочинного посягання і поведінкою злочинця (низький ступінь очевидності вчиненого діяння, ретельна діяльність винного щодо приховування злочинного посягання та ін.);

б) обставини, пов'язані з поведінкою потерпілих, свідків, очевидців (з тих чи інших мотивів вказані особи не повідомляють відповідним органам про вчинені злочини). Причин цього може бути багато. А.В. Боков виокремлює такі: 1) вважають, що злочин не є настільки серйозним, щоб заявляти про нього; 2) вважають, що правоохоронні органи не допоможуть їм у цьому через недостатність доказів; 3) витрати, пов'язані з подачею заяви, можуть здаватись їм недостатніми порівняно з вигодою, яка отримується від цього; 4) жертва може боятись помсти злочинця [24, с. 81];

в) обставини, пов'язані з діяльністю правоохоронних органів (відсутність належної реакції з їх боку на виявлену інформацію про вчинення насильства, порушення встановленого порядку ведення статистичного обліку вчинених злочинів, випадки приховування від обліку вчинених злочинних посягань, випадки помилкової кваліфікації вчиненого злочину як адміністративного, цивільно-правового і дисциплінарного впливу, низька кваліфікація працівників правоохоронних органів, недовіра населення до їхніх можливостей та ін.).

Як зазначає О.М. Литвак, масштаби латентної злочинності істотно коливаються, залежно від характеру злочинних посягань, оскільки потерпілі чи їхні представники (близькі, родичі) активно відстоюють свої інтереси і домагаються кримінального покарання винних осіб [130, с. 89]. Однак важко погодитись із такою думкою. Це можна простежити на прикладі вбивства, факт якого дуже часто перебивається таким поняттям, як «пропав безвісти». Тому у цьому випадку є виправданим твердження про те, що умисні вбивства не є одним із низьколатентних злочинів [42, с. 178, 135, с. 132–133].

В.О. Навроцький наголошує, що у загальній структурі злочинності злочини проти особи становлять близько 10%. Найбільш небезпечні посягання – такі, як умисне вбивство та зґвалтування, – становлять приблизно 1% від усіх злочинів, що вчиняються в Україні. Характерним є відносно невеликий рівень латентності та високий рівень розкриття аналізованих посягань. Однак суспільна небезпека злочинів проти особи визначається не тільки поширеністю їх, скільки тяжкістю шкоди, яку заподіює кожний окремий делікт [374, с. 142].

А.І. Алексєєв відзначає те, що, всупереч традиційним і цілком обґрунтованим уявленням про майже повну відсутність (близьку до нульової) латентності вбивств, останнім часом досить велика їхня кількість не фіксується у кримінально-правовій статистиці [8, с. 232].

Зазначене можна віднести до іншої форми прояву насильницької поведінки – хуліганства, латентність якого значно зростає. Статистичні дані про динаміку кримінально-караного хуліганства, безумовно, не відображає реальної дійсності. Це особливо очевидно на фоні активізації діяльності хуліганських молодіжних угруповань, що мають яскраво виражений насильницький характер. Безкарність хуліганів, яка стає дедалі поширенішою, бездумний лібералізм щодо них призвели до того, що значна кількість криміногенних процесів взагалі вийшла з-під контролю.

Триває тенденція до збільшення вчинених грабежів (26927 у 2008 р., 27598 у 2009 р.) та розбоїв (4984 у 2008 р., 5103 у 2009 р.). Дещо зменшилась кількість вчинення хуліганства (11734 злочинів у 2009 році на противагу 10475 злочинам у 2008 р.) [410].

Зростання латентності чітко простежується і в динаміці реєстрації розбійних нападів та грабежів, оскільки об'єктивні чинники зниження реального рівня цієї злочинності не очевидні. Значна розбіжність у реєстраційних даних між кількістю розбійних нападів та грабежів знову ж таки можна пояснити тим, що не завжди вчинені злочини певного виду реєструють належним чином, іноді їх намагаються «втягти» до менш тяжких та суспільно небезпечних [215, с. 36].

У літературі також відзначається, що, порівняно з іншими тяжкими злочинами проти особи, всі насильницькі сексуальні злочини мають високий рівень латентності.

Згвалтування, які поєднують в собі декілька форм насильницької поведінки, традиційно вважаються злочинами з високою латентністю найчастіше завдяки тому, що потерпілі не бажають співпрацювати з органами правопорядку. Вважаємо, що суть такої тенденції полягає не лише у зростанні

латентності через послаблення реєстраційної дисципліни, а й у поширенні стереотипу вільної статевої поведінки, що значно обмежує виникнення насильницьких статевих посягань.

Однак, якщо побої, отримані неповнолітніми в ході різних бійок, якоюсь мірою можна вважати природнім наслідком виховання дітей та підлітків молодшого та середнього шкільного віку, або, так званими, «недоліками спілкування», то суспільно небезпечні діяння проти статевої свободи та статевої недоторканності особи вимагають посиленої уваги з боку органів системи профілактики. Зустріч жертв із завдавачами шкоди, з якими вони не знайомі, відбувається у таких місцях, як вокзали, підвали, паркові зони, де жертви виявляються внаслідок пропущень уроків, неорганізованого проведення дозвілля.

На наш погляд, такі діяння характеризуються також високим ступенем латентності. Це обумовлено тим, що малолітні не завжди повідомляють про вчинені щодо них дії через почуття сорому і побоювання реалізації погроз. Крім того, у випадку, якщо батьки не приділяють належної уваги дитині та її поведінці, такі факти так і залишаються невідомими правоохоронним органам [80, с. 124].

Зокрема, за деякими даними, від 40% до 75% усіх відомих випадків зґвалтувань у різних країнах припадає на зґвалтування під час побачення [287, с. 13]. При цьому однією з важливих характеристик є його латентність. Постраждалі в результаті агресивних дій намагаються не говорити про це і не звертатись по допомогу до батьків, вчителів чи в міліцію. Одна з причин такої пасивності жертв криється у суспільних установках. Скаргам та показанням постраждалих, як правило, не довіряють і докоряють їм нібито їхньою провокаційною поведінкою. За результатами комплексного дослідження, у США серед більш ніж шести тисяч студентів коледжів приблизно кожна четверта опитана дівчина була зґвалтована або зазнала спроби зґвалтування [449]. Більше того, як свідчать результати проведеного нами анкетування,

12,7% опитаним були відомі випадки самогубства, що сталися внаслідок насильницької поведінки проти особи (Додаток А, пит. 19, с. 362).

Проведене І.І. Лановенком та П.В. Мельником дослідження також підтверджує винятково високий рівень латентності статевої злочинності (приблизно на кожне згвалтування з обвинувальним вироком припадає до 90 аналогічних латентних злочинів; ще вищим є рівень латентності у зв'язку зі злочинним розбещенням неповнолітніх) [125, с. 400].

На нашу думку, основним напрямом підвищення ефективності боротьби з уже вчиненими статевими злочинами є обов'язкове встановлення кожного насильницького прояву.

Цілком поділяємо думку, що ефективність запобігання злочинам багато в чому залежить від рівня професіоналізму суб'єктів попереджувальної діяльності, оскільки вона передбачає активний, комплексний вплив на криміногенні чинники з метою нейтралізації або усунення причин і умов, що сприяють суспільно небезпечній поведінці [380, с. 322]. На достатній професійній підготовленості у цьому напрямку акцентує увагу й І.Г. Богатирьов [503, с. 143–144].

Відповідно до результатів проведеного нами анкетування у навчальних закладах з підготовки працівників міліції ще не достатньо професійно готують майбутніх правоохоронців для вирішення проблем насильства в суспільстві (19,1%). Відтак 74,4% опитаних підтримує пропозицію, щоб у навчальних закладах МВС України було передбачено введення спеціального курсу, присвяченого вивченню шляхів подолання проблем насильства та боротьби з насильницькою злочинністю. Причому значна частина опитаних (93,6%) висловили думку, що, навіть за наявності у навчальних закладах МВС України занять відповідної тематики, недостатньо навчального часу виділяється на вивчення саме проблеми насильницької поведінки та шляхів її подолання. (Додаток Б, пит. 62, с. 399).

Е.Ф. Побегайло зазначає, що при оцінці статистичних даних слід враховувати значну латентність насильницьких злочинів, пов'язану,

здебільшого, з тим, що значна кількість жертв сексуального насильства не звертається до правоохоронних органів. У результаті приховуються справжні масштаби цього явища і гальмується розробка ефективних заходів боротьби із ним [163, с. 739].

Як свідчить практика, достовірних даних про масштаби поширення статевих злочинів у нашій державі немає, оскільки, як уже зазначалось, значна їх частина не стає відомою правоохоронним органам або не реєструється. Нагадуємо, що основні причини цього полягають у тому, що потерпілі далеко не завжди повідомляють про вчинений проти них злочин.

Крім того, рівень латентності статевих злочинів зростає ще й через наявність розумово відсталих дітей, які не усвідомлюють того, що з ними трапилось. До загальної кількості латентних злочинів додається значна кількість дітей, про яких держава не дбає, тобто соціально забутих, які теж стають жертвами таких злочинів (маються на увазі бездоглядні та безпритульні діти). Крім цього, деякі батьки і рідні намагаються приховати від суспільства випадки сексуального насильства щодо їхніх дітей, щоб уникнути суспільного осуду, а діти не розповідають про вчинені проти них злочини, оскільки побоюються негативної реакції, можливо і фізичного впливу, з боку дорослих, або помсти з боку кривдника [101, с. 19].

У зв'язку із цим С.С. Косенко зазначає, що серйозними недоліками, які не дають чіткої картини реального стану статевої злочинності щодо неповнолітніх, є прогалини у реєстрації злочинів, а також в організації правової статистики. Зокрема, немає повної характеристика потерпілих від злочинів, не відображається їхній вік та не ведеться окремо облік малолітніх і неповнолітніх потерпілих від статевих злочинів [101, с. 19].

Дослідження латентності статевих насильницьких злочинів, що проводив Г.М. Резнік, показало, що не завжди відомими стають факти статевих зносин із особами, які не досягли статевої зрілості. У такі стосунки вступають за згодою самого потерпілого, однак, зазвичай, перший статевий зв'язок із ним трапляється через згвалтування, про яке не було повідомлено свого часу

дорослих або правоохоронні органи. Надалі статеві контакти тривають, іноді також у межах шлюбу. Але це, так би мовити, «щасливий» випадок. Набагато гірше, коли насильство відбувається щодо малолітніх, а ще гірше, коли насильство над неповнолітніми трапляється в їхній родині та вчиняється впродовж тривалого часу [463, с. 36].

Природно, що несвоєчасне повідомлення потерпілих про факт застосування насильства у відповідні органи створює умови для існування латентної злочинності, породжує у злочинців почуття безкарності та спонукає їх до вчинення нових насильницьких дій, іноді навіть і щодо тих самих потерпілих.

Особливій небезпеці від статевих злочинів, на наш погляд, піддаються безпритульні діти. Відзначає найбільша латентність саме цих злочинів. Зокрема, в Україні було прийнято Державну програму подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2006–2010 роки. Втілення передбачених у ній заходів сприятиме впливу на зазначені категорії дітей [54].

На відсутність правової регламентації заходів, спрямованих на запобігання злочинам проти неповнолітніх, вказує В.В. Вітвіцькая [385, с. 17].

У ратифікованій Україною Конвенції ООН про права дитини підкреслюється, що діти повинні бути об'єктом особливого захисту від усіх форм насильства. Зокрема, Конвенція пропонує державам-учасницям вжити усіх необхідних заходів із метою захисту дитини від будь-яких форм фізичного і психічного насильства (ст. 19) [371].

Насильство над дітьми в сім'ї, у закладах освіти й охорони здоров'я, кримінально-виконавчій системі, на жаль, залишається проблемою для України. Ситуація ускладнюється тим, що випадки жорстокого поводження, насильства щодо дітей дуже важко виявити. Діти рідко наважуються зізнатись, що стали об'єктом насильства. У багатьох випадках вони можуть сприймати погане поводження за нормальне явище, особливо, якщо із самого народження виховувались у подібній атмосфері. Важко й майже неможливо відстежити факти насильства в сім'ї [202, с. 254]. Не секрет, що значна кількість

насильницьких злочинів вчиняється на тлі незадовільних сімейних стосунків. Кожен четвертий із опитаних відзначив наявність вчинення насильства у тій чи іншій формі у його сім'ї (Додаток А, пит. 21, с. 363). Цілком зрозуміло, що без сімейного добробуту та злагоди, без належних умов для виховання підростаючого покоління українське суспільство не має майбутнього (85,2%) (Додаток Б, пит. 71, с. 402).

Як зазначає В.М. Кудрявцев, насильство в сім'ї вирізняється високим ступенем латентності. Це пояснюється, з одного боку, небажанням постраждалих звертатися у правоохоронні органи (деякі не довіряють правоохоронним органам, інші бояться втратити матеріальну підтримку з боку винних тощо), а також нездатністю багатьох із них (через матеріальну залежність) звернутися у правоохоронні органи (це стосується, насамперед, дітей і літніх членів сім'ї). З іншого боку, латентність насильства пояснюється небажанням або нездатністю правоохоронних органів забезпечити реальний захист постраждалих. Ще існують випадки приховування заяв та повідомлень про факти насильства в сім'ї самими правоохоронними органами [118, с. 14].

За даними останніх вибіркових досліджень, присвячених проблемі латентної злочинності в Україні, ступінь латентності кваліфікованих й умисних вбивств сягає 11,8%, а тяжких тілесних ушкоджень – 14,9% [50, с. 33]. З огляду на ці показники, можна говорити про відносно невисокий ступінь латентності зазначених видів злочинів, хоча наведені дані не відображають саме сімейно-побутових тяжких насильницьких злочинів.

Результати вивчення навмисних убивств і тілесних ушкоджень авторами підручника «Кримінологія» за загальною редакцією І.М. Даньшина свідчать як про певну стабільність їх основних структурних показників в Україні за багато років, так і про серйозні несприятливі тенденції у розвитку цих злочинів. Це особливо виявляється останніми роками, коли значно зросла частка таких злочинів, учинених із корисливих мотивів, з особливою жорстокістю, та виникли нові різновиди злочинів (убивства на замовлення, що чиняться професійними вбивцями) [436, с. 13–14].

Зокрема, за даними статистики, кількість зареєстрованих умисних тяжких тілесних ушкоджень станом на 2009 р. зменшилася на 17,8% і становила 2,1 тис. Однак кількість таких посягань збільшилась у 3 областях: Тернопільській – на 40%, Вінницькій – на 5,9% та Київській – на 5,7%. Зі смертельними наслідками було заподіяно 584 (на противагу 825 у минулому році) умисні тяжкі тілесні ушкодження, що на 29,2% менше. На побутовому ґрунті заподіяно 538 умисних тяжких тілесних ушкоджень за розслідуваними справами, що на 6,6% менше від аналогічного періоду минулого року [366].

Водночас, аналізуючи ці дані, слід пам'ятати, що вони отримані здебільшого на базі офіційної статистики. Вказані тенденції частково нейтралізуються тим, що латентність злочинів, вчинених щодо жінок, вища, ніж щодо чоловіків. Проте, на думку Т.В. Варчук, ці відомості лише дещо «затмарюють» загальні уявлення про стан справ стосовно гендерно вікових характеристик злочинності [31, с. 75].

На жаль, багатогранність форм гендерного насильства, відсутність чіткого нормативного визначення, нерозуміння великою кількістю громадян своїх власних прав призводять до того, що ця проблема залишається невізуальною, а відтак – латентною. Як слушно зазначає Н.В. Аніщук, вкрай важливо, щоб у подібних випадках використовувалися саме правові висновки, що спонукають переглядати багато концепцій у сфері прав людини для забезпечення правового захисту проти гендерного насильства та жорстокого поведіння стосовно жінок [10, с. 139].

На думку О.В. Ковальова, більшість досліджень, присвячених проблемі насильства в сім'ї, розглядають як жертви лише жінок та дітей, оскільки саме ці категорії осіб становлять більшість жертв насильства в сім'ї (близько 90%) [87, с. 13–14]. Однак, розглядаючи проблеми гендерної рівності в суспільстві, не можна лишити поза увагою чоловіків, зокрема, їх певні категорії, оскільки вони також у деяких випадках стикаються з виявами гендерної дискримінації та порушенням їх прав. З іншого боку, такі прояви гендерної нерівності мають

зворотній ефект проти жінок, оскільки підсилюють певні стереотипи про соціальну роль жінки в суспільстві.

Цікавими видаються дослідження В.С. Зеленецького, який, використавши метод самообліків (базується на техніці кримінологічного анонімного анкетування, при якому респонденти опитуються про характеристики можливої їх кримінальної поведінки в минулому), зробив висновок, що латентна злочинність у жінок трапляється частіше, ніж у чоловіків. І це тоді, коли жінки загалом рідше вчиняють злочини. Їх кількість та відсоткове співвідношення жіночої злочинності зі злочинністю чоловіків суттєво відрізняється від даних офіційної кримінальної статистики [205, с. 44].

На наш погляд, сьогодні Україна не повною мірою здійснює кримінальне переслідування винних у вчиненні насильницьких дій проти особи та не достатньо дієво забезпечує надання необхідної допомоги (психологічної, медичної, соціальної тощо) жертвам. Так вважає і більшість опитаних нами респондентів (понад 77%) (Додаток Б, пит. 80, с. 406).

Як уже зазначалось, існують чинники, які створюють перешкоди для звернення реальних чи потенційних жертв у міліцію. Це обґрунтована занепокоєність жертв, що злочинець не буде заарештований, недовіра до правової системи, небажання відкривати свою таємницю суспільству та багато іншого. Таким чином, можна стверджувати, що насильство в сім'ї характеризується високим ступенем латентності.

На наш погляд, важливим аспектом віктимологічної профілактики повинно стати встановлення латентних жертв і робота з ними. Вважаємо, що уникнути нагальності проблеми латентної віктимізації можна шляхом проведення просвітницьких заходів, періодичних віктимологічних опитувань, оперативних опитувань.

Як зазначає Д.В. Власов, віктимологічна профілактика повинна будуватись із урахуванням особи потенційної жертви, специфіки її правового статусу (посади), ступеня конфліктності ситуації та особливостей місця і часу, в яких вона розвивається. Віктимологічний напрям впливу на злочинність є

одним із найбільш гуманних і найбільш перспективних, до того ж він не вимагає серйозних матеріальних витрат [424, с. 114–115]. Проте, не варто забувати, що як і традиційна профілактика злочинної поведінки, віктимологічна має складну структуру, здійснюється різними суб'єктами, на різних рівнях, у різних видах і формах, щодо різних об'єктів, на ранній і безпосередній стадіях прояву віктимної поведінки і властивостей особи [496, с. 23]. Тому слушним вважаємо висновок, зроблений О.М. Литвиновим, що єдність дій суб'єктів профілактики забезпечується, з одного боку, взаємодією самих суб'єктів профілактики, а з іншого – координуючою діяльністю органів та організацій, на які такий обов'язок покладений відповідно до чинного законодавства [495, с. 117].

Окрім цього, певне профілактичне навантаження стосовно жертви несе також відшкодування шкоди потерпілому. Примушуючи правопорушника до відшкодування шкоди, компенсаційні заходи передбачають не тільки задоволення законних вимог жертви, а й досягнення соціальної справедливості. Як зазначає Л.М. Іванова, при розгляді насильницьких справ корисного спрямування питання про компенсацію моральної шкоди практично не піднімається.

Це, як правило, пов'язано із правовою неграмотністю законних представників потерпілих та безініціативністю прокурорів, які не використовують надані їм законом можливості пред'являти цивільний позов щодо захисту інтересів потерпілих від насильницьких злочинів. Дослідниця зазначає, що активне використання правових заходів захисту сприяло б психологічній реабілітації жертв і відродженню у них віри у справедливість правосуддя [80, с. 48].

На нашу думку, віктимологічний аспект насильницьких злочинів дає змогу провести аналіз високої латентності насильницьких злочинів, оскільки профілактика злочинності повинна здійснюватись щодо зареєстрованої чи розкритої злочинності, яка є не лише «верхівкою айсберга», а й, насамперед, спрямована на латентність.

Як зазначає С.Н. Золотухін, віктимологічні чинники діють самі собою, проявляються у певних станах соціальної сфери життєдіяльності, які сприяють цьому, і залежать від різноманітних обставин соціальної дійсності [78, с. 80–81].

У цьому контексті цікавими видаються висвітлені О.П. Рябчинською причини латентності розповсюдження порнографічних предметів і творів, що пропагують культ насильства і жорстокості. Окрім загальновідомих причин латентності злочинів, до специфічних причин вона відносить, зокрема, такі:

1) недостатню розробку проблеми визначення понятійного апарату, що використовується у текстах деяких статей вказаної категорії злочинів (зокрема, таких понять, як «жорстокість», «проституція», «бродяжництво», «систематичність»);

2) стан громадської думки, який в сучасних умовах характеризується несприйняттям більшістю населення ввезення, виготовлення, збуту і розповсюдження порнографічних предметів і творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, як суспільно небезпечного і кримінально караного діяння, що не сприяє виявленню і розкриттю цих злочинів;

3) прихований характер злочинної діяльності, відсутність очевидних її наслідків;

4) недостатню професійну підготовку працівників правоохоронних органів з виявлення та розслідування справ у злочинах цієї категорії; відсутність зорієнтованості правоохоронних органів на виявлення цих злочинів, які на фоні складної криміногенної ситуації (вбивства, зґвалтування, розбійні напади, бандитизм тощо) становлять меншу суспільну небезпеку. Зважаючи на це виявлення, розслідування злочинів, передбачених ст. 300 та ст. 301 КК, розглядається як другорядна справа [387, с. 141].

Однією з причин недостатньої протидії насильству, на думку В.М. Бурлакова, є посилення корумпованості працівників правоохоронних органів. Їх питома вага у структурі притягнутих до кримінальної відповідальності корумпованих осіб, що підлягають відданню до суду, сягає подекуди 20–25%. Ці дані свідчать, що ефективне посилення соціального

контролю за латентною злочинністю можливе лише на основі спеціального бюджетного чи позабюджетного фінансування і законодавчої зміни порядку реєстрації заяв про злочини і порушення кримінальних справ [108, с. 268].

Не заперечуючи позиції ученого, наведемо ще декілька вагомих причин недостатньої протидії суспільству з боку ОВС, які були встановлені нами під час проведеного анкетування. Так, 80,9% опитаних вважаються, що у навчальних закладах МВС України не достатньо професійно готують співробітників міліції до вирішення проблем насильства у суспільстві (сім'ї) (Додаток Б, пит. 60, с. 399). 70,5% респондентів погоджуються, що для того, щоб ефективніше вирішувати питання з подолання проблем насильства в суспільстві (сім'ї), співробітникам ОВС доцільно досконало знати основоположні міжнародні нормативно-правові акти, які регулюють проблеми, пов'язані з насильством щодо жінок, чоловіків, дітей та літніх людей (Додаток Б, пит. 73, с. 402).

Значний відсоток опитаних згідні із твердженням, що існує тісний взаємозв'язок між погіршенням економічної ситуації в Україні та недостатнім рівнем реагування співробітників міліції на факти побутового насильства, тобто:

1) за браком фінансування підрозділи міліції послаблюють оперативну роботу, рівень реагування на факти насильства знижується, оскільки це не є для них пріоритетним напрямом – 84,7%;

2) збільшилось навантаження на кожного співробітника міліції у зв'язку зі зменшенням штабної чисельності, відтак вони «вимушені» реагувати на більш значні, важливі виклики та повідомлення – 88,1%;

3) у багатьох підрозділах міліції не достатня кількість автомобільного транспорту та відсутнє пальне – 85,5%;

4) знизився рівень соціального захисту співробітників міліції – 88,8% (Додаток Б, пит. 76, с. 403–404).

Отже, вважаємо, що заходи щодо виявлення кримінальної насильницької поведінки стосуються різних сфер суспільного життя. За цією ознакою вони можуть бути, на нашу думку, класифіковані на такі групи: заходи у сфері

виховання правосвідомості громадян; заходи у соціальній сфері; заходи у державно-політичній сфері; заходи у сфері нормотворчої діяльності; заходи у правоохоронній сфері.

Заходи у сфері виховання правосвідомості громадян. Держава повинна піклуватися про підвищення правосвідомості громадян, під якою розуміється сукупність поглядів, ідей, що виявляють ставлення людей і соціальних груп до права, законності та правосуддя, їх уявлення про те, що є правомірним чи неправомірним. Основним засобом підвищення рівня правосвідомості та правової культури є правове виховання – спеціальна, цілеспрямована ідеологічна діяльність держави і громадських організацій із виховання поваги до права.

Заходи у соціальній сфері – це насамперед заходи, спрямовані на зростання довіри населення до правоохоронних органів і посилення контролю з боку громадянського суспільства за їхньою діяльністю.

Незважаючи на свою суперечливість, сучасна соціально-економічна ситуація в Україні характеризується підвищенням ролі демократичних інститутів у багатьох сферах життєдіяльності суспільства. Свідченням цього є збільшення різних форм контролю за діяльністю правоохоронних органів, зокрема, громадських організацій, їх поступове залучення до політичних і соціальних процесів.

У цьому контексті, за результатами анкетування, опитані вказали на недостатню роль у запобіганні насильницькій поведінці у суспільстві представників громадських організацій – 91,2% (Додаток Б, пит. 28, с. 384-385). Непокоїть ситуація, що 84,2% із них не обізнані із закордонним досвідом співпраці правоохоронних органів (міліції, поліції) з недержавними громадськими організаціями щодо подолання проблем насильницької поведінки та шляхів запобігання їй (Додаток Б, пит. 68, с. 401).

Як зазначає В.Ф. Оболенцев, удосконалення і подальший розвиток демократії в Україні неминуче пов'язані з посиленням впливу ЗМІ на суспільне і політичне життя. Діяльність ЗМІ є гарантом забезпечення гласності та

громадського контролю за додержанням правопорядку в суспільстві, запобігання латентизації протиправних посягань, з чією б діяльністю вони не були пов'язані [152, с. 141].

Заходи у державно-політичній сфері. 71,6% опитаних визначають, що насильство – це складне соціальне явище, протидія якому потребує з боку держави комплексних заходів виховного, соціально-економічного, медичного, організаційного і правового характеру (Додаток Б, пит. 40, с. 390).

У цій сфері життєдіяльності суспільства на підтримку заслуговують новачії, що безпосередньо впливають на стан латентної злочинності, та спостерігаються у діяльності державних органів.

Це, зокрема, поява інституту Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, діяльність якого регламентована Конституцією України і законами України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», «Про звернення громадян», «Про державну службу» [397; 398; 399].

Заходи у нормотворчій діяльності. Без сумніву, заходи щодо забезпечення безпеки потерпілих, свідків, членів їхніх сімей сприятимуть усвідомленню захищеності на законодавчому рівні у випадках повідомлення про факти вчинення проти них насильства, перешкоджатимуть латентизації. Тому у цьому напрямі дуже важливою є нормотворча діяльність. Низка нормативних актів повинна забезпечити дієвість таких заходів. Це, зокрема, Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві», указ Президента України «Про додаткові заходи щодо запобігання зникненню людей, удосконалення взаємодії правоохоронних та інших органів виконавчої влади в їх розшуку» [180; 179] та інші нормативні акти, що були прийняті з метою розробки таких заходів.

Заходи у правоохоронній сфері. На сторожі виконання найважливіших функцій у боротьбі з латентною злочинністю, як і раніше, стоять правоохоронні органи.

Зокрема, як зазначає І.В. Іваненко, латентність бандитизму є досить великою, проте це відбувається переважно не через прихованість тих чи інших

злочинів від правоохоронних органів, а через їх невідповідну кваліфікацію [83, с. 115].

Дуже важливою у цьому зв'язку видається проблема своєчасного та повного виявлення та розкриття насильницьких злочинів. Вона тісно пов'язана з послідовним здійсненням заходів зі зниження їх латентності. Виходячи з цього, зазначимо ефективний прокурорський нагляд за виконанням закону про своєчасну та повну реєстрацію заяв та повідомлень про насильницькі злочини, своєчасне та обґрунтоване їх вирішення, введення нової системи оцінок діяльності міліції.

Із вищевикладеного випливає ще один висновок – в умовах поширення у повсякденному житті насильницьких дій проти особи державі необхідно всіляко посилювати рівень інформування населення про негативні наслідки цього явища (66,2% опитаних) (Додаток Б, пит. 95, с. 412), про кількість та характер вчинених злочинів насильницького спрямування, стан розкриття, можливість запобігання та ін. Своєчасним у цьому аспекті слід визнати факт появи в системі правоохоронних органів спеціальних підрозділів, що відповідають за висвітлення їхньої діяльності – центрів громадських зв'язків.

Як уже зазначалося, висока латентність кримінальної насильницької поведінки обумовлена неналежним обліком таких правопорушень. Слід погодитись із думкою О.М. Бандурки про необхідність створення обліково-статистичного органу (підфункцію), який відповідав би лише за максимально повний облік інформації про злочини, адміністративні вчинки, а також про вжиті заходи щодо встановлення винних осіб та притягання їх до кримінальної чи іншої відповідальності. Кримінальна статистика не повинна здійснюватись відомством, яке відповідає за стан правопорядку в країні та за розкриваність злочинів. Інакше приховування неминуче. І жодні суворі накази та розпорядження нічого не змінять, оскільки чесна реєстрація фактів суперечитиме інтересам тих, хто зобов'язаний за цими фактами вести розслідування. Тому організація обліку адміністративних та кримінальних правопорушень повинна покладатись на Міністерство юстиції та її місцеві

підрозділи. Технологія такого обліку та передачі відповідної інформації в єдиний обліково-статистичний центр може бути розроблена [268, с. 181].

Вважаємо, що необхідними є спеціальні кримінологічні дослідження латентності найбільш поширених насильницьких злочинів. Це, зокрема, вимір латентності насильницьких злочинів через анонімне опитування населення та осіб, які відбувають покарання у місцях позбавлення волі. Ефективними видаються і висновки експертів.

Наведемо результати наших досліджень. Зокрема, аналіз особових справ засуджених до позбавлення волі за насильницькі злочини, які перебували у слідчому ізоляторі Департаменту з питань виконання покарань у Львівській області, показав, що найчастіше вчинялись такі види насильницьких злочинів за КК України: умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121); зґвалтування (ст. 152); статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155); розбещення неповнолітніх (ст. 156); розбій (ст. 187); втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304) (Додаток Г, пит. 1, с. 467-470).

Кількість осіб (суб'єктів), які вчинили комбінацію насильницьких дій, – фізичне насильство: одноособово – 29,8%; у складі групи – 70,2%; психічне насильство: одноособово – 76%; у складі групи – 24%; сексуальне насильство: одноособово – 77%; у складі групи – 23%; економічне насильство: одноособово – 67,8%; у складі групи – 32,2% (Додаток Г, пит. 7, с. 484–485).

Зважаючи на це, латентну насильницьку злочинність можна визначити як сукупність злочинів насильницької спрямованості, які фактично мали місце, але не були виявлені та офіційно зареєстровані у встановленому чинним законодавством порядку чи були зареєстровані за помилковою юридичною кваліфікацією, внаслідок чого не було вжито щодо них належних заходів реагування з боку уповноважених на це органів державної влади.

Отже, у контексті дослідження проблеми зниження латентності насильницьких злочинів вважаємо за обов'язок виокремити найбільш важливі та конкретні заходи, які зможуть реально та ефективно вплинути на цей процес сьогодні. Зокрема, вони повинні містити:

- виховання громадян у дусі високої правосвідомості та законослухняності;
- широке проведення правової пропаганди серед населення з метою підвищення його правосвідомості та правової культури;
- удосконалення законодавства;
- удосконалення статистичного обліку та звітності підрозділів ОВС та медичних установ;
- забезпечення гарантій захисту свідків і потерпілих;
- усунення необ'єктивності, неповноти статистичних показників про фактичну злочинність, підвищення вимогливості до додержання порядку ведення статистичного обліку шляхом посилення контролю над ним;
- підняття рівня професіоналізації працівників правоохоронних органів, зміцнення їхньої матеріальної бази;
- систематичне проведення аналітичної роботи з визначення кількісно-якісних характеристик злочинності, виявлення повної кримінологічної характеристики особи злочинців;
- розширення можливостей контролю за діяльністю правоохоронних та інших органів з боку громадськості;
- забезпечення незалежності ЗМІ.

Отже, констатуємо факт, що сьогодні посиленої діяльності щодо усунення невиявленої (латентної) насильницької злочинності в Україні не спостерігається. Із цим особливо небезпечним явищем, що спричиняє продовження насильницьких проявів та почуття безкарності, необхідно вести чітко сплановану та послідовну боротьбу. І починати слід з усунення причин, які їй сприяють.

2.4. Віктимологічна характеристика особи, яка є жертвою кримінальної насильницької поведінки

Профілактичні заходи щодо визначеної проблеми, які здійснюються на

сьогодні, в основному мають односторонній характер та спрямовані на осіб з антисуспільною поведінкою, тобто на таких, від яких можна очікувати вчинення злочину. Водночас слід пам'ятати, що необхідним компонентом будь-якого насильницького злочину є не тільки його суб'єкт, а й об'єкт насильства.

Стикаючись із різними ролями жертв насильницьких злочинів, ми повинні визначати міру їхньої кримінологічної значущості. Інколи матеріал для таких оцінок лежить «на видноті», але частіше він прихований глибоко у ситуативних чинниках. Як відзначає Д.В. Рівман, «жертва» – елемент передкримінальної і власне кримінальної ситуації. Від неї нерідко залежить, в якій ситуації опиниться злочинець, – такій, що сприяє, або такій, що перешкоджає вчиненню злочину. Нерідко жертва виступає в ролі співавтора, а подекуди навіть автора ситуації, яка провокує насильника» [191, с. 94]. На наш погляд, інтерес до потерпілого, власне, і обумовлений тим, що він виступає необхідним елементом криміногенного конфлікту – одного зі складових, поряд із особою злочинця, кримінально-насильницької поведінки.

Безперечно, поведінка потерпілого і все, чим він керувався під час її здійснення, нерозривно пов'язані з його особистісними характеристиками: установкою особи, статтю, віком, професією, суспільним, посадовим і родинним становищем, а тому чітке визначення кримінологічно важливих характеристик жертв кримінального насильства є необхідними передумовами для побудови системи заходів протидії кримінально-насильницькій поведінці. Злочинець у багатьох ситуаціях вступає у взаємодію з конкретною жертвою, на яку, як і на злочинця, повинна бути спрямована індивідуально позитивна дія [381, с. 40–48; 191, с. 34; 192, с. 105].

Крім того, як відзначає В.Е. Христенко, маючи в арсеналі образ жертви з якісними і кількісними характеристиками, можна уявити і психологічний портрет злочинця, який здійснює безпосередній контакт із жертвою свого злочину [43, с. 84].

Перш ніж переходити до аналізу кримінологічної характеристики осіб, які є жертвами насильницьких дій, потрібно визначитись із понятійним апаратом, яким оперуватимемо в ході наукового обґрунтування.

У попередньому розділі дослідження ми визначились із поняттям кримінологічної характеристики особи, що вчиняє насильницькі дії. Наступне питання, що підлягає розгляду відповідно до завдання роботи, – це правомірність поняття «жертва». Не зупиняючись на особливостях використання поняття «жертва» у художній та історичній літературі, у засобах масової інформації і побуті, звернемось до його юридичної інтерпретації.

Д.В. Рівман наводить дві позиції щодо розуміння поняття «жертва» у віктимологічному значенні. Перша – це людина (спільність людей), якій прямо чи побічно заподіяно шкоду злочином. Друга – це фізична особа, людина, якій безпосередньо заподіяно фізичну, моральну і матеріальну шкоду [191, с. 81]. Ми, як і автор положень, підтримуємо другу позицію, адже, з точки зору віктимологічних досліджень, вона є більш прийнятною.

У віктимологічній літературі тривалий час поряд із терміном «жертва» використовується поняття «потерпілий». В. Франкл відзначав, що віктимологічне розуміння жертви більш об'ємне, ніж потерпілий, бо воно охоплює не тільки безпосередніх жертв, а й жертв від замахів на злочини, близьких родичів жертв, які загинули, і «винних» потерпілих. Наприклад, якщо в результаті злочину вчинюється вбивство або каліцтво чоловіка, який є батьком, то його діти також є жертвою цього злочину, оскільки зазнали втрати у результаті цього злочину (матеріальної шкоди, психологічної травми). Водночас він зауважував, що віктимологічне розуміння потерпілого не повинно пов'язуватись із процесуальним визначенням громадянина потерпілим [273, с. 40–41].

На наш погляд, таке твердження є не зовсім виправданим. Крім того, доцільно обґрунтувати визначення, єдине і для кримінології, і для кримінального права, й для кримінального процесу, а не застосовувати певне

поняття, додаючи при цьому уточнення, яке б якісно змінювало зміст визначення відповідно для кожної галузі знань.

Вітчизняна практика свідчить, що сьогодні до осіб, які постраждали від злочину й офіційно визнані учасниками кримінального процесу, законодавець передбачає поняття «потерпілий». Якщо ж розуміти жертву злочину з точки зору Л.В. Франкла, то, аналізуючи чинне кримінально-процесуальне законодавство, можна припустити, що автор, мабуть, мав на увазі потерпілого. Адже лише під час досудового слідства чи судового розгляду, наприклад, близькі родичі померлого виступають як потерпілі від злочину, а не безпосередні жертви. В.Е. Христенко, поклавши в основу принцип дихотомії і математичного обґрунтування терміна «жертва», вдало відзначає, що «жертва – це людина (сторона взаємодії), яка втратила вартісні для нього цінності у результаті впливу на нього іншої людини (сторони взаємодії)» [43, с. 50].

Із викладеного простежується, що у поняття «жертва» входить існування безпосередньої взаємодії між сторонами, без наявності якої визнання особи власне жертвою злочину є неможливим. Наводячи ж поняття «потерпілий від злочину», можна розуміти як саму особу, що особисто потерпіла від злочину, так і інших осіб, яким злочином опосередковано заподіяно шкоду. Тому під поняттям «жертва» ми розуміємо винятково осіб, яким безпосередньо заподіяно шкоду злочином.

А.А. Нікітіна під поняттям «жертва» розуміє людину, що постраждала від неправомірних дій інших осіб, власного поводження, негативних життєвих обставин або нещасного випадку [148, с. 18]. О.Н. Мойсюк визначає жертву злочину як людину, якій в результаті суб'єктивного бажання злочинця чи за об'єктивно складеними обставинами заподіюється фізична, моральна чи майнова шкода [7, с. 7].

На нашу думку, остаточно крапки над «і» щодо правомірності поняття жертви розставитимуть посилення на міжнародні документи, оскільки існує міжнародно-правове поняття жертви злочину. Воно подано у додатку до прийнятої 29 листопада 1985 р. Генеральною Асамблеєю ООН Декларації

«Основні принципи правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою». У цьому документі зазначено, що жертви – це особи, яким індивідуально або колективно було заподіяно шкоду, включаючи тілесні ушкодження або моральну шкоду, емоційні страждання, матеріальну шкоду або суттєве обмеження їх основних прав у результаті дії або бездіяльності, порушення існуючих законів держави. Та чи інша особа може вважатись жертвою незалежно від того, чи був встановлений, затриманий, відданий до суду або засуджений правопорушник, а також незалежно від родинних стосунків між правопорушником і жертвою [383, с. 159].

І.Г. Скурту, спираючись на положення Декларації, наводить, на наш погляд, найбільш точне визначення: «жертва – це людина, якій заподіяно фізичну, моральну чи матеріальну шкоду від протиправного діяння, незалежно від того, визнана вона в установленому порядку потерпілим чи ні» [47, с. 31].

На нашу думку, із наведеного випливає, що потерпілий набирає свого правового статусу з усіма можливими наслідками у процесуальному порядку. Поняття «жертва» характеризує певний соціальний зміст особи, що постраждала від злочину, незалежно від юридичного оформлення.

Таким чином, поняття «жертва» не охоплює поняття «потерпілого», а навпаки. У загальносоціологічному сенсі фактичний зміст поняття «потерпілий» дещо ширший від поняття «жертва». Слушно з цього приводу відзначає Р.Д. Сабіров, що кожна жертва є потенційним потерпілим, проте не кожен потерпілий визнається жертвою (у цьому випадку йдеться про «жертву» як про особу, що постраждала від кримінально караних діянь) [161, с. 12–15].

Цікаво, що у США не існує такого учасника кримінального судочинства, як потерпілий, а в законодавстві використовується термін «жертва» злочину для позначення особи, наділеної широким колом прав, спрямованих в основному на забезпечення її безпеки [52, с. 94]. Інші особи, яким опосередковано заподіяно шкоду, захищають свої інтереси у порядку цивільного судочинства і аж ніяк не іменуються жертвами злочину.

Слід зазначити, що, на відміну від матеріального кримінального права та кримінально-процесуального права, віктимологія оперує поняттями «жертва» і «потерпілий» як рівнозначними, тобто незалежно від факту визнання особи потерпілою у порядку, встановленому кримінально-процесуальним законодавством.

Такий підхід обумовлений метою і завданнями віктимологічних досліджень, де пріоритетними є вивчення особистісних якостей і поведінкових характеристик жертв, їх взаємозв'язку з поведінкою злочинця, ролі жертви в механізмі злочину і т.д., із подальшою розробкою профілактичних заходів щодо запобігання злочинам. Саме в такому рівнозначному статусі ці обидва поняття будуть використані в цій роботі.

Отже, правомірність застосування поняття «жертва» не викликає жодних сумнівів, однак для полегшення термінології у межах дисертаційної роботи терміни «потерпілий» та «жертва» вживатимемо для позначення особи, якій насильницьким злочином безпосередньо заподіяно шкоду.

Перш ніж дати кримінологічну характеристику жертви насильницьких дій, необхідно розглянути детальніше поняття віктимності. Цей термін було введено в науковий обіг Л.В. Франком і на сьогодні широко застосовується в науці. Феномен віктимності досліджується багатьма сучасними кримінологами [144; 162; 70; 101; 240; 359].

Ми визнаємо, що віктимність у кримінологічному аспекті – це сукупність якостей особи, яка обумовлює або може обумовити її неправильну, неоптимальну поведінку у криміногенній ситуації. У результаті у цієї особи зростає вірогідність стати жертвою злочину [101, с. 77].

На наш погляд, віктимність особи – поняття динамічне: вона може видозмінюватися упродовж усього життя й залежить від різних чинників, але насамперед – від її носія. Тому ми не вважаємо за доцільне розглядати природжену віктимність. Ще свого часу німецький дослідник Г. Шнайдер відзначав, що не існує «природжених жертв» чи «жертв від природи», проте

набуті людиною фізичні, психічні та соціальні ознаки і властивості можуть його зробити схильним до перетворення на жертву злочину [235, с. 12].

Віктимність – це явище змінне – як щодо збільшення, так і щодо зменшення кількості злочинів. Віктимна поведінка - поведінка легковажна, вкрай довірлива чи аморальна, безглузда чи така, що дає привід для здійснення злочину. Віктимність може бути загальною, пов'язаною зі статтю, віком, особистим і соціальним статусом жертви, чи спеціальною, обумовленою її індивідуальними психічними якостями – довірливістю, легковірністю, некомпетентністю, слабкохарактерністю, психічною залежністю від правопорушника, ексцентричністю, ризикованістю, особистою конфліктністю.

Отже, віктимність особи можна визначити як соціально набуту сукупність біофізичних, психологічних, соціальних рис особистості, які під час взаємодії із зовнішніми умовами підвищують імовірність стати жертвою злочину. Ці властивості привертають увагу злочинця, формують у нього злочинний намір. Люди, наділені віктимними властивостями й рисами, як правило, стають жертвами різних видів злочинів. За таких умов доцільно говорити про видову віктимність, яка відображається у відносній «схильності» через низку обставин окремих людей ставати жертвами певних видів злочинів, наприклад, крадіжок, шахрайства, тяжких тілесних ушкоджень, убивств. З цього приводу О.Є. Михайлов робить обґрунтований висновок, що у реальному житті зазначені різновиди віктимності нерідко супроводжують один одного або «накладаються» (збігаються) [441, с. 13].

Відтак, під час аналізу кримінологічної характеристики доцільно виокремити ознаки особи, які є найбільш віктимними.

Зауважимо, що з огляду на те, що змістовна сторона поведінки кожної людини, в тому числі і жертви насильницького злочину, визначається його особистісною структурою, то власне з'ясування кримінологічної характеристики особи, яка є жертвою насильницьких дій, дозволить у сукупності з іншими даними в подальшому встановити основні причини та

умови вчинення кримінально-насильницької поведінки, їх основні детермінанти.

У роботах багатьох учених було здійснено спробу виокремити вагомі ознаки потерпілого за різними групами. Так, наприклад, П.С. Дагель виділяє п'ять груп ознак, В.І. Полубинский – чотири. Беззаперечною тут є позиція Є.В. Горбачової, яка обґрунтовано звертає увагу на те, що як безпідставне розширення меж дослідження у кримінальному судочинстві віктимологічних характеристик, так і не виправдане їхнє тлумачення може потягнути за собою односторонність та неповноту розслідування і розгляду кримінальної справи, що виступає підставою для скасування чи зміни вироку суду [116, с. 92–95].

Так і в нашому випадку – розширення обсягу дослідження ознак кримінологічної характеристики може спричинити отримання хибних висновків та не виправданих суджень щодо жертви насильницького злочину загалом.

Під час проведення віктимологічних досліджень у Київському регіоні С.С. Косенко отримала цікаві дані про місце та роль жертви в механізмі злочинної поведінки. Важливим методологічним висновком ученого є те, що жертви злочинів характеризуються стійкими статистичними закономірностями, які проявляються у визначенні стану, структури, демографічних, соціальних, соціально-психологічних і кримінально-правових їх ознак [101, с. 77].

Отже, як і в попередньому підрозділі дисертаційної роботи, зводимо дослідження кримінологічної характеристики особи, яка є жертвою насильницьких дій, до з'ясування її основних компонентів, так званих підсистем кримінологічної характеристики.

1. Соціально-демографічні якості (стать, вік, освіта, сімейний стан, соціальні зв'язки).

2. Морально-психологічна характеристика, що відображає сприймання особою соціальних цінностей і соціальних функцій, які вона виконує. Проявляється у ставленні до держави, суспільства, громадських обов'язків, колективу, інших людей, себе тощо.

Здійснюючи аналіз особистісних якостей особи, яка є жертвою насильницьких дій, необхідно підкреслити, що самі собою ні соціально-демографічні, ані морально-психологічні ознаки особистості не мають криміногенного чи віктимогенного характеру, але пов'язані з умовами формування індивіда, його життєдіяльності. Характеристика цих якостей є суттєвим компонентом узагальненого уявлення про жертву насильницьких дій.

Під час розкриття соціально-демографічних якостей передусім звернемо увагу на стать жертв насильницьких злочинів.

За даними А.Л. Репецької, серед жертв, що постраждали від прояву кримінально-насильницької поведінки, жінки становлять 18%, з них 89% сприяли злочинному посяганням через свою віктимну поведінку. Що стосується чоловіків, постраждалих від кримінального насильства, то їхня кількість становить 82%, причому поведінка, що сприяла вчиненню насильницького злочину, спостерігалась у 90% випадків. Відтак, відповідно тільки у 11% жінок і 10% чоловіків, постраждалих від фізичного насильства, було встановлено нейтральну поведінку [150, с. 107]. О.Ю. Юрченко також вказує на те, що більшість потерпілих – це чоловіки, а потерпілих жінок близько 20% [240, с. 158]. За даними досліджень В.І. Полубинського, кількість жертв чоловічої статі від фізичного насильства становить 66%, жінок – 34% [117, с. 22].

Такі показники вчені отримали, аналізуючи насильницьку злочинність, основними формами якої виступають вбивства та заподіяння тяжкого тілесного ушкодження, що належать до вуличних злочинів. Це підтверджується і даними віктимологічних досліджень вуличної злочинності, проведених під керівництвом Д.В. Рівмана, відповідно до яких близько 60% потерпілих – це особи чоловічої статі [192, с. 20].

Як свідчить статистика, кількість осіб, які потерпіли внаслідок злочинних дій у 2009 р., становила 266 тис., серед них постраждалих жінок – 79,2 тис. (динаміка – 29,1%), пенсіонерів – 7,1 тис. (динаміка – 34,5%), неповнолітніх – 10,6 тис. (динаміка – 3,8%) [410].

Із чим пов'язані такі результати? Адже відомо, що жінки вразливіші до злочинних посягань, зокрема насильницьких.

Як правило, чоловіки наділені більшими можливостями до опору, ніж жінки, проте вони схильні вступати в ширше коло контактів, зазвичай короткочасних, а відтак їхня поведінка частіше набуває агресивного характеру, і, відповідно, створює обстановку, що сприяє можливості заподіяння ними шкоди під час здійснення опору. Власне цією особливістю можна пояснити співрозмірність жертв чоловічої та жіночої статі.

Дозвілля жінок здебільшого пов'язане з дітьми, хатньою роботою і, відповідно, вірогідність стати жертвою насильницькою злочину в них менша.

Варто зауважити, що стать нерідко виконує суттєву роль у механізмі кримінального діяння, оскільки є необхідною умовою вчинення того чи іншого злочину [192, с. 147].

Для порівняння, за даними окремих вибіркових кримінологічних досліджень, що проводилися понад 25 років тому (1975–1977 рр.), серед контингенту жертв умисних вбивств чоловіки становили 57%, а жінки – 43% [143, с. 24].

Підтвердженням цього контраргументу є дані статистики і соціологічних досліджень, згідно з якими жінки стають жертвами насильницьких злочинів дещо частіше, ніж чоловіки.

Зокрема, за даними Департаменту юстиції США, чоловіки з вірогідністю у 1,5–2 рази більше, ніж жінки, можуть стати жертвою тяжкого злочину, проте жінки найбільш вірогідно стають жертвами насильства [31, с. 75]. За даними статистики, в Німеччині у 1990 р. серед упізнаних жертв вбивства 48% становили особи жіночої статі, тоді як при вчиненні розбою 37% жертв припадало на жінок та дівчат, а при злочинах, вчинених на сексуальному ґрунті, жертвами були вже 91% жінок і дівчат. Інші сучасні кримінологічні дані свідчать, що у 10–15% злочинів, вчинених проти особи, одна із восьми жінок у США була зґвалтована щонайменше один раз у житті. Отже, у США було зґвалтовано понад 12 мільйонів жінок. Сексуальне насильство може відбутись із

будь-якою жінкою, незалежно від місця та часу. Нікому не гарантовано не стати жертвою цього насильства [31, с. 68–75].

Однак, пропорційне відношення кількості чоловіків і жінок серед жертв змінюється залежно від виду злочину і місця його вчинення.

Звичайно, не можна однозначно сказати, хто частіше стає жертвами насильства. Це залежить від багатьох чинників – виду об'єкта насильницького посягання, типу насильника або жертви та ін. Проте тенденція тяжіє до збільшення кількості жертв-жінок. За нашими даними, отриманими під час вивчення усіх видів кримінально-насильницької поведінки (фізичного, економічного, сексуального та психічного насильства), встановлено, що від усіх видів насильства здебільшого страждають жінки – понад 70% (Додаток Г, пит. 13, с. 504-505).

Як зазначає С.Б. Калініна, жертви домашнього насильства можуть перебувати в ізоляції внаслідок здійснення партнером контролю за їхнім життям, зустрічами з друзями, родичами тощо. Такий контроль значною мірою визначає деякі з моделей поведінки жертви. Шляхом дедалі повнішої ізоляції жертви партнери можуть психологічний контроль над жертвою доводити до такого рівня, що вони у буквальному розумінні починають визначати реальність для неї. Відтак без будь-яких зовнішніх контактів жертві стає дедалі важче уникати психологічного контролю з боку партнера. Деякі з них починають вірити у слова партнера, що поодинокі вони не виживуть, тоді як інші чинять опір таким спотворенням дійсності, зазнаючи емоційного стресу [414, с. 29].

Отже, враховуючи наведене, можемо стверджувати, що для жінок властивий вищий ступінь віктимізації, ніж для чоловіків.

Іншою важливою кримінологічною ознакою, що характеризує потерпілу особу, є вік. В.С. Мінська під поняттям «вік» розуміє «період розвитку людини, для якого характерні певні якісні зміни у фізичних і психічних процесах, яким властиві особливі закономірності в їх протіканні» [149, с. 81].

За даними А.Л. Репецької, більше половини потерпілих (51%) становлять особи віком 25–45 років [150, с. 111]. О.Ю. Юрченко, підтримуючи позицію

А.Л. Репецької, відзначає, що найчастіше зазнають шкоди від злочинних дій чоловіки віком від 26 до 46 років – 67% [240, с. 158]. Показовим є порівняльний аналіз вікових і гендерних параметрів віктимності осіб стосовно насильницьких злочинів, здійснений І.В. Ічманською. Під час підведення підсумків вчені врахували не тільки розподіл постраждалих від насильницьких злочинів, а й дані демографічної статистики та продемонстрували, що найбільший індекс віктимізації – 2,5 – припадає на вікову групу «30–40 років», тоді як у групах «від 25 до 30 років» і «від 40 до 50 років» ці індекси становлять відповідно 2,2 і 2,4. Отримані дані різко відрізняються віковою структурою таких осіб та постраждалих у результаті зґвалтування. Зокрема, серед усіх потерпілих частка жертв зґвалтувань у віці до 18 років перевищує другу вікову групу «від 18 до 25 років» у 3,5 рази; у наступній віковій групі – у 4 рази, у віковій групі «від 25 до 40 років» вона, навпаки, менша, ніж серед жертв інших насильницьких злочинів [384, с. 18].

З огляду на зазначені положення, можна вивести певну закономірність, що вік жертви насильницького посягання залежить від обраного особою виду кримінально-насильницької поведінки. Ця позиція підтверджується результатами проведеного нами дослідження стосовно прояву кримінального насильства, згідно з яким найбільшу частку постраждалих становлять: від фізичного насильства – особи від 20 до 24 років (16%), від 24 до 28 років (10,4%); від психічного насильства – від 16 до 18 років (15,8%), від 18 до 20 років (13,9%), від 20 до 24 років (12,7%), від 24 до 28 років (10,2%); від сексуального насильства – від 14 до 16 років (16,9%), від 16 до 18 років (15,2%), від 20 до 24 років (12,4%); від економічного насильства – від 20 до 24 років (12,8%), від 24 до 28 років (14%), від 28 до 32 років (12,6%) (Додаток Г, пит. 9, с. 491–499).

Якщо розглядати насильницьку злочинність загалом, то, на наш погляд, найбільш продуктивний віктимний вік – 18–28 років. Такої думки притримуються й інші дослідники. Зокрема, Д.В. Рівман відзначає, що 42%

постраждалих від насильницьких злочинів становлять особи віком від 18 до 29 років [192, с. 147].

Таким чином, сам собою вік не має криміногенності, але в характеристиці особи він набуває певних ознак віктимності у зв'язку зі специфічними властивостями людини визначеного віку та обраним насильником видом кримінального насильства.

Наступною соціально-демографічною ознакою, на якій слід зосередити свою увагу, – освітній рівень жертв кримінально-насильницької поведінки.

Дивно, але як для насильників, так і для жертв кримінального насильства властивий достатньо низький освітній рівень. За результатами дослідження, проведеного А.Л. Репецькою, можна припустити, що у більшості випадків (59%) потерпілі від тяжких насильницьких злочинів мали середню чи середню спеціальну освіту [150, с.115]. На думку С.Ф. Овчиннікова, серед потерпілих від насильства вищу освіту мали лише 6%; середньо-спеціальну – 20%; середню – 24%; неповну середню освіту – 32%, а 18% жертв мали лише початкову освіту [154, с. 165].

Дещо відмінні результати наводить О.Ю. Юрченко, яка акцентує, що близько 80% потерпілих мають базову вищу та професійно-технічну освіту, однак відсоток осіб із вищою освітою серед жертв тяжких насильницьких злочинів дещо вищий, ніж у злочинців – 5,8% [240, с. 158].

Досліджуючи особові справи засуджених стосовно фізичного, сексуального, психічного та економічного насильства, ми отримали приблизно такі ж результати щодо освітнього рівня жертв насильницьких злочинів.

Так, рівень освіти осіб, які постраждали від фізичного насильства, знайшов своє відображення у такому співвідношенні: неповна середня освіта – 24,7%, середня – 19,1%, незакінчена середня спеціальна – 20,2%, вища – 11,2%.

У психічному насильстві ми отримали такі показники: неповна середня – 44,9%, середня – 30,7%, вища освіта – 2,6%.

Особи, що постраждали від сексуального насильства, здобули: 19,4% – неповну середню освіту, незакінчену вищу – 30,6%, вищу – 19,4%. Жертви

економічного насильства характеризувались таким рівнем освіти: неповна середня – 26%, незакінчена вища – 26%, вища – 36,4%. Причому жертв економічного насильства, які здобули незакінчену чи закінчену середню спеціальну освіту, не виявилось (Додаток Г, пит. 34, с. 557–558).

Слід відзначити, що ці дані дещо відрізняються від результатів, отриманих іншими вченими, що є типовим для вибіркового дослідження. При цьому важливою є не стільки відмінність у положеннях, скільки сталість виявленої тенденції.

Згідно із порівняльним аналізом наведених даних та за результатами нашого дослідження виявлено певну закономірність: серед загальної кількості постраждалих більшість жертв становлять особи, які мають середню та середню спеціальну освіту.

Важливим елементом соціально-демографічної характеристики, на наш погляд, є соціальний рівень жертви, адже, аналізуючи становище особи на соціальних щаблях, можна судити про віктимність окремої категорії громадян.

За даними А.Л. Репецької, більшість жертв на момент вчинення злочину були безробітними чи без постійного джерела доходів (56%), інша частина – представники робочих спеціальностей (23%) [150, с. 119].

О.Ю. Юрченко відзначає, що понад 40% потерпілих ніде не працюють або не навчаються, решта зайнята, в основному, у виробничій або сільськогосподарській сферах [240, с. 158].

Досліджуючи осіб, що стали жертвами насильницьких дій, ми виявили дещо схожі тенденції. Якщо врахувати, що значна частина жертв насильницьких злочинів – це особи працездатного віку, то кількість серед них непрацюючих викликає певне занепокоєння.

Як правило, особи, які постраждали від фізичного насильства, були безробітними (61,8%) або тимчасово непрацюючими (22,5%), серед яких наявні і працівники села (19,6%) та робітники (16,3%).

Коефіцієнт зайнятості жертв сексуального насильства досить різноманітний: 30,5% жертв на момент вчинення насильницького злочину були

працевлаштовані, 38,9% – безробітні та 30,6% – тимчасово не працювали. Це обумовлено насамперед родом занять, в якому студентська молодь становить 28,6%, учні загальноосвітніх шкіл – 17,5%, працівники села – 12,7%, частка підприємців, безпритульних – близько 6%.

У психічному насильстві дещо інші показники: 37,2% – задіяні до праці, 44,9% – безробітні та 17,9% – тимчасово непрацюючі. Жертвами психічного насильства, як правило, є робітники – 16,8%, студентська молодь – 14,5%, а також працівники села – 11,5%.

Жертвами ж економічного насильства здебільшого стають безробітні (62,3%). Серед них працівники села – 18,7%, пенсіонери – 16,9%, представники студентства – 10,3% (Додаток Г, пит. 27, с. 534–537).

Відтак, низький соціальний рівень жертв насильницьких злочинів пов'язаний насамперед із їхнім родом занять, що в сукупності зумовлює появу категорії осіб, яким притаманна ознака віктимності. Це передусім малозабезпечені, безробітні люди. До цієї категорії, зокрема, слід віднести працівників села, представників студентства. Саме ці категорії осіб необхідно врахувати при розробці профілактичних заходів, спрямованих на запобігання насильницькій злочинності.

Слід зауважити, що відсутність сім'ї та дітей дає людині певну свободу дій, знижує відчуття відповідальності за свою поведінку, що стає передумовою не тільки для вчинення насильницького злочину, а й віктимізації [150, с. 123]. Власне наявність дітей і стабільних сімейних стосунків є стримувальним чинником як для криміногенних, так і віктимних проявів.

Таким чином, для послідовного встановлення показників віктимізації та повної картини кримінологічної характеристики потерпілих від насильницьких дій необхідний аналіз сімейного статусу жертви кримінально-насильницької поведінки.

Досліджуючи особові справи засуджених за насильницькі злочини, ми відстежили закономірність, близьку до позицій О.Ю. Юрченко: від психічного

(вербального), економічного та сексуального насильства страждають здебільшого одружені – близько 70% (Додаток Г, пит. 11, с. 501–502).

Крім того, за даними А.Л. Репецької, значна частина осіб, потерпілих від кримінального насильства, на момент вчинення злочину перебувала у незареєстрованому (громадянському) шлюбі [150, с. 124]. Така позиція є виправданою, адже для таких сімей властиві невизначеність і нестабільність стосунків, що само собою становить додатне підґрунтя для конфліктності.

Отже, у цьому контексті сім'я не лише не виступає важливою перешкодою для кримінального насильства, а навпаки, у більшості випадків кримінально-насильницька поведінка проявляється саме щодо одружених. Це підтверджують і результати проведеного анкетування, відповідно до яких 70,4% респондентів стверджують, що насильство, як правило, проявляється у сімейному колі (Додаток Б, пит. 29, с. 385).

Наступний факт, на який слід звернути увагу, – це вживання алкоголю. За результатами дослідження особових справ засуджених за насильницькі злочини, встановлено, що у стані сп'яніння на момент вчинення кримінального насильства перебувало понад 49% жертв (Додаток Г, пит. 17, с. 509–511). Вживання алкоголю породжує примітивне спілкування та сприяє через поведінку різних осіб (у тому числі й потерпілих) загостренню конфліктів або вчиненню злочинів із застосуванням насильства [166, с. 207].

На наш погляд, спосіб життя жертви створює відповідні передумови для віктимізації її власної поведінки.

Отже, аналіз соціально-демографічних ознак показав, що за статевою ознакою жертвою стають здебільшого чоловіки. Однак отримані нами дані вказують на те, що триває неухильна тенденція до зростання показника «слабкої половини», тобто жінок, а, враховуючи вік, дедалі гостріше постає проблема неповнолітніх: найбільшу віктимність мають підлітки та особи, які переживають період юності й дорослішання. Низький освітній та соціальний рівні, пияцтво додають жертвам ще більшої віктимності.

І.В. Ліманська зазначає, що жертви – це особистості, що сформувалися або перебувають у процесі формування, зі складною соціально-психологічною структурою, по-різному впливають на хід вчинення злочину, на поведінку злочинця, а іноді і на формування його особистості [425, с. 43]. Зважаючи на це, у процесі організації превентивних заходів необхідно звернути увагу і на ті морально-психологічні ознаки особистості, що за певних обставин стимулюють віктимну поведінку потерпілого.

Зокрема, як зазначає О.Ю. Юрченко, для значної частини потерпілих властива агресивність, яка за певних обставин проявляється як щодо будь-якої людини із близького оточення, так і до сторонніх осіб. При цьому форми агресивних проявів досить різноманітні: наприклад, незначний за інтенсивністю вплив на винного може стати останнім поштовхом, приводом до вчинення насильницького злочину, ідея на вчинення якого вже давно визріла у майбутнього злочинця-насильника. Для певної частини жертв насильницьких злочинів характерні психічні захворювання, відхилення. Зокрема, різні психічні аномалії властиві 9,9% осіб [240, с. 158].

Жертви не відчують безпорадності, будучи учасником насильницького конфлікту. За деякими даними, у 20% усіх досліджуваних жертв насильницьких злочинів відчуття безпорадності взагалі не виникає через особливі психофізіологічні якості, які автор іменує оптимізмом [43, с. 96].

До інших рис, істотно пов'язаних із виникненням насильницького конфлікту, на нашу думку, необхідно також віднести ступінь сформованості вольових якостей, особливості та навички спілкування, стереотипи поведінки, зокрема у конфліктних ситуаціях, характер потреб, самооцінку, цінності особи тощо.

Враховуючи наведене, робимо висновок, що часто жертва кримінального насильства не тільки своєю поведінкою сприяє вчиненню злочину, а й характеризується як «деформована» особистість. Більше того, морально-психологічні особливості жертв дуже схожі до аналогічних характеристик злочинців.

Однак, зауважимо, що формування зазначених рис характеру відбувається не спонтанно, а є результатом тривалого і цілеспрямованого (хоча й не завжди усвідомленого) впливу з боку насильника.

Словом, нерідко жертвами кримінального насильства стають особи, які мають аналогічні зі злочинцем характеристики, тобто потерпілі та злочинці належать до одного і того ж соціального типу: раніше судимі, алкоголіки, безробітні. Більше того, саме ця однотипність властивостей особистості потерпілих дуже часто виступає основою взаємин зі злочинцем, що базуються на спільності інтересів, схильностей, уподобань, рівні освіти, захоплень, професійних якостей.

Однак зауважимо, що наявність таких характеристик особистості не виступає прямим наслідком становлення індивіда як жертви, тобто не має фатального характеру, а володіє лише ймовірним потенціалом. Стати жертвою кримінально-насильницьких дій можуть і люди, у формуванні особистості яких важко відстежити негативні моменти [167, с. 34–35].

Дослідження нами матеріалів особових справ, з точки зору взаємин між злочинцем та жертвою, дозволило виокремити шість видів соціальних зв'язків між учасниками насильницького конфлікту: шлюбні стосунки (в тому числі проживання у громадянському шлюбі), родинні зв'язки, сусідські взаємини, службові стосунки, випадкові знайомства, а також відсутність будь-яких зв'язків між жертвою та злочинцем, тобто сторонні особи.

Зокрема, особами, які постраждали від фізичного насильства, здебільшого були: чоловік – 32,6%, дружина – 51,7%, син – 39,3%, донька – 50,6%, бабуся – 36%, мати – 49,4%, онук (онучка) – 40,4%, рідна сестра – 34,8%.

У психічному насильстві дещо інші показники: дружина – 64,1%, син – 34,6%, донька – 61,5%, дідусь – 37,2%, бабуся – 35,9%, батько – 34,6%, мати – 47,4%, онук (онучка) – 37,2%, рідна сестра – 43,6%, тітка – 35,9%, колеги по роботі – 56,4%, сусіди – 41%, сторонні особи – 50%, друзі – 50%, знайомі – 51,3%, інші – 48,7%.

Жертвами сексуального насильства у більшості випадків стають: дружина – 80,6%, донька – 75%, батько – 50%, мати – 69,4%, онук (онучка) – 55,5%, рідна сестра – 30,5%, колеги по роботі – 44,4%, сусіди – 30,5%, сторонні особи – 47,2%, друзі – 38,9%, знайомі – 52,8%, інші – 52,8%.

Особи, що постраждали від економічного насильства, як правило, перебувають у таких стосунках з кривдником: чоловік – 63,6%, дружина – 76,7%, син – 44,1%, донька – 50,6%, бабуся – 64,9%, рідна сестра – 59,7%, дядько – 63,6%, двоюрідний брат – 62,3%, двоюрідна сестра – 61%, колеги по роботі – 66,2%, сусіди – 62,5%, сторонні особи – 63,6%, друзі – 75,3%, знайомі – 67,5%, інші – 74% (Додаток Г, пит. 30, с. 546–550).

Досліджуючи зв'язок злочинець – жертва, їхню природу і роль у розвитку конфліктної взаємодії, що призвела до вчинення насильницького злочину, ми зробили висновок, що у структурі насильницької поведінки переважає група потерпілих, яка знаходилась зі злочинцем у певних соціальних зв'язках. Таким чином, навіть достатньо близькі стосунки, що пов'язують людей, не є сталими; міжособистісні взаємини динамічні та за певних умов (наприклад, при віктимній поведінці жертви) здатні переростати у насильницький злочин.

Це підтверджується і даними інших дослідників. Зокрема, Г.Г. Шиханцев зазначає, що 31,6% жертв хуліганства були членами сім'ї або родичами злочинців, відповідно 19% – хорошими знайомими; 12,4% – випадковими знайомими; 37% – абсолютно незнайомими. У справах про вбивства і тяжкі тілесні ушкодження 45,8% були у неприязних стосунках, а у справах про хуліганство – близько 33% [35, с. 272].

Як свідчать соціологічні опитування НАН України, 68% жінок у нашій країні страждають від насильства у родині, 20% із них зазнають сексуального насильства [480]. Це достатньо високий показник, щоб говорити про сексуальне насильство у сім'ях, як про реальну проблему.

У структурі соціальних стосунків, які пов'язують злочинця та жертву, за даними А.Л. Репецької, перше місце посідає випадкове знайомство, на долю якого серед насильницьких злочинів загалом припадає 44%, дещо менше

становлять взаємини сімейно-побутового характеру (подружні, родинні, сусідські) [150, с. 136]. Кількість потерпілих від злочинів, вчинених на побутовому ґрунті, у порівнянні з 2008 р. зменшилась у 2009 році на 5,8% [410].

Отже, за змістовною характеристикою усі взаємозв'язки між злочинцем та жертвою у результаті кримінального насильства можна поділити на зв'язки родинно-побутового, професійно-випадкового характеру та вчинення насильницьких злочинів за відсутності будь-яких соціальних зв'язків.

Кримінологічні дослідження свідчать про дуже різноманітну роль поведінки потерпілого в генезисі насильницького злочину.

Встановлено, що поведінка жертви може:

- а) перешкоджати вчиненню злочину;
- б) бути нейтральною стосовно злочину;
- в) сприяти вчиненню злочину;
- г) провокувати вчинення злочину [144, с. 40; 173, с. 17].

Тобто дослідники мають на увазі позитивну та негативну поведінку потерпілого.

Характеризуючи поведінку жертви, спрямовану на перешкоджання вчиненню насильницького злочину, на наш погляд, слід відзначити: якщо значущість втрати є дуже високою для потерпілого, то це супроводжується високим рівнем емоційної напруги жертви. У результаті рівень довільної регуляції у нього знижується, що, зрештою, може призвести до імпульсивних, неусвідомлюваних дій з метою захисту своїх інтересів. При цьому не можна однозначно оцінити поведінку потерпілого – як об'єктивно доцільну при вчиненні опору чи як недоцільну – при вчиненні протидії.

Під час дослідження особових справ засуджених за насильницькі злочини встановлено, що протидію вчиненню насильницьких злочинів здійснювали 39% жертв вбивства і тяжких тілесних ушкоджень, 70% жертв зґвалтування і 35% жертв хуліганства [35, с. 272]. Це, насамперед, свідчить про те, що цим особам характерна сміливість та рішучість дій.

На наш погляд, найбільш доцільною формою поведінки під час вчинення насильницького злочину є нейтральна поведінка потерпілих, яка не заслуговує ні позитивної, ні негативної кримінологічної оцінки. Нейтральна поведінка потерпілих від насильницьких злочинів жодним чином не впливає на розвиток конкретної життєвої ситуації: не виступає приводом до вчинення злочину і не створює сприятливих для насильницького злочинного посягання умов. Звичайно, йдеться не про принцип «не протидії», а про вибір найбільш доцільної і дієвої форми протистояння злочинцеві. Потерпілі, як правило, не ініціюють кримінально-насильницькі конфлікти, більше того, намагаються їх всіляко уникати, а у випадках втягнення у конфлікт ведуть себе нейтрально, без будь-яких елементів провокації. Адже у таких потерпілих формується чітка уява можливих наслідків.

Як стверджує В.П. Філонов, вчинення насильницького злочину при нейтральному варіанті поведінки потерпілих слід розцінювати як результат глибинної і стійкої антисупільної настанови злочинців [225, с. 56], що переходить у протиправні дії без жодних для цього підстав.

Американськими кримінологами у науковий обіг було введено поняття «провокація жертви», яке почало використовуватись для позначення найбільш екстремальних форм віктимної поведінки жертви. В.С. Мінська і Г.І. Чечель визначають провокацію потерпілого як «негативну поведінку жертви, при якій злочинець втрачає самоконтроль і вчиняє неочікуваний вчинок із фатальним наслідком» [174, с. 50].

За результатами дослідження, елементи провокуючої поведінки з боку постраждалої (скривдженої) особи від насильницьких дій спостерігались: при вчиненні фізичного насильства – у 44,9%; психічного насильства – у 48,8%; сексуального насильства – у 53,5%; економічного насильства – у 95,6% (Додаток Г, пит. 23, с. 518–519).

Провокація з боку потерпілого може бути виражена в одній із таких форм: насильство, знущання, тяжка образа, інші протиправні й аморальні (в тому числі такі, що мають систематичний характер) дії чи бездіяльність потерпілого

[1, с. 137]. Більш точно віктимологічну провокацію визначає Е.Л. Сидоренко, сутність якої вона спостерігає в аморальній чи протиправній поведінці потерпілого, що негативно сприймається суб'єктом та викликає його відповідну реакцію у вигляді злочину [177, с. 38].

Чимало насильницьких злочинів виникають лише інколи і не стільки через злочинця, скільки через потерпілого. Тобто можна стверджувати, що існує поведінка, яка певним чином «викликає» насильницький злочин. Ця поведінка суперечить загальноприйнятим нормам моралі та правилам етикету суспільства, а тому спричиняє обурення і засудження з боку більшості громадян та є аморальною.

Вона виявляється у сексуальній розпусті потерпілих, порушенні подружньої вірності, створенні різних інтимних інтриг, розпаленні негативних потягів і бажань, у насміханні або шантажуванні злочинця, на що ще свого часу вказував В.В. Вандишев [169, с. 8].

На наш погляд, сприяюча поведінка може також проявлятися у зневажливому ставленні до інших, занедбаності, втраті людської подоби, перебуванні у беспорядному стані, веденні паразитичного способу життя, пияцтві тощо.

Як зазначають І.Г. Богатирьов та М.О. Ларченко, часто потерпілі самі знаходяться у нетверезому стані або вживають спиртні напої разом із майбутніми злочинцями [502, с. 27]. Крім того, за аморальну поведінку ганьбили насильників, спричиняли духовні страждання і дискомфорт. Не дивно, що таке ставлення до винних викликало у них почуття презирства і ненависті, яке з часом акумулюється, а згодом виливається у насильницьке посягання із фатальними наслідками.

Отже, можемо зробити висновок, що аморальна поведінка потерпілих, як правило, характерна для жінок. Більше того, вона може мати двоякий характер: проявитись як в активній, так і в пасивній формі поведінки.

Багато науковців-кримінологів зазначають, що при вчиненні насильницьких злочинів елемент провокації жертви яскраво відображений,

зазвичай, у вигляді агресивно-віктимної поведінки [178, с. 32; 223, с. 87; 222, с. 58].

Для потерпілих цієї категорії властиве навмисне створення конфліктної ситуації. Під час такого конфлікту вони поводяться зухвало, підвищують емоційну напругу. Характерною особливістю такої поведінки є те, що потерпілі, не вагаючись, досить швидко переходять від принижень і погроз переважно до інтенсивних агресивних дій і здійснюють напад на злочинця, не замислюючись над наслідками. Така поведінка реалізує притаманне їм особистості антигромадське налаштування.

Аналізуючи наведене, можна припустити, що поведінка жертви насильницького злочину буває, як правило, двох видів – позитивною та негативною. Позитивна проявляється у вигляді нейтральної та перешкоджаючої поведінки, а негативна – аморальної й агресивно-протиправної.

Як зазначають К.К. Платонов та Г.Г. Голубев, найбільш віктимними формами поведінки виступають саме аморальна та агресивно-протиправна. Вірогідно, що певну віктимність несе в собі і перешкоджаюча поведінка, яка стає перешкодою насильнику для задоволення своїх потреб. Тому у кожному конкретному випадку потрібно оцінювати обстановку вчинення посягання, відповідність сил та доцільність дій перед тим, як чинити опір насильникові. Адже інколи краще простежити за злочинцями, запам'ятати їхні прикмети і якнайшвидше повідомити про злочин у міліцію [256, с. 26].

Враховуючи соціально-демографічні ознаки, морально-психологічні властивості, взаєностосунки потерпілого та злочинця, а також поведінку жертв насильницьких злочинів, можна провести певну типологізацію осіб, які є жертвами насильницьких злочинів:

- 1) за формою взаєностосунків між учасниками криміногенного конфлікту:
 - а) жертви родинно-побутових стосунків. Це особи, що постраждали від насильницьких дій члена родини чи близького родича, а також сусідів;
 - б) жертви професійно-випадкових стосунків. Особи, які потерпіли від кримінального насильства знайомих, колег по роботі та випадкових знайомих;

в) жертви за відсутності будь-яких соціальних зв'язків. Зазвичай, це особи, що постраждали від кримінально-насильницької поведінки сторонньої особи;

2) за типом поведінки:

а) жертви, що перешкоджають поведінці насильника. Це, зазвичай, особи, схильні до опору насильнику;

б) нейтральні жертви. Поведінка таких відзначається стриманістю та зайняттям нейтральної позиції у розвитку криміногенного конфлікту;

в) жертви з аморальною поведінкою. Такі особи, як правило, провокують насильника на вчинення злочину своєю активною чи пасивною поведінкою, яка в основному зводиться до порушень норм моралі та етикету;

г) жертви з агресивною чи протиправною поведінкою. Для таких осіб властива поведінка, яка провокує насильника на вчинення злочину через поводження, яке має агресивний характер чи порушує правові норми, та однозначно спрямована на насильника;

3) за формою кримінального насильства (за результатами дослідження особових справ засуджених за насильницькі злочини):

а) жертви фізичного насильства. Це, як правило, неодружені особи віком від 20 до 28 років, здебільшого чоловічої статі, хоча останнім часом зростає тенденція до вчинення фізичного насильства щодо жінок. Низький освітній рівень зумовлює незайнятість працею цієї категорії потерпілих. Серед них переважно безробітні, тимчасово непрацюючі, робітники та працівники, що також свідчить про достатньо низький статус на «соціальних щаблях» суспільства. Песимізм, почуття невдало налагодженого життя, нещасного життя супроводжується алкоголізацією та психологічною конфліктністю. Здебільшого перебувають у близьких стосунках із кривдником. Для них характерними є невірноваженість (22,4%) попри позитивну характеристику (64,2%) (Додаток Г, пит. 21, с. 516-517).

Агресивна поведінка, нестриманість, невміння реально оцінити співвідношення сил та нездатність передбачити можливі наслідки нерідко призводять до настання тяжких наслідків;

б) жертви сексуального насильства. Особи віком від 14 до 24 років, як правило, жіночої статі, що реалізувались у шлюбних стосунках. Освітній рівень коливається в межах неповної середньої освіти та вищої, що обумовлює такі ж коливання у зайнятості: від студентської молоді до підприємців, від безробітних до працевлаштованих. Часто вживають алкоголь, який викликає у них оптимізм щодо неможливості настання негативного наслідку. Таким особам притаманна неврівноваженість (39,1%) попри позитивну характеристику (48,6%) (Додаток Г, пит. 21, с. 516-517).

Особливостями сексуального насильства як екстремального стресора є те, що його жертви опиняються в ситуації складного взаємозв'язку правових, медичних, соціальних, культурних проблем. Взаємодія чинників і неоднозначність причин вчинення згвалтування призводить до численних міфів і установок щодо ситуацій і поведінки жертв, що часто стає причиною вторинної віктимізації і значно ускладнює, а подекуди й відкрито перешкоджає отриманню постраждалій особі адекватної і своєчасної допомоги. На основі цього О.А. Кравцова робить обґрунтований висновок про те, що соціальні уявлення про згвалтування істотно впливають на інтенсивність і динаміку реакції постраждалої особи [417, с. 143].

Легковажність, завищена самооцінка, довірливість нерідко обумовлюють наявність аморальної поведінки, а фізична слабкість – їхню вразливість. Як правило, насильник – особа із близького оточення;

в) жертви психічного насильства. Одружені особи віком від 16 до 28 років здебільшого жіночої статі. Низький освітній рівень свідчить про те, що більшість із них робітники, здобувачі освітнього рівня та працівники села. Таким особам характерний невисокий культурний рівень, неврівноваженість (35,1%) попри позитивну характеристику (55,4%) (Додаток Г, пит. 21, с. 516-517).

Збудливість, допитливість, наївність, нестабільність настрою формує нездатність контролювати і стримувати свою поведінку. Фізична слабкість, демонстрація необачної, легковажної поведінки спричиняє їхню вразливість. До цієї групи належать особи, які не здатні правильно оцінювати ситуацію. Вживають алкоголь. Із насильником здебільшого перебувають у сімейно-побутових та професійних стосунках;

г) жертви економічного насильства. Одружені особи віком від 20 до 32 років як чоловічої, так і жіночої статі. Освіта – незакінчена вища або вища, можуть бути безробітними, перебувати на утриманні держави, працівники села чи безробітні. Вживання алкоголю посилює у них відчуття довірливості та податливості, переконливості щодо добрих намірів злочинця. Таким особам характерна врівноваженість (23,6%) та позитивна характеристика (69,6%), про що свідчать результати дослідження особових справ засуджених за насильницькі злочини (Додаток Г, пит. 21, с. 516-517). Відрізняються високим рівнем домагань, користолюбством, врівноваженістю, моральною стійкістю, завбачливістю. До цього типу належать жертви злочинів, поведінка яких має нейтральний або позитивний характер, але призводить до заподіяння шкоди. Жертва з насильником, як правило, перебуває у різноманітних стосунках: від незнайомих до сімейно-побутових.

Підсумовуючи наведене, можна констатувати: особистість жертви кримінального насильства характеризується комплексом достатньо стабільних типових соціально-демографічних та морально-психологічних ознак, які при взаємодії із зовнішніми чинниками обумовлюють підвищену можливість індивіда стати жертвою кримінально-насильницької поведінки, оскільки більшість із них мають віктимний характер та схожі із характерними ознаками злочинця. Більше того, аналіз взаємостосунків злочинця і потерпілого дозволив встановити основні сфери профілактики насильницьких злочинів, а доповнюючи дослідження інформацією про поведінку потерпілого, ми визначили основні віктимні форми поведінки особи, яка є жертвою насильницьких дій.

Отже, жертвами кримінального насильства стають чимало осіб різного віку та статі, наділені певними віктимологічними характеристиками, що витікають із особливих міжособистісних стосунків та притаманних якостей. Віктимологічні ознаки жертви насильницького злочину виконують важливу роль у вирішенні низки правових питань, пов'язаних із притягненням винного до кримінальної відповідальності, у виборі засобів відновлення порушених прав та законних інтересів потерпілих, а також у профілактиці їх повторної віктимізації.

2.5. Детермінація кримінальної насильницької поведінки особи

На сьогодні теоретичні знання про причини, які породжують насильство, та умови, що сприяють цьому, механізм його впливу, а також міра обмеження особи із різною повнотою аналізуються у багатьох науках та наукових напрямках у контексті свого предмета та методу. Але водночас реальна дійсність потребує синтезу знань, які стосуються насильства, та системного підходу.

Автори концептуальних досліджень проблем причинності у кримінології наголошують, що злочинна поведінка, як і будь-яка інша, підпорядковується закону причинності. Злочинна сексуальна поведінка особи теж має об'єктивні та суб'єктивні причини. Крім того, для різних категорій досліджуваних нами злочинів, у яких знаходять вияв різні форми насильницької поведінки, характерним є особливий комплекс умов, що теж впливають на поведінку злочинця. Важливим елементом цього механізму є особлива специфіка причинних зв'язків щодо різних форм прояву насильства.

Якщо уявити весь комплекс детермінантів, що впливають на особистість злочинця, як певну систему взаємообумовлених елементів, то цими елементами будуть: 1) правова система; 2) соціально-економічне становище суспільства; 3) морально-психологічний клімат; 4) сімейно-побутова сфера; 5) виховання дітей та молоді, в тому числі культурне, правове та статеве.

Існування і прояви кримінального насильства визначаються загалом тими ж причинами й умовами, що й вся злочинність. Але коло та інтенсивність низки криміногенних явищ і процесів є специфічними, пов'язаними, зокрема, з напругою у суспільстві та мікросередовищі, стереотипами поведінки, що склались, уявленнями про дозволеність насильства в ньому.

Як слушно зазначають А.А. Деркач, В.І. Жукова та Л.Г. Лаптева, насильство – невід'ємна частина суспільного буття. Його коріння сягає біосоціальної природи людини. Людська агресивність з давніх-давен, як і її соціальність, є заходом боротьби за виживання, у процесі якої вона не гасне, а набуває характеру насильства з метою задоволення насамперед надбіологічних, соціальних потреб у статусі, престижі, самоствердженні [164, с. 358].

Відомий кримінолог А.П. Закалюк наголошує, що, зважаючи на складність низки положень теорії детермінації та неможливість через високий рівень наукової абстракції перевірити їх емпіричним шляхом, чимало питань пізнання та розуміння детермінації суспільних процесів та утворень ще не утвердилися, не отримали надійної і точної інтерпретації у галузевих науках, зокрема в кримінології. Відтак подекуди через незнання або складність пізнання пропонуються спрощені підходи, ігноруються вимоги точності та предметності [62, с. 184]. Прикладом такого підходу є зведення системи і механізму детермінації до комплексу чинників без точного та предметного визначення їх складових та функціональної детермінуючої ролі останніх.

Більш детально слід розглянути механізм злочинної поведінки, що запропонував В.М. Кудрявцев. Прийнято вважати, що вчинення злочину не відбувається спонтанно; воно майже завжди підготовлено за більш-менш тривалий період виникнення мотивів, через планування діяння та прийняття рішення про його здійснення. Отже, механізм умисного злочину, як найбільш повний, включає три основні блоки: 1) мотивацію злочину; 2) планування злочинних дій; 3) виконання злочину (при цьому враховується вплив різноманітних психічних станів і процесів, зовнішнього середовища, прийняті людиною рішення та зворотні зв'язки) [157, с. 33–34].

Цілковито обґрунтовано провідне місце у системі детермінації конкретного злочину відведено у кримінологічній літературі причинній детермінації, що також дає можливість говорити про коректність застосування терміна «механізм» для опису конкретного злочину, оскільки в «механізмі» рух одних елементів є причиною руху інших – наслідку. Питання про «механізм» дії чинників злочинності, конкретних причин і умов, що призводять до злочинного результату, ще й досі залишаються недостатньо дослідженими і стають предметом численних суперечок. Його вирішення має не тільки важливе теоретичне, а й практичне значення. Розуміння причинних зв'язків дає можливість виявити глибинний «механізм» явищ, тобто отримати знання про те, які явища і процеси навколишнього середовища породжують конкретне явище, за яких саме умов воно може виникнути, які існують сили, що сприяють цьому, і як на нього впливати з метою недопущення.

Механізм вчинення конкретного злочину є відкритою системою, як і усі системи, що існують у реальному світі. Відповідно, на розвиток взаємодії його елементів, що призводить до злочинного результату, впливає сила-силенна чинників. Однак вплив цих чинників неоднаковий, що дає можливість виокремити серед них основні детермінанти. З метою найбільш ефективного і конкретного дослідження механізму вчинення злочину в науці розглядаються тільки основні детермінанти злочинів [30, с. 38].

Детермінація – це своєрідна форма спрямованого зв'язку, коли один об'єкт визначає інший, можливо, ще не обумовлює і тим більше не спричинює його, але між ними є детерміністична залежність. Як зазначає Я.Ф. Аскип, «детермінізм означає зв'язок, що проявляється у залежності речей (їх властивостей і відносин між ними, подій, процесів, станів), у їх існуванні та зміні від будь-яких чинників» [16, с. 130]. На думку А.П. Закалюка, основною рисою детерміністичного зв'язку між об'єктами (подіями, процесами, явищами) є наявність залежності між ними, одного від іншого, а реально – одного від інших об'єктів [62, с. 186].

Щоб побудувати ефективну систему профілактичних заходів, необхідно встановити, на що вони повинні бути спрямовані. Саме для цього потрібно знати, з яких етапів складається причинний ланцюжок, що веде до злочинного результату. Однак перед тим, як перейти до з'ясування механізму дії причин і умов, що зумовлюють індивідуальну насильницьку поведінку, потрібно розкрити питання детермінації злочинності як складного соціального явища.

Очевидно, що класифікація детермінантів конкретного злочину цілком придатна і для градації причин насильства. Як правило, загальні причини злочинності визначаються за її природою. Злочинність – соціальне явище, результат соціальних суперечностей. І оскільки суспільство у своїй організації системне, так і причини злочинності (криміногенні детермінанти) утворюють, на думку науковців, своєрідну систему, або безліч складових компонентів [329, с. 36].

Відповідно до цього детермінація насильницької поведінки – це сукупність явищ, процесів, фактів, проявів, із якими вона взаємопов'язана та якими обумовлена. Процес детермінації становить складну взаємодію різних форм зв'язків: не тільки причинних, а й функціональних, статистичних, системно-структурних, зв'язків станів та інших.

Системно-структурний зв'язок – це зв'язок однієї соціальної системи з елементами іншої - більш високого рівня (насильницька злочинність пов'язана з елементами системи насильницьких проявів, яка є ширшою за систему злочинів).

Причинний ланцюг, який пояснює індивідуальну насильницьку поведінку, є доволі складним й різноманітним, тому його можна зрозуміти, лише використовуючи знання низки наук – філософії, психології, соціології, правознавства тощо.

Слід виокремити три основні ланки у причинному ланцюгу, який призводить до протиправних вчинків. Перша охоплює те, що передусе злочинному діянню, тобто період формування особистості злочинця та взаємодію її з конкретною життєвою ситуацією. Друга пов'язує причину і

наслідок, особистість злочинця із його волею та свідомістю. Третя (наслідок) включає розвиток причинного зв'язку від акту протиправної поведінки до появи злочинного результату. Саме такої точки зору дотримується і більшість учених, які займались вивченням цього питання [203, с. 119; 206, с. 60–61].

Зазначені терміни належать до теорії детермінації та її складової – теорії причинності. Важливою умовою правильного розуміння сутності та застосування цих термінів є їхнє вживання у будь-якій науці, включаючи кримінологію, у тому значенні, яке їм надають теорії детермінації та причинності. На жаль, цієї важливої умови часто не дотримуються кримінологи, які надають наведеним термінам дещо іншого значення [62, с. 187].

Відповідно до зазначених теорій причиною називають явища (системи), які породжують, продукують інші явища (системи) – наслідки. Тобто між причиною і наслідком є генетичний, продукуючий зв'язок. У тлумачних словниках слово «причина» зазвичай етимологічно пов'язується з дієсловом «вчиняти», тобто робити, творити, виробляти.

Серед українських кримінологів побутує єдина думка щодо загальної системи детермінації злочинності, яка відтворює загальнотеоретичні положення стосовно зумовлення соціальних процесів та явищ.

Зокрема, А.П. Закалюк став прихильником концепції зумовлення злочинності, яка ґрунтується на загальній теорії причинності, точному розумінні єдино продукуючої ролі причини, побудови причинного «ланцюга», в якому виокремлюється безпосередня причина людського вчинку, зокрема злочинного, у вигляді певного соціально-психологічного ставлення до останнього, що відображає спрямованість особистості.

Учений вважає, що детермінація злочинності - це багаторівнева система, елементи якої на різних рівнях (загальносоціальному, окремих видів суспільних відносин, окремих соціальних груп, мікросередовища, окремої особи) виконують різну функціональну роль. За своєю природою вони належать до предмета різних наук: економіки, соціології, політології, психології, права, теорії управління, психофізіології, психіатрії тощо), які у системі своїх понять і

термінів визначають сутність цих елементів. Кримінологія оцінює їхню роль як чинників злочинності [62, с. 14].

Отже, кримінальна насильницька злочинність, як і її детермінація, – це системний феномен. Закономірності детермінації злочинності як детермінуючої системи виявляються певною мірою і в системах детермінації різновидів злочинності, а зазначені системи в сукупності – у комплексі детермінанта окремого злочину. Водночас кожен різновид злочинності має свої особливі детермінанти, як і кожен конкретний злочин – свої, властиві окремо тільки йому чинники. У цьому проявляється відомий діалектичний взаємозв'язок між загальним, особливим та окремим.

Вважаємо, що існуючі у кримінологічній літературі суперечки і протиріччя з приводу сутності та змісту сторін причинного комплексу злочинності є безпредметними. Вивчення детермінації кримінальної поведінки є безперспективним і незмістовним без урахування специфічних характеристик та граней кожного із запропонованих підходів у взаємозв'язку та сукупності.

Як констатує І.Б. Медицький, нерідко трапляються злочини, в яких безпосередньо спостерігається тісний зв'язок людини із зовнішньою ситуацією (наприклад, вчинення вбивства у відповідь на образу з боку потерпілого). Конкретна ситуація породжує вольовий акт не безпосередньо, а лише у взаємодії із людською особистістю, співвідносячись із її інтересами, поглядами, особливостями психіки, звичками тощо. Людина як індивід, вступаючи у взаємодію із конкретною зовнішньою ситуацією, характеризується не тільки певними соціальними рисами члена суспільства, а й своїми неповторними психічними та фізичними особливостями [201, с. 29].

Можемо зробити висновок, що у кінцевому результаті детермінація усіх вчинків (у тому числі насильницьких) зводиться до взаємодії особи з оточуючим її середовищем. Саме у цих двох напрямках необхідно вести пошук особливості детермінанта насильницької поведінки. На основі дослідження специфіки особи насильницьких злочинів встановлюємо той комплекс ознак, які дають можливість зробити висновки про ті чи інші дефекти такої особи,

характер рушійних мотивів поведінки, зміну особистих якостей у зв'язку з негативним чи позитивним впливом тощо. Узагальнення та оцінка цих даних уможливить визначення конкретних групи ознак особи, що лежать в основі суб'єктивних детермінантів злочинів насильницької спрямованості.

Найперше необхідно з'ясувати складову понятійного апарату, який у вітчизняній кримінологічній літературі трактується доволі неоднозначно.

На нашу думку, загалом можна виокремити два основні підходи до розуміння причин і умов існування та розвитку злочинності, в межах кожного з яких, залежно від чинника, взятого за основу, надаються свої визначення категорій, що розглядаються.

Відповідно до першого підходу причини та умови злочинності поділяються на об'єктивні та суб'єктивні і пояснюються соціальними явищами. При цьому об'єктивні причини та умови існують незалежно від волі та свідомості людей, їх не можна видалити, але можна блокувати, частково нейтралізувати або знизити їхні негативні наслідки, тобто вони піддаються визначеному контролю та впливу. Суб'єктивні причини та умови визначаються цілеспрямованою діяльністю людей, а, відповідно, залежать від неї, будучи, як правило, результатами недоліків цієї діяльності [193, с. 6–7].

Враховуючи беззаперечність наведеного аргументу, прихильники цього підходу при визначенні причин злочинності як «комплексу протиріч, які належать до суспільства загалом чи, точніше, до різних сфер суспільного життя» [151, с. 74], уточнюють, що джерелом злочинної поведінки «можуть слугувати не будь-які соціальні протиріччя, а лише соціальні деформації, тобто такі протиріччя, які стають гальмом суспільного розвитку, соціального прогресу» [153, с. 11]. До них можна віднести: обмеження волі, соціальну несправедливість, дегуманізацію [233, с. 198], протиріччя соціального інституту сім'ї та ін. [41, с. 78].

Згідно зі судженням В.М. Кудрявцева, суспільні протиріччя неминуче позначаються на особистості, формують позитивний або антигромадський спосіб життя, подекуди до протилежно спрямованих поглядів. Це призводить до

тимчасової або стійкої неузгодженості особистості із середовищем, яка лежить в основі більшості форм злочинної поведінки [439, с. 289–290]. Особистість здійснює у сфері можливостей своє призначення, свій сенс, тобто вона не просто «пливе за течією» детермінуючого ходу речей, але, навпаки, використовує можливий взаємозв'язок, закономірність світу у своїх цілях, для вирішення своїх завдань в руслі свого сенсу [437, с. 198].

У детермінації різноманітних форм соціального насильства саме незадоволені соціальні потреби виконують особливу роль. Якщо незадоволена нагальна потреба (у їжі, продовженні роду, захисті від холоду і т. д.) призводить до «боротьби за існування», то незадоволена соціальна потреба – до «надборотьби за надіснування». Загалом «насильство виникає тоді, коли утворюється перешкода для повної соматичної чи духовної реалізації потенцій людини» [40, с. 78].

Аналіз наукової літератури свідчить, що серед значної кількості чинників, що впливають на формування насильницької поведінки, слід назвати регрес у соціально-економічному розвитку держави. Спрямованість поведінки людей визначається характером суспільних відносин, які, своєю чергою, складаються з низки міжособистісних відносин – сімейних, побутових, тих, що пов'язані з рівнем життя членів суспільства, їх ставленням до позитивних і негативних проявів. При дедалі більшому погіршенні рівня життя людей їхня поведінка деформується, в ній з'являються кримінально значущі ознаки, дії набувають злочинної спрямованості.

Відповідно до другого підходу причини та умови злочинності пояснюються через суб'єктивну сферу життя людини, соціальної групи, суспільства. На думку Н.Ф. Кузнецової, причини злочинності визначаються як система соціально-психологічних негативних явищ у вигляді традицій, звичок, моралі [121, с. 88], а також соціально-економічних процесів [119, с. 103–117]. При цьому до умов, що сприяють криміногенному формуванню особистості, належать такі явища, як негативний вплив сім'ї, близького оточення, недостатність шкільного, виробничого, побутового виховання, різного роду

організаційно-управлінські упущення та прорахунки. Таку позицію поділяють чимало дослідників. Наприклад, Т.М. Кропалева вважає, що насильство над дітьми призводить до деформації розвитку особистості, формування у них таких властивостей, які визначають ворожу і агресивну поведінку підлітків як звичні способи їх життя і стосунків з іншими [415, с. 113].

Б. В. Волженкін вбачає соціальні характеристики особистості (антисоціальна установка, моральні протиріччя, нестійкість) як основну причину злочину [36, с. 159–175].

Щодо умов насильницької поведінки, то вони, вважаємо, в межах цієї концепції розглядаються як такі, що не породжують злочинності, проте впливають на процеси її утворення, беруть участь у її детермінації, допомагаючи при цьому реалізації злочинного діяння. До них належать як природні, так і соціальні та технічні чинники.

Умови, будучи пов'язані із основними складовими людського буття, відповідно, поділяються на об'єктивні та суб'єктивні. До суб'єктивних умов злочинності прийнято відносити соціально-психологічні властивості особи (риса характеру, темперамент, вік), до об'єктивних – недоліки організаційного та технічного характеру, що підтримують дію об'єктивних та суб'єктивних причин насильницької злочинності.

Р. А. Баймурзаєва і С. Б. Баймурзаєв цілком обґрунтовано до умов злочинності відносять «різного роду організаційно-управлінські упущення і прорахунки, недоліки правового, технічного порядку, що підтримують дію суб'єктивних причин злочинів» [17, с. 6].

У цьому випадку, якщо причини злочинності – це негативні явища, які породжують її, то умови злочинності – це явища, що сприяють їх дії. Серед умов злочинності зазвичай виокремлюють об'єктивні та суб'єктивні, або зовнішні й внутрішні. Такий поділ дає можливість у кожному конкретному випадку встановити умови впливу на людську поведінку зсередини і вплив внутрішніх, особистих особливостей індивіда на його вчинки.

Розглядаючи насильницьку поведінку як соціальне явище, слід мати на увазі, що оцінка одних явищ як причини, а других – як умов завжди матиме відносний характер. У різних випадках одне і те ж явище може виступати або причиною, або умовою.

На нашу думку, надання будь-якому з двох визначених підходів стосовно детермінанта кримінальної насильницької поведінки статусу єдино правильного і «робочого» є не виправданим. Вважаємо, що внаслідок їх різноплановості кожне із наведених бачень причин і умов насильницької поведінки особи стосується своїх аспектів, розкриває різні сторони та грані одного явища, а відтак необхідний комплексний їх аналіз як цілісної системи.

При цьому слід враховувати і багатоманітність причин і умов насильницької поведінки, їх паралельність та одночасне існування, внаслідок чого виокремити яку-небудь одну або навіть декілька з них як причину кримінальної поведінки неможливо.

Отож, цілком слушним є твердження С.Ф. Овчиннікової, що «всередині комплексного явища, яке становить причини злочинності, неможливо виділити явища, які є тільки причиною або тільки умовою, у процесі змінних функцій, які вони здійснюють за різних обставин» [154, с. 15].

У кримінологічній літературі розрізняють найрізноманітніші класифікації причин та умов злочинної поведінки, виділені за всіма можливими критеріями: об'єктивні й суб'єктивні [340, с. 124]; матеріальні та ідеологічні [312, с. 136]; повна та специфічна причина, причини, пов'язані із протиріччями соціального розвитку, пов'язані з конкретною особистістю [104, с. 118]; причини різних соціальних рівнів функціонування, причини, укорінені в різноманітних сферах суспільного життя та ін. [306, с. 118].

Підтримуємо прихильників комплексної теорії причин злочинності, відповідно до якої девіантна та злочинна поведінка базується не на одній, а на багатьох причинах, що формують певний фізичний, психологічний і соціальний тип особи.

Психоаналітики розглядають людину як асоціальну істоту, яка повинна бути «приручена» у процесі соціалізації. Отже, злочин – це дефект виховання. Як зазначає Г.Ф. Хохряков, виховання, яке має на меті навчити людину жити у злагоді з навколишнім світом, формує певний механізм поведінки, який може бути вдалим чи невдалим, сприяти вчиненню протиправних дій або, навпаки, допомагати знаходити безконфліктні способи вирішення проблемних ситуацій, що допомагають пошуку компромісів у конфліктних ситуаціях [283, с. 177].

У межах соціально-психологічного напрямку досліджень виокремлюють такі причини злочину: опанування індивідом асоціальних ціннісних установок (теорія навчання, теорія диференційованого зв'язку); недоліки соціалізації, що призводять до нездатності вирішувати внутрішні конфлікти через відсутність етичної основи, яка закладається в дитинстві за допомогою зовнішнього контролю (теорія контролю, теорія соціальних зв'язків) [120, с. 147].

Соціологи виокремлюють такі основні причини злочинності:

- вплив делінквентної субкультури (теорія субкультур);
- конфлікт культур, що переростає у внутрішній конфлікт, коли людина, яка причетна до різних соціальних груп, відчуває суперечливі вимоги до власної поведінки (теорія конфлікту, теорія дисонансу).

Відповідно до антрополого-біологічної моделі злочинця розуміють як фізичного або психічного виродка. Причиною як потворності, так і злочинної поведінки такої людини є різні природжені аномалії (анатомо-фізіологічні або психічні дефекти з генетичною зумовленістю) або набуті дефекти внаслідок перенесених захворювань. Метод боротьби зі злочинною поведінкою такої людини – примусове лікування або ізоляція від суспільства [120, с. 148].

У сучасному трактуванні ця модель злочинця дещо змінилася порівняно з уявленнями Ч. Ломброзо про «природженого злочинця». На думку сучасних представників біологічного напрямку, в кримінології існує постійна взаємодія між спадковими чинниками і чинниками навколишнього середовища. Навколишнє середовище розуміють не лише як природне середовище, але й як

сукупність усіх соціальних умов. Особистість є єдиним цілим, що поєднує природні задатки і змінні навколишнього середовища.

Представники психопатології та клінічної кримінології зокрема (Ч. Ломброзо) вбачають причини злочину в нездатності злочинця відчувати страх перед покаранням або внаслідок природжених ушкоджень мозку, або недоліків виховання у сім'ї в ранній період життя; в особливому типі кримінальної особи, яка поєднує в собі надмірний егоцентризм, агресивність, емоційну байдужість, неспроможність до адаптації, а також імпульсивність, упертість, недовірливість, агресивність, байдужість до думки інших [345, с. 103].

Сучасні кримінологи визнають важливість психологічного аспекту, що вимагає пошуку й визначення особистісних детермінантів злочинної поведінки. При цьому доцільно вирізнити методологічний та методичний аспекти:

- методологічний аспект передбачає при кримінологічному дослідженні використовувати знання зі сфери психології про закономірність формування особи загалом і особи, яка вчиняє насильство, зокрема;
- методичний аспект зумовлює пошук адекватного предмета вивчення особи, яка вчиняє злочин, інструментарію дослідження [187, с. 124–129].

Розглядаючи детермінацію кримінальної поведінки, О.А. Назаров зазначає основні вихідні принципи аналізу проблеми, прийняті в сучасній психологічній науці.

1. Кримінальна поведінка, як і поведінка в нормі, є багатофакторною, вона не є наслідком однієї або навіть декількох причин. Соціальні й біологічні чинники стають детермінантами кримінальної поведінки не самі собою, а інтегруючись в індивідуально-психологічних якостях злочинця.

2. Кримінальна поведінка відрізняється від соціально-позитивної як за змістом спрямованості, так і за психорегулятивними особливостями. Для поведінки більшості злочинців характерні соціально-ціннісна дезадаптація і дефекти саморегуляції.

3. Злочинна поведінка здійснюється на основі зняття індивідом своєї соціальної відповідальності за допомогою механізму захисту (самовиправдовування) мотивації, знецінювання загальноприйнятих цінностей [186, с. 51–52].

Прихильники теорії агресії вважають злочинну поведінку реалізацією природженого інстинкту агресії (К. Лоренц) або Танатоса – інстинкту смерті (З. Фрейд), а також результатом недостатнього розвитку центрів гальмування в корі головного мозку у психопатів.

У кримінально-правовій моделі особистість злочинця постає як суб'єкт, який, зазвичай, вчиняє злочин через власне рішення, що може бути усвідомленим або неусвідомленим, але воно завжди існує, і тому злочинний акт, у більшості випадків, завжди є продуктом вільної волі. Окремо беруть до уваги також ті випадки, коли порушення вчинено особою, яка не може вважатися суб'єктом вільної волі через психічну хворобу чи інші особливі стани. Ці випадки поєднуються у понятті «неосудність». А у випадках, коли злочин було вчинено за умов певного тиску ззовні, беруть до уваги поняття «пом'якшуючі вини обставини» і «обставини, що виключають кримінальну відповідальність». Відповідно до кримінально-правової моделі, оскільки злочинець – це свідомо діючий суб'єкт, суспільство має повне право оцінити його вчинок і покарати згідно із законодавством: від умовного засудження і стягнення штрафу до довічного ув'язнення чи смертної кари [204, с. 21–22].

У комплексному вивченні взаємозв'язку і взаємодії особистості з різними чинниками навколишньої дійсності найбільш ефективною та перспективною, на нашу думку, є класифікація, пов'язана з розглядом причинного комплексу кримінальної насильницької поведінки на трьох взаємопов'язаних рівнях: перший рівень – соціальне середовище (макросередовище) загалом; другий – безпосередні чинники формування особистості (мікросередовище) і третій – сама особа, яка взаємодіє з конкретною життєвою ситуацією. При цьому для конкретизації сутності сторін, які становлять цю класифікацію, при збереженні змісту можлива «формальна» заміна понятійного апарату. Тобто причини і

умови кримінальної насильницької поведінки слід розглядати на загальносоціальному (філософському), конкретно-соціальному та індивідуальному рівнях.

Досліджуючи проблему причин насильницької злочинності на найбільш високому – загальносоціальному (філософському) – рівні, можна стверджувати, що, хоча у різних соціально-економічних формаціях, за різних історичних умов причини злочинності не однакові, все ж їх пояснення має дещо спільне: в основі цих причин завжди лежать об'єктивні соціальні протиріччя. Зокрема, на думку С.В. Федяєва, у реальному житті існує не односторонній вплив середовища на особистість, а взаємодія між ними. Це дозволяє констатувати, що злочин – це певний підсумок взаємодії між соціальним середовищем і особистістю [428, с. 98–99].

Кримінальне (злочинне) насильство, будучи специфічним, має своє і цілком певне смислове навантаження. Таким чином, можна говорити про комплекс детермінантів насильства, основними «фігурантами» якого є насильницькі злочини.

Слід погодитись із О.М. Джужою, що традиційно до чинників насильницьких злочинів відносять:

- 1) негативний вплив мікросередовища;
- 2) пияцтво. Особи, які перебувають у стані сп'яніння, вчиняють 63% убивств і 65% умисних тяжких тілесних ушкоджень;
- 3) неприязні міжособистісні стосунки. До 70% убивств вчиняється на побутовому ґрунті, 16% – із хуліганських спонукань. В окремих регіонах побутові мотиви практично повністю визначають характер тяжких злочинів проти життя і здоров'я;
- 4) конфліктні ситуації, які передували вчиненню насильства. В одних випадках вони є результатом розвитку тривалих неприязних стосунків, в інших виникають раптово. У будь-якому разі значну роль виконує поведінка потерпілого, яка слугує віктимогенним чинником. Аналіз даних про особу потерпілих свідчить, що на момент убивства 65% з них були у нетверезому

стані, причому 39% розпивали спиртні напої разом із своїми кривдниками, а 4,5% потерпілих були ініціаторами бійок чи образ. Проте умисел на вчинення тяжких злочинів проти життя і здоров'я виникає, як правило, у процесі розвитку самої конфліктної ситуації. Злочини у більшості випадків попередньо не готуються. Раптове виникнення умислу спостерігається у 84% убивств. Знаряддями цих злочинів часто стають предмети, що випадково потрапили під руку убивці (41%), мисливські рушниці (11–13%) і холодна зброя (12–13%) [99, с. 93].

Варто зауважити, що детермінація віктимності значною мірою збігається з детермінацією злочинності. У цьому сенсі слід виокремити специфічний вид причинності – віктимологічний детермінізм. Одними із віктимогенних детермінантів є процеси десоціалізації, глобалізації, урбанізації та міграції. При цьому найбільш суттєвою детермінантою є десоціалізація особи в результаті негативних явищ і процесів.

О.М. Джужа виділяє також криміналізацію особи, що виявляється у зростанні питомої ваги злочинців, які негативно характеризуються за місцем проживання; у збільшенні кількості раніше судимих, а також непрацюючих і осіб, які не навчаються; у зростанні показника умовно засуджених і умовно звільнених; у збільшенні кількості осіб, визнаних судами неосудними у зв'язку із вчиненням суспільно небезпечних діянь проти життя і здоров'я громадян.

Крім того, існують недоліки у сфері розкриття насильницьких злочинів: не завжди проводяться огляди місця події за повідомленнями про вчинення злочинів; своєчасно не виявляються потерпілі серед осіб, які перебувають у розшуку як такі, що зникли безвісти; у процесі розслідування поверхнево вивчається поведінка потерпілого до вчинення злочину; недостатньо організований розшук злочинців за прикметами. Крім того, неповно використовуються свідчення потерпілих, очевидців злочину, інших свідків; у ланці міськрайлінорганів не відпрацьовано спеціалізації з розкриття злочинів проти особи; недостатньо ефективна система одержання інформації про процеси, що відбуваються в середовищі засуджених та осіб, що перебувають під

вартою, та їхні настрої і наміри; не завжди передається інформація у територіальні органи щодо осіб, які намагаються вчинити розправу над свідками, родичами, знайомими, сусідами [99, с. 95].

Слід звернути увагу і на недостатній контроль за засудженими у місцях позбавлення волі.

Наявними є також недоліки у здійсненні профілактики насильницьких злочинів – в аналітичних напрацюваннях відсутня чітко визначена спрямованість на виявлення якісних процесів, що визначають детермінанти, стан і тенденції розвитку насильницьких злочинів. Недостатньо використовуються можливості науково-дослідних установ і навчальних закладів МВС України; у підрозділах органів внутрішніх справ не завжди забезпечується комплексний підхід до розробки і вживання заходів щодо запобігання насильницьким злочинам; у процесі планування діяльності органів внутрішніх справ щодо профілактики цих злочинів не враховуються належною мірою можливості всіх служб, не забезпечується концентрація їх зусиль на вирішенні першочергових завдань.

Зокрема, 66,8% проанкетованих нами осіб погоджуються із думкою, що в органах внутрішніх справ на місцях відсутня правова література, присвячена проблемам насильницької поведінки, і це негативно впливає як на рівень обізнаності співробітників міліції щодо цієї проблеми, так і на рівень їх професійної майстерності (Додаток Б, пит. 81, с. 406).

Незважаючи на те, що лише 30% опитаних погоджуються із пропозицією, що з метою зниження рівня конфліктності у сім'ї, який є однією із причин насильства, у структурі ОВС доцільно ввести посаду психолога (консультанта) з проблем профілактики насильницької поведінки (Додаток Б, пит. 90, с. 52–53), доволі значний відсоток (70%) становлять ті, хто підтримує ідею про створення спеціальних груп фахівців (підрозділів) у правоохоронних органах нашої держави, які б спеціалізувалися на розкритті правопорушень (злочинів) на ґрунті насильницької поведінки (Додаток Б, пит. 87, с. 409).

Система реагування на заяви і повідомлення про побутові конфлікти не забезпечує вчасного запобігання злочинам; нерідко відсутній чіткий зв'язок між черговими частинами і дільничними інспекторами міліції, гнучкість і маневрування у керуванні наявними силами і засобами за потреби негайного реагування на сигнали про скандали, бійки, бешкетування; заяви і повідомлення про побутові конфлікти в багатьох органах внутрішніх справ розглядаються поверхнево. Однією з основних причин насильства серед молоді, на думку опитаних, є саме неефективні дії правоохоронних органів – 39,4% (Додаток Б, пит. 85, с. 408-409).

Незважаючи на об'єктивну можливість одержання інформації про виникнення конфліктної ситуації, робота щодо виявлення осіб, які допускають правопорушення в побуті, ведеться незадовільно.

Питома вага злочинів, вчинених на побутовому ґрунті, серед злочинів загальнокримінальної спрямованості з року в рік не перевищує 2%. Проте умисні вбивства та умисні тяжкі тілесні ушкодження, вчинені на побутовому ґрунті, становлять, відповідно, 22% та 56% від загальної кількості вчинених у 2009 р. умисних вбивств та умисних тяжких тілесних ушкоджень.

Упродовж 2009 р. органами внутрішніх справ було виявлено 4,5 тис. осіб, що вчинили злочини на побутовому ґрунті, серед яких 27% – особи, які раніше вчиняли злочини, близько 12% - жінки; 49% осіб вчинили злочини у стані сп'яніння [410].

На нашу думку, в індивідуально-профілактичній роботі не враховується потреба першочергового вживання заходів, спрямованих на усунення причин виникнення конфліктної ситуації. Відтак, зрозуміло, чому 79,8% проанкетованих погоджуються, що з'ясування реальних причин та умов проявів насильства зможе значно підвищити ефективність діяльності співробітників міліції у процесі здійснення профілактики правопорушень (Додаток Б, пит. 70, с. 401).

Величезне значення для виявлення й усунення чинників, що сприяють вчиненню злочинів, мають подання слідчих про усунення причин і умов, що сприяють вчиненню злочинів.

Однак цей інструментарій кримінально-процесуального права використовується практичними працівниками ОВС вкрай недостатньо. Основною причиною неповного виявлення причин і умов, неякісного розслідування кримінальних справ, на наш погляд, є гонитва за кількістю як показником роботи, а не якістю.

Відповідно до результатів проведеного нами опитування основними проблемами, які постають перед постраждалими від злочину, є те, що:

а) суспільство вважає насильство справою приватного характеру, воно не сприймається як злочин (77,6%);

б) особи, які постраждали від насильства, не отримують належної підтримки з боку органів прокуратури та судових органів (понад 70%);

в) особи, які постраждали від насильства, не отримують належної підтримки з боку соціальних працівників та недержавних громадських організацій (понад 85%) (Додаток Б, пит. 78, с. 404–406).

Очевидно, детермінанти насильницької злочинності мають свою специфіку, проте діють не самі собою, а в контексті зі соціально-економічними, політичними, культурологічними та іншими криміногенними чинниками.

Слід зазначити, що структурними елементами будь-якого конфлікту можуть бути різні особисті та індивідуальні особливості учасників таких конфліктів.

На наш погляд, залежно від сукупності криміногенних явищ, а також структури і процесів, що лежать в основі міжособистісних криміногенних конфліктів, насильницькі злочини (незалежно від форми прояву) можна поділити на чотири групи: 1) сімейно-побутові; 2) ситуаційні; 3) ті, що заздалегідь плануються; 4) патологічні.

Першу групу формують насильницькі злочини проти життя і здоров'я особи, основним типом мотиву яких є тривала побутова і сімейно-побутова

конфліктність між злочинцем і жертвою. Саме у сім'ї найчастіше трапляються випадки насильницької поведінки (43,3% респондентів) (Додаток А, пит. 18, с. 362).

Як зазначає В.Є. Боднар, у випадках кримінального насильства у сім'ї існують певні сталі чинники та закономірності, які проявляються у динаміці становлення та розгортання насильницької поведінки, у предметі та мотивах кримінального сімейного насильства та в особистісних особливостях сімейних агресорів [23, с. 159].

За результатами нашого дослідження, проявам кримінальної насильницької поведінки часто передують загострення та ускладнення конфлікту у зв'язку з одностороннім чи взаємним застосуванням фізичної сили для розв'язання конфліктних епізодів; у всіх криміногенних ситуаціях виявлено закономірність переходу від простих сварок до взаємних бійок і заподіяння ушкоджень.

З цього приводу О.В. Ковальова зазначає, що серед причин та чинників насильства в сім'ї можна виокремити соціально-культурні чинники (стереотипність уявлень щодо ролей в сім'ї та виховання дітей; високий рівень алкоголізації населення; поширення наркоманії), психологічні чинники (психічні розлади, високий рівень агресії, власний негативний досвід дитинства, низька самооцінка осіб), економічні чинники (зниження рівня життя певного прошарку населення, безробіття, соціально-побутова невлаштованість). Водночас, саме проблема насильства в сім'ї є причиною таких глобальних явищ, як безнаглядність та безпритульність дітей; зростання кількості розлучень; формування насильницького менталітету нації; жебракування; втрата загальнолюдських цінностей, любові та взаєморозуміння; а також виступає однією з передумов вчинення злочинів у суспільстві [87, с. 19–20].

Без сумніву, сімейно-побутові та насильницькі злочини детермінують недоліки у діяльності правоохоронних органів, місцевих органів влади, громадськості, пасивність близьких родичів стосовно запобігання насильницькій злочинності тощо.

Із наведеного можна зробити висновок, що криміногенна ситуація у сфері сімейно-побутових відносин загострюється через низку нових загальносоціальних чинників, які раніше були відсутні або діяли у більш м'якій формі, але, зрештою, призводять до вчинення насильницьких злочинів. Серед них виокремимо такі:

- низький матеріальний і духовний рівень життя переважної частини населення України, безробіття, що негативно впливають на соціально-психологічну атмосферу в сім'ї, істотно знижують її виховний потенціал;
- есоціалізація особи у процесі негативного сімейного виховання;
- труднощі в оволодінні професією та працевлаштуванні, соціальна дезінтеграції молоді, що призводить до втрати соціальних, ідеологічних та інших орієнтирів;
- відсутність налагодженої системи виховання та культурного дозвілля, зниження виховної ролі освіти, культури, моральності, трудових колективів, громадських організацій;
- інтенсивний розпад сімей, що призводить до збільшення кількості десоціалізованих членів суспільства;
- загострення соціально-економічних протиріч у суспільстві, що ставить на межу конфлікту різноманітні, передусім побутові спільності, наслідком чого є зростання насильницької мотивації як найбільш яскраво вираженої тенденції у структурі насильницької злочинності. Як свідчать результати нашого дослідження, у зв'язку з низьким рівнем соціального захисту громадян, наявністю реальної можливості втратити роботу, відсутністю перспектив у завтрашньому дні – у трудових колективах та сім'ях відбувається поступове порушення морально-психологічного клімату, з'являється підвищена напруженість, проявляється агресивність (87% опитаних) (Додаток Б, пит. 41, с. 390);
- значення рівня дисциплінованості у більшості сфер життя суспільства, що призводить до посилення негативного соціального і правового потенціалу сучасної молоді;

– зростання алкоголізації населення і розширення споживання наркотичних і токсичних засобів як психофізіологічного феномена, що усуває комплекс неповноцінності в осіб, схильних до вчинення насильства.

Цей перелік негативних чинників, що сприяють проявам насильницької поведінки у сфері сімейно-побутових відносин, не є вичерпним. Проте саме ці обставини (як кожна окремо, так і їх певні сукупності) насамперед обумовлюють виникнення насильницьких посягань.

Як зазначає Л.В. Крижна, більшість із зазначених чинників не є новими, їх вплив на злочинність у сфері сімейно-побутових відносин простежувався і раніше. Лише останніми роками, у період переходу до нових економічних і політичних відносин у державі, саме ці чинники набули гострого й інтенсивного характеру та зумовлюють сьогодні негативні тенденції злочинності [334, с. 112].

Враховуючи викладене, можемо зробити низку попередніх висновків і внести певні пропозиції.

Провідне місце у структурі запобігання насильницькій злочинності належить мотивації злочинної поведінки. У цьому випадку вона виступає як негативний результат взаємодії особи правопорушника із соціальним середовищем і в кінцевому результаті призводить до вчинення насильницьких правопорушень, злочинів або тривалої злочинної діяльності.

Характерними рисами злочинів у сфері сімейно-побутових відносин є: віктимність поведінки жертви та особливості об'єкта кримінального насильницького посягання, а також конкретно-особистісна спрямованість злочинної дії (насильство, спрямоване на конкретну особу).

Відтак слід враховувати:

а) соціальну сутність сімейно-побутових відносин, оскільки злочини у цій сфері мають своєрідний характер. Центральну вісь їх природи становить криміногенний конфлікт, що виникає між членами сімейно-побутової мікрогрупи;

б) значущість мікросоціальної сфери у формуванні особистості, її вплив на особистість у процесі постійного побутового спілкування;

в) взаємозв'язок суб'єктивних (особистісні ознаки) і об'єктивних (конфлікт, конфліктна ситуація) чинників у генезисі протиправної насильницької поведінки;

г) наявність кримінологічних особливостей мотивації насильницької злочинної діяльності.

Можемо зробити висновок, що насильницькими злочинами, які вчиняються у сфері сімейно-побутових відносин, вважаються протиправні, суспільно небезпечні діяння, що посягають на життя, здоров'я, честь, гідність і майно потерпілих і фактично є наслідком неправомірного вирішення конфліктів, що виникли на ґрунті конкретно-особистісних сімейно-побутових (невиробничих) відносин та були вчинені з мотивів ворожості, заздрості, помсти, ревнощів або хуліганських спонукань винного, реалізації агресивних стереотипів, прагненням злочинця до самоствердження і т. д. При цьому винного та потерпілого об'єднували сімейні, родинні зв'язки, дозвільне спілкування тощо.

Отже, суспільна небезпека кримінальної насильницької поведінки злочинів проти особи у сфері сімейно-побутових відносин полягає не тільки у завданні фізичної, психічної, сексуальної чи економічної шкоди. Ці злочини заподіюють величезну шкоду суспільству, підривають його моральні, духовні, сімейно-побутові засади, ставлячи таким чином під загрозу соціальну безпеку громадян.

Тому, вважаємо, групу насильницьких злочинів, що вчиняються у сімейно-побутовій сфері, доцільно виокремити як предмет статистичної звітності та прогнозно-аналітичної роботи.

До другої групи можна віднести насильницькі злочини, які вчиняються з хуліганських мотивів, та імпульсивні насильницькі злочини. До цієї групи злочинів входять ситуативні криміногенні конфлікти, як правило, одноразові сутички між злочинцем і потерпілим, що обмежені часовими межами ситуації. Такі короткочасні сутички відбуваються у громадських місцях, місцях громадського харчування, проживання, проведення дозвілля і відпочинку, спільного перебування та виконання особами будь-яких операцій, обов'язків

тощо. Зазвичай місцями вчинення таких злочинів є парки, вулиці, під'їзди, транспорт, ресторани тощо.

До детермінантів таких насильницьких злочинів слід віднести:

- невисокий соціальний статус багатьох злочинців, обумовлений демографічними, сімейно-виробничими характеристиками (низька заробітна плата, погані житлові умови, безробіття, зайняття сумнівним бізнесом та ін.);

- негативну роль кримінальної субкультури, яка проявляється, зокрема, в тому, що поведінка судимих осіб у сфері дозвілля має нездоровий, часто антисуспільний характер;

- посилення у сучасних умовах психічного навантаження і напруження;

- недостатню матеріальну базу закладів культури і дозвілля, що робить недоступним належне проведення дозвілля значної частини населення;

- зниження соціального та превентивного контролю державних органів, трудових колективів, громадськості за тими сферами життя, які сприяють поширенню у суспільстві проявів насильства, пияцтва, агресивності, психічної патології, фрустрації, пасивності населення, формалізму і некомпетентності у роботі правоохоронних органів, особливо у сфері запобігання насильницьким проявам, тощо.

Отже, ситуація завжди тісно пов'язана з мотивом насильства, невід'ємного від особистості та її поведінки. Ситуативний характер насильницьких злочинів проти особистості – це і є своєрідна їх оцінка, коли самі ці насильницькі дії, мотиви тощо наділені ознаками ситуації. Але основними «елементами» завжди залишаються особистість злочинця і мотив діяння.

Третя група насильницьких злочинів є різноманітною за своїми мотивами та детермінуючими їх криміногенними чинниками. До неї належать: умисні вбивства і тяжкі тілесні ушкодження, заподіяні з корисливою метою; вчинені у зв'язку з виконанням потерпілим посадового або громадського обов'язку; вчинені з метою приховати інший злочин або полегшити його вчинення, а також

поєднані зі зґвалтуванням, помстою, ревнощами; подружні вбивства, вбивства на замовлення.

Для цієї групи характерним є те, що насильницька спрямованість особи не виникає спонтанно, а з'являється намір, який певний час виношується та планується. Проте і тут діянню може передувати конфлікт, який спричиняється, як правило, іншими вчинками його учасників, на відміну від сімейно-побутових та ситуаційних конфліктів. Мотиви цих злочинів більш обґрунтовані, глибокі. Для злочинця застосування однієї чи декількох форм насильства є єдиним виходом як із глибокого особистого конфлікту, драми життя, так і для усунення перешкод на шляху до досягнення інших, більш значущих для нього матеріальних цінностей, благ чи вигод.

До детермінантів кримінальної насильницької поведінки особи, що заздалегідь планується, необхідно віднести:

- несприятливе соціально-економічне і морально-психологічне становище у державі, економічну нестабільність, що породжують індивідуалізм, здирництво, правовий і моральний нігілізм серед усіх верств суспільства, найуразливішим прошарком якого є особи, схильні до вчинення насильницьких злочинів;

- алкоголізацію, наркотизацію, маргінальність значних груп населення. Розширення прошарку неадаптованого до законслухняності населення, утвердження кримінальних поглядів і субкультури, а відтак, примітивізму і стереотипу міжособистісних стосунків, заснованих на зневажанні особи, насильстві та зловживанні спиртними напоями, породжують конфліктність, агресивність, часто насильницький спосіб вирішення конкретних життєвих ситуацій;

- слабку кримінологічну поінформованість населення про насильницьку злочинність, що значно ускладнює вживання запобіжних заходів, призводить до погіршення соціально-психологічного клімату на виробництві, в сім'ї, у подружніх стосунках, зокрема, через девіантну поведінку різних учасників стосунків;

– надмірне демонстрування у засобах масової інформації, кіно, на телебаченні культу сили, насильства, сексуальної розбещеності, розпусти, що породжує всездозволеність, кримінальний бізнес, виправдовує «круту» поведінку, розпалює підлі пристрасті. Цілком слушно В.В. Коваленко запитує: чи можна, наприклад, погодитися з тим, що вечірні випуски теленовин часто густо розпочинаються з детального опису як стратегії, так і тактики діянь (вбивств, терористичних актів, нападів, насилля, стрілянини), що скоюються у нас або за кордоном і не тільки психічно хворими людьми? [500, с. 85].

Як свідчать результати проведеного нами моніторингу досліджень друкованих ЗМІ, неухильно зростає тенденція до надмірного висвітлення форм насильства в українському суспільстві: фізичного (із 10,2% у 2001 р. до 16,5% у 2008 р.), психічного (із 4,7% у 2001 р. до 20,8% у 2008 р.), сексуального (із 3,8% у 2001 р. до 24,6% у 2008 р.), економічного (із 2% у 2001 р. до 24,3% у 2008 р.) (Додаток В, пит. 2, с. 423).

Водночас ще раз знайшла підтвердження теза про те, що факт спостереження дитиною сцен насильства (жорстокості) у будь-якій формі у майбутньому може негативно вплинути на рівень правопорушень серед підлітків (75,9% опитаних) (Додаток А, пит. 27, с. 367).

Демонстрація сцен насильства може бути сприйнята взагалі як культивування насильства.

Окрім пропагування насильства у ЗМІ, більш широкою сферою психічного насильства є так зване «інформаційне маніпулювання». ЗМІ – основний засіб такого маніпулювання.

Крім того, відбувається послаблення соціального контролю над проявами насильства. Не ведеться належна боротьба із кримінальним сімейним неблагополуччям; правоохоронні органи недостатньо реагують на ранні прояви насильницької злочинності, знизився рівень роботи органів внутрішніх справ з незаконним володінням громадянами зброєю, неналежною є робота у місцях позбавлення волі тощо;

– недостатній психологічний, фізичний, правовий, технічний захист особи.

Четверту групу насильницьких злочинів становлять патологічні насильницькі кримінально-карані діяння, що вчиняються особами, які мають аномалії психіки, що не виключають їх осудності (хронічний алкоголізм, психопатія, наслідки черепно-мозкової травми, органічні захворювання центральної нервової системи, наркоманія, сексуальна патологія, деякі психічні захворювання, певні акцентуації особи тощо). Зв'язок насильницької злочинності із такими аномаліями, що є однією з детермінантів злочину, вже тривалий час досліджується науковцями різних галузей наук.

Криміногенні явища і процеси, які детермінують патологічні насильницькі злочини, включають, насамперед, явища психіатричного, соціально-психологічного, медико-педагогічного та іншого характеру. Зростання психічних захворювань у всіх економічно розвинутих країнах світу є однією з важливих медико-соціальних проблем сучасності (розлад особистості, неврози, психози тощо).

Характерним для цієї категорії злочинів є рецидивний характер насильницьких дій, який може акумулюватись зовнішніми подразниками.

Слід відзначити, що негативно на нестійку психіку неповнолітніх та молоді впливає література, кіно, телебачення, відеофільми з елементами сексу і садизму, що формує збочені морально-правові погляди й уявлення злочинців. Слід відзначити наявність значного відсотка трансляції інформаційної продукції з елементами насильства та агресії, безконтрольності доступу неповнолітніх до такої інформаційної продукції, недостатньої уваги до цієї проблеми з боку батьків, педагогів, працівників служб у справах неповнолітніх, кримінальної міліції у справах дітей, органів досудового слідства й судів тощо [25, с. 175].

З приводу цього Уповноважений Верховної Ради з прав людини висловлює думку щодо заборони демонстрування по телебаченню фільмів із елементами насильства, кровопролиття, розпусти, всездозволеності, що

негативно впливає на психіку дітей і молоді та спричиняє занепад моралі та культури загалом [404, с. 43].

Отже, найбільш адекватно кримінальна суть насильства відображається у змісті видів мотивації. Серед зазначених груп, своєю чергою, можна виокремити злочини, при вчиненні яких насильство є елементом мотивації або засобом досягнення кримінальної мети (інструментальне насильство). Тому класифікацію злочинів за змістом мотивації можна назвати первинною, а за об'єктом посягання – вторинною. Настановна мотивація злочинця може реалізовуватися у будь-яких насильницьких злочинах.

Окрім мотивації, на нашу думку, існує комплекс причин кримінального насильства, основними «елементами» якого є: механізм застосування насильства; особистість злочинця; особистість і середовище; несприятливі умови формування особистості (взаємодія як макро-, так і мікросередовища), стосунки «злочинець – жертва» і кримінальна ситуація.

На основі аналізу цих груп насильницьких злочинів спробуємо визначити та систематизувати детермінанти кримінальної насильницької поведінки особи.

До основних криміногенних детермінантів вбивств, завдання шкоди здоров'ю та хуліганства, на нашу думку, слід віднести:

- жорстку конкурентну боротьбу в економічній та політичній сферах;
- втрату багатьма людьми особистої перспективи, крах їх надій, незадовільні матеріальні та житлові умови, постійний стан тривоги та безвиході, що провокують на агресивну «розрядку»;
- орієнтацію значної частини населення на будь-які, нічим не обмежені засоби досягнення життєво важливих цілей. Відтак агресивна насильницька поведінка обумовлюється особливим станом психіки людини, викликаними нездоланими для цього індивіда труднощами, перешкодами на шляху до здійснення його планів і цілей. Такий конфліктний стан емоцій, що має у психології назву «фрустрація», нерідко є безпосередньою причиною агресивного посягання на джерело фрустрації (фрустратора), а інколи й на людей,

до виникнення фрустрації зовсім непричетних – достатньо, щоб вони в цей час опинились поруч із фрустрованим суб'єктом (відбувається зміщення насильства);

- домінування серед окремих груп населення уявлення про допустимість насильницьких дій, стереотипів агресивно-насильницької поведінки у конфліктних ситуаціях;

- інтенсивну алкоголізацію і наркотизацію населення, що обумовлює значне поширення «п'яних» ексцесів і пов'язаної з ними агресивно-насильницької поведінки;

- провокуючі на конфліктні стосунки у сім'ї, із сусідами, колегами по роботі (образи, сварки, скандали, бійки, знущання);

- вплив злочинного середовища; кримінальне «зараження» в екстремістському чи хуліганському середовищі; втягнення в організовані, замовні і т. д. злочини;

- віктимну (легковажну, аморальну, протиправну) поведінку потерпілих, що є приводом для вчинення насильства;

- несвоєчасне виявлення суспільством та правоохоронними органами криміногенних сімейно-побутових ситуацій; незадовільне реагування на побутові конфлікти;

- нереагування відповідних посадових осіб та громадських організацій на антисуспільні діяння у сферах побуту, відпочинку та трудової діяльності;

- нереагування на погрози фізичною розправою потерпілому та іншим особам, факти побоїв, заподіяння тілесних ушкоджень, знущання, хуліганські вчинки, які передували насильницьким злочинам;

- латентність та безкарність значної частини злочинів проти особи, обумовлені низьким професіоналізмом правоохоронних органів;

- толерантне ставлення у трудовому колективі та побутовому мікросередовищі до п'яниць, наркоманів і токсикоманів, порушників громадського порядку, до фактів втягнення неповнолітніх у п'янство і вживання одурманюючих засобів;

– недоліки в діяльності правоохоронних органів у боротьбі з кримінальним рецидивом (необґрунтоване застосування до засуджених дострокового звільнення від покарання); обставини, що ускладнюють процес їх соціальної адаптації та ресоціалізації (наприклад, незаконна відмова у реєстрації за місцем проживання, працевлаштуванні); недостатній контроль з боку органів внутрішніх справ та суспільства за поведінкою умовно засуджених та достроково звільнених, що перебувають під адміністративним наглядом;

– недостатнє виявлення осіб, які страждають на психічні захворювання та аномалії психіки; слабка профілактична робота з такими особами, неприйняття щодо них передбачених законом медичних та інших заходів суспільної безпеки;

– обставини, що сприяють формуванню антисуспільних угруповань молоді агресивно-насильницької спрямованості; недоліки у діяльності з виявлення таких угруповань;

– існування значного нелегального ринку зброї, його необережне зберігання; невживання заходів щодо запобігання незаконному обігу зброї, боєприпасів, вибухових засобів та пристроїв, отрути;

– недоліки в охороні суспільного порядку та безпеки громадян, в організації патрульно-постової служби міліції, профілактичній діяльності органів внутрішніх справ;

– нереагування оточуючих на факти застосування насильства, хуліганства, іншої аморальної та протиправної поведінки; залишення потерпілого без допомоги у небезпечній ситуації; невжиття очевидцями заходів щодо запобігання злочинів, їх невтручання у конфлікт;

– недоліки у виховній роботі за місцем проживання, роботи та навчання, в організації відпочинку, культурного обслуговування населення, в тому числі недоліки у виховній, культурно-масовій та організаційній роботі у молодіжних гуртожитках, порушення у роботі підприємств, установ, організацій, які сприяють виникненню конфліктних ситуацій, і т. д. Одну з провідних ролей у вихованні та формуванні особистості підлітка, поряд із сім'єю, відведено школі, функції якої

полягають не тільки в тому, щоб дати підростаючій людині знання, а й у створенні у неї моральних засад. Зазвичай уся виховна робота зводиться до запису в щоденник зауважень стосовно її поведінки. Сьогодні у більшості навчальних закладів практично не ведеться робота з виховання учнів, а вона є вкрай необхідною для тих, хто потребує індивідуального підходу.

Слід ще раз наголосити на значущості урахування міжособистісної взаємодії між злочинцем та жертвою, що виникає до вчинення насильницького злочину. Часто у таких випадках йдеться про міжособистісний контакт, що розвивається по спіралі.

Детермінація таких конфліктів пов'язана передусім із досвідом формування особистості та загальною культурою поведінки. Як зазначає К.Г. Гусаєва, основними криміногенними компонентами при цьому є невміння йти на компроміси, гіпертрофоване «відчуття ворога», пов'язане з підвищеною підозрілістю та вразливістю, а також норми поведінки, які передбачають помсту за завдану шкоду [49, с. 34]. Домінуюче значення у формуванні насильницької поведінки тут мають традиції помсти та насиченість людської культури. Повсякденне життя дає безліч приводів та об'єктивних причин для такого роду криміногенних конфліктів.

З цього приводу влучно зазначає О.М. Костенко, що культура людини у цьому контексті є радикальним засобом протидії злочинності, бо вона утворює імунітет проти виникнення у неї комплексу сваволі та ілюзій, проявом якого є злочин. Не буде цього комплексу – не буде і злочину [102, с. 59].

В.Г. Бужор відзначає, що в умовах девальвації цінності людського життя практично серед усіх прошарків населення домінують антисоціальні орієнтації у формі схильності особи (окремих соціальних груп) до вибору насильства як засобу реалізації своїх інтересів та задоволення потреб [26, с. 103–104]. Детермінація різних форм кримінального насильства обумовлена саме домінуванням у соціумі відповідних ціннісних орієнтацій та установок.

Серйозну увагу слід звернути на обставини, що формують агресивну насильницьку спрямованість особи в дитинстві та підлітковому віці.

За результатами нашого дослідження, одними з основних причин насильства серед молоді є:

- а) неправильне виховання в сім'ї (86%);
- б) негативний вплив засобів масової інформації (82,2%);
- в) кризові явища в економіці (безробіття, низький рівень життя) (75,5%);
- г) неповага до норм права та моралі (понад 80%).

Не слід недооцінювати такі причини, як вживання алкоголю та наркотичних речовин, наслідування поведінки дорослих, відсутність впливу релігії, конфліктні стосунки у сім'ї, впевненість у безкарності (Додаток Б, пит. 85, с. 408–409).

Як зазначає Є.І. Бойко, умови, які сприяють неповнолітньому вчинити злочин, найперше слід шукати на конкретно-соціальному (соціально-психологічному) рівні, адже саме в його межах здійснюється взаємодія підлітка з криміногенною або віктимілогічною ситуацією як каталізуючою для вчинення ним злочину в подальшому. До таких умов належать:

- обстановка в сім'ї, яка деформує особистість і породжує схильність до вирішення конфліктів шляхом застосування насильства (приклади розпусти, аморального та протиправного способу життя, жорстокості та байдужості щодо близьких, пияцтва, паразитизму і т. д.) [299, с. 126]. Про це свідчить і результати проведеного нами опитування, згідно з якими за останні роки зниження рівня конфліктності не спостерігається (90,3%) (Додаток Б, пит. 43, с. 391);

- деморалізуючий вплив найближчого побутового оточення, в тому числі у процесі неформального спілкування за місцем проживання, роботи, навчання [424, с. 148–149]; жорстокість до людей, тварин; знущання над молодшими та слабкими; участь у неформальних групах антисоціальної спрямованості зі схильністю до насильства; групові бійки, побої, пияцтво тощо.

Такі специфічні риси характеру, що притаманні неповнолітньому, як комунікативність, адаптованість, поступливість, будучи доволі гнучкими за своєю природою, під впливом тих чи інших чинників навколишньої дійсності можуть слугувати базою для формування або соціально схвалюваних, або

антисоціальних морально-психологічних установок та цінностей, від чого залежить подальший розвиток кримінальної насильницької поведінки;

– цілеспрямоване втягнення підлітків у пияцтво, вживання наркотичних засобів та інших одурманюючих засобів, злочинну або іншу антисуспільну діяльність агресивного характеру дорослими злочинцями та раніше судимими однолітками (особливо тут слід відзначити цілеспрямовану діяльність із вербування «кадрів» з боку учасників організованих злочинних груп та угруповань, професійних злочинців, пропаганду ними звичаїв свого оточення).;

– сприймання насильства як нормального явища соціального життя, вплив на неповнолітніх пропаганди «суперменства», крайнього індивідуалізму, жорстокості та ненависті до інших;

– відсутність соціального контролю з боку школи та інших суспільних організацій, у результаті чого неповнолітні потрапляють під вплив неформальних груп однолітків із подальшим формуванням у них насильницької мотивації.

Повсякденне життя постійно і наглядно демонструє підліткам моделі агресивної поведінки в сім'ї, субкультурі та засобах масової інформації [14, с. 12], які, зрештою, вони переймають. Вважає, що близько 90% неповнолітніх, які відбувають покарання за вчинення насильницьких злочинів, за даними представницького вибіркового дослідження, ще до початку злочинної діяльності самі були об'єктами жорстокого поводження [61, с. 104]. Звідси певною мірою і їхня озлобленість та агресивність, які, відповідно, породжують насильство і жорстокість. Це підтверджують і результати проведеного нами анкетування. Те, що ЗМІ, особливо телебачення, демонструючи сцени насильства, сприяють засвоєнню «моделей» агресивної поведінки, визнають 84,6% опитаних (Додаток Б, пит. 38, с. 389).

Економічні детермінанти кримінальної насильницької поведінки неповнолітніх пов'язані, здебільшого, з різким майновим розподілом суспільства, матеріальним неблагополуччям і бідністю сімей та домінують на

загальносоціальному рівні причинності, створюючи основу для криміногенної мотивації підлітка, яка формується на визначеному соціальному рівні під впливом конкретних життєвих умов і ситуацій.

Однак О.О. Фінько зазначає, що твердження про так звані вимушені злочини, що вчиняються у зв'язку з бідністю чи для виживання, є невиправданим. Не може бути зв'язку між схильністю до злочину та бідністю, як і між багатством і злочинною поведінкою. Не можна поблажливо ставитись до кримінальних дій бідних. Злочин нічим не може бути виправданий [416, с. 15].

Соціальні чинники, що формуються в межах безпосереднього оточення підлітка (конкретно-соціальний рівень), є найближчими до вчинюваного підлітком злочину в ланцюзі причинно-наслідкових зв'язків, безпосередньо впливають на процес становлення його морально-психологічних якостей, які беруть участь у формуванні злочинної мотивації.

Нагальною видається проблема правового виховання особи. Зростання злочинних посягань, в тому числі стосовно неповнолітніх, на фоні загального падіння моральних цінностей суспільства свідчить про втрату сучасною системою національної освіти не лише культурного, предметно-діяльного контексту, а й суті правового аспекту виховання. Тобто, говорячи про бездуховність, ми констатуємо факт відсутності правової культури, оскільки остання є невід'ємною складовою культури особи.

Отож, питання істотного удосконалення правового виховання підростаючого покоління набуло першочергового значення. У зв'язку з цим підвищується роль сім'ї у формуванні правосвідомості неповнолітніх, адже саме від неї, від того, які стосунки панують у родині, значною мірою залежить майбутнє правове спрямування особистості.

Водночас є учені, які стверджують, що правова культура молодій людині починає формуватися за шкільною партою [156, с. 10]. Як зазначає Л.В. Левицька, школа має величезні можливості для ефективного здійснення правового виховання неповнолітніх. Однак вона підключається до цього

процесу лише з моменту досягнення дитиною 6–7 річного віку. Дія ж правового виховання починається набагато раніше, що забезпечує першочергову участь у правовиховному процесі сім'ї. Саме тут діти одержують перші морально-правові настанови, набувають початкових правових поглядів і установок, навичок правомірної поведінки, соціально-правової орієнтації та оцінки, і лише згодом на основі цих засад молода людина в подальшому сприймає й опрацьовує адресовану їй правову інформацію, в тому числі з боку школи. Більше того, зі вступом до школи спілкування дитини з батьками не припиняється, тому вона й надалі продовжує послідовно засвоювати правові норми та оцінки, прийняті в її родині. Саме тому можна стверджувати, що сім'я посідає головне місце у здійсненні правового виховання неповнолітніх [129, с. 100]. До дефектів сімейного виховання додаються і психологічні особливості, які також формуються й акцентуються у момент дорослішання – все це має криміногенне значення, оскільки дитина ще не засвоїла позитивних впливів [429, с. 25].

За результатами нашого дослідження, однією з основних причин насильства серед молоді є неправильне виховання в сім'ї (86%). На думку опитаних, ще недостатньо приділено уваги з боку владних державних структур до проблем сім'ї (86,9%), материнства та дитинства (89,8%), до боротьби зі злочинністю (82,8%), а також негативним проявам у сімейно-побутовій сфері (90,7%) (Додаток Б, пит. 85, с. 408–409).

Значною мірою сприяють вчиненню злочинів неповнолітніми такі обставини, як безконтрольність з боку батьків, відсутність профілактичних заходів у роботі з «важкими» підлітками, їх незайнятість, вживання спиртних напоїв та наркотичних засобів, проблеми в сім'ях, безробіття батьків і відсутність у них коштів на утримання дітей [366].

На наш погляд, сім'ї, за її природою, притаманна первісна і до того ж тривала функція виховання дітей. У Конституції України закріплено норму, що регулює виховання дітей батьками, звідки випливає, що сама держава приділяє належну увагу питанням виховання підростаючого покоління. У ст. 1 Сімейного

кодексу «Завдання Сімейного кодексу України» задекларовано: «Регулювання сімейних відносин здійснюється з метою: ...забезпечення кожної дитини сімейним вихованням, можливістю духовного і фізичного розвитку» [195]. Чи достатньо цього? На нашу думку, – ні, відтак, необхідно більш конкретно й ґрунтовно розглядати взаємостосунки в сім'ї, де непоодинокими є випадки жорстокого поводження з дітьми, і як наслідок – вони покидають родину, втікають з дому і навіть стають волоцюгами.

Без сумніву, сімейне неблагополуччя спричиняє злочинну поведінку неповнолітніх зазвичай у взаємодії з іншими чинниками зовнішнього середовища. Так, обставини, що сприяють неправильному моральному формуванню особистості в сім'ї, Ю.М. Антонян умовно поділяє на суб'єктивні та об'єктивні.

Суб'єктивними обставинами визначено: а) невиконання батьками своїх обов'язків щодо належного виховання дітей, неувага до їхніх інтересів, грубість, деспотизм тощо; б) виховання дітей неробами, егоїстами, користолюбцями та ін.; в) наявність у сім'ї антигромадських поглядів, звичаїв та інших шкідливих пережитків, зокрема зневажливого ставлення до праці та інших важливих громадянських обов'язків; г) поганий приклад членів сім'ї, вчинення ними злочинів або інших правопорушень, аморальний спосіб життя, постійні сварки, пияцтво, наркотизм, проституція; д) втягнення неповнолітніх у вчинення злочину або іншу антигромадську діяльність.

До об'єктивних обставин віднесено такі, як: а) неповна сім'я, хвороба батьків та інші обставини, що ускладнюють здійснення ефективного нагляду за дітьми та їх вихованням; б) матеріальні труднощі, погані житлові умови [11, с. 8].

Зазначені суб'єктивні й об'єктивні чинники несприятливого морального формування особистості в сім'ї тісно взаємопов'язані та перебувають у постійній взаємодії.

Як свідчать матеріали наших соціологічних досліджень, антигромадський спосіб життя батьків справляє на виховання дітей просто таки руйнівний вплив.

У нездоровому моральному кліматі сім'ї у підлітків більша ймовірність формування антигромадських нахилів.

Дослідники зазначають, що діти, які зазнали різних видів насильства, мають проблеми з навчанням, невпевнені, їм притаманні почуття тривоги, гніву, неповноцінності, депресія, порушення контакту з дорослими; часто спостерігається психопатія та неврастенічний розвиток особистості, стійкі поведінкові порушення (провокуюча, уникаюча, псевдозріла, незріла, непередбачувана), соматичні порушення, розлади сну, апетиту.

Як наслідок, в особистості формуються здебільшого негативні якості: агресія, жорстокість, ненависть до світу, безцільність буття, жадоба неусвідомленої помсти або ж, навпаки, дитина починає шукати психологічний захист, опіку, безпеку в інших людей. Перенесене у дитинстві насильство позначається на свідомості людини на все життя [402].

Як слушно зауважив Ф.О. Лопушанський, дедалі помітніше місце в генезисі правопорушень посідають негативні впливи криміногенного середовища, підбурювання і втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність дорослими [134, с. 40–41]. Незважаючи на незначне поліпшення статистичних показників (1982 злочинів у 2008 р., на противагу 1904 злочинам у 2009 р. (– 3,9%)), усе ще викликає тривогу кількість втягнень неповнолітніх у злочинну діяльність [410].

Що стосується зґвалтувань, як форми поєднання декількох видів насильницької поведінки, то, на думку І.Г. Богатирьова та М.О. Ларченко, причинною основою поведінки неповнолітніх гвалтівників є взаємодія несформованої особистості, що через вікові особливості має бажання протипоставити себе суспільству, та конкретну ситуацію, елементами якої є: традиція вживання алкоголю, бажання солідаризуватись з товаришами, провокуюча чи необачна поведінка потерпілої особи [502, с. 27]. Окрім цього, до детермінантів вказаних злочинів (окрім вже наведених), на нашу думку, слід віднести:

– еротизуючий та деморалізуючий вплив мікросередовища (неналежні в цьому аспекті умови виховання підлітків у сім'ї та найближчому оточенні; різноманітні форми сімейної дезорганізації; негативний вплив прикладів статевої розпусти, цинічного ставлення до жінки; стимулювання у підлітка неправильних поглядів та навиків сексуальної поведінки, підбурювання з боку дорослих чи розбещених однолітків та ін.);

– негативний вплив пропаганди «сексуальної свободи», порнографії;

– поширення п'янства, наркоманії і токсикоманії серед неповнолітніх і молоді та обумовлена цим криміногенність у сфері статевих відносин;

– необачність та недоречна довірливість частини потерпілих; їх легковажна, а іноді провокуюча поведінка, дитяча бездоглядність;

– недоліки у діяльності правоохоронних органів та органів охорони здоров'я щодо встановлення осіб із ознаками сексуальної патології, схильних до статевих збочень насильницького характеру, та забезпечення заходів лікування й нагляду; неповне та несвоєчасне розкриття злочинів проти статевої недоторканності та статевої свободи особи; необґрунтоване припинення кримінальних справ про зґвалтування; застосування заходів покарання, які не відповідають суспільній небезпеці вчиненого та особі винуватого;

– помилки та недопрацювання у боротьбі з проституцією, звідництвом, утриманням закладів розпусти, розповсюдженням порнографії;

– недопрацювання органів освіти, культури, охорони здоров'я у моральному та статевому вихованні дітей, підлітків, молоді.

На наш погляд, комплекс соціальних детермінантів насильницької поведінки щодо неповнолітніх пов'язаний з такими проблемами, як демографічне становище в країні, міцність сімейних зв'язків, стан реалізації конституційних прав громадян на працю, освіту, охорону здоров'я, житло, рівень культури, а також поширення пияцтва, алкоголізму, наркоманії, проституції, бездоглядності, безпритульності, жебрацтва. У цьому випадку кримінальне насильство щодо дітей та неповнолітніх є об'єктивним «індикатором» усіх негативних тенденцій та негараздів у такому суспільстві.

Рівень життя і благополуччя дітей безпосередньо залежить як від матеріального добробуту кожної конкретної сім'ї, так і економічного становища держави загалом. Кількість дітей, які заробляють на життя різними небезпечними промислами, щороку у світі збільшується. За даними ООН, 120 млн. дітей, покинутих своїми родинами, існують лише за рахунок виснажливої праці, дрібних крадіжок, проституції, жебракування; понад 50 млн. дітей працюють у небезпечних або шкідливих для здоров'я умовах; щороку близько 3,5 млн. дітей помирають від захворювань, що не піддаються профілактиці та лікуванню. У країнах, що розвиваються, майже 155 млн. дітей віком до 5 років знаходяться на межі виживання. Мільйони дітей, позбавлених піклування, піддаються сексуальній експлуатації, стають жертвами наркоманії [175, с. 17].

Отже, ми вважаємо, що моральна розбещеність окремих осіб (як злочинців, так і потерпілих), спотворена сексуальна орієнтація, агресія – безпосередні причини сексуальних зловживань щодо неповнолітніх. Саме тому належне сексуальне виховання підростаючого покоління має вирішальне значення у подоланні цих негативних чинників.

Набагато складнішою постає проблема щодо причин насильницьких злочинів, вчинених серійними вбивцями, сексуальними маніяками, найманими вбивцями, терористами тощо. Вважається, що в мотиваційній основі вчинення злочинів такими особами лежать приховані від науки глибинні патологічні риси особи, які проявляються в агресивній та іншій деструктивній поведінці, і навіть відомі експертизи виявити і пояснити їх наразі не можуть.

Побутує думка, що питома вага такого виду насильства з усієї зареєстрованої злочинності є відносно незначною, а також не простежується сталий зв'язок цього виду злочинної поведінки не тільки з динамічними процесами, а й із більш сильними детермінантами, які повільно змінюються. До таких можна віднести ритуально-архаїчні, біологічні та генетичні особливості, притаманні порівняно не багатьом членам людської популяції – людям, які звикли вирішувати особисті проблеми насильницьким шляхом.

На нашу думку, ця позиція є дещо сумнівною, якщо відійти від «класичного насильства», що вчиняється з егоїстичних мотивів самоствердження, та перейти до його більш раціоналістичних форм (корисливо-насильницьких злочинів, вимагання, рекету, тероризму, бандитизму та ін.).

Висновки до розділу 2

1. Шкода від насильства повинна зводитись до фізичного, психічного, сексуального та економічного пригнічення. Тому залежно від об'єкта посягання ми виокремлюємо такі види кримінального насильства, як фізичне та психічне, а також комбіновані (поєднані) – сексуальне та економічне насильство, які можуть бути їх складовими.

2. Аналізуючи види насильницької поведінки, можна припустити, що:

- фізичне насильство - умисне порушення фізичного здоров'я чи посягання на життя (фізичні блага), сутність якого полягає у завданні однією особою іншій побоїв, тілесних ушкоджень, незалежно від їх тяжкості, позбавлення волі чи заподіяння смерті;

- сексуальне насильство (як комбінований (поєднаний) вид насильства) – це насильницьке посягання однієї особи на статеву свободу, статеве здоров'я чи статеву недоторканність іншої особи, що здійснюється всупереч її волі. Сексуальне насильство посягає на три основні блага: статеву свободу, статеву недоторканність та статеве здоров'я і, як правило, здійснюється всупереч волі потерпілого, що заподіює йому різного роду шкоду;

- під економічним насильством (як комбінованим (поєднаним) видом насильства) пропонуємо розуміти умисне незаконне позбавлення чи обмеження однією особою іншої особи майнових прав, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, викликати економічну недостатність, порушення фізичного чи психічного здоров'я. Економічне насильство пов'язане із порушенням прав та інтересів людини через незаконне позбавлення або обмеження його майнових прав. Віднесення

економічного насильства до категорії кримінального обумовлене настанням певної шкоди, яка варіює від економічного пригнічення до настання смерті;

- термін «психічний» стосується як способу, так і предмета та об'єкта впливу, а також тих змін, які вони викликають у психіці людини. Тому під поняттям психічного насильства розуміємо умисний вплив, пов'язаний з дією однієї особи на психіку іншої шляхом інформаційного психічного впливу, яким може завдаватися або завдається шкода фізичному чи психічному здоров'ю, економічній незалежності чи сексуальним благам.

3. Відповідальність за насильство або інші насильницькі дії як спосіб вчинення суспільно небезпечного діяння передбачена в КК України. Застосування насильства або погрози такого застосування передбачено у понад 50 статтях Особливої частини КК України як ознаки відповідних складів злочинів. Відсутність законодавчого визначення понять «насильство», «фізичне насильство», «психічне насильство», «сексуальне насильство», «економічне насильство» призводить до неоднозначного і довільного їх тлумачення. КК у диспозиціях норм Особливої частини по-різному оперує цим терміном. З огляду на зазначене, пропонуємо законодавчо у термінологічному розділі Загальної частини КК визначити поняття «насильство», «фізичне насильство», «психічне насильство», «сексуальне насильство», «економічне насильство».

Відповідно, зникне необхідність зазначення у ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» уточнення щодо вживання цих термінів тільки «до цілей цього закону».

Подано пропозицію внести зміни до ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», який виділяє фізичне, економічне, сексуальне та психологічне насильство, шляхом зміни існуючого терміна «психологічний» на термін «психічний» (далі за текстом), а також внести відповідні зміни до інших нормативно-правових документів, що визначають один із проявів насильницької поведінки терміном «психологічний».

4. Критерії класифікації кримінальної насильницької поведінки за способом впливу на об'єкт посягання мають важливе наукове та практичне

значення. Адже виокремлення її видів полегшить роботу науковців у подальшому дослідженні проявів (форм) кримінальної насильницької поведінки, що виступає динамічним явищем та постійно охоплює дедалі нові сфери суспільних відносин. У практичній площині виокремлення фізичного, психічного та комбінованих (поєднаних) видів – економічного та сексуального – насильства дозволить усвідомити практичним працівникам всю сутність кримінальної насильницької поведінки, а відтак полегшить профілактичну роботу підрозділів органів внутрішніх справ та інших суб'єктів запобігання.

5. Кримінологічна характеристика особи, що вчиняє насильницькі дії, – це кримінологічний опис комплексу соціально-демографічних та морально-психологічних ознак людини, наділеної такими якостями через тісну взаємодію з навколишнім середовищем. Особою, що вчиняє насильницькі дії, слід вважати людину, яка наділена сукупністю істотних та стійких суспільних ознак і соціально зумовлених психологічних особливостей індивіда, що об'єктивно реалізуються у вчиненні насильницького посягання та надають її вчинкам характеру підвищеної суспільної небезпеки. Доведено взаємозалежність мотиву насильницького злочину і різновиду кримінально-насильницької поведінки.

У дослідженні доведено взаємозалежність мотиву насильницького злочину і різновиду кримінально-насильницької поведінки.

Наукове осмислення кримінологічної характеристики осіб, які вчиняють насильство (відомості про кількісні, якісні показники та винних осіб), дозволяє спрогнозувати зміни, що можуть відбутися у злочинності, та сприяє підвищенню рівня організації протидії злочинності, виробленню на цій основі пропозицій, спрямованих на запобігання злочинам, рекомендацій щодо форм і методів практичної діяльності органів держави і громадськості в цьому напрямі.

6. Для жертв кримінально-насильницьких дій характерна наявність певного комплексу соціально-демографічних та морально-психологічних ознак, поява яких за певних обставин детермінує їх типову поведінку і пов'язану з нею більшу ймовірність, ніж в інших осіб, стати жертвою кримінально-насильницької поведінки. Тому індивіди, які володіють переліченими

специфічними характеристиками, обов'язково повинні перебувати у центрі уваги правоохоронних органів, а їхні якості враховуватись під час розробки заходів щодо профілактики кримінально-насильницької поведінки.

Виявлено відмінність між жертвою та потерпілим, тобто жертва – це різновид потерпілого. Тому доцільніше говорити про жертву у випадку, коли особі заподіяно безпосередньо шкоду злочином. Поняття «потерпілий», як відомо, пов'язане з певним процесуальним порядком визнання такої особи, що стала об'єктом злочинного посягання. Воно передбачає слідчі дії і лише після їх провадження у фактичної жертви злочину з'являється певне коло прав.

Доведено, що спосіб життя жертви створює відповідні передумови для віктимізації її власної поведінки. Враховуючи це, можна стверджувати, що жертва кримінального насильства своєю поведінкою не лише сприяє вчиненню злочину, а й характеризується як «деформована» особистість. Більше того, морально-психологічні особливості жертв дуже схожі з аналогічними характеристиками злочинців.

7. За змістовною характеристикою усі взаємозв'язки між злочинцем та жертвою можна поділити на зв'язки родинно-побутового та професійно-випадкового характеру. Водночас вчинення насильницьких злочинів може відбуватися за відсутності будь-яких соціальних зв'язків.

8. Розглядаючи насильницьку поведінку як соціальне явище, слід мати на увазі, що оцінка одних явищ як причин, а інших – як умов, завжди матиме відносний характер. У різних випадках одне і те ж явище може виступати або причиною, або умовою. Вважаємо, що внаслідок їх різноплановості кожне із наведених бачень причин і умов насильницької поведінки особи має свої особливості, розкриває різні аспекти та грані одного явища, внаслідок чого необхідний комплексний їх аналіз цілісної системи.

Вважаємо, що, досліджуючи насильство загалом, доцільно вивчати злочини, хоча й різні за об'єктом посягання, проте пов'язані єдиною і саме насильницькою мотивацією. Вона, як правило, корелює з відповідним типом особистості злочинця, сукупністю об'єктивних і суб'єктивних причин

насильства. Таким чином, з'являється можливість не тільки для аналізу більш повного кримінологічного дослідження насильства, а й для інформаційного забезпечення захисту особи від насильства.

9. Найбільш ефективною та перспективною, на нашу думку, є класифікація причинного комплексу кримінальної насильницької поведінки за трьома взаємопов'язаними рівнями: перший рівень – соціальне середовище (макросередовище) загалом; другий – безпосередні чинники формування особистості (мікросередовище) і третій – сама особистість, яка взаємодіє з конкретною життєвою ситуацією. При цьому, з метою конкретизації сутності сторін, які становлять цю класифікацію, при збереженні змісту можлива «формальна» заміна понятійного апарату. Інакше кажучи, причини й умови кримінальної насильницької поведінки слід розглядати на загальносоціальному (філософському), конкретно-соціальному та індивідуальному рівнях.

10. Суспільна небезпека кримінальної насильницької поведінки злочинів проти особи у сфері сімейно-побутових відносин полягає не тільки у заподіянні фізичної, психічної, сексуальної чи економічної шкоди. Ці злочини завдають величезну шкоду суспільству, підривають його моральні, духовні, сімейно-побутові засади, чим ставлять під загрозу соціальну безпеку громадян. Тому, на наше глибоке переконання, групу насильницьких злочинів, що вчиняються в сімейно-побутовій сфері, доцільно виділити як предмет статистичної звітності та прогнозно-аналітичної роботи.

11. Латентна насильницька злочинність - сукупність злочинів насильницької спрямованості, які фактично мали місце, але не були виявлені та офіційно зареєстровані у встановленому чинним законодавством порядку чи були зареєстровані за помилковою юридичною кваліфікацією, а відтак щодо них не було належних заходів реагування з боку уповноважених на це органів державної влади.

12. Виникнення умов та причин високої латентності насильницьких злочинів пов'язане з трьома групами обставин: а) обставини, безпосередньо пов'язані з характеристикою злочинного посягання і поведінкою злочинця

(низький ступінь очевидності вчиненого діяння, ретельна діяльність винного щодо приховування злочинного посягання і т. ін.); б) обставини, пов'язані з поведінкою потерпілих, свідків, очевидців (з тих чи інших мотивів зазначені особи не повідомляють відповідним органам про вчинені злочини); в) обставини, пов'язані з діяльністю правоохоронних органів (відсутність належної реакції з їхнього боку на виявлену інформацію про вчинення насильства, порушення встановленого порядку ведення статистичного обліку вчинених злочинів, випадки приховування від обліку вчинених злочинних посягань, випадки помилкової кваліфікації вчиненого злочину як адміністративного, цивільно-правового і дисциплінарного впливу, низька кваліфікація працівників правоохоронних органів, недовіра населення до їх можливостей та ін.).

13. Згвалтування, які поєднують в собі декілька форм насильницької поведінки, традиційно вважаються злочинами з високою латентністю найчастіше через те, що потерпілі не бажають співпрацювати з органами правопорядку. Вважаємо, що суть такої «цілком позитивної» тенденції полягає не лише у зростанні латентності через послаблення реєстраційної дисципліни, а й у поширенні стереотипу вільної статевої поведінки, що значно обмежує виникнення насильницьких статевого посягань.

14. Заходи щодо зниження проявів кримінальної насильницької поведінки стосуються різних сфер суспільного життя. За цією ознакою вони можуть бути, на нашу думку, класифіковані на такі групи: заходи у сфері виховання правосвідомості громадян; заходи у соціальній сфері; заходи у державно-політичній сфері; заходи у сфері нормотворчої діяльності; заходи у правоохоронній сфері.

Розділ 3

ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНІЙ НАСИЛЬНИЦЬКІЙ ПОВЕДІНЦІ ОСОБИ ТА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЩОДО ЗНИЖЕННЯ ЇЇ РІВНЯ

3.1. Використання зарубіжного досвіду у запобіганні кримінальній насильницькій поведінці особи

Проблема прав людини є однією з найактуальніших проблем сучасності. Ст. 3 Конституції України проголошує, що людина, її життя та здоров'я, недоторканність та безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а права та свободи визначають зміст та напрямок діяльності держави [343].

Міжнародне співтовариство складається із різних держав, які мають свою історію, правові традиції та культурні цінності. А тому не можна не визнати того факту, що ставлення до прав людини значною мірою залежить від суспільних цінностей та поглядів на низку основних філософських питань, включаючи, зокрема, сутність людської особистості та стосунки між індивідом та суспільством. Погляди та офіційні доктрини різних людських спільнот на ці проблеми суттєво відрізняються. І хоча всі члени сучасного міжнародного співтовариства прийняли загально визнані міжнародні норми щодо прав і свобод людини, все ж культурні та політичні відмінності неминуче впливають на розуміння та застосування цих норм. Відповідно до результатів проведеного нами анкетування 65,5% респондентів визнають, що насильство – це елементарне порушення прав та свобод людини (Додаток А, пит. 29, с. 368).

У зарубіжних державах термін «насильство» має широке тлумачення. Зокрема, у Декларації про викорінення насильства щодо жінок та в матеріалах Четвертої Всесвітньої конференції зі становища жінок (Пекін, 1995 р.) він визначається «як будь-який здійснений на основі статевої ознаки акт

насильства, який завдає або може завдати шкоди фізичному, статевому чи психологічному здоров'ю жінки або страждання, а також погрози здійснення таких актів, примушування або свавільне позбавлення свободи чи то в суспільному, чи в особистому житті» [160, с. 66].

Аналіз міжнародних документів з прав людини свідчить, що вже у Загальній декларації прав людини (1948 р.) містяться положення, які гарантують рівність прав чоловікам та жінкам (ст. 2) [301]. У Міжнародному пакті про соціальні, економічні та культурні права проголошується рівність громадян у будь-якій сфері життя, незалежно від віку, статі, кольору шкіри [280].

Зарубіжні країни прийняли спеціальні законодавчі акти щодо забезпечення рівності між чоловіками та жінками, зокрема Закон Норвегії (1978 р.) «Про рівність між статями», Закон Ісландії «Про рівний статус і рівноправність жінок та чоловіків» (1991 р.), Закон Швеції «Про рівні можливості чоловіків та жінок у сфері праці» (1991 р.), Консолідований акт Данії «Про рівне ставлення до чоловіків і жінок стосовно працевлаштування, надання відпустки по вагітності і пологах та інших соціальних гарантій» (1998 р.), Закон Литовської Республіки «Про рівні можливості» (1998 р.) тощо. У Великій Британії діє Комісія щодо забезпечення рівних можливостей, у Швеції – Управління, а у США – Комісія з рівних можливостей у сфері зайнятості. Постановою Сейму Литовської Республіки (1999 р.) запроваджено спеціальний орган – Управління омбудсмена з проблем рівноправності, який є незалежною державною установою [141].

Історично насильницьким актам щодо членів сім'ї та близьких давалась різноманітна правова оцінка – від повного виправдання винуватих за окремі види насильства до визнання вказаних злочинів найбільш тяжкими з усіх існуючих. Ще Біблія наголошувала, що вперті та неслухняні діти, а також ті, які проклинали своїх батьків, могли бути вивезені ними і закидані камінням. Жінки і діти тривалий час вважались власністю глави сім'ї, якому було дозволено застосовувати щодо них заходи фізичного характеру навіть без будь-якої

провини. У правових джерелах Київської Русі, Стародавнього Риму та в англійському праві батьки мали майже безпрецедентні права над власними дітьми: дозволялось фізичне покарання і, навіть, убивство за неслухняність та нахабність. Побиття дружини було визнано протизаконним у США лише в першій чверті ХХ ст., у Франції – всередині 1920-их років, а в Італії та Шотландії – лише у 1970-ті роки [261, с. 68–69].

Слід наголосити, що 2001 року Верховна Рада України прийняла перший на території СНД Закон «Про попередження насильства в сім'ї», а 15 травня 2003 р. прийняла Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису» [184; 71].

Тоді вперше за всю історію українського законодавства з'явилися правові документи, присвячені проблемі домашнього насильства. Так, у Законі України «Про попередження насильства в сім'ї» поряд із окресленням поняття «домашнє насильство» подано і класифікацію його багатогранних форм (фізичне, сексуальне, психічне та економічне), а також висвітлено правовий механізм запобігання цьому явищу.

Метою цього Закону є створення правових основ викорінення насильства в сім'ї, його соціальна профілактика, допомога жертвам насильства та гарантія їх безпеки тощо.

Конституція України як основне джерело закону встановлює визначальні принципи, за додержання яких можна покласти відповідальність на державу, закладає важливу основу для додаткових законодавчих стратегій, спрямованих на боротьбу з усіма формами насильства.

Однією з перших латиноамериканських країн, що закріпила у своїй конституції статтю про насильство в сім'ї, була Бразилія. Зокрема, стверджується, що сім'я є основою суспільства і перебуває під особливим захистом держави. Держава створює механізми для боротьби з насильством у родині [96].

Хоча у загальних положеннях більшості конституцій не згадується насильство в сім'ї, проте його можна тлумачити у спосіб, який гарантує право на свободу від домашнього насильства. Крім того, конституції можуть гарантувати: рівність обох статей [295], право на тілесну недоторканість [98] тощо.

Отже, робимо висновок, що одного визнання цієї проблеми недостатньо. Важливо було б законодавчо закріпити караність таких суспільно небезпечних діянь. Як свідчить світова практика, на сьогодні близько 40 країн світу, серед яких і Україна, мають спеціальне законодавство щодо протидії та запобігання насильницькій поведінці особи. А в багатьох інших державах, які свого часу ратифікували Конвенцію ООН «Про ліквідацію усіх форм дискримінації щодо жінок», вже триває процес включення такої форми насильства у сферу законодавчого регулювання [32].

Окрім змін у структурі органів правопорядку, деякі країни для вирішення проблеми насильницької поведінки особи приймають також різноманітні законодавчі акти. Зокрема, заслуговує на увагу Закон Грузії «Про боротьбу з насильством у сім'ї, його попередження та надання допомоги постраждалим», від 9 червня 2006 р., який надає право поліції та судам першої інстанції видавати постанови про заходи тимчасового захисту. Якщо винна особа порушить умови, визначені у постанові, вона буде притягнена до кримінальної відповідальності [48]. Оскільки в цьому випадку особа порушує не лише норми суспільного співжиття та норми права, а й виявляє неповагу до органу державної влади, який видав цю постанову, то, на нашу думку, притягнення до кримінальної відповідальності за порушення постанови про заходи захисту є виправданим і доцільним.

Закон Німеччини «Про захист від насильства в сім'ї» надає поліції право усунути кривдника із квартири та заборонити йому з'являтися там упродовж десяти днів. За цей час жертва насильства повинна відвідати лікаря, щоб засвідчити тілесні ушкодження, та звернутись із заявою до найближчого суду,

який вирішує питання, пов'язані із сімейним правом. Як правило, суди розглядають такі заяви оперативно [230, с. 5].

Як бачимо, всі розглянуті закони забороняють фізичне насильство стосовно особи.

Для характеристики насильства загалом використовуються різні терміни. Зокрема, законодавство Еквадору вирізняється саме широтою трактування. Відповідно до його положень внутрішньосімейне насильство включає будь-які дії чи бездіяльність, що проявляються у негативному фізичному, психологічному та сексуальному поведженні члена сім'ї з жінкою чи іншими членами [330]. Але насильство в сім'ї не можна ототожнювати з гендерним насильством, або насильством у ставленні до жінок. Потерпілим від насильства в сім'ї може бути будь-який член сім'ї (у тому числі й чоловік), так само як і кривдником. Саме тому, вважаємо, що порушення прав людини в ситуації домашнього насильства не можна зводити лише до порушення прав жінок.

Більшість із розглянутих законів забороняють також насильство психічного характеру. В деяких законах про це зазначається прямо, інші – містять певні застереження.

Наприклад, закон Пуерто-Ріко включає у визначення психічного насильства «серйозну емоційну шкоду» та «залежування» [69]. А деякі із законів до психічного насильства відносять і словесні образи.

Закон Еквадору визначає психічне насильство як будь-які дії, бездіяльність чи поведінку, що завдають шкоди, болю чи призводять до емоційного розладу, приниження гідності жінки в її власних очах або в очах сім'ї. Це включає залежування, погрози чи емоційний шантаж члена сім'ї та навіювання відчуття страху за власне здоров'я та здоров'я рідних чи близьких або ушкодження чийогось майна. Крім того, психічним насильством вважається і обмеження особистої свободи [330].

У законодавстві іноземних держав злочини в сімейно-побутовій сфері часто виділяються в окремі склади, встановлюються нові межі покарання. Наприклад, у КК Іспанії диференціація здійснюється заходами, передбаченими

у Загальній та Особливій частині. Близькі, родинні та схожі до них стосунки між злочинцем та потерпілим розглядаються як обставини, які обтяжують вину (ст. 24), а відповідно до ст.ст. 153, 180–182, 189 та ін. такі відносини виступають як кваліфікуючі обставини, відтак до них встановлюються підвищені санкції [336].

КК Японії передбачає підвищені санкції за вбивство (ст. 205), залишення напризволяще особою, зобов'язаною турбуватись про залишеного (ст. 218), незаконне затримання і позбавлення свободи (ст. 220), якщо ці злочини вчинені щодо особи, яка є родичем злочинцеві чи його дружиною по прямій висхідній лінії [234].

КК Данії передбачає відповідальність за принизливе ставлення до одного з подружжя, дитини, будь-якої іншої особи, яка перебуває з винуватим у шлюбі чи родинних стосунках по прямій лінії. При цьому залежно від прохання потерпілого можливе припинення кримінального переслідування (§ 213) [211].

Специфіка кримінального покарання полягає також у тому, що участь у судовому процесі беруть поліція та інші державні служби. А відразу після випадку насильства такі особи потрапляють під контроль працівників правоохоронних органів, прокуратури та суду.

Кримінальне законодавство зарубіжних країн часто не враховує того факту, що випадки насильницької поведінки відбуваються також між особами, котрі часто залежать одна від одної. Зокрема, у ст. 153 Кримінального кодексу Іспанії зазначається: «Хто зазвичай застосовує фізичне і психічне насильство проти будь-кого, хто є чи був його дружиною, чи проти особи, яка з нею тривало пов'язана чи була пов'язана, проти власних дітей чи дітей дружини (чоловіка), чи співмешканця (співмешканки), чи недієздатних, які з ним живуть чи підпорядковані його владі, опіці, опікунству чи фактичному нагляду, чи прийняті ним в помешкання, підлягає покаранню – позбавленню волі від шести місяців до 3-х років» [336].

У Кримінальному кодексі РФ взагалі немає спеціальних норм, які б передбачали відповідальність за злочини, вчинені в сім'ї особами, що

перебувають у сімейних стосунках [214, с. 149]. Більше того, в суспільній свідомості насильство, вчинене у громадському місці щодо незнайомої людини, становить набагато більшу небезпеку, ніж ті дії, які вчиняються в сім'ї до родичів. На наш погляд, насильницька поведінка з боку близької людини, в якій потерпілий завжди намагається знайти опору та підтримку, завдає значної психічної та фізичної шкоди, ніж насильство з боку незнайомця.

Для прикладу, у зарубіжній юридичній літературі при розробці законопроектів, пов'язаних із насильницькими злочинами, висловлюються пропозиції посилити за ці злочини покарання [148, с. 144]. Зокрема, це могло б бути досягнуто через доповнення обтяжуючих обставин, кваліфікуючих ознак у Загальній частині кримінального законодавства України, а також кваліфікуючих обставин у конкретних статтях Особливої частини.

Тому, на нашу думку, доцільно було б посилити кримінальну відповідальність у сфері сімейних відносин хоча б за допомогою конкретизації однієї з обставин, що обтяжують покарання, закріплених у ст. 67 Кримінального кодексу України, такою формою, як «вчинення злочину щодо члена сім'ї». А саме: доповнити п. 8 ст. 67 Кримінального кодексу України «Вчинення злочину щодо особи, яка перебуває в матеріальній, службовій чи іншій залежності від винного» словами «є членом сім'ї».

Масштаби цієї проблеми прикро вражають. Всесвітня організація охорони здоров'я провела опитування 24 тисяч жінок у 10 країнах світу. Дослідження тривало сім років. У результаті з'ясувалось, що, незважаючи на те, що насильство в сім'ї існує в будь-якій країні і не залежить від матеріального статку, раси і культури, ця проблема гостріше постає в більш бідних країнах.

Водночас жінки у таких країнах з більшою вірогідністю вважатимуть таке насильство над ними виправданим. Відсоток жінок, які повідомили про те, що вони хоча б раз у житті зазнали насильства з боку членів своєї сім'ї, варіюється від 15% (в Японії) до 71% (в Ефіопії). За минулий рік від 4% жінок (в Японії і Сербії) до 30-54% (у Бангладеші, Ефіопії, Перу та Танзанії) стали жертвами насильства в сім'ї. Крім того, відповідно до результатів дослідження,

насильство з боку членів сім'ї трапляється частіше, ніж напад на жінку чи її зґвалтування незнайомцями або приятелями [58].

За даними американських дослідників сімейного насильства в сім'ї, поліція, яка зіштовхується з такими фактами, досить часто долучає до роботи з цією сім'єю відповідні організації: сімейні суди, подружні ради, спеціальні клініки, центри лікування від наркоманії, психологічні агентства, агентства анонімної допомоги, притулки для осіб, які зазнавали вдома сімейного насильства, жіночі центри, службу допомоги малозабезпеченим сім'ям, церкву, агентства першої соціальної допомоги, житлові служби та ін. [148, с. 17].

Ще одним кроком у подоланні проблеми насильства буде введення особливих видів звільнення від кримінальної відповідальності та умовного засудження у разі проходження оплачуваного за рахунок засудженої особи курсу психотерапії. Хоча далеко не всі опитані схвалюють пропозицію, щоб в Україні у встановленому законом порядку передбачити запровадження спеціальних примусових програм для лікування осіб, схильних до насильства (кривдників) (24,3% – Додаток Б, пит. 58, с. 398).

Не слід водночас забувати й про те, що відповідно до юрисдикції загального права у більшості зарубіжних країн напад та завдання побоїв є не лише кримінальними проступками, а й такими, які трактуються за цивільними законами.

Цивільне право передбачає для потерпілих різноманітні засоби судового захисту: сплату компенсації, відшкодування збитків, заборонні накази, окреме проживання та розлучення сторін. Зокрема, у Південно-Африканській Республіці жінки можуть отримати судовий наказ про матеріальне забезпечення, який гарантує кошти на утримання дітей та покриття витрат на медичні послуги [365, с. 33].

Крім того, потерпілі часто не здатні покрити витрати цивільного переслідування. Відтак витрати на переслідування кримінальних злочинів бере на себе держава, тоді як витрати на переслідування за цивільним судочинством можуть покривати і потерпілі.

Однак, зауважимо, що, незважаючи на деякі переваги використання цивільного та кримінального кодексів, взяті окремо вони не спроможні забезпечити засобами судового захисту, які так необхідні для ефективного реагування на випадки вчинення насильства.

А щодо випадків вчинення насильства в сім'ї, де часто зароджується кримінальна насильницька поведінка особи, то тут необхідно було б створити вичерпний закон про насильство в сім'ї, що криміналізуватиме акти такого насильства і забезпечуватиме потерпілих ширшим колом засобів судового захисту, які виходитимуть за межі простого покарання правопорушників.

Зауважимо, що каталізатором, який спонукає до проявів кримінального насильства у сім'ї, є неналежне ставлення до жінки. Жіноча роль у соціумі, як правило, здавна оцінювалась як вторинна, що покликана забезпечити існування чоловіків, сприяти виживанню роду [364, с. 77].

Останніми роками в Україні значно посилено увагу до гендерних питань, хоча основний акцент все ж робиться на захисті жінки. Верховною Радою України прийнято Декларацію про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок від 5 березня 1999 р., ратифіковано Конвенцію МОП від 22 жовтня 2000 р. № 156 про рівне ставлення і рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками; прийнято Закон України «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» (в ред. від 22 березня 2001 р.), котрим встановлено право на державну соціальну допомогу особам, які не застраховані у системі загальнообов'язкового державного соціального страхування; Президентом України прийнято Указ «Про підвищення соціального статусу жінок в Україні» від 25 квітня 2001 р.; Кабінетом Міністрів України прийнято постанови: «Про заходи щодо посилення охорони материнства та дитинства» від 4 грудня 1998 р., «Про програму запобігання торгівлі жінками та дітьми» від 25 вересня 1999 р. [53; 90; 241; 221; 171; 170].

Вважаємо за необхідне детальніше розглянути насильство проти жінок, які частіше, ніж чоловіки, стають жертвами проявів насильницької поведінки. Відповідно до результатів проведеного нами анкетування 70,6% опитаних

зазначили, що у нашому суспільстві ще реально існує нерівність між жінкою і чоловіком (Додаток Б, пит. 46, с. 392).

Насторожує факт зростання кількості жінок серед потерпілих від умисних вбивств (та замахів). У 2006 р. їх кількість сягнула 888 зі 3377 потерпілих, що становить 26,2% від усіх злочинів; у 2007 р. загальна кількість жінок була 820 із 3064 потерпілих, тобто 26,7% від загальної кількості; у 2008 р. із 2855 потерпілих було 816 (28,5%) жінок. У 2009 р. динаміка зростання кількості жінок-жертв умисних вбивств (та замахів) становила 2,2%. Тенденцію до зростання спостерігаємо і у динаміці заподіяння умисних тяжких тілесних ушкоджень - 16,9% у 2009 порівняно з 16,2% у 2006 р. І тільки частка жінок, потерпілих від згвалтувань (та замахів), зменшилась на 11,5% у 2009 р. порівняно із 2008 р. [410]. На нашу думку, останній факт можна пояснити деморалізацією суспільства, популяризацією одностатевого кохання.

Проблемі дискримінації жінок приділено увагу практично в усіх міжнародних документах із захисту прав людини. Останнім часом доволі гостро на міжнародній арені постало питання про насильство над жінками, оскільки жінка зазнає насильства практично у всіх сферах життя. На засіданні експертів Комісії про становище жінок 1991 р., присвяченому темі насильства над жінками, було розглянуто можливість розробки спеціальної декларації про насильство [175, с. 8].

Значним успіхом у визначенні прав жінок було підтвердження принципу прав жінок на Віденській конференції з прав людини у 1993 р. 171 держава погодилася з висновками цієї конференції («Віденська декларація і програма дій»), в яких проголошено, що «права жінок є невід'ємною складовою і неподільною частиною загальних прав людини. Повна і рівна участь жінок у політичному, цивільному, економічному, суспільному і культурному житті на національному, регіональному і міжнародному рівнях, а також ліквідація всіх форм дискримінації за ознакою статі є першочерговими цілями міжнародного співтовариства» [33, с. 18].

Як показало дослідження, останнім десятиліттям понад 20 країн у Латинській Америці та Карибському регіоні ввели спеціальне законодавство з проблеми гендерного насильства у сім'ї. Здебільшого реформа полягає у встановленні покарання за фізичне, сексуальне та психічне насильство з боку інтимного партнера. Для цього запроваджують нові закони про домашнє насильство чи вносять зміни до вже існуючих кримінальних кодексів.

Занепокоєння викликає і проблема торгівлі жінками як одного з проявів кримінальної насильницької поведінки. За останні 50 років прийнято цілу низку міжнародних угод, конвенцій, договорів, спрямованих на запобігання торгівлі жінками. Найбільш вагомі серед них – Конвенція ООН «Про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами» (1949 р.), Конвенція ООН «Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» (1979 р.), Підсумкові матеріали Четвертої всесвітньої конференції зі становища жінок у Пекіні (1995 р.), Гаазька міністерська декларація (1997 р.), Конвенція ООН «Про боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю» (2000 р.) та додаткові протоколи до неї [92; 32; 160; 37; 91].

Парламентська Асамблея Ради Європи, будучи стурбованою стрімким зростанням цієї проблеми в європейських країнах, рекомендувала Комітету Міністрів розробити спеціальну конвенцію з торгівлі жінками та примусової проституції [159].

Конвенція має передбачати створення контрольного механізму з метою координації на всеєвропейському рівні діяльності, спрямованої на боротьбу проти торгівлі жінками та примусової проституції, та нагляду за дотриманням її положень. До того ж, конвенція, окрім держав-учасниць, також має бути відкритою для підписання державами, що не є членами Ради Європи. Перевагою цієї конвенції повинна стати юридично зобов'язувальна сила її положень, досягнута на основі їх обов'язковості та узгодженості, що мають застосовуватися до всіх держав-учасниць конвенції, що особливо важливо, коли йдеться про кримінальну відповідальність.

Проведений огляд міжнародних документів свідчить, що на міжнародному рівні існує великий арсенал правових інструментів та засобів, які допомагають державам у процесі формування як національного законодавства, так і механізмів його реалізації. Загальну систему заходів правової допомоги прав людини становлять як національні механізми захисту, передбачені внутрішнім законодавством держав, так і міжнародні механізми захисту універсального чи регіонального характеру.

Достатньо вагомим міжнародно-правовим документом у запобіганні кримінальній насильницькій поведінці особи стала Декларація ООН «Про ліквідацію насильства стосовно жінок», прийнята у грудні 1993 р. на Генеральній Асамблеї ООН [266]. Декларація ґрунтується на універсальності загальнолюдських прав і необхідності утвердження для жінок прав та принципів рівності, безпеки, свободи, недоторканності та гідності. Декларація вимагає усвідомити, що насильство щодо жінок демонструє історичну нерівність владних відносин між чоловіками і жінками, що призвело до домінації чоловіків і дискримінації жінок, перешкоджаючи всебічній реалізації прав останніх [266].

Необхідно окреслити правові положення, що стосуються застосування деяких форм насильства (психічного, економічного), внесенням відповідних змін до КЗпП України. Зокрема, ст. 5-1 «Гарантії забезпечення права громадян на працю» доповнити пунктом «7» «Держава гарантує працевдатним громадянам, які постійно проживають на території України...» і далі за текстом ... «правовий захист від порушення гендерної рівності на виробництві».

Отже, незважаючи на те, що де-юре проблема гендерного насильства знайшла своє певне відображення на законодавчому рівні, де-факто ще існує багато бар'єрів, що перешкоджають жінкам реалізувати їхні права та свободи. Насильство стосовно жінок залишається одним із найпоширеніших порушень прав людини в сучасному світі, зокрема в Україні, і бар'єром на шляху забезпечення гендерної рівності. Безперечним є те, що вихід із системи тоталітаризму, побудова відкритого демократичного суспільства потребують нового концептуального розуміння суті й об'єктивної необхідності правового

реформування на шляху викорінення гендерного насильства відповідно до позитивного світового досвіду гендерних перетворень.

У зв'язку із розвитком новітніх інформаційних технологій проблема насильницької поведінки особи набула ще більшого розмаху. Мабуть, багатьом відомо, як часто безпрецедентні можливості, запропоновані Інтернетом, зокрема порнографічні матеріали, шлюбні пропозиції, послуги проституції тощо, мають значний попит серед відвідувачів цієї мережі. До того ж, стереотипи через стать, що трапляються через засоби інформації, часто сприяють посиленню нерівності між жінками та чоловіками (наприклад, звичність продажу жіночого тіла як закономірність, що впливає на приниження та втрату самоповаги і гідності).

На запитання, що робить мережу Інтернет вигідним середовищем для поширення різного роду екстремістських поглядів, що мають насильницьке забарвлення, дуже легко та просто відповісти: це її доступність та «безмежність».

Єдине, що забезпечує певний захист від такої пропаганди, – закони, які забороняють прояви ненависті до тієї чи іншої верстви населення. Однак гарантії свободи самовираження, що існують у багатьох західних країнах, обмежили масштаби попереджувальних заходів, які уряди могли б застосовувати до пропагандистів.

Частково цю проблему було вирішено у Франції, де 22 березня 2000 р. було прийнято законопроект про обов'язкову реєстрацію усіх веб-сайтів країни та кримінальну відповідальність провайдерів за надання послуг неідентифікованим користувачам. Відповідно до нього вказані особи притягалися до кримінальної відповідальності.

Водночас у Німеччині існує урядова організація, яка займається аморальними дитячими виданнями. Вона укладає свого роду «чорний список», до якого входять усі порнографічні сайти, ресурси, що пропагують насильницьку поведінку.

Однак розвиток сучасних технологій став настільки стрімким та непередбачуваним, що, незважаючи на усі заходи, стало просто неможливо

ефективно боротися з Інтернет-пропагандою насильницької поведінки особи та її жорстокістю [232, с. 198].

Відстежуючи світовий досвід регулювання суспільних відносин у сфері сімейного насильства, робимо висновок, що законодавство окремих розвинених країн акцентує також на проблемі насильства щодо неповнолітніх, що неодмінно є складовою насильницької поведінки особи загалом.

Сучасне світове кримінальне законодавство містить спеціальні склади злочинів, у межах яких можливе притягнення до відповідальності за вчинення побутових насильницьких злочинів щодо неповнолітніх: тяжке порушення недоторканності особи (Швеція), домашнє насильство (Іспанія); насильницькі дії у сім'ї (Німеччина); невиконання обов'язків із виховання неповнолітнього (Росія) і, звичайно, виокремлене у кримінальних кодексах багатьох країн вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини. Деякі українські вчені висловлюються за прийняття ООН декларації, що визначає склад такого злочину [148, с. 143].

На наш погляд, національне законодавство має бути спрямоване на турботу та допомогу молоді, яка перебуває на ранньому етапі розвитку своєї особистості, у сфері фізичного, духовного і соціального розвитку, а також у правовому захисті. Соціально-правовий захист неповнолітніх є одним із основних показників рівня розвитку суспільства, його цивілізованості та перспективності.

Законодавство низки зарубіжних держав має досить цікавий досвід охорони прав неповнолітніх за допомогою кримінального закону, приділяючи таким чином значну увагу захисту дітей від сексуального насильства, розбещення, сексуальної експлуатації та інших статевих злочинів. Відтак це дасть можливість сформуванню системи наукових знань про неповнолітню жертву насильницької статевої поведінки. Водночас урахування позитивного досвіду допоможе при реформуванні законодавства України відповідно до міжнародно-правових стандартів у галузі захисту неповнолітніх жертв від злочинів, що вчиняються у сфері сімейно-побутових відносин.

Слід також зазначити, що значну увагу у кримінальному законодавстві багатьох держав приділено захисту неповнолітніх від такої насильницької поведінки стосовно них, як сексуальне розбещення та сексуальна експлуатація. Зокрема, у КК Швеції передбачено покарання за статевий акт із особою, яка не досягла вісімнадцятирічного віку (ст. 4 гл. 6 «Про статеві злочини»).

Ця стаття сформульована так: «Особа, яка вступила у статевий зв'язок з ким-небудь, хто не досягнув вісімнадцятирічного віку і є його нащадком, або за виховання якого він чи вона відповідальні, або за турботу й опіку над якими він чи вона несуть відповідальність за рішенням органу влади, повинна бути покарана за сексуальну експлуатацію неповнолітнього». За цей злочин визначається покарання у вигляді тюремного ув'язнення на строк до чотирьох років. Відповідно до закону виділяються кваліфікуючі ознаки цього злочину: зокрема, якщо особа, яка вчинила злочин, діяла особливо недбало щодо неповнолітнього, та якщо злочин вважається тяжким у зв'язку із дуже юним віком неповнолітнього. За таких умов злочинець карається тюремним ув'язненням на строк не менше двох, але не більше восьми років [217, с. 89].

Крім того, кримінальне законодавство зарубіжних держав передбачає посилену охорону неповнолітніх і малолітніх у тих випадках, коли статеві злочини були вчинені їхніми рідними або названими батьками, опікунами, особами, яким доручено виховання або навчання дитини, або коли винний грубо використовував свою перевагу, яку дає його вік і досвід, та мав місце примус неповнолітнього до статевих зносин.

Водночас у всіх кримінальних кодексах кваліфікуючими ознаками визнаються: вчинення посягань на статеву недоторканність дітей і підлітків з боку батьків, піклувальників, працівників навчальних та інших закладів, де виховуються неповнолітні.

Наприклад, відповідно до КК Данії будь-яка особа, що є службовцем або начальником в'язниці, реабілітаційного центру, дитячого або підліткового будинків, лікарні для психічно хворих і вступає у статеві зносини з особою, яка

тримається в такому закладі, підлягає тюремному ув'язненню на строк, що не перевищує чотирьох років (§ 219 гл. 24 «Статеві злочини»).

Встановлено також відповідальність особи, яка вступає у статеві зносини з особою, яка не досягла вісімнадцятирічного віку і є її всиновленою дитиною, пасинком або падчеркою, або прийомною дитиною, або ввіреною для тренувань чи навчання, – тюремне ув'язнення на строк, що не перевищує чотирьох років (§ 223 (1)) [112, с. 173].

Відповідно до міжнародної Конвенції про права дитини низка статей кримінального законодавства зарубіжних держав бере під спеціальну охорону статеву недоторканність неповнолітніх. Такий захист неповнолітніх від кримінальної статевої насильницької поведінки проводиться всебічно, ґрунтовно і у належному обсязі та стосується всіх аспектів цієї проблеми. На нашу думку, позитивним є хоча б те, що у законодавстві вирішено питання про підвищену кримінальну відповідальність батьків та осіб, що їх замінюють, чи тих осіб, які безпосередньо займаються вихованням дітей, за жорстоке поводження та статеве насильство над ними. Слід констатувати, що відповідні норми не знайшли свого повного відображення у Кримінальному кодексі України.

Цілком виправданим у зв'язку із цим видається зауваження С.С. Косенко, що у нашому законодавстві не передбачена спеціальна відповідальність батьків чи тих осіб, що їх замінюють, за недбале виховання, внаслідок чого здійснюється негативний вплив на фізичний і психічний розвиток неповнолітнього [101, с. 115].

Чинний кримінальний закон містить адекватні заходи реагування на вчинення злочинів цієї категорії. Проте, на наш погляд, реалії сучасного життя вимагають деяких нововведень.

Поширеність таких фактів й у інших державах змушує законодавчі органи вводити безпосередньо у кримінальні закони норму, що встановлює відповідальність за сексуальне насильство щодо членів родини, близьких родичів. Зокрема, ст. 201 КК Польщі забороняє навіть ненасильницькі статеві

зносини між родичами: «Хто вчиняє статеві зносини з родичем по висхідній і низхідній лінії, усиновленим, усиновителем, братом або сестрою, підлягає покаранню позбавленням волі на термін від 3 місяців до 5 років» [481].

Французький кримінальний закон, установлюючи відповідальність за вчинення зґвалтування, серед обтяжуючих обставин передбачає «вчинення зґвалтування родичем по висхідній лінії за законом, по народженню або названими батьками, або будь-якою іншою особою, що має владу над потерпілим» [483].

Відповідно до ст. 171 КК Молдови «Зґвалтування» серед обтяжуючих обставин передбачене зґвалтування особи, що перебували під опікою, заступництвом, захистом, на вихованні або лікуванні у винного [484].

У ст. 118 КК Узбекистану зазначено: «Зґвалтування близького родича карається позбавленням волі від десяти до п'ятнадцяти років» [482].

Проведений аналіз законодавства та практики поводження з потерпілими від злочинних посягань у різних державах свідчить про те, що рівень їх соціального захисту, як правило, відповідає рівню гуманізації законодавства і системи правосуддя і, відповідно, рівню правового захисту цієї категорії осіб. Значну увагу у країнах Західної Європи і США приділено питанню віктимологічної профілактики злочинності та проблемі, пов'язаній із потерпілими від злочинних посягань.

Потерпіла особа вступає у кримінально-правові відносини тільки в тому випадку, коли щодо неї вчинено діяння, яке кваліфікується відповідно до кримінального законодавства держави як злочинне. У цій категорії правовідносин беруть участь три суб'єкти: злочинець, держава, жертва злочину.

Потерпілий вже одним фактом свого існування визначає кримінально-правові відносини. Відсутність потерпілого означала б відсутність злочинів проти особи, прав і свобод громадянина. Винувата особа несе відповідальність не тільки перед державою, суспільством, а й перед громадянином, якому завдано шкоду в результаті посягання на нього.

Чимало питань, пов'язаних із потерпілими від насильницької поведінки, знайшли своє відображення у прийнятті відповідних законів. Наприклад, в Австрії з 1972 р. діє Федеральний закон про надання допомоги жертвам злочинів, а у ФРН із 1976 р. набрав чинності Закон про відшкодування шкоди жертвам насильницьких злочинів [235, с. 349].

Відповідно до Федерального закону США про кримінально-правовий захист потерпілих і свідків злочинів потерпілому, що виступає як свідок у кримінальному процесі, забезпечується судовий захист, а відшкодування матеріальної шкоди злочинцем стає самостійним видом кримінально-правових санкцій. Цікавим є те, що особа, яка відбуває покарання, не має права одержувати користь зі свого злочину шляхом публікації відомостей про нього, оскільки це знову заподіяло б шкоду інтересам потерпілого [235, с. 349].

Слід зазначити, що українське кримінально-процесуальне законодавство, все ще спираючись на негативні «традиції» радянських часів, і надалі суттєво обмежує права потерпілого на усіх стадіях кримінального процесу (в тому числі право на інформацію), відводячи йому достатньо пасивну роль). Усі факти свідчать про те, що потерпілі перебувають в юридично нерівних умовах із підозрюваним (обвинуваченим), володіючи значно меншим обсягом прав для захисту своїх законних інтересів.

Ось чому, на нашу думку, необхідно якомога швидше внести відповідні зміни у чинне законодавство з метою імплементації міжнародно-правових норм про право потерпілих на отримання необхідної інформації для найшвидшої і найбільш повної реалізації та захисту своїх прав. Водночас слід підкреслити, що будь-яка із зазначених пропозицій щодо розширення прав потерпілого у жодному разі не повинна проводитись всупереч інтересам обвинуваченого за рахунок обмеження обсягу його процесуальних прав. У цьому випадку необхідним є чітке дотримання принципу рівноправності сторін, який є стрижнем правосуддя.

Як свідчить практика, чинне процесуальне законодавство орієнтується лише на одну із форм відшкодування шкоди – реституцію. Натомість

компенсація у повному обсязі повинна охоплювати як повне, так і часткове відшкодування шкоди, винагороду за моральну шкоду, допомогу у поновленні фізичного та психічного здоров'я, соціальну реабілітацію. Слід погодитись, що доцільнішим було б співвідношення усіх зазначених форм, які в різних модифікаціях діють у зарубіжній практиці, адже потерпілий потребує різносторонньої допомоги – матеріальної, медичної, психологічної, юридичної. Тому об'єктивно давно назріла необхідність у створенні продуманої державної системи із залученням державних інститутів, здатної достатньо швидко надавати потерпілим хоча б мінімально необхідну допомогу.

Незважаючи на існування у цій сфері чималої кількості законів та підзаконних нормативно-правових актів, серед яких, зокрема, Закони «Про попередження насильства в сім'ї», «Про охорону дитинства», відповідні статті Кримінального кодексу України, Державна програма з протидії торгівлі людьми в Україні на 2006–2010 роки, Порядок взаємодії суб'єктів соціальної роботи з сім'ями, які опинились у складних життєвих обставинах, тощо, насильство в сім'ї продовжує бути одним із серйозних проявів порушення прав людини.

Залишається проблемою і відсутність спеціальних реабілітаційних та лікувальних програм для жертв та винуватців насильства. У 2005 р. Україна підписала Європейську Конвенцію № 116 від 24 листопада 2003 р. про компенсації жертвам насильницьких злочинів. Було створено державну програму для таких жертв, але Конвенція не ратифікована, а програма, відповідно, не працює [396, с. 294].

Погоджуємось із думкою О.В. Ковальнової, що в Україні недостатньо вивчений та практично не застосовується досвід розвинених зарубіжних країн щодо реабілітації потерпілих від кримінальної насильницької поведінки, а також відсутні відповідні програми соціальної реабілітації для осіб, які вчинили таке насильство.

Саме тому доцільно було б перейняти позитивний досвід Канади та США, в яких існує розвинена система допомоги особам, які вчинили таке насильство [87, с. 96].

Цілком слушно науковці визнають, що на законодавчому рівні необхідно вирішувати такі питання:

1) введення особливих видів звільнення від кримінальної відповідальності та умовного засудження у разі проходження оплачуваної за рахунок засудженого курсу психотерапії;

2) передбачене, за прикладом застосовуваного австрійськими сімейними судами, посередництво для розв'язання конфліктів між членами сім'ї як альтернатива кримінальної відповідальності;

3) накладення за вчинення у сім'ї побоїв і заподіяння легкої шкоди здоров'ю адміністративного стягнення у вигляді штрафу і застосовування арешту у випадку повторності сімейного насильства;

4) здійснення постійного статистичного обліку криміногенних сімей, а також сімейно-побутових злочинів [106, с. 205].

Світовий досвід боротьби із проявами кримінальної насильницької поведінки у сім'ї свідчить, що через застосування заходів кримінальної репресії, пов'язаних із позбавленням волі, неможливо ефективно впливати на домашніх тиранів. У зв'язку із цим слід приділити увагу ще одній із сучасних тенденцій зарубіжного законодавства – поступовій переорієнтації із репресивної функції судочинства на правопоновлювальну, передбачаючи більш широкі можливості для використання інститутів поновлювального правосуддя. Як влучно відзначає С.Г. Келіна, «безумовно, кожен злочин повинен тягнути відповідальність, проте ця відповідальність має полягати необов'язково у кримінальному покаранні» [86, с. 72].

Робота з конкретними криміногенними родинами, члени яких схильні до вчинення насильства, і сім'ями, які характеризуються наявністю конфліктних ситуацій, що можуть перерости у злочин, передбачає повний їх облік, реєстрацію у правоохоронних органах і органах соціального захисту, надання їм психологічної та іншої допомоги. Тому, вважаємо за доцільне створити систему контролю криміногенних сімей і соціальної допомоги їм за межами органів внутрішніх справ, наприклад, у межах Міністерства соціального захисту

(центрів комплексної – правової, соціальної, психологічної, медичної – допомоги сім'ї і жертвам сімейно-побутових злочинів, а також притулків для осіб, що зазнали насильства у сім'ї, за аналогом багатьох зарубіжних країн).

Упродовж 2008 року центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді зафіксовано 3341 звернення щодо насильства, з яких: 2495 звернень щодо сімей, в яких вчинено насильство або існує реальна загроза його вчинення (в яких проживає загалом 3190 дітей); 839 звернень щодо жорстокого поводження з дітьми (1120 дітей, які постраждали від жорстокого поводження); 4 звернення щодо торгівлі людьми (4 особи).

Із загальної кількості звернень щодо насильства над дітьми (чи жорстокого поводження з ними) центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді було направлено до служб у справах дітей інформацію щодо 757 випадків. Окрім того, 38 осіб та 47 сімей (89 дітей) направлено до центрів соціально-психологічної допомоги [58].

Зважаючи на викладене, доцільною вбачається розробка та введення в Україні, за аналогією зарубіжних держав, спеціальних навчальних тренінгів та курсів для працівників міліції та інших осіб, які займаються запобіганням кримінальній насильницькій поведінці. Зокрема, О.В. Ковальова пропонує розробити спеціальні інформаційні картки, які міститимуть інформацію про права потерпілих від такої насильницької поведінки та їх можливості з обов'язковим зазначенням контактних телефонів, за якими вони можуть звернутися по допомогу. Ці інформаційні картки повинні роздавати дільничні інспектори міліції [87, с. 96].

За результатами проведеного нами опитування, з року в рік зростає відсоток осіб, які підтримують пропозицію, щоб співробітники міліції носили при собі тексти, пам'ятки з рекомендаціями, як себе поводити, коли стосовно особи чинитиметься насильство (2003 р. – 35,5%, 2008 р. – 61,5%). 57,5% опитаних висловили сумніви щодо необхідності створення у населених пунктах «гарячих ліній», які надаватимуть скривдженим можливість звернутися з проханням про термінову допомогу.

Водночас більшість респондентів позитивним вважає створення у різних регіонах країни (області, району, міста) мережі притулків для осіб, що постраждали від насильства (жінок, чоловіків, дітей, літніх людей) (64,1%) (Додаток Б, пит. 47, с. 392).

Щодо ефективного вирішення проблеми насильницької поведінки особи, то тут вкрай необхідне у кожній країні адекватне законодавство, яке б враховувало міжнародні рекомендації, національні особливості країни, а також позитивний досвід інших країн у вирішенні цієї проблеми.

Вважаємо також, що на сьогодні для розробки та впровадження найбільш ефективних заходів протидії проявам кримінального насильства доцільно використовувати досвід країн західної Європи, Америки та країн СНД. Використання позитивних тенденцій розвитку кримінального зарубіжного законодавства і практики профілактичного виховного впливу на зазначених осіб в українській законодавчій та правозастосовній діяльності дасть змогу підвищити її ефективність у сфері запобігання кримінальній насильницькій поведінці.

Слід погодитись у цьому випадку з думкою О.М. Костенка, що, очевидно, шляхів протидії злочинності (в тому числі насильницькій) має бути два:

- а) усунення причин злочинності;
- б) творення причин добродійності [376, с. 58].

3.2. Організаційно-правові засади запобігання кримінальній насильницькій поведінці особи

Очевидно, що сучасна злочинність в Україні породжується соціальною кризою і сама ж поглиблює її. Злочинність кризового типу має властивість зводити нанівець будь-які реформи, які могли б забезпечити соціальний прогрес в Україні [405 с. 31]. За таких умов влада лише тоді може бути ефективною та демократичною, якщо вона реально забезпечує важелі права і свободи людини (62,9% опитаних). Проте насправді лише незначна частина громадян вважають,

що держава на належному рівні виконує цей обов'язок (13%) (Додаток Б, пит. 45, с. 391-392).

Запобігання злочинності може бути ефективним тільки тоді, коли воно здійснюється на міцній правовій основі, що відповідає об'єктивним закономірностям перехідного періоду, у якому перебуває наша країна. Розвиток законодавства повинен бути тісно пов'язаний з реформами в економіці, політичній і соціальній сферах, із міжнародними зобов'язаннями України, потребою суспільства у зменшенні негативних явищ, що порушують його належну життєдіяльність [407, с. 6].

З цього приводу слушно зазначає В.К. Грищук, що однією з закономірностей розвитку цивілізованого суспільства є широке використання правових форм у процесі соціальних перетворень. Отже, право, з одного боку, бере участь у реалізації соціальних реформ, а з іншого – право саме зазнає реформи, оскільки мусить бути приведене у відповідність із назрілими інтересами і потребами розвитку суспільства [407, с. 52].

За результатами проведеного нами анкетування, найоптимальнішим кроком до зниження рівня насильства у суспільстві за допомогою правових заходів є комплексне поєднання сили закону та норм моралі (58,9%). Однак такі показники свідчать про недостатню віру суспільства у дієвість зазначених заходів (Додаток Б, пит. 44, с. 391).

Жорсткі заходи впливу на насильницьку злочинність – це особливе соціальне замовлення. Власне, проблема профілактичного захисту особистості від насильницьких злочинів переростає у проблему боротьби з насильницькою злочинністю як явищем. Як свідчать результати проведеного нами опитування, в умовах сьогодення в Україні правовий захист людини від різних форм насильницької поведінки недостатній і потребує удосконалення (95,3% опитаних) (Додаток А, пит. 15, с. 361).

Основною властивістю кожної людини як соціальної істоти є її здатність сприймати та засвоювати прийняті у суспільстві норми та правила, зіставляючи свою поведінку зі встановленими стандартами. Упродовж усього свого

свідомого життя індивід піддається впливу різноманітних соціальних регуляторів як нормативного, так і ненормативного характеру, що дозволяє сформулювати уявлення щодо потреб, задоволення яких є найбільш раціональним для суспільства і самої особи. Будуючи свою поведінку відповідно до норм моралі, правових приписів та заборон, звичаїв, релігійних догм, ідеологічних положень, ми досягаємо необхідного результату, не порушуючи при цьому встановленого соціального порядку і не спричиняючи шкоди для інших. Але щоб уберегтися від можливих антисуспільних дій, потрібний дієвий механізм запобігання.

Зокрема, В.М. Кудрявцев зазначає, що найбільш дієвим із регуляторів нормативного характеру є право, що походить від держави, яка забезпечує його виконання, в тому числі через примус. Основним призначенням правового регулювання є забезпечення розумного балансу між різними сторонами суспільства, створення найбільш сприятливих умов для його розвитку. «Належним можна вважати таке функціонування системи, – зазначає В.Н. Кудрявцев, – яке відповідає її природі та основним рисам, оптимальним чи, щонайменше, допустимим для даного процесу, явища, інституту. Можна сказати, що в ідеальному випадку норма – міра корисного, оптимального, а тому і типово функціонуюча» [118, с. 88].

Як підкреслює А.П. Закалюк, позитивна роль права проявляється через регулювання суспільних відносин, процесів, правил суспільного співжиття. Нормами конституційного та інших галузей права стимулюється суспільнокорисна та суспільноприйнятна поведінка, закріплюються суспільні відносини, які за своєю сутністю несумісні зі злочинністю, виключають правові можливості формування та реалізації причин і умов злочинних проявів. Таким чином, право створює засади зміцнення та реалізації антикриміногенного потенціалу суспільства та його інститутів [62, с. 195].

Правове забезпечення запобігання злочинності в Україні ще не має системного характеру, складається з низки норм галузевого законодавства, інколи не узгодженого між собою, та відомчих правових актів. Важливі

положення щодо ролі та значення запобіжної діяльності, її змісту, відповідності принципам справедливості, гуманності, законності, що містяться у багатьох міжнародних правових актах, до яких приєдналася Україна, фактично не стали змістом її національного законодавства, в основному невідомі суб'єктам запобіжної діяльності, нерідко їх не дотримуються. Це стосується низки положень Загальної декларації прав людини, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, Кодексу поведінки службових осіб щодо підтримання правопорядку, Керівних принципів у галузі запобігання злочинності та кримінального правосуддя тощо [62, с. 336].

Відомо, що основою правової системи з усіх питань правового регулювання є Конституція. У Конституції України, на жаль, немає норм, які б прямо визначали обов'язки держави та її органів щодо запобігання злочинності. Проте низка статей дає змогу визначити ставлення Конституції до цієї державної і, загалом, суспільної діяльності, конституційні основи її здійснення.

Відповідно до ст. 1 Конституції Україна є правовою державою [343], до основних характеристик якої належить забезпечення сталого правопорядку, яке досягається значною мірою завдяки підвищенню правової культури, цілеспрямованій діяльності щодо запобігання правопорушенням. Ми впевнені, що запобігання злочинності є невід'ємною функцією правової держави, а упорядкування правових норм виконання цієї функції – важлива умова формування правової держави. Низка статей Конституції визначає обов'язки держави, здійснення яких може бути повним і комплексним лише у разі проведення діяльності щодо запобігання злочинності. Це стосується обов'язків держави щодо утвердження і забезпечення прав і свобод людини (ст. 3), захисту прав усіх суб'єктів права власності (ст.ст. 13, 41), особливої охорони землі як основного національного багатства та гарантування права власності на землю (ст. 14), захисту життя людини (ст. 27), її свободи та особистої недоторканності (ст. 29), недоторканності житла (ст. 30), таємниці листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції (ст. 31), забезпечення права на

безпечно для життя і здоров'я довкілля та відшкодування завданої порушенням цього права шкоди (ст. 50).

Слід відзначити, що передбачені у Розділі II Конституції України права і свободи людини і громадянина, у тому числі вільність і рівність усіх людей у своїй гідності та правах (ст. 21), право кожної людини на вільний розвиток своєї особистості (ст. 23), право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29), на недоторканність житла (ст. 30), на невтручання в її особисте життя, недопущення без згоди особи збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про неї (ст. 32), стали трактуватися деякими службовими особами, окремими народними депутатами, а також державними наглядовими органами як такі, що виключають можливість вести діяльність стосовно індивідуального запобігання правопорушенням, у тому числі злочинам, унеможливають законодавче визначення обов'язку її проведення.

Відтак, це питання потребує більш детального аналізу.

Поряд із Конституцією України наступною ланкою у системі правового регулювання діяльності щодо запобігання злочинності є конституційні закони та кодифіковані законодавчі акти, наділені конкретними функціями і в яких зазначено права суб'єктів щодо участі у запобіганні злочинності, що стосується різних галузей права (кримінального, кримінально-процесуального, трудового, адміністративного, виправно-трудоного).

На наш погляд, питання правового регулювання діяльності щодо запобігання злочинності є дуже важливим, з огляду на деякі конкретні обставини. Правове регулювання необхідне для вдосконалення механізму запобігання злочинності, уточнення й закріплення завдань і прав окремих суб'єктів у сфері попереджувальної діяльності, охорони прав і законних інтересів громадян і організацій.

А.П. Закалюк визначає основні напрями та засоби правового регулювання запобіжної діяльності щодо злочинності:

а) позитивне регулювання суспільних відносин, які право взяло під свою охорону, виховна функція права;

б) встановлення у праві заборон, які стосуються деяких видів діяльності, що можуть сприяти злочинним проявам;

в) конституційні засади запобігання злочинності;

г) законодавчі акти, що передбачають обов'язки запобіжної діяльності, визначають обмеження, застереження запобіжного характеру;

д) інші нормативно-правові акти, що регулюють організацію, порядок, форми і засоби діяльності щодо запобігання злочинності [62, с. 335].

Вважаємо, що кримінальне право, будучи необхідним компонентом системи права, найбезпосереднішим чином бере участь у запобіганні насильницьким злочинам. При цьому специфічні цілі цього правового феномена визначають особливий порядок і способи упорядкування суспільних відносин.

Н.М. Кропачов зазначає, що кримінальне право – один із засобів гармонізації інтересів та дій частини і цілого, особистості та суспільства, громадянина і держави і т. д. Тому і кримінально-правова поведінка є одночасно засобом і результатом задоволення як суспільних, так і особистих результатів [115, с. 149].

Отже, заходи кримінального примусу, застосування яких є основним способом реагування на вчинення кримінальних деліктів, сприяють захисту суспільних благ від злочинних посягань. Вчинення останніх завдає відчутної шкоди соціальним відносинам, перешкоджає належному розвитку суспільства.

Поділяємо точку зору П.Є. Кондратова, згідно з якою кримінально-правове регулювання можна визнати необхідним не тільки, коли інші соціальні заходи не можуть замінити його, а й коли йому немає розумної альтернативи всередині правової системи [93, с. 25]. Тому запобігання кримінальним деліктам є основою для розвитку суспільних зв'язків у всіх сферах життя. С.С. Фролов, вивчаючи питання соціального контролю і регулювання, констатує, що у будь-якому високорозвиненому суспільстві необхідною умовою упорядкування поведінки окремих громадян є система заходів примусу, в тому числі передбачених кримінальним законом, що застосовуються відповідно до різноманітних типів відхилень від норм [228, с. 97–98].

Як влучно зазначає О.М. Литвак, реалізація кримінальної відповідальності – особлива форма дії на криміногенні чинники особового характеру – дефекти етичної і правової свідомості конкретних індивідуумів (найперше осіб, що вчинили злочини) і окремих соціальних груп. Впливаючи на індивідуальну і групову свідомість, кримінально-правові засоби таким чином впливають на суспільну свідомість, дефекти якої, як відомо, є найближчими, безпосередніми причинами кримінальної насильницької поведінки. Реалізація кримінально-правових норм здійснюється не лише у процесі їхнього застосування, а й безпосередньо впливаючи на свідомість громадян. Одних утримує від суспільно небезпечного діяння загроза покарання, що міститься у санкціях статей КК, для інших – законодавство про необхідну оборону, затримання злочинця або про добровільну відмову від вчинення злочину та дієве каяття, які стають орієнтиром правомірної поведінки. Кримінальне законодавство є важливим виховним та попереджувальним чинником, коли воно справедливе та зрозуміле для населення [130, с. 359].

Вивчення позицій науковців щодо впливу норм кримінального права на кримінальну насильницьку поведінку ще раз підтверджує, що кримінальне покарання є лише одним кроком з цілої низки кримінально-правових засобів запобігання насильству. Серед таких засобів важливе місце посідає процес криміналізації ранніх форм прояву злочинної поведінки. Зокрема, цілком вдалою є подана ним класифікація практичних рекомендацій у сфері кримінального законодавства, практики його застосування та організації роботи органів системи кримінальної юстиції:

- заходи, спрямовані на оптимізацію системи санкцій кримінально-правових норм;
- заходи, спрямовані на стимулювання відшкодування правопорушниками шкоди, завданої злочинами;
- заходи, спрямовані на створення системи відшкодування шкоди, завданої злочинами, у випадках, коли відшкодування шкоди з боку правопорушника є неможливим;

– заходи, спрямовані на поширення інформації про кримінально-правові норми, уніфікацію принципів їхнього застосування та забезпечення таким чином дотримання соціальної справедливості у процесі такого застосування [199, с. 212].

На нашу думку, наведене передусім стосується державного регулювання у сфері запобігання насильству.

Підтримуємо позицію В.О. Меркулової, що наявність визначеної законодавцем системи форм кримінальної відповідальності, не пов'язаної із реальним застосуванням покарання, значно розширить межі диференціації та індивідуалізації кримінальної відповідальності. Мають бути враховані не лише тяжкість вчиненого злочину, ступінь суспільної небезпеки винної особи, а й особистісні особливості (специфічні властивості соціально-демографічного та соціально-психологічного характеру особи, яка вчинила злочин) [375, с. 127].

Розглядаючи проблему ефективності заходів кримінального примусу, водночас слід враховувати декілька взаємопов'язаних аспектів: їх здатність сприяти досягненню цілей соціального регулювання загалом, а також здійсненню завдань, котрі стоять перед кримінальним правом, та реалізації конкретних цілей, передбачених для них законом. На цій основі дієвість засобів кримінально-правового впливу слід розглядати у двох площинах: загальний вплив на усіх нестійких громадян та їх дієздатність безпосередньо у процесі застосування до особи, якій вони призначені.

Вважаємо, що аспект ефективності заходів кримінального примусу загалом визначається їх здатністю здійснити превентивний та виховний вплив на всіх членів нашого суспільства з метою навчитись поважати закон та запобігати можливим випадкам його порушення. Вивчаючи це питання, необхідно враховувати два взаємопов'язані моменти: можливість вплинути через погрозу застосування заходів кримінального примусу і здійснення з їх допомогою загальновиховного впливу. Це стосується практично усіх кримінально-правових засобів, за винятком примусових заходів медичного характеру, які за своєю природою мають тільки лікувальний вплив і адресовані

особам, які страждають на різні форми психічних розладів, через що перспектива їх призначення, як правило, – не бути засобом стримування.

На думку В.С. Єгорова, дотримання кримінально-правових заборон базується, в основному, на усвідомленні небезпеки вчинення злочинного посягання та високій вірогідності шкідливості наслідків. Основним стримувальним чинником у цьому випадку є не стільки заборона діяння кримінальним законом, скільки розуміння того, яку шкоду воно може спричинити [59, с. 244].

Розглядаючи це питання, зауважимо, що наявність кримінально-правових заборон і можливість настання відповідальності за їх порушення «вмонтовується» у свідомість індивіда упродовж усього життя. У процесі свого розвитку будь-яка людина отримує загальне уявлення про добро і зло, шкідливе і корисне, добре і погане і т. д. Ці знання дозволяють орієнтуватися в системі соціальних відносин, вибираючи найбільш вигідні варіанти поведінки у конкретних ситуаціях. У зв'язку із дорослішанням кругозір людини поступово розширюється, в її свідомості переважають власні погляди та переконання, які в кінцевому результаті визначають її подальший світогляд та лінію поведінки. Завдяки їм вона набуває соціальних рис і виступає як самостійний суб'єкт суспільних відносин.

Відтак, можемо зробити висновок, що покарання чи інші заходи кримінального примусу, будучи крайніми способами реагування на суспільно небезпечну насильницьку поведінку індивіда, повинні включати суворі способи впливу, пов'язані з пригніченням найбільш значущих інтересів, щоб загроза їх втрати стримувала особу від вчинення злочину. Н. Крісті, розглядаючи теорію запобігання злочинності, стверджує, що саме застосування крайніх заходів примусу може втримати особу від вчинення посягання, фактично ставлячи його перед вибором між можливістю суворого примусу і дотриманням кримінально-правових приписів [111, с. 38-41].

Як зазначає В.С. Єгоров, суворі форми примусу, як правило, мають більш суттєвий стримувальний вплив. Але чи можна тоді стверджувати, що посилення

покарання може здійснити ефективний превентивний вплив і стати реальним важелем впливу на злочинність? Частково так, адже для певної категорії громадян саме перспектива настання відповідальності є основним моментом, що утримує їх від вчинення злочинного посягання. Отож, посилення кримінальної репресії може реально вплинути на їх свідомість, ще більшою мірою вкоренивши страх перед можливими заходами кримінального примусу [59, с. 246]. Як приклад, Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Український прорив: для людей, а не політиків», яка затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 14 (14-2008-п) від 16 січня 2008 р., передбачає, що з метою запобігання насильству в сім'ї та протидії торгівлі людьми Уряд зобов'язується: удосконалити систему запобігання насильству в сім'ї, зокрема в частині посилення санкцій щодо осіб, які вчинили насильство, та підвищення ефективності надання допомоги особам, які потерпають від насильства [213].

Варто зазначити, що це правило діє до певного моменту та з деякими особливостями. Призначення більш суворого покарання впливає на деяких нестійких суб'єктів, проте це не означає, що через збільшення санкції показник проявів кримінальної насильницької поведінки різко знизиться.

По-перше, вчиняючи посягання, більшість злочинців все ж розраховують на нерозкриття злочину і, відповідно, на уникнення покарання чи інших заходів примусу.

По-друге, у деяких випадках збільшення розміру санкції не має принципового значення (наприклад, із 10 до 12 років позбавлення волі): покарання і в тому, і в іншому випадку сприймається як достатньо суворе. До того ж, не завжди і не всіма як виправданий сприймається факт посилення кримінальної репресії. Це пояснюється тим, що збільшення тяжкості кримінального примусу може здійснюватись у декількох напрямках: криміналізація діянь, які раніше визнавались незлочинними; законодавче збільшення мінімуму та (або) максимуму покарання або включення у санкцію більш суворого заходу примусу, а також зміна практики призначення покарань

– до їх погіршення; зменшення обсягу звільнення від кримінальної відповідальності та покарання, а також застосування умовного засудження, створення більш суворих умов відбування призначених заходів примусу.

По-третє, можливі ситуації, коли обтяження репресії може взагалі призвести до зворотного результату: здійснивши одне посягання, за яке передбачено максимальну санкцію, особа при вчиненні наступних злочинів фактично залишається непокараною, оскільки вищі, за визначену межу, заходи примусу застосовуватись не можуть.

Зокрема, як свідчить аналіз практики призначення покарання за злочин, передбачений ст. 175 КК України «Невиплата заробітної плати, стипендії, пенсії чи інших установлених законом виплат», здебільшого суди призначали покарання у вигляді штрафу. Засуджувались особи також до виправних робіт, обмеження волі або позбавлення волі зі звільненням від відбування покарання із випробуванням на підставі ст. 75 КК.

Однак узагальнення висвітлило низку проблем щодо застосування судами додаткового покарання, передбаченого ч. 1 ст. 175 КК. Зокрема, спостерігається непослідовність законодавця і недосконалість санкції ч. 2 ст. 175 КК, якою не передбачено обов'язкове додаткове покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, як це має місце у ч. 1 цієї статті. Водночас у жодній з перевірених справ суди не застосовували ч. 2 ст. 55 КК при засудженні особи за ч. 2 ст. 175 цього Кодексу, зокрема наявності підстав для застосування додаткового покарання у вигляді правової заборони обіймати певні посади або займатися певною діяльністю. Це свідчить про те, що суди не повною мірою використовують можливості кримінального закону [21].

Тому пропонуємо ч. 2 ст. 175 КК України викласти в такій редакції:

«Те саме діяння, якщо воно було вчинене внаслідок нецільового використання коштів, призначених для виплати заробітної плати, стипендії, пенсії та інших встановлених законом виплат, –

карається штрафом від п'ятисот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або

позбавленням волі на строк до трьох років», і далі за текстом... «або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років».

Значна кількість судів першої інстанції при призначенні засудженим покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю не конкретизує такі посади чи діяльність, обмежуючись загальним формулюванням, тобто суди не дотримуються вимог, викладених у п. 17 постанови Пленуму Верховного Суду України, у постанові від 24 жовтня 2003 р. № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» [21].

Отже, у законодавчому регулюванні змісту та порядку застосування заходів кримінального примусу повинні розумним чином поєднуватися обґрунтована суворість і, водночас, можливість пом'якшення з урахуванням обставин справи. Їх реалізація має здійснювати ефективну попереджувальну дію, засновану на усвідомленні невідповідності «користі» від учинення злочину і негативних наслідків, що наступають услід за ним. Умовно це виражається у перспективі позбавлення всіх вигод, яких винний досягнув у процесі злочинної діяльності, і передбачає низку позбавлень і обмежень, що входять у зміст покарання та інших заходів кримінального примусу. Наприклад, при здійсненні розбійного нападу винний може бути підданий позбавленню волі на певний термін і штрафу в значному розмірі. Відповідно усвідомлення такої перспективи здатне відчутно вплинути на більшість суб'єктів, які задумують подібні посягання. «Якщо мотивом злочину є очікувана вигода, – зазначав М. Фуко, – то ефективність покарання полягає в очікуваній невигоді. Тому «біль», складова серцевини покарання, не стільки дійсне відчуття болю, скільки ідея болю, незадоволення, незручності» [229, с. 137]. Погоджуємось у цьому випадку із думкою М.С. Таганцева, який зазначає, що тільки за наявності цих умов кримінально-правова дія буде по-справжньому ефективною і спроможною надати належну попереджувальну дію на нестійких громадян [252, с. 280].

Як свідчить практика, для досягнення індивідуальної переорієнтації антисуспільної настанови особи з насильницькою поведінкою часто вживання

заходів адміністративного примусу буває недостатнім. Вважаємо, що певний попереджувальний ефект може бути досягнутий у результаті застосування кримінально-правових норм так званої «подвійної превенції». Це норми про кримінальну відповідальність за діяння, вчинення яких створює умови і сприятливу обстановку для вчинення інших, більш тяжких злочинів. Йдеться про притягнення до кримінальної відповідальності за доведення до самогубства (ст. 120 КК України), погрозу вбивством (ст. 129), побої і мордування (ст. 126), умисне легке тілесне ушкодження (ст. 125¹⁰), умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122), приготування до умисного вбивства (ст.ст. 14 і 15), незаконне поводження зі зброєю (ст. 263), хуліганство (ст. 296 КК України). У зв'язку з цим співробітниками міліції необхідно приділяти особливу увагу повідомленням громадян стосовно проявів сімейного насильства і ретельно перевіряти їх на предмет встановлення у діях правопорушника ознак злочину. У разі виявлення складу злочину винних осіб доцільно притягувати до кримінальної відповідальності, відтак досягається запобігання вчиненню ними сімейно-побутових вбивств і тяжких тілесних ушкоджень.

На нашу думку, законодавча база щодо боротьби з цим ганебним явищем не є досконалою, і можливості покарання винних у насильстві в сім'ї дуже обмежені. Так, у випадку спричинення умисних легких тілесних ушкоджень (ст. 125 КК України) або побоїв і мордування (ст. 126 ч. 1) – що становить переважну кількість злочинів, які можна розглядати як насильство в сім'ї, – кримінальну справу може бути порушено (згідно зі ст. 27 КПК України) лише за скаргою постраждалого, поданої до суду. При цьому дізнання і досудове слідство не проводиться, і на постраждалу особу лягає весь тягар доведення факту вчинення проти неї насильницьких дій. Лише у випадку спричинення

¹⁰ Н., будучи матір'ю малолітнього Г., в порушення ст. 52 Конституції України, відповідно до вимог якої будь-яке насильство та експлуатація переслідується за законом, ст. 10 Закону України «Про охорону дитинства», відповідно до якої кожній дитині гарантується право на свободу, особисту недоторканність та захист гідності, ст. 150 Сімейного кодексу України, відповідно до вимог якої батьки зобов'язані піклуватися про дитину, її фізичний, духовний та матеріальний розвиток, не допускати фізичних покарань дитини, застосування інших видів покарань, які принижують людську гідність дитини, упродовж 2005–2006 року злісно не виконувала обов'язки по догляду за дитиною, не забезпечувала йому нормальних умов для проживання, не вживала заходів щодо захисту малолітнього від психологічного та фізичного насильства з боку свого співмешканця Л. [401].

тілесних ушкоджень середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень працівники міліції порушують кримінальну справу за ст.ст. 121, 122 або 123 КК України незалежно від наявності заяви потерпілої особи. Ситуацію ускладнює також те, що правопорушення, пов'язані з насильством в сім'ї, відбуваються переважно без свідків.

Типовими є випадки, коли постраждала особа, як правило, жінка, подає скаргу до суду про притягнення того, хто вчиняє над нею насильство, до кримінальної відповідальності за ст. 125 або 126 (ч. 1) КК, однак невдовзі відкликає свою скаргу. Згідно зі ст. 27 КПК справа, порушена за цими статтями, підлягає закриттю, якщо потерпілий примирився з обвинувачуваним або підсудним.

І так може тривати безліч разів, адже існує чимало причин, які штовхають жертву насильства (це найчастіше жінка або літня особа) до вимушеного примирення з насильником. Це, зокрема, матеріальна, а також емоційна залежність від нього, нерідко – страх помсти з боку насильника, намагання зберегти сім'ю, наївна віра черговим обіцянкам припинити насильство або сумнів в ефективності кримінального переслідування тощо. Результатом усіх цих обставин є те, що розгляд у суді справ за ст.ст. 125 або 126 (ч. 1) КК, порушених за скаргами потерпілих від насильства у сім'ї, є достатньо рідкісною подією.

Вважаємо, що прийняття нової статті 173-2 «Вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису» КУпАП суттєво не сприяє поліпшенню ситуації, оскільки найчастіше покарання застосовується у вигляді штрафу, який насамперед утискає сімейний бюджет, а отже, і саму жертву насильства. Тому судам слід більш зважено підходити до розгляду справ про домашнє насильство.

Вважаємо, що вирішенню такої ситуації могло б сприяти призначення альтернативного покарання, яке допоможе знизити процес криміналізації осіб, які чинять сімейне насильство, шляхом зміни на покарання обов'язкову участь у реабілітаційних програмах із залученням їх до громадських робіт.

Дедалі більше складається враження, що такий стан речей призводить до того, що особи, які чинять насильство, відчують себе практично безкарними, а ті, хто страждає від насильства, поступово втрачають силу волі до опору насильнику і сподівання, що хтось зможе їм допомогти. Безкарність розбещує насильника, випадки насильства стають жорстокішими і частішими.

Як зазначає П.О. Власов, працівники міліції, насамперед дільничні інспектори, добре знайомі з такими випадками і часто відчують себе безсилим захистити тих, хто страждає від насильства, і змінити ситуацію на краще. Вони достатньо обмежені у засобах впливу на бешкетників, особливо після того, як відійшла в минуле практика скерування на примусове лікування від алкоголізму. Така ситуація давно непокоїть громадськість, зокрема жіночі та правозахисні громадські організації, які вже тривалий час ведуть кампанію, спрямовану на подолання насильства в сім'ї. Одним із основних напрямків такої кампанії є сприяння удосконаленню нормативно-правової бази у цій сфері та поліпшення практики її застосування [34, с. 49–51].

Отже, кримінальне право покликане як впливати на злочинність, так і регулювати діяльність системи кримінального судочинства. Вважаємо, що проблеми, які виникають на цьому шляху, і є основними проблемами кримінології, кримінального права та інших суміжних наук.

Зауважимо, що ефективність боротьби зі злочинністю кримінальними засобами залежить від організації діяльності щодо застосування законодавства, а також від того, наскільки досконалим є застосований закон.

На думку М.Г. Сорочинського, можна припустити, що великі сподівання, які покладаються на кримінальну відповідальність, пов'язані з недовірою до цивільно-правових способів вирішення конфліктів. Однак останнім часом, розглядаючи стан системи кримінального судочинства України, не можна не відзначити також різке зниження доступності системи кримінального судочинства для окремого індивіда. Цивільне судочинство за рівності усіх інших умов залишається більш доступним для особи, права якої порушено. Адже тут вирішення питання про те, чи варто порушувати правову процедуру,

знаходиться в руках самої такої особи. У системі ж кримінального судочинства, одним із завдань якого також є захист прав окремих постраждалих, право вирішувати цілком зосереджене у руках посадових осіб органів державної влади. Саме тому доступність кримінально-правового захисту набагато менша, ніж цивільно-правового. Інша річ щодо ефективності будь-яких правових процедур – чи то цивільних, чи то кримінальних, а також ефективності санкцій, що їх надає цивільне та кримінальне право [199, с. 184].

Робимо висновок, що кримінально-правова політика щодо недопущення проявів насильницької поведінки – науково обґрунтований напрям діяльності органів державної влади та громадськості, що полягає у визначенні основних напрямів, цілей і засад впливу на насильницьку злочинність, регулюванні практики їх застосування, розробці й реалізації заходів, спрямованих на охорону прав і свобод людини і громадянина та попередження насильницької поведінки засобами кримінального права. Кримінально-правова політика як елемент Концепції кримінально-правової охорони права людини на життя покликана насамперед охороняти та забезпечувати це право людини, захист особи від будь-яких проявів кримінального насильства.

Позитивним кроком в удосконаленні нормативно-правової бази з питань правоохоронної діяльності та профілактики правопорушень є Постанова Кабінету Міністрів № 1767 від 20 грудня 2006 р. «Про затвердження Комплексної програми профілактики правопорушень на 2007–2009 роки» [406].

Проте цього недостатньо. Для усунення зазначених недоліків необхідне подальше вдосконалення системи правового регулювання запобігання насильницькій злочинності. Ці питання кардинально могли б бути вирішені шляхом розробки і прийняття Закону «Про профілактику правопорушень (злочинів)».

Зупинимось на окремих аспектах правового регулювання насильницької поведінки особи у сфері сімейного насильства. Наше суспільство наразі стоїть осторонь від сімейних чвар, незважаючи на те, що значна їх кількість дедалі

частіше вирішується трагічного. Зокрема, про це свідчать результати проведеного нами анкетування (73,7% опитаних) (Додаток Б, пит. 37, с. 389).

Поряд із Конституцією України важливу ланку системи правового забезпечення діяльності міліції щодо запобігання побутовим насильницьким злочинам становлять норми галузевого права.

Зокрема, Сімейний кодекс України визначає сферу сімейних і родинних відносин, які підлягають правовому регулюванню, межі правового впливу на них (ст. 2), закріплює принцип рівноправності громадян у сімейних стосунках (ст. 4), а також передбачає рівність обов'язків подружжя (ст. 20). Сімейним кодексом також передбачені відповідні правові гарантії щодо охорони і захисту прав та інтересів сім'ї, регулюється порядок вирішення спорів між подружжям, батьками і дітьми, іншими членами родини, а також визначені правові наслідки щодо недотримання ними своїх обов'язків [195].

Значна кількість норм, спрямованих на запобігання правопорушенням у побутовій сфері, містяться у Кодексі про адміністративні правопорушення України. Сюди входять норми про адміністративну відповідальність та запобігання адміністративним правопорушенням, про механізм провадження у справах про адміністративні правопорушення, про відповідальність осіб за порушення громадського порядку та застосування відповідних стягнень за адміністративні правопорушення тощо. Цей Закон визначив основні принципи і напрями боротьби з цим явищем, а також способи надання допомоги постраждалим. 2003 року Кодекс про адміністративні правопорушення було доповнено ст. 173-2 «Вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису» [88]. Таким чином, було ліквідовано значну прогалину у законодавстві, оскільки до цього часу не передбачалось жодних покарань за порушення офіційного запобігання про неприпустимість насильства в сім'ї або захисного припису, який забороняє певні дії особі, що вчиняє насильство, щодо жертви насильства в сім'ї [184].

Відповідно до Наказу Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту № 2669 від 29 липня 2009 р. «Про Порядок ведення службами у справах

дітей обліку дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах» служба у справах дітей видає відповідний наказ про взяття дитини, яка опинилась в складних життєвих обставинах, на облік. Підставами для взяття дитини на облік є: проживання дитини у сім'ї, в якій батьки або особи, що їх замінюють, ухиляються від виконання батьківських обов'язків; систематичне самовільне залишення дитиною місця постійного проживання; вчинення фізичного, психологічного, сексуального або економічного насильства щодо дитини в сім'ї [226].

Після прийняття Закону «Про попередження насильства у сім'ї» постало питання щодо створення механізму його виконання. Перший крок у цьому напрямі зробив Держкомітет України у справах сім'ї та молоді, який у лютому 2002 р. видав наказ № 11, яким затвердив Порядок здійснення працівниками центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді соціального інспектування з метою забезпечення соціального супроводу сімей у складних життєвих обставинах.

Важливим етапом у реалізації принципів, закладених у Законі, стало прийняття Постанови Кабінету Міністрів України № 616 від 15 квітня 2003 р. «Про затвердження порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу». Концептуально важливим є те, що затверджений Порядок передбачає залучення до розгляду таких заяв, крім представників служби дільничних інспекторів міліції, також представників управлінь або відділів у справах сім'ї та молоді, центрів соціальних служб для молоді, а за необхідності, і працівників кримінальної міліції у справах неповнолітніх, служби у справах неповнолітніх та представників органів опіки та піклування [168].

Проте для того, щоб оцінити реальний стан справ у реалізації вказаного Закону, варто з цього приводу процитувати Уповноваженого з прав людини: «На жаль, насильство в сім'ї й досі не стало предметом пильної уваги й стурбованості всього суспільства.

Однією з причин його зростання є те, що Закон України «Про попередження насильства в сім'ї», прийнятий 2002 р., має декларативний характер і потребує змін, а саме: він має містити посилання на Конвенцію про права дитини, питання визначення справ, які порушуються у випадку вчинення насильства в сім'ї, створення відповідних підрозділів у системі МВС України тощо» [60, с. 236].

Сьогодні діяльність працівників органів внутрішніх справ, а також тих установ, з якими вони співпрацюють у сфері запобігання насильству в сім'ї, регламентують такі накази:

– Спільний наказ Державного комітету сім'ї та молоді, МВС, МОН, МОЗ від 16 січня 2004 р. № 5/34/24/11 «Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення» [277];

– Спільний наказ Державного комітету сім'ї та молоді та МВС від 9 березня 2004 р. № 3/235 «Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї та молоді, служб у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для молоді та органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів із попередження насильства в сім'ї» [313].

На нашу думку, ці основні нормативно-правові акти, що спрямовані на запобігання насильству в сім'ї, не компенсують тих прогалин, які існують у галузі кримінального переслідування осіб, що чинять насильство у сім'ї, але можуть виконати значну роль у його подоланні.

Аналіз загальнотеоретичних та конкретно-правових проблем наявності прогалин у кримінальному законодавстві ставить перед кримінально-правовою наукою низку питань, що впливають з їх наявності, обумовлені ними [372, с. 6].

Першочерговим завданням кримінального закону є охорона особи і її найважливіших благ. Чинним кримінальним законом не було враховано пропозиції про пріоритет захисту дітей від злочинних посягань, що увійшли до одного з проектів КК України [188, с. 9–11], думок низки вчених [235, с. 41;

27, с. 6; 237, с. 11] і досвіду законодавства зарубіжних країн – Росії, США і Швейцарії [216, с. 68–70; 209, с. 65–68; 214, с. 68–70].

Зміни до Закону України «Про захист суспільної моралі», прийнятого Верховною Радою 12 травня 2000 р., передбачають поняття порнографії, ознаки її відмежування від продукції еротичного характеру, встановлюють суб'єкт проведення експертизи продукції сексуального характеру [56, с. 8–9]. Аналогічний підхід до вирішення проблеми, пов'язаної з експертизою цієї продукції, пропонував свого часу Р.С. Джинджолія [55, с. 5]. Легалізація порнографії у нашій державі (відсутність кримінальної відповідальності) навряд чи дасть бажані результати.

Тільки у Швеції кримінальне законодавство передбачає понад 20 правових норм, що захищають дітей від сексуального зловживання, сексуальної експлуатації та сексуальної спокуси. Це майже удвічі перевищує кількість статей Кримінального кодексу України, присвячених захисту дітей від злочинних посягань.

У Бельгії 1995 р. було прийнято Закон «Про боротьбу з насильницькою поведінкою та дитячою порнографією», який вніс зміни до кримінального кодексу цієї держави, встановивши відповідальність за залучення неповнолітніх і дорослих осіб (навіть з їх згоди) до заняття проституцією, за утримання будинків розпусти, встановив перелік кримінально караних діянь, пов'язаних із порнографією. Представники правоохоронних органів низки країн, Інтерполу, фахівці у сфері захисту прав дітей з метою вжиття превентивних заходів із боротьби з дитячою порнографією і проституцією розробили рекомендації щодо встановлення жорстких заходів покарання стосовно осіб, які залучають дітей до заняття проституцією; введення у всіх країнах – членах Ради Європи – судового переслідування осіб, що займаються торгівлею дітьми, незалежно від місця вчинення злочину; конфіскацію засобів і знарядь злочинної діяльності; поліпшення співпраці з поліцією тих країн, де сексуальна та інша експлуатація дітей набула значного розвитку [185, с. 38].

Слід погодитись із пропозиціями В.Т. Малярєнка та Я.В. Мачужака щодо вдосконалення кримінально-правової норми, передбаченої ст. 156 КК України «Розбещення неповнолітніх».

Зокрема, добре було б доповнити цю статтю кваліфікованим складом, що передбачає відповідальність за здійснення такого діяння групою осіб; особою, яка раніше була судима за вчинення статевих злочинів; стосовно декількох потерпілих із застосуванням насильства, аж до спричинення середньої тяжкості тілесних ушкоджень або погрози таким насильством. Безумовно, слід відмежовувати діяння інтелектуального і фізичного розбещення дитини, передбачивши підвищену кримінальну відповідальність за фізичне розбещення дітей.

Таким чином, підтримуємо пропозицію зазначених науковців щодо включення усіх кримінально-правових норм, що передбачають діяння сексуального характеру стосовно дітей, до розряду тяжких злочинів із урахуванням важливості суспільних відносин, що охороняються [136, с. 26].

Про необхідність встановлення законодавством підвищеної кримінальної відповідальності для спеціальних суб'єктів, що вчинили злочини проти неповнолітніх, вже йшлося у попередньому підрозділі.

У зв'язку із цим твердженням скористаємось вихідним постулатом, згідно з яким загальнопопереджувальний потенціал права полягає не у суворості покарання, а пов'язане з його невідворотністю, з існуванням загрози його застосування [373, с. 32].

За результатами соціологічних досліджень, проведених І.А. Петіним, тільки 60% суддів, 58% співробітників ОВС (чоловіки) і 46% співробітників ОВС (жінки) вважають, що результат впливу кримінального покарання є позитивним.

На відсутність впливу кримінального покарання на виправлення засуджених вказують 30% опитаних суддів, 43% персоналу виправних закладів, 44% засуджених. Негативний вплив кримінального покарання відзначають 10% суддів, 28% співробітників ОВС (жінки) та 40% засуджених [454, с. 106].

В умовах поширення у суспільстві різноманітних форм насильницької поведінки необхідно якомога швидше переглянути чинне українське законодавство (кримінальне, цивільне, сімейне, трудове, процесуальне тощо) та визначити ефективність його застосування на сьогодні, аби визнати, чи відповідає воно цілям запобігання та стримання поширення насильницької поведінки, виявити (віднайти) додаткові джерела отримання оперативної інформації, посилення доказової бази у процесі розслідування протиправних дій такого роду та збільшення фінансування на правоохоронні структури (69,3% опитаних) (Додаток Б, пит. 96, с. 412–413).

Із наведеного бачимо, що ефективність кримінально-правового запобігання залежить від рівня залякувальної або стримувальної дії кримінальної заборони, коли ризик викриття і покарання, стаючи реальним, отримує перевагу над бажанням вчинити злочин, і справедливого вироку набуває характер засобу правового виховання суспільства.

На нашу думку, у правозастосовчій практиці необхідно звернути серйозну увагу на підвищення профілактичного потенціалу, норм Особливої частини Кримінального кодексу України.

Це норми про кримінальну відповідальність за діяння, вчинення яких створює умови і безпосередню обстановку для вчинення інших, більш тяжких злочинів.

Йдеться саме про подвійну профілактичну дію таких норм – проти злочинів, для боротьби з якими вони безпосередньо призначені, а також проти тяжких злочинів, для яких створюється сприятливий ґрунт, якщо зазначені діяння залишаться непокараними.

Варто також зазначити, що кримінальне покарання, а також інші заходи кримінально-правового характеру не є виключними та мають поєднуватися із заходами економічного, соціального, інформаційного характеру.

Отже, у кожному конкретному випадку насильства та щодо кожної конкретної категорії злочинів надзвичайно важливим є правильний вибір

оптимального співвідношення кримінально-правових та некримінальних заходів та механізмів впливу.

Проте слід зважати на те, що в демократичному суспільстві та правовій державі лише норми кримінального права та наявність їх порушення дають можливість задіяти організаційні та адміністративні важелі попереджувального впливу держави.

3.3. Форми та методи діяльності органів внутрішніх справ щодо зниження рівня кримінальної насильницької поведінки осіб

У період складного економічного і політичного становища, яке сьогодні переживає наша держава, значно зріс відсоток насильницьких злочинів. Справи, пов'язані із насильством проти особи, належать до більш складних та потребують особливої уваги (80,4%) (Додаток Б, пит. 53, с. 396).

Очевидно, ця теза є незаперечною і підлягає аналізу у контексті дослідження форм та методів діяльності органів внутрішніх справ у процесі зниження рівня кримінальної насильницької поведінки осіб.

Центральним суб'єктом боротьби зі злочинністю (із насильницькими злочинами зокрема) у системі правоохоронних органів є органи внутрішніх справ, які виявляють і розслідують більшість злочинів, здійснюють їх запобігання, що є одним із напрямів забезпечення внутрішньої безпеки держави. Завдання їхні полягають також у розробці та винесенні на розгляд Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України, місцевих органів виконавчої влади проектів концепцій та програм боротьби зі злочинністю, профілактики злочинів, планів заходів щодо запобігання вчиненню їх окремих видів. У функції ОВС входять і забезпечення виконання цих заходів, а також аналіз даних про причини та умови, які сприяли вчиненню злочинів.

Однак, за результатами проведеного нами опитування, невдоволення стосовно роботи правоохоронних органів (суду, прокуратури, СБУ, міліції)

щодо запобігання (профілактики) серед населення насильницькій поведінці висловили 92,1% респондентів (Додаток А, пит. 16, с. 362).

Слід зазначити, що у правовій та кримінологічній літературі можна зустріти низку термінів, які вживаються як синоніми: «запобігання», «попередження», «профілактика», «превенція», «протидія». Однозначна думка з приводу їх виправданого застосування досі не сформувалася.

У науковій літературі профілактику злочинності визначають як багаторівневу систему державних та громадських заходів, спрямованих на усунення, послаблення чи нейтралізацію причин та умов злочинності. На думку Л.Д. Гаухмана, як юридичний термін «профілактика» в широкому розумінні – це складна, об'єктивно обумовлена система керованої діяльності, що закономірно формувалася на конкретному історичному етапі суспільного життя і забезпечує науково-теоретичну та практичну реалізацію заходів, спрямованих на запобігання злочинам і злочинності [350, с. 61].

Як зазначає А.М. Бандурка та А.Ф. Зелінський, попередження злочинності – це система заходів, які організує суспільство, щоб стримати ріст злочинності та знизити, за можливості, її рівень шляхом усунення причин та сприятливих умов, а також шляхом запобігання та припинення конкретних злочинів [20, с. 140]. О.М. Храмцов розглядає попередження, що включає три види попереджувальних дій: профілактику, запобігання та припинення. Під профілактикою розуміється діяльність щодо усунення, нейтралізації та послаблення чинників, що породжують або сприяють вчиненню злочинів. Вона має безособовий характер (не має на увазі конкретний злочин або конкретну особу), хоча може мати й індивідуальний характер [231, с. 149].

Термін «протидія», своєю чергою, означає спрямування дій проти кого-, чого-небудь, діяльність проти когось, чогось [181, с. 127].

Поняття «запобігання» охоплює різні види цілеспрямованої запобіжної діяльності, зокрема і профілактику, котра є її складовою. Етимологічні слова-терміни «запобігання», «профілактика» близькі за значенням. Слово «запобігати» означає, що за допомогою вжитих заходів певним подіям

перешкоджають розвинутихся, здійснитись. Слово «профілактика» – латинського походження і означає «вберегти», «запобігти». З огляду на таке тлумачення, теоретики та практики розглядають профілактику як складову більш змістовного явища запобігання правопорушенням. Адже профілактика спрямована на виявлення, нейтралізацію та усунення причин і умов конкретних правопорушень, тобто без профілактики не може бути запобігання. У понятті «профілактика» відображається запобіжна сутність цієї діяльності, аналіз змісту якої дає змогу розглядати категорію «профілактика» як компонент процесу запобігання злочинності.

Зауважимо, що запобігання насильству, зокрема і його кримінальним проявам, є більш широкою діяльністю, ніж діяльність профілактична, оскільки охоплює також зусилля щодо їх відвертання та припинення. Загалом воно охоплює (беручи до уваги певну умовність в юридичній літературі та на практиці) такі терміни, як «профілактична», «запобіжна» діяльність, котрі фіксують як загальне, так і особливе у процесі боротьби зі злочинами та правопорушеннями.

На думку Л.Д. Гаухмана, під «запобіганням» (профілактикою) злочинів варто розуміти особливий вид соціальної діяльності, що забезпечує таке перетворення суспільних відносин, у результаті якого усуваються, нейтралізуються чи блокуються детермінанти злочинної поведінки [350, с. 84]. Більш вдалим, вважаємо, визначення «запобігання» як складної, багаторівневої системи діяльності державних органів та громадських організацій, які здійснюють антикриміногенний вплив на соціальні об'єкти з метою недопущення порушень кримінально-правових норм і усунення (нейтралізації) чинників, що її детермінують [99, с. 144]. Це стосується всієї злочинності.

Далеко не однозначне висвітлення цих понять і в законодавстві. Зокрема, термін «попередження злочинів» вживається у КК України (ст.ст. 43, 65 (ч. 2), ст.ст. 66, 337 (ч. 1)), Законі України «Про попередження насильства в сім'ї», Законі України «Про СБУ» (ст.ст. 2, 24), Проекті КПК № 3456 (ст. 40), Законі України «Про ОРД» (ст.ст. 7, 10) [337; 184; 400; 188; 131].

Поняття «запобігання злочинам» зустрічається ще частіше: Конституція України (ст.ст. 29, 31, 34, 39), КК України (ст.ст. 1, 50, 92, 343 (ч. 2), 376 (ч. 2)), Закон України «Про ОРД» (ст.ст. 8 (ч.ч. 2, 3, 9)), Закон України «Про прокуратуру» (ст. 29), Проект КПК від 24 червня 2005 р. (ст.ст. 1, 12, 118, 200, 221 ч. 3), Проект КПК № 3456 (ст.ст. 10, 80, 112, 124, 171 (ч. 2)) [343; 337; 131; 84; 188].

У Проекті КПК № 1233 взагалі використовується як термін «попередження злочинів» (ст.ст. 73, 74 (ч. 2), 76 (ч. 2)), так і термін «запобігання злочинам» (ст.ст. 2, 12 (ч. 2), 110 (ч. 2), 118, 188 (ч. 4), 208 (ч. 3)) [84].

Наведене свідчить про відсутність однаковості науковців щодо вживання цих термінів (часто вони вживаються як синоніми). Відтак, різне розуміння рівнів та напрямів попереджувальної діяльності повинне пов'язуватись передусім із їх відмінним змістовим наповненням.

У жодному разі не применшуючи заслуги інших науковців у висвітленні цих питань, вважаємо більш коректним вживання терміна «запобігання», оскільки саме він застосовується в Основному Законі України, а також визначається як одна з цілей покарання у КК України (ст. 50 (ч. 2)) [343; 337].

У кримінологічній науці домінує прагнення так широко формулювати визначення загального поняття запобігання злочинам для того, щоб включити у нього (визначення) усі види соціальної діяльності, які цілеспрямовано або опосередковано впливають у бажаному напрямі на стан злочинності.

Сучасні кримінологи визначають запобігання злочинам як предметну наявну систему соціального регулювання, що охоплює спеціалізовані органи, спеціальні установи й формування громадськості, які на основі сучасних досягнень науки про людину намагаються забезпечити виконання чинних законів. Отже, запобігання є раціональним і гуманним засобом боротьби зі злочинністю, що передбачає не покарання, а передусім удосконалення умов життєдіяльності людей і їх виховання, щоб жодна людина не проходила повз будь-які, навіть незначні, правопорушення, повз відхилення норм суспільної

моралі. Запобігання цим проявам, коли вони перебувають ще у початковому стані, є одним із найважливіших завдань профілактичної роботи [204, с. 90–91].

На нашу думку, запобігання злочинності та окремим злочинам є основним напрямом боротьби зі злочинністю (з насильницькою, зокрема).

Отже, запобігання насильницьким злочинам, яке здійснюють органи внутрішніх справ, – це комплекс заходів, спрямованих на: виявлення, нейтралізацію або усунення причин насильницької поведінки, її окремих видів та форм, а також умов, що її породжують (загальна профілактика); здійснення попереджувального впливу на осіб, поведінка яких свідчить про схильність до насильницьких проявів, а також позитивного впливу на їхнє найближче оточення (індивідуальна профілактика).

Комплекс попереджувальних (запобіжних) заходів пропонується здійснювати на загальносоціальному, спеціально-кримінологічному та індивідуальному рівнях, щоб нейтралізувати криміногенний розвиток конфлікту на усіх рівнях суспільного життя і не допустити його переростання у вчинення насильницьких злочинів.

Як слушно зазначає Г.О. Нікітіна, потерпілі від домашнього насильства або очевидці злочину у сфері сімейно-побутових відносин виявляють зневіру у здатність правоохоронних органів забезпечити невідворотність покарання. Найнижча оцінка ефективності діяльності правоохоронних органів цими особами нерідко ґрунтується на тому, що вони вже раніше безрезультатно зверталися до цих органів за захистом від домашнього насильства [419, с. 122–123].

Вважаємо, що низький рівень правосвідомості певної частини населення обумовлений правовою неграмотністю щодо оцінки поведінки як злочинної, або ж негативними поведінковими установками у ставленні правоохоронних органів. Наприклад, такі насильницькі дії, як побої, катування розглядаються потерпілим не як злочин, а як загальноприйнята норма поведінки у сімейно-побутовій сфері.

Будуючи систему профілактики кримінальної насильницької поведінки, ми не виходитимемо за межі прийнятого й розглянемо рівні та форми профілактики залежно від характеру вчинюваного діяння.

Загальносоціальний рівень (загальна профілактика) включає діяльність держави, суспільства, їх інститутів, спрямовану на вирішення суперечностей у сфері економіки, соціального життя, морально-духовній сфері тощо. Профілактичний ефект досягається внаслідок успішного проведення соціально-економічної політики як загалом, так і стосовно певних верств населення (неповнолітніх, малозабезпечених, раніше судимих і т. ін.).

Загальносоціальна профілактика втілюється у життя за допомогою законів України, указів Президента України, державних програм тощо, які покликані врегулювати економічні, соціальні чи інші відносини, що корелюють як зі злочинністю загалом, так і злочинністю неповнолітніх зокрема, а також із їх втягненням у злочинну або іншу антигромадську діяльність. Це Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» № 2558-III від 21 червня 2001 р., Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» № 2789-III від 15 листопада 2001 р., Указ Президента України № 258/2002 від 15 березня 2002 р. «Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя», Указ Президента України № 113/2000 від 28 січня 2000 р. «Про додаткові заходи щодо запобігання дитячій бездоглядності», Постанова Кабінету Міністрів України № 1751 від 27 грудня 2001 р. «Про затвердження Порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми» та інші [74; 184; 218; 219; 172].

Матеріали проведених нами досліджень свідчать, що одним із найефективніших превентивно-попереджувальних заходів щодо запобігання поширенню у суспільстві насильницької поведінки є реальні кроки владних структур нашої держави, спрямовані на підвищення економічного рівня життя своїх громадян (понад 80% опитаних). На нашу думку, дало б свої позитивні результати і поліпшення якості пропагандистської роботи серед населення держави щодо існування у реальному житті насильницької поведінки (понад

81% респондентів) (Додаток Б, пит. 97, с. 413–414). Однак 73% та 87,2% опитаних не вірять у те, що це трапиться найближчим часом.

Багато респондентів висловлюють думку щодо приділення недостатньої уваги владних державних структур до проблем сім'ї (86,9%), материнства та дитинства (89,8%), боротьби зі злочинністю (82,8%), негативних проявів у сімейно-побутовій сфері (90,7%) (Додаток Б, пит. 39, с. 389–390).

Органи внутрішніх справ виступають як спеціалізовані суб'єкти профілактики; для них є характерною особлива, спеціальна профілактична діяльність, яка покладається на відповідні підрозділи.

У процесі вирішення своїх специфічних завдань правоохоронні органи роблять істотний внесок у запобігання кримінальним насильницьким проявам. Для деяких із цих органів запобігання злочинам та іншим правопорушенням належить до основних обов'язків (наприклад, для органів внутрішніх справ згідно зі ст. 10 Закону України «Про міліцію») [182].

Дієвим засобом загальносоціальної профілактики побутових злочинів є проведення лекцій та бесід (особливо за місцем проживання) на теми, що стосуються проблеми побутової насильницької злочинності. Слід зазначити, що загальносоціальне та спеціально-кримінологічне запобігання насильницьким злочинам у багатьох випадках взаємопов'язані. Особливо це характерно для заходів правового виховання. У цьому випадку акцент робиться на загальнопрофілактичній функції правового виховання.

Проте, як зазначив ще у 80-их роках минулого століття Ю.М. Крупка, у діяльності правоохоронних органів цей засіб профілактики використовується ще недостатньо широко, хоча, як свідчить практика, проведення таких заходів, розвиваючи і зміцнюючи взаємозв'язки правоохоронних органів та громадськості, сприяє підвищенню соціально-правової активності громадян, усуненню конфліктності у побуті [430, с. 151].

На думку Г.А. Аванесова, загальна профілактика – це робота, що реально виконується, і зміст якої полягає у загальнопопереджувальному впливі на членів суспільства, це стримувальний вплив. До членів суспільства доводиться поняття

(норми) поведінки, особливо підкреслюється те, що злочинна поведінка є кримінально караною. Тобто, населенню «посилаються» сигнали про те, як треба поводитися, щоб не бути покараним у кримінально-правовому порядку і як не можна вчиняти, щоб не постраждати від злочину. Ефект загальної профілактики забезпечується тією мірою, в якій загальнопрофілактичні заходи утримують громадян від злочинів, які вони в іншому випадку могли б вчинити [2, с. 21–23]. При цьому відповідні заходи спрямовані і на захист громадян від насильства, жертвами яких вони можуть стати.

Профілактичний вплив – особлива форма соціального регулювання. Отже, можна регулювати і ті процеси загальної профілактики, які стосуються конкретних злочинів. Вістря профілактики має бути спрямоване саме на конкретні діяння. Об'єкт загальної профілактики завжди конкретизується, однак не індивідуалізується. Просто має бути зрозуміло, про яке насильство йдеться.

К.Г. Ігошев зауважує, що тут не можна обмежуватися окремим індивідом. Якби можна було обмежитися лише конкретною особою, то всі проблеми загальної профілактики вирішувалися б однозначно – працювати з особою і орієнтуватися тільки на неї. Загальна профілактика призначена для широкого загалу, соціальним адресатом заходів загальної профілактики може бути все населення країни [305, с. 10]. На нашу думку, сенс загальної профілактики в тому й полягає, що вона рівномірно (однаково) спрямована на усіх членів суспільства.

На нашу думку, перехід від загального запобігання до індивідуального – це рух до конкретного, оскільки такі проблеми пов'язані з особою. Для так званого особистісного рівня (або підходу) характерні особливі якості, зумовлені специфікою роботи з кожною конкретною людиною. На цьому рівні конкретизуються усі практичні висновки, що стосуються особистості та її насильницької поведінки; саме на цьому рівні розглядаються проблеми виявлення осіб, чия поведінка є антисуспільною, та їх персонального обліку; виявлення задуму на вчинення злочину, запобігання та припинення конкретної злочинної насильницької поведінки.

Як зазначає О.М. Литвак, особлива роль у профілактиці насильницької злочинності відповідно до Закону України «Про судову охорону» належить судовим органам (ст. 3). Основними напрямками їх попереджувальної діяльності є: подання до відповідних інстанцій окремих ухвал із вимогами усунення виявлених причин і умов, що сприяли вчиненню злочинних насильницьких дій; їх правове виховання; посилення профілактичної громадської діяльності [130, с. 78].

У запобіганні кримінальній насильницькій поведінці доцільно використовувати закордонний досвід. Зокрема, слушним у цьому аспекті буде залучення до охорони суспільства від проявів насильницької поведінки широкого кола його представників. У США особливу увагу приділяють згуртованості населення у конкретних локальних суспільствах (мікрорайонах, селищах, фермерських господарствах тощо). Населенню організують пункти цілодобової психотерапевтичної допомоги для учасників конфліктів, що загрожують у подальшому вчиненням злочину [110, с. 183]. Крім того, американські колеги пропонують створити центр взаємодії міліції з населенням у Києві або Львові [165, с. 38]. Широке залучення суспільства до запобігання злочинності дозволить більш ефективно провадити таку роботу, запобігати агресивним вербальним злочинам та незлочинним проявам вербальної агресії, а також сприятиме зростанню авторитету працівників правоохоронних органів в очах суспільства та довіри до них з боку населення.

Зокрема, С.С. Степичев зазначає, що до громадського патрулювання розпочали залучати безробітних за помірну плату. Це дозволяє, з одного боку, поліпшити їхнє матеріальне становище, а з іншого – уникнути кримінальної ролі як однієї з найбільш криміногенних груп [353, с. 49].

На нашу думку, важливе місце у пропаганді правових знань посідають засоби масової інформації. Преса, радіо, телебачення та інші засоби масового впливу дають змогу правоохоронним органам приєднатися до системи складних соціальних зв'язків у суспільстві і, завдяки цьому, активно впливати на звуження сфери негативного впливу на особистість особи, яка вчиняє

насильніцькі злочини. За даними дослідження, проведеного З.С. Заріповим, для 84,2% опитаних засоби масової інформації є основним джерелом одержання відомостей про право та правоохоронну діяльність [76, с. 65].

Однак ця функція ЗМІ на сьогодні ще далеко не досконала. У цьому аспекті практичний інтерес становитимуть матеріали кримінологічних прикладних досліджень за умови використання їх у спеціалізованих виданнях із питань чинного законодавства, а також у рубриках регіональної преси та радіомовлення. Кримінологічна ж поінформованість населення передбачає його постійне ознайомлення з кількісно-якісними характеристиками найбільш поширених на відповідній території насильницьких злочинів. Зокрема, це сприятиме спонуканню населення до позитивної активної поведінки; розкриттю способів вчинення насильницьких злочинів, виявленню латентних проявів насильства; усуненню віктимної поведінки; активізації попереджувальної діяльності державних органів, громадських організацій та громадян; налагодженню роботи щодо взаємодії та координації з питань профілактики насильницької злочинності.

Масштаби впливу ЗМІ на аудиторію є чималими, що дає змогу проводити за їх участю низку заходів запобіжного характеру, а саме: 1) інформувати широкі верстви населення про причини й умови, що сприяють здійсненню правопорушень; 2) формувати у читачів, радіослухачів, теле- і кіноглядачів необхідні позитивні настанови і, так звані, стереотипи поведінки у різноманітних ситуаціях; 3) роз'яснювати населенню чинне законодавство й аналізувати практику його застосування; 4) поширювати досвід взаємодії правоохоронних органів і громадськості при здійсненні профілактичної роботи [46, с. 10–11].

За результатами проведеного нами опитування доволі поодинокими є випадки ефективної співпраці співробітників ОВС із представниками громадських (недержавних) організацій у процесі подолання проблем насильницької поведінки (6%), хоча за останній рік цей показник дещо зріс (10,5%). Ще менший відсоток тих, кому відомі адреси громадських

(недержавних) організацій, які надають допомогу жертвам насильства (Додаток Б, пит. 64, с. 400).

Поєднання загальносоціального запобігання зі спеціально-кримінологічним є необхідною умовою для ефективної дії проведених заходів загалом.

Спеціально-кримінологічні заходи.

В.О. Меркулова зазначає, що у запобіганні злочинності першочерговими завданнями мають бути виправлення та спеціальне запобігання, які вирішуються правосуддям стосовно конкретної особи з метою недопущення у подальшому вчинення нових злочинів [375, с. 107].

М. Черненко спеціально-кримінологічне запобігання злочинам розглядає як сукупність різноманітних за спеціалізацією, професійністю, масштабністю, суб'єктами, криміногенними явищами, можливостями досягнення цілей та інших видів діяльності державних і приватних органів, установ та відповідних їх компетенції конкретних заходів одноразового чи тривалого характеру, що мають за мету скоротити кількість злочинних проявів, послабити криміногенну ситуацію в країні, не допустити вчинення злочинів або припинити вже розпочаті, про які стало відомо правоохоронним органам [348, с. 49].

Спеціально-кримінологічне запобігання поділяється на три напрями. Зокрема, заходи кримінологічної профілактики покликані випередити та обмежити виникнення криміногенного середовища на мікрорівні. Запобіжні заходи вживаються для нейтралізації та обмеження дії криміногенного об'єкта на мікрорівні. Заходи припинення спеціально-кримінологічного запобігання полягають в усуненні та суттєвому обмеженні криміногенного об'єкта [130, с. 78].

Таким чином, спеціально-кримінологічне запобігання кримінальній насильницькій поведінці – це конкретна система протидії насильству, суть якої полягає у всебічній діяльності держави та її інститутів, спрямованій на усунення основних причин і умов, що безпосередньо породжують окремі види злочинів, пов'язані з насильством, а також на недопущення їх вчинення на різних стадіях

виникнення злочинної поведінки, тобто на стадіях наміру на вчинення цих злочинів і замаху на них.

На нашу думку, спеціально-кримінологічні заходи запобігання насильницькій злочинності зводяться до:

- виявлення й усунення обставин, що сприяють вчиненню агресивних зазіхань на життя, здоров'я, гідність осіб;
- забезпечення ефективної діяльності підрозділів органів внутрішніх справ щодо запобігання і припинення насильницьких злочинів;
- оздоровлення ситуації і обстановки в окремих мікрорайонах і соціальних групах (п'яниці, наркомани, проститутки), найбільш уражених асоціальними проявами;
- пропаганди правових знань серед відповідної частини населення, схильної до вчинення насильства;
- досягнення цілей, що стоять перед системою кримінальної юстиції.

Реалізація більшості із зазначених заходів покладається на служби та підрозділи органів внутрішніх справ. Міліція – державний озброєний орган виконавчої влади – як суб'єкт запобігання злочинності є складовою (і найбільш важливою) органів внутрішніх справ. Відповідно до Закону України «Про міліцію» основними завданнями міліції є: захист від протиправних посягань на життя, здоров'я, права і свободи громадян, власність, природне середовище, інтереси суспільства і держави (ст. 2) [182].

Важливе кримінологічне значення мають заходи щодо надання допомоги особам, які відбувають покарання в УВП, а також тим, які вже відбули строк покарання.

Вважаємо, що успіх профілактики насильницьких злочинів залежить від повноти їх виявлення і забезпечення невідворотності справедливого покарання осіб, які вчинили ці злочини. Адже латентність у подібних випадках призводить до вчинення повторних злочинів і формування у винного переконаності у безкарності.

Основними джерелами інформації щодо насильства в сім'ї є: дані правоохоронних органів, в основному, органів внутрішніх справ; дані громадських організацій, діяльність яких спрямована на запобігання насильству та протидію йому в сім'ї, у тому числі отримані через гарячі лінії; дані соціальних служб; дані соціологічних та кримінологічних досліджень; дані, зібрані через засоби масової інформації [396, с. 304].

Отже, кримінологічна класифікація дає можливість виокремити тип інформації, яка стосується саме насильницьких злочинів проти особи. Це абсолютно визначений тип інформації, але з багатьма різновидами, варіантами її використання. На нашу думку, основні принципи організації профілактики насильницьких злочинів визначаються вимогами такої профілактики і специфікою її існування. Під інформацією у такому випадку розуміється та частина відомостей про насильницькі злочини, що використовується для вирішення поставлених завдань. Інформація, таким чином, є необхідним атрибутом профілактичної діяльності. Отже, без налагодженої системи інформації про кримінальне насильство немає діяльності з профілактики такого насильства.

Згідно з Міжнародними документами вирішення завдань запобігання насильства в сім'ї потребує спеціальних знань, підготовки кваліфікованих спеціалістів для відділень дільничних інспекторів міліції та кримінальної міліції у справах дітей, проведення з ними необхідного навчання [280]. Слід зазначити, що останнім часом посилену увагу таки стали приділяти спеціальній підготовці співробітників органів внутрішніх справ щодо запобігання проявам насильства в сім'ї [51, с. 75; 132, с. 122; 137, с. 172].

Сьогодні ОВС мають у своєму розпорядженні найбільш повну статистичну й іншу інформацію, на основі якої здійснюється глибокий і всебічний аналіз насильницької злочинності. Таким чином, визначається, насамперед, питома вага різних категорій осіб у насильницькій злочинності загалом (злочинність раніше засуджених, злочинність неповнолітніх), а також основні її якісно-кількісні показники: рівень, стан, структура, динаміка,

характер. Аналізуючи той чи інший злочин насильницького характеру, на нашу думку, дуже важливо визначити пов'язані з ним несприятливі тенденції, характерні для цієї території (наприклад, чітка перевага або різке зростання злочинів певного виду, збільшення кількості тяжких злочинів і т. ін.). Зокрема, МВС України покликане здійснювати аналіз статистичної інформації щодо поширення домашнього насильства в Україні, повідомляти про заходи, які вживаються щодо запобігання йому, а також відстежувати судову статистику про результати розгляду справ щодо насильства в сім'ї [288, с. 28]. Проблема полягає в тому, що така інформація ніде регулярно не оприлюднюється, що, своєю чергою, обмежує ознайомлення з нею суб'єктів запобігання насильству.

Офіційна статистика останніми роками свідчить про зменшення кількості засуджених за деякі види злочинів: вбивства, тілесні ушкодження, зґвалтування тощо, в яких простежується насильницька поведінка. Хоча, за радянських часів рівень насильницької злочинності був вищим ніж рівень корисливої. Зокрема, у боротьбі з корисливими злочинами проводились відповідні соціальні заходи, тому частка таких злочинів була меншою порівняно з насильницькими. Сьогодні спостерігаються тенденції, схожі до тих, що вже тривалий час домінують на Заході, – корислива злочинність випереджає насильницьку у динаміці, оскільки пригнічується більше. Саме цим можна пояснити позитивну, на перший погляд, картину, яка, на нашу думку, є дещо оманливою.

Отже, спеціально-кримінологічні заходи боротьби з насильницькою злочинністю мають бути спрямовані на усунення детермінантів, що обумовлюють формування особи злочинця. Це, зокрема, запобігання бездоглядності та безпритульності неповнолітніх, пияцтву, наркоманії, токсикоманії, проституції та іншим негативним явищам.

У цьому аспекті важлива роль відводиться створенню й ефективному функціонуванню:

- центрів медико-соціальної реабілітації з метою догляду за дітьми-сиротами, що залишилися без батьківського нагляду;

– психолого-педагогічних служб, основним завданням яких має бути діагностико-психологічне обстеження, корекція, консультативно-медична допомога молодим людям, які цього потребують, експертиза нових технологій навчання і виховання;

– притулків тимчасового перебування для надання термінової соціальної допомоги загубленим дітям, підліткам, які втратили сім'ю чи потрапили в екстремальні умови життя.

Вважаємо, що заходи запобігання насильницьким злочинам на відповідному рівні необхідно включати в окремі розділи програм боротьби зі злочинністю.

Важливими є також заходи, спрямовані на виявлення джерел (осередків) криміногенного впливу у сімейно-побутовій сфері:

– виявлення сімей у складних життєвих обставинах та сімей з низькими нестабільними матеріальними доходами;

– встановлення випадків застосування насильства у сім'ї;

– виявлення родин, представники яких раніше були засуджені чи притягувалися до адміністративної відповідальності за вчинення насильства;

– з'ясування джерел негативного впливу у сімейно-побутовій сфері;

– виявлення випадків дитячої бездоглядності (з'ясування та усунення причин безконтрольної поведінки неповнолітніх; підвищення виховних функцій у сім'ях неповнолітніх правопорушників; відновлення порушеного контакту між батьками і дітьми; створення мережі дитячих притулків);

– встановлення серед членів родин десоціалізованих осіб, схильних до вчинення насильства;

– виявлення членів сімей, схильних до депресії.

Відтак, вважаємо, що заходами, які забезпечують узяття на профілактичний облік сімей у складних життєвих обставинах і постійний контроль за станом взаємостосунків у них, є накопичування відомостей про такі сім'ї, аналіз та оцінка інформації про вжиті заходи компетентними органами.

Індивідуальна профілактика. Індивідуальний кримінологічний вплив – це свого роду опосередкований соціальний контроль. Суспільство за допомогою різноманітних норм, здебільшого правових і моральних, регулює поведінку особи, з одного боку, даючи їй можливість для вдосконалення певних позитивних проявів і заохочуючи до цього, а з іншого – примушуючи особу утримуватися від низки небажаних для суспільства дій, засуджуючи за ці дії, різноманітними методами виправляючи поведінку особи. Таким чином, О.М. Литвинов робить висновок, що індивідуальну дію необхідно розглядати як невід’ємну частину протидії злочинності в цілому [493, с. 316].

Індивідуальне запобігання злочинній поведінці включає три взаємопов’язані етапи: індивідуальну профілактику, запобігання та припинення. На думку Б.М. Головкина, саме такий підхід забезпечить диференційований і послідовний вплив на антисуспільну поведінку осіб, схильних до вчинення насильства, для того, щоб не допустити протиправне розв’язання конфлікту з їх боку [45, с. 189].

На стадіях приготування та замаху на злочинне насильницьке посягання доцільно вживати заходів припинення, що забезпечать своєчасне прибуття на місце події та негайне втручання у протиправне вирішення конфлікту.

Г.М. Мінковський та А.П. Тузов під індивідуальною профілактикою розуміють діяльність державних органів та громадських організацій щодо усунення обставин, що сприяють виникненню дезадаптивної до злочинної поведінки, спрямовану на перебудову та корекцію поведінки особистості, її переорієнтацію з метою запобігання прогнозованій можливості виникнення криміногенних елементів мотивації або їх корекції [139, с. 132]. Вважаємо, що загалом профілактика (як загальна, так і індивідуальна) полягає у виключенні криміногенних ситуацій чи їх послабленні, інших криміногенних чинників, у захисті можливих об’єктів посягань, у правовій та кримінологічній пропаганді серед населення.

Виявлення осіб, схильних до вчинення злочинів, регламентується відомчими нормативними актами. Нормативні акти, визначаючи різновиди

антигромадської поведінки, категорії його суб'єктів, заходи та засоби індивідуальної профілактики щодо осіб, які перебувають на обліку в ОВС, організацію та порядок їх застосування, виступають правовими підставами для індивідуально-профілактичної діяльності.

А.П. Закалюк запропонував об'єктивні ознаки поєднання особливостей особистості, мікросередовища і ситуації, які пов'язані з можливістю їх злочинної реалізації, іменувати кримінологічними підставами індивідуальної профілактики злочинів. Залежно від наявності правових і кримінологічних підстав [62, с. 75] А.Я. Зирянов виділив групи осіб індивідуально-профілактичного впливу.

1. Особи, які схильні до вчинення злочинів і перебувають на обліку в міліції через своєчасне розпізнання антисуспільної спрямованості їх поведінки. При формуванні цього масиву відбувається збір кримінологічних та правових підстав для постановки на облік.

2. Особи, які не схильні до вчинення злочинів, але перебувають на обліку в міліції за формальними ознаками. Наприклад, особа, що звільнилася з місць позбавлення волі, має стати на облік незалежно від того, становить чи не становить вона і якою мірою небезпеку для суспільства. У цьому випадку наявні правові підстави для постановки на облік, але відсутні кримінологічні.

3. Особи, які не схильні до вчинення злочинів, але перебувають на обліку в результаті будь-яких неточностей, помилок або навіть певних порушень з боку окремих працівників міліції. Тобто, у цьому випадку відсутні правові та кримінологічні підстави для постановки на облік.

4. Особи, схильні до вчинення злочинів, але не перебувають на обліку в міліції через те, що зовні не виявляють своєї антисуспільної спрямованості. У такому випадку немає правових підстав для постановки на облік, а наявність кримінологічних не встановлено. Відсутність зовнішніх проявів антисуспільної спрямованості поведінки вкрай ускладнює виявлення таких осіб, але не знімає самого факту їх існування.

5. Особи, схильні до вчинення злочинів, але не перебувають на обліку в міліції через недогляд останньої, в результаті упущень у її роботі. Тут у наявності і правові, і кримінологічні підстави для постановки на облік, але ні ті, ні інші або не виявлені, або не взяті до уваги [79, с. 116].

Н.С. Юзікова зазначає, що індивідуальна профілактика злочинів – одна зі стадій профілактичної роботи, максимально віддалена від злочину і мінімально від джерел, що породжують цю форму антисуспільної поведінки [237, с. 132]. Однак заходи корекції допустимі, лише виходячи з достовірно встановлених фактів поведінки, які вже мали місце. На жаль, на практиці подібним профілактичним заходам не приділяється належна увага.

Як зазначає Б.М. Головкін, у ході розкриття і розслідування насильницьких злочинів працівники правоохоронних органів не завжди виявляють і проводять попереджувальну роботу серед осіб, які ще не вчинили злочин, але вже інфіковані нігілізмом до суспільства та правових заборон [45, с. 192].

На нашу думку, індивідуальне запобігання злочинам насильницької спрямованості полягає:

- у виявленні джерел і каналів негативного впливу на конкретних осіб, коли у них ще не сформувалося суттєве викривлення ціннісних орієнтацій і мотивації їх насильницької поведінки;
- у запобіганні негативним впливам ще до того, коли під їх дією свідомість людини буде вражена асоціальними поглядами і на їх основі виникнуть і зміцняться злочинні мотиви;
- у здійсненні попереджувально-виховних заходів щодо осіб, у поведінці яких виявляються небезпечні тенденції до вчинення будь-яких злочинних проявів насильницького характеру. До них, зокрема, належать індивідуально-виховні заходи, надання медичної допомоги у центрах медико-соціальної реабілітації, встановлення опіки та піклування, скерування у загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації неповнолітніх;

- у застосуванні до осіб, які вчиняють правопорушення, цивільно-правових, адміністративних та примусових заходів виховного характеру;
- у реалізації оперативно-розшукової інформації про осіб, які готують або задумують злочин, з метою вжиття необхідних заходів для схилення до відмови від доведення злочину до завершення, недопущення настання шкідливих наслідків;
- у спостереженні за поведінкою певних категорій осіб (умовно засуджених та ін.) з метою запобігання застосуванню насильства;
- у контролі за дотриманням особами, звільненими з місць позбавлення волі, норм, встановлених із метою недопущення з їхнього боку повторних злочинів.

Однак, попри зазначене, 7,9% опитаних нами сумніваються у тому, що представники недержавних громадських організацій мають на меті співпрацювати з ОВС щодо подолання проблем насильства у суспільстві (Додаток Б, пит. 65, с. 400). Тому, вирішуючи проблеми насильницької злочинності, ОВС повинні використовувати усі засоби і методи профілактики, налагоджувати взаємодію не тільки між підрозділами, а й з громадськістю, зокрема з місцевою владою, керівниками підприємств, установ, організацій. Необхідно також підтримувати тісний контакт із навчальними закладами, засобами масової інформації, проводити заходи, спрямовані на усунення причин і умов, що сприяли вчиненню злочинів.

На нашу думку, недостатня ефективність даного напрямку обумовлена, зокрема, відсутністю чітко діючої системи виявлення осіб, схильних до вчинення насильницьких злочинів, у результаті чого багато з тих, кому необхідний профілактичний вплив, випадають з поля зору органів внутрішніх справ. В індивідуально-профілактичній діяльності трапляються випадки, коли в установленому порядку беруться на облік громадяни, чия поведінка, спосіб життя не дають вагомих підстав для припущень про можливість вчинення ними злочинів.

Первинні заходи застосовуються, як правило, до осіб, раніше судимих. Водночас передбачається виявлення осіб, схильних до вчинення насильницьких дій, вивчення таких осіб та їх найближчого оточення, за необхідності постановка їх на облік, проведення щодо них соціального контролю за місцем проживання, роботи, навчання. Профілактичний вплив на осіб, схильних до вчинення злочинного насильства, відбувається в основному за допомогою заходів переконання.

Вторинні заходи застосовуються, здебільшого, до осіб, раніше судимих, які проте виношують намір повторно вчинити насильницький злочин. Знову ж таки необхідно виявити таких осіб, зокрема враховувати їх, вивчати, а за певних умов здійснювати стосовно них адміністративний нагляд. У таких потенційних злочинців, гвалтівників важливо конкретно зафіксувати злочинні наміри саме щодо насильства. До таких осіб на практиці зазвичай застосовуються заходи примусу.

Вважаємо, що найбільше практичне значення має раннє виявлення осіб, схильних до насильницьких злочинів. Як свідчить практика, профілактика щодо таких осіб є найбільш реальною, оскільки у них ще не вироблено стійких стереотипів злочинної поведінки. Відтак, профілактика виступає як міра застереження. На практиці, зазвичай, виокремлюються такі етапи профілактичної діяльності насильницьких злочинців:

- виявлення та нейтралізація причин і умов насильницьких злочинів, обставин, які можуть обумовлювати їх вчинення;
- виявлення осіб, які через свою поведінку схильні вчиняти насильницькі злочини;
- запобігання реально можливим насильницьким злочинам, у тому числі тим, які задумуються і готуються;
- запобігання можливості стати на злочинний шлях особам, раніше не судимим, але які можуть бути втягнуті в антисуспільну діяльність і, відповідно, у вчинення насильства, недопущення рецидиву злочинного насильства.

Безперечно, вагоме місце у системі запобіжних заходів має належати запобіганню кримінологічному рецидиву. Адже підвищеної профілактичної уваги вимагають саме особи, які звільнилися з місць позбавлення волі, особливо ті, які вчинили насильницькі злочини проти особи або окремих членів родини. За даними статистики, сталою залишається кількість злочинів загальнокримінальної спрямованості, що скоюють особи, які раніше вчиняли злочини (71261 – у 2007 р., 70394 – у 2008 р., 71423 – у 2009 р.) [410].

Як недолік у запобіганні насильницькій рецидивній злочинності насамперед слід зазначити незабезпеченість, розосередження функцій правоохоронних органів. Наслідком цього стає формалізм, самоусунення окремих служб і підрозділів правоохоронних органів від участі у профілактичній діяльності.

З метою виконання завдань щодо запобігання рецидивній корисливо-насильницькій злочинності Д.В. Власов виокремлює такі організаційні елементи: інформаційне забезпечення; кримінологічне планування і прогнозування; розробка завдань для органів, що здійснюють профілактичну діяльність, і контроль за їх виконанням [424, с. 114–115]. Запобігання рецидивній насильницькій злочинності, вважаємо, слід здійснювати у тих же напрямках.

До діяльності із запобігання рецидиву злочинних дій, окрім дільничних інспекторів міліції, доцільно залучати співробітників карного розшуку. У випадках, коли поведінка зазначеної категорії осіб має криміногенну спрямованість (систематичні конфлікти у сім'ї, бійки, паразитичний спосіб життя, вчинення різного роду правопорушень та ін.), важливо забезпечити постійний контроль за ними, а також застосувати запобіжний вплив з метою зміни стереотипу поведінки.

На нашу думку, державну і суспільну попереджувальну діяльність із профілактики і викорінення наркотизму слід розглядати як у широкому (щодо всього населення), так і у вузькому розумінні (стосовно злочинців із

наркотичною залежністю, зокрема тих, що відбувають покарання у виправно-трудових колоніях) [378, с. 163].

Цілком слушно з цього приводу висловлюється Б.Н. Головкін про необхідність створення центрів постпенітенціарної адаптації, до яких на певний час необхідно поміщати осіб, котрі звільнилися після відбування покарання і бажають повернутися у свої сім'ї або створити нові. Такі центри повинні стати як тимчасовим притулком для звільнених, так і місцем, де вони зможуть отримати психологічну, медичну, соціальну допомогу для закріплення результатів пенітенціарного виправлення, прищеплення стійких навиків правомірного владнання сімейно-побутових конфліктів, для підготовки до повернення у сім'ю чи створення нової родини [45, с. 162].

Окрім зазначених, до основних заходів запобігання індивідуальній злочинній поведінці слід віднести протидію криміногенним конфліктам. Специфіка запобіжних заходів залежить від виду сімейно-побутових конфліктів.

Контроль за виконанням усіх запланованих заходів є завершальним етапом у діяльності щодо подолання конфліктних ситуацій у сімейно-побутовій сфері. Контроль забезпечує реалізацію заданої програми, зміцнює виконавську дисципліну. Від добре організованого контролю залежить оперативність виконання й ефективність заходів індивідуально-профілактичного впливу.

Що стосується насильства, що вчиняють неповнолітні, то однією з найбільш поширених причин його проявів є недоліки у вихованні. Отже, рання профілактика пов'язується, насамперед, із педагогізацією різних сфер впливу на підлітків, із забезпеченням або відновленням належних умов їх життя і виховання.

Дослідження проблем насильства показало, що особливістю поведінки неповнолітніх є, найперше, низька спроможність до адаптації (приспосованості) у соціальному середовищі. У процесі адаптації виробляються необхідні для життєдіяльності соціальні стереотипи, якості та властивості. Порушення механізму адаптації спричиняє соціально-психологічну ізоляцію, притаманну

поведінці та характеру підлітків, перешкоджає правильним взаєминам і породжує міжособистісні конфлікти.

Вважаємо, що основними суб'єктами, які сприяють нейтралізації особистих властивостей і якостей, котрі в майбутньому можуть виявитися криміногенними, є батьки, які зобов'язані уважно стежити за розвитком дитини. У випадках, коли з якихось причин батьки не звертають належної уваги на відхилення у психіці дитини, вона повинна стати об'єктом професійної уваги практичних психологів, педагогів та медиків дитячих дошкільних і шкільних установ. Джерелами інформації про девіантну поведінку дитини можуть бути також дільничні інспектори, представники громадських об'єднань та організацій.

Зрозуміло, що вирішення проблеми насильства можливе лише при організації серйозної, цілеспрямованої роботи професіоналів, які добре розуміють її специфіку і готові до освоєння нових технологій [422, с. 118]. Відтак, цілком доречною буде спільна діяльність психологів, психіатрів та правоохоронних органів з метою недопущення ексцесів у протіканні психічних захворювань.

Обов'язковою умовою такого співробітництва повинна стати опора на принципи законності й медичної етики.

Крім того, для підвищення ефективності попереджувальної діяльності кадровий склад правоохоронних органів повинен мати відповідні знання. Дещо в цьому напрямі можна запозичити із зарубіжного досвіду.

Наприклад, у США розроблено «Стандарти у галузі психічного здоров'я для кримінальної юстиції», котрі передбачають підготовку щодо надання невідкладної психіатричної допомоги співробітниками поліції та службовцями місць позбавлення волі, які при підвищенні їх по службі зобов'язані скласти іспит із психіатрії [138, с. 24–29].

Безперечно, наведений комплекс заходів індивідуальної профілактики злочинної поведінки не є вичерпним. Проте, ми переконані, що послідовне, систематичне і комплексне здійснення цих заходів сприятиме виявленню та

профілактичному корегуванню конфліктно-криміногенної поведінки потенційних злочинців, що так чи інакше зменшить імовірність вчинення з їхнього боку сімейно-побутових вбивств і тяжких тілесних ушкоджень. Водночас, слід відзначити, що розглянута система заходів індивідуальної профілактики злочинної поведінки далеко не завжди забезпечує переорієнтацію антигромадської спрямованості потенційних злочинців. Зважаючи на певні особливості розвитку динаміки сімейно-побутового конфлікту, достатньо складно, а подекуди й неможливо, за допомогою лише профілактичних заходів припинити криміногенну ескалацію конфліктних взаємин. Відтак, у випадках неефективності індивідуальної профілактики слід активно вдаватися до запобіжних заходів запобігання злочинній поведінці.

Віктимологічне запобігання. Особливим об'єктом запобігання є потенційні жертви злочинних посягань. Йдеться про так званий віктимологічний аспект запобігання.

Одним із перших і найважливіших завдань співробітників ОВС, які втручаються у ситуацію, пов'язану з насильством у сім'ї, є усунення небезпеки, що загрожує жертвам домашнього насильства (64,7% опитаних) (Додаток Б, пит. 83, с. 407).

Таким чином, важливого значення набуває віктимологічна профілактика, яка поширюється на все населення країни, насамперед на численні групи підвищеного ризику, пов'язаного з маргіналізацією, належністю до неформальних об'єднань антисоціального спрямування, а також на захист осіб, які виконують посадові та функціональні обов'язки, пов'язані з підвищеним ризиком (охоронці, працівники міліції, інкасатори банків, нічні таксисты, підприємці тощо).

Віктимологічна профілактика є самостійним напрямом індивідуального запобігання. Вибір профілактичних заходів віктимологічного спрямування залежить від різновидів віктимної поведінки потерпілих – від застережливо-роз'яснювальних до заходів примусу і фізичного захисту потенційних жертв. Основне – змінити віктимну поведінку потенційних жертв і уникнути їх

перетворення на реальних потерпілих від злочинів насильницької спрямованості (передусім це стосується злочинів, які вчиняються на ґрунті сімейно-побутових конфліктів).

На думку А. Фаттах, цілком можливо, що певні невдачі у сфері запобігання злочинності обумовлені тим, що упродовж століть усю увагу було зосереджено на самому вчинкові або ж на злочинцеві, і не приділялась увага жертві, яка її потребує [224, с. 19].

Вважаємо, що саме тому у злочинах, що є проявами кримінальної насильницької поведінки, віктимна поведінка стає важливою умовою, яка сприяє вчиненню таких злочинів. Взаємні образи, погрози, знущання не тільки завдають безпосередньої шкоди особі, а й призводять до вчинення тяжких злочинів проти її життя та здоров'я, яким, зокрема, сприяє вербальна провокація з боку потерпілого. Тому слід проводити і віктимологічну профілактику таких злочинів.

Як зазначає А.І. Алексеев, віктимологічна профілактика – один із напрямів запобігання злочинності, що не повною мірою реалізований у нашому суспільстві. Це специфічна діяльність соціальних інститутів, спрямована на встановлення, усунення або ж нейтралізацію чинників, обставин, ситуацій, що формують віктимну поведінку та обумовлюють вчинення злочинів; на встановлення групи ризику та конкретних осіб із підвищеним ступенем віктимності та вплив на них з метою поновлення й активізації їх захисних властивостей, а також на розробку або удосконалення засобів захисту громадян від злочинів та подальшої віктимізації [8, с. 168]. На нашу думку, слід надавати практичні рекомендації, як поводитися у конфліктній ситуації, як безпечно для себе та інших вийти з такої ситуації.

Відомо, що у більшості випадків остаточне рішення про вчинення злочину значною мірою залежить від віктимної поведінки потерпілих в умовах конфліктної взаємодії з винним. У цьому контексті слід говорити про загальносоціальне та індивідуальне запобігання віктимізації.

Загальносоціальне запобігання віктимізації – це єдина система соціально-економічних, політичних, правових, організаційних та інших заходів, які застосовуються суспільством та державою у різних соціальних сферах та самі собою спеціально не спрямовані на боротьбу зі злочинністю. Попереджувальна мета таких заходів реалізується із вирішенням широкомасштабних соціальних завдань, які мають загальнодержавний характер і здійснюють вплив на життя значної кількості громадян. Реалізація загальносоціальних заходів запобігання віктимізації у нашій країні повинна базуватись на реальних умовах життя суспільства. Успіх від реалізації заходів загальносоціального запобігання віктимізації здебільшого залежить від того, наскільки вони забезпечені матеріальними, правовими, організаційними і людськими ресурсами.

Структура загальносоціального запобігання віктимізації населення включає в себе заходи соціально-економічного, політичного, правового, організаційного характеру [4, с. 21–23]. Як основні напрями загальносоціальної віктимологічної профілактики повинні розроблятися стратегічні заходи щодо зміцнення сім'ї, охорони материнства та дитинства, морально-правового виховання населення, формування у суспільстві атмосфери толерантності та відкритості, поваги до культурних відмінностей, етичних релігійних та побутових традицій різних народів. Влучно з цього приводу зазначають І.Г. Богатирьов та М.О. Кисельов, що не варто недооцінювати і такий соціальний інститут, як релігія. Її позитивний, спрямований на укріплення духу моральності досвід, ми можемо простежити ще з часів Хрещення Київської Русі. Пропаганді релігійного вчення слід приділяти значно більше місця в теле- і радіопрограмах, ніж це було донині [501, с. 95].

Індивідуальне запобігання злочину має проводитися і щодо потенційного потерпілого, оскільки, з одного боку, він є обов'язковим учасником криміногенного конфлікту, що виливається у протиправне посягання, а з іншого – віктимна поведінка жертви виконує важливу роль у механізмі умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень. Сукупність попереджувальних заходів,

що проводяться щодо потенційного потерпілого, зазвичай іменуються віктимологічною профілактикою [191, с. 167–168].

Дослідження свідчать, що жертвами агресивних нападів найчастіше стають чоловіки (60–70%), але від корисливих посягань (розбоїв, грабежів) частіше потерпають жінки [122, с. 122].

Найбільш віктимним є вік від 21 до 30 років, але ймовірність стати жертвою крадіжок та розбійних нападів із проникненням у житло підвищується в осіб віком 60 років і старших. Особи у віці 21-30 років найбільше потерпають від сексуальних нападів. Зокрема, такі висновки дослідження, проведеного у Німеччині [135, с. 121–124]. В Україні значно частіше жертвами стають діти, насамперед безпритульні. Як зазначає В.А. Туляков, відповідна статистика потерпілих не ведеться, а репрезентативні віктимологічні дослідження ще не набули належного поширення [208, с. 134–144].

Необхідно визнати, що профілактичні заходи та запобігання конкретним реально можливим насильницьким діям, як правило, не супроводжуються процесуальними актами, а тому їх важко зафіксувати й узагальнити у статистичному звіті. Припинення вже розпочатих злочинів або злочинної діяльності може бути враховане первинними статистичними обліковими картками.

Слід погодитися з А.І. Алексєєвим, що для проведення таких заходів постає питання про відповідну спеціалізацію співробітників у цьому напрямі роботи з потерпілими та іншими жертвами злочинів. У перспективі доцільно створити державну службу з підтримки жертв злочинів, надання потерпілим соціально-психологічної, правової та іншої допомоги. Затрати на реалізацію цієї пропозиції компенсуються зростанням довіри населення до держави [8, с. 169–170].

Вважаємо, що ця функція повинна покладатись на спеціалізовані підрозділи (групи) профілактики, які мають бути відновлені, а наразі це можуть робити спеціально виділені співробітники галузевих служб та підрозділів. До профілактичної роботи із жертвами насильницьких злочинів слід також

залучати спеціалістів-психологів, соціологів. Необхідно також організовувати видання спеціальної літератури, брошур, програм, рекомендацій та порад, які допоможуть максимально контролювати ситуацію, не даючи їй перерости у насильницький злочин.

Така література дасть змогу особі обрати правильний стиль поведінки і не стати жертвою насильства. Водночас доцільно залучати і засоби масової інформації: телебачення, радіо, пресу.

У кримінологічній науці вже сформульовано чотири найбільш поширені види такої поведінки залежно від характеру прояву та інтенсивності впливу на прийняття злочинного рішення (нейтральна, надокучливо-дошкульна, аморально-провокуюча, агресивно-викликаюча). Індивідуальна віктимологічна профілактика має на меті позитивну зміну особистісних якостей, властивостей потенційної жертви для того, щоб припинити або змінити віктимну тенденцію в її поведінці [140, с. 29].

На наш погляд, надзвичайної актуальності сьогодні набуває питання організації віктимологічного обліку потенційних потерпілих від сімейно-побутових убивств і тяжких тілесних ушкоджень. Так склалося, що традиційно суб'єкти запобігання концентрують профілактичні зусилля на потенційному злочинцеві: вивчається його особистість, зв'язки, оточення, наміри та ін. При цьому безпідставно поза увагою залишається потенційний потерпілий, значення поведінки якого у прийнятті злочинного рішення важко переоцінити. Отже, для підвищення профілактичного впливу на особу, що вчиняє насильницькі дії, необхідно також максимально враховувати характеристики жертви. Першим кроком у цьому напрямі має стати створення відповідного профілактичного обліку потенційних потерпілих, який, на жаль, в Україні не здійснюється через об'єктивні та суб'єктивні причини.

Наступним етапом віктимологічної профілактики, на нашу думку, буде кримінологічне вивчення особистості та поведінки потенційного потерпілого. Накопиченню, узагальненню й аналізу підлягають відомості соціально-демографічного, морально-психологічного, кримінально-правового характеру,

які мають бути враховані при плануванні та проведенні індивідуальної профілактики віктимної поведінки.

Саме зважаючи на результати цього передбачення, співробітникам ОВС слід планувати конкретні заходи віктимологічної профілактики насильницьких злочинів. Вибір заходів профілактичного впливу співробітниками ОВС для потенційної жертви насильницьких дій мусить відбуватися з урахуванням особистісної віктимності та найбільш характерних різновидів віктимної поведінки. Такий підхід дасть можливість забезпечити диференційований вплив на кожную із категорій жертв насильства, що важливо як для нейтралізації особистісної віктимності, так і для зміни криміногенної спрямованості їх поведінки.

Заходи, спрямовані на профілактику нейтральної поведінки потенційних потерпілих. У цьому випадку комплекс заходів профілактичного характеру повинен будуватися залежно від того, спроможні чи ні потенційні потерпілі до опору. Якщо так, то тут необхідно мобілізувати захисні можливості жертв. На думку Г. Піщенко, це досягається за допомогою проведення роз'яснювально-виховної роботи із потенційними потерпілими, мета якої – розвиток таких якостей, як сміливість, рішучість, здатність адекватно оцінювати ситуацію, передбачати подальший розвиток подій, розуміння права на захист, що охороняється законом у випадках заподіяння шкоди злочинцю [162, с. 48].

Як слушно зазначають Є.М. Моїсєєв та О.М. Джужа, індивідуальна профілактична робота з такими особами включає навчання основним прийомам самозахисту, надання необхідних для цього засобів, налагодження контактів із правоохоронцями, представниками громадських формувань, які можуть в оперативному порядку забезпечити фізичний захист. Суб'єкти запобігання повинні намагатися допомогти перебороти страх, який укорінився у свідомості потенційних потерпілих, змінити притаманну їм «психологію жертви», допомогти позбутися сорому розповідати стороннім особам про сімейне неблагополуччя, власну нікчемність, виховати стійку потребу протистояти заподіювачу шкоди. Аргументація у цих випадках має будуватися на розкритті

перспективи подальшої пасивної поведінки [144, с. 59]. Вважаємо, що не менш важливо у цьому аспекті заручитися підтримкою і заступництвом з боку дорослих членів родини, сусідів, інших осіб із найближчого оточення.

Отже, активізація індивідуальних захисних можливостей потенційного потерпілого, постійне тримання його у полі зору правоохоронними органами та громадськістю, готовність надати допомогу у криміногенній ситуації значно зменшить їх індивідуальну віктимність, а отже, і ймовірність стати жертвою злочинного посягання.

Що стосується потенційних потерпілих, неспроможних до опору через похилий вік чи неповноліття, хворобливий стан та інші причини, то тут необхідно застосувати інші відповідні заходи. Насамперед слід терміново вжити примусових заходів щодо членів сім'ї, які вчиняють конкретні акти насильства і від яких виникає реальна загроза вчинення різних форм насильства. Водночас доцільно вдатися до тимчасового припинення небезпечного контакту між потенційним потерпілим і злочинцем. Закон України «Про попередження насильства в сім'ї» передбачає можливість направлення жертв сімейного насильства до спеціалізованих установ: кризових центрів і центрів медико-соціальної реабілітації [184, с. 10]. При повторенні насильницьких дій щодо осіб похилого віку чи хворих важливо вирішити питання про їх направлення до будинків престарілих і в спеціальні медичні установи. Неповнолітніх, які й надалі зазнають побоїв і знущань, незважаючи на вжиті заходи, доцільно вилучати із таких сімей. За наявності законних підстав – позбавляти кривдників батьківських прав, а підлітків скеровувати до спеціальних дитячих установ чи передавати родичам під опіку [144, с. 59].

Окреслені заходи віктимологічної профілактики, на нашу думку, спрямовані як на підвищення спроможності потенційних потерпілих до опору, так і на їх захист від можливих насильницьких проявів щодо них.

Заходи щодо профілактики надокучливо-дошкульної поведінки потенційних жертв насильницької поведінки. Такий вид поведінки потерпілих знаходить свій вияв у систематичних докорах, виведенні із психічної рівноваги

майбутнього злочинця, цькуванні, створенні нестерпної обстановки у побуті, на роботі, у приниженні почуття гідності, що в умовах конкретної життєвої ситуації виступає вагомим провокуючим чинником подальших протиправних дій. На нашу думку, профілактичні заходи віктимологічного спрямування щодо потенційної жертви повинні базуватися на інформаційно-пропагандистській та роз'яснювально-застережливій роботі стосовно небезпечності її вчинків. Специфічність зазначеної поведінки полягає в тому, що вона має прихований характер. У зв'язку з цим у суб'єктів профілактики виникають певні труднощі як зі своєчасним виявленням таких сімей, так і щодо підстав для втручання в особисте і сімейне життя їх членів, котре охороняється Конституцією України (ст. 32) [343].

На думку Б.М. Головкина, заходи віктимологічної профілактики передусім мають бути спрямовані на посилення інформаційно-пропагандистської роботи. Зокрема, це виступи працівників міліції перед громадськістю, робота кризових центрів, телефонів довіри у теле- радіоефірі, періодичній пресі за місцем проживання з метою роз'яснення проявів та наслідків віктимної поведінки в сім'ї, положень Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», інших норм чинного законодавства. Постає завдання переконати громадян завчасно звертатися до відповідних закладів, установ по компетентну допомогу, тобто йдеться про стимуляцію добровільного звернення осіб із надокучливо-дошкульною поведінкою, а також членів їхніх сімей. Сигнали про сімейне неблагополуччя можуть надходити від колег по роботі, сусідів, родичів тощо [45, с. 147]. Неабиякого значення набуває з'ясування причин невдоволення, роздратування, що виявляються у надокучливо-дошкульній поведінці. Якщо такими причинами є психологічна несумісність або конфліктна установка, варто спробувати надати таким особам психотерапевтичну допомогу. У разі відсутності позитивних змін у поведінці у побуті слід ставити питання про доцільність подальшого сумісного проживання, яке може загострити криміногенні стосунки і призвести до вчинення насильницького злочину. Якщо

такі випадки трапляються серед співробітників чи керівництва, доцільними будуть рекомендації щодо зміни місця роботи потенційної жертви.

На нашу думку, основними організаторами та виконавцями такої роботи в органах внутрішніх справ є дільничні інспектори міліції. Важливо, щоб дільничний інспектор умів відбирати потрібну йому інформацію, особливо, якщо ситуація вимагає невідкладного реагування на неї. Для цього необхідно мати відповідний практичний досвід та рівень знань. Однак такій вимозі відповідають далеко не всі дільничні інспектори. Нерідко дільничний інспектор обмежується лише нейтралізацією конфлікту, забуваючи про те, що його зусилля мають бути також спрямовані на вивчення характеру вчинених протиправних дій. Від цього залежить застосування до них різної міри відповідальності, у тому числі й кримінальної.

Заходи щодо профілактики аморально-провокуючої поведінки потенційних потерпілих. Такий різновид віктимної поведінки складається як із активної, так і з пасивної провокації аморального характеру. З одного боку, жертви насильницьких злочинів характеризуються демонстративно-легковажною поведінкою, допускають подружні зради, мають випадкові сексуальні контакти, нерідко маніпулюють почуттями та емоціями своїх партнерів (у сімейно-побутовій сфері), таким чином активно провокуючи їх на вчинення протиправних насильницьких вчинків. З іншого боку, жертви насильства – типові представники люмпенізованої частини населення, а тому вирізняються такими рисами, як дезорганізованість, соціальна занедбаність, алкоголізм, ведення паразитичного способу життя, пасивно провокуюча реакція на застосування насильства.

Поведінка таких осіб продиктована недоліками характеру, життєвих установок, ціннісних орієнтацій, які є достатньо сформованими, відтак і зменшити індивідуальну віктимність осіб цієї категорії досить складно, оскільки їх профілактичний вплив у цих випадках спрямовується на переконання особи у небезпечності для неї її ж поведінки. Ми вважаємо, що досягти цього можна за допомогою бесід із працівниками міліції, під час яких роз'яснюються норми

кримінального законодавства (про необхідну оборону, про те, що аморальні дії потерпілого можуть бути визнані обставинами, які пом'якшують покарання злочинця). Наводяться приклади із практики про вчинення тяжких насильницьких злочинів, мотивами яких стають ревності, помста, ненависть у зв'язку із аморальною поведінкою потерпілих. Важливим, на наш погляд, є моделювання конкретних життєвих ситуацій, які, зазвичай, передують протиправному посяганням, і відпрацювання навиків правомірної поведінки у них, які б усували злочинну провокацію. Доцільно ставити таких осіб на відповідний профілактичний облік, здійснювати за ними контроль і стимулювати зміну аморальної поведінки [45, с. 178–179].

Віктимологічна профілактика щодо таких потенційних потерпілих, окрім зазначених заходів, повинна доповнюватися відвідуванням за місцем проживання дільничним інспектором міліції, проведенням попереджувальної роботи із потенційним заподіювачем шкоди.

У разі необхідності потенційних потерпілих необхідно ізолювати шляхом направлення до будинків пристарілих, медичних установ, таким чином захистити від можливого злочинного посягання; водночас слід порушити питання про грошове утримання цих осіб за рахунок членів родини, які створюють реальну небезпеку своїми насильницькими діями. Слушною видається і пропозиція про обладнання житла таких жертв засобами термінового зв'язку із міліцією [89, с. 107].

Заходи щодо зміни агресивно-викликаючої поведінки потенційних потерпілих. Вважаємо, що профілактичні заходи віктимологічного характеру для зазначених осіб значною мірою збігаються із тими, що спрямовані на профілактику індивідуальної злочинної поведінки. Сюди належать застережливо-виховні заходи: індивідуальні бесіди, схилення до лікування алкоголізму, психічних аномалій, психотренінг безконфліктного спілкування, прищеплення навичок поводження у конфліктно-криміногенних ситуаціях та ін. Проведення таких заходів повинно сприяти вирішенню певних завдань: послабленню особистісної агресивності, переконанню особи про неминучість

тяжких наслідків для неї самої через її насильницькі стереотипи поведінки, що загалом сприятиме нейтралізації особистісної віктимності. У разі, коли особа не піддається виховному впливу, доцільно вжити щодо неї примусових заходів: направлення на примусове лікування від психічних розладів; притягнення до кримінальної відповідальності за діяння, що не становлять підвищеної суспільної небезпеки та ін.

Як зазначає Д.В. Рівман, стосовно осіб, які вчиняють акти сімейного насильства, окрім зазначених, необхідно вжити заходів, спрямованих на запобігання насильству в сім'ї (винесення офіційного запобігання про неприпустимість зазначених дій, постановка на профілактичний облік, винесення захисного припису). Водночас, дуже важливо ізолювати (хоча б тимчасово) вороже налаштованих один до одного осіб, що забезпечить певне обмеження ескалації конфліктних взаємин.

Це може бути адміністративний арешт за систематичні правопорушення у сімейно-побутовій сфері, розірвання шлюбу, тимчасове проживання у різних місцях, примусовий обмін житла, виселення за неможливістю сумісного проживання. Крім того, за місцем проживання сімейних насильників необхідно створити обстановку нетерпимості до проявів насильства в сім'ї, використовуючи зусилля інших членів родини, сусідів, будинкових, вуличних комітетів, пунктів охорони громадського порядку, дільничних інспекторів міліції [192, с. 271].

Вважаємо, що зазначені заходи покликані позбавити упевненості особу, яка вчиняє насильницькі дії, у безкарності та вседозволеності, що певною мірою сприятиме зміні її криміногенно-віктимної поведінки, насамперед, у побуті.

Аналіз кримінологічної літератури показав, що до об'єктивних ознак, які дають змогу з достатньо високим ступенем вірогідності визначити можливу жертву насильницьких злочинів, належать: 1) зловживання алкоголем чи наркотиками; 2) побутові конфлікти; 3) ухилення від суспільно корисної праці, безцільного проведення часу; 4) схильність до скандалів, бійок; 5) рецидиви конфліктів з одними і тими ж особами з тенденцією до їх вирішення

насильницьким способом; 6) факти погроз застосування сили, сварок із сусідами, родичами, їх побиття; 7) несвоєчасне реагування співробітників органів внутрішніх справ на повідомлення про конфлікти; 8) відсутність належного обліку осіб, які через свою поведінку можуть стати жертвами насильницьких злочинів; 9) недостатня професійна та психологічна підготовленість осіб, які здійснюють віктимологічну профілактику.

Таким чином, профілактичний вплив, у тому числі й на віктимологічній основі, спрямований як на подолання об'єктивних передумов протиправної поведінки, так і на зміну свідомості осіб, схильних до правопорушень, а також тих, що можуть ставати їхніми жертвами, на їхні погляди і переконання, на усунення існуючих у них проблем і конфліктів. [140, с. 35]. З цього приводу С.І. Кириллов зазначає, що жертва злочину потребує ресоціалізації не меншою мірою, ніж злочинець. Однак і жертва повинна сама шукати можливості для того, щоб активно перешкоджати злочину [433, с. 257].

Вважаємо, що особлива увага має приділятися інформуванню потенційних жертв про методи вчинення злочинів, про схильність людей до віктимізації і т. д. Потрібно озброїти потенційну жертву знаннями про те, як треба діяти, перешкоджаючи злочинцеві довести свій задум до кінця. Це – особлива профілактична робота. Її треба активно впроваджувати у життя.

Кримінологічна безпека особистості та її захист від злочинного насильства. Сьогодні не виникає жодних сумнівів щодо важливості теоретичного та практичного вирішення проблем захисту особистості від злочинного насильства.

Політика захисту особистості від злочинних зазіхань має відповідати вимогам ідеї справедливості, а сам захист, незважаючи на сформовану ситуацію в Україні, походити із гуманних витоків соціальної профілактики.

Ми впевнені, що у суспільстві, де хочуть швидше запобігти злочину, ніж карати за нього, захистити людину від посягання на нього, ніж помститися злочинцеві, основне місце завжди приділятиметься не репресії, а превенції.

Відповідно саме на цьому має будуватися загалом система профілактичного захисту особистості від кримінальних насильницьких посягань.

Запобігання злочинній і віктимній поведінці – це саме та єдність, якої бракувало традиційній концепції соціальної профілактики правопорушень. У цій системі слід бачити на одному рівні недопущення становлення на злочинний шлях осіб, які ведуть антисуспільний спосіб життя, і запобігання віктимній поведінці з боку тих, хто може стати жертвою насильницьких дій. Яким би спірним не визнавали таке твердження, однак слід відзначити актуальність і дієвість профілактичного захисту особи від злочинних посягань у процесі діяльності ОВС України.

Соціальна орієнтація профілактичної захисту особистості від злочинів зумовлена насамперед тим, що вона пов'язана з поведінкою людей, умовами формування кримінальної насильницької поведінки, особливостями розвитку суспільства. Соціальну значущість має і діяльність щодо забезпечення захисту особи, безпеки людей.

Саме тому цю діяльність слід розглядати у соціальній площині. Захист особистості від насильства, що є різновидом соціальної практики, має особливе суспільне значення.

Відтак, можемо зробити висновок, що проблема захисту особистості від насильницьких злочинів – це найперше кримінологічна, соціальна проблема. Водночас, як сам профілактичний захист особи від насильства за своєю суттю, так і діяльність, що спрямована на забезпечення такого захисту, не є тільки соціальними, кримінологічними чинниками.

По-перше, захист особистості від насильницьких злочинів спрямований на недопущення порушень кримінально-правових норм.

По-друге, при вирішенні завдань захисту особистості від насильства використовуються не тільки соціологічні, психологічні та інші на їх кшталт заходи, а й заходи правові.

Захищаючи особистість від насильства, співробітники ОВС України застосовують методи не тільки переконання, а й примусу, сили закону.

Постійне зміцнення законності та правопорядку в суспільстві сприятиме посиленню охорони прав і законних інтересів усіх громадян, і насамперед тих, яким злочином заподіяно фізичну, майнову або моральну шкоду. За таких умов стає дедалі очевиднішим те, що об'єктивно назріла необхідність подальшого розвитку наукової дисципліни про жертву злочину – кримінальної віктимології. У цьому контексті слід зазначити, що:

1) така наука може успішно розвиватися лише як складова кримінології та отримувати практичні вигоди в діяльності із запобігання злочинам;

2) розробка проблем віктимології повинна проводитися з урахуванням необхідності розширення і диференціювання засобів впливу на осіб, індивідуальний і соціальний статус яких у зв'язку з особливостями їхньої поведінки свідчить про підвищену вразливість до насильницьких дій. Таким чином, слід розробити й обґрунтувати критерії постановки на профілактичний облік осіб, які вже стали потерпілими від злочину або можуть стати ними через певні особисті властивості та особливості поведінки. На нашу думку, розробка рекомендацій з віктимологічної профілактики повинна мати на меті забезпечення безпеки потенційних потерпілих у випадках, коли вони не можуть забезпечити її самі через об'єктивні обставини, а також і підвищення особистих захисних можливостей потерпілих;

3) існує необхідність у розвитку положення про можливість включення у предмет доказування у кримінальній справі поведінки потерпілого, пов'язаної зі створенням криміногенної ситуації;

4) подальшого розвитку потребують питання, пов'язані з оцінкою особистості та поведінки потерпілих від насильницьких злочинів (удосконалення кримінального законодавства про пом'якшуючі й обтяжуючі обставини, про необхідну оборону).

Як свідчить практика, значна частина насильницьких злочинів вчиняється у сімейно-побутовій сфері, тому спробуємо у цьому контексті визначити основні форми та методи діяльності окремих підрозділів ОВС, не оминаючи водночас основного предмета нашого дослідження.

В основі усіх недоліків, виявлених у діяльності органів внутрішніх справ щодо профілактики злочинів у сімейно-побутовій сфері, лежить одна загальна обставина – недооцінка суспільної небезпеки побутових конфліктів та правопорушень і, як наслідок, – недооцінка їх ранньої профілактики. Саме рання профілактика злочинів у сфері побуту насамперед має бути спрямована на запобігання та припинення конфліктів, які виникають.

Підставою для ранньої профілактики є сукупність достовірних даних, які стосуються характеристики особистості і, зокрема, її поведінки в побуті. Як слушно зауважує Г.А. Аванесов, одним із найважчих завдань є отримання своєчасної та повної інформації (у тому числі й про поведінку особистості в побуті).

Якщо ж така інформація надійшла до органів внутрішніх справ, доцільно негайно братися за нейтралізацію конфліктів у сфері побуту, зважаючи, що в основі ранньої профілактики лежить виховання, і не тільки «чисте» виховання, а пронизане профілактикою [306, с. 205].

До характерних прогалин у діяльності органів внутрішніх справ щодо здійснення профілактики злочинів у сфері сімейно-побутових відносин можна віднести недоліки в її організації, інформаційному забезпеченні, правовому регулюванні і т. д. На нашу думку, ці недоліки мають певні пояснення.

По-перше, керівники міськрайвідділів ОВС недостатньо уваги приділяють ролі профілактичного обліку осіб, схильних до вчинення насильницьких злочинів у сфері сімейно-побутових відносин.

По-друге, основну функцію у боротьбі зі злочинами у сфері побутових відносин покладено на дільничних інспекторів міліції, які не в змозі у повному обсязі виконувати профілактичну роботу у зв'язку з великою обмеженістю своїх повноважень, недостатньою професійною підготовкою, а також відсутністю необхідних методичних рекомендацій та відповідних правових документів у цьому напрямі.

По-третє, у виявленні осіб, схильних до правопорушень у побуті, є недостатніми, а інколи взагалі не використовуються, оперативно-розшукові можливості апарату кримінальної міліції.

По-четверте, якщо боротьба з пияцтвом у громадських місцях і ведеться, то у побутовій сфері вона практично відсутня, чим і пояснюється значний відсоток побутових насильницьких злочинів, вчинених саме на ґрунті пияцтва.

По-п'яте, в організації попереджувальної роботи щодо злочинів у сфері побуту не враховується специфіка суспільних відносин, що складаються в побуті.

Зупинимося на особливостях діяльності підрозділів ОВС щодо виявлення, розкриття та розслідування насильницьких дій з метою визначення найсуттєвіших недоліків та вироблення концепції щодо їх усунення.

За нашими даними, понад 80% опитаних визнали, що в ОВС наявні такі основні організаційні проблеми: через брак фінансування підрозділи міліції послаблюють оперативну роботу; рівень реагування на факти насильства знижується, оскільки це не є для них пріоритетним напрямом; збільшилося навантаження на кожного співробітника міліції, у зв'язку зі зменшенням штабної чисельності вони «вимушені» реагувати на більш значні, важливі виклики та повідомлення; відсутня достатня кількість автомобільного транспорту, пального; знизився рівень соціального захисту працівників міліції (Додаток Б, пит. 76, с. 403–404).

Дільничні інспектори. Практичне виконання завдань міліції на місцях безпосередньо пов'язано з діяльністю служби дільничних інспекторів міліції, яка здійснює найбільший обсяг профілактичних заходів загальної та індивідуальної спрямованості, зокрема щодо запобігання насильству в сім'ї. Діяльність вказаних підрозділів детально регламентована Наказом МВС України № 616 від 30 липня 2005 р. «Про затвердження змін та доповнень до Наказу МВС України № 1212 від 20.10.2003 р.» [313].

Дільничні інспектори міліції відповідають за стан громадського порядку на своїх дільницях, знають майже кожного їхнього мешканця, тому саме вони,

на думку О.В. Ковальової, виконують одну з основних ролей у запобіганні насильству в сім'ї [87, с. 112–113].

Як зазначає Ю.О. Павленко, профілактична діяльність дільничних інспекторів міліції є основним способом запобігання насильству в сім'ї. На державному рівні визнано, що головне завдання сьогодення - це не подолання наслідків насильства, а запобігання насильству в сім'ї [158, с. 50].

У правозастосовній практиці у профілактиці побутових злочинів беруть участь усі служби та підрозділи органів внутрішніх справ, однак провідну роль відведено дільничному інспектору міліції. Зокрема, він повинен добре знати мешканців та об'єкти ввіреної йому адміністративної дільниці, вміти виявляти осіб з криміногенною поведінкою, володіти методикою і тактикою впливу на конкретних правопорушників як самостійно, так і з залученням сил громадськості, організувати для цього тісну взаємодію з іншими службами органів внутрішніх справ.

Успішна профілактика побутових злочинів вимагає від дільничного інспектора міліції ретельного щотижневого планування та безперервного профілактичного впливу на осіб, які ведуть антигромадський спосіб життя, та на їх найближче оточення.

Для забезпечення ефективної профілактики злочинів у сфері сімейно-побутових відносин дільничний інспектор міліції повинен уточнити обставини конфлікту. Зокрема, необхідно з'ясувати тривалість, особливості та ступінь гостроти сімейного конфлікту, встановити заходи, які вживались для його локалізації раніше, виявити об'єктивні причини виникнення і розвитку сімейного конфлікту (майнові претензії, ревності, вживання алкоголю одним із подружжя і т. д.). Такі обставини, як правило, є очевидними і знаходять відображення у матеріалах перевірки щодо вчинення правопорушень. Поряд із іншими чинниками, на нашу думку, слід з'ясувати ступінь впливу на конфлікт із боку оточення, причому як негативного, так і позитивного, вислухати думку сторін про шляхи та способи усунення конфліктних ситуацій, зіставивши їх у кожному конкретному випадку з вимогами закону.

Аналіз практики боротьби із зазначеними злочинами свідчить, що більш якісному вирішенню цих складних завдань сприяє поділ сімейних порушників на дві категорії.

Перша – це порушники, які, як правило, не виявляють схильності до фізичного насильства, малоагресивні. Конфліктна поведінка їх виявляється у словесних образах, але дії мають цілком помірний характер. До того ж, якщо вони не ухиляються від трудової діяльності, мають позитивні характеристики за місцем роботи та проживають із родиною, спрогнозувати таку їх поведінку вкрай важко. Впливаючи на зазначену категорію правопорушників, можна розраховувати на допомогу значної кількості осіб як за місцем проживання, так і за місцем роботи. Це і трудові колективи, і актив населення за місцем проживання та ін.

Друга категорія сімейних порушників, яка у контексті дослідження становить підвищений інтерес, – особи, які тяжіють до заподіяння фізичної та майнової шкоди (загроза життю і здоров'ю, завдання побоїв, легких тілесних ушкоджень, пошкодження майна), тобто до вчинення адміністративно караних або злочинних діянь насильницького характеру. За наявності негативної характеристики у них відзначається схильність, зокрема, до дармоїдства, зловживань. У цьому випадку дільничний інспектор міліції зобов'язаний, крім профілактичних бесід, здійснювати контроль за їх працевлаштуванням, а за необхідності – застосовувати заходи правового впливу.

Однак особливу тривогу і занепокоєння, на наш погляд, викликають особи, раніше судимі. Як правило, вони виявляють підвищену агресивність, особливо у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, реально загрожуючи життю та здоров'ю інших – подружжя, співмешканців, сусідів, знайомих.

Кримінологічне значення вживання злочинцями алкоголю, наркотиків, токсичних речовин має дуже широкий спектр наслідків – від вживання їх перед вчиненням злочину або під час його вчинення і до загальної морально-правової деградації особистості як результату систематичного вживання одурманюючих речовин [379, с. 73].

Без сумніву, ця група осіб вимагає до себе пильної уваги, їх треба контролювати, і не лише через регулярні виклики у службовий кабінет, а й через зустрічі у невимушеній обстановці (біля будинку, на вулиці тощо). Доцільно відвідати їх за місцем проживання із представниками громадськості. У разі грубого порушення громадського порядку слід негайно застосовувати передбачені законом заходи, притягуючи таких осіб до відповідальності, тим більше, якщо йдеться про застосування будь-якої форми кримінально караного насильства (погрозу вбивства, заподіяння тілесних ушкоджень, хуліганство та інші подібні дії).

При проведенні індивідуальної профілактичної роботи дільничний інспектор міліції повинен враховувати не тільки антигромадські вчинки винних осіб, а й поведінку інших учасників конфліктів, обстановку в сім'ї правопорушника загалом, характер сформованих взаємин, адже шаблонний підхід до вирішення конфліктних побутових ситуацій іноді може призвести до трагічних наслідків.

Як зазначає Л.М. Мандрик, із особами, схильними до проявів сімейного насильства, необхідно проводити застережливо-виховну роботу, яка передбачає рекомендацію звернутися по кваліфіковану допомогу до психологів, психотерапевтів, що сприятиме зняттю психологічної напруги, невдоволення, корегуванню агресивної поведінки в сім'ї за умови відсутності в її діях ознак злочину. Служба дільничних інспекторів міліції або служба у справах дітей виносить офіційне попередження про неприпустимість вчинення насильства в сім'ї, про що особі повідомляється під розписку. Одночасно таких членів сім'ї беруть на відповідний профілактичний облік [367, с. 17].

З метою профілактики побутових злочинів та інших правопорушень дільничному інспекторові міліції доцільно встановити контроль за гострими конфліктами, що виникають між колишнім подружжям, яке змушене проживати спільно через неможливість вирішити житлову проблему; звертати особливу увагу на сім'ї, в яких батьки не виконують основних обов'язків щодо виховання дітей, застосовуючи до них (батьків) відповідні заходи спільно зі службою у

справах дітей, якій належить провідна роль у виявленні та нейтралізації конфліктів у сімейно-побутовій сфері.

Конкретний і цілеспрямований вплив на зазначені види злочинів неможливий без урахування кримінологічно значущих соціально-демографічних і поведінкових характеристик різних верств населення. Такий облік може бути забезпечений через проведення відповідної роботи за спеціальною паспортизацією міста, селища, району, мікрорайону, окремого будинку. Вважаємо, що отримані відомості є неоціненними, з точки зору визначення характеру і ступеня напруженості кримінологічних ситуацій на конкретній території, на конкретному об'єкті, для з'ясування (наприклад, у масштабах району) кількості сімей у складних життєвих обставинах; сімей співмешканців; розлучених, але таких, що спільно проживають; мешканців гуртожитку; мігрантів; осіб, що зловживають спиртними напоями; раніше судимих та інших мікрогруп і категорій населення, що вимагають підвищеної уваги.

У контексті питання, що розглядається, зазначимо, що недосконалим на сьогодні є Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за вчинення насильства у сім'ї або невиконання захисного припису». Зокрема, відповідно до Закону не передбачається (як у більшості розвинених країн) такий вид стягнення, як примусове відвідування ініціатором внутрішньосімейного насильства спеціальних курсів, занять, тренінгів, спрямованих на формування у них розуміння причин і наслідків насильства у родині, стійких навичок правильного реагування на ситуації, що провокують у них актуалізацію агресивної поведінки.

На жаль, положення про виключення штрафу як виду адміністративного стягнення за вчинення насильства в сім'ї так і не було прийнято до уваги, а навпаки – розмір штрафу було збільшено до десяти неоподаткованих мінімумів доходів громадян. Відтак, вирішення більшості проблем знову залишається за потерпілими, а також за сім'ями загалом [72].

Доцільним напрямом у запобіганні насильницьким проявам буде неухильне накладення на правопорушників адміністративних стягнень за виготовлення, зберігання самогону й апаратів для його виготовлення (ст. 176 КпАП України), а також за придбання самогону й інших міцних спиртних напоїв домашнього виробництва (ст. 177 КпАП України) [88, с. 100].

Вважаємо, що такі заходи певною мірою сприятимуть боротьбі з пияцтвом та зловживанням спиртними напоями членами сімейно-побутової мікрогрупи, оскільки встановлено, що алкогольна проблема – основний предмет сімейно-побутового конфлікту. Викликає, однак, стурбованість те, що нині вкрай обмежені правові можливості боротьби із таким поширеним явищем, як пияцтво і алкоголізм. Осіб, які зловживають спиртними напоями чи є хронічними алкоголіками, суб'єкти запобігання фактично можуть лише схилити до добровільного проходження відповідного лікування. Проте більшість алкоголіків хворими себе не вважають, а тому відмовляються від лікування. У таких ситуаціях працівники міліції позбавлені будь-яких важелів примусового впливу, оскільки на сьогодні законодавством скасоване направлення на примусове лікування від алкоголізму. За таких обставин працівникам міліції залишається накладати на цих осіб адміністративні стягнення як за фактами дрібного хуліганства (ст. 173 КпАП України) [88, с. 99].

Застосування зазначених заходів має певне запобіжне значення, однак аж ніяк не сприяє запобіганню пияцтву й алкоголізму, які є причиною подальших правопорушень насильницького характеру. Тому успіх запобігання насильницьким проявам частково залежить і від запобігання пияцтву і алкоголізму потенційних злочинців, оскільки ці чинники виступають основними умовами індивідуальної злочинної поведінки.

Як зазначає В.В. Орехов, осіб, які систематично вчиняють сімейно-побутові правопорушення, дільничні інспектори міліції можуть викликати для реєстрації офіційного застереження про неприпустимість протиправної поведінки. У випадку ухилення від явки цих осіб може бути піддано приводу [105, с. 127]. Під час реєстрації офіційного застереження правопорушника

попереджують про можливість притягнення до встановленої законом адміністративної, кримінальної відповідальності за вчинення подібних дій у майбутньому.

У разі встановлення дільничними інспекторами міліції у діях особи, яка вчинила насильство в сім'ї, ознак злочину, приймається рішення відповідно до Кримінально-процесуального кодексу України. Крім того, дільничний інспектор міліції вживає заходів для визначення меж місця події та його особливостей; видалення сторонніх осіб за ці межі; виявлення очевидців, свідків події й осіб, які є учасниками сімейно-побутового конфлікту, та фіксації отриманих свідчень; виявлення і збереження видимих слідів злочину, а також за можливості їх закріплення. Після прибуття слідчо-оперативної групи дільничний інспектор доповідає керівнику групи про вжиті заходи. Особливістю діяльності дільничного інспектора міліції у складі слідчо-оперативної групи є те, що порядок та послідовність дій на місці вчинення злочину визначає старший групи, вказівки якого є обов'язковими до виконання для дільничного інспектора міліції [155, с. 13].

На думку А.В. Варданяна, взаємодія підрозділів дільничних інспекторів міліції та карного розшуку спрямована на виявлення осіб, які вчиняють насильство в сім'ї, та на запобігання і виявлення насильницької поведінки особи, що передбачає дві основні форми: організаційно-управлінську та оперативно-тактичну. Перша включає в себе, насамперед, розробку стратегії боротьби з насильством у сім'ї, зокрема забезпечення спільної інформаційно-аналітичної роботи. Найважливішою складовою оперативно-тактичної форми взаємодії є організація та проведення спільних комплексних довгострокових та короткострокових цільових заходів [30, с. 37].

Із зазначеного випливає, що взаємодія служби дільничних інспекторів міліції, підрозділів кримінальної міліції у справах дітей, карного розшуку із запобігання проявам кримінальної насильницької поведінки та протидії їй у сфері сімейно-побутових відносин повинна здійснюватись шляхом обміну

інформацією, сумісного планування, проведення оперативно-профілактичних та оперативно-розшукових заходів, надання відповідної допомоги.

Чергові частини. Завдяки своєчасному і належному реагуванню на повідомлення про побутові конфлікти, в тому числі і в сімейно-побутовій сфері, чергові частини органів внутрішніх справ можуть запобігти вчиненню злочину. Наказ МВС України № 181 від 24 квітня 2009 р. «Про організацію діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань» передбачає швидке формування наряду міліції на місце події для своєчасного припинення конфлікту або фізичного насильства і відповідного впливу на правопорушника. У чергових частинах підрозділів МВС для службового користування слід завести алфавітно-довідкові картки на правопорушників та осіб, від яких можна очікувати вчинення правопорушень. Ведення картотеки на сімейних дебоширів доцільно покласти на старшого дільничного інспектора міліції [75; 362].

Чергові частини під час вирішення питання про характер заходів, яких необхідно вжити до правопорушників у сімейно-побутовій сфері, повинні без зволікань одержувати відомості, що містяться в картотеках. Однак проведений аналіз показав, що одним із серйозних недоліків у роботі чергових частин у галузі запобігання правопорушенням у сімейно-побутовій сфері є незначна їх участь у долі тієї чи іншої особи, яка звертається по допомогу в органи внутрішніх справ з приводу застосування щодо неї такого насильства. Встановлено, що у 3 із 4 випадків звернень у практиці інструктажу чергових нарядів не налагоджена система типових дій з перевірки та фіксації повідомлень про побутові конфлікти. На нашу думку, певною мірою це пов'язано з недостатньо чітким визначенням функціональних обов'язків та порядком дій співробітників різних служб органів внутрішніх справ щодо припинення сімейних конфліктів.

Саме від чіткої роботи чергової частини та оперативності прибуття на місце злочинного посягання, на думку В.В. Голіни, у більшості випадків прямо залежить, буде злочин своєчасно припинений чи ні. З цього приводу зазначено,

що у 52% випадків працівники міліції прибували на місце події через 30 хвилин після повідомлення, у 32%, – через 20. А кожний шостий виїзд здійснювався упродовж години [44, с. 4]. Звідси і невпевненість у тому, що навіть у випадку прибуття на місце події, яка пов'язана з насильством в сім'ї, працівники міліції зможуть реально захистити постраждалих від насильства осіб. Відрадно, що у 2008 р. кількість таких осіб значно зменшилася (33%) (Додаток Б, пит. 79, с. 46). Вважаємо, що подібні зволікання у прибутті призводять до того, що злочинне посягання вже здійснено і тяжкі наслідки настали.

У цьому контексті В.В. Голіна вважає за доцільне створення мобільних груп оперативного реагування у структурі органів міліції для боротьби саме з насильницькою злочинністю проти життя й здоров'я особи. Чисельність та склад таких груп повинні визначатися залежно від кількості населення, що проживає на адміністративно-територіальній одиниці, і наявної криміногенної ситуації [42, с. 45].

Безперечно поділяючи таку думку, вважаємо, що з метою підвищення ефективності реагування на інформацію про вчинення насильства в сім'ї, про хуліганські прояви у квартирах і гуртожитках, заподіяння тілесних ушкоджень, завдання побоїв, вчинення мордування та про погрози вбивства доцільно у чергових частинах органів внутрішніх справ створювати постійно діючі спеціалізовані групи. Склад їх може бути таким: дільничний інспектор міліції, дізнавач, інспектор служби у справах дітей, педагог і психолог із громадськості (членів ДНД, позаштатних працівників). Група має бути забезпечена транспортом та засобами зв'язку. Це сприятиме мобільності та швидкому реагуванню на сигнал про домашнє насильство. Режим роботи групи мав би визначатися залежно від стану криміногенної обстановки на території району, міста та періодичності виникнення конфліктів у сімейно-побутовій сфері. Відповідно до результатів емпіричного дослідження, 70% опитаних респондентів підтримують ідею створення спеціальних груп фахівців (підрозділів) у правоохоронних органах нашої держави, що спеціалізувалися б

на розкритті правопорушень (злочинів) на ґрунті насильницької поведінки (Додаток Б, пит. 87, с. 409).

Служба у справах дітей. Найважливішим напрямом роботи служби у справах дітей є профілактика правопорушень та запобігання злочинам серед неповнолітніх, про що зазначено у нормативних актах та документах, які регулюють діяльність цього спеціального суб'єкта (органу) попереджувальної діяльності.

А.П. Тузов під профілактикою правопорушень, вчинених неповнолітніми, розуміє сукупність заходів, що здійснюються державними органами та громадськими організаціями і мають на меті: 1) оздоровлення умов життя і виховання неповнолітніх, коли ситуація перешкоджає їх належному розвитку; 2) припинення та усунення дії антигромадського впливу на неповнолітніх; 3) вплив на неповнолітніх, які мають відхилення у поведінці, з метою запобігти закріпленню у них антигромадських поглядів та звичок [207, с. 52–55].

Зрозуміло, що основні зусилля співробітників служби у справах дітей щодо зниження проявів насильницької поведінки здебільшого спрямовані на організацію повсякденної роботи з неповнолітніми, що перебувають на профілактичному обліку. Саме профілактична робота з такими підлітками перешкоджає можливості остаточно сформуватись у них негативних нахилів та навичок, сприяє відмежуванню їх від негативного впливу криміногенного середовища. Таким чином, на думку Ю.М. Антоняна, запобігання негативному впливу повинно мати комплексний характер, поєднувати заходи переконання, примусу і допомоги [298, с. 150].

Як слушно зазначає Т.Л. Кальченко, саме служба у справах дітей як державний (спеціальний) орган провадить роботу, пов'язану із запобіганням правопорушенням неповнолітніх, зокрема:

- виявляє причини та умови, що сприяють вчиненню правопорушень неповнолітніми, вживає заходів щодо їх усунення, бере участь у правовому вихованні неповнолітніх;
- виявляє, припиняє та розкриває злочини, вчинені неповнолітніми;

- проводить розшук неповнолітніх, які покинули сім'ю, навчально-виховний заклад чи спеціальну установу;
- повертає до місць постійного проживання, навчання підлітків, які заблукали, покинули сім'ю, навчально-виховний заклад;
- веде профілактичний облік неповнолітніх, звільнених із місць позбавлення волі; засуджених, але стосовно яких виконання вироку про позбавлення волі з відстрочкою, а також засуджених умовно або до виправних робіт; обвинувачуваних у вчиненні злочину і не взятих під варту в період досудового слідства; тих, які вчинили злочин, але звільнені від кримінальної відповідальності у зв'язку із застосуванням заходів громадського впливу, акта про амністію; тих, до яких застосовано примусові заходи виховного характеру, а також тих, які вчинили суспільно небезпечні дії до досягнення віку, з якого настає кримінальна відповідальність;
- відстежує звільнених зі спеціальних навчально-виховних закладів (установ) та тих, яким лікувальними закладами встановлено діагноз «наркоманія», а також підлітків, які вчинили суспільно небезпечні вчинки до досягнення віку, з якого можливе настання кримінальної відповідальності;
- виявляє дорослих осіб, які втягують неповнолітніх у злочинну діяльність, проституцію, бродяжництво, пияцтво та жебрацтво, а також осіб, які займаються виготовленням та розповсюдженням порнографічної продукції, видань, що пропагують насильство, жорстокість та сексуальну розпусту [85, с. 84].

Як свідчить практика, під час проведення профілактичних заходів щодо недопущення насильницьких проявів з боку неповнолітніх необхідно найперше враховувати важливу інформацію про обстановку в сім'ях у складних життєвих обставинах, яку, зокрема, можуть надати педагоги навчальних закладів. У таких сім'ях слід роз'яснювати, що згідно із законом батьки, які вкрай негативно впливають на своїх дітей, можуть бути виселені з квартири без надання житлової площі, позбавлені батьківських прав, а діти – передані органам опіки,

іноді (за наявності підстав) може бути застосована і найсуворіша міра – притягнення батьків до кримінальної відповідальності.

Для успішного вирішення поставлених перед службою у справах дітей завдань (запобігання злочинам та іншим правопорушенням серед неповнолітніх) її співробітники наділені правом:

а) викликати неповнолітніх, їх батьків чи інших осіб у справах про вчинення правопорушень;

б) відвідувати неповнолітніх за місцем проживання та навчання; проводити бесіди з ними, їх батьками чи особами, які стосуються справи;

в) вилучати у невідкладних випадках неповнолітніх із сімей, якщо перебування в них загрожує їх життю або здоров'ю, та влаштовувати їх до притулків для неповнолітніх до винесення рішення суду тощо.

С.С. Косенко зазначає, що кримінальна міліція у справах дітей повинна здійснювати контроль за процесом виховання дітей у таких родинах, щоб запобігти негативному впливу несприятливого мікросередовища на виховання і розвиток неповнолітніх. Про необхідність оздоровлення побутового середовища з метою запобігання розпусним діям свідчить і те, що діти саме із неблагополучних чи неповних родин частіше опиняються поза контролем, допізна перебувають на вулиці, що певною мірою сприяє вчиненню щодо них статевих злочинів [101, с. 138].

Дослідження показало, що криміногенне значення мають дві групи чинників сімейного неблагополуччя [311, с. 64].

Одну з них утворюють такі обставини, як структурна нота сім'ї, низький матеріальний достаток, житлова проблема і т. д. Звичайно, матеріальне неблагополуччя родини не призводить автоматично і неминуче до протиправної поведінки, але, як зазначає М.С. Крутер, низький рівень матеріальної забезпеченості родини часто стимулює формування у дітей психології вигнанців суспільства, аутсайдерів, що, своєю чергою, зумовлює негативне ставлення до праці та навчання, неповагу до закону і базових цінностей суспільства, виступає

одним із суб'єктивних чинників криміналізації свідомості і, зрештою, як наслідок – злочинної поведінки [200, с. 86].

До іншої, найбільш криміногенної групи чинників сімейного неблагополуччя, входить дефектна педагогічна та особистісна позиція батьків, що виявляється у байдужому ставленні до дітей, відмові від виконання виховних функцій, у пияцтві, скандалах, аморальній поведінці в побуті.

Вважаємо, що в ідеалі на практиці має працювати положення, яке дозволяло б підрозділам у справах дітей за необхідності надати негайну допомогу дітям, які опинилися без батьківського піклування та нагляду, направляючи їх у відповідні дитячі установи. На сьогодні у передбачених законом випадках для прийняття відповідних заходів у державні та громадські організації передаються матеріали з відомостями про факти протиправної поведінки неповнолітніх, негативного впливу на них з боку батьків та осіб, що їх замінюють, або інших осіб, а також про факти втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність.

З огляду на це Г.А. Димов відзначає тенденцію до зростання групових злочинів неповнолітніх, частка яких майже вдвічі перевищує аналогічний показник дорослої злочинності. Дедалі більшого поширення набули факти втягнення неповнолітніх у міжетнічні конфлікти, діяльність релігійних організацій. Викликає тривогу залучення у злочинну діяльність дітей молодшого шкільного віку. У складних умовах морального формування та розвитку особистості виявилися підлітки з родин безробітних, біженців, вимушених переселенців і так званих неблагополучних сімей [145, с. 128].

Відтак, на нашу думку, досягненню позитивних результатів у цьому напрямі може сприяти чітка та спланована співпраця з усіма службами органів внутрішніх справ. Особливе місце у запобіганні насильницьким проявам повинна посідати взаємодія з кримінальною міліцією і службою дільничних інспекторів міліції. Зазначені суб'єкти взаємодії є складовими єдиної системи ОВС, що покликані вирішувати завдання боротьби із злочинністю загалом. Необхідність взаємодії між ними визначається потребою використання наявних

у розпорядженні оперативних підрозділів специфічних (властивих тільки їм) сил, засобів і методів.

Як зазначає Л.Д. Гаухман, конкретні завдання кожного підрозділу органів внутрішніх справ щодо запобігання злочинам неповнолітніх визначені наказами відповідно до напрямів їх роботи.

Керівники підрозділів органів внутрішніх справ почали включати питання профілактики правопорушень серед неповнолітніх окремим підрозділом у плани роботи на звітний період, забезпечувати контроль за діяльністю підлеглих у цьому напрямі, вживати заходів щодо поліпшення їх професійної майстерності [350, с. 108].

Організація роботи щодо запобігання кримінальній насильницькій поведінці серед неповнолітніх передбачає узгодженість дій відповідно до мети, місця і часу в межах своєї компетенції як самостійно, так і спільно з іншими службами ОВС. Саме тому, на нашу думку, таку взаємодію підрозділів служб у справах дітей та карного розшуку можна розглядати у двох аспектах.

У широкому розумінні – це організація постійних ділових контактів між зазначеними підрозділами для боротьби зі злочинністю неповнолітніх, а саме: спільна діяльність із розробки стратегії боротьби зі злочинністю підлітків; проведення спільних нарад на різних рівнях, спрямованих на підвищення оперативності взаємного інформування, використання сил суб'єктів взаємодії у заходах із оперативної перевірки матеріалів та розробку неповнолітніх, підозрюваних у вчиненні злочинів, проведення оперативно-профілактичних операцій; регулярний обмін досвідом боротьби зі злочинністю неповнолітніх; використання у боротьбі зі злочинністю неповнолітніх можливостей інших державних органів та недержавних установ і організацій; спільне вжиття заходів, спрямованих на усунення обставин, що сприяють проявам насильства серед неповнолітніх.

У вузькому розумінні – це відносини співробітників служб у справах дітей та оперативних працівників, що виникають у зв'язку із проведенням конкретних

заходів – від отримання та оцінки вихідної інформації до матеріального та оперативно-технічного забезпечення реалізації зібраних даних.

Найбільш цілеспрямованою, на нашу думку, є функція оперативно-розшукової профілактики, яка реалізується в межах ведення справ оперативного обліку. Таким чином, здійснюється робота щодо збору додаткових відомостей про осіб і факти, що становлять оперативний інтерес, виявлення ознак підготовки злочинної діяльності неповнолітніх, реалізації отриманих матеріалів з метою запобігання злочинам та їх розкриття.

Вивчення стану профілактичної роботи у цьому напрямі показало, що працівники служби у справах дітей зосередили основну увагу на оперативно-розшуковій діяльності, а профілактичною роботою фактично не займаються. Заходи з цих питань майже не здійснюються, підлітки, які схильні до вчинення правопорушень (у тому числі й насильницьких дій), за місцем проживання не відвідуються, не контролюється їхнє дозвілля, стан поведінки за місцем навчання чи роботи, не вживаються заходи щодо нормалізації обстановки в сім'ї.

Що стосується сексуального насильства, то, вважаємо, що одним із основних напрямів загальної профілактики неповнолітніх, потерпілих від статевих злочинів, є заходи з оздоровлення самого мікросередовища. У запобіганні статевим злочинам – це застосування системи заходів виховного впливу за місцем навчання, проживання, а також інших виховних закладів для молоді, місць проведення дозвілля неповнолітніми (заходи ранньої профілактики).

Неабияке значення у боротьбі із розглянутою групою злочинів мають правоохоронні органи, до яких належать і органи внутрішніх справ. Недоліки у їхній роботі негативно позначаються на стані злочинності. Дослідження, проведені А.І. Сергієвським, свідчать, що тільки у 20% випадків органи міліції володіли інформацією про аморальний спосіб життя осіб, що вчинили злочини з побутових мотивів, тоді як реальна можливість одержати такі відомості та

проводити із зазначеними особами індивідуально-профілактичну роботу була не менш ніж у 50% вчинених злочинів [5, с. 80].

Насильство у сім'ї, на вулиці, в інших суспільних місцях становить нестерпне соціальне явище, серйозну проблему всебічного спрямування (правового, соціально-психологічного тощо). На жаль, насильство останнім часом сприймається майже як звичне явище. Це призводить до розриву родинних, дружніх зв'язків, негативно впливає на фізичне і духовне здоров'я осіб, до яких було застосовано насильство, а іноді викликає й їх неадекватну агресивну реакцію у конкретних життєвих ситуаціях, призводить до вчинення насильницьких злочинів, у тому числі статевих.

Як влучно зазначає С.С. Косенко, для запобігання статевим злочинам необхідна активізація роботи з виховання і догляду за самими неповнолітніми, які можуть стати жертвами статевих злочинів. Таку роль відведено не тільки педагогічним колективам загальноосвітніх та спеціалізованих шкіл, а й службі у справах дітей. Потребує також удосконалення робота з бездоглядними, безконтрольними дітьми. Відтак, усі ці дії в кінцевому результаті сприятимуть запобіганню статевим злочинам щодо неповнолітніх [101, с. 140].

Л.В. Сердюк наголошує, що останнім часом набуває поширення практика тісної співпраці населення з органами внутрішніх справ. Цей процес розглядається як додатковий чинник сприяння працівникам міліції у боротьбі з правопорушеннями. Внаслідок організаційних, правових, пропагандистських заходів, що здійснюють органи державної влади, зростає чисельність громадян, які залучаються до охорони громадського порядку та профілактики правопорушень. Результати окремих досліджень переконливо свідчать, що високий рівень ефективності у боротьбі з правопорушеннями та охорони громадського порядку досягається на тих ділянках роботи органів внутрішніх справ, де працівники міліції спираються у своїй діяльності на добровільних помічників [359, с.19].

Таким чином, вважаємо за доцільне передбачити спеціальні програми (плани) залучення громадськості до роботи з виявлення та усунення причин та

умов, що сприяють вчиненню насильницьких злочинів неповнолітніми. У них, зокрема, слід було б передбачити заходи, спрямовані на виявлення сімей у складних життєвих обставинах, в яких проживають неповнолітні.

На нашу думку, необхідно також забезпечити і здійснювати взаємоінформування підрозділів кримінальної міліції з адміністраціями притулків для неповнолітніх, шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації, а також виховно-трудова колоній для неповнолітніх, про звільнення неповнолітніх для своєчасного вирішення питань про вжиття заходів щодо їх працевлаштування та подальшої профілактичної роботи.

Підрозділи кримінальної міліції. У профілактиці проявів кримінальної насильницької поведінки беруть участь і апарати кримінальної міліції, що також передбачено нормативними актами МВС та Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність». На їхній основі створені відділи (відділення, групи), що займаються організацією розкриття злочинів проти особи [131]. Більше того, А.А. Ісаков вважає, що з метою конкретизації функцій і визначення оптимальних повноважень службу кримінальної міліції слід розглядати як орган суто індивідуальної профілактики. Колишній значний перелік її завдань, особливо щодо загальної профілактики, контроль за органами і установами інших відомств доцільно виключити із нормативних документів [426, с. 172].

Діяльність апаратів кримінальної міліції у запобіганні насильницьким злочинам включає:

- аналіз причин і умов, що сприяють вчиненню насильства, в тому числі в сімейно-побутовій сфері;
- організацію заходів щодо виявлення осіб, які задумують і готують злочини, та вжиття заходів щодо запобігання їм;
- вивчення матеріалів справ оперативного обліку тяжких насильницьких злочинів;
- організацію заходів із виявлення власників вогнепальної зброї, які систематично порушують громадський порядок, зловживають спиртними напоями або страждають на психічні захворювання;

– організацію взаємодії з оперативними службами у виявленні осіб, схильних до вчинення насильницьких злочинів.

Як свідчить аналіз практики роботи ОВС України, володіючи оперативно-розшуковою інформацією про особу, особливості її характеру, взаємини з друзями та родичами, співробітники кримінальної міліції мають можливість своєчасно виявити так звану криміногенну родину, втрутитися у розвиток конфлікту, сприяти у подоланні труднощів, які його породили, а, отже, запобігти його можливим насильницьким проявам.

Отже, для досягнення профілактичної мети і виконання завдань, що з неї випливають, необхідна відповідна інформація, а в основному – відомості оперативно-розшукового характеру. Особливо важливою є налагоджена система отримання інформації, як найбільш практично значуща, тобто така, що відповідає запитам контролю за злочинністю.

Практика свідчить, що у всіх випадках здійснення індивідуальної профілактики, особливо коли справа стосується насильницьких злочинів, неминуче виникає потреба в матеріалах, отриманих оперативно-розшуковим шляхом із застосуванням спеціальних засобів.

Водночас є усі підстави вважати, що традиційні методи профілактики на сьогодні є застарілими та не відповідають умовам сучасної кримінальної ситуації. Як уже зазначалось, успіх профілактики значно залежить від інформації, отриманої оперативним шляхом. Не менш важливу роль у цьому аспекті виконують методи оперативного спостереження.

Оперативно-розшукова діяльність, яка пов'язана зі здійсненням індивідуальних заходів запобігання та припинення насильницьких злочинів, має вирішувати, в основному, завдання інформаційного забезпечення, тобто отримувати відповідну інформацію для предметного та ефективного профілактичного впливу. Що стосується насильства, то у практичній діяльності, коли проводяться оперативно-розшукові заходи, за основу слід брати збір, накопичення, оцінку та обробку розвідувальної інформації про ті насильницькі злочини, які на цей момент є найбільш поширеними, про осіб, які їх вчинили.

Інформація оперативного характеру – вирішальний засіб для боротьби з різними проявами насильства.

Вихідна інформація, необхідна для профілактики кримінального насильства, міститься у різних формах статистичного обліку (звітності), в офіційних документах, довідках, доповідних записках, оглядах, публікаціях і т. д. Водночас 74% опитаних підтримує пропозицію про те, що в державі (в ОВС) необхідно ввести більш досконалу статистичну систему звітності, яка б відображала стан поширення насильства у суспільстві загалом (Додаток Б, пит. 54, с. 396).

Співробітники карного розшуку, окрім оперативної інформації про вчинений злочин, повинні володіти інформацією про запобігання насильницьким суспільнонебезпечним діянням. Дуже важливим є врахування кількості тих осіб, які відмовилися вчинити злочин після проведення з ними профілактичних заходів. Підтримуємо думку О.Є. Жижкіна, що ця практично значуща інформація може розглядатися в системі критеріїв оцінки ефективності попереджувальної діяльності як органів внутрішніх справ загалом, так і кожного конкретного підрозділу карного розшуку і його оперативних працівників [427, с. 111].

На нашу думку, профілактично важлива інформація повинна бути своєчасною. Як відзначається у літературі, особливого значення набуває експрес-інформація. Саме вона дає можливість приймати оперативні рішення.

Практика відчуває повсякденні потреби у такій інформації. З цього приводу В. Фокс зазначає, що «правильно побудована взаємна інформація – наріжний камінь організованості системи профілактики, запорука її необхідної гнучкості, здатності перебудовуватися відповідно до наявних умов, гарантія можливості удосконалення...» [307, с. 469]. Звідси – реальні можливості для об'єднання зусиль різних органів, організацій та їх підрозділів, що є «стрижнем» взаємодії. Особливого значення при цьому набуває боротьба зі злочинністю та її результативність, захист особи від злочинних посягань [1, с. 297].

Служба по боротьбі з економічними злочинами. Важливу роль у проведенні профілактичних заходів щодо кримінальної насильницької поведінки особи виконують і співробітники служби БЕЗ. Здійснюючи боротьбу із розкраданням чужого майна, хабарництвом, іншими злочинами, вони часто володіють відомостями про різні негативні явища, що виникають у сімейно-побутовій та виробничо-побутовій сферах і які призводять до конфліктів. Для виявлення таких конфліктів працівники цієї служби можуть використовувати свої оперативні можливості. Отримавши інформацію про осіб, які ведуть себе аморально у сімейно-побутовій та виробничо-побутовій сферах, зазначені співробітники могли б передавати її дільничному інспекторові міліції, що полегшило б проведення профілактичних заходів у сфері побуту. Саме таким чином, на нашу думку, служба БЕЗ у межах взаємодії долучається до боротьби з насильницькими злочинами.

На сьогодні допомога співробітників служби БЕЗ у профілактиці насильницьких побутових правопорушень виявляється і в тому, що вони беруть участь у боротьбі з самогоноварінням, яке здійснюється, як правило, у квартирі, будинку і про яке знають члени родини, сусіди. Однак може йтися тільки про передачу службою БЕЗ відповідної інформації, а не про покладання на її співробітників обов'язків по роботі з порушниками антиалкогольного законодавства, сімейними дебоширами та скандалістами.

Слідчі підрозділи. Певну роль у профілактиці кримінальної насильницької поведінки виконують і слідчі апарати органів внутрішніх справ. Діяльність органів досудового слідства та дізнання регламентована відповідними Наказами МВС №160 від 31 березня 2008 р. «Про організацію діяльності органів досудового слідства Міністерства внутрішніх справ України» та № 422 від 2 вересня 2008 р. «Про вдосконалення роботи підрозділів дізнання ОВС» [447; 459].

Як свідчить досвід роботи ОВС, під час досудового розслідування у кримінальних справах накопичується чимало даних про причини виникнення конфлікту як у сімейно-побутовій, так і в інших сферах. Водночас при аналізі

матеріалів про відмову у порушенні кримінальних справ виявляються особи, схильні до вчинення насильницьких злочинів. Про це слідчі апарати можуть інформувати зацікавлені служби органів внутрішніх справ.

Вивчення кримінальних справ дало змогу зробити висновок, що подання, які виносяться, здебільшого є схематичними та зводяться лише до констатації події злочину, зокрема насильницького характеру. До того ж не аналізуються повною мірою причини й умови, що сприяють вчиненню злочинів.

Зокрема, слідчі органів внутрішніх справ, виносячи подання про факти насильницьких злочинів, серед причин та умов вчинення злочинів повинні називати стан виховної роботи на виробництві щодо осіб, які вчинили злочини у цій сфері (наприклад, відсутність елементарних умов відпочинку на підприємстві, в установі, слабкий соціальний контроль) і на цій основі рекомендувати шляхи та способи вирішення такої ситуації¹¹.

Вважаємо, що у нашій державі, якщо вона хоче стати цивілізованою, повинні існувати детальні спеціальні процедури для розслідування дій, пов'язаних із насильством, як в органах внутрішніх справ, так і в системі правосуддя, яка на сьогодні, на жаль, недосконала і майже відсутня. Нашу точку зору поділяє понад 64% опитаних (Додаток Б, пит. 77, с. 404).

Дозвільна система. Ще один напрям профілактики насильницьких злочинів – це боротьба з порушенням правил придбання, зберігання і використання вогнепальної зброї, яка є однією з безпосередніх завдань органів внутрішніх справ і водночас важливою складовою запобігання насильницьким злочинам. Діяльність і напрями роботи цього підрозділу ОВС регламентується Наказом № 1008 від 06 вересня 2004 р. «Про затвердження змін та доповнень до

¹¹ Шепетівський районний суд Хмельницької області у кримінальній справі щодо неповнолітнього Г., 1985 року народження, обвинуваченого за ч. 1 ст. 125 КК, встановив, що той разом з іншими підлітками 1 жовтня 2001 р. приблизно о 13-й годині, прогулюючи шкільні уроки, після розпиття біля школи спиртних напоїв, перебуваючи у стані алкогольного сп'яніння, через особисті неприязні взаємини умисно заподіяв неповнолітньому Я. тілесні ушкодження. Раніше Г. також без причин пропускав шкільні заняття, пиячив, на подвір'ї школи неодноразово затівав конфлікти з учнями, які були переведені з інших шкіл, але через безконтрольність з боку дирекції школи щодо нього не було вжито відповідних заходів впливу. З метою попередження умов, які сприяли вчиненню правопорушень серед учнів школи, суд виніс окрему постанову на адресу Шепетівського районного відділу освіти для відповідного реагування [366].

нормативно-правових актів, що регламентують діяльність дозвільної системи МВС України» [75].

Рівень озброєності вітчизняної злочинності викликає стурбованість, адже у нелегальному обігу зброї перебуває значно більше, що підтверджується даними, отриманими В.В. Бедриківським та О.М. Литвиновим про застосування різних її видів злочинцями при вчиненні окремих видів злочинів [494, с. 11].

Аналіз діяльності органів внутрішніх справ дав можливість встановити, що на сьогодні ще недостатньо активно вилучається вогнепальна зброя, яка незаконно зберігається у населення, відсутній контроль за придбанням та використанням холодної зброї. Відтак вважаємо, що перед інспектором дозвільної системи повинні стояти цілком конкретні завдання щодо проведення заходів із метою виявлення осіб, які мають вогнепальну зброю.

Наприклад, отримавши інформацію про те, що в будинку, у квартирі, де зберігається вогнепальна зброя, відбуваються сімейні конфлікти, інспектору дозвільної системи необхідно під будь-яким приводом (наприклад, перевірки номерів зброї) вилучити зброю на час, доки не припиняться сімейні чвари. У випадку затяжних конфліктів необхідно винести мотивоване рішення про позбавлення особи права на зберігання зброї (мисливського ножа і т. д.). Такі заходи дозволять запобігти насильницьким злочинам, причому саме у сфері побуту.

Вважаємо, що, окрім розглянутих заходів, доцільно проводити періодичні звірки списків зброї, що знаходяться на обліку в інспекторів дозвільної системи, зі списками осіб, які перебувають на обліку дільничного інспектора міліції. Це, одночасно, сприятиме результативності профілактики побутових злочинів, про що свідчить аналіз практики.

Відповідно до функціональних обов'язків паспортно-візові апарати теж повинні вести боротьбу із насильницькими та іншими злочинами. При постановці та знятті з реєстраційного обліку за місцем проживання і місцем перебування громадян вони зазначають мету виїзду з цього району або мету прописки. Якщо з'ясується, що це відбувається через сформовані неприязні

сімейно-побутові відносини і неможливе спільне проживання, таку інформацію варто передавати дільничному інспекторові міліції.

Водночас необхідно підвищувати ефективність діяльності патрульно-постової служби міліції щодо забезпечення охорони громадського порядку та боротьби з насильницькою злочинністю, а саме:

- систематично (наприклад, щодоби) з урахуванням оперативної обстановки, аналізувати розстановку сил і засобів патрульно-постової служби, що дозволить приймати на кожен наступний день оптимальне рішення щодо цього питання;

- удосконалювати роботу щодо взаємодії патрульно-постової служби з іншими службами та підрозділами органів внутрішніх справ, а також громадськими формуваннями.

Окрім цього, підрозділи патрульно-постової служби керуються у своїй діяльності Інструкцією з діяльності підрозділів дорожньо-патрульної служби Державтоінспекції МВС України: Наказ МВС України № 1111 від 13 листопада 2006 р. [68], низка положень якої стосуються попередження проявів насильства [68].

Підтримуємо позицію М.М. Биргеу, який зазначає, що для удосконалення попереджувальної роботи підрозділами органів внутрішніх справ слід, передусім, звернути увагу на поліпшення профілактично-облікової роботи для своєчасного виявлення і фіксації різновидів об'єкта попереджувального впливу. Таким чином, з урахуванням проведеного аналізу, а також об'єктів профілактики, доцільно розробити спеціальні плани запобігань насильницьким злочинам.

Недооцінка криміногенності насильницьких проявів, залишення їх без реагування сприяє реалізації злочинного наміру і приховуванню слідів злочину [27, с. 13].

Отже, для своєчасного запобігання вчиненню насильницьких дій, враховуючи можливості підрозділів ОВС, та відповідно до приписів

нормативних актів доцільно було б (самостійно чи за участі громадськості) застосовувати такі превентивні заходи:

- проводити роз'яснювальну роботу серед населення території, яка обслуговується, про безпеку розпиття спиртних напоїв з незнайомими особами, випадковими супутниками. Спонукаючи осіб, які виношують злочинні наміри, до добровільної відмови від протиправних дій, вилучати можливі знаряддя вчинення злочину, виявляти потенційних потерпілих, яким загрожує безпека;

- встановлювати найбільш криміногенні об'єкти, що мають підлягати постійному спостереженню, вивчати склад осіб, які збираються на таких об'єктах, їхню поведінку, наявність серед них раніше судимих або осіб, які тривалий час не працюють, зловживають спиртними напоями. У цьому випадку необхідна посиленна оперативно-розшукова діяльність інспекторів міліції, громадян із широким залученням позаштатного персоналу, громадських формувань, дільничних для виявлення ознак готування до вчинення злочинного посягання;

- оперативно припиняти злочинні насильницькі посягання: реагувати на побутові конфлікти, систематично здійснювати заходи щодо виявлення зброї, що незаконно зберігається у громадян, регулярно перевіряти об'єкти, де дозволено використання вогнепальної зброї, щодо належного її зберігання;

- вносити через керівництво ОВС відповідні пропозиції в ЖЕКи та домоуправління у разі відсутності освітлення у вечірній і нічний час на вулицях, у провулках, під'їздах будинків, на сходових майданчиках;

- підвищувати відповідальність працівників міліції до своїх службових обов'язків, зокрема щодо належного реагування на факти погроз, бійок, помсти, які в подальшому призводять до вчинення сімейно-побутових вбивств і тяжких тілесних ушкоджень. У протилежному випадку необхідно проводити об'єктивне службове розслідування і за його результатами вживати рішучих заходів реагування;

– забезпечувати чітку взаємодію між підрозділами органів внутрішніх справ (зокрема, між черговими частинами, черговими нарядами, патрульно-постовою службою, спеціальними підрозділами оперативного реагування) з метою виявлення осіб, схильних до вчинення насильницьких дій, щоб у разі необхідності негайно прибути на місце події і вжити спеціальних заходів щодо припинення вже розпочатого злочинного посягання.

З цього приводу В.О.Негодченко зазначає, що в сучасних умовах необхідне створення оптимальної моделі діяльності органів внутрішніх справ щодо запобігання злочинам, яка має передбачати: визначення державної кримінологічної політики боротьби зі злочинністю; створення законодавчої бази та вдосконалення інших нормативних актів, що регулюють діяльність щодо запобігання злочинності; удосконалення системи, структури та діяльності органів внутрішніх справ щодо застосування заходів попередження злочинності; визначення шляхів та постійний моніторинг ефективності запобігання злочинам; організаційно-правове удосконалення механізму запобігання злочинності; контроль за реалізацією вжитих заходів [302, с. 174].

Самостійним елементом (складовою) політики у сфері боротьби зі злочинністю є кримінологічна (профілактична) політика, під якою слід розуміти вироблену Українською державою та здійснювану на підставі основоположних правових принципів стратегію і тактику виявлення, аналізу і оцінки причинного комплексу злочинності, розробку найбільш оптимальних напрямів щодо реалізації заходів, метою яких є досягнення позитивних зрушень у характеристиках злочинності, ліквідація або зниження потенціалу криміногенних чинників, що її детермінують [201, с. 182].

Одним із напрямів такої політики є формування в теорії і реалізації на практиці найбільш оптимальних стратегічних і тактичних напрямів запобігання і протидії різним видам злочинної діяльності (у тому числі й насильницької), обранням ефективних заходів та засобів програмування, що мають на меті усунення (блокування, нейтралізацію) криміногенних чинників, зміну

антигромадської спрямованості особи тощо. Втілення таких заходів має реалізовуватись за допомогою відповідних програм і планів профілактики.

Як слушно зазначає М.М. Ключев, у практиці органів внутрішніх справ більшість програм і планів профілактики правопорушень поєднує багато критеріїв, тому що вони повинні одночасно відповідати таким вимогам, як швидкість підготовки й реалізації, оперативність вжитих заходів, ефективність, раціональність, заощадливість, корисність для суспільства тощо. [183, с. 57].

Підтримуємо позицію науковця, що програмування запобігання злочинності у функціональному змісті доцільно досліджувати з комплексних позицій, і представляти його як системну, цілеспрямовану розробку суб'єктами таких рішень і заходів, які охоплювали б запобіжні дії і засоби всіх зацікавлених державних органів, підприємств, підприємницьких структур, установ, організацій і громадян, які велися б одночасно у всіх напрямках запобігання, забезпечували належну охорону громадського порядку, ефективну боротьбу з організованою злочинністю, економічними злочинами, рецидивною злочинністю, корупцією, наркоманією, пияцтвом та іншими антигромадськими проявами.

Таким чином, максимальний комплекс засобів і методів програмування запобігання злочинності повинен включати зусилля різних суб'єктів запобіжної діяльності та різнотипні запобіжні заходи, засновані на комплексному вивченні різних видів деліктогенних чинників [183, с. 30].

З огляду на сучасний стан насильницької злочинності, програмуванню підлягає і діяльність суб'єктів запобігання. На нашу думку, програмування запобігання насильницької злочинності має виступати як вихідне положення, яким оперують суб'єкти у процесі розробки, прийняття та реалізації розглянутих рішень.

Пріоритетними серед них за сучасних умов слід вважати:

– подолання негативних явищ суспільного розвитку, які сприяють вчиненню насильницьких злочинів (алкоголізм та наркотизація, незаконне збагачення криміналітету);

- викорінювання негативних форм поведінки, що сприяють насильницьким злочинам та правопорушенням, у суспільному житті, колективі, родині;
- зниження рівня насильницької злочинності та правопорушень (рецидивної злочинності, пияцтва, наркоманії тощо);
- розвиток і вдосконалювання позитивних соціально-правових процесів, що протидіють антигромадській поведінці громадян та сприяють дотриманню законів, дисципліни, норм моралі;
- підвищення рівня свідомості та організованості громадян, формування поваги до права, активної життєвої позиції у боротьбі зі злочинами та іншими антигромадськими вчинками.

Висновки до розділу 3

1. На сьогодні для розробки та впровадження найбільш ефективних заходів протидії проявам кримінального насильства доцільно використовувати досвід країн Західної Європи, Америки та країн СНД. Використання позитивних тенденцій розвитку кримінального зарубіжного законодавства і практики профілактичного виховного впливу на осіб, схильних до насильницьких проявів, в українській законодавчій та правозастосовній діяльності дасть змогу підвищити її ефективність у сфері запобігання кримінальній насильницькій поведінці.

2. Аналіз кримінального законодавства низки держав у межах проблеми кримінальної насильницької поведінки у сфері сімейно-побутових відносин дав можливість виявити певні тенденції щодо спроби комплексного вирішення цієї проблеми - диференційований підхід до покарання та притягнення до відповідальності за насильство в сім'ї: а) встановлення обтяжуючих чи пом'якшуючих деяких обставин, які витікають із сімейних відносин; б) виділення у самостійні спеціальні склади злочинів, які вчиняються проти членів сім'ї; в) встановлення нових меж покарання за ці діяння; розвиток ідей

відновлювального правосуддя і розширення можливостей застосування альтернативних кримінальному переслідуванню заходів впливу на осіб, які вчинили нетяжкі злочини проти членів своєї сім'ї.

3. На законодавчому рівні слід вирішити низку важливих питань, а саме окреслити правові положення, що стосуються застосування деяких видів насильства (психічного, економічного), внесенням відповідних змін до КЗпП. Зокрема, статтю 5-1 «Гарантії забезпечення права громадян на працю» доповнити пунктом «7» «Держава гарантує працевдатним громадянам, які постійно проживають на території України...» і далі за текстом ... «правовий захист від порушення гендерної рівності на виробництві».

Пропонуємо ч. 2 ст. 175 КК України викласти в такій редакції:

«Те саме діяння, якщо воно було вчинене внаслідок нецільового використання коштів, призначених для виплати заробітної плати, стипендії, пенсії та інших встановлених законом виплат, –

карається штрафом від п'ятсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, або позбавленням волі на строк до трьох років», і далі за текстом... «або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років».

Внесено пропозицію щодо посилення кримінальної відповідальності у сфері сімейних відносин за допомогою конкретизації однієї з обставин, що обтяжують покарання, закріплених у ст. 67 Кримінального кодексу України, такою формою, як «вчинення злочину щодо члена сім'ї». А саме: доповнити п. 8 ст. 67 Кримінального кодексу України «Вчинення злочину щодо особи, яка перебуває в матеріальній, службовій чи іншій залежності від винного» словами «є членом сім'ї».

4. Необхідно ширше застосовувати альтернативні до кримінального покарання певні види адміністративно-караних стягнень за вчинення деяких насильницьких злочинів, або внести їх до категорії «додаткових», використовуючи при цьому закордонний досвід. Це може бути примусове

проходження лікування за рахунок винної особи, яка має підвищений рівень агресивності та вчинила злочин насильницького характеру, спеціальних «тренувальних» курсів соціальних навичок спілкування та взаємодії з іншими громадянами тощо.

5. Важливе значення має розробка правових, організаційних та практичних рекомендацій для ефективного захисту потерпілих та свідків. Водночас необхідна законодавча регламентація права на безпеку, яке має за мету підвищення активності зазначених суб'єктів у ході співпраці з правоохоронними органами для більш швидкого розкриття злочинів та викриття винуватих, оскільки відсутність гарантій безпеки учасників процесу, насамперед потерпілих і свідків, робить їх відмову брати участь у кримінальному судочинстві правомірною.

6. Запобігання насильницьким злочинам, що здійснюють органи внутрішніх справ, – це комплекс заходів, спрямованих на: виявлення, нейтралізацію або усунення причин насильницької поведінки, її окремих видів та форм, а також умов, що її породжують (загальна профілактика); здійснення попереджувального впливу на осіб, поведінка яких свідчить про схильність до насильницьких проявів, а також позитивного впливу на їхнє найближче оточення (індивідуальна профілактика).

Спеціально-кримінологічні заходи щодо запобігання насильницькій злочинності полягають: у виявленні й усуненні обставин, що сприяють вчиненню агресивних зазіхань на життя, здоров'я, гідність осіб; у забезпеченні ефективної діяльності підрозділів органів внутрішніх справ щодо запобігання насильницьким злочинам та їх припинення; в оздоровленні ситуації й обстановки в окремих мікрорайонах і соціальних групах (п'яниці, наркомани, повії), найбільш уражених асоціальними проявами; у пропаганді правових знань серед прошарку населення, схильного до вчинення насильства; у досягненні цілей системи кримінальної юстиції.

Зміст індивідуального запобігання злочинам із насильницькою спрямованістю полягає: у виявленні джерел і каналів негативного впливу на

конкретних осіб, коли у них ще не відбулося суттєве викривлення ціннісних орієнтацій і не сформувалися мотивації їх насильницької поведінки; у запобіганні негативним впливам до того, як під їхньою дією свідомість людини буде вражена асоціальними поглядами і на їхній основі виникнуть і зміцняться злочинні мотиви; у здійсненні попереджувально-виховних заходів щодо осіб, у поведінці яких виявляються небезпечні тенденції до вчинення будь-яких злочинних проявів насильницького характеру.

До таких, зокрема, належать індивідуально-виховні заходи, які полягають у наданні медичної допомоги у центрах медико-соціальної реабілітації; у встановленні опіки та піклування; у направленні у загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації неповнолітніх; у застосуванні до осіб, які вчиняють правопорушення, цивільно-правових, адміністративних та примусових заходів виховного характеру; у реалізації оперативно-розшукової інформації про осіб, які готують або задумують злочин, з метою вжиття необхідних заходів для схилення до відмови від доведення злочину до кінця, та недопущення настання шкідливих наслідків; у спостереженні за поведінкою певних категорій осіб (умовно засуджених та ін.) з метою запобігання застосуванню насильства; у контролі за дотриманням особами, звільненими з місць позбавлення волі, норм, встановлених із метою недопущення з їхнього боку повторних злочинів.

7. За результатами досліджень, до об'єктивних ознак, які дають змогу з достатньо високим ступенем вірогідності визначити можливу жертву насильницьких злочинів, належать: 1) зловживання алкоголем чи наркотиками; 2) побутові конфлікти; 3) ухилення від суспільно корисної праці, безцільне проведення часу; 4) схильність до скандалів, бійок; 5) рецидиви конфліктів із одними і тими ж особами з тенденцією до їх вирішення насильницьким способом; 6) факти погроз застосування сили, сварок із сусідами, родичами, їх побиття; 7) несвоєчасне реагування співробітників органів внутрішніх справ на повідомлення про конфлікти; 8) відсутність належного обліку осіб, які через свою поведінку можуть стати жертвами насильницьких злочинів; 9) недостатня

професійна та психологічна підготовленість осіб, які здійснюють віктимологічну профілактику.

8. Підтримано та розвинуто пропозицію, що для підвищення ефективності реагування на інформацію про вчинення насильства в сім'ї, про хуліганські прояви у квартирах і гуртожитках, заподіяння тілесних ушкоджень, завдання побоїв, про вчинення мордування та погрози вбивства доцільно у чергових частинах органів внутрішніх справ створювати постійно діючі спеціалізовані групи. Склад їх може бути таким: дільничний інспектор міліції, дізнавач, інспектор служби у справах дітей, педагог і психолог з числа громадськості (членів ДНД, позаштатних працівників). Група має бути забезпечена транспортом та засобами зв'язку, що сприятиме мобільності та швидкому реагуванню на сигнал домашнього насильства. Режим роботи групи визначатиметься залежно від стану криміногенної обстановки на території району, міста та частоти виникнення конфліктів у сімейно-побутовій сфері.

9. Доведено важливість забезпечення і здійснення взаємного інформування підрозділів кримінальної міліції з адміністраціями притулків для неповнолітніх, шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації, а також виховно-трудових колоній для неповнолітніх про звільнення неповнолітніх для своєчасного вирішення питань про вжиття заходів щодо їх працевлаштування та подальшої профілактичної роботи. Вважаємо, що позитивно вплинути на якість роботи із запобігання злочинності може закріплення індивідуальної відповідальності суб'єктів запобігання за її результатами. Необхідно суттєво посилити оперативну взаємодію між суб'єктами запобігання та налагодити чітку координацію їх дій. Доцільно започаткувати систему заохочень у правоохоронних органах за результатами попереджувальної роботи. Слід активніше залучати до такої діяльності громадськість, органи місцевого самоврядування, окремих громадян.

Далеко не всі аспекти багатогранної діяльності суб'єктів щодо запобігання злочинам та іншим правопорушенням, що піддаються правовій регламентації, закріплені та регулюються правом. Для усунення зазначених

недоліків необхідне подальше удосконалення системи правового регулювання запобігання злочинам і злочинності загалом. Ці питання кардинально б зайшли своє вирішення у розробці й прийнятті Закону про профілактику правопорушень (злочинів).

10. Кримінально-правова політика щодо недопущення проявів насильницької поведінки – науково обґрунтований напрям діяльності органів державної влади та громадськості, що полягає у визначенні основних напрямків, цілей і засад впливу на насильницьку злочинність, регулюванні практики їх застосування, розробці й реалізації заходів, спрямованих на охорону прав і свобод людини і громадянина та запобігання насильницькій поведінці засобами кримінального права. Кримінально-правова політика як елемент Концепції кримінально-правової охорони права людини на життя покликана, насамперед, охороняти та забезпечувати це право людини та захист особи від будь-яких проявів кримінального насильства.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило сформулювати такі основні висновки, які мають наукове та практичне значення:

1. У дисертації зроблено теоретичне узагальнення і обґрунтовано практичні рекомендації щодо вирішення комплексу проблемних питань кримінальної насильницької поведінки особи. Незважаючи на значну кількість розробок з проблематики кримінально-насильницької поведінки особи, в ході дослідження повністю підтвердилась актуальність вказаної проблеми. Зокрема, не достатньо вивченими, такими, стосовно яких у науці тривають дискусії, залишаються питання щодо: з'ясування змісту понять насильства та кримінального насильства; розуміння насильницької поведінки в аспекті узгодженості поняття кримінально-правового і кримінологічного насильства, яке визначено в Законі України «Про запобігання насильству в сім'ї»; детермінації кримінальної насильницької поведінки особи; основних причин та умов високої латентності насильницьких злочинів, удосконалення діяльності органів внутрішніх справ щодо запобігання злочинам, складовою яких є насильницька поведінка особи.

2. Відповідно до мети дослідження висунуто пропозиції, спрямовані на розвиток низки положень кримінальної та кримінологічної науки. В роботі використано комплекс загальнонаукових та спеціально-наукових методів, застосування яких дало можливість отримати низку теоретичних та практичних результатів, які спрямовані на розвиток кримінології та теорії кримінального права, відкривають шляхи для подальших досліджень, мають практично-прикладне значення для юридичної освіти та подальшого вдосконалення законодавства.

Достовірність отриманих результатів обґрунтовується постановкою проблем, різнобічними, традиційними для науки кримінології та кримінального права підходами до їх вирішення, використанням чинних нормативних актів, широтою використання наукових джерел та емпіричного матеріалу,

застосуванням традиційних методів наукового пошуку. Ці базові положення певною мірою розкриваються, деталізуються, змістовно осмислюються у наступних тезових узагальненнях:

2.1. Із кримінально-правової точки зору, під насильством слід розуміти умисний, суспільно небезпечний і протиправний вплив, що здійснюється через психічне або фізичне посягання особою на інших осіб, у результаті якого заподіюється шкода або створюється реальна загроза для життя, здоров'я, честі, гідності та інших прав і свобод громадян, що гарантовані Конституцією України і охороняються кримінальним законом. Це визначення є, по суті, визначенням кримінального насильства.

Кримінально-правовими ознаками насильства є: насильство існує і проявляється як взаємодія соціальних суб'єктів, як відношення; насильством завжди заподіюється шкода суспільним відносинам; насильство характеризується кількісними характеристиками, винятково зовнішніми проявами, а також якісно-сутнісними характеристиками; із зовнішнього боку насильство – це умисний, суспільно небезпечний і протиправний вплив, що здійснюється через психічне або фізичне посягання особою на інших осіб; насильство як форма примусу означає не тільки найвищий ступінь інтенсивності у застосуванні психічної та фізичної мускульної сили, а також інших примусових заходів.

2.2. Кримінологічне поняття насильства ширше, ніж кримінально-правове, оскільки містить, окрім кримінального впливу на іншу особу, і передкримінальний вплив на інших осіб.

Із кримінологічної точки зору, насильство - це вплив, що здійснюється для досягнення своїх цілей особою на організм і (або) психіку іншої особи, в результаті якого заподіюється шкода (або створюється реальна загроза завдання такої шкоди): життю, здоров'ю, честі, гідності та іншим правам, свободам та інтересам іншої особи, що охороняються і (або) забезпечуються нормами права, і (або) існують відповідно до моральних вимог, звичаїв суспільства, і (або) себе.

Кримінологічними ознаками насильства є: наявність як суб'єкта впливу

особи; сприяння реалізації усвідомлених або несвідомих цілей суб'єкта впливу; спрямованість на організм і (або) психіку іншої особи, самої себе; заподіяння цим впливом шкоди (створення реальної загрози заподіяння шкоди) свободам та інтересам іншої особи і здоров'ю самого посягача.

2.3. Під насильницькою злочинністю пропонується розуміти історично мінливе, соціальне та кримінально-правове явище, яке становить систему форм кримінального насильства, що існує в певний час, на певній території і має властиві їй кількісні та якісні показники.

2.4. Формою кримінального насильства є умисний злочин, який містить ознаки такого насильства або в диспозиції кримінально-правової норми, або (і) у фактичній характеристиці вчиненого діяння, і в якому насильство виступає як елемент мотивації або як спосіб досягнення мети, або який орієнтований на скоєння злочинів із застосуванням насильства (забезпечує вчинення насильства).

2.5. Обґрунтовано думку, що насильницький вчинок, насильницька поведінка та насильницька діяльність – це різновиди насильницької активності, що проявляються у формі діяння.

Соціальна сфера є формувальною, відповідальною за зміст психічних процесів, специфічною детермінантою розвитку і функціонування людської психіки. При цьому вплив соціальної реальності на психіку не переходить у реальність психічну – зовнішні причини діють опосередковано через внутрішні умови, які є сукупністю біологічних і психічних особливостей, що відображають узагальнену реальність.

2.6. Доводиться, що шкода від насильства повинна зводитись до фізичного, психічного, сексуального та економічного пригнічення. Тому, залежно від об'єкта посягання, виокремлено такі види кримінального насильства, як фізичне та психічне, а також комбіновані (поєднані) види - сексуальне та економічне насильство, які можуть бути їх складовими;

– фізичне насильство - умисне порушення фізичного здоров'я чи посягання на життя (фізичні блага), сутність якого полягає у завданні однією

особою іншої побоїв, тілесних ушкоджень, незалежно від їх тяжкості, позбавлення волі чи заподіяння смерті;

– термін «психічний» стосується як способу, так і предмета та об'єкта впливу, а також тих змін, які вони викликають у психіці людини. Тому під поняттям психічного насильства розуміємо умисний вплив, пов'язаний з дією однієї особи на психіку іншої шляхом інформаційного психічного впливу, яким може завдаватися або завдається шкода фізичному чи психічному здоров'ю, економічній незалежності чи сексуальним благам;

– ексуальне насильство (як вид комбінованого (поєданого) насильства) – це насильницьке посягання однієї особи на статеву свободу, статеве здоров'я чи статеву недоторканність іншої особи, що здійснюється всупереч її волі;

– під економічним насильством (як видом комбінованого (поєданого) насильства) пропонується розуміти умисне незаконне позбавлення чи обмеження однією особою іншої особи майнових прав, на які постраждалий має передбачене законом право, що може призвести до його смерті, зумовити економічну недостатність, порушення фізичного чи психічного здоров'я. Економічне насильство пов'язане з порушенням прав та інтересів людини через незаконне позбавлення або обмеження його майнових прав. Віднесення економічного насильства до категорії кримінального обумовлене настанням певної шкоди, яка варіює від економічного пригнічення до настання смерті.

2.7. Критерії класифікації кримінальної насильницької поведінки за способом впливу на об'єкт посягання мають важливе наукове та практичне значення. Адже виокремлення її видів полегшить роботу науковців у подальшому дослідженні проявів (форм) кримінальної насильницької поведінки, що виступає динамічним явищем та постійно охоплює дедалі нові сфери суспільних відносин. У практичній площині виділення фізичного, психічного та комбінованих (поєднаних) видів – економічного та сексуального насильства – дозволить усвідомити практичним працівникам усю сутність кримінальної насильницької поведінки, а відтак, полегшить профілактичну

роботу підрозділів органів внутрішніх справ та інших суб'єктів запобігання.

2.8. Здійснено кримінологічну характеристику особи, що вчиняє насильницькі дії. Особою, що вчиняє насильницькі дії, слід вважати людину, яка наділена сукупністю істотних та стійких суспільних ознак і соціально зумовлених психологічних особливостей індивіда, що об'єктивно реалізуються у вчиненні насильницького посягання та надають її вчинкам характеру підвищеної суспільної небезпеки. Доведено взаємозалежність мотиву насильницького злочину і різновиду кримінально-насильницької поведінки.

2.9. Здійснено віктимологічний аналіз осіб, що є жертвами кримінальних насильницьких дій. Для жертв кримінально-насильницьких дій характерна наявність певного комплексу соціально-демографічних та морально-психологічних ознак, поява яких за певних обставин детермінує їх типову поведінку і пов'язану з цією поведінкою більшу ймовірність, ніж в інших осіб, стати жертвою кримінально-насильницької поведінки.

Доведено, що спосіб життя жертви створює відповідні передумови для віктимізації її власної поведінки. За результатами досліджень, до об'єктивних ознак, які дають змогу з достатньо високим ступенем вірогідності визначити можливу жертву насильницьких злочинів, належать: зловживання алкоголем чи наркотиками; побутові конфлікти; ухилення від суспільно корисної праці, безцільне проведення часу; схильність до скандалів, бійок; рецидиви конфліктів із одними і тими ж особами з тенденцією до їх вирішення насильницьким способом; факти погроз застосування сили, сварок із сусідами, родичами, їх побиття; несвоєчасне реагування співробітників органів внутрішніх справ на повідомлення про конфлікти; відсутність належного обліку осіб, які через свою поведінку можуть стати жертвами насильницьких злочинів; недостатня професійна та психологічна підготовленість осіб, які здійснюють віктимологічну профілактику.

2.10. Аналіз проблеми детермінації насильницької поведінки як соціального явища сформував переконання, що оцінка одних як явищ причин, а інших – як умов, завжди матиме відносний характер. У різних випадках одне і

те ж явище може виступати або причиною, або умовою. Вважаємо, що внаслідок їх різноплановості кожне із наведених бачень причин і умов насильницької поведінки особи має свої особливості, розкриває різні аспекти та грані одного явища, внаслідок чого необхідний комплексний їх аналіз цілісної системи.

За змістовною характеристикою усі взаємозв'язки між злочинцем та жертвою можна поділити на зв'язки родинно-побутового та професійно-випадкового характеру. Водночас вчинення насильницьких злочинів може відбуватися за відсутності будь-яких соціальних зв'язків.

2.11. Розглядаючи взаємозв'язок і взаємодію особистості з різними чинниками навколишньої дійсності, найбільш ефективною та перспективною є класифікація причинного комплексу кримінальної насильницької поведінки за трьома взаємопов'язаними рівнями: перший рівень – соціальне середовище (макросередовище) загалом; другий – безпосередні чинники формування особистості (мікросередовище) і третій – сама особа, яка взаємодіє з конкретною життєвою ситуацією. Тобто причини й умови кримінальної насильницької поведінки слід розглядати на загальносоціальному (філософському), конкретно-соціальному та індивідуальному рівнях.

2.12. Відстоюється позиція, що виникнення умов та причин високої латентності насильницьких злочинів пов'язане з трьома групами обставин: а) обставини, безпосередньо пов'язані з характеристикою злочинного посягання і поведінкою злочинця (низький ступінь очевидності вчиненого діяння, ретельна діяльність винного щодо приховування злочинного посягання і т. ін.); б) обставини, пов'язані з поведінкою потерпілих, свідків, очевидців (з тих чи інших мотивів зазначені особи не повідомляють відповідним органам про вчинені злочини); в) обставини, пов'язані з діяльністю правоохоронних органів (відсутність належної реакції з їхнього боку на виявлену інформацію про вчинення насильства, порушення встановленого порядку ведення статистичного обліку вчинених злочинів, випадки приховування від обліку вчинених злочинних посягань, випадки помилкової кваліфікації вчиненого злочину як

адміністративного, цивільно-правового і дисциплінарного впливу, низька кваліфікація працівників правоохоронних органів, недовіра населення до їх можливостей та ін.).

2.13. Обґрунтовано думку, що заходи щодо зниження проявів кримінальної насильницької поведінки стосуються різних сфер суспільного життя. За цією ознакою вони можуть бути класифіковані на такі групи: заходи у сфері виховання правосвідомості громадян; заходи у соціальній сфері; заходи у державно-політичній сфері; заходи у сфері нормотворчої діяльності; заходи у правоохоронній сфері.

2.14. Кримінально-правова політика щодо недопущення проявів насильницької поведінки – науково обґрунтований напрям діяльності органів державної влади та громадськості, що полягає у визначенні основних напрямів, цілей і засад впливу на насильницьку злочинність, у регулюванні практики їх застосування, розробці й реалізації заходів, спрямованих на охорону прав і свобод людини і громадянина та запобігання насильницькій поведінці засобами кримінального права.

Кримінально-правова політика як елемент концепції кримінально-правової охорони права людини на життя покликана насамперед охороняти та забезпечувати це право людини, а також захист особи від будь-яких проявів кримінального насильства.

Далеко не всі аспекти багатогранної діяльності суб'єктів щодо запобігання злочинам та іншим правопорушенням, що піддаються правовій регламентації, закріплені та регулюються правом. Для усунення зазначених недоліків запропоновано розробити і прийняти Закон про профілактику правопорушень (злочинів).

3. Для розвитку теорії кримінального права, подальших наукових досліджень та для юридичної освіти, зокрема під час вивчення курсу кримінології та кримінального права України, мають практично-прикладне значення такі, отримані в дисертації, результати:

3.1. Аналіз кримінального законодавства низки держав у межах проблеми

кримінальної насильницької поведінки у сфері сімейно-побутових відносин дав можливість виявити певні тенденції щодо спроби комплексного вирішення цієї проблеми - диференційований підхід до покарання та притягнення до відповідальності за насильство в сім'ї: а) встановлення обтяжуючих чи пом'якшуючих обставин, які витікають із сімейних відносин; б) виокремлення у самостійні спеціальні склади злочинів, які вчиняються проти членів сім'ї; в) встановлення нових меж покарання за ці діяння; г) розвиток ідей відновлювального правосуддя і розширення можливостей застосування альтернативних до кримінального переслідування заходів впливу на осіб, які вчинили нетяжкі злочини проти членів своєї сім'ї.

Обґрунтовується пропозиція щодо ширшого застосовування за вчинення деяких насильницьких злочинів альтернативних до кримінального покарання заходів державного примусу, наприклад, деяких видів адміністративно-караних стягнень, або внести їх до категорії «додаткових», використовуючи при цьому закордонний досвід. Це може бути примусове проходження лікування за рахунок винної особи, яка має підвищений рівень агресивності та вчинила злочин насильницького характеру, спеціальних «тренувальних» курсів соціальних навичок спілкування та взаємодії з іншими громадянами тощо.

3.2. Підтримано та розвинуто пропозицію, що для підвищення ефективності реагування на інформацію про вчинення насильства в сім'ї, про хуліганські прояви у квартирах і гуртожитках, заподіяння тілесних ушкоджень, завдання побоїв, вчинення мордування та про погрози вбивства доцільно у чергових частинах органів внутрішніх справ створювати постійно діючі спеціалізовані групи. Доведено важливість забезпечення і здійснення взаємного інформування підрозділів кримінальної міліції з адміністраціями притулків для неповнолітніх, шкіл та професійних училищ соціальної реабілітації, а також виховно-трудова колоній для неповнолітніх про звільнення неповнолітніх для своєчасного вирішення питань про вжиття заходів щодо їх працевлаштування та подальшої профілактичної роботи. Позитивно вплинути на якість роботи із запобігання злочинності може закріплення індивідуальної відповідальності

суб'єктів запобігання за її результатами. Необхідно суттєво посилити оперативну взаємодію між суб'єктами запобігання та налагодити чітку координацію їх дій. Доцільно започаткувати систему заохочень у правоохоронних органах за результатами попереджувальної роботи. Слід активніше залучати до такої діяльності громадськість, органи місцевого самоврядування, окремих громадян.

3.13. Запобігання насильству, що здійснюють органи внутрішніх справ, – це комплекс заходів, спрямованих на: виявлення, нейтралізацію або усунення причин насильницької поведінки, її окремих видів та форм, а також умов, що її породжують (загальна профілактика); здійснення попереджувального впливу на осіб, поведінка яких свідчить про схильність до насильницьких проявів, а також позитивного впливу на їхнє найближче оточення (індивідуальна профілактика).

Спеціально-кримінологічні заходи щодо запобігання насильницькій злочинності полягають: у виявленні й усуненні обставин, що сприяють вчиненню агресивних зазіхань на життя, здоров'я, гідність осіб; у забезпеченні ефективної діяльності підрозділів органів внутрішніх справ щодо запобігання насильницьким злочинам та їх припинення; в оздоровленні ситуації й обстановки в окремих мікрорайонах і соціальних групах (п'яниці, наркомани, повії), найбільш уражених асоціальними проявами; у пропаганді правових знань серед прошарку населення, схильного до вчинення насильства; у досягненні цілей системи кримінальної юстиції. Обґрунтовано необхідність запровадження тимчасового чи постійного статистичного обліку деліктогенних і криміногенних сімей, від яких можна очікувати скоєння внутрішньосімейних злочинів насильницького характеру.

Зміст індивідуального запобігання злочинам із насильницькою спрямованістю полягає: у виявленні джерел і каналів негативного впливу на конкретних осіб, коли у них ще не відбулося суттєве викривлення ціннісних орієнтацій і не сформувалися мотивації їх насильницької поведінки; у запобіганні негативним впливам до того, як під їх дією свідомість людини буде вражена асоціальними поглядами, і на їхній основі виникнуть й зміцняться

злочинні мотиви; у здійсненні попереджувально-виховних заходів щодо осіб, у поведінці яких виявляються небезпечні тенденції до вчинення будь-яких злочинних проявів насильницького характеру. До таких, зокрема, належать індивідуально-виховні заходи, що полягають у наданні медичної допомоги у центрах медико-соціальної реабілітації; у встановленні опіки та піклування; у направленні у загальноосвітні школи та професійні училища соціальної реабілітації неповнолітніх; у застосуванні до осіб, які вчиняють правопорушення, цивільно-правових, адміністративних та примусових заходів виховного характеру; у реалізації оперативно-розшукової інформації про осіб, які готують або задумують злочин, з метою вжиття необхідних заходів для схиляння до відмови від доведення злочину до завершення та недопущення настання шкідливих наслідків; у спостереженні за поведінкою певних категорій осіб (умовно засуджених та ін.) з метою запобігання застосуванню насильства; у контролі за дотриманням особами, звільненими з місць позбавлення волі, норм, встановлених із метою недопущення з їхнього боку повторних злочинів.

4. У процесі дослідження одержано також результати, спрямовані на подальше вдосконалення законодавства з метою забезпечення належної ефективності правового забезпечення боротьби з кримінально-насильницькою поведінкою особи. В роботі обґрунтовано доцільність:

4.1. Законодавчо у термінологічному розділі Загальної частини КК визначити поняття «насильство», «фізичне насильство», «психічне насильство», «сексуальне насильство», «економічне насильство», з огляду на відсутність законодавчого визначення зазначених понять, що призводить до неоднозначного і довільного їх тлумачення у диспозиціях норм Особливої частини КК. Відповідно, зникне необхідність зазначення у ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» уточнення щодо вживання цих термінів тільки «до цілей цього закону».

4.2. Внести зміни до ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», який виділяє фізичне, економічне, сексуальне та психологічне насильство, шляхом заміни існуючого терміна «психологічний» на термін

«психічний», і далі за текстом, а також внести відповідні зміни до інших нормативно-правових документів, що визначають один із проявів насильницької поведінки терміном «психологічний».

4.3. Посилення кримінальної відповідальності у сфері сімейних відносин за допомогою конкретизації однієї з обставин, що обтяжують покарання, закріплених у ст. 67 Кримінального кодексу України, такою формою, як «вчинення злочину щодо члена сім'ї». А саме: доповнення п. 8 ст. 67 Кримінального кодексу України «Вчинення злочину щодо особи, яка перебуває в матеріальній, службовій чи іншій залежності від винного» словами «є членом сім'ї».

4.4. Окреслення правових положень щодо застосування деяких форм насильства (психічного, економічного) через внесення відповідних змін до КЗпП. Зокрема, статтю 5-1 «Гарантії забезпечення права громадян на працю» доповнити пунктом «7» «Держава гарантує працездатним громадянам, які постійно проживають на території України...» і далі за текстом ... «правовий захист від порушення гендерної рівності на виробництві».

4.5. Доповнення санкції ч. 2 ст. 175 КК України словами «або позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до п'яти років», у зв'язку із тим, що суди не повною мірою використовують можливості кримінального закону під час застосування санкцій за вчинення економічного насильства.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

за підсумками анкетування (опитування) студентів психологічного, економічного, юридичного факультетів
 1–2 курсів Львівського державного університету внутрішніх справ
 із проблем поширення у суспільстві насильницької поведінки та шляхів її подолання.
 Дослідження проводилось у період з вересня по грудень 2003–2008 рр. (всього 6 років).
 Щороку було опитано та проанкетовано 200 осіб (всього 1200 осіб)

№ з/п	Перелік питань	3	Кількість отриманих відповідей поосібно та у відсотках щорічно						Загальна кількість отриманих відповідей поосібно та у відсотках
			4	5	6	7	8	9	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Зразок розрахунків		12100/ 200	13600/ 200	11400/ 200	10600/ 200	9100/ 200	8000/ 200	64800/ 1200
1	Місце проживання	Місто Село Смт.	121-60,5% 69-34,5% 10-5%	136-68% 47-23,5% 17-8,5%	114-57% 64-32% 22-11%	106-53% 67-33,5% 27-13,5%	91-45,5% 85-42,5% 24-12%	80-40% 92-46% 28-14%	648-54% 424-35,3% 128-10,7%
									1200-100%
2	Вік	17-18 р. 18-19 р. 19 р. і більше	130-65% 41-20,5% 29- 14,5%	121-60,5% 49-24,5% 30-15%	141-70,5% 38-19% 21-10,5%	158-79% 30-15% 12-6%	164-82% 24-12% 12-6%	152-76% 26-13% 22-11%	866-72,2% 208-17,3% 126-10,5%
									1200-100%
3	Стать	жіноча чоловіча	156-78% 44-22%	140-70% 60-30%	146-73% 54-27%	162-81% 38-19%	169-84,5% 31-15,5%	172-86% 28-14%	945-78,8% 255-21,2%
									1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
4	Сімейний стан	одружені неодружені	24-12% 176-88%	18-9% 182-91%	16-8% 184-92%	21-10,5% 179- 89,5%	17-8,5% 183-91,5%	19-9,5% 181-90,5%	115-9,6% 1085-90,4% 1200-100%
5	Ви маєте дітей?	так ні	29-14,5% 171-85,5%	19-9,5% 181-90,5%	16-8% 184-92%	14-7% 186-93%	18-9% 182-91%	13-6,5% 187-93,5%	109-9,1% 1091-90,9% 1200-100%
6	У Вас є мати?	так ні	182-91% 18-9%	170-85% 30-15%	164-82% 36-18%	150-75% 50-25%	136-68% 64-32%	12763,5% 73-36%	929-77,4% 271-22,6% 1200-100%
7	У Вас є батько?	так ні	165-82,5% 35-17,5%	131-65,5% 69-34,5%	124-62% 76-38%	121- 60,5% 79-39,5%	116-58% 84-42%	108-54% 92-46%	765-63,7% 435-36,3% 1200-100%
8	Ви всі проживаєте разом із батьками у складі однієї сім'ї?	так ні	163-81,5% 37-18,5%	167-83,5% 33-16,5%	171-85,5% 29-14,5%	169- 84,5% 31-15,5%	168-84% 32-16%	160-80% 40-20%	998-83,2% 202-16,8% 1200-100%
9	Якщо Ви одружені, то чи маєте окреме житло (квартиру, будинок)?	так ні	16-8% 184-92%	12-6% 188-94%	10-5% 190-95%	12-6% 188-94%	9-4,5% 191-95,5%	11-5,5% 189-94,5%	70-5,8% 1130-94,2% 1200-100%
10	Чи має мати роботу, яка б забезпечувала достатній рівень життя?	так ні	39-19,5% 161-80,5%	34-17% 166-83%	41-20,5% 159-79,5%	40-20% 160-80%	45-22,5% 155-77,5%	56-28% 144-72%	255-21,2% 945-78,8% 1200-100%
11	Чи має батько роботу, яка б забезпечувала достатній рівень життя?	так ні	48-24% 152-76%	52-26% 148-74%	46-23% 154-77%	59-29,5% 141- 70,5%	62-31% 138-69%	79-39,5% 121-69,5%	346-28,8% 854-71,2% 1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
12	Скільки у Вашій родині дітей?	1	109-54,5%	120-60%	124-62%	138-69%	144-72%	147-73,5%	782-65,2%
		2	67-33,5%	60-30%	65-32,5%	52-26%	46-23%	45-22,5%	335-27,9%
		3 і більше	24-12%	20-10%	11-5,5%	10-5%	10-5%	8-4%	83-6,9%
									1200-100%
13	Чи мають усі повнолітні члени Вашої родини роботу, яка б забезпечувала достатній рівень життя?	так	49-24,5%	39-19,5%	32-16%	41-20,5%	46-23%	48-24%	255-21,2%
		ні	151-75,5%	161-80,5%	168-84%	159-79,5%	154-77%	152-76%	945-78,8%
									1200-100%
14	Що, на Вашу думку, необхідно розуміти під терміном (змістом) «насильство»? а) фізичне насильство; б) психологічне (вербальне, словесне) насильство; в) сексуальне насильство; г) економічне насильство	так	56-28%	61-30,5%	72-36%	59-29,5%	60-30%	48-24%	356-29,6%
		ні	144-72%	139-69,5%	128-64%	141-70,5%	140-70%	152-76%	844-70,4%
		так	31-15,5%	40-20%	36-18%	39-19,5%	41-20,5%	51-25,5%	238-19,8%
		ні	169-84,5%	160-80%	164-82%	161-80,5%	159-79,5%	149-74,5%	962-80,2%
		так	109-54,5%	89-44,5%	94-47%	112-56%	99-49,5%	121-60,5%	624-52%
	ні	91-45,5%	111-55,5%	106-53%	88-44%	101-50,5%	79-39,5%	576-48%	
	так	41-20,5%	30-15%	51-25,5%	59-29,5%	68-34%	79-39,5%	328-27,3%	
	ні	159-79,5%	170-85%	149-74,5%	141-70,5%	132-66%	121-60,5%	872-72,7%	
									1200-100%
15	Чи згодні Ви з тезою, що в умовах сьогодення в Україні правовий захист людини від різних форм насильницької поведінки недостатній і терміново потребує вдосконалення?	так	191-95,5%	189-94,5%	188-94%	196-98%	190-95%	189-94,5%	1143-95,3%
		ні	9-4,5%	11-5,5%	12-6%	4-2%	10-5%	11-5,5%	57-4,7%
									1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
16	Чи задовольняє Вас особисто стан роботи правоохоронних органів (суду, прокуратури, СБУ, міліції) щодо запобігання (профілактики) насильницькій поведінці серед населення?	так ні	12-6% 188-94%	18-9% 182-91%	21-10,5% 179-89,5%	11-5,5% 189- 94,5%	15-7,5% 185-92,5%	18-9% 182-91%	95-7,9% 1105-92,1%
									1200-100%
17	Чи згодні Ви з тим, що високий рівень насильства загалом негативно впливає на рівень протиправної поведінки громадян України?	так ні	131-65,5% 69-34,5%	120-60% 80-40%	118-59% 82-41%	124-62% 76-38%	110-55% 90-45%	139-69,5% 61-30,5%	742-61,8% 458-38,2%
									1200-100%
18	Чи згодні Ви з тим, що насильство загалом негативно впливає на стан здоров'я усіх членів суспільства?	так ні	118-59% 82-41%	110-55% 90-45%	112-56% 88-44%	127- 63,5% 73-36,5%	123-61,5% 77-38,5%	134-67% 66-33%	724-60,4% 476-39,6%
									1200-100%
19	Чи відомі Вам випадки самогубства, що сталося внаслідок насильницької поведінки проти особи?	так ні	29-14,5% 171-85,5%	32-16% 168-84%	19-9,5% 181-90,5%	28-14% 172-86%	21-10,5% 179-89,5%	17-8,5% 183-91,5%	146-12,7% 1054-87,3%
									1200-100%
20	Чи застосовували у Вашій сім'ї брати чи сестри будь-який вид насильства один до одного?	так ні	48-24% 152-76%	56-28% 144-72%	64-32% 136-68%	31-15,5% 169- 84,5%	64-32% 136-68%	58-29% 142-71%	321-26,8% 879-73,2%
									1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
21	Чи застосовували до Вас такий вид насильницької поведінки, як:								
	а) фізичне насильство;	так ні	152-76% 48-24%	167-83,5% 33-16,5%	181-90,5% 19-9,5%	170-85% 30-15%	168-84% 32-16%	152-76% 48-24%	990-82,5% 210-17,5%
	б) психологічне (вербальне) насильство;	так ні	178-89% 22-11%	161-80,5% 39-19,5%	170-85% 30-15%	191-95,5% 9-4,5%	170-85% 30-15%	169-84,5% 31-15,5%	1039-86,6% 161-13,4%
	в) сексуальне насильство;	так ні	29-14,5% 171-85,5%	18-9% 182-91%	21-10,5% 179-89,5%	26-13% 174-87%	34-17% 166-83%	38-19% 162-81%	166-13,8% 1034-86,2%
	г) економічне насильство	так ні	129-64,5% 71-35,5%	118-59% 82-41%	129-64,5% 71-35,5%	118-59% 82-41%	148-74% 52-26%	161-80,5% 39-19,5%	803-66,9% 397-33,1%
									1200-100%
22	Коли стосовно Вас чинилося насильство, чи відчували Ви до себе співчуття з боку:								
	а) близьких рідних;	так ні	139-69,5% 61-30,5%	120-60% 80-40%	146-73% 54-27%	120-60% 80-40%	101-50,5% 99-49,5%	121-60,5% 79-39,5%	747-62,3% 453-37,7%
	б) друзів;	так ні	101-50,5% 99-49,5%	124-62% 76-38%	96-48% 104-52%	108-54% 92-46%	76-38% 124-62%	89-44,5% 111-55,5%	594-49,5% 606-50,5%
	в) представників церкви;	так ні	61-30,5% 139-69,5%	79-39,5% 121-60,5%	84-42% 116-58%	81-40,5% 119-59,5%	89-44,5% 111-55,5%	99-49,5% 101-50,5%	493-41,1% 707-58,9%
	г) медичних працівників;	так ні	29-14,5% 171-85,5%	35-17,5% 165-82,5%	37-18,5% 163-81,5%	30-15% 170-85%	21-10,5% 179-89,5%	39-19,5% 61-80,5%	191-15,9% 1009-84,1%
	д) представників правоохоронних органів (суду, прокуратури, СБУ, міліції)	так ні	18-9% 182-91%	27-13,5% 173-86,5%	31-15,5% 169-84,5%	14-7% 186-93%	21-10,5% 179-89,5%	12-6% 188-94%	123-10,2% 1077-89,8%
									1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
23	Якщо Ви зазнаєте насильства, то звернетесь по допомогу до: а) близьких рідних;	так	144-72%	108-54%	158-79%	128-64%	133-66,5%	144-72%	815-67,9%
		ні	56-28%	92-46%	42-21%	72-36%	67-33,5%	56-28%	385-32,1%
	б) друзів;	так	118-59%	138-69%	74-37%	121-60,5%	130-65%	119-59,5%	700-58,3%
		ні	82-41%	62-31%	126-63%	79-39,5%	70-35%	81-40,5%	500-41,7%
	в) представників церкви;	так	54-27%	88-44%	80-40%	99-49,5%	107-53,5%	136-47%	564-47%
		ні	146-73%	112-56%	120-60%	101-50,5%	93-46,5%	64-32%	636-53%
	г) медичних працівників;	так	38-19%	53-26,5%	52-26%	68-34%	44-22%	57-28,5%	312-26%
		ні	162-81%	147-73,5%	148-74%	132-66%	156-78%	143-71,5%	888-74%
	д) представників правоохоронних органів (суду, прокуратури, СБУ, міліції).	так	21-10,5%	39-19,5%	59-29,5%	36-18%	44-22%	29-14,5%	228-19%
		ні	179-89,5%	161-80,5%	141-70,5%	164-82%	156-78%	171-85,5%	972-81%
									1200-100%
24	При застосуванні насильства до Вас, чи приносили Ви себе таким чином у жертву заради спокійного життя близьких Вам людей, членів сім'ї?	так	108-54%	134-67%	146-73%	121-60,5%	139-69,5%	144-72%	792-66%
		ні	92-46%	66-33%	54-27%	79-39,5%	61-30,5%	56-28%	408-34%
									1200-100%

25	Якщо Ви були жертвою насильницьких дій, то хто був кривдником (особа, що чинила насильство):								
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	<u>при фізичному насильстві:</u>								
	а) близькі рідні;	так ні	18-9% 182-91%	22-11% 178-89%	16-8% 184-92%	27-13,5% 173-86,5%	30-15% 170-85%	25-12,5% 175-87,5%	138-11,5% 1062-88,5%
	б) рідні;	так ні	36-18% 164-82%	44-22% 156-78%	52-26% 148-74%	40-20% 160-80%	62-31% 138-69%	79-39,5% 121-60,5%	313-26,1% 887-73,9%
	в) друзі;	так ні	62-31% 138-69%	74-37% 126-63%	71-35,5% 129-64,5%	83-41,5% 117-58,5%	79-39,5% 121-60,5%	84-42% 116-58%	453-37,8% 747-62,2%
	г) представники держави;	так ні	43-21,5% 157-78,5%	30-15% 170-85%	54-27% 146-73%	70-35,5% 129-64,5%	78-39% 122-61%	81-40,5% 119-59,5%	357-29,8% 843-70,2%
	д) сторонні особи;	так ні	74-37% 126-63%	80-40% 120-60%	61-30,5% 139-69,5%	89-44,5% 111-55,5%	81-40,5% 119-59,5%	119-59,5% 81-40,5%	504-42% 696-58%
	<u>при психологічному (вербальному, словесному) насильстві:</u>								
	а) близькі рідні;	так ні	36-18% 164-82%	46-23% 154-78%	26-13% 174-87%	51-25,5% 149-74,5%	48-24% 152-76%	31-15,5% 169-84,5%	238-19,8% 962-80,2%
	б) рідні;	так ні	81-40,5% 119-59,5%	34-17% 166-83%	49-24,5% 151-75,5%	66-33% 134-67%	71-35,5% 129-64,5%	61-30,5% 139-69,5%	362-30,2% 838-69,8%
	в) друзі;	так ні	70-35% 130-65%	66-33% 134-67%	89-44,5% 111-55,5%	71-35,5% 129-64,5%	46-23% 154-77%	88-44% 112-56%	430-35,8% 770-64,2%

Г) представники держави;	так ні	62-31% 138-69%	42-21% 158-79%	78-39% 122-61%	59-29,5% 141-70,5%	88-44% 112-56%	91-45,5% 109-54,5%	420-35% 780-65%
Д) сторонні особи	так ні	21-10,5% 179-89,5%	69-34,5% 131-65,5%	98-49% 102-51%	112-56% 88-44%	109-54,5% 91-45,5%	99-49,5% 101-50,5%	508-42,3% 692-57,7%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	<u>при сексуальному насильстві:</u>								
	а) близькі рідні;	так ні	8-4% 192-96%	4-2% 196-98%	6-3% 194-97%	5-2,5% 195-97,5%	2-1% 198-99%	4-2% 196-98%	29-2,4% 1171-97,6%
	б) рідні;	так ні	12-6% 188-94%	6-3% 194-97%	10-5% 190-95%	18-9% 182-91%	17-88,5% 183-91,5%	14-7% 186-93,9%	77-6,4% 1123-93,6%
	в) друзі.	так ні	38-19% 162-81%	30-15% 170-85%	49-24,5% 151-75,5%	64-32% 136-68%	51-25,5% 149-74,5%	41-20,5% 159-79,5%	273-22,7% 927-77,3%
	г) представники держави;	так ні	49-24,5% 151-75,5%	21-10,5% 179-89,5%	14-7% 186-93%	19-9,5% 181-90,5%	27-13,5% 173-86,5%	19-9,5% 181-90,5%	149-12,4% 1051-87,6%
	д) сторонні особи;	так ні	10-5% 190-95%	26-13% 174-87%	32-16% 168-84%	52-26% 148-74%	50-25% 150-75%	44-22% 156-78%	214-17,8% 986-82,2%
	<u>при економічному насильстві:</u>								
	а) близькі рідні;	так ні	19-9,5% 181-90,5%	24-12% 176-88%	29-14,5% 171-85,5%	25-12,5% 175-87,5%	36-18% 164-82%	39-19,5% 161-80,5%	172-14,3% 1028-85,7%
	б) рідні;	так ні	24-12% 176-88%	34-17% 166-83%	46-23% 154-77%	51-25,5% 149-74,5%	30-15% 170-85%	29-14,5% 171-85,5%	214-17,8% 986-82,2%
	в) друзі;	так ні	41-20,5% 159-79,5%	29-14,5% 171-85,5%	31-15,5% 169-84,5%	49-24,5% 151-75,5%	21-10,5% 179-89,5%	26-13% 174-87%	197-16,4% 1003-83,6%
	г) представники держави;	так ні	51-25,5% 149-74,5%	71-35,5% 129-64,5%	81-40,5% 119-59,5%	88-44% 112-56%	99-49,5% 101-50,5%	108-54% 92-46%	498-41,5% 702-58,5%

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
	д) сторонні особи.	так ні	39-19,5% 161-80,5%	19-9,5% 181-90-,5%	21-10,5% 179-89,5%	36-18% 164-82%	18-9% 182-91%	41-20,5% 159-79,5%	174-14,5% 1026-85,5%
									1200-100%
26	Чи були Ви свідками насильницьких дій, спрямованих проти членів Вашої родини (близьких, рідних):								
	а) при фізичному насильстві;	так ні	101-50,5% 99-49,5%	75-38% 124-62%	81-40,5% 119-59,5%	116-58% 84-42%	77-38,5% 123-61,5%	90-45% 110-55%	541-45,1% 659-54,9%
	б) при психологічному (вербальному, словесному) насильстві;	так ні	104-52% 96-48%	140-70% 60-30%	100-50% 100-50%	89-44,5% 111-55,5%	112-56% 88-44%	110-55% 90-45%	655-54,6% 545-45,4%
	в) при сексуальному насильстві;	так ні	10-5% 190-95%	6-3% 194-97%	3-1,5% 197-98,5%	16-8% 184-92%	8-4% 192-96%	12-6% 188-94%	55-4,6% 1145-95,4%
	г) при економічному насильстві.	так ні	129-64,5% 71-35,5%	136-68% 64-32%	144-72% 56-28%	139-69,5% 61-30,5%	144-72% 56-28%	139-69,5% 61-30,5%	831-69,3% 369-30,7%
									1200-100%
27	Чи погоджуєтесь Ви з тезою, що факт спостереження дитиною сцен насильства (жорстокості) у будь-якій формі у майбутньому може негативно впливати на рівень правопорушень серед підлітків?	так ні	128-64% 72-36%	144-72% 56-28%	151-75,5% 49-24,5%	170—85% 30-15%	160-80% 40-20%	158-79% 42-21%	911-75,9% 289-24,1% 1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
28	Чи відомі Вам випадки, коли до Ваших друзів, знайомих застосовували такий вид насильницької поведінки, як:								
	а) фізичне насильство;	так ні	159-79,5% 41-20,5%	138-69% 62-31%	121-60,5% 79-39,5%	160-80% 40-20%	140-70% 60-30%	137-68,5% 63-31,5%	855-71,3% 345-28,7%
	б) психологічне (вербальне, словесне) насильство;	так ні	189-94,5% 11-5,5%	173-86,5% 27-13,5%	187-92% 13-8%	189-94,5% 11-5,5%	161- 80,5% 39-19,5%	151-75,5% 49-24,5%	1050-87,5% 150-17,5%
	в) сексуальне насильство;	так ні	61-30,5% 139-69,5%	44-22% 156-78%	56-28% 144-72%	61-30,5% 139-69,5%	76-38% 124-62%	72-36% 128-64%	370-30,8% 830-69,2%
	г) економічне насильство.	так ні	140-70% 60-30%	141-70,5% 59-29,5%	137-68,5% 63-31,5%	139-69,5% 61-30,5%	148-74% 52-26%	152-76% 48-24%	857-71,4% 343-28,6% 1200-100%
29	Чи погоджуєтесь Ви із тезою, що насильство (жорстокість) – це елементарне порушення прав та свобод людини?	так ні	118-59% 82-41%	121-60,5% 79-59,5%	130-65% 70-35%	110-55% 90-45%	148-74% 58-26%	159-79,5% 41-20,5%	786-65,5% 414-34,5% 1200-100%
30	Чи погоджуєтесь Ви із твердженням, що випадки насильства люди досить часто намагаються приховувати?	так ні	86-43% 114-57%	99-49,5% 101-50,5%	108-54% 92-46%	112-56% 88-44%	124-62% 76-38%	131-65,5% 69-34,5%	660-55% 540-45% 1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
31	Чи згодні Ви з тим, що в умовах сьогодення насильство загалом (до дітей, жінок, літніх людей тощо):								
	а) досить поширена і серйозна проблема;	так ні	92-46% 108-54%	81-40,5% 119-59,5%	67-33,5% 133-66,5%	108-54% 92-46%	87-43,5% 113-56,5%	71-35,5% 129-64,5%	506-42,2% 694-57,8%
	б) відсутнє.	так ні	31-15,5% 169-84,5%	21-10,5% 179-89,5%	48-34% 152-76%	39-19,5% 161-80,5%	51-25,5% 149-74,5%	30-15% 170-85%	220-18,3% 980-81,7% 1200-100%
32	Чи згодні Ви з тезою, що насильство – це злочин?	так ні	38-19% 162-81%	44-22% 156-78%	34-17% 166-83%	56-28% 144-72%	64-32% 136-68%	69-34,5% 131-65,5%	305-25,4% 895-74,6%
									1200-100%
33	Чи згодні Ви з тезою, що немає виправдання застосування насильницької поведінки у суспільстві (до жінок, чоловіків, дітей, літніх людей тощо)?	так ні	34-17% 166-83%	38-19% 162-81%	39-19,5% 161-80,5%	58-29% 142-71%	71-35,5% 129-64,5%	56-28% 144-72%	296-24,7% 904-75,3%
									1200-100%
34	Чи вважаєте Ви застосування насильства способом вирішення проблем?	так ні	61-30,5% 139-69,5%	58-29% 142-71%	64-32% 136-68%	72-36% 128-64%	81-40,5% 119-59,5%	94-47% 106-53%	430-35,8% 770-64,2%
									1200-100%
35	Чи достатня, на Вашу думку, роль у запобіганні насильницькій поведінці в суспільстві:								

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	а) сім'ї;	так ні	67-33,5% 133-66,5%	72-36% 128-64%	70-35% 130-65%	80-40% 120-60%	81-40,5% 119-59,5%	71-35,5% 129-64,5%	441-36,7% 759-63,3%
	б) церкви;	так ні	81-40,5% 119-59,5%	62-31% 138-69%	54-27% 146-73%	60-30% 140-70%	66-33% 134-67%	75-37,5% 125-62,5%	398-33,2% 802-66,8%
	в) школи;	так ні	41-20,5% 159-79,5%	38-19% 162-81%	27-13,5% 173-86,5%	21-10,9% 179-89,5%	49-24,5% 151-75,5%	50-25% 150-75%	226-18,8% 974-81,8%
	г) представників правоохоронних органів (суду, прокуратури, СБУ, міліції);	так ні	31-15,5% 169-84,5%	29-14,5% 171-85,5%	41-20,5% 159-79,5%	37-18,5% 163-81,5%	51-25,5% 149-74,5%	59-29,5% 141-70,5%	248-20,7% 952-79,3%
	д) представників громадських організацій.	так ні	21-10,5% 179-89,5%	30-15% 170-85%	18-9% 182-91%	22-11% 178-89%	30-15% 170-85%	41-20,5% 159-79,5%	162-13,5% 1038-86,5% 1200-100%
36	Де, на Вашу думку, на сьогодні в суспільстві найчастіше трапляються випадки насильницької поведінки:								
	а) у сім'ї;	так ні	69-34,5% 131-65,5%	79-39,5% 121-60,5%	84-42% 116-58%	80-40% 120-60%	99-49,5% 101-50,5%	110-55% 90-45%	521-43,4% 679-56,6%
	б) у школі;	так ні	41-20,5% 159-79,5%	67-33,5% 133-66,5%	50-25% 150-75%	41-20,5% 159-79,5%	39-19,5% 161-80,5%	77-38,5% 123-61,5%	315-26,3% 885-73,7%
	в) у громадських місцях;	так ні	71-35,5% 129-64,5%	44-22% 156-78%	54-27% 146-73%	69-34,5% 131-65,5%	89-44,5% 111-55,5%	121-60,5% 79-39,5%	448-37,3% 752-62,7%
	г) на роботі.	так ні	20-10% 180-90%	48-24% 152-76%	57-28,5% 43-71,5%	44-22% 156-78%	60-30% 140-70%	69-34,5% 131-65,5%	298-24,8% 902-75,2% 1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
37	Чи застосовували Ви особисто такий вид насильницької поведінки, як:								
	а) фізичне насильство;	так ні	44-22% 156-78%	39-19,5% 161-85,5%	52-26% 148-74%	54-27% 146-73%	38-19% 162-81%	47-23,5% 153-76,5%	274-22,8% 926-77,2%
	б) психологічне (вербальне, словесне) насильство;	так ні	68-34% 132-66%	71-35,5% 129-64,5%	59-29,5% 141-70,5%	83-41,5% 117-58,5%	77-38,5% 123-61,5%	89-44,5% 111-55,5%	447-37,2% 752-62,8%
	в) сексуальне насильство;	так ні	- 100%	2-1% 198-99%	3-1,5% 197-98,5%	10-5% 190-95%	8-4% 192-96%	13-6,5% 187-93,5%	36-3% 1164-97%
	г) економічне насильство.	так ні	27-13,5% 173-86,5%	34-17% 166-83%	21-10,5% 179-89,5%	40-20% 160-80%	51-25,5% 149-74,5%	46-23% 154-77%	219-18,3% 981-81,7%
38	Чи вважаєте Ви насильство одним із різновидів гріха?	так ні	89-44,5% 111-55,5%	97-48,5% 103-51,5%	109-54,5% 91-45,5%	111-55,5% 89-44,5%	125-62,5% 75-37,5%	149-74,5% 51-25,5%	680-56,6% 520-43,4%
									1200-100%
39	Чи підтримуєте Ви ідею про введення у середніх школах (старших класах) занять зі спецкурсу «Запобігання насильству»?	так ні	37-18,5% 163-81,5%	44-22% 156-78%	41-20,5% 159-79,5%	69-34,5% 131-65,5%	77-38,5% 123-61,5%	98-49% 102-51%	366-30,5% 834-69,5%
									1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
40	Чи погоджуєтеся Ви з пропозицією про створення у населених пунктах «гарячих ліній», що дало б змогу звернутись до соціальних працівників та працівників правоохоронних структур по термінову допомогу, якщо Вас скривдили і Ви перебуваєте у складній ситуації?	так ні	49-24,5% 151-75,5%	56-28% 144-72%	73-36,5% 127-63,5%	76-38% 124-62%	91-45,5% 109-54,5%	128-64% 72-36%	473-39,4% 726-60,6%
									1200-100%
41	Якщо стосовно Вас чи Ваших друзів чиниться насильство, чи знаєте Ви особисто, куди необхідно звернутися для захисту порушених прав?	так ні	28-14% 172-86%	21-10,5% 179-89,5%	30-15% 170-85%	29-14,5% 171-85,5%	44-22% 156-78%	54-27% 146-73%	206-17,2% 994-82,8%
									1200-100%
42	Якщо Вид кривдили коли-небудь людину, чи готові визнати себе кривдником?	так ні	40-20% 160-80%	38-19% 162-81%	32-16% 168-84%	46-23% 154-77%	44-22% 156-78%	49-24,5% 151-75,5%	249-20,6% 951-79,4%
									1200-100%

ПРИМІТКА:

Перелік позицій, за якими проводився моніторинг досліджень:

1. Місце проживання.....	с. 359
2. Вік	с. 359
3. Стать	с. 359
4. Сімейний стан	с. 360
5. Ви маєте дітей?.....	с. 360
6. У Вас є мати?.....	с. 360
7. У Вас є батько?.....	с. 360
8. Ви всі проживаєте разом із батьками у складі однієї сім'ї?	с. 360
9. Якщо Ви одружені, то чи маєте окреме житло (квартиру, будинок)?.....	с. 360
10. Чи має мати роботу, яка б забезпечувала достатній рівень життя?.....	с. 360
11. Чи має батько роботу, яка б забезпечувала достатній рівень життя?.....	с. 360
12. Скільки у Вашій родині дітей?	с. 361
13. Чи мають усі повнолітні члени Вашої родини роботу, яка б забезпечувала достатній рівень життя?.....	с. 361
14. Що, на Вашу думку, необхідно розуміти під терміном (змістом) «насильство»?.....	с. 361
15. Чи згодні Ви з тезою, що в умовах сьогодення в Україні правовий захист людини від різних форм насильницької поведінки недостатній і терміново потребує вдосконалення?.....	с. 361
16. Чи задовольняє Вас особисто стан роботи правоохоронних органів (суду, прокуратури, СБУ, міліції) щодо запобігання (профілактики) насильницькій поведінці серед населення?.....	с. 362
17. Чи згодні Ви з тим, що високий рівень насильства загалом негативно впливає на рівень протиправної поведінки громадян України?.....	с. 362
18. Чи згодні Ви з тим, що насильство загалом негативно впливає на стан здоров'я всіх членів суспільства?.....	с. 362
19. Чи відомі Вам випадки самогубства, що сталося внаслідок насильницької поведінки проти особи?.....	с. 362
20. Чи застосовували у Вашій сім'ї брати чи сестри будь-який вид насильства один до одного?.....	с. 362
21. Чи застосовували до Вас такий вид насильницької поведінки, як.....	с. 363
22. Коли стосовно Вас чинилося насильство, чи відчували Ви до себе співчуття з боку.....	с. 363
23. Якщо Ви зазнаєте насильства, то звернетесь по допомогу до.....	с. 364
24. При застосуванні насильства до Вас, чи приносили Ви себе таким чином у жертву заради спокійного	

- життя близьких Вам людей, членів сім'ї?..... с. 364
25. Якщо Ви були жертвою насильницьких дій, то хто був кривдником (особа, що чинила насильство)?..... с. 364
26. Чи були Ви свідками насильницьких дій, спрямованих проти членів Вашої родини (близьких, рідних)?.....с. 367
27. Чи погоджуєтесь Ви з тезою, що факт спостереження дитиною сцен насильства (жорстокості) у будь-якій формі у майбутньому може негативно впливати на рівень правопорушень серед підлітків?.....с. 367
28. Чи відомі Вам випадки, коли до Ваших друзів, знайомих застосовували такий вид насильницької поведінки, як.....с. 368
29. Чи погоджуєтесь Ви із тезою, що насильство (жорстокість) – це елементарне порушення прав та свобод людини?.....с. 368
30. Чи погоджуєтесь Ви із твердженням, що випадки насильства люди досить часто намагаються приховувати?.....с. 369
31. Чи згодні Ви з тим, що в умовах сьогодення насильство загалом (до дітей, жінок, літніх людей тощо).....с. 369
32. Чи згодні Ви з тезою, що насильство – це злочин?.....с. 369
33. Чи згодні Ви з тезою, що немає виправдання застосування насильницької поведінки у суспільстві (до жінок, дітей, літніх людей тощо)?..... с. 369
34. Чи вважаєте Ви застосування насильства способом вирішення проблем?..... с. 369
35. Чи достатня, на Вашу думку, роль у запобіганні насильницькій поведінці в суспільстві..... с. 369
36. Де на сьогодні, на Вашу думку, в суспільстві найчастіше зустрічаються випадки насильницької поведінки..... с. 370
37. Чи застосовували Ви особисто такий вид насильницької поведінки, як..... с. 371
38. Чи вважаєте Ви насильство одним із різновидів гріха?..... с. 371
39. Чи підтримуєте Ви ідею про введення у середніх школах (старших класах) занять зі спецкурсу «Запобігання насильству»?..... с. 371
40. Чи погоджуєтесь Ви з пропозицією про створення у населених пунктах «гарячих ліній», що дало б змогу звернутись до соціальних працівників та працівників правоохоронних структур по термінову допомогу, якщо Вас скривдили і Ви перебуваєте у складній ситуації?.....с. 372
41. Якщо стосовно Вас чи Ваших друзів чиниться насильство, чи знаєте Ви особисто, куди необхідно звернутися для захисту порушених прав?.....с. 372
42. Якщо Ви кривдили коли-небудь людину, чи готові визнати себе кривдником?.....с. 372

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ

за підсумками анкетування (опитування) курсантів, слухачів-заочників та слухачів курсів перепідготовки (атестованих співробітників) Львівського державного університету внутрішніх справ із проблем поширення насильства у суспільстві та шляхів його подолання. Дослідження проводилось у період з вересня по грудень 2003–2008 рр. (всього 6 років). Щороку було опитано та проанкетовано 200 осіб (всього 1200 осіб)

№ з/п	Перелік питань		Кількість отриманих відповідей поосібно та у відсотках щорічно						Загальна кількість отриманих відповідей поосібно та у відсотках
			4	5	6	7	8	9	
			2003	2004	2005	2006	2007	2008	
1.	Яку посаду Ви займаєте?								
	- курсант;		106-53%	79-39,5%	86-43%	92-46%	104-52%	106-53%	573-47,7%
	- слухач;		94-47%	121-60,5%	114-57%	108-54%	96-48%	94-47%	627-52,3%
	<u>з них на посадах:</u>								
	- дільничний інспектор міліції;		21-22,3%	29-23,8%	20-17,5%	24-22,2%	26-27,1%	18-19,1%	138-22%
	- працівник кримінальної міліції у справах дітей;		22-23,4%	37-30,6%	38-33,3%	32-29,6%	28-29,2%	26-27,7%	183-29,2%
	- оперуповноважений карного розшуку;		18-19,2%	28-23,2%	24-21,1%	29-26,9%	27-28,1%	21-22,4%	147-23,4%
	- працівник патрульно-постової служби;		8-8,5%	18-14,9%	18-15,8%	16-14,8%	10-10,4%	16-17,1%	86-13,7%
	- працівник служби ДАІ;		10-10,6%	4-3,4%	-	2-1,8%	-	2-2,1%	18-2,9%
	- оперуповноважений ДСБЕЗ;		5-5,3%	5-4,1%	7-6,1%	2-1,8%	4-4,8%	4-4,3%	27-4,3%
	- слідчий;		6-6,4%	-	5-4,4%	3-2,9%	1-1,4%	4-4,3%	19-3,1%
	- інша посада.		4-4,3%	-	2-1,8%	-	-	3-4%	9-1,4%
									1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
2	Стаж роботи в ОВС	до 1 р. 1-2 р. 2-4 р. 4-6 р. 6 р. і більше	119-59,5% 8-4% 4-2% 12-6% 57-28,5%	122-61% 4-2% 2-1% 14-7% 58-29%	112-56% 6-3% 3-1,5% 8-4% 71-35,5%	124-62% 9-4,5% 5-2,5% 9-4,5% 53-26,5%	120-60% 3-1,5% 7-3,5% 11-5,5% 59-29,5%	121-60,5% 7-3,5% 8-4% 7-3,5% 57-28,5%	718-59,8% 37-3,1% 29-2,4% 61-5,1% 355-29,6% 1200-100%
3	Ваш вік?	до 18 р. 18-20 р. 20-24 р. 24-26 р. 26 р. і більше	117-58,5% 18-9% 19-9,5% 24-12% 22-11%	124-62% 21-10,5% 24-12% 17-8,5% 14,7%	125-62,5% 14-7% 28-14% 23-11,5% 10-5%	119-59,5% 25-12,5% 17-8,5% 12-6% 27-13,5%	122-61% 14-7% 22-11% 14-7% 28-14%	120-60% 24-12% 14-7% 22-11% 20-10%	727-60,4% 116-9,8% 124-10,3% 112-9,3% 121-10,2% 1200-100%
4	Ви одружені?	так ні	121-60,5% 79-39,5%	119-59,5% 81-40,5%	129-64,5% 71-35,5%	134-67% 66-33%	145-72,5% 55-27,5%	117-58,5% 83-41,5%	765-63,8% 435-36,2% 1200-100%
5	Чи маєте Ви дітей і скільки?	так ні 1 2 3 і більше	87-43,5% 113-56,5% 53-60,9% 33-37,9% 1-1,2%	62-31% 138-69% 45-72,6% 17-27,4% -	57-28,5% 143-71,5% 41-71,9% 15-26,3% 1-1,8%	61-30,5% 139-69,5% 49-80,3% 10-16,4% 2-3,3%	50-25% 150-75% 47-90,4% 2-4% 1-2%	47-23,5% 153-76,5% 39-82,9% 8-17,1% -	364-30,3% 836-69,7% 1200-100%
6	Місце проживання?	Місто Село Смт.	78-39% 69-34,5% 53-26,5%	68-34% 78-39% 54-27%	80-40% 81-40,5% 39-19,5%	71-35,5% 94-47% 35-17,5%	68-34% 97-48,5% 35-17,5%	61-30,5% 108-54% 31-15,5%	426-35,5% 527-43,9% 247-20,6% 1200-100%
7	Якщо Ви одружені, то чи маєте окреме житло (квартиру, будинок)?	так ні	19-15,7% 102-84,3%	16-13,4% 103-86,6%	25-19,4% 104-80,6%	29-21,6% 105-78,4%	31-21,3% 114-78,7%	36-30,8% 81-69,2%	156-20,4% 609-79,6% 765-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
8	Якщо Ви одружені, то чи мають Ваша дружина (чоловік) роботу, яка б забезпечувала достатній рівень життя?	так	35-28,9%	31-26%	42-32,5%	30-22,4%	34-23,4%	28-23,9%	200-26,1%
		ні	86-71,1%	88-74%	87-67,5%	104-77,6%	111-76,6%	89-76,1%	565-73,9%
		765-100%							
9	Чи знаєте Ви особисто, що необхідно розуміти під терміном (змістом) «насильство»? а) фізичне насильство;	так	72-36%	79-39,5%	83-41,5%	92-46%	96-48%	107-53,5%	529-44,1%
		ні	128-64%	121-60,5%	117-58,5%	108-54%	104-52%	93-46,5%	671-55,9%
	б) психологічне (вербальне, словесне) насильство;	так	57-28,5%	66-33%	68-34%	72-36%	78-39%	89-44,5%	430-35,8%
	ні	143-71,5%	134-67%	132-66%	128-64%	122-61%	111-55,5%	770-64,2%	
	в) сексуальне насильство;	так	97-48,5%	128-64%	137-68,5%	159-79,5%	167-83,5%	179-89,5%	867-72,2%
ні	103-51,5%	72-36%	63-31,5%	41-20,5%	33-16,5%	21-10,5%	333-27,8%		
г) економічне насильство.	так	45-22,5%	51-25,5%	68-34%	79-40%	91-45,5%	109-54,5%	443-36,9%	
ні	155-77,5%	149-74,5%	132-66%	121-60%	109-54,5%	91-45,5%	754-63,1%		
		1200-100%							
10	Чи згодні Ви з тезою, що в умовах сьогодення в Україні правовий захист людини від різних форм насильницької поведінки недостатній і терміново потребує вдосконалення?	так	181-90,5%	174-87%	179-89,5%	169-84,5%	180-90%	174-87%	1057-88,1%
		ні	19-9,5%	26-13%	21-10,5%	31-15,5%	20-10%	26-13%	143-11,9%
		1200-100%							

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
11	Чи згодні Ви з тим, що високий рівень насильства загалом, негативно впливає на рівень протиправної поведінки громадян?	так ні	148-74% 52-26%	156-78% 44-22%	159-79,5% 41-20,5%	161-80,5% 39-19,5%	151-75,5% 49-24,5%	160-80% 40-20%	935-77,9% 265-22,1%
									1200-100%
12	Чи згодні Ви з тим, що насильство загалом негативно впливає на стан здоров'я усіх членів суспільства?	так ні	127-63,5% 73-36,5%	134-67% 66-33%	145-72,5% 55-27,5%	139-69,5% 61-30,5%	154-77% 46-23%	159-79,5% 41-20,5%	858-71,5% 342-28,5%
									1200-100%
13	Чи відомі Вам випадки самогубства, що сталося внаслідок насильницької поведінки проти особи?	так ні	38-19% 162-81%	49-24,5% 151-75,5%	51-25,5% 149-74,5%	36-18% 164-82%	59-29,5% 141-70,5%	64-32% 136-68%	297-24,5% 903-75,3%
									1200-100%
14	Чи застосовували уВашій сім'ї брати чи сестри будь-який вид насильства один до одного?	так ні	40-20% 160-80%	64-32% 136-68%	78-39% 122-61%	81-40,5% 119-59,5%	77-38,5% 123-61,5%	84-42% 116-58%	424-35,3% 776-64,7%
									1200-100%
15	Чи застосовували до Вас такий вид насильницької поведінки, як:								
	а) фізичне насильство;	так ні	132-66% 68-34%	178-89% 22-11%	179-89,5% 21-10,5%	187-93,5% 13-6,5%	180-90% 20-10%	168-84% 32-16%	1024-85,3% 176-14,7%
	б) психологічне (вербальне, словесне) насильство;	так ні	147-73,5% 53-26,5%	168-84% 32-16%	179-89,5% 21-10,5%	187-93,5% 13-6,5%	180-90% 20-10%	189-94,5% 11-5,5%	1050-87,5% 150-12,5%
	в) сексуальне насильство;	так ні	18-9% 182-91%	21-10,5% 179-89,5%	19-9,5% 181-90,5%	20-10% 180-90%	14-7% 186-93%	25-12,5% 175-87,5%	117-9,7% 1083-90,3%
	г) економічне насильство.	так ні	104-52% 96-48%	111-57% 89-43%	127-63,5% 73-36,5%	119-59,5% 81-40,5%	129-64,5% 71-35,5%	149-74,5% 51-25,5%	739-61,6% 461-38,4%
									1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
16	Коли стосовно Вас чинилося насильство, чи відчували Ви до себе співчуття з боку:								
	а) близьких, рідних;	так ні	108-54% 92-46%	100-50% 100-50%	94-47% 106-53%	119-59,5% 81-40,5%	92-46% 108-54%	102-51% 98-49%	615-51,3% 585-48,7%
	б) друзів;	так ні	74-37% 126-63%	61-30,5% 139-69,5%	60-30% 140-70%	79-39,5% 121-60,5%	62-31% 138-69%	54-27% 148-73%	390-32,5% 810-67,5%
	в) представників церкви;	так ні	34-17% 166-83%	45-22,5% 155-77,5%	40-20% 160-80%	59-29,5% 141-70,5%	67-33,5% 133- 66,5%	71-35,5% 129-64,5%	316-26,3% 884-73,7%
	г) медичних працівників;	так ні	27-13,5% 173-86,5%	24-12% 178-88%	31-15,5% 169-84,5%	42-21% 158-79%	31-15,5% 169-84,5%	46-23% 154-77%	201-16,7% 999-83,3%
	д) представників правоохоронних органів (суду, прокуратури, СБУ, міліції).	так ні	39-19,5% 161-80,5%	51-25,5% 149-74,5%	79-39,5% 121-60,5%	74-37% 126-63%	80-40% 120-60%	89-44,5% 111-55,5%	412-34,3% 788-65,7%
		1200-100%							
17	Якщо Ви зазнаєте насильства, то звернетесь по допомогу до:								
	а) близьких рідних;	так ні	150-75% 50-25%	139-69,5% 61-30,5%	157-78,5% 43-21,5%	150-75% 50-25%	161-80,5% 39-19,5%	170-85% 30-15%	927-77,3% 273-22,7%
	б) друзів;	так ні	40-20% 160-80%	28-14% 172-86%	36-18% 164-82%	49-24,5% 151-75,5%	61-30,5% 139-69,5%	69-34,5% 131-65,5%	283-23,6% 917-76,4%
	в) представників церкви;	так ні	24-12% 176-88%	31-15,5% 169-84,5%	19-9,5% 181-90,5%	28-14% 172-86%	31-15,5% 169-84,5%	40-20% 160-80%	173-14,4% 1027-85,6%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	г) медичних працівників;	так ні	30-15% 170-85%	21-10,5% 179-89,5%	38-19% 162-81%	40-20% 160-80%	48-24% 152-76%	61-30,5% 139-69,5%	238-19,8% 962-80,2%
	д) представників правоохоронних органів (суду, прокуратури, СБУ, міліції).	так ні	47-23,5% 153-76,5%	69-34,5% 131-65,5%	94-47% 106-53%	89-44,5% 111-55,5%	107- 53,5% 93-46,5%	98-49% 102-51%	504-42% 696-58% 1200-100%
18	При застосуванні насильства до Вас, чи приносили Ви себе таким чином у жертву заради спокійного життя близьких Вам людей, членів сім'ї?	так ні	98-49% 102-51%	129-64,5% 71-35,5%	148-74% 52-26%	159-79,5% 41-20,5%	164-82% 36-18%	172-86% 28-14%	870-72,5% 330-27,5% 1200-100%
19	Якщо Ви були жертвою насильницьких дій, то хто був кривдником (особа, що чинила насильство) <u>при фізичному насильстві:</u>								
	а) близькі рідні;	так ні	19-9,5% 181-90,5%	29-14,5% 171-85,5%	17-8,5% 183-91,5%	35-17,5% 165-82,5%	27-13,5% 173- 86,5%	49-24,5% 151-75,5%	176-14,7% 1024-85,3%
	б) рідні;	так ні	39-19,5% 161-80,5%	48-24% 152-76%	27-13,5% 173-86,5%	64-32% 136-68%	58-29% 142-71%	70-35% 130-65%	306-25,5% 894-74,5%
	в) друзі;	так ні	57-28,5% 143-71,5%	41-20,5% 159-79,5%	79-39,5% 121-60,5%	90-45% 110-55%	81-40,5% 119- 59,5%	110-55% 90-45%	458-38,2% 742-61,8%
	г) представники держави;	так ні	21-10,5% 179-89,5%	27-13,5% 173-86,5%	30-15% 170-85%	42-21% 158-79%	34-17% 166-83%	86-43% 114-57%	240-20% 960-80%
	д) сторонні особи;	так ні	60-30% 140-70%	81-40,5% 119-59,5%	42-21% 158-79%	71-35,5% 129-64,5%	60-30% 140-70%	87-43,5% 113-56,5%	401-33,4% 799-66,6%

	<u>при психологічному (вербальному, словесному) насильстві:</u>								
	а) близькі рідні;	так ні	40-20% 160-80%	38-19% 162-81%	21-10,5% 179-89,5%	19-9,5% 181-90,5%	27-13,5% 173-86,5%	19-6% 181-94%	164-13,7% 1036-86,3%
	б) рідні;	так ні	27-13,5% 173-86,5%	19-9,5% 181-90,5%	21-10,5% 179-89,5%	20-10% 180-90%	29-14,5% 171-85,5%	12-6% 188-94%	128-10,7% 1072-89,3%
	в) друзі;	так ні	81-40,5% 119-59,5%	79-39,5% 121-60,5%	96-48% 104-52%	81-40,5% 119-59,5%	90-45% 110-55%	68-34% 132-66%	495-41,2% 705-58,8%
	г) представники держави;	так ні	56-28% 144-72%	39-19,5% 161-80,5%	26-13% 174-87%	20-10% 180-90%	64-32% 136-68%	79-39,5% 121-60,5%	284-23,7% 916-76,3%
	д) сторонні особи.	так ні	39-19,5% 161-80,5%	42-21% 158-79%	48-24% 152-76%	54-27% 146-73%	50-25% 150-75%	81-40,5% 119-59,5%	314-26,2% 886-73,8%
	<u>при сексуальному насильстві:</u>								
	а) близькі рідні;	так ні	6-3% 194-97%	11-5,5% 189-94,5%	4-2% 196-98%	8-4% 192-96%	5-2,5% 195-97,5%	9-4,5% 191-95,5%	43-3,6% 1157-96,4%
	б) рідні;	так ні	9-4,5% 191-95,5%	8-4% 192-96%	5-2,5% 195-97,5%	9-4,5% 191-95,5%	10-5% 190-95%	6-3% 194-97%	47-3,9% 1153-96,1%
	в) друзі;	так ні	31-15,5% 169-84,5%	30-15% 170-85%	49-24,5% 151-75,5%	57-28,5% 143-71,5%	61-30,5% 139-69,5%	71-35,5% 129-64,5%	299-24,9% 901-75,1%
	г) представники держави;	так ні	11-5,5% 189-94,5%	21-10,5% 179-89,5%	31-15,5% 169-84,5%	19-9,5% 181-90,5%	24-12% 176-88%	18-9% 182-91%	124-10,3% 1076-89,7%
	д) сторонні особи;	так ні	18-9% 182-92%	28-14% 172-86%	30-15% 170-85%	42-21% 158-79%	34-17% 166-83%	27-13,5% 173-86,5%	179-14,9% 1021-85,1%

	<u>при економічному насильстві:</u>								
	а) близькі рідні;	так ні	10-5,5% 190-95%	13-6,5% 187-93,5%	29-14,5% 171-85,5%	18-9% 182-91%	28-14% 172-86%	20-10% 180-90%	118-9,8% 1082-90,2%
	б) рідні;	так ні	28-14% 172-86%	32-16% 168-84%	27-13,5% 173-86,5%	44-22% 156-78%	36-18% 164-82%	51-25,5% 149-74,5%	218-18,2% 982-81,8%
	в) друзі;	так ні	21-10,5% 179-89,5%	18-9% 182-91%	32-16% 168-84%	17-8,5% 183-9,1%	24-12% 176-88%	29-14,5% 171-85,5%	141-11,7% 1059-88,3%
	г) представники держави	так ні	60-30% 140-70%	79-39,5% 121-60,5%	88-44% 112-56%	97-48,5% 103-51,5%	111- 55,5% 89-44,5%	129-64,5% 71-35,5%	564-47% 636-53%
	д) сторонні особи	так ні	18-9% 182-91%	10-5% 190-95%	22-11% 178-89%	34-17% 166-83%	40-20% 160-80%	39-19,5% 161-80,5%	163-13,6% 1037-86,4%
									1200-100%
20	Чи були Ви свідками насильницьких дій, що чинились проти членів Вашої родини (близьких, рідних):								
	а) при фізичному насильстві;	так ні	79-39,5% 121-60,5%	81-40,5% 119-59,5%	64-32% 136-68%	59-29,5% 141-70,5%	80-40% 120-60%	56-28% 144-72%	419-34,9% 781-65,1%
	б) при психологічному (вербальному) насильстві;	так ні	121-60,5% 79-39,5%	144-72% 56-28%	130-65% 70-35%	111-55,5% 89-44,5%	128-64% 72-36%	119-59,5% 81-40,5%	753-62,7% 447-37,3%
	в) при сексуальному насильстві;	так ні	3-1,5% 197-98,5%	5-2,5% 195-97,5%	- 200-100%	- 200-100%	2-1% 198-99%	6-3% 194-97%	16-1,3% 1184-98,7%
	г) при економічному насильстві;	так ні	111-55,5% 89-44,5%	127-63,5% 73-36,5%	91-45,5% 109-54,5%	139-69,5% 61-30,5%	128-64% 72-36%	159-79,5% 41-20,5%	755-62,9% 445-37,1%
									1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
21	Чи погоджуєтесь Ви з тезою, що факт спостереження дитиною сцен насильства (жорстокості) у будь-якій формі в майбутньому може негативно впливати на рівень правопорушень серед підлітків?	так ні	136-68% 64-32%	158-79% 42-21%	146-73% 54-27%	165-82,5% 35-17,5%	179- 89,5% 21-10,5%	188-94% 12-6%	972-81% 228-19%	1200-100%
22	Чи відомі Вам випадки, коли до Ваших друзів, знайомих застосовували такий вид насильницької поведінки, як:									
	а) фізичне насильство;	так ні	110-55% 90-45%	140-70% 60-30%	131-65,5% 69-34,5%	120-60% 80-40%	117- 58,5% 83-41,5%	129-64,5% 71-35,5%	747-62,3% 453-37,7%	
	б) психологічне (вербальне) насильство;	так ні	129-64,5% 71-35,5%	119-59,5% 81-40,5%	128-64% 72-36%	144-72% 56-28%	137- 68,5% 63-31,5%	151-75,5% 49-24,5%	808-63,3% 392-32,7%	
	в) сексуальне насильство;	так ні	12-6% 188-94%	27-13,5% 173-86,5%	21-10,5% 179-89,5%	31-15,5% 169-84,5%	24-12% 176-88%	20-10% 180-90%	135-11,2% 1065-88,8%	
	г) економічне насильство.	так ні	79-39,5% 121-60,5%	91-45,5% 109-54,5%	120-60% 80-40%	144-72% 56-28%	149- 74,5% 51-25,5%	174-87% 26-13%	753-63,1% 443-36,9%	1200-100%
23	Чи погоджуєтесь Ви із тезою, що насильство (жорстокість) – це елементарне порушення прав та свобод людини?	так ні	121-60,5% 79-39,5%	146-73% 54-27%	151-75,5% 49-24,5%	139-69,5% 61-30,5%	140-70% 60-30%	156-78% 44-22%	853-71,1% 347-28,9%	1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
24	Чи погоджуєтесь Ви із твердженням, що випадки насильства люди намагаються приховувати?	так ні	94-47% 106-53%	112-56% 88-44%	132-66% 68-34%	110-55% 90-45%	146-73% 54-27%	158-79% 42-21%	752-62,7% 448-37,3%
									1200-100%
25	Чи згодні Ви, що в умовах сьогодення насильство загалом (до дітей, жінок, літніх людей тощо):								
	а) досить поширена і серйозна проблема;	так ні	118-59% 82-41%	124-62% 76-38%	130-65% 70-35%	121-60,5% 79-39,5%	144-72% 56-28%	139-69,5% 61-30,5%	776-64,7% 424-35,3%
	б) відсутнє.	так ні	21-10,5% 179-89,5%	19-9,5% 181-90,5%	24-12% 176-88%	17-8,5% 183-91,5%	15-7,5% 185-92,5%	22-11% 178-89%	118-9,8% 1082-90,2% 1200-100%
26	Чи згодні Ви з тезою, що насильство – це злочин?	так ні	94-47% 106-53%	107-53,5% 93-46,5%	132-66% 68-34%	144-72% 56-28%	156-78% 44-22%	149-74,5% 51-25,5%	782-65,2% 418-34,8%
									1200-100%
27	Чи вважаєте Ви застосування насильства способом вирішення проблем?	так ні	54-27% 146-73%	61-30,5% 139-69,5%	48-24% 152-76%	51-25,5% 149-74,5%	39-19,5% 161-80,5%	44-22% 156-78%	297-24,7% 903-75,3%
									1200-100%
28	Чи достатню роль, на Вашу думку, у запобіганні насильницькій поведінці у суспільстві відіграють:								
	а) сім'я;	так ні	31-15,5% 169-84,5%	30-15% 170-85%	27-13,5% 173-86,5%	41-20,5% 159-79,5%	38-19% 162-81%	27-13,5% 173-86,5%	194-16,2% 1006-83,8%
	б) церква;	так ні	40-20% 160-80%	48-24% 152-76%	31-15,5% 169-84,5%	37-18,5% 163-81,5%	49-24,5% 151-75,5%	42-21% 158-79%	247-20,6% 953-79,4%

	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	в) школа;	так ні	30-15% 170-85%	25-12,5% 175-87,5%	29-14,5% 171-85,5%	41-20,5% 159-79,5%	34-17% 166-83%	29-14,5% 171-85,5%	188-15,7% 1012-84,3%
	г) представники правоохоронних органів (суду, прокуратури, СБУ, міліції);	так ні	60-30% 140-70%	59-29,5% 141-70,5%	72-36% 128-64%	58-29% 142-71%	59-29,5% 141- 70,5%	68-34% 132-66%	376-31,3% 824-68,7%
	д) представників громадських організацій.	так ні	15-7,5% 185-92,5%	12-6% 188-94%	21-10,5% 179-89,5%	22-11% 178-89%	16-8% 184-92%	20-10% 180-90%	106-8,8% 1094-91,2%
									1200-100%
29	Де, на Вашу думку, сьогодні у суспільстві найчастіше трапляються випадки насильницької поведінки:								
	а) у сім'ї;	так ні	129-64,5% 71-35,5%	131-65,5% 69-34,5%	144-72% 56-28%	150-75% 50-25%	139- 69,5% 61-30,5%	152-76% 48-24%	845-70,4% 355-29,6%
	б) у школі;	так ні	67-33,5% 133-66,5%	49-24,5% 151-75,5%	71-35,5% 129-64,5%	56-28% 144-72%	79-39,5% 121- 60,5%	68-34% 132-66%	390-32,5% 810-67,5%
	в) у громадських місцях;	так ні	81-40,5% 119-59,5%	77-38,5% 123-61,5%	92-46% 108-54%	107-53,5% 93-46,5%	112-56% 88-44%	139-69,5% 61-30,5%	608-50,7% 592-49,3%
	г) на роботі.	так ні	28-14% 172-86%	21-10,5% 179-89,5%	27-13,5% 173-86,5%	31-15,5% 169-84,5%	26-13% 174-87%	20-10% 180-90%	153-12,7% 1047-87,3%
									1200-100%
30	Чи застосовували Ви особисто такий вид насильницької поведінки, як:								
	а) фізичне насильство;	так ні	41-20,5% 159-79,5%	38-19% 162-81%	49-24,5% 151-75,5%	51-25,5% 149-74,5%	48-24% 152-76%	56-28% 144-72%	283-23,6% 917-76,4%

	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	б) психологічне (вербальне) насильство;	так ні	76-38% 124-62%	79-39,5% 121-60,5%	82-41% 118-59%	76-38% 124-62%	69-34,5% 131-65,5%	99-49,5% 101-50,5%	481-40,1% 719-59,9%
	в) сексуальне насильство;	так ні	1-0,5% 199-99,5%	4-2% 196-98%	3-1,5% 197-98,5%	7-3,5% 193-96,5%	5-2,5% 195-97,5%	9-4,5% 191-95,5%	29-2,4% 1171-97,6%
	г) економічне насильство.	так ні	18-9% 182-91%	42-21% 158-79%	38-19% 162-81%	49-24,5% 151-75,5%	46-23% 154-77%	66-33% 134-67%	259-21,6% 941-78,4% 1200-100%
31	Чи підтримуєте Ви думку, що насильство загалом є видом (формою) примусового контролю, який одна людина (кривдник) практикує щодо іншої (жертви насильства)?	так ні	79-39,5% 121-60,5%	84-42% 116-58%	72-36% 128-64%	89-44,5% 111-55,5%	82-41% 118-59%	92-46% 108-54%	498-41,5% 702-58,5%
1200-100%									
32	Чи погоджуєтесь Ви, що застосування насильства до особи є образливою формою поведінки щодо неї?	так ні	24-12% 176-88%	49-24,5% 151-75,5%	53-26,5% 144-73,5%	58-29% 142-71%	97-48,5% 103-51,5%	85-42,5% 115-57,5%	366-30,5% 834-69,5%
1200-100%									
33	Чи підтримуєте позицію, що у більшості випадків насильницька поведінка проти особи – це комбінація фізичної, сексуальної, емоційної та економічної образи?	так ні	121-60,5% 79-39,5%	133-66,5% 67-33,5%	139-69,5% 61-30,5%	157-78,5% 43-21,5%	170-85% 30-15%	189-94,5% 11-5,5%	909-75,8% 291-24,2%
1200-100%									

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
34	Якщо Ваші близькі рідні були жертвою насильницьких дій, то хто був кривдником (особа, що чинила насильство)? <u>при фізичному насильстві:</u>								
	а) близькі рідні;	так ні	27-13,5% 173-86,5%	32-16% 168-84%	30-15% 170-85%	29-14,5% 171-85,5%	38-19% 162-81%	24-12% 176-88%	180-10% 1020-90%
	б) рідні;	так ні	38-19% 162-81%	27-13,5% 173-86,5%	41-20,5% 159-79,5%	34-17% 166-83%	31-15,5% 169-84,5%	34-17% 166-83%	205-17,1% 995-82,9%
	в) друзі;	так ні	41-20,5% 159-79,5%	50-25% 150-75%	39-19,5% 161-80,5%	47-23,5% 153-76,5%	52-26% 148-74%	79-39,5% 121-60,5%	308-25,7% 892-74,3%
	г) представники держави;	так ні	12-6% 188-94%	19-9,5% 181-90,5%	28-14% 182-76%	39-19,5% 161-80,5%	51-25,5% 149-74,5%	69-34,5% 131-65,5%	218-18,2% 982-81,8%
	д) сторонні особи;	так ні	59-29,5% 141-70,55	78-39% 122-61%	87-43,5% 113-56,5%	90-45% 110-55%	110-55% 90-45%	98-49% 102-51%	522-43,5% 678-56,5%
	<u>при психологічному (вербальному) насильстві:</u>								
	а) близькі рідні;	так ні	44-22% 156-78%	35-17,5% 165-82,5%	39-19,5% 161-80,5%	30-15% 170-85%	29-14,5% 171-85,5%	67-33,5% 133-66,5%	244-20,3% 956-79,7%
	б) рідні;	так ні	51-25,5% 149-74,5%	47-23,5% 153-76,5%	39-19,5% 161-80,5%	57-28,5% 143-71,5%	49-24,5% 151-75,5%	59-29,5% 141-70,5%	302-25,2% 898-74,8%
	в) друзі;	так ні	68-34% 132-66%	71-35,5% 129-64,5%	52-26% 148-74%	77-38,5% 123-61,5%	60-30% 140-70%	82-41% 118-59%	410-34,2% 790-65,8%
	г) представники держави;	так ні	21-10,5% 179-89,5%	18-9% 182-91%	31-15,5% 169-84,5%	19-9,5% 181-90,5%	28-14% 172-86%	39-19,5% 161-80,5%	156-13% 1044-87%
	д) сторонні особи;	так ні	34-17% 166-83%	44-22% 156-78%	28-14% 172-86%	57-28,5% 143-71,5%	49-24,5% 151-75,5%	64-32% 136-68%	278-23% 924-77%

	<u>при сексуальному насильстві:</u>								
	а) близькі рідні;	так ні	4-2% 196-98%	6-3% 194-97%	3-1,5% 197-98,5%	- 200-100%	7-3,5% 193-96,5%	1-0,5% 199-99,5%	21-1,8% 1179-98,2%
	б) рідні;	так ні	10-5% 190-95%	14-7% 186-93%	3-1,5% 197-98,5%	1-0,5% 199-99,5%	6-3% 194-97%	15-7,5% 185-92,5%	49-4,1% 1151-95,9%
	в) друзі;	так ні	20-10% 180-90%	29-14,5% 171-85,5%	12-6% 188-94%	38-19% 162-81%	21-10,5% 179-89,5%	18-9% 182-91%	138-11,5% 1062-88,5%
	г) представники держави;	так ні	2-1% 198-99%	1-0,5% 199-99,5%	18-9% 182-91%	9-4,5% 191-95,5%	2-1% 198-99%	10-5% 190-95%	42-3,5% 1158-96,5%
	д) сторонні особи;	так ні	19-9,5% 181-90,5%	12-6% 188-94%	27-13,5% 173-86,5%	39-19,5% 161-80,5%	24-12% 176-88%	29-14,5% 171-85,5%	150-12,5% 1050-87,5%
	<u>при економічному насильстві:</u>								
	а) близькі рідні;	так ні	20-10% 180-90%	11-5,5% 189-94,5%	19-9,5% 181-90,5%	7-3,5% 193-96,5%	28-14% 172-86%	39-19,5% 161-80,5%	124-10,3% 1076-89,7%
	б) рідні;	так ні	16-8% 184-92%	28-14% 172-86%	37-18,5% 163-81,5%	19-9,5% 181-90,5%	38-19% 162-81%	41-20,5% 159-79,5%	179-14,9% 1021-85,1%
	в) друзі;	так ні	9-4,5% 191-95,5%	26-13% 174-87%	21-10,5% 179-89,5%	19-9,5% 181-90,5%	34-17% 166-83%	27-13,5% 173-86,5%	136-11,3% 1064-88,7%
	г) представники держави;	так ні	6-3% 194-97%	19-9,5% 181-90,5%	23-11,5% 177-88,5%	17-8,5% 183-91,5%	24-12% 176-88%	31-15,5% 169-84,5%	120-10% 1080-90%
	д) сторонні особи	так ні							1200-100%
35	На Вашу думку, якщо у сім'ї чиниться насильство, то чи можна це вважати трагедією?	так ні	119-59,5% 81-40,5%	128-64% 72-36%	79-39,5% 121-60,5%	132-66% 68-34%	121-60,5% 79-39,5%	139-69,5% 61-30,5%	718-59,5% 482-40,2%
									1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
36	Як Ви думаєте, чи в українському суспільстві з'явилося усвідомлення неприпустимості стосунків, заснованих на насильстві та контролі?	так ні	48-24% 152-76%	32-16% 168-84%	57-28,5% 143-71,5%	61-30,5% 139-69,5%	72-36% 128-64%	69-34,5% 131-65,5%	339-28,3% 861-71,5%	1200-100%
37	Чи згодні Ви з тезою, що наше суспільство стоїть осторонь сімейних стосунків, навіть якщо вони і набувають трагічного спрямування?	так ні	131-65,5% 69-34,5%	128-64% 72-36%	148-74% 52-26%	157-78,5% 43-21,5%	169- 84,5% 31-15,5%	151-75,5% 49-24,5%	884-73,7% 316-26,3%	1200-100%
38	Чи згодні Ви, що засоби масової інформації, зокрема телебачення, демонструючи сцени насильства, сприяють засвоєнню «моделей» агресивної поведінки?	так ні	147-73,5% 52-26,5%	154-77% 46-23%	171-85,5% 29-14,5%	184-92% 16-8%	177- 88,5% 23-11,5%	182-91% 18-9%	1015-84,6% 185-15,4%	1200-100%
39	Як Ви вважаєте, чи є предметом постійної уваги владних державних структур:									
	а) проблеми сім'ї;	так ні	27-13,5% 173-86,5%	32-16% 168-84%	20-10% 180-90%	19-9,5% 181-90,5%	24-12% 176-88%	35-17,5% 165-82,5%	157-13,1% 1043-86,9%	
	б) проблеми материнства та дитинства;	так ні	15-7,5% 185-92,5%	19-9,5% 181-90,5%	24-12% 176-88%	13-6,5% 187-93,5%	22-11% 178-89%	29-14,5% 171-85,5%	122-10,2% 1078-89,8%	
	в) боротьба зі злочинністю;	так ні	31-15,5% 169-84,5%	28-14% 172-86%	34-17% 166-83%	40-20% 160-80%	30-15% 170-85%	44-22% 156-78%	207-17,2% 993-82,8%	

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	г) негативні прояви у сімейно-побутовій сфері.	так ні	16-8% 184-92%	21-10,5% 179-79,5%	14-7% 186-93%	17-8,5% 183-91,5%	19-9,5% 181-90,5%	25-12,5% 175-87,5%	112-9,3% 1088-90,7%
									1200-100%
40	Чи згодні Ви, що насильство – це складне соціальне явище, запобігання якому потребує з боку держави комплексних заходів виховного, соціально-економічного, медичного, організаційного і правового характеру?	так ні	129-64,5% 71-35,5%	125-62,5% 75-37,5%	139-69,5% 61-30,5%	142-71% 58-29%	157-78,5% 43-21,5%	168-84% 32-16%	860-71,6% 340-28,2%
									1200-100%
41	Чи погоджуєтесь Ви з думкою, що через низький рівень соціального захисту громадян, реальну можливість втратити роботу, відсутність перспектив у завтрашньому дні у трудових колективах та сім'ях відбувається поступове погіршення морально-психологічного клімату, з'являється підвищена напруженість, виникають прояви агресивності?	так ні	154-77% 46-23%	162-81% 38-19%	177-88,5% 23-11,5%	180-90% 20-10%	191-95,5% 9-4,5%	189-94,5% 11-5,5%	1053-87,7% 147-12,3%
									1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
42	Як Ви вважаєте, чи готове наше суспільство сьогодні сприймати насильство в сім'ї не як «сімейну справу», а як будь-який інший злочин, скоєний у суспільстві?	так ні	34-17% 166-83%	39-19,5% 161-80,5%	28-14% 172-86%	41-20,5% 159-79,5%	37-18,5% 163-81,5%	31-15,5% 169-84,5%	210-17,5% 990-82,5%	1200-100%
43	Чи знизився, на Вашу думку, за останні 3–5 років у нашому суспільстві рівень конфліктності?	так ні	25-12,5% 175-87,5%	20-10% 180-90%	19-9,5% 181-90,5%	14-7% 186-93%	15-7,5% 185-92,5%	17-8,5% 183-91,5%	110-9,7% 1090-90,3%	1200-100%
44	Як ви думаєте, для зниження рівня насильства у суспільстві (сім'ї) потрібно більше спиратись на:									
	а) силу закону;	так ні	89-44,5% 111-55,5%	106-53% 94-47%	128-64% 72-36%	135-67,5% 65-32,5%	119-59,5% 81-40,5%	90-45% 110-55%	667-55,6% 533-44,4%	
	б) норми моралі;	так ні	78-39% 122-61%	81-40,5% 119-59,5%	68-34% 132-66%	87-43,5% 113-56,5%	72-36% 128-64%	61-30,5% 139-69,5%	447-37,2% 753-62,8%	
	в) це комплексне завдання	так ні	80-40% 120-60%	111-55,5% 89-44,5%	121-60,5% 79-39,5%	119-59,5% 81-40,5%	129-64,5% 71-35,5%	147-73,5% 53-26,5%	707-58,9% 493-41,1%	1200-100%
45	Чи згодні Ви з тезою, що:									
	а) влада лише тоді може бути демократичною, якщо вона реально забезпечує права і свободи людини;	так ні	121-60,5% 79-39,5%	109-54,5% 91-45%	115-57,5% 85-42,5%	129-64,5% 71-35,5%	135-67,5% 65-32,5%	146-73% 54-27%	755-62,9% 445-37,1%	

	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	б) у більшості громадяни нашої держави реально забезпечені права і свободи людини?	так ні	19-9,5% 181-90,5%	28-14% 182-86%	25-12,5% 175-87,5%	29-14,5% 171-85,5%	30-15% 170-85%	25-12,5% 175-87,5%	156-13% 1044-87%
									1200-100%
46	Чи підтримуєте Ви думку про те, що в умовах сьогодення, на жаль, у нашому суспільстві ще реально існує нерівність між жінкою і чоловіком?	так ні	129-64,5% 71-35,5%	132-66% 68-34%	149-74,5% 51-25,5%	130-65% 70-35%	147- 73,5% 53-26,5%	160-80% 40-20%	847-70,6% 353-29,4%
									1200-100%
47	Чи позитивно Ви ставитесь до створення у різних регіонах країни (області, району, міста) мережі притулків для осіб, що постраждали від насильства (жінок, чоловіків, дітей, літніх людей)?	так ні	117-58,5% 83-41,5%	125-62,5% 75-37,5%	120-60% 80-40%	132-66% 68-34%	129- 64,5% 71-35,5%	147-73,5% 53-26,5%	770-64,1% 430-35,9%
									1200-100%
48	Як Ви думаєте, чи є необхідність у створенні у населених пунктах «гарячих ліній», що дасть змогу звернутись по термінову допомогу скривдженим?	так ні	61-30,5% 139-69,5%	69-34,5% 131-65,5%	87-43,5% 113-56,5%	80-40% 120-60%	94-47% 106-53%	119-59,5% 81-40,5%	510-42,5% 690-57,5%
									1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
49	Чи підтримуєте Ви пропозицію, щоб співробітники міліції мали при собі для розповсюдження тексти, пам'ятки з рекомендаціями, як поводитись, коли стосовно особи буде чинитись насильство?	так ні	71-35,5% 129-64,5%	67-33,5% 133-66,5%	79-39,5% 121-60,5%	89-44,5% 111-55,5%	116-58% 84-42%	123-61,5% 77-38,5%	545-45,4% 655-64,6%
									1200-100%
50	Якщо до Вас надійде повідомлення, що вдома (у сім'ї) проти жінки, чоловіка, дітей, літніх людей чиниться реальне насильство (фізичне, психічне, економічне, сексуальне) і вони просять про негайну допомогу, як Ви будете діяти:								
	1) негайно виїдете за адресою, щоб надати допомогу;	так ні	69-34,5% 131-65,5%	87-43,5% 113-56,5%	77-38,5% 123-61,5%	80-40% 120-60%	117- 58,5% 83-41,5%	129-64,5% 71-35,5%	559-46,5% 641-53,5%
	2) з'ясуєте обставини справи по телефону;	так ні	32-16% 168-84%	49-24,5% 151-75,5%	52-26% 148-74%	78-39% 122-61%	67-33,5% 133-66,5%	79-39,5% 121-60,5%	357-29,7% 843-70,3%
	3) при виїзді на місце надасте допомогу потерпілим (якщо вони її потребують);	так ні	139-69,5% 61-30,5%	127-63,5% 73-36,5%	147-73,5% 53-26,5%	130-65% 70-35%	159- 79,5% 41-20,5%	160-80% 40-20%	862-71,8% 338-28,2%
	4) викличете бригаду швидкої допомоги, якщо потрібна термінова медична допомога потерпілим;	так ні	151-75,5% 49-24,5%	164-82% 36-18%	178-89% 22-11%	170-85% 30-15%	181- 90,5% 19-9,5%	184-92% 16-8%	1028-85,7% 172-14,3%

	2	3	4	5	6	7	8	9	10
5) складете детальний протокол про виїзд на місце події;	так ні	119-59,5% 81-40,5%	128-64% 72-36%	110-55% 90-45%	102-51% 98-49%	98-49% 102-51%	119-59,5% 81-40,5%	676-56,3% 524-43,7%	
6) за наявності підстав затримаєте кривдника;	так ні	90-45% 110-55%	77-38,5% 123-61,5%	101-50,5% 99-49,5%	121-60,5% 79-39,5%	128-64% 72-36%	139-69,5% 61-30,5%	656-54,7% 544-45,3%	
7) порадите учасникам конфлікту примиритись;	так ні	117-58,5% 83-41,5%	107-53,5% 93-46,5%	129-64,5% 71-35,5%	116-58% 84-42%	144-72% 56-28%	137-68,5% 63-31,5%	750-62,5% 450-37,5%	
8) зробіте вигляд, що нічого надзвичайного не сталося;	так ні	25-12,5% 175-87,5%	28-14% 172-86%	34-17% 166-83%	42-21% 158-79%	54-27% 146-73%	31-15,5% 169-84,5%	214-17,8% 986-82,2%	
9) висловіте постраждалим співчуття;	так ні	81-40,5% 119-59,5%	87-43,5% 113-56,5%	69-34,5% 131-65,5%	78-39% 122-61%	88-49% 102-51%	138-69% 62-31%	551-45,9% 649-54,1%	
10) запропонуєте постраждалим звернутись у травматологічний пункт по медичну допомогу та зафіксувати завдані тілесні ушкодження;	так ні	51-25,5% 149-74,5%	48-24% 152-76%	66-33% 134-67%	54-27% 146-73%	68-34% 132-66%	89-44,5% 111-55,5%	376-31,3% 824-68,7%	
11) запропонуєте учасникам конфлікту написати письмові пояснення;	так ні	128-64% 72-36%	141-70,5% 59-29,5%	136-68% 64-32%	157-78,5% 43-21,5%	130-65% 70-35%	125-62,5% 75-37,5%	817-68,1% 383-31,9%	
12) запропонуєте скривдженій стороні подати на кривдника заяву до суду;	так ні	77-38,5% 123-61,5%	91-45,5% 109-54,5%	64-32% 136-68%	85-42,5% 115-57,5%	96-48% 104-52%	88-44% 112-56%	501-41,8% 699-58,2%	

	13) скажете, що це їхні внутрішні проблеми, хай вони розберуться в них самі і не заважають такими дрібницями роботі міліції;	так ні	137-68,5% 63-31,5%	144-72% 56-28%	132-66% 68-34%	157-78,5% 43-21,5%	171-85,5% 29-14,5%	176-88% 24-12%	917-76,4% 283-23,6%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	14) взагалі не приїдете на виклик, оскільки у Вас достатньо інших важливих справ;	так ні	97-48,5% 103-51,5%	111-55,5% 89-44,5%	119-59,5% 81-40,5%	121-60,5% 79-39,5%	101-50,5% 99-49,5%	119-59,5% 81-40,5%	668-55,7% 532-44,3%
	15) не приїдете на виклик, оскільки не маєте для цієї мети автомобільного транспорту.	так ні	51-25,5% 149-74,5%	68-34% 132-66%	79-39,5% 121-60,5%	70-35% 130-65%	81-40,5% 119-59,5%	48-24% 152-76%	397-33,1% 803-66,9%
51	Чи вважаєте Ви насильство одним із різновидів гріха?	так ні	91-45,5% 109-54,5%	98-49% 102-51%	105-52,5% 95-47,5%	80-40% 120-60%	116-58% 84-42%	139-69,5% 61-30,5%	629-52,4% 571-47,6%
									1200-100%
52	Чи були випадки, коли Ви особисто жорстоко ставились до:								
	1) батька;	так ні	13-6,5% 187-93,5%	10-5% 190-95%	9-4,5% 191-95,5%	12-6% 188-94%	19-9,5% 181-90,5%	20-10% 180-90%	83-6,9% 1117-93,1%
	2) матері;	так ні	10-5% 190-95%	7-3,5% 193-96,5%	16-8% 184-92%	7-3,5% 193-96,5%	- 200-100%	7-3,5% 193-96,5%	47-3,9% 1153-96,1%
	3) дружини, чоловіка;	так ні	29-14,5% 171-85,5%	31-15,5% 169-84,5%	28-14% 172-86%	31-15,5% 169-84,5%	25-12,5% 175-87,5%	20-10% 180-90%	164-13,7% 1026-86,3%
	4) діда;	так ні	19-9,5% 181-90,5%	12-6% 188-94%	14-7% 186-93%	18-9% 182-91%	11-5,5% 189-94,5%	5-2,5% 195-97,5%	79-6,6% 1121-93,4%

5) бабці;	так ні	11-5,5% 189-94,5%	13-6,5% 187-93,5%	10-5% 190-95%	6-3% 194-97%	12-6% 188-94%	8-4% 192-96%	60-5% 1140-95%
6) рідної сестри;	так ні	24-12% 176-88%	20-10% 180-90%	19-9,5% 181-90,5%	28-14% 172-86%	20-10% 180-90%	12-6% 188-94%	123-10,2% 1077-89,8%
7) рідного брата;	так ні	26-13% 174-87%	29-14,5% 171-85,5%	20-10% 180-90%	10-5% 190-95%	28-14% 172-86%	34-17% 166-83%	147-12,2% 1053-87,8%

	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	8) друзів;	так ні	29-14,5% 171-85,5%	31-15,5% 169-84,5%	41-20,5% 159-79,5%	44-22% 156-78%	19-9,5% 181- 90,5%	29-14,5% 171-85,5%	193-16,1% 1007-83,9%
	9) знайомих;	так ні	30-15% 170-85%	40-20% 160-80%	21-10,5% 179-89,5%	12-6% 188-94%	39-19,5% 161- 80,5%	41-20,5% 159-79,5%	183-15,2% 1017-84,8%
	10) сусідів;	так ні	19-9,5% 81-90,5%	12-6% 188-94%	8-4% 192-96%	32-16% 168-84%	19-9,5% 181-90,5%	10-5% 190-95%	100-8,3% 1100-91,7%
	11) колег по роботі;	так ні	29-14,5% 171-85,5%	21-10,5% 179-89,5%	11-5,5% 189-94,5%	42-21% 158-79%	51-25,5% 149-74,5%	66-33% 134-67%	220-18,3% 980-81,7%
	12) сторонніх людей;	так ні	39-19,3% 161-80,5%	35-17,5% 165-82,5%	26-13% 174-87%	39-19,5% 161-80,5%	64-32% 136-68%	58-29% 142-71%	261-21,8% 939-78,2%
	13) своїх дітей.	так ні	46-23% 54-77%	59-29,5% 141-70,5%	67-33,5% 133-66,5%	78-39% 122-61%	82-41% 118-59%	85-42,5% 115-57,5%	417-34,8% 783-65,2%
									1200-100%
53	Чи згодні Ви з тезою, що справи про звернення до міліції, пов'язані з насильством проти особи, належать до найбільш складних та потребують особливої уваги?	так ні	154-77% 46-23%	160-80% 40-20%	164-82% 36-18%	159-79,5% 41-20,5%	170-85% 30-15%	158-79% 42-21%	963-80,4% 235-19,6%
									1200-100%
54	Чи підтримуєте Ви пропозицію про те, що в державі (зокрема в ОВС) необхідно ввести більш досконалу статистичну систему звітності, яка б відображала стан поширення насильства у суспільстві загалом?	так ні	121-60,5% 79-39,5%	126-63% 74-37%	139-69,5% 61-30,5%	129-64,5% 71-35,5%	135- 67,5% 65-32,5%	148-74% 52-26%	798-66,5% 402-33,5%
									1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
55	Чи підтримуєте Ви думку про те, що до основних напрямів подолання проблем насильства у суспільстві доцільно віднести:								
	1) зміну громадської думки щодо проблем насильства загалом;	так ні	120-60% 80-40%	130-65% 70-35%	139-69,5% 61-30,5%	145-72,5% 55-27,5%	131-65,5% 69-34,5%	156-78% 44-22%	821-68,4% 379-31,6%
	2) удосконалення законодавчої бази;	так ні	111-55,5% 89-44,5%	108-54% 92-46%	129-64,5% 71-35,5%	138-69% 62-31%	141-70,5% 59-29,5%	159-79,5% 41-20,5%	786-65,5% 414-34,5%
	3) відкриття консультативних центрів, які надаватимуть психологічну і соціальну підтримку постраждалим від насильства;	так ні	40-20% 160-80%	32-16% 168-84%	48-24% 152-76%	39-19,5% 161-80,5%	51-25,5% 149-74,5%	74-37% 126-63%	284-23,6% 916-76,4%
	4) розвиток мережі притулків для постраждалих від насильства;	так ні	56-28% 144-72%	65-32,5% 135-67,5%	77-38,5% 123-61,5%	75-37,5% 125-62,5%	89-44,5% 111-55,5%	97-48,5% 103-51,5%	459-38,2% 631-52,8%
	5) активізацію роботи громадських формувань у подоланні проблем насильства;	так ні	52-26% 148-74%	66-33% 134-67%	84-42% 116-58%	89-44,5% 111-55,5%	78-39% 122-61%	87-43,5% 113-56,5%	456-38% 744-62%
	6) кардинальну зміну ставлення правоохоронних органів до проблем насильства.	так ні	40-20% 160-80%	35-17,5% 165-82,5%	43-21,5% 157-78,5%	46-23% 154-77%	51-25,5% 149-74,5%	59-29,5% 141-70,5%	274-22,8% 926-77,2%
									1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
56	Чи підтримуєте Ви думку, що проблема значного поширення насильницької поведінки у суспільстві в умовах сьогодення стала усвідомлюватися співробітниками ОВС як досить небезпечна?	так ні	41-20,5% 159-79,5%	37-18,5% 163-81,5%	48-24% 152-76%	44-22% 156-78%	47-23,5% 153-76,5%	69-34,5% 131-65,5%	286-23,8% 914-76,2%
									1200-100%
57	Чи вважаєте Ви насильство таким явищем, в яке не варто втручатися?	так ні	60-30% 140-70%	66-33% 134-69%	89-44,5% 111-55,5%	59-29,5% 141-70,5%	81-40,5% 119-59,5%	70-35% 130-65%	425-35,4% 775-64,6%
									1200-100%
58	Чи підтримуєте Ви пропозицію, щоб в Україні у встановленому законом порядку передбачити запровадження спеціальних примусових програм для лікування осіб, схильних до вчинення насильства (кривдників)?	так ні	38-19% 162-81%	43-21,5% 157-78,5%	49-24,5% 151-75,5%	40-20% 160-80%	63-31,5% 137-68,5%	59-29,5% 141-70,5%	292-24,3% 908-75,7%
									1200-100%
59	Чи згодні Ви з тезою, що ефективна допомога з боку співробітників ОВС у подоланні проблем насильства має передбачати обов'язкову наявність у них глибоких знань та відповідних навичок у цій галузі?	так ні	150-75% 50-25%	134-68% 66-32%	128-64% 72-36%	161-80,5% 39-19,5%	138-69% 62-31%	141-70,5% 59-29,5%	852-71% 348-29%
									1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
60	Як Ви вважаєте, чи достатньо професійно у навчальних закладах МВС України готують співробітників міліції для вирішення проблем насильства у суспільстві (сім'ї)?	так ні	35-17,5% 165-82,5%	30-15% 170-85%	40-20% 160-80%	32-16% 168-84%	44-22% 156-78%	48-24% 152-76%	229-19,1% 971-80,9%
									1200-100%
61	Чи підтримуєте Ви пропозицію, щоб у навчальних закладах МВС України було передбачено введення спеціального курсу, присвяченого вивченню шляхів подолання проблем насильства та боротьбі з насильницькою злочинністю?	так ні	113-56,5% 87-43,5%	126-63% 74-37%	139-69,5% 61-30,5%	157-78,5% 43-21,5%	177- 88,5% 23-11,5%	181-90,5% 19-9,5%	893-74,4% 307-25,6%
									1200-100%
62	Чи достатньо, на Вашу думку, у навчальних закладах системи МВС України навчального часу виділяється на вивчення проблеми насильницької поведінки та шляхів її подолання?	так ні	19-9,5% 181-90,5%	12-6% 188-94%	10-5% 190-95%	17-8,5% 183-91,5%	8-4% 192-96%	11-5,5% 189-94,5%	77-6,4% 1123-93,6%
									1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
63	Чи згодні Ви співпрацювати з громадськими (недержавними) організаціями, які погодяться брати участь у наданні допомоги особам, які зазнали різних проявів насильницької поведінки?	так ні	53-26,5% 147-73,5%	67-33,5% 133-66,5%	73-36,5% 127-63,5%	70-35% 130-65%	84-42% 116-58%	69-34,5% 131-65,5%	416-34,6% 784-65,4%
									1200-100%
64	Чи відомі Вам випадки ефективної співпраці співробітників ОВС з представниками громадських (недержавних) організацій у подоланні проблем насильницької поведінки?	так ні	9-4,5% 191-95,5%	12-6% 188-94%	7-3,5% 193-96,5%	14-7% 186-93%	9-4,5% 191-95,5%	21-10,5% 179-89,5%	72-6% 1128-94%
									1200-100%
65	Чи відомі Вам адреси громадських (недержавних) організацій у Вашому регіоні, які надають допомогу постраждалим від насильства?	так ні	10-5% 190-95%	6-3% 194-97%	16-8% 184-92%	15-7,5% 185-92,5%	20-10% 180-90%	28-14% 172-86%	95-7,9% 1105-92,1%
									1200-100%
66	Чи вірите Ви особисто, що представники недержавних громадських організацій – це Ваші партнери у подоланні проблем насильства в сім'ї?	так ні	41-20,5% 159-79,5%	50-25% 150-75%	49-24,5% 151-75,5%	60-30% 140-70%	57-28,5% 143-71,5%	69-34,5% 131-65,5%	326-27,2% 874-72,8%
									1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
67	Чи згодні Ви з думкою, що на сьогодні відсутній реальний механізм втручання співробітників міліції на початковій стадії розвитку побутового конфлікту для надання допомоги постраждалим від насильства на законних підставах?	так ні	127-63,5% 73-36,5%	132-66% 68-34%	120-60% 80-40%	139-69,5% 61-30,5%	129- 64,5% 71-35,5%	110-55% 90-45%	757-63,1% 443-36,9%
									1200-100%
68	Чи відомий Вам закордонний досвід співпраці правоохоронних органів (міліції, поліції) з недержавними громадськими організаціями щодо подолання проблем насильницької поведінки та шляхів її попередження?	так ні	29-14,5% 171-85,5%	21-10,5% 179-89,5%	27-13,5% 173-86,5%	38-19% 162-81%	41-20,5% 159- 79,5%	33-16,5% 167-83,5%	189-15,8% 1011-84,2%
									1200-100%
69	Чи погоджуєтесь Ви, що абсолютна більшість тяжких злочинів проти особи скоюється у сфері сімейно-побутових стосунків?	так ні	119-59,5% 81-40,5%	127-63,5% 73-36,5%	133-66,5% 67-33,5%	146-73% 54-27%	157- 78,5% 43-21,5%	161-80,5% 39-19,5%	843-70,3% 357-29,7%
									1200-100%
70	Чи згодні Ви з позицією, що з'ясування реальних причин та умов проявів насильства зможе значно	так ні	145-72,5% 55-27,5%	154-77% 46-23%	157-78,5% 43-21,5%	172-86% 28-14%	164-82% 36-18%	166-83% 34-17%	958-79,8% 242-20,2%

	підвищити ефективність діяльності співробітників міліції щодо профілактики правопорушень?								1200-100%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
71	Чи погоджуєтесь Ви з думкою, що без сімейного благополуччя та злагоди, без належних умов для виховання підростаючого покоління українське суспільство не має майбутнього?	так ні	160-80% 40-20%	168-84% 32-16%	159-79,5% 41-20,5%	172-86% 28-14%	183- 91,5% 17-8,5%	180-90% 20-10%	1022-85,2% 178-14,8%
									1200-100%
72	Чи погоджуєтесь Ви з тезою, що в умовах сьогодення насильство в будь-якому виді та формі (яке існує в основному в латентній формі) негативно позначається на житті тисяч жінок, чоловіків, дітей, літніх людей в Україні?	так ні	155-77,5% 45-22,5%	161-80,5% 39-19,5%	159-79,5% 41-20,5%	170-85% 30-15%	179- 89,5% 21-10,5%	166-83% 34-17%	990-82,5% 210-17,5%
									1200-100%
73	Чи погоджуєтесь Ви, що для ефективного вирішення питання з подолання проблем насильства в суспільстві (сім'ї) співробітникам ОВС доцільно досконало знати основоположні	так ні	128-64% 72-36%	137-68,5% 63-31,5%	140-70% 60-30%	151-75,5% 49-24,5%	141- 70,5% 59-29,5%	149-74,5% 51-25,5%	846-70,5% 354-29,5%

	міжнародні нормативно-правові акти, які регулюють проблеми, пов'язані з насильством щодо жінок, чоловіків, дітей та літніх людей?								1200-100%
--	---	--	--	--	--	--	--	--	------------------

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
74	Чи погоджуєтесь Ви з думкою, що відсутність в Україні реальної статистики щодо насильницької поведінки проти особи не дає можливості об'єктивно оцінити розмах такого явища та рівень загрози?	так ні	119-59,5% 81-40,5%	124-62% 76-38%	136-68% 64-32%	122-61% 78-39%	135-67,5% 65-32,5%	148-74% 52-26%	784-65,3% 416-34,7%
									1200-100%
75	Чи погоджуєтесь Ви, що насильство проти особи як визначне явище в нашому суспільстві відчутно проявилось в останні роки в умовах поширення сімейного неблагополуччя, зниження рівня життя?	так ні	131-65,5% 69-34,5%	134-67% 66-33%	127-63,5% 73-36,5%	149-74,5% 51-25,5%	138-69% 62-31%	161-80,5% 39-19,5%	840-70% 360-30%
									1200-100%
76	Чи згодні Ви з думкою, що існує тісний взаємозв'язок між погіршенням економічної ситуації в Україні та недостатнім рівнем реагування співробітників міліції на факти побутового насильства, тобто: 1) за браком фінансування підрозділи міліції послаблюють оперативну роботу, рівень реагування на факти насильства спадає, оскільки це не є для них пріоритетним напрямом;	так ні	174-87% 26-13%	161-80,5% 39-19,5%	168-84% 32-16%	169-84,5% 31-15,5%	180-90% 20-10%	165-82,5% 35-17,5%	1017-84,7% 183-15,3%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	1) суспільство вважає насильство справою приватного характеру, яке не сприймається як злочин;	так ні	154-77% 46-23%	149-74,5% 51-25,5%	137-68,5% 63-31,5%	159-79,5% 41-20,5%	162-81% 38-19%	170-85% 30-15%	931-77,6% 269-22,4%
	2) правоохоронні органи у більшості випадків не ставляться серйозно до повідомлень про випадки насильства, особливо якщо воно не спричинило серйозних пошкоджень;	так ні	92-46% 108-54%	81-40,5% 119-59,5%	85-42,5% 115-57,5%	79-39,5% 121-60,5%	88-44% 112-56%	99-49,5% 101-50,5%	524-43,6% 676-56,4%
	3) особи, які постраждали від насильства, не отримують належної медичної допомоги;	так ні	118-59% 82-41%	122-61% 78-39%	107-53,5% 93-46,5%	124-62% 76-38%	109- 54,5% 91-45,5%	104-52% 96-48%	684-57% 516-43%
	4) особи, які постраждали від насильства, не отримують належної підтримки з боку органів прокуратури;	так ні	154-77% 46-23%	140-70% 60-30%	139-69,5% 61-30,5%	156-78% 44-22%	141- 70,5% 59-29,5%	130-65% 70-35%	860-71,6% 340-28,4%
	5) особи, які постраждали від насильства, не отримують належної підтримки з боку судових органів;	так ні	139-69,5% 61-30,5%	146-73% 54-27%	141-70,5% 59-29,5%	135-67,5% 65-32,5%	149- 74,5% 51-25,5%	132-66% 68-34%	842-70,2% 358-29,8%
	6) особи, які постраждали від насильства, не отримують належної підтримки з боку соціальних працівників;	так ні	164-82% 56-18%	160-80% 40-20%	169-84,5% 31-15,5%	178-89% 22-11%	170-85% 30-15%	181-90,5% 19-9,5%	1022-85,2% 178-14,8%

	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	7) особи, які постраждали від насильства, не отримують належної підтримки з боку недержавних громадських організацій.	так ні	169-84,5% 31-15,5%	176-88% 24-12%	178-89% 22-11%	178-89% 22-11%	185-92,5% 15-7,5%	180-90% 20-10%	1066-88,8% 134-11,2%
									1200-100%
79	Чи вважаєте Ви, що у випадку виїзду на місце події, пов'язаної із насильством в сім'ї, зможете реально захистити постраждалих від насильства осіб?	так ні	76-38% 124-62%	81-40,5% 119-59,5%	69-34,5% 131-65,5%	62-31% 138-69%	70-35% 130-65%	66-33% 134-67%	424-35,3% 776-64,7%
									1200-100%
80	Чи згодні Ви з тезою, що систематичну нездатність держави захистити своїх громадян від насильства загалом (у сім'ї, на роботі, на вулиці) необхідно розглядати як рівнозначну підтримці насильства?	так ні	160-80% 40-20%	174-87% 26-13%	159-79,5% 41-20,5%	181-90,5% 19-9,5%	177-88,5% 29-19,5%	182-91% 18-19%	1033-86,1% 167-13,9%
									1200-100%
81	Чи погоджуєтесь Ви з думкою, що в органах внутрішніх справ на місцях відсутня правова	так ні	127-63,5% 73-36,5%	119-59,5% 81-40,5%	132-66% 68-34%	129-64,5% 71-35,5%	144-72% 56-28%	150-75% 50-25%	801-66,8% 399-33,2%

	література, присвячена проблемам насильницької поведінки, і це негативно впливає як на рівень обізнаності співробітників міліції щодо цієї проблеми, так і на рівень їх професійної майстерності?									1200-100%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
82	Чи підтримуєте Ви створення у державі мережі розгалуженої системи притулків для потерпілих від насильства, які були б доступними для жертв насильства?	так ні	73-36,5% 127-63,5%	61-30,5% 139-69,5%	59-29,5% 141-70,5%	67-33,5% 133-66,5%	51-25,5% 149-74,5%	68-34% 132-66%	379-31,5% 821-68,5%	1200-100%
83	Чи згодні Ви, що найважливішим завданням співробітників ОВС, які втручаються в ситуацію, пов'язану з насильством в сім'ї, є забезпечення безпеки жертв від домашнього насильства?	так ні	122-61% 78-39%	118-59% 82-41%	131-65,5% 69-34,5%	138-69% 62-31%	127-63,5% 73-36,5%	141-70,5% 59-29,5%	777-64,7% 423-35,3%	1200-100%
84	Чи погоджуєтесь Ви з думкою, що суттєву допомогу співробітникам органів внутрішніх справ у подоланні проблем насильства можуть надати: 1) органи місцевого самоврядування;	так ні	28-14% 172-86%	21-10,5% 179-89,5%	30-15% 170-85%	38-19% 162-81%	43-21,5% 157-78,5%	32-16% 168-84%	192-16% 1008-84%	

	2) співробітники соціальних служб;	так ні	24-12% 176-88%	29-14,5% 171-85,5%	27-13,5% 173-86,5%	40-20% 160-80%	27-13,5% 173-86,5%	24-12% 176-88%	171-14,2% 1029-85,5%
	3) медики;	так ні	33-16,5% 167-83,5%	39-19,5% 161-80,5%	40-20% 160-80%	30-15% 170-85%	49-24,5% 151-75,5%	24-12% 176-88%	215-17,9% 985-82,1%
	4) педагоги;	так ні	81-40,5% 119-59,5%	72-36% 128-64%	89-44,5% 111-55,5%	79-39,5% 121-60,5%	71-35,5% 129-64,5%	89-44,5% 111-55,5%	481-40,1% 719-59,9%
	5) психологи;	так ні	77-38,5% 123-61,5%	84-42% 116-58%	91-45,5% 109-54,5%	89-44,5% 111-55,5%	87-43,5% 113-56,5%	92-46% 108-54%	520-43,3% 680-56,7%
	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	6) представники недержавних громадських організацій;	так ні	46-23% 154-77%	33-16,5% 167-83,5%	29-14,5% 171-85,5%	49-24,5% 151-75,5%	47-23,5% 153-76,5%	35-17,5% 165-82,5%	239-19,9% 961-80,1%
	7) представники різних релігійних конфесій	так ні	78-39% 122-61%	65-32,5% 135-67,5%	80-40% 120-60%	76-38% 124-22%	99-49,5% 101-50,5%	93-46,5% 107-53,5%	491-40,9% 709-59,1%
									1200-100%
85	Як ви вважаєте, які основні причини виникнення насильства серед молоді:								
	1) неправильне виховання в сім'ї	так ні	160-80% 40-20%	154-77% 46-23%	169-84,5% 31-15,5%	178-89% 22-11%	184-92% 16-8%	187-93,5% 13-6,5%	1032-86% 168-14%
	2) негативний вплив засобів масової інформації;	так ні	154-77% 46-23%	139-69,5% 61-30,5%	169-84,5% 31-15,5%	174-87% 26-13%	170-85% 30-15%	180-90% 20-10%	986-82,2% 214-17,8%
	3) вживання алкоголю;	так ні	73-36,5% 127-63,5%	81-40,5% 119-59,5%	79-39,5% 121-60,5%	88-44% 112-56%	90-45% 110-55%	86-43% 114-57%	497-41,4% 703-58,6%
	4) вживання наркотичних речовин;	так ні	62-31% 138-69%	57-28,5% 143-71,5%	49-24,5% 151-75,5%	71-35,5% 129-64,5%	68-34% 132-66%	55-27,5% 145-72,5%	362-30,2% 838-69,8%
	5) вживання токсикоманічних (одурманюючих: ацетону, фарби тощо) речовин;	так ні	30-15% 170-85%	27-13,5% 173-86,5%	40-20% 160-80%	28-14% 172-86%	19-9,5% 181-90,5%	32-16% 168-84%	176-14,6% 1024-85,4%

	6) кризові явища економіки (безробіття, низький рівень життя);	так ні	128-64% 72-36%	136-68% 64-32%	147-73,5% 53-26,5%	159-79,5% 41-20,5%	167-83,5% 33-16,5%	169-84,5% 31-15,5%	906-75,5% 294-24,5%
	7) наслідування поведінки дорослих;	так ні	122-61% 78-39%	118-59% 82-41%	112-56% 88-44%	131-65,5% 69-34,5%	138-69% 62-31%	120-60% 80-40%	741-61,8% 459-38,2%
	8) послаблення впливу релігії;	так ні	35-17,5% 165-82,5%	30-15% 170-85%	42-21% 158-79%	39-19,5% 161-80,5%	47-23,5% 153-76,5%	35-17,5% 165-82,5%	255-19% 972-81%
	9) неповага до норм моралі;	так ні	169-84,5% 31-15,5%	172-86% 28-14%	165-82,5% 35-17,5%	179-89,5% 21-10,5%	188-94% 12-6%	194-97% 6-3%	1067-88,9% 133-11,1%
	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	10) неповага до норм права;	так ні	159-79,5% 41-20,5%	178-89% 22-11%	160-80% 40-20%	157-78,5% 43-21,5%	169-84,5% 31-15,5%	168-84% 32-16%	991-82,5% 209-17,5%
	11) неефективні дії правоохоронних органів	так ні	77-38,5% 123-61,5%	69-34,5% 131-65,5%	79-39,5% 121-60,5%	72-36% 128-64%	82-41% 118-59%	94-47% 106-53%	473-39,4% 727-60,6%
	12) погані, конфліктні стосунки в сім'ї;	так ні	120-60% 80-40%	111-55,5% 89-44,5%	129-64,5% 71-35,5%	135-67,5% 65-32,5%	149-74,5% 51-25,5%	157-78,5% 43-21,5%	801-66,8% 399-33,2%
	13) впевненість у безкарності.	так ні	119-59,5% 81-40,5%	125-62,5% 75-37,5%	107-53,5% 93-46,5%	110-55% 90-45%	121-60,5% 79-39,5%	107-53,5% 93-46,5%	689-57,4% 511-42,6%
									1200-100%
86	Чи підтримуєте Ви ідею про введення у вищих навчальних закладах (юридичних, педагогічних тощо) та середніх школах (старших класах) спеціального курсу з проблем запобігання насильству?	так ні	159-79,5% 41-20,5%	144-72% 56-28%	133-66,5% 67-33,5%	149-74,5% 51-25,5%	140-70% 60-30%	143-71,5% 57-28,5%	868-72,3% 332-27,7%
									1200-100%

87	Чи підтримуєте Ви ідею про створення спеціальних груп фахівців (підрозділів) у правоохоронних органах нашої держави, що спеціалізувалися б на розкритті правопорушень (злочинів), вчинених на ґрунті насильницької поведінки?	так ні	145-72,5% 55-22,5%	140-70% 60-30%	150-75% 50-25%	124-62% 76-38%	135-67,5% 65-32,5%	148-74% 52-26%	842-70% 358-30%	1200-100%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
88	Як Ви вважаєте, чи буде позитивним явищем введення у системі службової підготовки для співробітників ОВС спеціального курсу щодо запобігання насильницькій поведінці у суспільстві?	так ні	100-50% 100-50%	122-61% 78-39%	115-57,5% 85-42,5%	111-55,5% 89-44,5%	121-60,5% 79-39,5%	107-53,5% 93-46,5%	676-56,3% 524-43,7%	1200-100%
89	Чи завжди Ви під час спілкування з людьми поводитись з ними так, як хотіли б, щоб поводитись з Вами?	так ні	83-41,5% 117-58,5%	89-44,5% 111-55,5%	95-47,5% 105-52,5%	79-39,5% 121-60,5%	81-40,5% 119-59,5%	119-59,5% 81-40,5%	546-45,5% 654-54,5%	1200-100%
90	Чи погоджуєтесь Ви з пропозицією, що з метою зниження рівня конфліктності у сім'ї, що є однією з причин насильства, у структурі ОВС доцільно ввести	так ні	80-40% 120-60%	71-35,5% 129-64,5%	64-32% 136-68%	60-30% 140-70%	61-30,5% 139-69,5%	68-34% 132-66%	404-33,7% 796-66,3%	1200-100%

	посаду психолога (консультанта) з проблем профілактики насильницької поведінки?								
91	Чи розглядаються у системі службової підготовки за місцем Вашої роботи проблеми (шляхи) подолання насильницької поведінки в суспільстві?	так ні	22-11% 178-89%	20-10% 180-90%	30-15% 170-85%	29-14,5% 171-85,5%	40-20% 160-80%	36-18% 164-82%	177-14,8% 1023-85,2%
									1200-100%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
92	Чи використовуєте Ви у процесі своєї професійної діяльності службові повноваження для встановлення надмірного контролю (влади) над іншими людьми?	так ні	24-12% 176-88%	31-15,5% 169-84,5%	28-14% 172-86%	20-10% 180-90%	39-19,5% 161-80,5%	44-22% 156-78%	186-15,5% 1014-84,5%
									1200-100%
93	Як Ви вважаєте, чи функціонує на сьогодні цілісний скоординований на державному рівні механізм запобігання (попередження) такому явищу, як насильницька поведінка проти особи?	так ні	27-13,5% 173-86,5%	19-9,5% 181-90,5%	24-12% 176-88%	21-10,5% 179-89,5%	17-8,5% 183-91,5%	24-12% 176-88%	132-11% 1068-89%
									1200-100%
94	Як Ви вважаєте, сьогодні наша держава повною мірою:								

	1) ефективно здійснює кримінальне переслідування винних у скоєнні насильницьких дій проти особи;	так ні	38-19% 162-81%	47-23,5% 153-76,5%	55-27,5% 145-72,5%	44-22% 156-78%	35-17,5% 165-82,5%	48-24% 152-76%	267-22,2% 933-77,8%
	2) забезпечує надання необхідної допомоги (психологічної, медичної, соціальної тощо) потерпілим від насильницьких дій;	так ні	29-14,5% 171-85,5%	38-19% 162-81%	54-27% 146-73%	47-23,5% 153-76,5%	30-15% 170-85%	44-22% 156-78%	242-20,1% 958-79,9% 1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	
95	Чи погоджуєтесь Ви з думкою, що в умовах поширення у нашому повсякденному житті насильницьких дій проти особи державі необхідно всіляко посилювати рівень інформування (інформованості) населення (громадськості) про негативні наслідки цього явища?	так ні	124-62% 76-38%	114-57% 86-43%	131-65,5% 69-34,5%	140-70% 60-30%	134-67% 66-33%	151-75,5% 49-24,5%	794-66,2% 406-33,8%	1200-100%
96	Чи погоджуєтесь Ви з думкою, що в умовах поширення у суспільстві різноманітних форм насильницької поведінки насамперед необхідно:									
	1) проаналізувати чинне українське законодавство (кримінальне, цивільне, сімейне, трудове, процесуальне тощо) та ефективність його застосування на сьогодні, аби визнати, чи відповідає воно цілям запобігання поширенню насильницької поведінки;	так ні	107-53,5% 93-46,5%	93-46,5% 107-53,5%	84-42% 116-58%	112-56% 88-44%	129-64,5% 71-35,5%	139-69,5% 61-30,5%	664-55,3% 536-44,7%	1200-100%

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	2) виявити (віднайти) додаткові джерела отримання оперативної інформації для посилення доказової бази у процесі розслідування протиправних дій такого роду та збільшення фінансування на правоохоронні структури.	так ні	121-60,5% 79-39,5%	135-67,5% 65-32,5%	129-64,5% 71-35,5%	141-70,5% 59-29,5%	149-74,5% 51-25,5%	157-78,5% 43-21,5%	832-69,3% 368-30,7%
									1200-100%
97	Чи погоджуєтесь Ви віднести до низки ефективних (дієвих) превентивно попереджувальних заходів щодо запобігання поширенню у суспільстві насильницької поведінки таких положень:								
	1) реальні кроки владних структур нашої держави спрямовані на підвищення економічного рівня життя своїх громадян;	так ні	144-72% 56-28%	149-74,5% 51-25,5%	153-76,5% 47-23,5%	168-84% 32-16%	174-87% 26-13%	179-89,5% 21-10,5%	967-80,6% 233-19,4%
	- Виходячи з цієї тези, чи впевнені Ви в тому, що економічний рівень життя наших громадян	так ні	50-25% 150-75%	54-27% 146-73%	42-21% 158-79%	47-23,5% 153-76,5%	56-28% 144-72%	60-30% 140-70%	309-25,7% 891-74,3%

	найближчим часом зросте?								1200-100%
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
	2) активізація пропагандистської роботи серед населення держави щодо масштабів поширення у реальному житті насильницької поведінки; - Чи вірите Ви, що якість пропагандистської роботи серед населення щодо масштабів поширення в реальному житті насильницької поведінки нашої держави найближчим часом буде значно поліпшена?	так ні	156-78% 44-22%	160-80% 40-20%	161-80,5% 39-19,5%	153-76,5% 47-23,5%	168-84% 32-16%	178-89% 22-11%	976-81,4% 224-18,6%
		так ні	31-15,5% 169-84,5%	25-12,5% 175-87,5%	28-14% 172-86%	21-10,5% 179-89,5%	23-11,5% 178-88,5%	26-13% 174-87%	154-12,8% 1046-87,2%
									1200-100%
	3) активізація збору та дослідження інформації з боку владних структур про масштаби, причини та умови, які сприяють збільшенню випадків насильницької поведінки у нашому житті; - Чи вірите Ви, що найближчим часом у державі активізується науково-дослідницька робота з вивчення причин та умов насильницької поведінки, і це сприятиме	так ні	131-65,5% 69-34,5%	126-63% 74-37%	135-67,5% 65-32,5%	129-64,5% 71-35,5%	144-72% 56-28%	139-69,5% 61-30,5%	804-67% 396-33%
		так ні	26-13% 174-87%	19-9,5% 181-90,5%	31-15,5% 169-84,5%	18-9% 182-915%	24-12% 176-88%	20-10% 180-90%	138-11,5% 1062-88,5%
									1200-100%

позитивним змінам у даному напрямі?									
-------------------------------------	--	--	--	--	--	--	--	--	--

ПРИМІТКА:

Перелік позицій, за якими проводився моніторинг досліджень:

1. Яку посаду Ви займаєте?..... с. 375
2. Стаж роботи в ОВС?..... с. 376
3. Ваш вік?..... с. 376
4. Ви одружені?..... с. 376
5. Чи маєте Ви дітей і скільки..... с. 376
6. Місце проживання?..... с. 376
7. Якщо Ви одружені, то чи маєте окреме житло (квартиру, будинок)?..... с. 376
8. Якщо Ви одружені, то чи мають Ваша дружина (чоловік) роботу, яка б забезпечувала достатній рівень життя?.... с. 377
9. Чи знаєте Ви особисто, що необхідно розуміти під терміном (змістом) «насильство»?..... с. 377
10. Чи згодні Ви з тезою, що в умовах сьогодення в Україні правовий захист людини від різних форм насильницької поведінки недостатній і терміново потребує вдосконалення?..... с. 377
11. Чи згодні Ви з тим, що високий рівень насильства загалом, негативно впливає на рівень протиправної поведінки громадян України?..... с. 378
12. Чи згодні Ви з тим, що насильство загалом негативно впливає на стан здоров'я усіх членів суспільства?..... с. 378
13. Чи відомі Вам випадки самогубства, що сталося внаслідок насильницької поведінки проти особи?..... с. 378
14. Чи застосовували у Вашій сім'ї брати чи сестри будь-який вид насильства один до одного?..... с. 378
15. Чи застосовували до Вас такий вид насильницької поведінки, як:..... с. 378
16. Коли стосовно Вас чинилося насильство, чи відчували Ви до себе співчуття з боку:..... с. 379
17. Якщо Ви зазнаєте насильства, то звернетесь по допомогу до:..... с. 379
18. При застосуванні насильства до Вас, чи приносили Ви себе таким чином у жертву заради спокійного життя близьких Вам людей, членів сім'ї?..... с. 380
19. Якщо Ви були жертвою насильницьких дій, хто був кривдником (особа, що чинила насильство)?..... с. 380
20. Чи були Ви свідками насильницьких дій, що чинились проти членів Вашої родини (близьких, рідних):..... с. 382

21. Чи погоджуєтесь Ви з тезою, що факт спостереження дитиною сцен насильства (жорстокості) у будь-якій формі в майбутньому може негативно впливати на рівень правопорушень серед підлітків?..... с. 383
22. Чи відомі Вам випадки, коли до Ваших друзів, знайомих застосовували такий вид насильницької поведінки, як:..... с. 383
23. Чи погоджуєтесь Ви із тезою, що насильство (жорстокість) – це елементарне порушення прав та свобод людини?..... с. 383
24. Чи погоджуєтесь Ви із твердженням, що випадки насильства люди намагаються приховувати?..... с. 384
25. Чи згодні Ви, що в умовах сьогодення насильство загалом (до дітей, жінок, літніх людей тощо)..... с. 384
26. Чи згодні Ви з тезою, що насильство – це злочин?..... с. 384
27. Чи вважаєте Ви застосування насильства способом вирішення проблем?..... с. 384
28. Чи достатню роль, на Вашу думку, у запобіганні насильницькій поведінці у суспільстві відіграють:..... с. 384
29. Де, на Вашу думку, сьогодні у суспільстві найчастіше трапляються випадки насильницької поведінки:..... с. 385
30. Чи застосовували Ви особисто такий вид насильницької поведінки, як:..... с. 385
31. Чи підтримуєте Ви думку, що насильство загалом є видом (формою) примусового контролю, який одна людина (кривдник) практикує щодо іншої (жертви насильства)?..... с. 386
32. Чи погоджуєтесь Ви, що застосування насильства до особи є образливою формою поведінки щодо неї?..... с. 386
33. Чи підтримуєте позицію, що у більшості випадків насильницька поведінка проти особи – це комбінація фізичної, сексуальної, емоційної та економічної образи?..... с. 386
34. Якщо Ваші близькі рідні були жертвою насильницьких дій, то хто був кривдником (особа, що чинила насильство)?..... с. 387
35. На Вашу думку, якщо у сім'ї чиниться насильство, то чи можна це вважати трагедією?..... с. 388
36. Як Ви думаєте, чи в українському суспільстві з'явилося усвідомлення неприпустимості стосунків, заснованих на насильстві та контролі?..... с. 389
37. Чи згодні Ви з тезою, що наше суспільство стоїть осторонь сімейних стосунків, навіть якщо вони і набувають трагічного спрямування?..... с. 389
38. Чи згодні Ви, що засоби масової інформації, зокрема телебачення, демонструючи сцени насильства, сприяють засвоєнню «моделей» агресивної поведінки?..... с. 389
39. Як Ви вважаєте, чи є предметом постійної уваги владних державних структур:..... с. 389
40. Чи згодні Ви, що насильство – це складне соціальне явище, запобігання якому потребує з боку держави комплексних заходів виховного, соціально-економічного, медичного, організаційного і правового характеру?..... с. 390

41. Чи погоджуєтесь Ви з думкою, що через низький рівень соціального захисту громадян, реальну можливість втратити роботу, відсутність перспектив у завтрашньому дні у трудових колективах та сім'ях відбувається поступове погіршення морально-психологічного клімату, з'являється підвищена напруженість, виникають прояви агресивності?..... с. 390
42. Як Ви вважаєте, чи готове наше суспільство сьогодні сприймати насильство в сім'ї не як «сімейну справу», а як будь-який інший злочин, скоєний у суспільстві?..... с. 391
43. Чи знизився, на Вашу думку, за останні 3–5 років у нашому суспільстві рівень конфліктності?..... с. 391
44. Як Ви думаєте, для зниження рівня насильства у суспільстві (сім'ї) потрібно більше спиратись на:..... с. 391
45. Чи згодні Ви з тезою, що: а) влада лише тоді може бути демократичною, якщо вона реально забезпечує права і свободи людини; б) у більшості громадяни нашої держави реально забезпечені права і свободи людини?..... с. 391
46. Чи підтримуєте Ви думку про те, що в умовах сьогодення, на жаль, у нашому суспільстві ще реально існує нерівність між жінкою і чоловіком?..... с. 392
47. Чи позитивно Ви ставитесь до створення у різних регіонах країни (області, району, міста) мережі притулків для осіб, що постраждали від насильства (жінок, чоловіків, дітей, літніх людей)?..... с. 392
48. Як Ви думаєте, чи є необхідність у створенні у населених пунктах «гарячих ліній», що дасть змогу звернутись по термінову допомогу скривдженим?..... с. 392
49. Чи підтримуєте Ви пропозицію, щоб співробітники міліції мали при собі для розповсюдження тексти, пам'ятки з рекомендаціями, як поводитись, коли стосовно особи буде чинитись насильство?..... с. 393
50. Якщо до Вас надійде повідомлення, що вдома (у сім'ї) проти жінки, чоловіка, дітей, літніх людей чиниться реальне насильство (фізичне, психічне, економічне, сексуальне) і вони просять про негайну допомогу, як Ви будете діяти..... с. 393
51. Чи вважаєте Ви насильство одним із різновидів гріха?..... с. 395
52. Чи були випадки, коли Ви особисто жорстоко ставились до:..... с. 395
53. Чи згодні Ви з тезою, що справи про звернення до міліції, пов'язані з насильством проти особи, належать до найбільш складних та потребують особливої уваги?..... с. 396
54. Чи підтримуєте Ви пропозицію про те, що в державі (зокрема в ОВС) необхідно ввести більш досконалу статистичну систему звітності, яка б відображала стан поширення насильства у суспільстві загалом?..... с. 396
55. Чи підтримуєте Ви думку про те, що до основних напрямів подолання проблем насильства у суспільстві доцільно віднести:..... с. 397

56. Чи підтримуєте Ви думку, що проблема значного поширення насильницької поведінки у суспільстві в умовах сьогодення стала усвідомлюватися співробітниками ОВС як досить небезпечна?..... с. 398
57. Чи вважаєте Ви насильство таким явищем, в яке не варто втручатися?..... с. 398
58. Чи підтримуєте Ви пропозицію, щоб в Україні у встановленому законом порядку передбачити запровадження спеціальних примусових програм для лікування осіб, схильних до вчинення насильства (кривдників)?..... с. 398
59. Чи згодні Ви з тезою, що ефективна допомога з боку співробітників ОВС у подоланні проблем насильства має передбачати обов'язкову наявність у них глибоких знань та відповідних навичок у цій галузі?..... с. 398
60. Як Ви вважаєте, чи достатньо професійно у навчальних закладах МВС України готують співробітників міліції для вирішення проблем насильства у суспільстві (сім'ї)?..... с. 399
61. Чи підтримуєте Ви пропозицію, щоб у навчальних закладах МВС України було передбачено введення спеціального курсу, присвяченого вивченню шляхів подолання проблем насильства та боротьбі з насильницькою злочинністю?..... с. 399
62. Чи достатньо, на Вашу думку, у навчальних закладах системи МВС України навчального часу виділяється на вивчення проблеми насильницької поведінки та шляхів її подолання?..... с. 399
63. Чи згодні Ви співпрацювати з громадськими (недержавними) організаціями, які погодяться брати участь у наданні допомоги особам, які зазнали різних проявів насильницької поведінки?..... с. 400
64. Чи відомі Вам випадки ефективної співпраці співробітників ОВС з представниками громадських (недержавних) організацій у подоланні проблем насильницької поведінки?..... с. 400
65. Чи відомі Вам адреси громадських (недержавних) організацій у Вашому регіоні, які надають допомогу постраждалим від насильства?..... с. 400
66. Чи вірите Ви особисто, що представники недержавних громадських організацій – це Ваші партнери у подоланні проблем насильства в сім'ї?..... с. 400
67. Чи згодні Ви з думкою, що на сьогодні відсутній реальний механізм втручання співробітників міліції на початковій стадії розвитку побутового конфлікту для надання допомоги постраждалим від насильства на законних підставах?..... с. 401
68. Чи відомий Вам закордонний досвід співпраці правоохоронних органів (міліції, поліції) з недержавними громадськими організаціями щодо подолання проблем насильницької поведінки та шляхів її попередження?..... с. 401
69. Чи погоджуєтесь Ви, що абсолютна більшість тяжких злочинів проти особи скоюється у сфері сімейно-побутових стосунків?..... с. 401

70. Чи згодні Ви з позицією, що з'ясування реальних причин та умов проявів насильства зможе значно підвищити ефективність діяльності співробітників міліції щодо профілактики правопорушень?..... с. 401
71. Чи погоджуєтесь Ви з думкою, що без сімейного благополуччя та злагоди, без належних умов для виховання підростаючого покоління українське суспільство не має майбутнього?..... с. 402
72. Чи погоджуєтесь Ви з тезою, що в умовах сьогодення насильство в будь-якому виді та формі (яке існує в основному в латентній формі) негативно позначається на житті тисяч жінок, чоловіків, дітей, літніх людей в Україні?..... с. 402
73. Чи погоджуєтесь Ви, що для ефективного вирішення питання з подолання проблем насильства в суспільстві (сім'ї) співробітникам ОВС доцільно досконало знати основоположні міжнародні нормативно-правові акти, які регулюють проблеми, пов'язані з насильством щодо жінок, чоловіків, дітей та літніх людей?..... с. 402
74. Чи погоджуєтесь Ви з думкою, що відсутність в Україні реальної статистики щодо насильницької поведінки проти особи не дає можливості об'єктивно оцінити розмах такого явища та рівень загрози?..... с. 403
75. Чи погоджуєтесь Ви, що насильство проти особи як визначне явище в нашому суспільстві відчутно проявилось в останні роки в умовах поширення сімейного неблагополуччя, зниження рівня життя?.....с. 403
76. Чи згодні Ви з думкою, що існує тісний взаємозв'язок між погіршенням економічної ситуації в Україні та недостатнім рівнем реагування співробітників міліції на факти побутового насильства, тобто:..... с. 403
77. Чи погоджуєтесь Ви з тезою: якщо Україна хоче стати цивілізованою, то повинні існувати детальні спеціальні процедури для розслідування дій, пов'язаних із насильством, як в органах внутрішніх справ, так і в системі правосуддя, яка на сьогодні, на жаль, недосконала і майже недієва?..... с. 404
78. Чи підтримуєте Ви думку, що сьогодні особи, які постраждали від насильства в сім'ї, стикаються з такими проблемами:..... с. 404
79. Чи вважаєте Ви, що у випадку виїзду на місце події, пов'язаної із насильством в сім'ї, зможете реально захистити постраждалих від насильства осіб?..... с. 406
80. Чи згодні Ви з тезою, що систематичну нездатність держави захистити своїх громадян від насильства загалом (у сім'ї, на роботі, на вулиці) необхідно розглядати як рівнозначну підтримці насильства?..... с. 406
81. Чи погоджуєтесь Ви з думкою, що в органах внутрішніх справ на місцях відсутня правова література, присвячена проблемам насильницької поведінки, і це негативно впливає як на рівень обізнаності співробітників міліції щодо цієї проблеми, так і на рівень їх професійної майстерності?..... с. 406
82. Чи підтримуєте Ви створення у державі мережі розгалуженої системи притулків для потерпілих від

- насильства, які були б доступними для жертв насильства?..... с. 407
83. Чи згодні Ви, що найважливішим завданням співробітників ОВС, які втручаються в ситуацію, пов'язану з насильством в сім'ї, є забезпечення безпеки жертв від домашнього насильства?..... с. 407
84. Чи погоджуєтесь Ви з думкою, що суттєву допомогу співробітникам органів внутрішніх справ у подоланні проблем насильства можуть надати?..... с. 407
85. Як ви вважаєте, які основні причини виникнення насильства серед молоді?..... с. 408
86. Чи підтримуєте Ви ідею про введення у вищих навчальних закладах (юридичних, педагогічних тощо) та середніх школах (старших класах) спеціального курсу з проблем запобігання насильству?..... с. 409
87. Чи підтримуєте Ви ідею про створення спеціальних груп фахівців (підрозділів) у правоохоронних органах нашої держави, що спеціалізувалися б на розкритті правопорушень (злочинів), вчинених на ґрунті насильницької поведінки?..... с. 409
88. Як Ви вважаєте, чи буде позитивним явищем введення у системі службової підготовки для співробітників ОВС спеціального курсу щодо запобігання насильницькій поведінці у суспільстві?..... с. 410
89. Чи завжди Ви під час спілкування з людьми поводитись з ними так, як хотіли б, щоб поводитись з Вами?..... с. 410
90. Чи погоджуєтесь Ви з пропозицією, що з метою зниження рівня конфліктності у сім'ї, що є однією з причин насильства, у структурі ОВС доцільно ввести посаду психолога (консультанта) з проблем профілактики насильницької поведінки?..... с. 410
91. Чи розглядаються у системі службової підготовки за місцем Вашої роботи проблеми (шляхи) подолання насильницької поведінки в суспільстві?..... с. 410
92. Чи використовуєте Ви у процесі своєї професійної діяльності службові повноваження для встановлення надмірного контролю (влади) над іншими людьми?..... с. 411
93. Як Ви вважаєте, чи функціонує на сьогодні цілісний скоординований на державному рівні механізм запобігання (попередження) такому явищу, як насильницька поведінка проти особи?..... с. 411
94. Як Ви вважаєте, сьогодні наша держава повною мірою: 1) ефективно здійснює кримінальне переслідування винних у скоєнні насильницьких дій проти особи; 2) забезпечує надання необхідної допомоги (психологічної, медичної, соціальної тощо) потерпілим від насильницьких дій;..... с. 411
95. Чи погоджуєтесь Ви з думкою, що в умовах поширення у нашому повсякденному житті насильницьких дій проти особи державі необхідно всіляко посилювати рівень інформування (інформованості) населення (громадськості) про негативні наслідки цього явища?..... с. 412

96. Чи погоджуєтесь Ви з думкою, що в умовах поширення у суспільстві різноманітних форм насильницької поведінки насамперед необхідно: с. 412
97. Чи погоджуєтесь Ви віднести до низки ефективних (дієвих) превентивно попереджувальних заходів щодо запобігання поширенню у суспільстві насильницької поведінки таких положень: 1) реальні кроки владних структур нашої держави спрямовані на підвищення економічного рівня життя своїх громадян; - Виходячи з цієї тези, чи впевнені Ви в тому, що економічний рівень життя наших громадян найближчим часом зросте?; 2) активізація пропагандистської роботи серед населення держави щодо масштабів поширення у реальному житті насильницької поведінки - Чи вірите Ви, що якість пропагандистської роботи серед населення щодо масштабів поширення в реальному житті насильницької поведінки нашої держави найближчим часом буде значно поліпшена?; 3) активізація збору та дослідження інформації з боку владних структур про масштаби, причини та умови, які сприяють збільшенню випадків насильницької поведінки у нашому житті; - Чи вірите Ви, що найближчим часом у державі активізується науково-дослідницька робота з вивчення причин та умов насильницької поведінки, і це сприятиме позитивним змінам у даному напрямі?..... с. 413

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ
друкованих засобів масової інформації на предмет висвітлення випадків поширення насильницької поведінки
в українському суспільстві. Дослідження проводилося з 2001 по 2008 рік включно (8 років).
Всього було проаналізовано 10000 публікацій

№ з/п	Критерії моніторингу	Підсумки моніторингу (кількісні показники та у відсотках від досліджених матеріалів)	Всього досліджено публікацій та у відсотках від загальної кількості
1.	Вид видання (назва газети)	Зразок розрахунків: 169000/10000	
1	«Експрес»	1690- 16,8%	
2	«Факти»	2296- 23%	
3	«Високий замок»	830- 8,3%	
4	«Комсомольська правда»	1138- 11,4%	
5	«Московський комсомолец»	854- 8,5%	
6	«Сегодня»	1087- 10,9%	
7	«Интересная газета»	176- 1,8%	
8	«Іменем закону»	359- 3,6%	
9	«Киевские ведомости»	288- 2,9%	
10	«Мир увлечений»	127- 1,3%	
11	«Львівська газета»	124- 1,2%	
12	«Аргументи і факти»	184- 1,8%	
13	«Тиждень»	18- 0,2%	
14	«Заграница»	15- 0,2%	
15	«Суботня пошта»	102- 1%	
16	«Сільські вісті»	12- 0,1%	

17	«Комуніст»	14-	0,1%							10000-100%
18	«День»	37-	0,4%							
19	«Моменти»	21-	0,2%							
20	«Кримінальна хроніка»	187-	1,9%							
21	«Голос України»	20-	0,2%							
22	«Аргумент»	21-	0,2%							
23	«Моя сім'я»	77-	0,8%							
24	«Міліцейський кур'єр»	307-	3%							
25	«Еміграція»	16-	0,2%							
2.	Період (рік), кількість та вид насильства, яке в багатьох випадках переплітається і скоюється як комбінація протиправних дій щодо постраждалих (скривджених)*								7327- 39,2%	
	Вид, період (рік) публікації	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007		2008
	Зразок розрахунків	74800/ 1173	87600/ 1428	90100/ 1838	97100/ 2374	76400/ 2404	87700/ 2769	99200/ 2922		119800/ 3749
	1. Фізичне насильство	748- 63,8%	876- 61,3%	901- 49%	971- 40,9%	764- 31,8%	877- 31,7%	992- 33,9%		1198- 31,9%
	2. Психологічне (вербальне) насильство	275- 23,4%	322- 22,6%	598- 32,5%	771- 32,5%	892- 37,1%	849- 30,7%	901- 30,9%		1206- 32,2%
	3. Сексуальне насильство	81- 6,9%	102- 7,1%	129- 7,1%	331- 13,9%	229- 9,5%	394- 14,2%	319- 10,9%		514- 13,7%
	4. Економічне насильство	69- 5,9%	128- 9%	210- 11,4%	301- 12,7%	519- 21,6%	649- 23,4%	710- 24,1%		831- 22,2%
		1173	1428	1838	2374	2404	2769	2922		3749
									Всього 18657	
3.	Різновид (форма) фізичного насильства (досліджено 7327 випадків)									

* Тут і надалі розуміються види насильства, які у багатьох випадках переплітаються і скоюються як комбінація протиправних дій щодо постраждалих (скривджених).

	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	748	876	901	971	764	877	992	1198	7327
Зразок розрахунків	6400/ 748	7400/ 876	8100/ 901	7600/ 971	7400/ 764	6100/ 877	5400/ 992	8800/ 1198	57200/ 7327
1. Убивство	64- 8,6%	74- 8,4%	81- 9%	76- 7,8%	74- 9,7%	61- 6,9%	54- 5,4%	88- 7,3%	572- 7,8%
2. Синці та рубці на обличчі	85- 11,4%	124- 14,1%	118- 13,1%	134- 13,8%	118- 15,4%	107- 12,2%	138- 13,9%	181- 15,1%	1005- 13,7%
3. Синці та рубці на сідницях	99- 13,2%	159- 18,1%	186- 20,6%	179- 18,4%	160- 20,9%	168- 19,2%	151- 15,2%	170- 14,2%	1272- 17,4%
4. Синці та рубці на спині	104- 13,9%	184- 21%	191- 21,2%	164- 16,9%	129- 16,9%	161- 18,4%	189- 19,1%	214- 17,9%	1336- 18,2%
5. Синці та рубці на руках	69- 9,2%	118- 13,5%	149- 16,5%	176- 18,1%	184- 24,1%	170- 19,4%	140- 14,1%	181- 15,1%	1187- 16,2%;
6. Синці та рубці на ногах	44- 5,9%	96- 10,9%	126- 14%	119- 12,3%	108- 14,1%	131- 14,9%	91- 9,2%	148- 12,3%	868- 11,8%
7. Синці та рубці на голові	56- 7,5%	82- 9,4%	117- 13%	181- 18,6%	146- 19,1%	121- 13,8%	99- 10%	166- 13,8%	968- 13,2%
8. Мордування (знуцання)	33- 4,4%	68- 7,8%	70- 7,8%	68- 7%	51- 6,7%	46- 5,2%	27- 2,7%	69- 5,7%	432- 5,9%
9. Жбурляння (кидання) предметів	68- 9,1%	204- 23,3%	246- 27,3%	238- 24,5%	246- 32,2%	228- 26%	261- 26,3%	237- 19,8%	1728- 23,6%
10. Завдання опіків окропом	- 100%	27- 3,1%	41- 4,5%	27- 2,8%	31- 4,1%	18- 2,1%	- 100%	46- 3,8%	190- 2,6%
11. Завдання опіків праскою	- 100%	31- 3,5%	46- 5,1%	38- 3,9%	21- 2,7%	29- 3,3%	11- 1,1%	64- 5,3%	240- 3,3%
12. Завдання опіків паяльником	27- 3,6%	28- 3,2%	40- 4,4%	34- 3,5%	- 100%	16- 1,8%	41- 4,1%	- 100%	186- 2,5%
13. Завдання опіків хімічними речовинами (кислотою)	28- 3,7%	46- 5,3%	34- 3,8%	31- 3,2%	- 100%	8- 0,9%	- 100%	29- 2,4%	176- 2,4%
14. Завдання опіків цигаркою	39- 5,2%	94- 10,7%	88- 9,8%	97- 9,9%	83- 10,9%	61- 6,9%	31- 3,1%	104- 8,7%	597- 8,1%

15. Завдання опіків сірниками	38- 5,1%	47- 5,4%	81- 9%	74- 7,6%	68- 8,9%	37- 4,2%	28- 2,8%	63- 5,2%	436- 5,9%
16. Удушення	59- 7,9%	94- 10,7%	82- 9,1%	73- 7,5%	54- 7,1%	34- 3,9%	61- 6,1%	99- 8,3%	556- 7,6%
17. Викручування рук	104- 13,9%	196- 22,4%	232- 25,7%	281- 28,9%	246- 32,2%	251- 28,6%	233- 23,5%	229- 19,1%	1772- 24,2%
18. Штовхання	81- 10,8%	175- 20%	198- 22%	174- 17,9%	157- 20,5%	203- 23,1%	176- 17,7%	184- 15,4%	1348- 18,4%
19. Кусання	34- 4,5%	85- 9,7%	64- 7,1%	52- 5,4%	77- 10,1%	43- 4,9%	61- 6,9%	76- 6,3%	492- 6,7%
20. Спроба удушення	77- 10,3%	64- 7,3%	81- 9%	59- 6,1%	70- 9,2%	91- 10,4%	76- 7,6%	82- 6,8%	600- 8,2%
21. Викрадення людини	17- 2,3%	28- 3,2%	31- 3,4%	- 100%	- 100%	24- 2,7%	38- 3,8%	45- 3,7%	183- 2,5%
22. Замах на вбивство	59- 7,9%	104- 11,9%	97- 10,8%	68- 7%	72- 9,4%	92- 10,5%	69- 6,9%	84- 7%	645- 8,8%
23. Примусова торгівля людськими органами	- 100%	19- 2,2%	26- 2,9%	19- 1,9%	- 100%	17- 1,9%	34- 3,4%	29- 2,4%	144- 1,9%
24. Інсценування ДТП	7- 0,9%	- 100%	16- 1,8%	- 100%	34- 4,5%	28- 3,2%	56- 5,6%	65- 5,4%	206- 2,8%
25. Завдання опіків газом	19- 2,5%	- 100%	10- 1,1%	- 100%	8- 1%	18- 2%	27- 2,7%	34- 2,8%	116- 1,6%
26. Завдання інших видів опіків	59- 7,9%	48- 5,5%	61- 6,8%	58- 6%	47- 6,2%	73- 8,3%	69- 6,9%	94- 7,8%	509- 6,9%
27. Закопування живцем у землю	- 100%	- 100%	5- 0,5%	- 100%	11- 1,4%	- 100%	9- 0,9%	12- 1%	32- 0,4%
28. Примусове занурення у воду	64- 7,2%	50- 5,7%	42- 4,7%	34- 3,5%	26- 3,4%	- 100%	20- 2%	39- 3,2%	275- 3,7%
29. Утоплення	74- 9,9%	66- 7,5%	54- 6%	27- 2,8%	19- 2,5%	9- 1%	27- 2,7%	57- 4,7%	333- 4,5%
30. Залишення у небезпеці дорослої людини	89- 11,9%	128- 14,6%	116- 12,9%	87- 9%	63- 8,2%	34- 3,9%	99- 10%	134- 11,2%	750- 10,2%

31. Залишення у небезпеці неповнолітнього	124- 16,6%	199- 22,7%	229- 25,4%	174- 17,9%	148- 19,4%	120- 13,7%	111- 11,2%	188- 15,7%	1293- 17,6%
32. Експлуатація праці	- 100%	8- 0,9%	17- 1,9%	- 100%	29- 3,8%	20- 2,3%	39- 3,9%	69- 5,7%	182- 2,5%
33. Захоплення заручників	29- 3,9%	37- 4,2%	30- 3,3%	41- 4,2%	38- 5%	54- 6,1%	36- 3,6%	61- 5,1%	326- 4,4%
34. Убивство із застосуванням вибухових пристроїв	41- 5,5%	87- 9,9%	54- 6%	89- 9,2%	117- 15,3%	126- 14,5%	94- 9,5%	132- 11%	741- 10,1%
35. Убивство із застосуванням вогнепальної зброї	120- 16%	191- 21,8%	128- 14,2%	156- 16,1%	174- 22,8%	149- 17%	219- 22,1%	200- 16,7%	1337- 18,2%
36. Позбавлення їжі	146- 19,5%	80- 9,1%	64- 7,1%	98- 10,1%	133- 17,4%	77- 8,8%	128- 12,9%	144- 12%	870- 11,9%
37. Обмеження їжі	128- 17,1%	166- 18,9%	57- 6,3%	181- 12,5%	207- 27,1%	198- 22,6%	188- 18,9%	179- 14,9%	1244- 17%
38. Смикання за волосся	266- 35,6%	281- 32,1%	261- 29%	344- 35,4%	307- 40,2%	295- 33,6%	354- 35,7%	309- 25,8%	2417- 33%
39. Фізична перешкода (ізолювання) спробі вийти з приміщення (помешкання)	97- 13%	127- 14,5%	97- 10,8%	- 100%	47- 6,1%	28- 3,2%	56- 5,6%	94- 7,8%	546- 7,4%
40. Завдання ляпасів	166- 22%	241- 27,5%	309- 34,3%	281- 28,9%	334- 43,7%	277- 31,6%	358- 36,1%	346- 28,9%	2312- 31,6%
41. Безпідставне покарання	181- 24,2%	164- 18,7%	122- 13,5%	91- 9,4%	117- 15,3%	137- 15,5%	128- 12,9%	181- 15,1%	1121- 15,3%
42. Побиття	94- 12,8%	144- 16,4%	131- 14,5%	156- 16,1%	134- 17,5%	118- 13,4%	134- 13,5%	166- 13,8%	1079- 14,7%
43. Заподіяння шкоди, ударів гострими предметами	64- 8,6%	86- 9,8%	118- 13,1%	88- 9,1%	61- 8%	44- 5%	28- 2,8%	87- 7,3%	576- 7,9%
44. Відмова допомогти хворій людині	18- 2,4%	27- 3,1%	46- 5,1%	66- 6,8%	31- 4%	29- 3,3%	18- 1,8%	39- 3,2%	274- 3,7%
45. Утримання в умовах, подібних до рабства	- 100%	8- 0,9%	27- 2,9%	- 100%	20- 2,6%	19- 2,2%	38- 3,8%	59- 4,9%	171- 2,3%

46. Примусова праця	33- 4,4%	51- 5,8%	66- 7,3%	54- 5,6%	36- 4,7%	69- 7,9%	97- 9,7%	121- 10,1%	527- 7,2%
47. Прив'язування, приковування з метою обмеження пересування	83- 11,1%	43- 4,9%	56- 6,2%	34- 3,5%	28- 3,7%	44- 5%	21- 2,1%	68- 5,7%	377- 5,1%
48. Доведення до самогубства	44- 5,9%	34- 3,9%	49- 5,4%	36- 3,7%	29- 3,8%	51- 5,8%	41- 4,1%	80- 6,7%	364- 5%
49. Цькування собакою	4- 0,5%	- 100%	29- 3,2%	47- 4,8%	34- 4,4%	21- 2,4%	36- 3,6%	56- 4,7%	227- 3,1%
50. Розбійний напад	74- 9,9%	128- 14,6%	117- 12,9%	102- 10,5%	91- 11,9%	111- 12,6%	81- 8,1%	107- 8,9%	811- 11,1%
51. Пограбування	189- 25,3%	164- 18,7%	149- 16,5%	119- 12,3%	138- 18,1%	91- 10,4%	64- 6,4%	87- 7,3%	1001- 13,7%
52. Невідомо (не вказано)	89- 11,9%	117- 13,4%	80- 8,9%	74- 7,4%	144- 14,9%	123- 14%	134- 13,5%	89- 7,4;%	820- 11,2%
Всього	3489/ 748=	4822/ 876=	4965/ 901=	4739/ 971=	4670/ 764=	4481/ 877=	4719/ 992=	5885/ 1198=	37770/ 7327=
Коефіцієнт	4,66	5,5	5,51	4,88	6,11	5,1	4,75	4,91	5,15
Приклади із публікацій, що відображають різновиди фізичного насильства:									
1. «Високий Замок»	02.08.2008 р.	Убив сина кухонною дощечкою							
2. «Комсомольська правда»	07.08.2008 р.	Бабушка убила девятилетнего внука, чтобы отправить его в рай							
3. «Комсомольская правда»	06.08.2008 р.	Школьник, напавший на педагога с ножом, получит условный срок?							
4. «Комсомольская правда»	12.08.2008 р.	Парень задушил знакомую девушку и бросился с крыши							
5. «Експрес»	12-13.08.2008 р.	Немовля на сміттєзвалищі							
6. «Іменем закону»	23-29.05.2008 р.	Немовля... у целофановому пакеті							
7. «Експрес»	14-21.08.2008 р.	Через вікно – до помешкання							
8. «Факты»	16.08.2008 р.	Карманников в столичном метро «крышуют» милиционеры и берегут народные депутаты?							
9. «Високий Замок»	18.08.2008 р.	Після дискотеки, розважаючись, вбили жінку...							
10. «Експрес»	19-20.08.2008 р.	Залікував до смерті							

4.	Різновид (форма) вербального психологічного насильства (досліджено 5814 випадків)									
	Різновид (форма) вербального психологічного насильства	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
		275	322	598	771	892	849	901	1206	5814
	Зразок розрахунків	200/ 275	1400/ 322	1200/ 598	3300/ 771	5100/ 892	7000/ 849	5700/ 901	9600/ 1206	
	1. Незаконне затримання	2- 0,7%	14- 4,3%	12- 2%	33- 4,3%	51- 5,7%	70- 8,2%	57- 6,3%	96- 8%	335- 5,8%
	2. Примус до вживання алкоголю	38- 13,8%	30- 9,3%	52- 8,7%	104- 13,5%	141- 15,8%	199- 23,4%	247- 27,4%	251- 20,8%	1062- 18,3%
	3. Примус до вживання наркотиків	27- 9,8%	21- 6,5%	44- 7,3%	31- 4%	24- 2,7%	37- 4,3%	24- 2,6%	41- 3,4%	249- 4,2%
	4. Примус до вживання токсикоманічних речовин	- 100%	8- 2,5%	- 100%	- 100%	11- 1,2%	8- 0,9%	- 100%	14- 1,2%	40- 0,6%
	5. Залякування	26- 9,4%	46- 14,3%	64- 10,7%	99- 12,8%	128- 14,3%	187- 22%	229- 25,4%	266- 22%	1045- 18%
	6. Погроза на адресу жертви	42- 15,3%	59- 18,3%	78- 13%	101- 13,1%	144- 16,1%	217- 25,5%	257- 28,5%	312- 25,9%	1210- 20,8%
	7. Погроза на адресу близьких рідних	28- 10,1%	61- 18,9%	94- 15,7%	121- 15,7%	104- 11,6%	196- 23%	177- 19,6%	244- 20,2%	1025- 17,6%
	8. Погроза на адресу друзів	12- 4,4%	- 100%	11- 1,8%	- 100%	47- 5,3%	104- 12,2%	89- 9,9%	144- 11,9%	407- 7%
	9. Погроза на адресу рідних	19- 6,9%	8- 2,5%	36- 6%	28- 3,6%	87- 9,7%	149- 17,5%	137- 15,2%	191- 15,8%	655- 11,3%
	10. Образи на адресу жертви	51- 18,5%	77- 23,9%	114- 19%	158- 20,5%	199- 22,3%	257- 30,3%	318- 35,3%	364- 30,2%	1538- 26,5%
	11. Образи на адресу близьких рідних	29- 10,5%	45- 14%	87- 14,5%	117- 15,2%	144- 16,1%	218- 25,7%	279- 31%	317- 26,3%	1236- 21,3%

12. Образи на адресу рідних	19- 6,9%	44- 13,7%	74- 12,4%	91- 11,8%	79- 8,8%	66- 7,7%	131- 14,5%	194- 16,1%	698- 12%
13. Образи на адресу друзів	10- 3,6%	51- 15,8%	34- 5,7%	58- 7,5%	47- 5,3%	31- 3,6%	34- 3,8%	87- 7,2%	352- 6%
14. Заборона (обмеження) відвідувати навчання у школі та іншому навчальному закладі	- 100%	7- 2,2%	19- 3,2%	1- 2%	10- 1,1%	27- 3,2%	31- 3,4%	61- 5%	171- 2,9%
15. Доведення (спонукання) до самогубства	- 100%	12- 3,7%	27- 4,5%	31- 4%	- 100%	56- 6,6%	47- 5,2%	58- 4,8%	231- 3,9%
16. Заборона (обмеження) спілкуватись із близькими рідними	- 100%	27- 8,4%	49- 8,2%	71- 9,2%	126- 14,1%	201- 23,7%	241- 26,7%	218- 18%	933- 16%
17. Заборона (обмеження) спілкуватись із рідними	18- 6,5%	8- 2,5%	33- 5,5%	20- 2,6%	74- 8,2%	194- 22,8%	161- 17,8%	205- 17%	713- 12,3%
18. Заборона (обмеження) спілкуватись із друзями	15- 5,5%	34- 10,6%	51- 8,5%	38- 4,9%	88- 9,7%	177- 20,8%	150- 16,6%	191- 15,8%	744- 12,8%
19. Заборона (обмеження) спілкуватись із колегами по роботі	- 100%	5- 1,5%	24- 4%	50- 6,4%	31- 3,4%	18- 2,1%	- 100%	68- 5,6%	196- 3,4%
20. Заборона (обмеження) спілкуватись із знайомими	38- 13,8%	27- 8,4%	18- 3%	41- 5,3%	66- 7,4%	14- 12,2%	99- 11%	168- 13,9%	561- 9,6%
21. Погроза залишити (покинути) сім'ю	34- 12,3%	46- 14,3%	66- 11%	109- 14,1%	148- 16,6%	229- 27%	207- 23%	261- 21,6%	1100- 18,9%
22. Формування відчуття вини	40- 14,5%	19- 5,9%	41- 6,8%	80- 10,4%	63- 7%	174- 20,5%	97- 10,8%	199- 16,5%	713- 12,5%
23. Обзивання нецензурними словами	47- 17,1%	66- 20,5%	124- 20,7%	176- 22,8%	233- 26,1%	376- 44,3%	366- 40%	454- 37,6%	1842- 31,7%
24. Обмеження (заборона) сну	- 100%	4- 1,2%	16- 2,7%	31- 4%	- 100%	27- 3,2%	18- 2%	49- 4%	145- 2,5%
25. Погроза відібрати дітей	24- 8,7%	30- 9,3%	58- 9,7%	90- 11,7%	121- 13,6%	201- 23,7%	166- 18,4%	281- 23,3%	971- 16,7%

26. Викрадення дітей	8- 2,9%	19- 59%	17- 2,8%	50- 6,5%	39- 4,4%	31- 3,6%	- 100%	51- 4,2%	215- 3,7%
27. Псування майна	33- 12%	18- 5,6%	42- 7%	111- 14,4%	156- 17,5%	229- 27%	261- 29%	318- 26,4%	1168- 20%
28. Демонстрація сили	17- 6,2%	12- 3,7%	39- 6,5%	77- 9,9%	54- 6%	50- 5,9%	47- 5,2%	137- 14,4%	433- 7,4%
29. Перешкода звернутись по медичну допомогу	7- 2,5%	22- 6,8%	14- 2,3%	11- 1,4%	35- 3,9%	28- 3,3%	- 100%	48- 3,9%	165- 2,8%
30. Переслідування	22- 8%	17- 5,3%	36- 6%	79- 10,2%	111- 12,4%	186- 21,9%	226- 25,1%	304- 25,4%	981- 16,8%
31. Демонстрація розумової переваги	- 100%	14- 4,3%	20- 3,3%	58- 7,5%	28- 3,1%	89- 10,5%	- 100%	71- 5,9%	280- 4,8%
32. Погроза викрадення	8- 2,9%	5- 1,5%	19- 3,2%	38- 4,9%	24- 2,7%	68- 8%	54- 6%	60- 4,9%	276- 4,7%
33. Шантаж	27- 9,8%	18- 5,6%	47- 7,8%	91- 11,8%	137- 15,4%	218- 25,7%	281- 31,2%	379- 31,4%	1198- 20,6%
34. Навмисне створення незадовільних умов життя	- 100%	8- 2,5%	21- 3,5%	69- 8,9%	51- 5,7%	127- 14,9%	116- 12,9%	178- 14,7%	570- 9,8%
35. Погроза зброєю	28- 10,1%	19- 5,9%	38- 6,3%	66- 8,5%	48- 5,4%	79- 9,3%	61- 6,8%	137- 11,4%	476- 8,2%
36. Невиправданий контроль витрат сімейного бюджету	31- 11,3%	48- 14,9%	71- 11,8%	128- 16,6%	166- 18,6%	222- 26,1%	301- 33,4%	344- 28,5%	1311- 22,5%
37. Контроль телефонних розмов	9- 3,3%	- 100%	16- 2,7%	49- 6,3%	21- 2,3%	89- 10,5%	61- 6,8%	118- 9,8%	363- 6,2%
38. Контроль перегляду телепрограм	- 100%	- 100%	11- 1,8%	- 100%	18- 2%	48- 5,6%	31- 3,4%	77- 6,4%	185- 3,2%
39. Присвоєння прізвиськ	44- 16%	59- 18,8%	90- 15%	161- 20,9%	231- 25,9%	327- 38,5%	318- 35,2%	381- 31,6%	1610- 27,7%
40. Примус до виконання домашньої роботи	12- 4,4%	7- 2,2%	4- 0,6%	19- 2,5%	- 100%	67- 7,9%	54- 6%	90- 7,5%	253- 4,4%
41. Стеження	27- 9,8%	48- 14,9%	69- 11,5%	107- 13,9%	149- 16,7%	128- 15%	177- 19,6%	264- 21,9%	969- 16,7%

42. Втручання у приватне життя близьких рідних	24- 8,7%	45- 13,9%	36- 6%	91- 11,8%	134- 15%	221- 26%	201- 22,3%	293- 24,3%	1045- 18%
43. Постійні докори	19- 6,9%	10- 3,1%	51- 8,5%	120- 15,6%	160- 17,9%	254- 30%	271- 30%	356- 29,5%	1241- 21,3%
44. Приниження на людях	41- 14,9%	68- 21,1%	59- 9,9%	129- 16,7%	110- 12,3%	181- 21,3%	221- 24,5%	317- 26,3%	1126- 19,4%
45. Заборона відвідувати церкву	- 100%	8- 2,5%	- 100%	14- 1,8%	6- 0,6%	- 100%	3- 0,3%	- 100%	31- 0,5%
46. Необ'єктивне ставлення до близьких рідних, рідних, друзів	46- 16,7%	58- 18%	94- 15,7%	144- 18,7%	171- 19,1%	234- 27,6%	221- 24,5%	300- 24,9%	1268- 21,8%
47. Гіпноз	18- 6,5%	- 100%	10- 1,8%	18- 2,3%	- 100%	8- 0,9%	19- 2,1%	6- 0,5%	79- 1,4%
48. Наведення наклепів	39- 14,2%	47- 14,6%	83- 13,9%	134- 17,4%	127- 14,2%	159- 18,7%	133- 14,7%	216- 17,9%	938- 16,1%
49. Переслідування за критику	45- 16,4%	31- 9,6%	28- 4,7%	69- 8,9%	41- 4,6%	31- 3,7%	27- 3%	98- 8,1%	370- 6,4%
50. Шахрайство	37- 13,5%	44- 13,7%	37- 6,2%	61- 7,9%	54- 6%	137- 16,1%	166- 18,4%	229- 19%	765- 13,2%
51. Примус до жебракування	28- 10,2%	37- 11,5%	32- 5,4%	48- 6,2%	86- 9,6%	129- 15,2%	118- 13,1%	177- 14,7%	655- 11,3%
52. Самоспалення	9- 3,2%	- 100%	11- 1,8%	9- 1,1%	7- 0,8%	4- 0,5%	- 100%	18- 1,5%	58- 0,9%
53. Невідомо (не вказано)	39- 14,2%	21- 6,5%	44- 7,3%	64- 8,3%	79- 8,8%	97- 11,4%	112- 12,4%	139- 11,5%	595- 10,2%
Всього	1137/ 275=	1432/ 322=	2265/ 598=	3709/ 771=	4409/ 892=	6964/ 849=	7041/ 901=	9840/ 1206=	36797/ 5814=
Коефіцієнт	4,13	4,44	3,78	4,81	4,92	8,2	7,81	8,15	6,32

	Приклади із публікацій, що відображають різновиди вербального психологічного насильства:									
	1. «Високий Замок»	06.08.2008 р.	Катував кабелем власну доньку							
	2. «Комсомольська правда»	06.08.2008 р.	Вчительку оштрафували за знущання над першокласницею							
	3. «Комсомольська правда»	06.08.2008 р.	Директор Інтернету заштовхав до рота вихованцю в'язку ключів							
	4. «Комсомольська правда»	15-21.08.2008 р.	Обережно, ігроманія							
	5. «Експрес»	09-10.08.2008 р.	Заручники рулетки							
	6. «Сьогодні»	26.07.2008 р.	Хочете повернути сім'ю – вимкніть телевізор							
	7. «Експрес»	29-30.07.2008 .	Коноплі вирощував у шафі							
	8. «Комсомольська правда»	29.07.2008 р.	Заберіть у мене сина – він не миє посуду							
	9. «Експрес»	1-2.08.2008 р.	Село зникає							
	10. «Експрес»	24-31.07.2008 р.	Жорстоке кіно							
	Різновид (форма) сексуального насильства (досліджено 2099 випадків)									
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
		81	102	129	331	229	394	319	514	2099
	Зразок розрахунків	2100/ 81	4600/ 102	4100/ 129	6100/ 331	6400/ 229	7500/ 394	8700/ 319	11600/ 514	51100/ 2099
	1. Згвалтування	21- 26%	46- 45%	41- 31,8%	61- 18,4%	64- 27,9%	75- 19%	87- 27,3%	116- 22,6%	511- 24,3%
	2. Безпідставна ревність	8- 9,9%	37- 36,3%	45- 34,9%	97- 29,3%	107- 46,7%	136- 34,5%	128- 40,1%	181- 35,2%	739- 35,2%
	3. Вимога задовольнити сексуальне бажання як одна з умов прийому на роботу	- 100%	6- 5,8%	22- 17%	56- 16,9%	44- 19,2%	38- 9,6%	31- 9,7%	46- 14,4%	243- 11,6%
	4. Сексуальне переслідування на роботі	- 100%	18- 17,6%	26- 20,1%	49- 14,8%	40- 17,5%	61- 15,5%	55- 17,2%	82- 15,9%	331- 15,7%
	5. Ігнорування сексуальних почуттів	- 100%	- 100%	4- 3,1%	14- 4,2%	8- 3,5%	4- 1%	13- 4%	18- 3,5%	65- 3%

6. Примус до проституції	19- 11,1%	35- 34,3%	27- 20,9%	59- 17,8%	70- 30,6%	86- 21,8%	56- 17,5%	99- 19,3%	441- 21%
7. Примус до сексу в шлюбі	- 100%	- 100%	6- 4,6%	3- 0,9%	- 100%	12- 3%	10- 3,1%	37- 11,6%	68- 3,2%
8. Спроба зґвалтування	11- 13,6%	40- 39,2%	31- 24%	66- 19,9%	59- 25,7%	74- 18,8%	66- 20,6%	103- 20%	450- 21,4%
9. Сексуальна наруга над дітьми	- 100%	7- 6,8%	19- 14,7%	48- 14,5%	60- 26,2%	99- 25,1%	108- 33,8%	146- 28,4%	487- 23,2%
10. Погрожування подружньою зрадою	36- 44,4%	28- 27,5%	14- 10,8%	51- 15,4%	46- 20%	40- 10,1%	30- 9,4%	81- 15,7%	326- 15,5%
11. Подружня зрада	19- 23,5%	29- 28,4%	41- 31,8%	93- 28,1%	88- 38,4%	131- 33,2%	128- 40,1%	166- 32,3%	695- 33,1%
12. Звинувачення в невірності	31- 38,3%	49- 48%	60- 46,5%	106- 32%	94- 41%	125- 31,7%	120- 37,6%	160- 31,1%	745- 35,5%
13. Сексуальна експлуатація	5- 6,2%	18- 17,6%	31- 24%	26- 7,8%	24- 10,5%	44- 11,2%	31- 9,7%	75- 14,6%	254- 12,1%
14. Утримання місць розпусти (притонів)	22- 27,2%	42- 41,1%	59- 45,7%	47- 14,2%	39- 17%	58- 14,7%	51- 15,9%	84- 16,3%	402- 19,1%
15. Розбещення неповнолітніх	7- 8,6%	27- 26,5%	46- 35,6%	72- 21,8%	70- 30,6%	104- 26,4%	134- 42%	207- 40,3%	667- 31,7%
16. Торгівля людьми	16- 19,7%	17- 16,7%	33- 25,6%	29- 8,7%	35- 15,3%	31- 7,9%	24- 7,5%	69- 13,4%	254- 12,1%
17. Примусова вагітність	- 100%	2- 1,9%	15- 11,6%	4- 1,2%	- 100%	- 100%	10- 3,1%	9- 1,7%	40- 1,9%
18. Змушення до абортів	- 100%	- 100%	9- 6,9%	6- 1,8%	- 100%	5- 1,3%	14- 4,8%	43- 8,4%	77- 3,6%
19. Поводження з особою як із сексуальним об'єктом	5- 6,2%	19- 18,6%	37- 28,7%	49- 14,8%	61- 26,6%	80- 20,3%	71- 22,2%	146- 28,4%	468- 22,3%
20. Сутиєнство	24- 29,6%	28- 27,5%	44- 34,1%	31- 9,3%	35- 15,3%	31- 7,9%	28- 8,7%	81- 15,7%	306- 14,6%
21. Звідництво	14- 17,3%	11- 10,8%	28- 21,7%	18- 5,4%	19- 8,3%	28- 7,1%	16- 5%	65- 12,6%	199- 9,5%

	Приклади із публікацій, що відображають різновиди сексуального насильства:								
	1. «Іменем закону»	18-24.07.2008 р.	«Нічне місто» позбулося «метеликів»						
	2. «Іменем закону»	18-24.07.2008 р.	«Полуничка» на експорт						
	3. «Іменем закону»	23-29.05.2008 р.	Рабство з перервою на... секс						
	4. «Іменем закону»	23-29.05.2008 р.	Не станьте жертвами смаглявок!						
6.	5. «Експрес»	15-16.08.2008 р.	«Секс бізнесменів» викрито						
	6. «Експрес»	14-21.08.2008 р.	Гвалтівник – невдаха						
	7. «Експрес»	6-7.06.2008 р.	Гарячі жінки – звабниці						
	8. «Високий Замок»	09.08.2008 р.	Сучасні повії «знімають» клієнтів не у ресторанах, а на web-сторінках						
	9. «Експрес»	1-2.08.2008 р.	Мати виявилась сутенеркою						
	10. «Експрес»	24-25.06.2008 р.	Гвалтують пенсіонерок						
Різновид (форма) економічного насильства (досліджено 3417 випадків)									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	69	128	210	301	519	649	710	831	3417
Зразок розрахунків	2900/ 69	1600/ 128	800/ 210	4400/ 301	8500/ 519	11400/ 649	14400/ 710	18100/ 831	62100/ 3417
1. Відмова (обмеження) у коштах для придбання життєво необхідних речей (їжі, одягу...)	29- 42%	16- 12,5%	8- 3,8%	44- 14,6%	85- 16,3%	114- 17,6%	144- 20,3%	281- 21,8%	621- 18,2%
2. Заборона виходу на роботу	4- 5,8%	- 100%	12- 5,7%	28- 9,3%	51- 9,8%	93- 14,3%	66- 9,3%	88- 10,6%	342- 10%
3. Обмеження відвідувати робоче місце (вночі, вихідні дні)	- 100%	3- 2,3%	10- 4,7%	- 100%	46- 8,9%	101- 15,6%	164- 23,1%	207- 24,9%	531- 15,5%
4. Надмірний контроль витрат сімейного бюджету	66- 95,6%	89- 69,5%	101- 48%	186- 61,8%	290- 55,9%	364- 70,1%	433- 60,9%	561- 67,5%	2090- 61,2%

5. Підпал (знищення) майна	17- 24,6%	29- 22,6%	16- 7,6%	39- 12,9%	90- 17,3%	133- 25,6%	128- 18%	186- 22,4%	638- 18,7%
6. Підпал (пошкодження) помешкання	24- 34,8%	35- 27,3%	28- 13%	61- 20,3%	144- 27,7%	219- 42,2%	201- 28,3%	287- 34,5%	999- 29,2%
7. Боргова кабала	9- 13%	16- 12,5%	26- 12,4%	49- 16,3%	83- 16%	131- 20,2%	127- 17,9%	228- 27,4%	669- 19,6%
8. Обмеження (неучасть) у формуванні сімейного бюджету	73- 105,8 %	92- 71,9%	128- 60,9%	241- 80%	326- 62,8%	481- 74,1%	466- 65,6%	581- 69,9%	2388- 69,9%
9. Затримка у виплаті заробітної плати	137- 198,5 %	161- 125,8 %	199- 94,7%	276- 91,7%	381- 73,3%	519- 80%	610- 85,9%	722- 86,9%	3005- 87,9%
10. Затримка у виплаті пенсії	216- 313%	272- 212,5 %	341- 162,4 %	429- 142,5%	540- 104%	549- 84,6%	510- 71,8%	688- 82,8%	3545- 103,7%
11. Затримка у виплаті соціальної допомоги на утримання новонароджених дітей	141- 204,3 %	207- 161,7 %	294- 140%	407- 135,2%	650- 125,2%	708- 109%	771- 108,6%	927- 111,6%	4105- 120,1%
12. Одноосібне прийняття важливих фінансових рішень	41- 59,4%	30- 23,5%	93- 44,3%	178- 59,1%	264- 50,7%	380- 58,6%	355- 50%	476- 57,3%	1817- 53,2%
13. Заборона шукати роботу	- 100%	8- 6,2%	- 100%	14- 4,6%	46- 8,9%	33- 5%	21- 2,9%	68- 8,2%	190- 5,6%
14. Низький (жалюгідний) рівень життя	191- 276,8 %	244- 190,6 %	296- 140,9 %	466- 154,8%	604- 116,4%	814- 125,4%	949- 133,7%	1169- 140,7%	4733- 138,5%
15. Крадіжка	49- 71%	61- 47,6%	81- 38,6%	133- 44,2%	107- 20,6%	161- 24,8%	157- 22,1%	319- 38,4%	1068- 31,3%
16. Хабарництво	66- 95,6%	97- 75,8%	64- 30,5%	203- 67,4%	293- 56,4%	256- 39,4%	234- 33%	391- 47%	1604- 46,9%
17. Несвоєчасна виплата стипендії	16- 23,2%	29- 22,6%	67- 31,9%	164- 54,4%	155- 29,9%	193- 29,7%	259- 36,5%	446- 53,7%	1329- 38,9%

18. Невідомо (не вказано)	27- 39,1%	34- 26,5%	48- 22,9%	61- 20,3%	27- 5,2%	80- 12,3%	40- 5,6%	32- 3,8%	349- 10,2%
Всього	1106/ 69= 16,02	1423/ 128= 11,11	1812/ 210= 8,62	2979/ 301= 9,89	4182/ 519= 8,05	5329/ 649= 8,21	5635/ 710= 7,93	7557/ 831= 9,09	30023/ 3417= 8,78
Коефіцієнт									
Приклади із публікацій, що відображають різновиди економічного насильства:									
1. «Експрес»	7-14.08.2008 р.	Машина в кредит – уже розкіш							
2. «Сьогодні»	08.08.2008 р.	Газ в кожному будинку подорожчає з 1 вересня							
3. «Сьогодні»	08.08.2008 р.	Дзвонити стане дорожче							
4. «Сьогодні»	12.08.2008 р.	«У Берліні житло в півтора рази дешевше, ніж у Києві, а заробітна плата більша в 8 разів							
5. «Експрес»	12-13.08.2008 р.	Власний дім? Тільки у мріях...							
6. «Експрес»	12-13.08.2008 р.	Україна зубожіла							
7. «Експрес»	12-13.08.2008 р.	А ви відчули дефляцію?							
8. «Експрес»	15-16.08.2008 р.	Програма є, а діла нема							
9. «Високий Замок»	16.08.2008 р.	Злодії – барсетники вдосконалюються у полюванні на роззяв							
10. «Високий Замок»	18.08.2008 р.	Тепло подорожчає у півтора рази							
7.	Кількість осіб (суб'єктів), які вчинили комбінацію насильницьких дій, із них: фізичне насильство (досліджено 7327 випадків)								
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	748	876	901	971	764	877	992	1198	7327
Зразок розрахунків	39800/ 748	47800/ 876	58100/ 901	57600/ 971	48300/ 764	45900/ 877	81600/ 992	92900/ 1198	472000/ 7327
Одноособово	398- 53,2%	478- 54,6%	581- 64,5%	576- 59,3%	483- 63,2%	459- 52,3%	816- 82,3%	929- 77,5%	4720- 64,4%
У складі групи *	261- 34,9%	344- 39,2%	252- 28%	358- 36,9%	240- 31,4%	378- 43,1%	147- 14,8%	226- 18,9%	2206- 30,1%
Невідомо (не вказано)	89- 11,9%	54- 6,2%	68- 7,5%	37- 3,8%	41- 5,4%	40- 4,6%	29- 2,9%	43- 3,6%	401- 5,5%
Всього	748	876	901	971	764	877	992	1198	7327

Вербальне психологічне насильство (досліджено 5814 випадків)									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	275	322	598	771	892	849	901	1206	5814
Зразок розрахунків	11100/ 275	14400/ 322	31300/ 598	52900/ 771	48700/ 892	49900/ 849	46600/ 901	82800/ 1206	337700/ 5814
Одноосібно	111- 40,4%	144- 44,7%	313- 52,3%	529- 68,6%	487- 54,6%	499- 58,8%	466- 51,6%	828- 68,7%	3377- 58,1%
У складі групи *	103- 37,4%	147- 45,7%	243- 40,7%	213- 27,6%	337- 37,8%	303- 35,7%	354- 39,3%	336- 27,8%	2036- 35%
Невідомо (не вказано)	61- 22,2%	31- 9,6%	42- 7%	29- 3,8%	68- 7,6%	47- 5,5%	81- 9%	42- 3,5%	401- 6,9%
Всього	275	322	598	771	892	849	901	1206	5814
Сексуальне насильство (досліджено 2099 випадків)									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	81	102	129	331	229	394	319	514	2099
Зразок розрахунків	3800/ 81	6200/ 102	5900/ 129	16800/ 331	17600/ 229	15300/ 394	12200/ 319	23900/ 514	101700/ 2099
Одноосібно	38- 46,9%	62- 60,8%	59- 45,7%	168- 50,7%	176- 76,8%	153- 38,8%	122- 38,2%	239- 46,5%	1017- 48,5%
У складі групи *	33- 40,8%	11- 10,8%	52- 40,3%	128- 38,7%	6- 2,7%	185- 46,9%	158- 49,6%	187- 36,4%	760- 36,2%
Невідомо (не вказано)	10- 12,3%	29- 28,4%	18- 13,9%	35- 10,6%	47- 20,5%	56- 14,2%	39- 12,2%	88- 17,1%	322- 15,3%
Всього	81	102	129	331	229	394	319	514	2099
Економічне насильство (досліджено 3417 випадків)									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	69	128	210	301	519	649	710	831	3417
Зразок розрахунків	5100/ 69	8100/ 128	14200/ 210	24600/ 301	44700/ 519	521000/ 649	56400/ 710	54900/ 831	260100/ 3417

	Одноособово	51- 73,9%	81- 63,3%	142- 67,6%	246- 81,8%	447- 86,1%	521- 80,3%	564- 79,4%	549- 66,1%	2601- 76,1%
	У складі групи *	18- 26,1%	44- 34,4%	60- 28,4%	45- 14,9%	47- 9,1%	81- 12,5%	115- 16,2%	262- 31,5%	672- 19,7%
	Невідомо (не вказано)	- 100%	3- 2,3%	8- 3,8%	10- 3,3%	25- 4,8%	47- 7,2%	31- 4,4%	20- 2,4%	144- 4,2%
	Всього	69	128	210	301	519	649	710	831	3417
	* Примітка: наявна попередня змова, що вказує на підвищений рівень протиправної поведінки.									
8.	Вік особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки)									
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Зразок розрахунків	500/ 1173	4700/ 1428	800/ 1838	1000/ 2374	800/ 2404	1600/ 2769	1500/ 2922	1400/ 3749	7100/ 18657
	1. До 10 років	- 100%	- 100%	8- 0,4%	10- 0,4%	8- 0,3%	16- 0,6%	15- 0,5%	14- 0,4%	71- 0,4%
	2. Від 10 до 12 років	5- 0,4%	- 100%	19- 1,2%	68- 2,9%	135- 5,6%	152- 5,5%	217- 7,4%	300- 8,1%	896- 4,8%
	3. Від 12 до 14 років	31- 2,8%	47- 3,3%	67- 3,6%	131- 5,6%	229- 9,6%	241- 8,8%	228- 7,8%	409- 10,9%	1383- 7,4%
	4. Від 14 до 16 років	69- 5,8%	75- 5,2%	192- 10,4%	279- 11,7%	399- 16,6%	327- 11,8%	401- 13,8%	561- 15%	2303- 12,3%
	5. Від 16 до 18 років	231- 19,7%	261- 18,3%	480- 26,1%	627- 26,4%	768- 31,9%	834- 30,1%	819- 28%	935- 24,9%	4955- 26,5%
	6. Від 18 до 20 років	160- 13,6%	323- 22,6%	403- 21,9%	613- 25,8%	261- 10,8%	290- 10,5%	377- 12,9%	483- 12,9%	2910- 15,6%
	7. Від 20 до 24 років	186- 15,8%	220- 15,4%	189- 10,3%	224- 9,4%	108- 4,5%	319- 11,5%	219- 7,6%	316- 8,4%	1781- 9,5%
	8. Від 24 до 28 років	97- 8,3%	118- 8,3%	66- 3,6%	41- 1,7%	56- 2,3%	154- 5,5%	170- 5,8%	41- 1%	743- 4,1%
	9. Від 28 до 32 років	76- 6,5%	100- 7%	71- 3,9%	106- 4,5%	14- 0,6%	- 100%	69- 2,5%	21- 0,6%	457- 2,4%

\$\$	10. Від 32 до 36 років	36- 3,2%	25- 1,6%	- 100%	40- 1,7%	- 100%	64- 2,3%	31- 1%	6- 0,2%	202- 1,1%
	11. Від 36 до 40 років	91- 7,7%	61- 4,3%	8- 4,4%	18- 0,7%	7- 0,3%	36- 1,3%	- 100%	- 100%	293- 1,6%
	12. Від 40 до 44 років	44- 3,7%	28- 2,1%	41- 2,2%	21- 0,9%	- 100%	8- 0,3%	16- 0,6%	11- 0,3%	169- 0,9%
	13. Від 44 до 48 років	21- 1,8%	- 100%	38- 2%	- 100%	53- 2,2%	- 100%	40- 1,4%	71- 1,9%	223- 1,2%
	14. Від 48 до 52 років	- 100%	19- 1,3%	26- 1,4%	9- 0,4%	72- 3,1%	- 100%	- 100%	69- 1,8%	195- 1,1%
	15. Від 52 до 56 років	12- 1%	- 100%	10- 0,5%	- 100%	66- 2,7%	101- 3,6%	74- 2,5%	98- 2,6%	361- 1,9%
	16. Від 56 до 60 років	- 100%	11- 0,8%	18- 1%	31- 1,3%	58- 2,4%	97- 3,5%	90- 3%	218- 5,8%	523- 2,8%
	17. Понад 60 років	- 100%	4- 0,3%	9- 0,5%	28- 1,2%	51- 2,2%	44- 1,6%	61- 2%	59- 1,6%	256- 1,4%
	18. Невідомо (не вказано)	114- 9,7%	136- 9,5%	121- 6,6%	128- 5,4%	119- 4,9%	86- 3,1%	95- 3,2%	137- 3,6%	936- 5%
	Всього	1173	1428	1838	2374	2404	2769	2922	3749	18657
9.	Вік особи, яка постраждала від насильницьких дій (була скривджена) (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки)									
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008		
Зразок розрахунків	1600/ 1173	2600/ 1428	3300/ 1838	5600/ 2374	9700/ 2404	14500/ 2769	21900/ 2922	34700/ 3749	93900/ 18657	
1. Немовля (новонароджений)	16- 1,4%	26- 1,8%	33- 1,8%	56- 2,4%	97- 4%	145- 5%	219- 7,5%	347- 9,3%	939- 5%	
2. До 1 року	- 100%	8- 0,6%	- 100%	14- 0,6%	21- 0,9%	- 100%	47- 1,6%	69- 1,8%	159- 0,8%	
3. Від 1 до 2 років	28- 2,4%	56- 3,9%	41- 2,2%	107- 4,5	81- 3,4%	139- 5%	128- 4,4%	117- 4,7%	697- 3,7%	

4. Від 2 до 4 років	- 100%	41- 2,9%	- 100%	129- 5,4%	106- 4,4%	- 100%	69- 2,4%	79- 3,1%	424- 2,3%
5. Від 4 до 6 років	30- 2,8%	- 100%	87- 4,7%	- 100%	65- 2,7%	44- 1,6%	18- 0,6%	48- 1,3%	292- 1,6%
6. Від 6 до 8 років	16- 1,4%	10- 0,7%	- 100%	41- 1,7%	31- 1,3%	28- 1%	33- 1,1%	40- 1,1%	199- 1,1%
7. Від 8 до 10 років	86- 7,3%	4- 0,3%	21- 1,1%	56- 2,4%	62- 2,6%	51- 1,8%	22- 0,7%	65- 1,7%	367- 2%
8. Від 10 до 12 років	52- 4,4%	96- 6,7%	151- 8,2%	288- 12,1%	200- 8,3%	179- 6,5%	225- 7,7%	156- 4,2%	1347- 7,2%
9. Від 12 до 14 років	64- 5,6%	137- 9,6%	214- 11,6%	359- 15,1%	186- 7,7%	328- 11,8%	241- 8,2%	231- 6,2%	1760- 9,4%
10. Від 14 до 16 років	117- 10%	281- 19,7%	359- 19,6%	251- 10,6%	280- 11,6%	304- 11%	369- 12,6%	201- 5,4%	2162- 11,6%
11. Від 16 до 18 років	247- 21%	203- 14,2%	261- 14,2%	112- 4,7%	129- 5,4%	166- 6%	193- 6,6%	109- 2,9%	1420- 7,6%
12. Від 18 до 20 років	130- 11,2%	117- 8,2%	101- 5,5%	42- 1,8%	130- 5,4%	87- 3,1%	129- 4,4%	92- 2,4%	828- 4,4%
13. Від 20 до 24 років	22- 1,9%	81- 5,7%	48- 2,6%	20- 0,8%	76- 3,2%	109- 3,9%	81- 2,8%	127- 3,4%	564- 3%
14. Від 24 до 28 років	49- 4,2%	22- 1,5%	10- 0,5%	69- 2,9%	- 100%	19- 0,7%	- 100%	41- 1,1%	210- 1,1%
15. Від 28 до 32 років	7- 0,6%	49- 3,4%	- 100%	38- 1,6%	109- 4,5%	- 100%	79- 2,7%	88- 2,3%	360- 1,9%
16. Від 32 до 36 років	58- 4,9%	- 100%	90- 4,9%	145- 6,1%	107- 4,4%	41- 1,5%	27- 0,9%	49- 1,3%	517- 2,8%
17. Від 36 до 40 років	29- 2,6%	25- 1,7%	46- 2,6%	79- 3,3%	92- 3,8%	53- 1,9%	- 100%	60- 1,6%	384- 2,1%
18. Від 40 до 44 років	- 100%	17- 1,2%	- 100%	41- 1,7%	- 100%	66- 2,4%	9- 0,3%	- 100%	133- 0,7%
19. Від 44 до 48 років	117- 10%	- 100%	19- 1%	8- 0,3%	- 100%	50- 1,8%	21- 0,7%	17- 0,4%	232- 1,2%

	20. Від 48 до 52 років	41- 3,6%	21- 1,5%	- 100%	42- 1,8%	32- 1,3%	41- 1,5%	- 100%	82- 2,2%	259- 1,4%
	21. Від 52 до 56 років	12- 1%	47- 3,3%	94- 5,1%	141- 5,9%	88- 3,7%	177- 6,4%	250- 8,6%	417- 11,1%	1226- 6,6%
	22. Від 56 до 60 років	- 100%	19- 1,3%	46- 2,5%	104- 4,4%	161- 6,7%	284- 10,3%	227- 7,8%	517- 13,8%	1358- 7,3%
	23. Понад 60 років	- 100%	36- 2,6%	50- 2,8%	81- 3,4%	144- 6%	255- 9,2%	204- 7%	469- 12,5%	1239- 6,6%
	24. Невідомо (не вказано)	52- 4,5%	132- 9,2%	167- 9,1%	151- 6,4%	207- 8,6%	203- 7,3%	341- 11,7%	328- 8,7%	1581- 8,5%
	Всього	1173	1428	1838	2374	2404	2769	2922	3749	18657
10.	Сімейний стан особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку особи кривдника – п. 5, питання № 8 – від 16 років і більше)									
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Зразок розрахунків	28700/ 1032	39900/ 1306	50100/ 1552	72100/ 1886	102100/ 1633	119900/ 2033	126100/ 2061	159900/ 2465	698800/ 13968
	1. Одружені	287- 27,8%	399- 30,6%	501- 32,3%	721- 38,2%	1021- 62,5%	1199- 58,9%	1261- 61,2%	1599- 64,9%	6988- 50%
	2. Неодружені	678- 65,7%	810- 62%	874- 56,3%	875- 46,5%	271- 16,6%	533- 26,3%	529- 25,7%	575- 23,3%	5145- 36,8%
	3. Невідомо (невказано)	67- 6,5%	97- 7,4%	177- 11,4%	290- 15,4%	341- 20,9%	301- 14,8%	271- 13,1%	291- 11,8%	1835- 13,2%
	Всього	1173 -105 1032	1428 -122 1306	1838 -286 1552	2374 -488 1886	2404 -771 1633	2769 -736 2033	2922 -861 2061	3749 -1284 2465	13968
11.	Сімейний стан особи, яка постраждала від насильницьких дій (була скривджена) (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку скривдженої особи – п. 11, питання № 9 – від 16 років і більше)									

		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Зразок розрахунків	2070/ 764	41100/ 769	46100/ 932	58700/ 1073	69100/ 1275	87400/ 1551	94600/ 1551	149900/ 2396	567600/ 10311
	1. Одружені	207- 27,1%	411- 53,4%	461- 49,5%	587- 54,7%	691- 54,2%	874- 56,4%	946- 61%	1499- 62,6%	5676- 55%
	2. Неодружені	506- 66,2%	337- 43,8%	402- 43,1%	379- 35,3%	363- 28,5%	370- 23,8%	463- 29,9%	698- 29,1%	3518- 34,1%
	3. Невідомо (невказано)	51- 6,7%	21- 2,8%	69- 7,4%	107- 10%	221- 17,3%	307- 19,8%	142- 9,1%	199- 8,3%	1117- 10,9%
	Всього	1173 -409 764	1428 -659 769	1838- -906 932	2374 -1301 1073	2404 -1129 1275	2769 -1218 1551	2922 -1371 1551	3749 -1353 2396	10311
12.	У якому стані перебувала особа кривдника, яка вчинила комбінацію насильницьких дій (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки)									
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Зразок розрахунків	94400/ 1173	111200/ 1428	135900/ 1838	181600/ 2374	191300/ 2404	206000/ 2769	214300/ 2922	245800/ 3749	1380500/ 18657
	1. Алкогольного сп'яніння	944- 80,5%	1112- 77,9%	1359- 73,9%	1816- 76,5%	1913- 79,6%	2060- 74,4%	2143- 73,3%	2458- 65,6%	13805- 74%
	2. Наркотичного одурманення	67- 5,7%	117- 8,2%	158- 8,6%	209- 8,8%	167- 6,9%	228- 8,2%	406- 13,9%	654- 17,4%	2006- 10,7%
	3. Токсикоманічного одурманення	- 100%	17- 1,1%	21- 1,1%	9- 0,4%	- 100%	16- 0,6%	11- 0,4%	49- 1,3%	123- 0,6%
	4. Ігроманічному стані (залежність)	- 100%	- 100%	21- 1,1%	- 100%	69- 2,9%	55- 2%	80- 2,7%	76- 2%	301- 1,6%
	5. У тверезому стані	102- 8,7%	131- 9,2%	242- 13,2%	291- 12,2%	161- 6,7%	307- 11,1%	221- 7,6%	461- 12,3%	1916- 10,3%
	6. Невідомо (не вказано)	60- 5,1%	51- 3,6%	37- 2%	49- 2,1%	94- 3,9%	103- 3,7%	61- 2,1%	51- 1,4%	506- 2,8%
	Всього	1173	1428	1838	2374	2404	2769	2922	3749	18657

13.	У якому стані перебувала особа, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку постраждалої особи – п. 8, питання № 9 – від 10 років і більше)									
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Зразок розрахунків	55400/ 997	74600/ 1283	92900/ 1656	119200/ 1971	90800/ 1941	110800/ 2362	95900/ 2386	111900/ 2984	751500/ 15580
	1. Алкогольного сп'яніння	554- 55,5%	746- 58,1%	929- 56,1%	1192- 60,5%	908- 46,8%	1108- 46,9%	959- 40,3%	1119- 37,5%	7515- 48,2%
	2. Наркотичного одурманення	79- 7,9%	107- 8,3%	166- 10%	159- 8,1%	268- 13,8%	379- 16,1%	401- 16,8%	488- 16,4%	2047- 13,1%
	3. Токсикоманічного одурманення	- 100%	28- 2,2%	51- 3,1%	44- 2,2%	39- 2%	44- 1,8%	61- 2,6%	87- 2,9%	354- 2,3%
	4. Ігроманічному стані (залежність)	11- 1,1%	- 100%	66- 4%	91- 4,%	68- 3,5%	89- 3,8%	126- 5,3%	264- 8,8%	715- 4,6%
	5. У тверезому стані	264- 26,6%	291- 22,8%	350- 21,1%	419- 21,3%	521- 26,8%	661- 28%	688- 28,8%	724- 24,4%	3921- 25,2%
	6. Невідомо (не вказано)	89- 8,9%	111- 8,6%	94- 5,7%	66- 3,3%	137- 7,1%	81- 3,4%	151- 6,4%	299- 10%	1028- 6,6%
	Всього	1173 -176 997	1428 -145 1283	1838 -182 1656	2374 -403 1971	2404 -463 1941	2769 -407 2362	2922 -536 2386	3749 -765 2984	18657 -3077 15580
14.	Попередня характеристика особи кривдника, яка вчинила комбінацію насильницьких дій (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки)									
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Зразок розрахунків	31700/ 1173	57900/ 1428	82400/ 1838	82800/ 2374	41700/ 2404	86700/ 2769	57300/ 2922	153600/ 3749	594100/ 18657
	1. Жорстокий	317- 27,1%	579- 40,5%	824- 44,8%	828- 34,9%	417- 17,3%	867- 31,3%	573- 19,6%	1536- 40,9%	5941- 31,9%
	2. Неврівноважений	101- 8,6%	151- 10,6	223- 12,2%	465- 19,6%	637- 26,5%	501- 18,1%	716- 24,5%	627- 16,8%	3421- 18,3%
	3. Страждає на психічні розлади	668- 22,8%	299- 20,9%	351- 19,1%	622- 26,2%	817- 34%	969- 35%	1244- 42,6%	1089- 29,1%	5659- 30,3%

	4. Характеризується позитивно	341- 29,1%	310- 21,8%	339- 18,4%	408- 17,2%	473- 19,7%	401- 14,5%	364- 12,5%	451- 12%	3087- 16,6%
	5. Невідомо (не вказано)	146- 12,4%	89- 6,2%	101- 5,5%	51- 2,1%	60- 2,5%	31- 1,1%	25- 0,6%	46- 1,2%	549- 2,9%
	Всього	1173	1428	1838	2374	2404	2769	2922	3749	18657
15.	Попередня характеристика особи, яка постраждала від насильницьких дій (була скривджена) (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки, з урахуванням віку постраждалої особи (скривдженої) – п. 8, питання № 9 – від 10 років і більше)									
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Зразок розрахунків	13600/ 997	14200/ 1283	20100/ 1656	10800/ 1971	10700/ 1941	13300/ 2362	25100/ 2386	80600/ 2984	188400/ 15580
	1. Жорстокий	136- 13,6%	142- 11,1%	201- 12,1%	108- 5,5%	107- 5,6%	133- 5,6%	251- 10,6%	806- 27%	1884- 12,1%
	2. Неврівноважений	145- 14,5%	170- 13,1%	310- 18,7%	522- 26,5%	641- 33%	704- 29,8%	699- 29,3%	873- 29,3%	4064- 26,1%
	3. Страждає на психічні розлади	186- 18,8%	291- 22,7%	387- 23,4%	366- 18,5%	264- 13,6%	290- 12,3%	309- 12,9%	399- 13,4%	2492- 16%
	4. Характеризується позитивно	409- 41%	583- 45,4%	651- 39,3%	899- 45,6%	808- 41,6%	1173- 49,7%	976- 40,9%	690- 23,1%	6189- 39,7%
	5. Невідомо (не вказано)	121- 12,1%	97- 7,5%	107- 6,5%	76- 3,9%	121- 6,2%	62- 2,6%	151- 6,3%	216- 7,2%	951- 6,1%
	Всього	1173 -176 997	1428 -145 1283	1838 -182 1656	2374 -403 1971	2404 -463 1941	2769 -407 2362	2922 -536 2386	3749 -765 2984	18657 -3077 15580
16.	Наявність судимості (кримінального минулого) в особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку особи кривдника – п. 4, питання № 8 – від 14 років і більше)									
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Зразок розрахунків	26800/ 1137	34700/ 1381	49000/ 1744	49600/ 2165	42100/ 2032	73900/ 2360	88400/ 2462	121700/ 3026	486200/ 16307

	1. Несудимі	268- 23,6%	347- 25,1%	490- 28,1%	496- 22,9%	421- 20,6%	739- 31,3%	884- 35,9%	1217- 40,2%	4862- 29,9%
	2. Судимий 1 раз	389- 34,2%	505- 36,6%	384- 22%	391- 18,1%	355- 17,5%	380- 16,2%	293- 11,9%	401- 13,3%	3099- 19%
	3. Судимий двічі	200- 17,6%	261- 18,9%	361- 20,7%	476- 22%	519- 25,5%	728- 30,8%	881- 35,8%	966- 31,9%	4392- 26,9%
	4. Судимий 3 і більше разів	83- 7,3%	109- 7,9%	233- 13,4%	374- 17,3%	130- 6,4%	97- 4,1%	103- 4,2%	80- 2,6%	1209- 7,4%
	5. Невідомо (не вказано)	197- 17,3%	159- 11,5%	276- 15,8%	428- 19,7%	607- 30%	416- 17,6%	301- 12,2%	362- 12%	2746- 16,8%
	Всього	1173 -36 1137	1428 -47 1381	1838 -94 1744	2374 -209 2165	2404 -372 2032	2769 -409 2360	2922 -460 2462	3749 -723 3026	18657 -2350 16307
17.	Стать особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки)									
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Зразок розрахунків	76100/ 1173	85400/ 1428	101000/ 1838	146000/ 2374	130100/ 2404	127700/ 2769	162800/ 2922	228100/ 3749	1057200/ 18657
	1. Чоловіча	761- 64,9%	854- 59,8%	1010- 54,9%	1460- 61,5%	1301- 54,1%	1277- 46,2%	1628- 55,7%	2281- 60,8%	10572- 56,7%
	2. Жіноча	196- 16,7%	415- 29,1%	499- 27,2%	619- 26,1%	572- 23,8%	1070- 38,6%	975- 33,4%	1205- 32,2%	5551- 29,7%
	3. Невідомо (не вказано)	216- 18,4%	159- 11,1%	329- 17,9%	295- 17,4%	531- 22,1%	422- 15,2%	319- 10,9%	263- 7%	2534- 13,6%
	Всього	1173	1428	1838	2374	2404	2769	2922	3749	18657
18.	Стать особи, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки)									
	Зразок розрахунків	78300/ 1173	62700/ 1428	84500/ 1838	103800/ 2374	87000/ 2404	108400/ 2769	81500/ 2922	135000/ 3749	741200/ 18657

	1. Чоловіча	783- 66,8%	627- 43,9%	845- 45,9%	1038- 43,8%	870- 36,1%	1084- 39,1%	815- 27,9%	1350- 36%	7412- 39,7%
	2. Жіноча	289- 24,6%	721- 50,5%	931- 50,7%	1226- 51,6%	1290- 53,8%	1586- 57,3%	1990- 68,1%	2344- 62,5%	10377- 55,7%
	3. Невідомо (не вказано)	101- 8,6%	80- 5,6%	62- 3,4%	110- 4,6%	244- 10,1%	99- 3,6%	117- 4%	55- 1,5%	868- 4,6%
	Всього	1173	1428	1838	2374	2404	2769	2922	3749	18657
19.	Місце проживання особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки)									
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Зразок розрахунків	5600/ 1173	43600/ 1428	60300/ 1838	77700/ 2374	72200/ 2404	83900/ 2769	101300/ 2922	141000/ 3749	636000/ 18657
	1. Село	560- 47,4%	436- 30,6%	603- 32,8%	777- 32,7%	722- 30%	839- 30,3%	1013- 34,7%	1410- 37,6%	6360- 34,1%
	2. Місто	468- 39,9%	854- 59,8%	1003- 54,6%	1380- 58,1%	1399- 58,2%	1491- 53,8%	1503- 51,4%	1693- 15,2%	9791- 52,5%
	3. Сmt.	81- 6,9%	99- 6,9%	141- 7,7%	160- 6,8%	222- 9,2%	390- 14,1%	311- 10,6%	517- 13,8%	1921- 10,3%
	4. Невідомо (не вказано)	64-5,5%	39-2,7%	91-4,9%	57-2,7%	61-2,6%	49-1,8%	95-3,3%	129-3,4%	585-3,1%
	Всього	1173	1428	1838	2374	2404	2769	2922	3749	18657
20.	Місце проживання особи, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки)									
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Зразок розрахунків	41800/ 117	52900/ 1428	94100/ 1838	99100/ 2374	117600/ 2404	109800/ 2769	134400/ 2922	166800/ 3749	816500/ 18657
	1. Село	418- 35,6%	529- 37,1%	941- 51,2%	991- 41,7%	1176- 48,9%	1098- 39,6%	1344- 46%	1668- 44,5%	8165- 43,8%
	2. Місто	644- 54,9%	732- 51,2%	690- 37,6%	1138- 47,9%	910- 37,8%	1197- 43,2%	985- 33,7%	1263- 33,7%	7559- 40,5%
	3. Сmt.	60- 5,1%	123- 8,6%	170- 9,2%	201- 8,6%	279- 11,6%	406- 14,7%	511- 17,5%	775- 20,7%	2525- 13,5%

	4. Невідомо (не вказано)	51- 4,3%	44- 3,1%	37- 2%	44- 1,8%	39- 1,7%	68- 2,5%	82- 2,8%	43- 1,1%	408- 2,2%
	Всього	1173	1428	1838	2374	2404	2769	2922	3749	18657
21.	Рід занять особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки)									
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Зразок розрахунків	37000/ 1173	19900/ 1428	20100/ 1838	8000/ 2374	11800/ 2404	14600/ 2769	3100/ 2922	27000/ 3749	141500/ 18657
	1. Працівники робочих професій	370- 31,5%	199- 13,8%	201- 10,9%	80- 3,4%	118- 4,9%	146- 5,3%	31- 1%	270- 7,2%	1415- 7,6%
	2. Державні службовці	62- 5,3%	146- 10,2%	161- 8,6%	193- 8,1%	207- 8,6%	161- 5,8%	194- 6,6%	233- 6,2%	1357- 7,2%
	3. Працівники села	100- 8,5%	141- 9,9%	233- 12,7%	107- 4,5%	280- 11,6%	304- 11%	210- 7,2%	344- 9,2%	1719- 9,2%
	4. Підприємці	17- 1,4%	48- 3,4%	88- 4,8%	145- 6,1%	221- 9,2%	308- 11,1%	271- 9,3%	346- 9,2%	1444- 7,7%
	5. Студентська молодь	291- 24,8%	461- 32,3%	539- 29,3%	701- 29,5%	800- 33,3%	899- 32,5%	773- 26,5%	904- 24,1%	5368- 28,8%
	6. Військовослужбовці	- 100%	7- 0,5%	19- 1%	33- 1,4%	13- 0,5%	- 100%	10- 0,3%	15- 0,4%	97- 0,5%
	7. Співробітники правоохоронних органів	6- 0,5%	27- 1,9%	36- 1,9%	60- 2,5%	46- 1,9%	28- 1%	32- 1%	29- 0,8%	264- 1,4%
	8. Священнослужителі	- 100%	- 100%	2- 0,1%	- 100%	3- 0,3%	- 100%	- 100%	- 100%	5- 0,03%
	9. Учні загальноосвітніх шкіл	41- 3,5%	66- 4,6%	169- 9,2%	341- 14,4%	201- 8,4%	367- 13,3%	451- 15,4%	473- 12,6%	2109- 11,3%
	10. Працівники сфери культури та мистецтва	- 100%	4- 0,3%	17- 0,9%	19- 0,8%	17- 0,7%	- 100%	- 100%	10-0,3%	67- 0,4%
	11. Пенсіонери	- 100%	39- 2,7%	71- 3,9%	207- 8,6%	144- 6%	81- 2,9%	173- 5,9%	188- 5%	903- 4,8%
	12. Безробітні	50- 4,3%	47- 3,3%	80- 4,4%	184- 7,7%	107- 4,5%	34- 1,2%	116- 4%	131- 3,5%	749- 4%

	13. Тимчасово непрацюючі	33- 2,8%	58- 4%	14- 0,8%	102- 4,3%	18- 0,7%	96- 3,4%	181- 6,2%	160- 4,3%	662- 3,6%
	14. Безпритульні	12- 1%	39- 2,7%	30- 1,6%	86- 3,6%	40- 1,7%	70- 2,5%	136- 4,6%	101- 2,7%	514- 2,8%
	15. Невідомо (не вказано)	191- 16,3%	146- 10,2%	178- 9,7%	116- 4,9%	189- 7,9%	276- 10%	344- 11,8%	544- 14,5%	1984- 10,6%
	Всього	1173	1428	1838	2374	2404	2769	2922	3749	18657
22.	Мотив (мета) вчинення насильницьких дій з боку особи кривдника, яка скоїла насильство як комбінацію протиправних дій, що в багатьох випадках переплітається (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки)									
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Зразок розрахунків	12100/ 1173	11900/ 1428	16600/ 1838	28100/ 2374	26600/ 2404	34100/ 2769	32800/ 2922	33900/ 3749	196100/ 18657
	1. Ревнощі	121- 10,3%	119- 8,3%	166- 9%	281- 11,8%	266- 11%	341- 12,3%	328- 11,2%	339- 9%	1961- 10,5%
	2. Заволодіння майном	240- 20,5%	284- 19,9%	361- 19,6%	469- 19,6%	634- 26,4%	751- 27,1%	845- 28,9%	922- 24,6%	4506- 24,1%
	3. Помста	81- 6,9%	151- 10,6%	214- 11,6%	355- 14,9%	519- 21,6%	494- 17,8%	419- 14,3%	529- 14,1%	2762- 14,8%
	4. Заздрість	52- 4,4%	128- 9%	218- 11,8%	343- 14,4%	340- 14,1%	310- 11,2%	301- 10,3%	391- 10,4%	2083- 11,2%
	5. Особисті неприязні стосунки (хуліганство)	192- 16,4%	293- 20,5%	361- 19,6%	490- 20,6%	581- 24,2%	695- 25,1%	690- 23,6%	784- 20,9%	4086- 21,9%
	6. Задоволення статевої пристрасті	33- 2,8%	88- 6,2%	106- 5,8%	145- 6,1%	171- 7,1%	168- 6,1%	191- 6,5%	271- 7,2%	1173- 6,3%
	7. Боротьба за лідерство	44- 3,7%	111- 7,8%	88- 4,8%	75- 3,2%	177- 7,4%	151- 5,4%	121- 4,1%	188- 5%	955- 5,1%
	8. Кримінальні розборки	198- 16,9%	274- 19,2%	317- 17,2%	461- 19,4%	584- 24,3%	673- 24,3%	621- 21,2%	719- 19,2%	3848- 20,6%
	9. Приховування вчинення попереднього злочину	182- 15,5%	252- 17,6%	238- 12,9%	359- 15,1%	507- 21,1%	501- 18,1%	531- 18,2%	629- 16,8%	3199- 17,1%

10. Приниження гідності	341- 29,1%	104- 28,3%	398- 21,6%	505- 21,3%	681- 28,3%	734- 26,5%	801- 27,4%	891- 23,8%	4755- 25,5%
11. Психологічний тиск	187- 15,9%	280- 19,6%	266- 14,5%	238- 10%	421- 17,5%	579- 20,9%	531- 18,2%	616- 16,4%	3118- 16,7%
12. Позбавлення життя	61- 5,2%	55- 3,8%	91- 5%	107- 4,7%	141- 5,9%	136- 4,9%	121- 4,1%	158- 4,2%	870- 4,6%
13. Заподіяння шкоди здоров'ю	210- 17,9%	198- 13,9%	176- 9,6%	210- 8,7%	382- 15,9%	425- 15,3%	417- 14,3%	491- 13,1%	2509- 13,4%
14. Отримання надприбутків	118- 10,1%	251- 17,6%	233- 12,7%	229- 9,5%	361- 15%	355- 12,8%	320- 10,9%	421- 11,2%	2288- 12,3%
15. Отримання показань (свідчень) протиправним шляхом	24- 2%	51- 3,6%	48- 2,6%	88- 3,7%	111- 4,6%	131- 4,7%	128- 4,4%	120- 3,2%	701- 3,7%
16. Доведення до стану сп'яніння (одурманення)	139- 11,8%	271- 19	340- 18,5%	472- 19,6%	583- 24,2%	661- 23,9%	790- 27%	861- 22,9%	4117- 22,1%
17. Обмеження у правах	229- 19,5%	366- 25,6%	318- 17,3%	408- 16,9%	566- 23,5%	618- 22,3%	761- 26%	859- 22,9%	4125- 22,1%
18. Компрометація	79- 6,7%	170- 11,9%	204- 11,1%	321- 13,3%	301- 12,5%	294- 10,6%	344- 11,8%	415- 11,1%	2128- 11,4%
19. Сексуальна експлуатація	55- 4,7%	110- 7,7%	119- 6,5%	133- 5,5%	164- 6,8%	192- 6,9%	177- 6%	219- 5,8%	1169- 6,3%
20. Втягнення у протиправну діяльність	266- 22,7%	369- 25,8%	366- 19,9%	455- 18,9%	619- 25,7%	703- 25,4%	831- 28,4%	933- 24,9%	4542- 24,3%
21. Завдання матеріальної шкоди	288- 24,6%	256- 17,9%	274- 14,9%	291- 12,1%	365- 15,2%	419- 15,1%	530- 18,1%	659- 17,6%	3082- 16,5%
22. Невідомо (не вказано)	201- 17,1%	178- 12,5%	133- 7,2%	141- 5,9%	259- 10,8%	319- 11,5%	387- 13,2%	344- 8,9%	1952- 10,5%
Всього	3341/ 1173=	4660/ 1428=	5035/ 1838=	6576/ 2374=	8733/ 2404=	9650/ 2769=	10185/ 2922=	11415/ 3749=	59929/ 18657=
Коефіцієнт	2,84	3,26	2,73	2,77	3,63	3,48	3,48	3,04	3,21

23.	Місце вчинення комбінації насильницьких дій проти особи, що в багатьох випадках переплітаються (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки)									
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Зразок розрахунків	40100/ 1173	38400/ 1428	54600/ 1838	69700/ 2374	53200/ 2404	70200/ 2769	69900/ 2922	68200/ 3749	464300/ 18657
	1. Місце постійного проживання потерпілої (скривдженої) особи	401- 34,2%	384- 26,9%	546- 29,7%	697- 29,4%	532- 22,1%	702- 25,3%	699- 23,9%	682- 18,2%	4643- 24,9%
	2. Місце тимчасового проживання потерпілої (скривдженої) особи	201- 17,1%	119- 8,3%	194- 10,5%	241- 10,1%	166- 6,9%	221- 8%	302- 10,3%	373- 9,9%	1817- 9,7%
	3. Місце праці потерпілої (скривдженої) особи	200- 17%	229- 19,5%	211- 11,5%	267- 11,2%	288- 12%	377- 13,6%	239- 8,2%	261- 7%	2072- 11,1%
	4. Місце навчання потерпілої (скривдженої) особи	325- 27,7%	361- 25,3%	267- 14,5%	273- 11,5%	239- 10%	344- 12,4%	402- 13,7%	514- 13,7%	2725- 14,6%
	5. Місце постійного проживання кривдника (особи, яка вчинила насильницькі дії)	112- 9,5%	67- 4,7%	271- 14,7%	294- 12,4%	270- 11,2%	264- 9,5%	262- 9%	228- 6%	1768- 9,5%
	6. Місце тимчасового проживання кривдника (особи, яка вчинила насильницькі дії)	34- 2,9%	19- 1,3%	181- 9,8%	122- 5,1%	213- 8,9%	293- 10,6%	264- 9%	369- 9,8%	1495- 8%
	7. Місце праці кривдника (особи, яка вчинила насильницькі дії)	179- 15,3%	264- 18,5%	203- 11%	381- 16%	289- 12%	478- 17,3%	301- 10,3%	544- 14,5%	2639- 14,1%
	8. Місце навчання кривдника (особи, яка вчинила насильницькі дії)	301- 25,7%	421- 29,5%	477- 25,9%	391- 16,5%	285- 12%	369- 13,3%	322- 11%	481- 12,8%	3047- 16,3%

9. Місце лікування (лікарняні установи) потерпілої (скривдженої) особи	31- 2,6%	- 100%	19- 1%	28- 1,2%	49- 2%	25,9- 0,9%	59- 2%	77- 2%	288- 1,5%
10. Місце лікування (лікарняні установи) особи, яка вчинила насильницькі дії	24- 2%	36- 2,5%	26- 1,4%	44- 1,8%	17- 0,7%	32- 1,2%	41- 1,4%	57- 1,5%	277- 1,5%
11. Місце відпочинку постраждалої (скривдженої) особи	413- 25,2%	322- 22,5%	366- 19,8%	491- 20,7%	321- 13,4%	549- 19,8%	672- 23%	708- 18,9%	3842- 20,6%
12. Місце відпочинку особи, яка вчинила насильницькі дії	501- 42,7%	370- 25,9%	384- 20,9%	437- 18,4%	301- 12,5%	544- 19,6%	469- 16%	598- 15,9%	3604- 19,3%
13. Автомобільні шляхи (дороги)	166- 14,1%	311- 21,8%	264- 14,4%	369- 15,5%	432- 18%	507- 18,3%	392- 13,4%	460- 12,3%	2901- 15,5%
14. Притулок для неповнолітньої особи, яка постраждала (була скривджена)	- 100%	79- 5,5%	160- 8,7%	81- 3,4%	45- 1,9%	64- 2,3%	149- 5,1%	121- 3,2%	699- 3,7%
15. Притулок для неповнолітньої особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії	21- 1,8%	39- 2,7%	- 100%	92- 3,9%	66- 2,7%	128- 4,6%	81- 2,8%	58- 1,5%	485- 2,6%
16. Будинок для пристарілої особи, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій	12- 1%	- 100%	19- 1%	9- 0,4%	17- 0,7%	10- 0,4%	6- 0,2%	13- 0,3%	86- 0,5%
17. Будинок для пристарілої особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії	- 100%	14- 1%	7- 0,4%	34- 1,4%	25- 1%	17- 0,6%	32- 1,1%	24- 0,6%	153- 0,8%
18. Громадські місця	344- 29,3%	412- 28,8%	507- 27,6%	669- 28,5%	504- 20,9%	526- 19%	837- 28,7%	995- 26,5%	4734- 25,4%

	19. Службові приміщення правоохоронних структур країни	- 100%	24- 1,7%	13- 0,7%	29- 1,2%	37- 1,5%	84- 3%	60- 2%	99- 2,6%	346- 1,9%
	20. Місце відправи релігійних культів (церква, будинок молитви тощо)	- 100%	10- 0,7%	4- 0,2%	- 100%	7- 0,3%	9- 0,3%	- 100%	12- 0,3%	42- 0,2%
	21. Невідомо (не вказано)	38- 3,2%	191- 13,4%	211- 11,5%	288- 12,1%	274- 11,4%	235- 8,5%	264- 9%	291- 7,8%	1792- 9,6%
	Всього	3303/ 1173=	3672/ 1428=	4330/ 1838=	5237/ 2374=	4377/ 2404=	5778/ 2769=	5673/ 2922=	6965/ 3749=	39455/ 18657=
	Коефіцієнт	2,81	2,57	2,35	2,2	1,82	2,08	1,94	1,85	2,11
24	Знаряддя вчинення насильницьких дій проти особи (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки)									
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Зразок розрахунків	1400/ 1173	6400/ 1428	3800/ 1838	9600/ 2374	12900/ 2404	16100/ 2769	16400/ 2922	14800/ 3749	81400/ 18657
	Із застосуванням вогнепальної зброї:									
	1. Пістолет	14- 1,2%	64- 4,5%	38- 2,1%	96- 4%	129- 5,4%	161- 5,8%	164- 5,6%	148- 3,9%	814- 4,4%
	2. Карабін	2- 0,2%	- 100%	- 100%	8- 0,3%	4- 0,2%	11- 0,4%	9- 0,3%	- 100%	34- 0,2%
	3. Мисливська рушниця	102- 0,7%	79- 5,5%	156- 8,5%	188- 7,9%	197- 8,2%	208- 7,5%	211- 7,2%	158- 4,2%	1299- 7%
	4. Автомат	27- 2,3%	20- 1,4%	28- 1,5%	4- 0,2%	28- 1,2%	26- 0,9%	34- 1,2%	41- 1,1%	208- 1,1%
5. Ракетниця	- 100%	17- 1,2%	29- 1,6%	- 100%	42- 1,7%	- 100%	64- 2,2%	47- 1,2%	199- 1,1%	
6. Обріз	96- 8,2%	188- 13,2%	162- 8,8%	197- 8,3%	189- 7,9%	186- 6,7%	177- 6%	159- 4,2%	1354- 7,3%	

7. Граната	- 100%	7- 0,5%	11- 0,6%	19- 0,8%	28- 1,2%	6- 0,2%	- 100%	13- 0,3%	84- 0,4%
8. Саморобний вибуховий пристрій	81- 6,9%	69- 4,8%	128- 6,9%	187- 7,9%	160- 6,6%	194- 7%	137- 4,7%	124- 3,3%	1080- 5,8%
9. Вибуховий пристрій промислового виробництва	28- 2,4%	60- 4,2%	49- 2,7%	35- 1,5%	70- 2,9%	64- 2,3%	37- 1,3%	46- 1,2%	389- 2,1%
10. Сигнальна ракета	5- 0,4%	- 100%	29- 1,6%	61- 2,6%	48- 2%	22- 0,8%	10- 0,3%	44- 1,2%	219- 1,2%
11. Кулемет	- 100%	4- 0,3%	- 100%	8- 0,3%	2- 0,08%	2- 0,07%	- 100%	- 100%	16- 0,08%
12. Димові (шумові) шашки	- 100%	- 100%	8- 4,3%	26- 1,1%	13- 0,5%	15- 0,5%	11- 0,4%	- 100%	73- 0,4%
13. Пістолет газовий	79- 6,7%	87- 6,1%	130- 7,1%	197- 8,3%	209- 8,7%	208- 7,5%	146- 5%	85- 2,3%	1141- 6,1%
14. Петарди	74- 6,3%	21- 1,5%	19- 1%	33- 1,4%	42- 1,7%	39- 1,4%	27- 0,9%	19- 0,5%	274- 1,5%
Із застосуванням холодної зброї:									
1. Ніж	328- 28%	344- 24,1%	467- 25,4%	549- 23,1%	540- 22,5%	641- 23,1%	590- 20,2%	713- 19%	4172- 22,4%
2. Заточка	270- 23%	169- 11,8%	271- 14,7%	325- 13,7%	317- 13,3%	351- 12,7%	344- 11,8%	319- 8,5%	2366- 12,7%
3. Сокира	67- 5,7%	120- 8,4%	158- 8,6%	133- 5,6%	147- 6,1%	121- 4,4%	133- 4,6%	151- 4%	1030- 5,5%
4. Кинджал	- 100%	7- 0,5%	21- 1,1%	- 100%	5- 0,2%	- 100%	- 100%	- 100%	33- 0,2%
5. Шабля	- 100%	- 100%	9- 0,5%	3- 0,1%	- 100%	1- 0,04%	- 100%	2- 0,05%	15- 0,08%
6. Меч	- 100%	- 100%	- 100%	2- 0,08%	- 100%	- 100%	3- 0,1%	- 100%	5- 0,03%
Із застосуванням інших знарядь:									
1. Кастет	12- 1%	137- 9,6%	159- 8,6%	191- 8%	244- 10,1%	233- 8,4%	261- 8,9%	254- 6,8%	1491- 8%

2. Палка	- 100%	14- 1%	82- 4,5%	174- 7,3%	191- 7,9%	166- 6%	205- 7%	322- 8,6%	1154- 6,2%
3. Праска	7- 0,6%	32- 2,2%	24- 1,3%	81- 3,4%	66- 2,7%	41- 1,5%	13- 0,4%	29- 0,7%	293- 1,6%
4. Пляшка	20- 1,7%	46- 3,2%	77- 4,2%	146- 6,1%	204- 8,4%	146- 5,3%	164- 5,6%	241- 6,4%	1044- 5,4%
5. Коса	- 100%	12- 0,8%	- 100%	9- 0,4%	4- 0,2%	- 100%	8- 0,3%	- 100%	33- 0,2%
6. Паяльник	28- 2,4%	21- 1,5%	39- 2,1%	64- 2,7%	41- 1,7%	- 100%	59- 2%	46- 1,2%	298- 1,6%
7. Камінь	84- 7,2%	68- 4,8%	107- 5,8%	131- 5,5%	183- 7,6%	170- 6,1%	156- 5,3%	161- 4,3%	1060- 5,7%
8. Арматура	121- 10,3%	166- 11,6%	198- 10,8%	227- 9,6%	217- 9%	210- 7,6%	181- 6,2%	240- 6,4%	1560- 8,4%
9. Цвях металевий	- 100%	10- 0,7%	8- 0,4%	29- 1,2%	18- 0,7%	10- 0,4%	- 100%	25- 0,7%	100- 0,5%
10. Шприц	64- 5,5%	70- 4,9%	49- 2,7%	- 100%	- 100%	61- 2,2%	31- 1,1%	52- 1,4%	327- 1,8%
11. Запальничка-пістолет	207- 17,6%	191- 13,4%	161- 8,8%	207- 8,7%	211- 8,8%	181- 6,5%	140- 4,8%	195- 5,2%	1493- 8%
12. Лопата	18- 1,5%	- 100%	68- 3,7%	44- 1,8%	19- 0,8%	29- 1%	17- 0,6%	48- 1,3%	243- 1,3%
13. Віла	- 100%	- 100%	14- 0,8%	29- 1,2%	16- 0,7%	- 100%	10- 0,3%	14- 0,4%	83- 0,4%
14. Металева труба	22- 1,9%	79- 5,5%	80- 4,4%	117- 4,9%	141- 5,8%	133- 4,8%	128- 4,4%	113- 3%	813- 4,4%
15. Лом	14- 1,2%	- 100%	41- 2,2%	24- 1%	- 100%	10- 0,4%	- 100%	21- 0,6%	110- 0,6%
16. Капронова удавка	27- 2,3%	66- 4,6%	91- 4,9%	51- 2,1%	30- 1,2%	17- 0,6%	21- 0,7%	48- 1,3%	351- 1,9%
17. Газовий балончик	189- 16,1%	274- 19,2%	317- 17,2%	422- 17,8%	379- 15,8%	322- 11,6%	294- 10%	341- 9,1%	2538- 13,6%

18. Уламок дошки	60- 5,1%	58- 4%	129- 7%	149- 6,3%	188- 7,8%	102- 3,7%	168- 5,7%	175- 4,7%	1029- 5,5%
19. Кілок (дерев'яний)	- 100%	12- 0,8%	43- 2,2%	84- 3,5%	71- 2,9%	28- 1%	47- 1,6%	65- 1,7%	350- 1,9%
20. Собака	- 100%	27- 1,9%	60- 3,3%	99- 4,2%	135- 5,6%	110- 3,9%	128- 4,4%	115- 3%	674- 3,6%
21. Граблі	9- 0,8%	3- 0,2%	11- 0,6%	- 100%	4- 0,2%	- 100%	2- 0,07%	7- 0,2%	36- 0,2%
22. Цеглина	51- 4,3%	38- 2,7%	29- 1,6%	66- 2,8%	118- 4,9%	79- 2,8%	127- 4,3%	111- 3%	619- 3,3%
23. Ремінь	13- 1,1%	44- 3,1%	51- 2,8%	49- 2,1%	39- 1,6%	66- 2,4%	45- 1,5%	69- 1,8%	376- 2%
24. Шпагат (мотузка)	7- 0,6%	27- 1,9%	37- 2%	57- 2,4%	27- 1,1%	- 100%	62- 2,1%	73- 1,9%	290- 1,5%
25. Ланцюг металевий	- 100%	21- 1,5%	19- 1%	31- 1,3%	14- 0,6%	- 100%	27- 0,9%	36- 1%	148- 0,8%
26. Трос металевий	2- 0,2%	- 100%	10- 0,5%	7- 0,3%	- 100%	10- 0,4%	- 100%	19- 0,5%	48- 0,3%
27. Отруйні речовини	77- 6,6%	94- 6,6%	62- 3,4%	142- 6%	98- 4%	118- 4,9%	101- 3,4%	84- 2,2%	776- 4,1%
28. Кислота	12- 1%	- 100%	29- 1,6%	22- 0,9%	20- 0,8%	- 100%	20- 0,7%	18- 0,5%	121- 0,6%
29. Фальшиві гроші	114- 9,7%	90- 6,3%	146- 7,9%	194- 8,2%	246- 10,2%	231- 8,3%	288- 9,8%	323- 8,6%	1632- 8,7%
30. Фальшиві кредитні картки	39- 3,3%	81- 5,7%	110- 6%	146- 6,1%	191- 7,9%	140- 5%	110- 3,8%	96- 2,6%	913- 4,9%
31. Бейсбольні біти	- 100%	13- 0,9%	- 100%	- 100%	8- 0,3%	10- 0,4%	14- 0,5%	- 100%	45- 0,2%
32. Палиця для гри в городок	- 100%	- 100%	- 100%	4- 0,2%	- 100%	2- 0,07%	- 100%	- 100%	6- 0,03%
33. Металевий дріт	67- 5,7%	54- 3,8%	79- 4,3%	56- 2,3%	84- 3,5%	36- 1,3%	61- 2,1%	72- 1,9%	509- 2,7%

25.	Представники яких видів (структур) державної влади, правоохоронних органів, громадських організацій України та інших країн брали участь у подоланні насильницької поведінки проти особи як комбінації протиправних дій (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки)								
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Зразок розрахунків	7100/ 1173	9300/ 1428	14000/ 1838	19300/ 2374	25100/ 2404	29500/ 2769	34700/ 2922	33300/ 3749	172300/ 18657
1. Співробітники адміністрації Президента України	71- 6,1%	93- 6,5%	140- 7,6%	193- 8,1%	251- 10,4%	295- 10,6%	347- 11,9%	333- 8,8%	1723- 9,2%
2. Співробітники Кабінету Міністрів України	129- 11%	160- 11,2%	233- 12,7%	370- 15,6%	466- 19,4%	519- 18,7%	594- 20,3%	639- 17%	3110- 16,7%
3. Співробітники апарата Верховної Ради України	217- 18,5%	247- 17,3%	237- 12,9%	405- 17%	503- 20,9%	547- 19,7%	629- 21,5%	744- 19,8%	3529- 18,9%
4. Народні депутати України	129- 11%	190- 13,3%	241- 13,1%	446- 18,8%	581- 24,2%	641- 23,1%	724- 24,8%	817- 21,8%	3769- 20,2%
5. Співробітники центрального апарата різних міністерств та відомств	228- 19,4%	366- 25,6%	484- 26,3%	468- 19,7%	544- 22,6%	634- 22,9%	761- 26%	810- 21,6%	4295- 23%
6. Співробітники Генеральної прокуратури України	128- 10,9%	272- 19%	351- 19,1%	480- 20,2%	528- 22%	633- 22,9%	718- 24,6%	710- 18,9%	3820- 20,5%
7. Співробітники Верховного Суду України	310- 26,4%	425- 29,8%	431- 23,4%	511- 21,5%	418- 17,4%	391- 14,1%	480- 16,4%	594- 15,8%	3560- 19,1%
8. Уповноважений із захисту прав людини	344- 29,3%	471- 33%	576- 31,3%	810- 34,1%	1103- 45,9%	1341- 48,4%	1417- 48,5%	1399- 37,3%	7461- 40%
9. Представники обласних державних адміністрацій	208- 17,7%	195- 13,6%	245- 13,3%	355- 14,9%	310- 12,9%	480- 17,3%	546- 18,7%	621- 16,6%	2960- 15,9%

10. Представники районних державних адміністрацій	366- 31,2%	398- 27,9%	461- 25,1%	424- 17,9%	399- 16,6%	466- 16,8%	430- 14,7%	529- 14,1%	3473- 18,6%
11. Депутати обласних, міських, районних, селищних рад	211- 18%	361- 25,3%	444- 24,2%	397- 16,7%	514- 21,4%	621- 22,4%	714- 24,4%	710- 18,9%	3972- 21,3%
12. Співробітники місцевих органів виконавчої влади (області, міста, району)	383- 32,7%	440- 30,8%	456- 24,8%	566- 23,8%	527- 21,9%	633- 22,9%	781- 26,7%	819- 21,8%	4605- 24,7%
13. Представники Інтерполу	27- 2,3%	36- 2,5%	33- 1,8%	72- 3%	107- 4,4%	146- 5,3%	211- 7,2%	202- 5,4%	834- 4,5%
14. Представники Європейського суду з прав людини	20- 1,7%	68- 4,8%	136- 7,4%	191- 8%	266- 11,1%	318- 11,5%	307- 10,5%	405- 10,8%	1711- 9,2%
15. Представники медичних установ	303- 25,8%	391- 27,4%	458- 24,9%	421- 17,7%	576- 24%	541- 19,5%	599- 20,5%	643- 17,1%	3932- 21,1%
16. Представники соціальних служб	128- 10,8%	110- 7,7%	145- 7,9%	190- 8%	219- 9,1%	321- 11,6%	307- 10,5%	418- 11,1%	1838- 9,9%
17. Представники психологічної служби	71- 6,1%	84- 5,9%	141- 7,7%	133- 5,6%	178- 7,4%	244- 8,8%	308- 10,5%	366- 9,8%	1525- 8,2%
18. Представники МНС	177- 15,1%	210- 14,7%	377- 20,5%	441- 18,6%	421- 17,5%	388- 14%	392- 13,4%	405- 10,8%	2811- 15,1%
19. Представники антимонопольного комітету	19- 1,6%	10- 0,7%	20- 1,1%	48- 2%	60- 2,5%	94- 3,4%	124- 4,2%	133- 3,5%	508- 2,7%
20. Представники комітету захисту прав споживачів	81- 6,9%	154- 10,8%	226- 12,3%	388- 16,3%	479- 19,9%	544- 19,6%	518- 17,7%	610- 16,3%	3000- 16,1%
21. Співробітники адвокатури	190- 16,2%	188- 13,2%	141- 7,7%	122- 5,1%	149- 6,2%	140- 5,1%	181- 6,2%	154- 4,1%	1265- 6,8
22. Співробітники нотаріату	21- 1,8%	56- 3,9%	42- 2,3%	61- 2,6%	107- 4,4%	146- 5,3%	129- 4,4%	119- 3,2%	681- 3,6%

23. Представники церкви, різних релігійних конфесій	36- 3,1%	92- 6,4%	141- 7,7%	238- 10%	379- 15,8%	401- 14,5%	391- 13,4%	378- 10,1%	2056- 11%
24. Представники недержавних громадських організацій	18- 1,5%	42- 2,9%	81- 4,4%	179- 7,5%	228- 9,5%	17- 11,4%	396-13,5%	400- 10,7%	1661- 8,9%
25. Представники правозахисних організацій	55- 4,7%	101- 7,1%	142- 7,7%	181- 7,6%	246- 10,2%	318- 11,5%	301- 10,3%	366- 9,8%	1710- 9,2%
26. Представники правоохоронних структур країн близького та далекого зарубіжжя*	181- 15,4%	129- 9%	155- 8,4%	191- 8%	227- 9,4%	220- 7,9%	321- 11%	299- 8%	1723- 9,2%
27. Представники органів внутрішніх справ України, а саме:									
1) дільничні інспектори міліції	176- 15%	193- 13,5%	261- 14,2%	340- 14,3%	418- 17,4%	400- 14,4%	399- 13,6%	466- 12,4%	2653- 14,2%
2) кримінальної міліції у справах дітей	233- 19,9%	370- 25,9%	418- 22,7%	400- 16,8%	491- 20,4%	517- 18,7%	488- 16,7%	425- 11,3%	3342- 17,9%
3) патрульно-постової служби	86- 7,3%	129- 9%	170- 9,2%	210- 8,8%	299- 12,4%	344- 12,4%	317- 10,8%	391- 10,4%	1946- 10,4%
4) кримінального розшуку	132- 11,3%	207- 14,5%	245- 13,3%	366- 15,4%	428- 17,8%	377- 13,6%	491- 16,8%	510- 13,6%	2756- 14,8%
5) слідчих підрозділів	39- 3,3%	61- 4,3%	108- 5,9%	141- 5,9%	219- 9,1%	341- 12,3%	309- 10,6%	387- 10,3%	1605- 8,6%
* Примітка: Словаччини, Польщі, Іспанії, Німеччини, Італії, Португалії, Туреччини, Росії, США, Болгарії, Чехії, Ізраїля									
6) державної служби по боротьбі з економічною злочинністю	22- 1,9%	38- 2,7%	36- 1,9%	84- 3,5%	129- 5,4%	210- 7,6%	179- 6,1%	261- 7%	959- 5,1%
7) співробітники підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю	17- 1,4%	45- 3,1%	72- 3,9%	144- 6,1%	190- 7,9%	241- 8,7%	290- 9,9%	274- 7,3%	1273- 6,8%

	8) співробітники відділів по боротьбі з торгівлею людьми	45- 3,8%	66- 4,6%	94- 5,1%	161- 6,8%	199- 8,3%	236- 8,5%	218- 7,5%	261- 7%	1280- 6,9%
	9) співробітники служби ДАІ	17- 1,4%	32- 2,2%	31- ,7%	78- 3,3%	138- 5,7%	217- 7,8%	344- 1,8%	403- 10,7%	1260- 6,7%
	10) співробітники відділу віз і реєстрації	16- 1,4%	10- 0,7%	21- 1,1%	47- 2%	94- 3,9%	139- 5%	190- 6,5%	187- 5%	704- 3,9%
	11) співробітники по боротьбі з незаконним обігом наркотиків	32- 2,7%	29- 2%	40- 2,2%	94- 3,9%	133- 5,5%	118- 4,3%	134- 4,6%	121- 3,2%	701- 3,8%
	12) співробітники чергових частин	117- 10%	221- 15,5%	307- 16,7%	421- 17,7%	536- 22,3%	617- 22,3%	802- 27,4%	774- 20,6%	3795- 20,3%
	28. Невідомо (не вказано)	213- 18,2%	176- 12,3%	244- 13,3%	317- 13,3%	431- 17,9%	39- 14,1%	402- 13,7%	375- 10%	2549- 13,7%
	Всього	5197/ 1173=	6866/ 1428=	8584/ 1838=	11084/ 2374=	13491/ 2404=	15487/ 2769=	17189/ 2922=	18458/ 3749=	96356/ 18657=
	Коефіцієнт	4,43	4,80	4,67	4,66	5,61	5,59	5,88	4,92	5,16
26	Які заходи передбачались у публікаціях для зниження рівня насильницької поведінки (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки)									
		2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Зразок розрахунків	36800/ 1173	35000/ 1428	49900/ 1838	65100/ 2374	86600/ 2404	94100/ 2769	99300/ 2922	121600/ 3749	588400/ 18657
	1. Підвищити рівень життя громадян	368- 31,4%	350- 24,5%	499- 27,1%	651- 27,4%	866- 36%	941- 34%	993- 34%	1216- 32,4%	5884- 31,5%
	2. Підвищити рівень (якість) виховної роботи у суспільстві, особливо в молодіжному середовищі	294- 25,1%	239- 16,7%	310- 1,9%	395- 16,6%	516- 21,5%	490- 17,7%	549- 18,8%	813- 21,7%	3606- 19,3%
	3. Знизити рівень конфліктності у суспільстві	84- 7,2%	137- 9,6%	191- 10,4%	181- 7,6%	264- 11%	304- 11%	319- 10,9%	346- 9,2%	1826- 9,8%

4. Знизити рівень негативного впливу засобів масової інформації на поведінку громадян (особливо молоді)	62- 5,3%	129- 9%	233- 12,7%	344- 14,5%	499- 20,8%	661- 23,9%	814- 27,9%	1266- 33,8%	4008- 21,5%
5. Підвищити якість (рівень) правової пропаганди серед громадян (особливо серед молоді)	39- 3,3%	94- 6,6%	161- 8,6%	210- 8,8%	287- 11,9%	221- 8%	268- 9,2%	294- 7,8%	1574- 8,4%
6. Підвищити рівень моралі (духовності) громадян держави	57- 4,9%	139- 9,7%	210- 11,4%	361- 15,2%	525- 21,8%	703- 25,4%	881- 30,2%	1359- 36,2%	4235- 22,7%
7. Вирішити проблему дозвілля підростаючого покоління	66- 5,6%	128- 9%	2239- 13%	221- 9,3%	294- 12,2%	359- 13%	396- 13,6%	447- 11,9%	2150- 11,5%
8. Посилити виховну роль сім'ї у вихованні підростаючого покоління	78- 6,6%	130- 9,1%	241- 13,1%	234- 9,8%	310- 13%	698- 25,2%	891- 30,5%	1517- 40,5%	4099- 22%
9. Навчити громадян бути толерантними (терплячими) у складних життєвих ситуаціях	- 100%	27- 1,9%	44- 2,4%	- 100%	79- 3,3%	64- 2,3%	59- 2%	142- 3,8%	415- 2,2%
10. Підвищити рівень професійної майстерності співробітників правоохоронних органів у процесі втручання у випадки насильницьких дій на різних стадіях розвитку конфлікту	20- 1,7%	- 100%	68- 3,7%	89- 3,7%	196- 8,1%	391- 14,2%	577- 19,7%	966- 25,8%	2310- 12,4%
11. Підвищити загальний рівень професійної майстерності співробітників правоохоронних органів держави	49- 4,2%	97- 6,8%	159- 8,6%	266- 11,2%	439- 18,3%	771- 27,8%	1018- 34,8%	1471- 39,2%	4270- 22,9%

12. Удосконалити механізм здійснення правового захисту громадян, які постраждали від насильницьких дій	89- 7,6%	161- 11,3%	160- 8,7%	229- 9,6%	210- 8,7%	384- 13,9%	371- 12,7%	328- 8,7%	1932- 10,4%
13. Удосконалити механізм здійснення правового захисту громадян України, які перебувають за кордоном	28- 2,4%	- 100%	- 100%	37- 1,5%	118- 4,9%	96- 3,5%	194- 6,6%	324- 8,6%	797- 4,3%
14. Удосконалити процедуру відбору громадян України для виїду з метою працевлаштування за кордоном	144- 12,3%	241- 6,9%	468- 25,5%	727- 30,6%	904- 37,6%	1016- 36,6%	1109- 37,9%	1051- 28%	5660- 30,3%
15. Підвищити (удосконалити) рівень надання психологічної допомоги громадянам держави	- 100%	91- 6,4%	87- 4,7%	164- 6,9%	207- 8,6%	199- 7,2%	416- 14,2%	522- 13,9%	1686- 9%
16. Поліпшити (удосконалити) якість надання громадянам медичної допомоги	280- 23,9%	214- 15%	297- 16,1%	314- 13,2%	346- 14,4%	433- 15,6%	518- 17,7%	576- 15,4%	2978- 16%
17. Упорядкувати процедуру продажу спиртних напоїв у державі	103- 8,8%	169- 11,8%	222- 12,1%	218- 9,2%	199- 8,3%	294- 10,6	301- 10,3	369- 9,8%	1875- 10%
18. Упорядкувати процедуру продажу наркотичних речовин у державі	- 100%	- 100%	66- 3,6%	59- 2,5%	84- 3,55	111- 4%	97- 3,3%	266- 7,1%	683- 3,7%

ПРИМІТКА:

Перелік позицій, за якими проводився моніторинг досліджень:

1. Вид видання (назва газети).....с. 422
2. Період (рік), кількість та вид насильства (яке в багатьох випадках переплітається і скоюється як комбінація протиправних дій щодо постраждалих, скривджених).....с. 423
3. Різновид (форма) фізичного насильства, яке в багатьох випадках переплітається і скоюється як комбінація протиправних дій щодо постраждалих (скривджених) (досліджено 7327 випадків).....с. 423
4. Різновид (форма) вербального психологічного насильства, яке в багатьох випадках переплітається і скоюється як комбінація протиправних дій щодо постраждалих (скривджених) (досліджено 5814 випадків)..с. 428
5. Різновид (форма) сексуального насильства (досліджено 2099 випадків).....с. 432
6. Різновид (форма) економічного насильства (досліджено 3417 випадків).....с. 435
7. Кількість осіб (суб'єктів), які вчинили комбінацію насильницьких дій, із них:.....с. 437
8. Вік особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 439
9. Вік особи, яка постраждала від насильницьких дій (була скривджена) (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 440
10. Сімейний стан особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку особи кривдника – п. 5, питання № 8 – від 16 років і більше).....с. 442
11. Сімейний стан особи, яка постраждала від насильницьких дій (була скривджена) (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку скривдженої особи – п. 11, питання № 9 – від 16 років і більше).....с. 442
12. У якому стані перебувала особа кривдника, яка вчинила комбінацію насильницьких дій (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 443
13. У якому стані перебувала особа, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку постраждалої особи – п. 8, питання № 9 – від 10 років і більше).....с. 444
14. Попередня характеристика особи кривдника, яка вчинила комбінацію насильницьких дій (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 444
15. Попередня характеристика особи, яка постраждала від насильницьких дій (була скривджена) (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку постраждалої (скривдженої)

- особи – п. 8, питання № 9 – від 10 років і більше).....с. 445
16. Наявність судимості (кримінального минулого) в особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку особи кривдника – п. 4, питання № 8 – від 14 років і більше).....с. 445
17. Стать особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 446
18. Стать особи, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 446
19. Місце проживання особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 447
20. Місце проживання особи, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 447
21. Рід занять особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 448
22. Мотив (мета) вчинення насильницьких дій з боку особи кривдника, яка скоїла насильство як комбінацію протиправних дій (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 449
23. Місце вчинення комбінації насильницьких дій проти особи (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 451
24. Знаряддя вчинення насильницьких дій проти особи (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 453
25. Представники яких видів (структур) державної влади, правоохоронних органів, громадських організацій України та інших країн брали участь у подоланні насильницької поведінки проти особи як комбінації протиправних дій (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 458
26. Які заходи передбачались у публікаціях для зниження рівня насильницької поведінки (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 461

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕНЬ
особових справ засуджених до позбавлення волі за насильницькі злочини, які перебували у слідчому ізоляторі
Департаменту з питань виконання покарань у Львівській області.
Дослідження проводилося у період з 2003 по 2008 рр. включно.
Щороку було проаналізовано 100 особових справ
(всього за 6 років дослідження проаналізовано 600 особових справ засуджених)

		Підсумки дослідження (кількісні показники та у відсотках)						
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
		100	100	100	100	100	100	600
	Зразок розрахунків	1000/ 100	700/ 100	1100/ 100	1200/ 100	600/ 100	1000/ 100	5600/ 600
1.	<i>Вид вчиненого злочину за КК України:</i>							
	1. Умисне вбивство (ст. 115)	10-10%	7-7%	11-11%	12-12%	6-6%	10-10%	56-9,3%
	2. Умисне вбивство, вчинене у стані сильного душевного хвилювання (ст. 116)	4-4%	2-2%	- 100%	3-3%	- 100%	2-2%	11-1,8%
	3. Умисне вбивство при перевищенні меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 118)	3-3%	4-4%	5-5%	2-2%	- 100%	- 100%	14-2,3%
	4. Доведення до самогубства (ст. 120)	- 100%	2-2%	3-3%	- 100%	- 100%	2-2%	7-1,2%
	5. Умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121)	19-19%	13-13%	11-11%	9-9%	12-12%	18-18%	82-13,8%

6. Умисне середньої тяжкості ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання (ст. 123)	2-2%	4-4%	- 100%	2-2%	- 100%	9-9%	17-2,8%
7. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122)	13-13%	2-2%	- 100%	8-8%	- 100%	2-2%	25-4,2%
8. Побой і мордування (ст. 126)	- 100%	- 100%	2-2%	1-1%	- 100%	1-1%	4-0,7%
11. Незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146)	- 100%	- 100%	2-2%	2-2%	- 100%	2-2%	6-1%
12. Захоплення заручників (ст. 147)	- 100%	- 100%	- 100%	1-1%	- 100%	1-1%	2-0,3%
13. Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини (ст. 149)	- 100%	- 100%	2-2%	- 100%	2-2%	1-1%	5-0,8%
14. Зґвалтування (ст. 152)	8-8%	6-6%	7-7%	4-4%	6-6%	5-5%	36-6%
15. Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ст. 153)	4-4%	3-3%	2-2%	- 100%	- 100%	- 100%	9-1,5%
16. Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості (ст. 155)	2-2%	8-8%	5-5%	6-6%	4-4%	3-3%	28-4,7%
17. Розбещення неповнолітніх (ст. 156)	- 100%	6-6%	7-7%	5-5%	9-9%	4-4%	31-5,2%
18. Грабїж (ст. 186)	- 100%	- 100%	3-3%	2-2%	2-2%	- 100%	7-1,2%
19. Розбій (ст. 187)	10-10%	8-8%	6-6%	8-8%	10-10%	8-8%	50-8,3%
20. Вимагання (ст. 189)	- 100%	- 100%	- 100%	1-1%	- 100%	2-2%	3-0,5%

21. Шахрайство (ст. 190)	2-2%	3-3%	- 100%	3-3%	3-3%	4-4%	15-2,5%
22. Умисне знищення або пошкодження майна (ст. 194)	- 100%	2-2%	4-4%	- 100%	5-5%	3-3%	14-2,3%
23. Створення злочинної організації (ст. 255)	- 100%	- 100%	2-2%	- 100%	- 100%	- 100%	2-0,3%
24. Бандитизм (ст. 257)	2-2%	- 100%	1-1%	3-3%	2-2%	- 100%	8-1,3%
25. Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортним засобом (ст. 286)	7-7%	6-6%	4-4%	3-3%	9-9%	- 100%	29-4,8%
26. Незаконне заволодіння транспортним засобом (ст. 289)	3-3%	4-4%	6-6%	4-4%	6-6%	3-3%	26-4,3%
27. Хуліганство (ст. 296)	- 100%	2-2%	- 100%	2-2%	- 100%	1-1%	5-0,8%
28. Групове порушення громадського порядку (ст. 293)	- 100%	- 100%	- 100%	1-1%	1-1%	2-2%	4-0,7%
29. Масові заворушення (ст. 294)	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	2-2%	- 100%	2-0,3%
30. Сутенерство або втягнення в заняття проституцією (ст. 303)	2-2%	4-4%	- 100%	4-4%	3-3%	2-2%	15-2,5%
31. Втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність (ст. 304)	6-6%	5-5%	8-8%	5-5%	7-7%	4-4%	35-5,8%

2. Наявність у злочинних діях засуджених насильницької поведінки, яка у багатьох випадках переплітається і скоюється як комбінація протиправних дій щодо постраждалих (скривджених)*							
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Зразок розрахунків	9300/ 217	8900/ 227	9100/ 234	8800/ 269	9000/ 279	8900/ 280	54000/ 1506
1. Фізичне	93-42,9%	89-39,2	91-38,9%	88-32,7%	90-32,3%	89-31,8%	540-35,8%
2. Вербальне (психологічне)	66-30,4%	70-30,8%	68-29,1%	87-32,3%	90-32,3%	78-27,8%	459-30,6%
3. Сексуальне	22-10,1%	19-8,4%	29-12,4%	32-11,9%	40-14,3%	36-12,9%	178-11,8%
4. Економічне	36-16,6%	49-21,6%	46-19,6%	62-23,1%	59-21,1%	77-27,5%	329-21,8%
Всього	217	227	234	269	279	280	1506
3. Різновид (форма) фізичного насильства (досліджено 540 випадків)							
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Зразок розрахунків	1700/ 93	1300/ 89	1600/ 91	1700/ 88	600/ 90	1200/ 89	8100/ 540
1. Вбивство	17-18,3%	13-14,6%	16-17,6%	17-19,3%	6-6,7%	12-13,5%	81-15%
2. Синці та рубці на обличчі	10-10,7%	9-10,1%	12-13,2%	8-9,1%	14-15,6%	7-7,9%	60-11,1%
3. Синці та рубці на сідницях	- 100%	3-3,4%	- 100%	- 100%	2-2,2%	2-2,2%	7-1,3%
4. Синці та рубці на спині	2-2,1%	3-3,4%	4-4,4%	- 100%	5-5,6%	6-6,7%	20-3,7%
5. Синці та рубці на руках	4-4,3%	- 100%	- 100%	6-6,8%	11-12,2%	16-18%	37-6,8%

* Тут і надалі розуміються види насильницької поведінки, які у багатьох випадках переплітаються і скоюються як комбінація протиправних дій щодо постраждалих (скривджених).

6. Синці та рубці на ногах	- 100%	2-2,2%	- 100%	4-4,5%	- 100%	4-4,5%	10-1,8%
7. Синці та рубці на голові	24-25,8%	20-22,2%	34-37,4%	38-43,2%	41-45,5%	46-51,7%	203-37,6%
8. Мордування	- 100%	- 100%	2-2,2%	1-1,1%	- 100%	1-1,1%	4-0,7%
9. Жбурляння (кидання) предметами	29-31,2%	22-24,7%	38-41,8%	40-45,4%	48-53,3%	49-55,1%	226-41,8%
10. Завдання опіків окропом	6-6,4%	2-2,2%	12-13,2%	9-10,2%	14-15,6%	17-19,1%	60-11,1%
11. Завдання опіків праскою	16-17,2%	13-14,6%	22-24,2%	18-20,5%	15-16,7%	11-12,4%	95-17,6%
12. Завдання опіків паяльником	- 100%	19-21,3%	9-9,9%	29-32,2%	22-24,4%	28-31,5%	107-19,8%
13. Завдання опіків хімічними речовинами	- 100%	3-3,4%	8-8,8%	- 100%	4-4,4%	6-6,7%	21-3,9%
14. Завдання опіків цигаркою	19-24%	22-24,7%	34-37,4%	27-30,7%	10-11,1%	14-15,7%	126-23,7%
15. Завдання опіків сірниками	10-10,7%	- 100%	19-20,9%	14-15,9%	17-18,9%	8-9%	68-12,6%
16. Завдання опіків газом	4-4,3%	12-13,5%	7-7,7%	22-25%	17-18,9%	15-16,8%	77-14,3%
17. Завдання опіків іншими предметами	- 100%	9-10,1%	12-13,2%	- 100%	16-17,8%	13-14,6%	50-9,3%
18. Викручування рук	25-26,9%	34-38,2%	44-48,4%	49-55,7%	40-44,4%	52-58,4%	244-45,2%
19. Штовхання	21-22,6%	34-38,2%	30-33%	41-46,6%	33-36,7%	51-57,3%	210-38,9%
20. Кусання	- 100%	8-8,9%	- 100%	4-4,5%	7-7,7%	2-2,2%	21-3,9%
21. Спроба удушення	24-25,8%	31-34,8%	19-20,9%	38-43,2%	16-17,7%	29-32,6%	157-29,1%

22. Незаконне позбавлення волі	- 100%	- 100%	2-2,2%	2-2,3%	- 100%	2-2,2%	6-1,1%
23. Погроза вбивством	- 100%	2-2,2%	3-3,3%	5-5,7%	2-2,2%	- 100%	12-2,2%
24. Інценування ДТП	23-24,7%	17-19,1%	13-14,3%	26-29,5%	19-21,1%	20-22,5%	118-21,8%
25. Закопування в землю	3-3,2%	11-12,3%	- 100%	17-19,3%	9-10%	6-6,7%	46-8,5%
26. Примусове занурення у воду	14-15,1%	6-6,7%	12-13,2%	10-11,4%	15-16,7%	14-15,7%	71-13,1%
27. Залишення у небезпеці дорослої людини	14-15%	9-10,1%	11-12,1%	17-19,3%	10-11,1%	15-16,8%	76-14,1%
28. Залишення у небезпеці неповнолітнього	- 100%	20-22,5%	14-15,4%	12-13,6%	16-17,8%	10-11,2%	72-13,3%
29. Експлуатація праці	4-4,3%	- 100%	10-11%	8-9,1%	12-13,3%	13-14,6%	47-8,7%
30. Захоплення заручників	- 100%	- 100%	- 100%	1-1,1%	- 100%	1-1,1%	2-0,4%
31. Позбавлення їжі	24-25,8%	29-32,6%	31-34,1%	26-29,5%	34-37,8%	26-29,2%	170-31,5
32. Обмеження їжі	20-21,5%	33-37,1%	30-32,9%	37-42%	29-32,2%	21-23,6%	170-31,5%
33. Смикання за волосся	18-19,4%	29-32,6%	33-36,3%	37-42%	27-30%	39-43,8%	183-33,9%
34. Фізична перешкода, ізолювання виходу з приміщення	- 100%	20,22,5%	19-20,9%	28-31,8%	27-30%	31-34,8%	125-23,1%
35. Завдання ляпасів	26-27,9%	33-37,1%	35-38,5%	29-32,9%	34-37,8%	27-30,3%	184-34,1%
36. Безпідставні покарання	19-20,4%	27-30,3%	31-34,1%	29-33%	34-37,8%	36-40,4%	176-32,6%
37. Побиття	10-10,7%	24-27%	37-40,7%	34-38,6%	36-40%	32-36%	173-32%

	38. Завдання шкоди (ударів) гострими предметами	8-8,6%	19-21,3%	27-29,7%	21-24%	32-35,5%	24-27%	131-24,3%
	39. Відмова допомогти хворій людини	27-29%	31-34,8%	20-22%	16-18,2%	10-11,1%	36-40,4%	140-25,9%
	40. Утримання в умовах, подібних до рабства	- 100%	17-19,1%	14-15,4%	- 100%	34-37,8%	29-32,6%	94-17,4%
	41. Примусова праця	6-6,4%	- 100%	22-24,2%	18-20,5%	28-31,1%	31-34,8%	105-19,4%
	42. Прив'язування, приковування	11-11,8%	5-5,6%	- 100%	17-19,3%	28-31,1%	20-22,5%	81-15%
	43. Підвішування	- 100%	15-16,8%	- 100%	36-40,9%	26-28,9%	33-37,1%	110-20,4%
	44. Травлення собакою	- 100%	- 100%	6-6,6%	- 100%	11-12,2%	17-19,1%	34-6,3%
	45. Розбій	10-10,7%	8-9%	6-6,6%	8-9,1%	10-11,1%	8-9%	50-9,3%
	46. Грабіж	- 100%	- 100%	3-3,3%	2-2,3%	2-2,2%	- 100%	7-1,3%
	Всього	448/	601/	701/	814/	823/	880/	4267/
		93=	89=	91=	88=	90=	89=	540=
	Коефіцієнт	4,81	6,75	7,7	9,25	9,14	9,88	7,9
4.	Різновид (форма) вербального психологічного насильства (досліджено 459 випадків)							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Зразок розрахунків	2200/	200/	200/	200/	100/	100/	400/
		66	70	68	87	90	78	459

1. Завідомо незаконне затримання, арешт або тримання під вартою	- 100%	- 100%	- 100%	2-2,3%	1-1,1%	1-1,3%	4-0,9%
2. Примушення давати показання	- 100%	- 100%	2-2,9%	- 100%	1-1,1%	2-2,6%	5-1,1%
3. Злісна непокора вимогам адміністрації виправної установи	- 100%	- 100%	2-2,9%	- 100%	- 100%	- 100%	2-0,4%
4. Дії, що дезорганізують роботу виправних установ	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	1-1,1%	- 100%	1-0,2%
5. Втеча з місць позбавлення волі або з-під варти	- 100%	2-2,8%	- 100%	- 100%	- 100%	1-1,3%	3-0,6%
6. Примус до вживання алкоголю	22-33%	30-42,8%	34-50%	40-46%	28-31,1%	38-48,7%	192-41,2%
7. Примус до вживання наркотиків	17-25,7%	- 100%	14-20,6%	9-10,3%	19-21,1%	12-15,4%	71-15,6%
8. Примус до вживання токсикоманічних речовин	- 100%	- 100%	4-5,9%	- 100%	8-8,9%	6-7,7%	18-3,9%
9. Залякування	24-36,4%	33-47,1%	28-41,2%	41-47,1%	38-42,2%	39-50%	203-44,2%
10. Погроза на адресу жертви	26-39,4%	30-42,8%	39-57,4%	28-32,2%	44-48,9%	41-52,6%	208-45,3%
11. Погроза на адресу близьких рідних	18-27,3%	29-41,4%	21-30,9%	33-37,9%	- 100%	46-59%	147-32%
12. Погроза на адресу друзів	- 100%	11-15,7%	- 100%	29-33,3%	34-37,8%	28-36%	102-22,2%

13. Погроза на адресу рідних	9-13,6%	- 100%	12-17,6%	19-21,8%	- 100%	34-43,6%	74-16,1%
14. Образи на адресу жертви	21-31,8%	27-38,7%	31-45,6%	39-44,8%	36-40%	45-57,7%	199-43,3%
15. Образи на адресу близьких рідних	14-21,2%	19-27,1%	15-22,1%	26-29,8%	25-27,8%	34-43,6%	133-29%
16. Образи на адресу рідних	19-28,8%	25-35,7%	23-33,8%	14-16,5%	29-32,2%	31-39,7%	141-30,7%
17. Образи на адресу друзів	16-24,2%	15-21,4%	11-16,2%	8-9,2%	17-18,9%	13-16,7%	80-17,4%
18. Образи на адресу членів всієї родини	- 100%	10-14,3%	- 100%	11-12,6%	7-7,8%	8-10,3%	36-7,8%
19. Заборона (обмеження) відвідувати навчання у школі та іншому навчальному закладі	- 100%	7-10%	3-4,4%	- 100%	10-11,1%	5-6,4%	25-5,4%
20. Доведення (спонування) до самогубства	- 100%	2-2,8%	3-4,4%	- 100%	- 100%	2-2,6%	7-1,5%
21. Заборона (обмеження) спілкуватися з близькими рідними	7-10,6%	- 100%	14-20,6%	8-9,2%	14-15,5%	24-30,8%	67-14,6%
22. Заборона (обмеження) спілкуватися з рідними	13-19,7%	10-14,3%	17-25%	10-11,5%	21-23,3%	26-33,3%	97-21,1%
23. Заборона (обмеження) спілкуватися з друзями	6-9,1%	17-24,3%	14-20,6%	19-21,8%	- 100%	22-28,2%	78-17%
24. Заборона (обмеження) спілкуватися з колегами по роботі	10-15,1%	15-21,4%	12-17,6%	19-21,8%	17-18,9%	20-25,6%	93-20,3%
25. Заборона (обмеження) спілкуватися зі знайомими	- 100%	- 100%	7-10,3%	4-4,6%	- 100%	10-12,8%	21-4,6%

26. Погроза залишити (покинути) сім'ю	25-37,9%	23-32,9%	29-42,6%	36-41,4%	28-31,1%	35-44,9%	176-38,3%
27. Формування відчуття вини	29-43,9%	31-44,3%	30-44,1%	39-44,8%	40-44,4%	49-62,8%	218-47,5%
28. Обзивання нецензурними словами	31-47%	39-55,7%	43-63,2%	49-56,3%	53-58,9%	50-64,1%	265-57,7%
29. Обмеження (заборона) сну	9-13,6%	12-17,1%	7-10,3%	- 100%	5-5,6%	17-21,8%	50-10,9%
30. Погроза забрати дітей	- 100%	7-10%	17-25%	19-21,8%	22-24,4%	19-24,4%	84-18,3%
31. Викрадення дітей	- 100%	11-15,7%	12-17,6%	- 100%	29-32,2%	32-41%	84-18,3%
32. Псування майна	23-34,8%	29-41,4%	35-51,5%	30-34,5%	45-50%	62-79,5%	224-48,8%
33. Демонстрація сили	21-31,8%	32-45,7%	37-54,4%	46-52,9%	49-54,4%	57-73,1%	242-52,7%
34. Перешкода звернутись по медичну допомогу	- 100%	12-17,1%	6-8,8%	3-3,4%	16-17,8%	9-11,5%	46-10,1%
35. Переслідування	22-33,3%	32-45,7%	46-67,6%	39-44,8%	53-58,9%	61-78,2%	253-55,1%
36. Демонстрація розумової переваги	19-28,8%	22-31,4%	26-38,2%	30-34,5%	28-31,1%	37-47,4%	162-35,5%
37. Погроза викрадення	- 100%	- 100%	7-10,3%	- 100%	14-15,6%	12-15,4%	33-7,2%
38. Шантаж	10-15,1%	14-20%	23-33,8%	30-34,5%	39-43,3%	35-44,8%	151-32,9%
39. Навмисне створення незадовільних умов життя	13-19,7%	24-34,3%	23-33,8%	17-19,5%	28-31,1%	33-42,4%	138-30,1%
40. Погроза зброєю	7-10,6%	16-22,9%	23-33,8%	19-21,8%	- 100%	29-37,2%	94-20,5%

41. Погроза розправою	17-25,8%	26-37,1%	30-78,9%	29-33,3%	36-40%	32-41%	170-37,7%
42. Невиправданий контроль витрат сімейного бюджету	26-40%	24-34,3%	32-47,1%	39-44,8%	27-30%	36-46,2%	184-40,1%
43. Контроль телефонних розмов	7-10,6%	17-24,3%	- 100%	29-33,3%	19-21,1%	- 100%	72-15,7%
44. Контроль перегляду телепрограм	17-25,8%	- 100%	12-17,6%	- 100%	11-12,2%	21-26,9%	61-13,3%
45. Присвоєння прізвиськ	24-36,4%	31-44,3%	29-42,6%	37-42,5%	41-45,5%	47-65,3%	209-45,5%
46. Примус до виконання домашньої роботи	- 100%	13-18,6%	- 100%	22-25,3%	17-18,9%	- 100%	52-11,3%
47. Стеження	13-19,7%	19-27,1%	28-41,2%	33-37,9%	38-42,2%	41-52,6%	172-37,5%
48. Втручання у життя близьких рідних	7-10,6%	3-4,3%	- 100%	- 100%	17-18,9%	23-29,5%	50-10,9%
49. Втручання у життя рідних	- 100%	8-11,4%	3-4,4%	14-16,1%	- 100%	- 100%	25-5,4%
50. Втручання у життя друзів	2-3%	9-12,8%	- 100%	7-8,1%	13-14,4%	9-11,5%	40-8,7%
51. Втручання у життя колег по роботі	- 100%	7-10%	3-4,4%	- 100%	4-4,4%	12-15,4%	26-5,7%
52. Постійні докори	21-31,8%	17-24,3%	33-48,5%	29-33,3%	41-45,5%	39-50%	180-39,2%
53. Приниження на людях	29-43,9%	34-48,6%	27-39,7%	37-42,5%	42-46,7%	47-60,3%	216-47,1%
54. Заборона відвідувати церкву	- 100%	3-4,3%	- 100%	7-8,1%	11-12,2%	- 100%	21-4,6%

55. Необ'єктивне ставлення до близьких рідних, рідних, друзів	17-25,7%	24-34,3%	16-23,5%	10-11,5%	29-32,2%	27-34,6%	123-26,8%
56. Гіпноз	- 100%	4-5,7%	- 100%	7-8,1%	- 100%	9-11,5%	20-4,4%
57. Наведення наклепів	12-18,2%	19-27,1%	27-39,7%	20-23%	30-33,3%	25-32,1%	133-29%
58. Переслідування за критику	- 100%	6-8,6%	4-5,9%	- 100%	3-3,3%	9-11,5%	22-4,8%
59. Шахрайство	2-3%	3-4,3%	- 100%	3-3,4%	3-3,3%	4-5,1%	15-3,3%
60. Примус до жебракування	11-16,7%	29-41,4%	18-26,5%	27-31,1%	36-40%	42-53,8%	163-35,5%
61. Викрадення людини	- 100%	- 100%	2-2,9%	2-2,3%	- 100%	2-2,6%	6-1,3%
Всього	636/	882/	932/	1066/	1217/	1448/	6181/
	66=	70=	68=	87=	90=	78=	459=
Коефіцієнт	9,63	12,6	13,7	12,26	13,52	18,56	13,46
5.	Різновид (форма) сексуального насильства (досліджено 178 випадків)						
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Зразок розрахунків	800/ 22	600/ 19	700/ 29	400/ 32	600/ 40	500/ 36	3600/ 178
1. Згвалтування	8-36,4%	6-31,6%	7-24,1%	4-12,5%	6-16,7%	5-13,8%	36-20,2%
2. Безпідставна ревність	11-50%	8-42,1%	14-48,3%	19-59,4%	20-50%	16-44,4%	8-49,4%
3. Вимога задовольнити сексуальне бажання як одна з умов прийому на роботу	3-13,6%	- 100%	8-27,6%	4-12,5%	14-35%	6-16,7%	35-19,7%

4. Сексуальне переслідування на роботі	- 100%	9-47,4%	- 100%	17-53,1%	15-37,5%	18-50%	59-33,1%
5. Ігнорування сексуальних почуттів	2-9,1%	4-21%	19-65,5%	16-50%	- 100%	- 100%	41-23%
6. Примус до проституції	7-31,8%	- 100%	13-44,8%	- 100%	28-70%	22-61,1%	70-39,3%
7. Примус до сексу в шлюбі	4-18,2%	11-57,9%	- 100%	12-37,5%	- 100%	17-47,2%	44-24,7%
8. Спроба зґвалтування	3-13,6%	- 100%	- 100%	7-21,9%	5-12,5%	11-30,5%	26-14,6%
9. Сексуальна наруга над дітьми	9-40,9%	7-36,8%	6-20,7%	10-31,3%	8-20%	6-16,6%	46-25,8%
10. Погрожування подружньою зрадою	- 100%	3-15,8%	2-6,9%	4-12,5%	- 100%	- 100%	9-5,1%
11. Подружня зрада	8-36,4%	12-63,3%	10-34,5%	13-40,6%	- 100%	17-47,2%	60-33,7%
12. Звинувачення у подружній невірності	7-31,8%	14-73,7%	9-31%	19-59,4%	11-27,5%	16-44,4%	76-42,7%
13. Сексуальна експлуатація	- 100%	4-21%	8-27,6%	9-28,1%	3-7,5%	- 100%	24-13,5%
14. Утримання місць розпусти (притонів)	6-27,3%	- 100%	12-41,4%	4-12,5%	- 100%	13-36,1%	35-19,7%
15. Розбещення неповнолітніх	7-31,8%	9-47,4%	14-48,3%	- 100%	18-45%	17-47,2%	65-36,5%
16. Торгівля людьми	- 100%	3-15,8%	- 100%	2-6,3%	- 100%	- 100%	5-2,8%
17. Примусова вагітність	4-18,2%	- 100%	- 100%	6-18,7%	3-7,5%	- 100%	13-7,3%

18. Змушення до аборту	6-27,3%	- 100%	10-34,5%	- 100%	18-45%	7-19,4%	41-23%
19. Поводження з особою як із сексуальним об'єктом	8-36,4%	7-36,8%	12-41,4%	9-28,1%	8-20%	16-44,4%	60-33,7%
20. Сутєнерство	- 100%	4-21%	- 100%	7-21,9%	2-5%	- 100%	13-7,3%
21. Звідництво	2-9,1%	- 100%	- 100%	5-15,6%	1-3,1%	- 100%	8-4,5%
22. Насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом	- 100%	2-10,5- 100%	- 100%	3-9,3%	- 100%	- 100%	5-2,8%
23. Статеві зносини з особою, що не досягла статевої зрілості	7-31,8%	8-42,1%	6-20,7%	12-37,5%	- 100%	17-47,2%	50-28,1%
24. Утримання від сексу	- 100%	2-10,5%	- 100%	3-9,4%	- 100%	2-5,5%	7-3,9%
25. Статевий акт з особливою жорстокістю	2-9,1%	3-15,8%	7-24,1%	- 100%	8-20%	- 100%	20-11,2%
26. Зараження венеричною хворобою	5-22,7%	- 100%	11-37,9%	10-31,3%	11-27,5%	15-41,7%	52-29,2%
27. Зараження СНІДом	- 100%	2-10,5%	- 100%	1-3,1%	- 100%	- 100%	3-1,7%
28. Примус до шлюбу	- 100%	- 100%	2-6,9%	- 100%	1-2,5%	2-5,5%	5-2,8%
29. Сімейне зґвалтування	2-9,1%	- 100%	1-3,4%	2-6,3%	- 100%	3-8,3%	8-4,5%
30. Примус оголити тіло (роздягнутися)	2-9,1%	2-10,5%	8-27,6%	- 100%	3-7,5%	- 100%	15-8,4%

31. Пошкодження статевих органів	- 100%	2-10,5%	- 100%	4-12,5%	2-5%	- 100%	8-4,5%
32. Заняття проституцією	4-18,2%	- 100%	11-37,9%	- 100%	19-47,5%	16-44,4%	50-28,1%
Всього	117/	122/	190/	202/	204/	242/	1077/
Коефіцієнт	22= 5,31	19= 6,42	29= 6,55	32= 6,31	40= 5,1	36= 6,72	178= 6,05
6. Різновид (форма) економічного насильства (досліджено 329 випадків)							
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Зразок розрахунків	1400/ 36	1400/ 49	2400/ 46	2300/ 62	1800/ 59	3800/ 77	9900/ 329
1. Відмова (обмеження) у контактах з метою придбання життєво необхідних речей (їжі, одягу...)	14-38,9%	- 100%	24-52,2%	23-37,1%	- 100%	38-49,3%	99-30,1%
2. Заборона виходу на роботу	8-22,2%	14-28,6%	- 100%	18-29%	- 100%	21-27,3%	61-18,5%
3. Обмеження відвідувати робоче місце (вночі, вихідні дні)	13-36,1%	18-36,7%	16-34,8%	- 100%	16-31,8%	15-19,5%	80-24,3%
4. Вимагання	- 100%	- 100%	- 100%	1-1,6%	- 100%	2-2,6%	3-0,9%
5. Підпал (знищення) майна	4-11,1%	- 100%	- 100%	13-21%	19-32,2%	23-30%	59-17,9%
6. Умисне знищення майна	- 100%	2-4,1%	4-8,7%	- 100%	5-8,5%	3-3,9%	14-4,3%
7. Боргова кабала	10-27,1%	9-18,4%	11-23,9%	- 100%	22-37,3%	19-24,7%	71-21,6%
8. Обмеження у формуванні сімейного бюджету	13-36,1%	10-20,4%	- 100%	22-35,5%	- 100%	28-36,4%	73-22,2%

9. Затримування виплати заробітної плати	18-50%	25-51%	21-45,6%	19-30,6%	29-49,1%	40-51,9%	152-46,2%
10. Затримування виплати пенсії	10-27,8%	23-46,9%	- 100%	16-25,8%	- 100%	29-37,7%	78-23,7%
11. Затримування виплати соціальної допомоги	17-47,2%	- 100%	29-63%	- 100%	- 100%	45-58,4%	91-27,6%
12. Одноособове прийняття важливих фінансових рішень	13-36,1%	22-44,9%	15-32,6%	30-48,4%	24-40,7%	- 100%	104-31,6%
13. Заборона шукати роботу	- 100%	11-22,4%	9-19,6%	15-24,2%	18-30,5%	- 100%	53-16,1%
14. Низький (жалюгідний) рівень життя	22-61,1%	31-63,3%	34-73,9%	37-59,7%	35-59,3%	53-68,8%	212-64,4%
15. Крадіжка	13-36,1%	12-24,5%	14-30,4%	28-45,2%	29-49,1%	42-54,5%	138-41,9%
16. Хабарництво	- 100%	5-10,2%	4-8,7%	- 100%	5-8,5%	- 100%	14-4,3%
17. Несвоєчасна виплата стипендії	19-52,8%	26-53,1%	28-60,9%	36-58,1%	35-59,3%	44-57,1%	188-57,1%
18. Умисне пошкодження майна	3-8,3%	5-10,%	4-8,7%	6-9,7%	5-8,5%	4-5,2%	27-8,2%
19. Погроза знищення майна	11-30,5%	21-42,9%	17-36,9%	29-46,8%	23-39%	- 100%	101-30,7%
20. Позбавлення участі у формуванні сімейного бюджету	15-41,7%	24-49%	28-60,9%	20-32,3%	17-28,8%	41-53,2%	145-44,1%
Всього	203/	258/	258/	313/	282/	447/	1761/
Коефіцієнт	36= 5,63	49= 5,26	46= 5,6	62= 5,04	59= 4,77	77= 5,8	329= 5,35
7. Кількість осіб (суб'єктів), які вчинили комбінацію насильницьких дій:							
	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Фізичне насильство (досліджено 540 випадків):							
Зразок розрахунків	3200/ 93	2600/ 89	2500/ 91	2900/ 88	2400/ 90	2500/ 89	16100/ 540
Одноосібно	32-34,4%	26-29,2%	25-27,5%	29-32,9%	24-26,7%	25-28,1%	161-29,8%

	У складі групи *	61-65,6%	63-70,8%	66-72,5%	59-67,1%	66-73,3%	64-71,8%	379-70,2%
	Всього	93	89	91	88	90	89	540
	Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Зразок розрахунків	5200/ 66	6000/ 70	4900/ 68	6100/ 87	6000/ 90	6700/ 78	34900/ 459
	Одноосібно	52-78,8%	60-85,7%	49-72,1%	61-70,1%	60-66,7%	67-85,9%	349-76%
	У складі групи *	14-21,2%	10-14,3%	19-27,9%	26-29,9%	30-33,3%	11-14,1%	110-24%
	Всього	66	70	68	87	90	78	459
	Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Зразок розрахунків	1000/ 22	1300/ 19	2300/ 29	2800/ 32	3300/ 40	3000/ 36	13700/ 178
	Одноосібно	10-45,4%	13-68,4%	23-79,3%	28-87,5%	33-82,5%	30-83,3%	137-77%
	У складі групи *	12-54,6%	6-31,6%	6-20,7%	4-12,5%	7-17,5%	6-16,7%	41-23%
	Всього	22	19	29	32	40	36	178
	Економічне насильство (досліджено 329 випадків):							
		2600/ 36	3200/ 49	2900/ 46	4300/ 62	4200/ 59	5100/ 77	22300/ 329
	Одноосібно	26-72,2%	32-65,3%	29-63,1%	43-69,4%	42-71,2%	51-66,2%	223-67,8%
	У складі групи *	10-27,8%	17-34,7%	17-36,9%	19-30,6%	17-28,8%	26-33,8%	106-32,2%
	Всього	36	49	46	62	59	77	329
	* Примітка: особи, які скоїли насильницькі дії у складі групи, становлять підвищену суспільну небезпеку							
8.	Вік особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)							
	Зразок розрахунків	200/93	900/89	100/91	200/88	1000/90	100/89	600/540

До 10 років	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%
Від 10 до 12 років	2-2,1%	- 100%	1-1,1%	2-2,3%	- 100%	1-1,1%	6-1,1%
Від 12 до 14 років	8-8,5%	9-10,1%	7-7,7%	7-7,9%	10-11,1%	12-13,5%	53-9,8%
Від 14 до 16 років	18-19,4%	20-22,5%	24-26,4%	25-28,4%	28-31,1%	29-32,6%	144-26,7%
Від 16 до 18 років	26-28%	25-28,1%	29-31,8%	30-34,1%	33-36,8%	30-33,8%	173-32%
Від 18 до 20 років	14-15%	13-14,6%	11-12,1%	8-9,1%	7-7,8%	10-11,2%	63-11,8%
Від 20 до 24 років	8-8,6%	6-6,7%	7-7,7%	6-6,8%	4-4,4%	3-3,4%	34-6,3%
Від 24 до 28 років	4-4,2%	- 100%	3-3,3%	- 100%	- 100%	1-1,1%	8-1,5%
Від 28 до 32 років	5-5,3%	2-2,2%	- 100%	2-2,3%	- 100%	1-1,1%	10-1,8%
Від 32 до 36 років	- 100%	1-1,1%	- 100%	2-2,3%	1-1,1%	- 100%	4-0,7%
Від 36 до 40 років	1-1,1%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	1-0,2%
Від 40 до 44 років	3-3,1%	2-2,2%	- 100%	2-2,3%	- 100%	- 100%	7-1,3%
Від 44 до 48 років	- 100%	1-1,1%	2-2,2%	- 100%	- 100%	- 100%	3-0,5%
Від 48 до 52 років	- 100%	4-4,6%	2-2,2%	- 100%	- 100%	- 100%	6-1,1%

Від 52 до 56 років	4-4,2%	3-3,4%	- 100%	1-1,1%	1-1,1%	- 100%	9-1,7%
Від 56 до 60 років	- 100%	- 100%	1-1,1%	- 100%	2-2,2%	- 100%	3-0,5%
Від 60 років і більше	- 100%	3-3,4%	4-4,4%	3-3,4%	4-4,4%	2-2,2%	16-3%
Всього	93	89	91	88	90	89	540
Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків):							
Зразок розрахунків	200/66	200/70	100/68	100/87	300/90	100/78	300/459
До 10 років	- 100%	2-2,8%	- 100%	1-1,1%	- 100%	- 100%	3-0,6%
Від 10 до 12 років	2-3%	- 100%	1-1,5%	- 100%	3-3,3%	1-1,3%	7-1,5%
Від 12 до 14 років	- 100%	2-2,8%	4-5,9%	5-5,7%	4-4,4%	2-2,6%	17-3,7%
Від 14 до 16 років	4-6,1%	6-8,6%	5-7,3%	8-9,2%	12-13,5%	13-16,7%	48-10,5%
Від 16 до 18 років	9-13,7%	12-17,1%	13-19,2%	16-18,4%	17-18,9%	20-25,6%	87-19%
Від 18 до 20 років	12-18,2%	15-21,4%	12-17,6%	19-21,8%	10-11,1%	12-15,4%	80-17,4%
Від 20 до 24 років	10-15,1%	12-17,1%	14-20,6%	10-11,6%	19-21,1%	10-12,8%	75-16,3%
Від 24 до 28 років	- 100%	4-5,8%	4-5,9%	10-11,6%	10-11,1%	2-2,6%	30-6,5%
Від 28 до 32 років	8-12,1%	2-2,4%	- 100%	13-14,9%	3-3,3%	- 100%	26-5,7%

Від 32 до 36 років	6-9,2%	2-2,8%	- 100%	2-2,3%	- 100%	- 100%	10-2,2%
Від 36 до 40 років	3-4,5%	6-8,6%	3-4,4%	- 100%	- 100%	2-2,5%	14-3,1%
Від 40 до 44 років	3-4,5%	- 100%	2-2,9%	1-1,1%	4-4,4%	4-5%	14-3,1%
Від 44 до 48 років	- 100%	- 100%	3-4,4%	2-2,3%	5-5,6%	- 100%	10-2,2%
Від 48 до 52 років	- 100%	4-5,8%	1-1,5%	- 100%	- 100%	2-2,6%	7-1,5%
Від 52 до 56 років	3-4,5%	- 100%	4-5,9%	- 100%	2-2,2%	1-1,3%	10-2,2%
Від 56 до 60 років	2-3%	- 100%	2-2,9%	- 100%	1-1,1%	3-3,8%	8-1,7%
Від 60 років і більше	4-6,1%	3-4,4%	- 100%	- 100%	- 100%	6-7,7%	13-2,8%
Всього	66	70	68	87	90	78	459
Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків):							
	200/22	200/19	400/29	100/32	200/40	200/36	700/178
Від 14 до 16 років	- 100%	2-10,5%	- 100%	1-3,1%	2-5%	2-5,6%	7-3,9%
Від 16 до 18 років	2-9,1%	2-10,5%	4-13,8%	4-12,6%	3-7,5%	2-5,6%	17-9,5%
Від 18 до 20 років	3-13,7%	4-21%	6-20,8%	7-21,9%	9-22,5%	6-16,6%	35-19,8%
Від 20 до 24 років	4-18,2%	5-26,3%	7-24,1%	12-37,5%	8-20%	9-25%	45-25,3%

Від 24 до 28 років	5-22,7%	1-5,3%	4-13,8%	3-9,4%	3-7,5%	8-22,1%	24-13,6%
Від 28 до 32 років	1-4,5%	- 100%	2-6,9%	1-3,1%	- 100%	4-11,1%	8-4,5%
Від 32 до 36 років	- 100%	- 100%	1-3,4%	- 100%	2-5%	2-5,6%	5-2,8%
Від 36 до 40 років	1-4,5%	2-10,5%	- 100%	1-3,1%	3-7,5%	- 100%	7-3,9%
Від 40 до 44 років	- 100%	1-5,3%	- 100%	1-3,1%	2-5%	1-2,8%	5-2,8%
Від 44 до 48 років	3-13,7%	1-5,3%	- 100%	- 100%	3-7,5%	- 100%	7-3,9%
Від 48 до 52 років	- 100%	- 100%	2-6,9%	1-3,1%	1-2,5%	- 100%	4-2,2%
Від 52 до 56 років	- 100%	- 100%	1-3,4%	- 100%	2-5%	1-2,8%	4-2,2%
Від 56 до 60 років	2-9,1%	1-5,3%	- 100%	1-3,1%	- 100%	- 100%	4-2,2%
Від 60 років і більше	1-4,5%	- 100%	2-6,9%	- 100%	2-5%	1-2,8%	6-3,4%
Всього	22	19	29	32	40	36	178
Економічне насильство (досліджено 329 випадків):							
Зразок розрахунків	100/36	100/49	100/46	100/62	100/59	100/77	200/329
До 10 років	- 100%	- 100%	- 100%	1-1,6%	- 100%	1-1,3%	2-0,6%

Від 10 до 12 років	- 100%	- 100%	1-2,2%	- 100%	1-1,7%	- 100%	2-0,6%
Від 12 до 14 років	- 100%	- 100%	1-2,2%	- 100%	- 100%	1-1,3%	2-0,6%
Від 14 до 16 років	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	1-1,7%	- 100%	1-0,3%
Від 16 до 18 років	1-2,8%	- 100%	- 100%	1-1,6%	- 100%	1-1,3%	3-0,9%
Від 18 до 20 років	2-5,5%	1-2%	3-6,5%	- 100%	1-1,7%	3-3,9%	10-3%
Від 20 до 24 років	12-33,4%	10-20,4%	8-17,4%	12-19,4%	8-13,4%	11-14,3%	61-18,5%
Від 24 до 28 років	10-27,8%	15-30,7%	10-21,7%	14-22,6%	16-27,1%	19-24,7%	84-25,5%
Від 28 до 32 років	4-11,1%	6-12,2%	4-8,7%	8-12,9%	5-8,5%	10-13%	37-11,2%
Від 32 до 36 років	2-5,5%	5-10,3%	2-4,3%	4-6,5%	3-5,1%	7-9,1%	23-7%
Від 36 до 40 років	3-8,3%	- 100%	8-17,4%	1-1,6%	6-10,2%	5-6,4%	23-7%
Від 40 до 44 років	1-2,8%	1-2%	5-10,9%	8-12,9%	2-3,4%	1-1,3%	18-5,5%
Від 44 до 48 років	- 100%	3-6,1%	1-2,2%	7-11,3%	5-8,5%	2-2,6%	18-5,5%
Від 48 до 52 років	- 100%	4-8,2%	2-4,3%	3-4,8%	1-1,7%	7-9,1%	17-5,2%
Від 52 до 56 років	1-2,8%	1-2%	- 100%	2-3,2%	3-5,1%	3-3,9%	10-3%

	Від 56 до 60 років	- 100%	1-2%	1-2,2%	- 100%	4-6,8%	3-3,9%	9-2,8%
	Від 60 років і більше	0-100%	2-4,1%	0-100%	1-1,6%	3-5,1%	3-3,9%	9-2,8%
	Всього	36	49	46	62	59	77	329
9.	Вік особи, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки)							
	Фізичне насильство (досліджено 540 випадків):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Зразок розрахунків	200/93	100/89	100/91	200/88	200/90	100/89	600/540
	Немовля (новонароджений)	- 100%	1-1,1%	- 100%	2-2,3%	2-2,2%	1-1,1%	6-1,1%
	До 1 року	2-2,1%	2-2,2%	1-1,1%	- 100%	3-3,3%	2-2,2%	10-1,8%
	Від 1 до 2 років	3-3,2%	- 100%	- 100%	2-2,3%	4-4,4%	2-2,2%	11-2%
	Від 2 до 4 років	- 100%	- 100%	1-1,1%	- 100%	- 100%	1-1,1%	2-0,4%
	Від 4 до 6 років	2-2,1%	- 100%	- 100%	- 100%	3-3,3%	2-2,2%	7-1,3%
	Від 6 до 8 років	- 100%	2-2,2%	3-3,4%	1-1,1%	3-3,3%	1-1,1%	10-1,8%
	Від 8 до 10 років	- 100%	3-3,4%	5-5,5%	4-4,5%	- 100%	2-2,2%	14-2,6%

Від 10 до 12 років	7-7,6%	4-4,5%	3-3,4%	5-5,7%	- 100%	3-3,4%	22-4,1%
Від 12 до 14 років	9-9,8%	6-6,7%	5-5,5%	3-3,4%	6-6,7%	4-4,6%	33-6,1%
Від 14 до 16 років	7-7,6%	10-11,2%	7-7,8%	4-4,5%	8-8,9%	9-10,1%	45-8,4%
Від 16 до 18 років	10-10,7%	3-3,4%	2-2,2%	11-12,6%	2-2,2%	10-11,2%	38-7%
Від 18 до 20 років	3-3,2%	12-13,6%	5-5,5%	10-11,4%	5-5,6%	8-9%	43-8%
Від 20 до 24 років	10-10,7%	17-19,1%	15-16,6%	18-20,4%	10-11,1%	16-18,1%	86-16%
Від 24 до 28 років	17-18,3%	10-11,2%	10-11%	5-5,8%	4-4,4%	10-11,2%	56-10,4%
Від 28 до 32 років	3-3,2%	3-3,4%	- 100%	4-4,5%	5-5,6%	2-2,2%	17-3,1%
Від 32 до 36 років	- 100%	5-5,6%	3-3,4%	2-2,3%	7-7,8%	- 100%	17-3,1%
Від 36 до 40 років	8-8,6%	- 100%	3-3,4%	1-1,1%	4-4,4%	- 100%	16-3%
Від 40 до 44 років	2-2,1%	- 100%	6-6,6%	4-4,5%	- 100%	2-2,2%	14-2,6%
Від 44 до 48 років	- 100%	2-2,2%	7-7,8%	2-2,3%	- 100%	1-1,1%	12-2,2%
Від 48 до 52 років	2-2,1%	4-4,6%	5-5,5%	- 100%	6-6,7%	3-3,4%	20-3,7%
Від 52 до 56 років	4-4,4%	3-3,4%	4-4,4%	2-2,3%	6-6,7%	4-4,6%	23-4,3%
Від 56 до 60 років	3-3,2%	2-2,2%	3-3,4%	4-4,5%	6-6,7%	2-2,2%	20-3,7%
Від 60 років і більше	1-1,1%	- 100%	3-3,4%	4-4,5%	6-6,7%	4-4,6%	18-3,3%

Всього	93	89	91	88	90	89	540
Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків):							
Зразок розрахунків:	300/66	100/70	300/168	100/87	100/90	100/78	300/459
Немовля (новонароджений)	- 100%	1-1,4%	- 100%	- 100%	1-1,1%	1-1,3%	3-0,6%
До 1 року	- 100%	1-1,4%	3-4,4%	- 100%	- 100%	- 100%	4-0,9%
Від 1 до 2 років	- 100%	- 100%	- 100%	1-1,1%	1-1,1%	- 100%	2-0,4%
Від 2 до 4 років	- 100%	1-1,4%	- 100%	- 100%	- 100%	1-1,3%	2-0,4%
Від 4 до 6 років	- 100%	- 100%	- 100%	1-1,1%	- 100%	1-1,3%	2-0,4%
Від 6 до 8 років	- 100%	1-1,4%	1-1,5%	- 100%	1-1,1%	1-1,3%	4-0,9%
Від 8 до 10 років	3-4,5%	4-5,7%	5-7,3%	- 100%	- 100%	2-2,6%	14-3%
Від 10 до 12 років	2-3%	1-1,4%	- 100%	4-4,6%	3-3,3%	- 100%	10-2,2%
Від 12 до 14 років	4-6,1%	2-2,9%	- 100%	2-2,3%	- 100%	- 100%	8-1,7%
Від 14 до 16 років	- 100%	- 100%	3-4,4%	- 100%	2-2,2%	3-3,8%	8-1,7%
Від 16 до 18 років	16-24,2%	13-18,6%	8-11,8%	11-12,7%	15-16,9%	10-12,8%	73-15,8%

Від 18 до 20 років	9-13,7%	11-15,8%	7-10,4%	13-14,9%	18-20,1%	5-6,4%	63-13,9%
Від 20 до 24 років	5-7,6%	7-10%	10-14,8%	15-17,3%	3-3,3%	18-23,1%	58-12,7%
Від 24 до 28 років	8-12,1%	10-14,3%	2-2,9%	11-12,7%	6-6,6%	10-12,8%	47-10,2%
Від 28 до 32 років	4-6,1%	4-5,7%	9-13,2%	- 100%	- 100%	9-11,5%	26-5,8%
Від 32 до 36 років	5-7,6%	3-4,3%	- 100%	3-3,4%	- 100%	1-1,3%	12-2,6%
Від 36 до 40 років	- 100%	1-1,4%	5-7,3%	- 100%	7-7,8%	- 100%	13-2,8%
Від 40 до 44 років	5-7,6%	- 100%	1-1,5%	- 100%	9-10,1%	3-3,8%	18-3,9%
Від 44 до 48 років	- 100%	- 100%	6-8,8%	3-3,4%	2-2,2%	4-5,1%	15-3,3%
Від 48 до 52 років	- 100%	2-2,9%	- 100%	4-4,6%	5-5,5%	- 100%	11-2,4%
Від 52 до 56 років	2-3%	- 100%	1-1,5%	8-9,2%	6-6,6%	2-2,6%	19-4,1%
Від 56 до 60 років	- 100%	8-11,4%	2-2,9%	4-4,6%	5-5,5%	3-3,8%	22-4,8%
Від 60 років і більше	3-4,5%	- 100%	5-7,3%	7-8,1%	6-6,6%	4-5,1%	25-5,4%
Всього	66	70	68	87	90	78	459
Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків):							

Зразок розрахунків:	100/ 22	100/ 19	100/ 29	100/ 32	200/ 40	200/ 36	400/ 178
Немовля (новонароджений)	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%
До 1 року	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%
Від 1 до 2 років	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%
Від 2 до 4 років	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%
Від 4 до 6 років	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%
Від 6 до 8 років	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%
Від 8 до 10 років	1-4,5%	- 100%	1- 3,4%	- 100%	2-5%	- 100%	4-2,2%
Від 10 до 12 років	2-9,1%	1-5,3%	- 100%	1-3,1%	1-2,5%	- 100%	5-2,8%
Від 12 до 14 років	2-9,1%	3-15,8%	4-13,8%	- 100%	2-5%	2-5,5%	13-7,3%
Від 14 до 16 років	4-18,2%	2-10,5%	4-13,8%	7-21,9%	8-20%	5-13,9%	30-16,9%
Від 16 до 18 років	5-22,8%	1-5,3%	2-6,9%	6-18,8%	9-22,5%	4-11,1%	27-15,2%
Від 18 до 20 років	2-9,1%	1-5,3%	6-20,7%	3-9,4%	2-5%	3-8,3%	17-9,6%
Від 20 до 24 років	2-9,1%	2-10,5%	3-10,3%	5-15,6%	4-10%	6-16,7%	22-12,4%

Від 24 до 28 років	- 100%	5-26,4%	1-3,4%	- 100%	1-2,5%	6-16,7%	13-7,3%
Від 28 до 32 років	- 100%	2-10,5%	1-3,4%	4-12,5%	- 100%	2-5,5%	9-5,1%
Від 32 до 36 років	2-9,1%	- 100%	- 100%	2-6,2%	4-10%	3-8,3%	11-6,2%
Від 36 до 40 років	1-4,5%	- 100%	2-6,9%	- 100%	- 100%	2-5,5%	5-2,8%
Від 40 до 44 років	- 100%	1-5,3%	2-6,9%	- 100%	1-2,5%	- 100%	4-2,2%
Від 44 до 48 років	- 100%	- 100%	2-6,9%	- 100%	4-10%	- 100%	6-3,4%
Від 48 до 52 років	- 100%	1-5,3%	- 100%	1-3,1%	- 100%	1-2,8%	3-1,7%
Від 52 до 56 років	1-4,5%	- 100%	- 100%	2-6,3%	- 100%	1-2,8%	4-2,2%
Від 56 до 60 років	- 100%	- 100%	1-3,4%	- 100%	2-5%	1-2,8%	4-2,2%
Від 60 років і більше	- 100%	- 100%	- 100%	1-3,1%	- 100%	- 100%	1-0,6%
Всього	22	19	29	32	40	36	178
Економічне насильство (досліджено 329 випадків):							
Зразок розрахунків:	100/ 36	200/ 49	100/ 46	200/ 62	300/ 59	100/ 77	500/ 329

Немовля (новонароджений)	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%
До 1 року	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%
Від 1 до 2 років	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%
Від 2 до 4 років	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%
Від 4 до 6 років	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%
Від 6 до 8 років	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%
Від 8 до 10 років	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%
Від 10 до 12 років	1-2,8% 100%	- 100%	1-2,2%	2-3,2%	- 100%	1-1,3%	5-1,5%
Від 12 до 14 років	- 100%	2-4,1%	2-4,3%	- 100%	3-5,1%	4-5,2%	11-3,3%
Від 14 до 16 років	2-5,6%	3-6,1%	3-6,6%	4-6,4%	5-8,5%	6-7,8%	23-7%
Від 16 до 18 років	4-11,1%	- 100%	6-13%	5-8,1%	4-6,8%	3-3,9%	22-6,7%
Від 18 до 20 років	1-2,8%	3-6,1%	2-4,3%	3-4,8%	2-3,4%	7-9,1%	18-5,5%
Від 20 до 24 років	8-22,1%	5-10,2%	6-13%	8-12,8%	9-15,3%	6-7,8%	42-12,8%
Від 24 до 28 років	2-5,6%	6-12,2%	8-17,4%	9-14,5%	10-16,9%	11-14,3%	46-14%

	Від 28 до 32 років	4-11,1%	10-20,4%	7-15,3%	5-8,1%	8-13,5%	7-9,1%	41-12,6%
	Від 32 до 36 років	2-5,6%	7-14,3%	3-6,6%	- 100%	7-11,9%	4-5,2%	23-7%
	Від 36 до 40 років	4-11,1%	3-6,1%	1-2,2%	5-8,1%	- 100%	7-9,1%	20-6,1%
	Від 40 до 44 років	2-5,6%	3-6,1%	2-4,3%	6-9,7%	3-5,1%	5-6,4%	21-6,4%
	Від 44 до 48 років	2-5,6%	1-2%	- 100%	5-8,1%	2-3,4%	3-3,9%	13-3,9%
	Від 48 до 52 років	- 100%	3-6,1%	2-4,3%	4-6,5%	2-3,4%	6-7,8%	17-5,2%
	Від 52 до 56 років	1-2,8%	- 100%	2-4,3%	1-1,6%	- 100%	3-3,9%	7-2,1%
	Від 56 до 60 років	3-8,2%	1-2%	1-2,2%	2-3,2%	1-1,6%	2-2,6%	10-3%
	Від 60 років і більше	- 100%	2-4,1%	- 100%	3-4,8%	3-5,1%	2-2,6%	10-3%
	Всього	36	49	46	62	59	77	329
10.	Сімейний стан особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку особи кривдника – питання № 8 – від 16 років і більше):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)							
	Зразок розрахунків	2400/ 65	2000/ 60	1400/ 59	2200/ 54	2500/ 52	2900/ 47	13400/ 337
	Одружені	24-36,9%	20-33,3%	14-23,7%	22-40,7%	25-48,1%	29-61,7%	134-39,8%

	Неодружені	41-63,1%	40-66,7%	45-76,3%	32-59,3%	27-51,9%	18-38,3%	203-60,2%
	Всього	93- 28= 65	89- 29= 60	91- 32= 59	88- 34= 54	90- 38= 52	89- 42= 47	540- 203= 337
Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)								
	Зразок розрахунків	2900/ 60	3100/ 60	2200/ 58	2500/ 73	3600/ 71	4100/ 62	18400/ 384
	Одружені	29-48,3%	31-51,7%	22-37,9%	25-34,2%	36-57%	41-66,1%	184-47,9%
	Неодружені	31-51,7%	29-48,3%	36-62,1%	48-65,9%	35-49,3%	21-33,9%	200-52,1%
	Всього	66- 6= 60	70- 10= 60	68- 10= 58	87- 14= 73	90- 19= 71	78- 16= 62	459- 75= 384
Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)								
	Зразок розрахунків	1000/ 22	300/ 17	400/ 29	200/ 31	700/ 38	600/ 34	3200/ 171
	Одружені	10-45,4%	3-17,6%	4-13,8%	2-6,4%	7-18,4%	6-17,6%	32-18,7%
	Неодружені	12-54,6%	14-82,4%	25-86,2%	29-93,6%	31-81,6%	28-82,4%	139-81,3%
	Всього	22- 0= 22	19- 2= 17	29- 0= 29	32- 1= 31	40- 2= 38	36- 2= 34	178- 7= 171
Економічне насильство (досліджено 329 випадків)								
	Зразок розрахунків	1700/ 36	2600/ 49	2800/ 44	3900/ 61	4400/ 57	6100/ 75	21500/ 322

	Одружені	17-47,2%	26-53,1%	28-63,6%	39-63,9%	44-77,2%	61-81,3%	215-66,8%
	Неодружені	19-52,8%	23-46,9%	16-36,4%	22-36,1%	13-22,8%	14-18,7%	107-33,2%
	Всього	36- 0= 36	49- 0= 49	46- 2= 44	62- 1= 61	59- 2= 57	77- 2= 75	329- 7= 322
11.	Сімейний стан особи, яка постраждала від насильницьких дій (була скривджена), досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки (з урахуванням віку скривдженої особи – питання №9 – від 16 років і більше):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)							
	Зразок розрахунків	2700/ 63	2500/ 61	2900/ 66	3400/ 67	3300/ 61	3600/ 62	18400/ 380
	Одружені	27-42,8%	25-41%	29-43,9%	34-50,7%	33-54,1%	36-58,1%	184-48,4%
	Неодружені	36-57,2%	36-59%	37-56,1%	33-49,3%	28-45,9%	26-41,9%	196-51,6%
	Всього	93- 30= 63	89- 28= 61	91- 25= 66	88- 21= 67	90- 29= 61	89- 27= 62	540- 160= 380
	Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)							
	Зразок розрахунків	3400/ 57	3600/ 59	3700/ 56	4600/ 79	5900/ 82	5600/ 69	26800/ 402
	Одружені	34-59,6%	36-61%	37-66,1%	46-58,2%	59-71,9%	56-81,1%	268-66,7%
	Неодружені	23-40,4%	23-39%	19-33,9%	33-41,8%	23-28,1%	13-18,9%	134-33,3%

	Всього	66- 9= 57	70- 11= 59	68- 12= 56	87- 8= 79	90- 8= 82	78- 9 69	459- 57= 402
Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)								
	Зразок розрахунків	900/ 13	1000/ 13	1800/ 20	1700/ 24	1600/ 27	2000/ 29	9000/ 126
	Одружені	9-69,2%	10-76,9%	18-90%	17-70,8%	16-59,3%	20-68,9%	90-71,4%
	Неодружені	4-30,8%	3-23,1%	2-10%	7-29,2%	11-40,7%	9-31,1%	36-28,6%
	Всього	22- 9= 13	19- 6= 13	29- 9= 20	32- 8= 24	40- 13= 27	36- 7= 29	178- 52= 126
Економічне насильство (досліджено 329 випадків)								
	Зразок розрахунків	2000/ 33	2900/ 44	2900/ 40	4200/ 56	4100/ 51	4900/ 66	21000/ 290
	Одружені	20-60,6%	29-65,9%	29-72,5%	42-75%	41-80,4%	49-74,2%	210-72,4%
	Неодружені	13-39,4%	15-34,1%	11-27,5%	14-25%	10-19,6%	17-25,8%	80-27,6%
	Всього	36- 3= 33	49- 5= 44	46- 6= 40	62- 6= 56	59- 8= 51	77- 11= 66	329- 39= 290
12.	Стать особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)								

	Зразок розрахунків	7100/ 93	6600/ 89	7200/ 91	6900/ 88	7800/ 90	7600/ 89	43200/ 540
	Чоловіча	71-76,3%	66-74,1%	72-79,1%	69-78,4%	78-86,7%	76-85,4%	432-80%
	Жіноча	22-23,7%	23-25,9%	19-20,7%	19-21,6%	12-13,3%	13-14,6%	108-20%
	Всього	93-100%	89-100%	91-100%	88-100%	90-100%	89-100%	540-100%
Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)								
	Зразок розрахунків	4000/ 66	3800/ 70	3600/ 68	4500/ 87	3600/ 90	2500/ 78	21500/ 459
	Чоловіча	40-60,6%	38-54,3%	31-45,6%	45-51,7%	36-40%	25-32,1%	215-46,8%
	Жіноча	26-39,4%	32-45,7%	37-54,4%	42-48,3%	54-60%	53-67,9%	244-53,2%
	Всього	66-100%	70-100%	68-100%	87-100%	90-100%	78-100%	459-100%
Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)								
	Зразок розрахунків	1800/ 22	1400/ 19	2000/ 29	1900/ 32	2700/ 40	2100/ 36	11900/ 178
	Чоловіча	18-81,8%	14-73,7%	20-69%	19-59,4%	27-67,5%	21-58,3%	119-66,9%
	Жіноча	4-18,2%	5-26,3%	9-31%	13-40,6%	13-32,5%	15-41,7%	59-33,1%
	Всього	22-100%	19-100%	29-100%	32-100%	40-100%	36-100%	178-100%
Економічне насильство (досліджено 329 випадків)								
	Зразок розрахунків	2600/ 36	3600/ 49	3100/ 46	4900/ 62	4000/ 59	3300/ 77	21500/ 329
	Чоловіча	26-72,2%	36-73,5%	31-67,4%	49-79%	40-67,8%	33-42,9%	215-65,3%
	Жіноча	10-27,8%	13-26,5%	15-32,6%	13-21%	19-32,2%	44-57,9%	114-34,7%
	Всього	36-100%	49-100%	46-100%	62-100%	59-100%	77-100%	329-100%

13.	Стать особи кривдника, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)							
	Зразок розрахунків	1900/ 93	1800/ 89	1500/ 91	2300/ 88	2800/ 90	3200/ 89	13500/ 540
	Чоловіча	19-20,4%	18-20,2%	15-16,5%	23-26,1%	28-31,1%	32-36%	135-25%
	Жіноча	74-79,6%	71-79,7%	76-83,5%	65-73,9%	62-68,9%	57-64%	405-75%
	Всього	93-100%	89-100%	91-100%	88-100%	90-100%	89-100%	540-100%
	Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)							
	Зразок розрахунків	1900/ 66	2200/ 70	1800/ 68	2600/ 87	3100/ 90	2400/ 78	14000/ 459
	Чоловіча	19-28,8%	22-31,4%	18-26,5%	26-29,9%	31-34,4%	24-30,8%	140-30,5%
	Жіноча	47-71,2%	48-68,6%	50-73,5%	61-70,1%	59-65,6%	54-69,2%	319-69,5%
	Всього	66-100%	70-100%	68-100%	87-100%	90-100%	78-100%	459-100%
	Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)							
	Зразок розрахунків	400/ 22	300/ 19	500/ 29	500/ 32	600/ 40	600/ 36	2900/ 178
	Чоловіча	4-18,2%	3-15,8%	5-17,2%	5-15,6%	6-15%	6-16,7%	29-16,3%
	Жіноча	18-81,8%	16-84,2%	24-82,8%	27-84,4%	34-85%	30-83,3%	149-83,7%
	Всього	22-100%	19-100%	29-100%	32-100%	40-100%	36-100%	178-100%
	Економічне насильство (досліджено 329 випадків)							
	Зразок розрахунків	800/36	1300/49	1200/46	1800/62	1800/59	2400/77	9300/329

	Чоловіча	8-22,2%	13-26,5%	12-26,1%	18-29%	18-30,5%	24-31,2%	93-28,3%
	Жіноча	28-77,8%	36-73,5%	34-73,9%	44-71%	41-69,5%	53-68,8%	236-71,7%
	Всього	36-100%	49-100%	46-100%	62-100%	59-100%	77-100%	329-100%
14.	Місце проживання особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)							
	Зразок розрахунків	1900/ 93	1800/ 89	1600/ 91	2100/ 88	1900/ 90	1700/ 89	11000/ 540
	Село	19-20,4%	18-20,2%	16-17,6%	21-23,9%	19-21,1%	17-19,1%	110-20,4%
	Місто	47-50,6%	49-55,1%	51-56%	48-54,5%	51-56,7%	48-53,9%	294-54,4%
	Смт.	27-29%	22-24,7%	24-26,4%	19-21,6%	20-22,2%	24-27%	136-25,2%
	Всього	93-100%	89-100%	91-100%	88-100%	90-100%	89-100%	540-100%
	Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)							
	Зразок розрахунків	1300/ 66	1200/ 70	1100/ 68	1700/ 87	2100/ 90	1700/ 78	9100/ 459
	Село	13-19,7%	12-17,1%	11-16,2%	17-19,5%	21-23,3%	17-21,8%	91-19,8%
	Місто	47-71,2%	48-68,6%	46-67,6%	55-63,3%	50-55,6%	32-41%	278-60,6%
	Смт.	6-9,1%	10-14,3%	11-16,2%	15-17,2%	19-21,1%	29-37,2%	90-19,6%
	Всього	66-100%	70-100%	68-100%	87-100%	90-100%	78-100%	459-100%
	Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)							
	Зразок розрахунків	200/ 22	1500/ 19	200/ 29	300/ 32	3300/ 40	200/ 36	900/ 178

	Село	2-9,1%	- 100%	2-6,9%	3-9,4%	- 100%	2-5,6%	9-5,1%
	Місто	17-77,3%	15-78,9%	22-75,9%	26-81,3%	33-82,5%	25-69,4%	138-77,5%
	Смт.	3-13,6%	4-21,1%	5-17,2%	3-9,4%	7-17,5%	9-25%	31-17,4%
	Всього	22-100%	19-100%	29-100%	32-100%	40-100%	36-100%	178-100%
Економічне насильство (досліджено 329 випадків)								
	Зразок розрахунків	900/ 36	1600/ 49	1200/ 46	1600/ 62	1800/ 59	3300/ 77	10400/ 329
	Село	9-25%	16-32,6%	12-26,1%	16-25,8%	18-30,5%	33-43%	104-31,6%
	Місто	23-63,9%	26-53,1%	21-45,6%	32-51,6%	29-49,2%	24-31%	155-47,1%
	Смт.	14-11,1%	7-14,3%	13-28,3%	14-22,6%	12-20,3%	20-26%	70-21,3%
	Всього	36-100%	49-100%	46-100%	62-100%	59-100%	77-100%	329-100%
15.	Місце проживання особи кривдника, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)								
	Зразок розрахунків	1500/ 93	2100/ 89	2000/ 91	2900/ 88	2500/ 90	2600/ 89	13600/ 540
	Село	15-16,1%	21-23,4%	20-22%	29-32,9%	25-27,8%	26-29,2%	136-25,2%
	Місто	49-52,7%	42-47,2%	43-47,2%	37-42,1%	38-42,2%	36-40,5%	245-45,3%
	Смт.	29-31,2%	26-29,2%	28-30,8%	22-25%	27-30%	27-30,3%	159-29,5%
	Всього	93-100%	89-100%	91-100%	88-100%	90-100%	89-100%	540-100%
Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)								

	Зразок розрахунків	1600/ 66	1600/ 70	1400/ 68	2100/ 87	2500/ 90	1000/ 78	10200/ 459
	Село	16-24,2%	16-22,9%	14-20,6%	21-24,1%	25-27,8%	10-12,8%	102-22,2%
	Місто	41-62,2%	39-55,7%	38-55,9%	44-50,6%	39-43,3%	29-37,2%	230-50,1%
	Смт.	9-13,6%	15-21,4%	16-23,5%	22-25,3%	26-28,9%	39-50%	127-27,7%
	Всього	66-100%	70-100%	68-100%	87-100%	90-100%	78-100%	459-100%
Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)								
	Зразок розрахунків	500/ 22	1000/ 19	2000/ 29	200/ 32	3800/ 40	100/ 36	900/ 178
	Село	5-22,7%	1-5,3%	- 100%	2-6,3%	- 100%	1-2,8%	9-5,1%
	Місто	11-50%	18-94,7%	20-69%	30-93,7%	38-95%	34-94,4%	151-84,8%
	Смт.	6-27,3%	- 100%	9-31%	- 100%	2-5%	1-2,8%	18-10,1%
	Всього	22-100%	19-100%	29-100%	32-100%	40-100%	36-100%	178-100%

Економічне насильство (досліджено 329 випадків)								
	Зразок розрахунків	300/ 36	2100/ 49	1600/ 46	2100/ 62	700/ 59	2100/ 77	8900/ 329
	Село	3-8,3%	21-42,9%	16-34,8%	21-33,9%	7-11,9%	21-27,3%	89-27,1%
	Місто	30-83,4%	9-18,3%	15-32,6%	35-56,4%	52-88,1%	48-62,3%	189-57,4%
	Смт.	3-8,3%	19-38,8%	15-32,6%	6-9,7%	- 100%	8-10,4%	151-15,5%
	Всього	36-100%	49-100%	46-100%	62-100%	59-100%	77-100%	329-100%

16.	Стан, у якому перебувала особа кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)								
	Зразок розрахунків	4600/ 93	5000/ 89	4600/ 91	4200/ 88	3100/ 90	2900/ 89	24400/ 540
	Алкогольного сп'яніння	46-49,5%	50-56,2%	46-50,6%	42-47,7%	31-34,4%	29-32,6%	244-45,2%
	Наркотичного одурманення	30-32,2%	15-16,9%	19-20,9%	16-18,2%	21-23,3%	25-28,1%	126-23,3%
	Токсикоманічного одурманення	- 100%	3-3,4%	4-4,4%	- 100%	8-8,9%	3-3,4%	18-3,3%
	Ігроманійний стан (залежність)	- 100%	2-2,2%	6-6,6%	10-11,4%	16-17,8%	22-24,7%	56-10,4%
	Тверезому стані	17-18,3%	19-21,3%	16-17,6%	20-22,7%	14-15,6%	10-11,2%	96-17,8%
	Всього	93-100%	89-100%	91-100%	88-100%	90-100%	89-100%	540-100%
Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)_								
	Зразок розрахунків	2800/ 66	1600/ 70	1900/ 68	2500/ 87	3000/ 90	3900/ 78	15700/ 459
	Алкогольного сп'яніння	28-42,4%	16-22,9%	19-27,9%	25-28,7%	30-33,3%	39-50%	157-34,2%
	Наркотичного одурманення	17-25,8%	22-31,3%	12-17,6%	16-18,4%	11-12,2%	9-11,5%	87-19%
	Токсикоманічного одурманення	- 100%	9-12,9%	7-10,4%	11-12,6%	5-5,6%	- 100%	32-7%
	Ігроманійному стані (залежність)	2-3%	- 100%	- 100%	8-9,2%	9-10%	4-5,1%	23-5%
	Тверезому стані	19-28,8%	23-32,9%	30-44,1%	27-31%	35-38,9%	26-33,4%	160-34,8%
	Всього	66-100%	70-100%	68-100%	87-100%	90-100%	78-100%	459-100%
Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)								
	Зразок розрахунків	1500/ 22	1400/ 19	1600/ 29	1900/ 32	2000/ 40	2100/ 36	10500/ 178
	Алкогольного сп'яніння	15-68,2%	14-73,7%	16-55,2%	19-59,4%	20-50%	21-58,3%	105-59%

	Наркотичного одурманення	5-22,7%	1-5,2%	- 100%	5-15,6%	7-17,5%	- 100%	18-10,1%
	Токсикоманічного одурманення	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	1-2,8%	1-0,6%
	В ігроманійному стані (залежність)	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	1-2,5%	- 100%	1-0,6%
	У тверезому стані	2-9,1%	4-21,1%	13-44,8%	8-25%	12-30%	14-38,9%	53-29,8%
	Всього	22-100%	19-100%	29-100%	32-100%	40-100%	36-100%	178-100%
Економічне насильство (досліджено 329 випадків)								
	Зразок розрахунків	1600/ 36	1800/ 49	200/ 446	1900/ 62	500/ 59	1300/ 77	9100/ 329
	Алкогольного сп'яніння	16-44,4%	18-36,7%	20-43,5%	19-30,6%	5-8,5%	13-16,8%	91-27,7%
	Наркотичного одурманення	6-16,6%	5-10,2%	8-17,4%	10-16,1%	13-22%	9-11,7%	51-15,5%
	Токсикоманічного одурманення	- 100%	2-4,1%	3-6,5%	- 100%	2-3,4%	- 100%	7-2,1%
	В ігроманійному стані (залежність)	- 100%	7-14,3%	5-10,9%	11-17,7%	15-25,4%	22-28,6%	60-18,2%
	У тверезому стані	14-39%	17-34,7%	10-21,7%	22-35,6%	24-40,7%	33-42,9%	120-36,5%
	Всього	36-100%	49-100%	46-100%	62-100%	59-100%	77-100%	329-100%
17.	Стан, у якому перебувала особа, що постраждала (була скривджена) від насильницьких дій (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)								
	Зразок розрахунків	4600/ 93	4900/ 89	4900/ 91	3700/ 88	3600/ 90	3800/ 89	25500/ 540
	Алкогольного сп'яніння	46-49,5%	49-55,1%	49-53,8%	37-42,1%	36-40%	38-42,7%	255-47,2%
	Наркотичного одурманення	19-20,4%	11-12,4%	10-11%	20-22,7%	13-14,4%	19-21,3%	92-17%
	Токсикоманічного одурманення	0-100%	0-100%	8-8,8%	4-4,5%	9-10%	0-100%	21-3,9%
	В ігроманійному стані (залежність)	7-7,5%	9-10,1%	11-12,1%	4-4,6%	22-24,4%	27-30,4%	80-14,9%
	У тверезому стані	21-22,6%	20-22,4%	13-14,3%	23-26,1%	10-11,1%	5-5,6%	92-17%
	Всього	93-100%	89-100%	91-100%	88-100%	90-100%	89-100%	540-100%
Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)								

Зразок розрахунків	3600/ 66	3000/ 29	3500/ 68	5600/ 87	3800/ 90	5000/ 78	24500/ 459
Алкогольного сп'яніння	36-5,5%	30-42,9%	35-51,5%	56-64,4%	38-42,2%	50-64,1%	245-53,4%
Наркотичного одурманення	10-15,2%	7-10%	- 100%	8-9,2%	16-17,8%	10-12,8%	51-11,1%
Токсикоманічного одурманення	1-1,5%	2-2,8%	12-17,6%	4-4,6%	- 100%	- 100%	19-41%
В ігроманійному стані (залежність)	4-6,1%	2-2,9%	- 100%	- 100%	14-15,6%	2-2,6%	22-4,8%
У тверезому стані	15-22,7%	29-41,4%	21-30,9%	19-21,8%	22- 24,45%	16-20,5%	122-26,7%
Всього	66-100%	70-100%	68-100%	87-100%	90-100%	78-100%	459-100%
Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)							
Зразок розрахунків	500/ 22	1400/ 19	1500/ 29	600/ 32	2300/ 40	2500/ 36	8800/ 178
Алкогольного сп'яніння	5-22,7%	14-73,6%	15-51,7%	6-18,8%	23-57,5%	25-69,5%	88-49,4%
Наркотичного одурманення	2-9,1%	- 100%	4-13,8%	2-6,2%	2-5%	3-8,3%	13-7,3%
Токсикоманічного одурманення	- 100%	1-5,3%	- 100%	3-9,4%	5-12,5%	- 100%	9-5,1%
В ігроманійному стані (залежність)	- 100%	- 100%	- 100%	2-6,2%	1-2,5%	- 100%	3-1,7%
У тверезому стані	15-68,2%	4-21,1%	10-34,55%	19-59,4%	9-22,5%	8-22,2%	65-36,5%
Всього	22-100%	19-100%	29-100%	32-100%	40-100%	36-100%	178-100%
Економічне насильство (досліджено 329 випадків)							
Зразок розрахунків	1500/ 36	2000/ 49	2700/ 46	2400/ 62	1000/ 59	3500/ 77	13100/ 329%
Алкогольного сп'яніння	15-41,6%	20-40,9%	27-58,7%	24-38,7%	10-16,9%	35-45,5%	131-39,8%
Наркотичного одурманення	2-5,6%	1-2%	2-4,3%	- 100%	2-3,4%	3-3,9%	10-3,1%
Токсикоманічного одурманення	- 100%	3-6,1%	- 100%	2-3,2%	3-5,1%	- 100%	8-2,4%
Ігроманійному стан (залежність)	-	2-4,1%	1-2,2%	5-8,1%	12-24%	19-24,6%	39-11,9%

		100%						
	Тверезому стані	19-52,8%	23-46,9%	16-34,8%	31-50%	32-54,2%	20-26%	141-42,8%
	Всього	36-100%	49-100%	46-100%	62-100%	59-100%	77-100%	329-100%
18.	Наявність судимостей (кримінального минулого) в особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку особи кривдника – від 14 років і більше):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)							
	Зразок розрахунків	1800/ 83	2500/ 80	2100/ 83	1900/ 79	2700/ 80	2900/ 76	13900/ 481
	Несудимі	18-21,7%	25-31,3%	21-25,7%	19-24,1%	27-33,8%	29-38,2%	139-28,9%
	Судимий 1 раз	39-47%	43-53,8%	48-57,8%	49-62%	47-58,8%	41-53,9%	267-55,5%
	Судимий двічі	20-24,1%	9-11,2%	10-12%	9-11,4%	- 100%	6-7,9%	54-11,2%
	Судимий 3 і більше разів	6-7,2%	3-3,7%	4-4,9%	2-2,5%	6-7,5%	- 100%	21-4,4%
	Всього	93- 10= 83	89- 9= 80	91- 8= 83	88- 9= 79	90- 10= 80	89- 13= 76	540- 59= 481
	Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)							
	Зразок розрахунків	2300/ 64	3000/ 66	3600/ 63	4800/ 81	5400/ 83	6200/ 75	25300/ 432
	Несудимі	23-35,9%	30-45,5%	36-57,1%	48-59,3%	54-65,1%	62-82,7%	253-58,6%
	Судимий 1 раз	39-60,9%	36-54,5%	22-34,9%	25-30,8%	25-30,1%	13-17,3%	160-37%
	Судимий двічі	2-3,2%	- 100%	4-6,4%	5-6,2%	4-4,8%	- 100%	15-3,5%
	Судимий 3 і більше разів	- 100%	- 100%	1-1,6%	3-3,7%	- 100%	- 100%	4-0,9%
	Всього	66- 2= 64	70- 4= 66	68- 5= 63	87- 6= 81	90- 7= 83	78- 3= 75	459- 27= 432
	Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)							
	Зразок розрахунків	800/	1400/	1600/	1700/	2100/	1500/	9100/

		22	19	29	32	40	36	178
	Несудимі	8-36,4%	14-73,7%	16-55,2%	17-53,1%	21-52,5%	15-41,7%	91-51,1%
	Судимий 1 раз	11-50%	4-21%	4-13,8%	11-34,4%	17-42,5%	18-50%	65-36,5%
	Судимий 2 рази	3-13,6%	1-5,3%	8-27,6%	4-12,5%	- 100%	- 100%	16-9%
	Судимий 3 і більше разів	- 100%	- 100%	1-3,4%	- 100%	2-5%	3-8,3%	6-3,4%
	Всього	22-100%	19-100%	29-100%	32-100%	40-100%	36-100%	178-100%
Економічне насильство (досліджено 329 випадків)								
	Зразок розрахунків	2300/ 36	2700/ 49	2900/ 44	4400/ 61	4000/ 58	4500/ 75	20800/ 323
	Несудимі	23-63,9%	27-55,1%	29-65,9%	44-72,1%	40-69%	45-60%	208-64,4%
	Судимий 1 раз	9-25%	16-32,7%	12-27,3%	10-16,4%	16-27,6%	17-22,7%	80-24,8%
	Судимий двічі	4-11,1%	5-10,2%	3-6,8%	5-8,2%	2-3,4%	8-10,7%	27-8,4%
	Судимий 3 і більше разів	- 100%	1-2%	- 100%	2-3,3%	- 100%	5-6,6%	8-2,4%
	Всього	36-100%	49-100%	46- 2= 44	62- 1= 61	59- 1= 58	77- 2= 75	329- 6= 323
19.	Наявність судимостей (кримінального минулого) в особи, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку постраждалої особи – від 14 років і більше):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)								
	Зразок розрахунків	2200/ 70%	2900/ 71	4000/ 73	3200/ 71	3500/ 69	3900/ 71	19700/ 425
	Несудимі	22-31,4%	29-40,8%	40-54,8%	32-45,1%	35-50,7%	39-54,9%	197-46,4%
	Судимий 1 раз	44-62,9%	35-49,2%	26-35,6%	29-40,9%	26-37,7%	32-45,1%	192-45,2%
	Судимий двічі	4-5,7%	5-7,1%	7-9,6%	5-7%	8-11,6%	- 100%	29-6,8%
	Судимий 3 і більше разів	- 100%	2-2,9%	- 100%	5-7%	- 100%	- 100%	7-1,6%

Всього	93- 23= 70	89- 18= 71	91- 18= 73	88- 17= 71	90- 21= 69	89- 18= 71	540- 115= 425
Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)							
Зразок розрахунків	2800/ 57	3500/ 59	3900/ 59	5200/ 79	6800/ 84	4200/ 72	26400/ 410
Несудимі	28-49,1%	35-59,3%	39-66,1%	52-65,8%	68-81%	42-58,3%	264-64,4%
Судимий 1 раз	24-42,1%	24-40,7%	15-25,4%	20-25,3%	12-14,3%	27-37,5%	122-29,7%
Судимий двічі	5-8,8%	- 100%	4-6,8%	- 100%	4-4,7%	3-4,2%	16-3,9%
Судимий 3 і більше разів	- 100%	- 100%	1-1,7%	7-8,9%	- 100%	- 100%	8-2%
Всього	66- 9= 57	70- 11= 59	68- 9= 59	87- 8= 79	90- 6= 84	78- 6= 72	459- 49= 410
Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)							
Зразок розрахунків	1500/ 17	1400/ 15	2000/ 24	2000/ 31	1600/ 36	1400/ 34	9900/ 156
Несудимі	15-88,2%	14-93,3%	20-83,3%	20-64,5%	16-45,6%	14-41,2%	99-63,5%
Судимий 1 раз	2-11,8%	- 100%	1-4,2%	8-25,8%	10-28,6%	16-47,1%	37-23,7%
Судимий двічі	- 100%	1-6,7%	2-8,3%	3-9,7%	8-22,9%	4-11,7%	18-11,5%
Судимий 3 і більше разів	- 100%	- 100%	1-4,2%	- 100%	1-2,9%	- 100%	2-1,3%
Всього	22- 5= 17	19- 4= 15	29- 5= 24	32- 1= 31	40- 5= 35	36- 2= 34	178- 22= 156
Економічне насильство (досліджено 329 випадків)							
Зразок розрахунків	2100/ 35	3400/ 47	3600/ 43	3700/ 60	3400/ 56	4200/ 72	20400/ 313
Несудимі	21-60%	34-72,3%	36-83,7%	37-61,7%	34-60,7%	42-58,3%	204-65,2%

	Судимий 1 раз	12-34,3%	8-17%	7-16,3%	18-30%	22-39,3%	25-34,8%	92-29,4%
	Судимий двічі	2-5,7%	4-8,6%	0-100%	4-6,7%	0-100%	5-6,9%	15-4,8%
	Судимий 3 і більше разів	- 100%	1-2,1%	- 100%	1-1,6%	- 100%	- 100%	2-0,6%
	Всього	36- 1= 35	49- 2= 47	46- 3= 43	62- 2= 60	59- 3= 56	77- 5= 72	329- 16= 313
20.	Попередня характеристика особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)							
	Зразок розрахунків	2900/ 93	2000/ 89	2600/ 91	1900/ 88	1700/ 90	1600/ 89	12700/ 540
	Жорстокий	29-31,2%	20-22,5%	26-28,6%	19-21,6%	17-18,9%	16-18%	127-23,5%
	Неврівноважений	18-19,4%	30-33,7%	25-27,5%	28-31,8%	25-27,8%	40-44,9%	166-30,7%
	Страждає на психічні розлади	10-10,7%	9-10,1%	12-13,1%	15-17%	18-20%	12-13,5%	76-14,1%
	Характеризується позитивно	36-38,7%	30-33,7%	28-30,8%	26-29,6%	30-33,3%	21-23,6%	171-31,7%
	Всього	93-100%	89-100%	91-100%	88-100%	90-100%	89-100%	540-100%
	Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)							
	Зразок розрахунків	1200/ 66	1400/ 70	300/ 68	3400/ 87	3200/ 90	1800/ 78	11300/ 459
	Жорстокий	12-18,2%	14-20%	3-4,4%	34-39,1%	32-35,6%	18-23,1%	113-24,6%
	Неврівноважений	28-42,4%	19-27,1%	24-35,3%	20-23%	38-42,2%	44-56,4%	173-37,7%
	Страждає на психічні розлади	8-12,1%	11-15,8%	11-16,2%	14-16,1%	11-12,2%	10-12,8%	65-14,2%
	Характеризується позитивно	18-27,3%	26-37,1%	30-44,1%	19-21,8%	9-10%	6-7,7%	108-23,5%
	Всього	66-100%	70-100%	68-100%	87-100%	90-100%	78-100%	459-100%
	Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)							
	Зразок розрахунків	1400/ 22	150/ 19	1800/ 29	1500/ 32	1800/ 40	1500/ 36	9500/ 178
	Жорстокий	14-63,6%	15-79%	18-62,1%	15-46,8%	18-45%	15-41,7%	95-53,4%
	Неврівноважений	5-22,8%	2-10,5%	5-17,2%	14-43,8%	11-27,3%	17-47,2%	54-30,3%
	Страждає на психічні розлади	-	2-10,5%	4-13,8%	-	6-15%	-	12-6,7%

		100%			100%		100%	
	Характеризується позитивно	3-13,6%	- 100%	2-6,9%	3-9,4%	5-12,5%	4-11,1%	17-9,6%
	Всього	22-100%	19-100%	29-100%	32-100%	40-100%	36-100%	178-100%
Економічне насильство (досліджено 329 випадків)								
	Зразок розрахунків	1000/ 36	1100/ 49	1900/ 46	2800/ 62	3200/ 59	3200/ 77	13000/ 329
	Жорстокий	10-27,8%	11-22,4%	19-41,3%	28-45,2%	32-54,2%	30-39%	130-39,6%
	Неврівноважений	16-44,4%	20-40,8%	9-19,6%	24-38,7%	15-25,4%	22-28,6%	106-32,2%
	Страждає на психічні розлади	- 100%	- 100%	3-6,5%	2-3,2%	- 100%	3-3,8%	8-2,4%
	Характеризується позитивно	10-27,8%	18-36,8%	15-32,6%	8-12,9%	12-20,4%	22-28,6%	85-25,8%
	Всього	36-100%	49-100%	46-100%	62-100%	59-100%	77-100%	329-100%
21.	Попередня характеристика особи, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку постраждалої особи – від 14 років і більше):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)								
	Зразок розрахунків	1300/ 70	800/ 71	900/ 73	300/ 71	700/ 69	1000/ 71	5000/ 425
	Жорстокий	13-18,6%	8-11,3%	9-12,3%	3-4,2%	7-10,2%	10-14,1%	50-11,8%
	Неврівноважений	12-17,1%	11-15,5%	19-26,1%	24-33,8%	1-23,1%	13-18,3%	95-22,4%
	Страждає на психічні розлади	- 100%	3-4,2%	- 100%	2-2,8%	2-2,9%	- 100%	7-1,6%
	Характеризується позитивно	45-64,3%	49-69,1%	45-61,6%	42-59,2%	44-63,8%	48-67,6%	273-64,2%
	Всього	93- 23= 70	89- 18= 71	91- 18= 73	88- 17= 71	90- 21= 69	89- 18= 71	540- 115= 425
Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)								
	Зразок розрахунків	600/ 57	2300/ 59	400/ 59	1500/ 79	2900/ 84	900/ 72	3400/ 410
	Жорстокий	6-10,4%	- 100%	4-6,8%	15-19%	- 100%	9-12,5%	34-8,3%

	Неврівноважений	21-36,8%	23-38,9%	26-44,1%	25-31,6%	29-34,5%	20-27,8%	144-35,1%
	Страждає на психічні розлади	- 100%	2-3,4%	1-1,6%	- 100%	- 100%	2-2,7%	5-1,2%
	Характеризується позитивно	30-52,8%	34-57,7%	28-47,5%	39-49,4%	55-65,5%	41-56,9%	227-55,4%
	Всього	66- 9= 57	70- 11= 59	68- 9= 59	87- 8= 79	90- 6= 84	78- 6= 72	459- 49= 410
Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)								
	Зразок розрахунків	700/ 17	100/ 15	1100/ 24	1800/ 31	400/ 35	300/ 34	800/ 156
	Жорстокий	- 100%	1-6,7%	- 100%	- 100%	4-11,4%	3-8,8%	8-3,2%
	Неврівноважений	7-41,1%	4-26,6%	11-45,8%	18-58,1%	10-28,6%	11-32,4%	61-39,1%
	Страждає на психічні розлади	4-23,5%	- 100%	2-8,3%	4-12,9%	- 100%	1-2,9%	11-7,1%
	Характеризується позитивно	6-35,4%	10-66,7%	11-45,8%	9-29%	21-60%	19-55,9%	76-48,6%
	Всього	22- 5= 17	19- 4= 15	29- 5= 24	32- 1= 31	40- 5= 35	36- 2= 34	178- 22= 156
Економічне насильство (досліджено 329 випадків)								
	Зразок розрахунків	400/ 35	200/ 47	1200/ 43	100/ 60	1000/ 56	1000/ 72	800/ 313
	Жорстокий	4-11,4%	2-4,3%	- 100%	1-1,7%	1-1,8%	- 100%	8-2,6%
	Неврівноважений	13-37,1%	15-31,8%	12-27,9%	15-25%	9-16,1%	10-13,8%	74-23,6%
	Страждає на психічні розлади	- 100%	4-8,6%	2-4,7%	- 100%	3-5,4%	4-5,6%	13-4,2%
	Характеризується позитивно	18-51,5%	26-55,3%	29-67,4%	44-73,3%	43-76,7%	58-80,6%	218-69,6%
	Всього	36- 1= 35	49- 2= 47	46- 3= 43	62- 2= 60	59- 3= 56	77- 5= 72	329- 16= 313
22.	Наявність попередньої змови в осіб кривдників, які вчинили насильницькі дії (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням питання № 7 – скоїли насильство у складі групи):							

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)							
Зразок розрахунків	4900/61	4400/63	3100/66	2900/59	2600/66	4600/64	22500/379
Присутня	49-80,3%	44-69,8%	31-47%	29-49,2%	26-39,4%	46-71,9%	225-59,4%
Відсутня	2-3,3%	9-14,3%	20-30,3%	10-16,9%	19-28,8%	- 100%	60-15,8%
Невідомо (не вказано)	10-16,4%	10-15,9%	15-22,7%	20-33,9%	21-31,8%	18-28,1%	94-24,8%
Всього	93 -32= 61	89 -26= 63	91 -25= 66	88 -29= 59	90 -24= 66	89 -25= 64	540 -161= 379
Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)							
Зразок розрахунків	200/14	100/10	400/19	400/26	800/30	200/11	2100/110
Присутня	2-14,3%	1-10%	4-21,1%	4-15,4%	8-26,7%	2-18,2%	21-19,1%
Відсутня	9-64,3%	7-70%	9-47,4%	12-46,2%	19-63,3%	6-54,5%	62-56,4%
Невідомо (не вказано)	3-21,4%	2-20%	6-31,6%	10-38,5%	3-10%	3-27,3%	27-24,5%
Всього	66 -52= 14	70 -60= 10	68 -49= 19	87 -61= 26	90 -60= 30	78 -67= 11	459 -349= 110
Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)							
Зразок розрахунків	800/12	200/6	500/6	100/4	300/7	200/6	2100/41
Присутня	8-66,7%	2-33,3%	5-83,3%	1-25%	3-42,9%	2-33,3%	21-51,2%
Відсутня	4-33,3%	4-66,7%	- 100%	2-50%	3-42,9%	4-66,7%	17-41,5%
Невідомо (не вказано)	- 100%	- 100%	1-16,7%	1-25%	1-14,2%	- 100%	3-7,3%
Всього	22 -10= 12	19 -13= 6	29 -23= 6	32 -28= 4	40 -33= 7	36 -30= 6	178 -137= 41
Економічне насильство (досліджено 329 випадків)							
Зразок розрахунків	600/10	1000/17	800/17	400/19	1500/17	500/26	3300/106
Присутня	6-60%	10-58,8%	8-47,1%	4-21,1%	- 100%	5-19,2%	33-31,1%

	Відсутня	3-30%	7-41,2%	9-52,9%	13-68,4%	15-88,2%	9-34,6%	56-52,8%
	Невідомо (не вказано)	1-10%	- 100%	- 100%	2-10,5%	2-11,8%	12-46,2%	17-17,1%
	Всього	36 -27= 10	49 -32= 17	46 -29= 17	62 -43= 19	59 -42= 17	77 -51= 26	329 -223= 106
23.	Наявність елементів провокуючої поведінки з боку постраждалої (скривдженої) особи від насильницьких дій (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку постраждалої особи – від 14 років і більше):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)							
	Зразок розрахунків	2000/70	600/71	2600/73	3300/71	2500/69	2000/71	13000/425
	Присутня	20-28,6%	6-8,5%	26-35,6%:	33-46,5%	25-36,2%	20-28,2%	130-30,6%
	Відсутня	39-55,7%	49-69%	37-50,7%	30-42,2%	35-50,8%	44-62%	234-55,1%
	Невідомо (не вказано)	11-15,7%	16-22,5%	10-13,7%	8-11,3%	9-13%	7-9,8%	61-14,3%
	Всього	93 -23= 70	89 -18= 71	91 -18= 73	88 -17= 71	90 -21= 69	89 -18= 71	540 -115= 425
	Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)							
	Зразок розрахунків	1400/57	1900/59	1100/59	1900/79	1600/84	3100/72	11000/410
	Присутня	14-24,6%	19-32,2%	11-18,6%	19-24,1%	16-19%	31-43,1%	110-26,9%
	Відсутня	38-66,6%	31-52,5%	33-55,9%	41-51,8%	44-52,4%	23-31,9%	210-51,2%
	Невідомо (не вказано)	5-8,8%	9-15,3%	15-25,4%	19-24,1%	24-28,6%	18-25%	90-21,9%
	Всього	66 -9= 57	70 -11= 59	68 -9= 59	87 -8= 79	90 -6= 84	78 -6= 72	459 -49= 410
	Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)							
	Зразок розрахунків	1400/17	1000/15	1500/24	1600/31	1900/35	1500/34	8900/156
	Присутня	14-82,5%	10-66,7%	15-62,5%	16-51,6%	19-54,3%	15-44,1%	89-57,1%
	Відсутня	1-5,7%	5-33,3%	9-37,5%	12-38,7%	16-45,7%	14-41,2%	57-36,5%
	Невідомо (не вказано)	2-11,8%	- 100%	- 100%	3-9,7%	- 100%	5-14,7%	10-6,4%

	Всього	22 -5= 17	19 -4= 15	29 -5= 24	32 -1= 31	40 -5= 35	36 -2= 34	178 -22= 156
Економічне насильство (досліджено 329 випадків)								
	Зразок розрахунків	700/35	1300/47	600/43	900/60	2000/56	1800/72	7300/313
	Присутня	7-20%	13-27,7%	6-13,9%	9-15%	20-35,7%	18-25%	73-23,3%
	Відеутня	17-48,6%	34-72,3%	20-46,5%	22-36,7%	16-28,6%	21-29,2%	130-41,5%
	Невідомо (не вказано)	11-31,4%	- 100%	17-39,6%	29-48,3%	20-35,7%	33-45,8%	110-35,2%
	Всього	36-1= 35	49-2= 47	46-3= 43	62-2= 60	52-3= 56	77-5= 72	329-16= 313
24.	Мотив (мета) вчинення насильницьких дій з боку особи кривдника (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)								
	Зразок розрахунків	1100/93	700/89	600/91	2900/88	500/90	1100/89	4000/540
	1. Ревнощі	11-11,8%	7-7,9%	6-6,6%	- 100%	5-5,5%	25-28,1%	53-9,8%
	2. Заволодіння майном	29-31,2%	31-34,8%	22-24,2%	29-32,9%	22-24,4%	17-19,1%	150-27,8%
	3. Помста	37-39,8%	29-32,6%	39-42,8%	46-52,3%	41-45,5%	34-38,2%	226-41,8%
	4. Заздрість	9-9,7%	- 100%	11-12,1%	7-7,9%	12-13,3%	- 100%	39-7,2%
	5. Особисті неприязні стосунки (хуліганство)	49-52,7%	55-61,8%	50-54,9%	59-67%	55-61,1%	46-51,7%	314-58,1%
	6. Задоволення статевої пристрасті	19-20,4%	10-11,2%	19-20,9%	- 100%	12-13,3%	- 100%	60-11,1%
	7. Боротьба за лідерство	57-61,3%	64-71,9%	49-53,8%	33-37,5%	29-32,2%	37-41,6%	269-49,8%
	8. Кримінальні розборки	61-65,6%	77-86,5%	80-87,9%	67-76,1%	70-77,8%	68-76,4%	423-78,3%
	9. Намагання приховати вчинення попереднього злочину	48-51,6%	33-37,1%	32-35,2%	26-29,5%	38-42,2%	29-32,6%	206-38,1%
	10. Приниження гідності	59-63,4%	70-78,7%	69-75,8%	70-79,5%	62-68,9%	66-74,2%	396-73,3%
	11. Психологічний тиск	44-47,3%	29-32,6%	38-41,8%	45-51,1%	47-52,2%	48-53,9%	251-46,5%
	12. Позбавлення життя	36-38,7%	25-28,1%	19-20,9%	18-20,4%	24-26,7%	21-23,6%	143-26,5%

13. Заподіяння шкоди здоров'ю	68-73,1%	75-84,3%	87-95,6%	79-89,9%	69-76,7%	62-69,7%	440-81,4%
14. Отримання надприбутків	10-10,7%	- 100%	21-23,1%	- 100%	29-32,2%	36-40,4%	96-17,8%
15. Отримання показань (свідчень) протиправним шляхом	7-7,5%	12-13,5%	19-20,9%	17-19,3%	14-15,6%	20-22,5%	89-16,5%
16. Доведення до стану сп'яніння (одурманення)	25-26,9%	48-53,9%	59-64,8%	51-58%	69-76,7%	66-74,2%	318-58,9%
17. Обмеження у правах	43-46,2%	57-64%	69-75,8%	70-79,5%	77-85,6%	70-78,6%	386-71,5%
18. Компрометація	6-6,5%	16-18%	29-31,9%	33-37,5%	21-23,3%	39-43,8%	144-26,7%
19. Сексуальна експлуатація	42-45,2%	58-65,2%	47-51,6%	39-44,1%	41-45,6%	27-30,3%	254-47%
20. Втягнення у протиправну діяльність	61-65,6%	84-94,4%	79-86,8%	70-79,5%	66-73,3%	72-80,9%	432-80%
21. Завдання матеріальної шкоди	60-64,5%	44-49,4%	59-64,8%	41-46,6%	39-43,3%	44-49,4%	287-53,1%
Всього	781/ 93= 8,39	824/ 89= 9,25	903/ 91= 9,92	800/ 88= 9,09	842/ 90= 9,35	827/ 89= 9,29	4977/ 540= 9,21
Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)							
Зразок розрахунків	1400/66	3300/70	3500/68	4000/87	5100/90	5000/78	22300/459
1. Ревнощі	14-21,2%	33-47,1%	35-51,5%	40-45,9%	51-57,1%	50-64,1%	223-48,6%
2. Заволодіння майном	11-16,7%	10-14,3%	18-26,5%	21-24,1%	34-37,7%	31-39,7%	125-27,2%
3. Помста	35-53%	39-55,7%	52-76,5%	56-64,3%	68-75,5%	69-88,4%	319-69,5%
4. Заздрість	20-30,3%	29-41,4%	32-47,1%	36-41,4%	61-67,7%	61-78,2%	239-52,1%
5. Особисті неприязні стосунки (хуліганство)	40-60,6%	51-72,8%	50-73,5%	61-70,1%	72-80%	70-89,1%	344-74,5%
6. Задоволення статевої пристрасті	8-12,1%	- 100%	9-13,2%	- 100%	15-16,6%	- 100%	32-6,9%
7. Боротьба за лідерство	37-56,1%	49-70%	45-66,2%	59-67,8%	67-74,4%	65-83,3%	322-70,1%
8. Кримінальні розборки	12-18,2%	2-2,8%	11-16,2%	24-27,6%	35-38,9%	41-52,5%	125-27,2%
9. Намагання приховати вчинення попереднього злочину	40-60,6%	39-55,7%	29-42,6%	26-29,8%	48-53,3%	40-51,3%	222-48,4%
10. Приниження гідності	45-68,2%	52-74,3%	54-79,4%	68-78,1%	79-87,7%	70-89,7%	368-80,2%
11. Психологічний тиск	51-62,1%	49-70%	52-76,5%	66-75,8%	77-85,5%	68-87,1%	363-79,1%

12. Позбавлення життя	8-12,1%	7-10%	8-11,7%	12-13,7%	19-21,1%	10-12,8%	64-13,9%
13. Заподіяння шкоди здоров'ю	40-60,6%	47-67,1%	51-75%	58-66,6%	66-73,3%	59-75,6%	321-69,9%
14. Отримання надприбутків	- 100%	2-2,8%	4-5,9%	11-12,6%	10-11,1%	12-15,3%	39-8,5%
15. Отримання показань (свідчень) протиправним шляхом	15-22,7%	19-27,1%	17-25%	15-17,2%	27-30%	21-26,9%	114-24,8%
16. Доведення до стану сп'яніння (одурманення)	20-30,3%	29-41,4%	39-57,4%	55-63,2%	70-77,7%	65-83,3%	278-60,6%
17. Обмеження в правах	31-47%	42-60%	49-72,1%	51-58,6%	69-76,6%	59-75,6%	301-65,6%
18. Компрометація	22-33,3%	48-68,6%	50-73,5%	62-71,2%	68-75,5%	69-88,4%	319-69,5%
19. Сексуальна експлуатація	28-42,4%	33-47,1%	39-57,4%	27-31%	37-41,1%	45-57,7%	209-45,5%
20. Втягнення у протиправну діяльність	30-45,4%	25-35,7%	20-29,4%	39-44,8%	46-51,1%	56-71,7%	216-47,1%
21. Завдання матеріальної шкоди	21-31,8%	17-24,3%	29-42,6%	38-43,6%	42-46,6%	45-57,6%	192-41,8%
Всього	528/ 66= 8	622/ 70= 8,88	693/ 68= 10,19	825/ 87= 9,48	1061/ 90= 11,78	1006/ 78= 12,89	4735/ 459= 10,31
Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)							
Зразок розрахунків	1400/22	1400/19	1900/29	2700/32	2800/40	2400/36	12600/178
1. Задоволення статевої пристрасті	14-63,6%	14-73,7%	19-65,5%	27-84,4%	28-70%	24-66,7%	126-70,7%
2. Приниження гідності	9-40,9%	13-68,4%	17-58,6%	18-56,2%	23-57,5%	20-55,5%	100-56,2%
3. Психологічний тиск	12-54,5%	11-57,9%	16-55,2%	20-62,5%	17-42,5%	19-52,7%	95-53,4%
4. Заподіяння шкоди здоров'ю	17-77,3%	12-63,1%	14-48,3%	17-53,2%	20-50%	17-47,2%	97-54,5%
5. Компрометація	14-63,6%	11-57,9%	10-34,5%	9-28,1%	22-55%	19-52,8%	85-47,7%
6. Сексуальна експлуатація	15-68,2%	9-47,4%	15-51,5%	24-75%	26-65%	24-66,7%	113-63,5%
7. Отримання надприбутків	10-45,4%	8-42,8%	10-34,5%	16-50%	19-47,5%	14-38,9%	77-43,3%
Всього	91/ 22= 4,13	78/ 19= 4,1	101/ 29= 3,48	131/ 32= 4,09	155/ 40= 3,87	137/ 36= 3,8	693/ 178= 3,89
Економічне насильство (досліджено 329 випадків)							

	Зразок розрахунків	1300/36	1000/49	800/46	1400/62	1200/59	1700/77	7600/329
	1. Ревнощі	13-36,1%	10-20,4%	8-17,4%	14-25,6%	12-20,3%	19-24,7%	76-12,1%
	2. Заволодіння майном	10-27,8%	12-24,5%	18-39,1%	22-35,5%	28-47,4%	34-44,1%	124-39,8%
	3. Помста	8-22,2%	13-26,5%	10-21,7%	14-22,6%	17-28,8%	24-31,2%	86-26,1%
	4. Особисті неприязні стосунки	12-33,3%	15-30,6%	19-41,3%	24-38,7%	22-37,3%	31-40,2%	123-37,4%
	5. Кримінальні розбори	15-41,7%	0-100%	10-21,7%	8-12,9%	11-18,6%	19-24,7%	63-19,1%
	6. Приховання вчинення попереднього злочину	7-19,4%	5-10,2%	4-8,7%	9-14,5%	7-11,9%	18-23,4%	50-15,2%
	7. Психологічний тиск	14-38,8%	10-24%	19-41,3%	16-25,8%	18-30,5%	25-32,5%	102-31%
	8. Заподіяння шкоди здоров'ю	20-55,6%	25-51%	28-60,9%	25-40,3%	29-49,1%	35-45,4%	162-49,2%
	9. Обмеження в правах	23-63,9%	29-59,2%	32-69,6%	37-59,7%	39-66,1%	40-51,9%	200-60,8%
	10. Компрометація	10-27,8%	11-22,4%	- 100%	4-6,5%	7-11,9%	12-15,6%	44-13,4%
	11. Завдання матеріальної шкоди	16-44,4%	24-49%	30-65,2%	35-56,4%	32-54,2%	39-50,6%	176-53,5%
	12. Умисне зниження рівня життя	18-50%	26-53,1%	29-63%	25-40,3%	30-50,8%	37-48,1%	165-50,1%
	13. Невідомо	12-33,3%	11-22,4%	13-28,3%	15-24,2%	14-23,7%	17-29,1%	82-24,9%
	Всього	178/ 36= 4,94	191/ 49= 3,89	220/ 46= 4,78	248/ 62= 4	266/ 59= 4,5	350/ 77= 4,54	1453/ 329= 4,41
25.	Місце вчинення насильницьких дій з боку особи кривдника (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)							
	Зразок розрахунків	2900/93	3500/89	4200/91	4100/88	4200/90	4700/89	23600/540
	1. Місце постійного проживання потерпілої (скривдженої) особи	29-31,2%	35-39,3%	42-46,2%	41-46,6%	42-46,7%	47-52,8%	236-43,7%
	2. Місце тимчасового проживання потерпілої (скривдженої) особи	13-13,9%	28-31,5%	30-32,9%	39-44,3%	37-41,1%	45-50,6%	192-35,6%
	3. Місце праці потерпілої (скривдженої) особи	18-19,4%	26-29,2%	26-28,6%	25-28,4%	20-22,2%	29-32,6%	144-26,7%

4. Місце навчання потерпілої (скривдженої) особи	16-17,2%	22-24,7%	29-31,9%	31-35,2%	30-33,3%	39-43,8%	167-30,9%
5. Місце постійного проживання кривдника (особи, яка вчинила насильницькі дії)	26-28%	25-28,1%	21-23,1%	29-32,9%	34-37,8%	33-37,1%	168-31,1%
6. Місце тимчасового проживання кривдника (особи, що вчинила насильницькі дії)	10-10,8%	17-19,1%	21-23,1%	26-29,5%	37-41,1%	35-39,3%	146-27%
7. Місце праці кривдника (особи, яка вчинила насильницькі дії)	16-17,2%	11-12,4%	7-7,7%	10-11,4%	24-26,7%	30-33,7%	98-18,1%
8. Місце навчання кривдника (особи, яка вчинила насильницькі дії)	24-25,8%	30-33,7%	39-42,8%	36-41,1%	35-38,9%	39-43,8%	203-37,6%
9. Місце лікування (лікарняні установи) потерпілої (скривдженої) особи	5-5,4%	- 100%	- 100%	1-1,1%	- 100%	2-2,2%	8-1,5%
10. Місце лікування (лікарняні установи) особи, яка вчинила насильницькі дії	- 100%	2-2,2%	5-5,5%	- 100%	- 100%	3-3,4%	10-1,8%
11. Місце відпочинку потерпілої (скривдженої) особи	32-34,4%	36-40,4%	44-48,5%	47-53,4%	42-46,7%	41-46,1%	242-44,8%
12. Місце відпочинку особи, яка вчинила насильницькі дії	30-32,3%	28-31,5%	29-31,9%	32-36,4%	39-43,3%	38-42,7%	196-36,3%
13. Автомобільні шляхи (дороги)	10-10,8%	12-13,5%	10-11%	18-20,4%	17-18,9%	16-18%	83-15,4%
14. Притулок для неповнолітньої особи, яка постраждала (була скривджена)	- 100%	11-12,4%	8-8,8%	11-12,5%	4-4,4%	19-21,3%	53-9,8%
15. Притулок для неповнолітньої особи (кривдника), яка вчинила насильницькі дії	2-2,2%	5-5,6%	9-9,9%	8-9,1%	5-5,6%	2-2,2%	31-5,7%
16. Будинок для пристарілої особи, яка постраждала (була	- 100%	6-6,7%	8-8,8%	7-7,9%	4-4,4%	11-12,3%	36-6,7%

	скривджена) від насильницьких дій							
	17. Будинок для пристарілої особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії	- 100%	2-2,2%	4-4,4%	8-9,1%	- 100%	12-13,5%	26-4,8%
	18. Громадські місця	34-36,6%	32-36%	36-39,6%	39-44,3%	38-42,2%	37-41,6%	216-40%
	19. Службові приміщення правоохоронних структур країни	1-1,1%	4-4,5%	6-6,6%	8-9,1%	9-10%	12-13,5%	40-7,4%
	20. Місце відправи релігійних культів (церква, будинок молитви тощо)	- 100%	1-1,1%	1-1,1%	- 100%	- 100%	4-4,5%	6-1,1%
	Всього	266/ 93= 2,86	333/ 89= 3,74	375/ 91= 4,12	416/ 88= 4,72	417/ 90= 4,63	494/ 89= 5,55	2301/ 540= 4,26
Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)								
	Зразок розрахунків	3800/66	4200/70	4200/68	4900/87	5100/90	4900/78	27100/459
	1. Місце постійного проживання потерпілої (скривдженої) особи	38-57,6%	42-60%	42-61,7%	49-56,3%	51-56,7%	49-62,8%	271-59%
	2. Місце тимчасового проживання потерпілої (скривдженої) особи	29-43,9%	31-44,3%	35-51,5%	44-50,6%	56-62,2%	55-70,5%	250-54,5%
	3. Місце праці потерпілої (скривдженої) особи	19-28,8%	26-37,1%	31-45,6%	40-46%	61-67,8%	59-75,6%	236-51,4%
	4. Місце навчання потерпілої (скривдженої) особи	21-31,8%	29-41,4%	35-51,5%	45-51,7%	49-54,4%	50-64,1%	229-49,9%
	5. Місце постійного проживання кривдника (особи, яка вчинила, насильницькі дії)	17-25,8%	16-22,8%	19-27,9%	29-33,3%	36-40%	41-52,6%	158-34,4%
	6. Місце тимчасового проживання кривдника (особи, що вчинила насильницькі дії)	12-18,2%	10-14,3%	15-22,1%	20-23%	29-32,2%	32-41%	118-27,7%
	7. Місце праці кривдника (особи, яка вчинила	9-13,6%	16-22,8%	14-20,6%	19-21,8%	28-31,1%	34-43,6%	120-26,1%

	насильницькі дії)							
	8. Місце навчання кривдника (особи, яка вчинила насильницькі дії)	8-12,1%	13-18,6%	19-27,9%	15-17,2%	31-34,4%	30-38,5%	116-25,3%
	9. Місце лікування (лікарняні установи) потерпілої (скривдженої) особи	2-3%	6-8,6%	5-7,4%	11-12,6%	19-21,1%	26-33,3%	69-15%
	10. Місце лікування (лікарняні установи) особи, яка вчинила насильницькі дії	- 100%	1-1,4%	4-5,9%	3-3,4%	15-16,7%	13-16,7%	36-7,8%
	11. Місце відпочинку потерпілої (скривдженої) особи	39-59,1%	44-62,8%	40-58,8%	49-56,3%	45-50%	49-62,8%	266-57,9%
	12. Місце відпочинку особи, яка вчинила насильницькі дії	28-42,4%	26-37,1%	24-35,3%	39-44,8%	38-42,2%	40-51,3%	195-42,5%
	13. Автомобільні шляхи (дороги)	- 100%	10-14,3%	16-23,5%	28-32,2%	36-40%	41-52,6%	131-28,5%
	14. Притулок для неповнолітньої особи, яка постраждала (була скривджена)	6-9,1%	10-14,3%	17-25%	24-27,6%	29-32,2%	28-35,9%	114-24,5%
	15. Притулок для неповнолітньої особи (кривдника), яка вчинила насильницькі дії	- 100%	4-5,7%	6-8,8%	19-21,8%	20-22,2%	25-32%	74-16,1%
	16. Будинок для пристарілої особи, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій	2-3%	4-5,7%	8-11,8%	19-21,8%	22-24,4%	26-33,3%	81-17,6%
	17. Будинок для пристарілої особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії	3-4,5%	2-28,8%	- 100%	10-11,5%	16-17,8%	15-19,2%	46-10%
	18. Громадські місця	36-54,5%	39-55,7%	38-55,9%	49-56,3%	47-52,2%	45-57,7%	254-55,3%
	19. Службові приміщення правоохоронних структур країни	- 100%	6-8,6%	14-20,6%	19-21,9%	29-32,2%	28-35,9%	96-20,9%

20. Місце відправи релігійних культів (церква, будинок молитви тощо)	- 100%	2-2,8%	- 100%	9-10,3%	14-15,5%	12-15,4%	37-8,1%
Всього	269/ 66= 4,07	337/ 70= 4,81	382/ 68= 5,61	540/ 87= 6,2	671/ 90= 7,45	698/ 78= 8,94	2897/ 459= 6,31
Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)							
Зразок розрахунків	1500/22	1200/19	1600/29	2200/32	2500/40	2600/36	11600/178
1. Місце постійного проживання потерпілої (скривдженої) особи	15-68,2%	12-63,1%	16-55,2%	22-68,7%	25-62,5%	26-72,2%	116-65,2%
2. Місце тимчасового проживання потерпілої (скривдженої) особи	10-45,4%	9-47,4%	13-44,8%	12-37,5%	14-35%	11-30,5%	69-38,7%
3. Місце праці потерпілої (скривдженої) особи	11-50%	7-36,8%	14-48,3%	10-31,2%	16-40%	7-19,4%	65-36,5%
4. Місце навчання потерпілої (скривдженої) особи	9-40,9%	5-26,3%	15-51,7%	11-34,4%	10-25%	9-25%	59-33,1%
5. Місце постійного проживання кривдника (особи, яка вчинила насильницькі дії)	8-36,4%	11-57,8%	10-34,5%	14-43,7%	13-32,5%	15-41,7%	71-39,9%
6. Місце тимчасового проживання кривдника (особи, що вчинила насильницькі дії)	9-40,9%	7-36,8%	9-31%	4-12,5%	16-40%	13-36,1%	58-32,6%
7. Місце праці кривдника (особи, яка вчинила насильницькі дії)	7-31,8%	9-47,4%	14-48,3%	16-50%	15-37,5%	16-44,4%	77-43,3%
8. Місце навчання кривдника (особи, яка вчинила насильницькі дії)	11-50%	5-26,3%	8-27,6%	12-37,5%	14-35%	10-27,8%	60-33,7%
9. Місце лікування (лікарняні установи) скривдженої (потерпілої) особи	2-9,1%	1-5,2%	0-100%	3-9,4%	2-5%	4-11,1%	12-6,7%
10. Місце лікування (лікарняні установи) особи, яка вчинила	- 100%	- 100%	2-6,9%	1-3,1%	- 100%	3-8,3%	6-3,4%

	насильницькі дії							
	11. Місце відпочинку потерпілої (скривдженої) особи	17-77,3%	11-57,8%	11-37,9%	12-37,5%	14-35%	12-33,3%	77-43,3%
	12. Місце відпочинку особи, яка вчинила насильницькі дії	6-27,3%	9-47,4%	8-27,6%	9-28,1%	10-25%	8-22,2%	50-28,1%
	13. Автомобільні шляхи (дороги)	3-13,6%	- 100%	4-13,8%	2-6,2%	- 100%	1-2,8%	10-5,6%
	14. Притулок для неповнолітньої особи, яка постраждала (була скривджена)	6-27,3%	4-21%	- 100%	8-25%	7-17,5%	- 100%	25-14%
	15. Притулок для неповнолітньої особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії	4-18,2%	2-10,2%	6-20,7%	- 100%	8-20%	7-19,4%	27-15,2%
	16. Будинок для пристарілої особи, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій	- 100%	- 100%	3-10,3%	- 100%	4-10%	1-2,8%	8-4,5%
	17. Будинок для пристарілої особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії	- 100%	- 100%	1-3,4%	- 100%	1-2,5%	- 100%	2-1,1%
	18. Громадські місця	14-63,7%	15-78,9%	14-48,3%	13-40,6%	14-35%	13-36,1%	83-46,6%
	19. Службові приміщення правоохоронних структур країни	1-4,5%	- 100%	2-6,9%	4-12,5%	3-7,5%	4-11,1%	14-7,9%
	20. Місце відправи релігійних культів (церква, будинок молитви тощо)	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	1-2,5%	- 100%	1-0,6%
	Всього	133/ 22= 6,04	107/ 19= 5,63	150/ 29= 5,17	153/ 32= 4,78	187/ 40= 4,67	160/ 36= 4,44	890/ 178= 5
Економічне насильство (досліджено 329 випадків)								
	Зразок розрахунків	2900/36	3500/49	3800/46	4900/62	4100/59	5900/77	25100/329
	1. Місце постійного проживання	29-80,6%	35-71,4%	38-82,6%	49-79%	41-69,5%	59-76,6%	251-76,3%

	потерпілої (скривдженої) особи							
	2. Місце тимчасового проживання потерпілої (скривдженої) особи	11-30,6%	29-59,2%	32-69,6%	35-56,4%	48-81,4%	61-79,2%	216-56,6%
	3. Місце праці потерпілої (скривдженої) особи	29-80,6%	26-53,1%	29-63%	36-58,1%	45-76,3%	62-80,5%	227-69%
	4. Місце навчання потерпілої (скривдженої) особи	24-66,7%	21-42,8%	23-50%	34-54,8%	44-74,6%	58-75,3%	204-62%
	5. Місце постійного проживання кривдника (особи, яка вчинила насильницькі дії)	27-75%	17-34,7%	24-52,2%	35-56,4%	39-66,1%	40-51,9%	182-55,3%
	6. Місце тимчасового проживання кривдника (особи, що вчинила насильницькі дії)	19-52,8%	9-18,4%	17-36,9%	28-45,2%	21-35,6%	30-39%	124-37,7%
	7. Місце праці кривдника (особи, яка вчинила насильницькі дії)	25-69,4%	17-34,5%	13-28,3%	20-32,2%	13-22%	19-24,7%	107-32,5%
	8. Місце навчання кривдника (особи, яка вчинила насильницькі дії)	14-38,9%	10-20,4%	8-17,4%	11-17,7%	7-11,9%	11-14,3%	61-18,5%
	9. Місце лікування (лікарняні установи) потерпілої (скривдженої) особи	1-2,8%	- 100%	2-4,3%	- 100%	2-3,4%	2-2,6%	7-2,1%
	10. Місце лікування (лікарняні установи) особи, яка вчинила насильницькі дії	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	1-1,7%	1-1,3%	2-0,6%
	11. Місце відпочинку потерпілої (скривдженої) особи	5-13,9%	- 100%	2-4,3%	3-4,8%	4-6,8%	6-7,8%	20-6,1%
	12. Місце відпочинку особи, яка вчинила насильницькі дії	4-11,1%	1-2%	2-4,3%	- 100%	5-8,5%	4-5,2%	16-4,9%
	13. Автомобільні шляхи (дороги)	3-8,3%	3-6,1%	- 100%	2-3,2%	- 100%	- 100%	8-2,4%
	14. Притулок для	7-19,4%	6-12,2%	7-15,2%	12-19,4%	14-23,7%	15-19,5%	61-18,5%

	неповнолітньої особи, яка постраждала (була скривджена)							
	15. Притулок для неповнолітньої особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії	2-5,5%	4-8,2%	3-6,5%	- 100%	- 100%	5-6,5%	14-4,3%
	16. Будинок для пристарілої особи, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій	1-2,8%	3-6,1%	4-8,7%	10-16,1%	9-15,3%	12-15,6%	39-11,8%
	17. Будинок для пристарілої особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії	- 100%	- 100%	2-4,3%	- 100%	3-5,1%	1-1,3%	6-1,8%
	18. Громадські місця	5-13,9%	3-6,1%	- 100%	4-6,4%	- 100%	- 100%	12-3,6%
	19. Службові приміщення правоохоронних структур країни	- 100%	2-4,1%	4-8,7%	6-9,7%	5-8,5%	8-10,4%	25-7,6%
	20. Місце відправи релігійних культів (церкви, будинок молитви тощо)	- 100%	2-4,1%	- 100%	3-4,8%	2-3,4%	1-1,3%	8-2,4%
	21. Всього	206/ 36= 5,72	188/ 49= 3,83	210/ 46= 4,56	288/ 62= 4,64	303/ 59= 5,13	395/ 77= 5,12	1590/ 329= 4,83
26.	Рід занять особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку особи кривдника – від 16 років і більше):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)							
	Зразок розрахунків	1000/65	800/60	500/59	500/54	600/52	300/47	3700/337
	1. Працівники робочих професій	10-15,4%	8-13,3%	5-8,5%	5-9,3%	6-11,5%	3-6,4%	37-11%
	2. Державні службовці	7-10,8%	4-6,7%	5-8,5%	3-5,6%	- 100%	2-4,2%	21-6,2%
	3. Працівники села	6-9,2%	4-6,7%	5-8,5%	2-3,7%	4-7,7%	-	21-6,2%

							100%	
4. Підприємці	4-6,2%	2-3,3%	4-6,8%	2-3,7%	3-5,7%	3-6,5%	18-5,2%	
5. Студентська молодь	15-23,1%	14-23,2%	15-25,4%	10-18,24%	11-21,1%	8-17%	73-21,7%	
6. Військовослужбовці	- 100%	1-1,7%	- 100%	2-3,7%	1-1,9%	1-2,1%	5-1,5%	
7. Співробітники правоохоронних органів	- 100%	1-1,7%	- 100%	2-3,7%	- 100%	1-2,1%	4-1,2%	
8. Священнослужителі	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	1-2,1%	1-0,3%	
9. Учні загальноосвітніх шкіл	8-12,3%	9-15%	10-16,8%	10-18,4%	9-17,3%	10-21,3%	56-16,6%	
10. Працівники сфери культури та мистецтва	- 100%	1-1,7%	- 100%	1-1,9%	- 100%	1-2,1%	3-0,9%	
11. Пенсіонери	0-100%	2-3,3%	1-1,7%	2-3,7%	3-5,8%	2-4,2%	10-3%	
12. Безробітні	8-12,2%	47-6,7%	5-8,5%	8-14,8%	9-17,3%	5-10,6%	39-11,6%	
13. Тимчасово непрацюючі	5-7,7%	9-15%	6-10,2%	6-11,2%	4-7,7%	7-14,9%	37-11%	
14. Безпритульні	2-3,1%	1-1,7%	3-5,1%	1-1,9%	2-3,8%	3-6,5%	12-3,5%	
Всього	93- 28= 65	89- 29= 60	91- 32= 59	88- 34= 54	90- 38= 52	89- 42= 47	540- 203= 337	
Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)								
Зразок розрахунків	700/60	400/60	200/58	500/73	300/71	500/62	2100/384	
1. Працівники робочих професій	7-11,4%	4-6,7%	2-3,4%	5-6,8%	3-4,2%	- 100%	21-5,5%	
2. Державні службовці	3-5%	5-8,3%	6-10,3%	6-8,2%	7-9,8%	5-8,1%	32-8,3%	
3. Працівники села	5-8,3%	4-6,7%	2-3,4%	4-5,5%	2-2,9%	4-6,4%	21-5,5%	
4. Підприємці	3-5%	4-6,7%	5-8,6%	6-8,2%	4-5,6%	6-9,7%	28-7,3%	
5. Студентська молодь	12-20%	13-21,7%	11-19%	15-20,5%	20-28,2%	12-19,4%	83-21,6%	
6. Військовослужбовці	2-3,3%	- 100%	2-3,4%	4-5,5%	3-4,2%	1-1,6%	12-3,1%	
7. Співробітники правоохоронних органів	1-1,7%	1-1,7%	- 100%	2-2,7%	4-5,6%	2-3,2%	10-2,6%	
8. Священнослужителі	- 100%	- 100%	1-1,7%	- 100%	1-1,4%	- 100%	2-0,5%	
9. Учні загальноосвітніх шкіл	8-13,3%	10-16,7%	8-13,8%	14-19,2%	10-14,1%	11-17,7%	61-15,9%	

10. Працівники сфери культури та мистецтва	- 100%	1-1,7%	- 100%	1-1,3%	- 100%	1-1,6%	3-0,8%
11. Пенсіонери	1-1,7%	2-3,3%	3-5,2%	5-6,8%	3-4,2%	3-4,8%	17-4,4%
12. Безробітні	7-11,7%	8-13,2%	8-13,8%	2-2,7%	8-11,3%	10-16,1%	43-11,2%
13. Тимчасово непрацюючі	9-15%	5-8,3%	7-12,1%	9-12,3%	4-5,6%	6-9,8%	40-10,4%
14. Безпритульні	2-3,3%	3-5%	2-5,2%	- 100%	2-2,9%	1-1,6%	11-2,9%
Всього	66- 6= 60	70- 10= 60	68- 10= 58	87- 14= 73	90- 19= 71	78- 16= 62	459- 75= 384
Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)							
Зразок розрахунків	300/22	100/17	400/29	400/31	300/38	300/34	1700/171
1. Працівники робочих професій	3-13,6%	0-100%	4-13,9%	4-12,9%	3-7,9%	3-8,8%	17-9,9%
2. Державні службовці	2-9,1%	1-5,9%	3-10,4%	1-3,2%	4-10,5%	2-5,9%	13-7,6%
3. Працівники села	- 100%	1-5,9%	1-3,4%	- 100%	3-7,9%	2-5,9%	7-4,1%
4. Підприємці	4-18,3%	2-11,8%	3-10,4%	1-3,2%	6-15,9%	6-17,7%	22-12,9%
5. Студентська молодь	6-27,3%	5-29,2%	8-27,6%	6-19,4%	7-18,5%	7-20,7%	39-22,8%
6. Військовослужбовці	2-9,1%	1-5,9%	3-10,4%	2-6,5%	4-10,5%	1-2,9%	13-7,6%
7. Співробітники правоохоронних органів	- 100%	- 100%	1-3,4%	2-6,5%	1-2,6%	- 100%	4-2,3%
8. Священнослужителі	- 100%	- 100%	- 100%	1-3,2%	- 100%	- 100%	1-0,6%
9. Учні загальноосвітніх шкіл	1-4,5%	2-11,8%	1-3,4%	3-9,6%	4-10,5%	4-11,8%	5-8,8%
10. Працівники сфери культури та мистецтва	1-4,5%	- 100%	1-3,4%	1-3,2%	- 100%	- 100%	3-1,7%
11. Пенсіонери	- 100%	1-5,9%	- 100%	2-6,5%	- 100%	2-5,9%	5-2,9%
12. Безробітні	1-4,5%	2-11,8%	2-6,9%	3-9,6%	4-10,5%	4-11,8%	16-9,4%
13. Тимчасово непрацюючі	2-9,1%	1-5,9%	2-6,9%	4-12,9%	1-2,6%	3-8,8%	13-7,6%
14. Безпритульні	- 100%	1-5,9%	- 100%	1-3,2%	1-2,6%	- 100%	3-1,8%
Всього	22- 0=	19- 2=	29- 0=	32- 1=	40- 2=	36- 2=	178- 7=

		22	17	29	31	38	34	171
Економічне насильство (досліджено 329 випадків)								
	Зразок розрахунків	200/36	200/49	400/44	400/61	500/57	400/75	2100/322
	1. Працівники робочих професій	2-5,5%	2-4,1%	4-9,1%	4-6,6%	5-8,8%	4-5,3%	21-6,5%
	2. Державні службовці	6-16,7%	9-18,4%	9-20,3%	11-18,2%	8-14,1%	14-18,8%	57-17,7%
	3. Працівники села	5-13,9%	4-8,2%	5-11,4%	9-17,8%	8-14,1%	10-13,3%	41-12,7%
	4. Підприємці	10-27,9%	12-24,5%	8-18,1%	8-13,1%	8-14%	16-21,3%	62-19,3%
	5. Студентська молодь	1-2,8%	2-4,1%	1-2,3%	-	-	2-2,7%	6-1,9%
					100%	100%		
	6. Військовослужбовці	2-5,5%	4-8,2%	1-2,3%	2-3,3%	3-5,3%	5-6,7%	17-5,3%
	7. Співробітники правоохоронних органів	2-5,5%	2-4,1%	1-2,3%	2-3,3%	3-5,3%	3-4%	13-4%
	8. Священнослужителі	0-100%	0-100%	0-100%	0-100%	1-1,7%	0-100%	1-0,3%
	9. Учні загальноосвітніх шкіл	-	2-4,1%	-	-	1-1,7%	2-2,7%	5-1,5%
		100%		100%	100%			
	10. Працівники сфери культури та мистецтва	-	2-4,1%	1-2,3%	1-1,6%	2-3,5%	5-6,7%	11-3,4%
		100%						
	11. Пенсіонери	1-2,8%	2-4,1%	4-9,1%	7-11,5%	8-14%	9-12%	31-9,6%
	12. Безробітні	4-11,1%	1-2%	5-11,4%	10-16,4%	6-10,5%	1-1,3%	27-8,4%
	13. Тимчасово непрацюючі	3-8,3%	6-12,1%	5-11,4%	7-11,6%	4-7%	3-4%	28-8,7%
	14. Безпритульні	-	1-2%	-	1-1,6%	-	1-1,3%	3-0,8%
		100%		100%		100%		
	Всього	36- 0= 36	49- 0= 49	46- 2= 44	62- 1= 61	59- 2= 57	77- 2= 75	329- 7- 322
27.	Рід занять особи, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку постраждалої особи – від 16 років і більше):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Фізичне насильство, (досліджено 540 випадків)								
	Зразок розрахунків	1400/63	1300/61	1500/66	900/67	500/61	600/62	6200/380
	1. Працівники робочих професій	14-22,3%	13-21,%	15-22,8%	9-13,4%	5-8,2%	6-9,6%	62-16,3%
	2. Державні службовці	-	1-1,6%	1-1,5%	2-3%	1-1,6%	2-3,2%	7-1,8%

		100%						
3. Працівники села	16-25,5%	9-14,7%	10-15,2%	15-22,4%	13-21,3%	12-19,4%	74-19,6%	
4. Підприємці	1-1,6%	- 100%	2-3%	2-3%	2-3,3%	1-1,6%	9-2,4%	
5. Студентська молодь	2-3,2%	- 100%	3-4,5%	1-1,5%	- 100%	2-3,2%	8-2,1%	
6. Військовослужбовці	1-1,6%	3-4,9%	3-4,5%	4-6%	4-6,5%	1-1,6%	16-4,2%	
7. Співробітники правоохоронних органів	1-1,6%	2-3,3%	1-1,5%	4-6%	2-3,3%	3-4,8%	13-3,4%	
8. Священнослужителі	- 100%	1-1,6%	- 100%	- 100%	- 100%	1-1,6%	2-0,5%	
9. Учні загальноосвітніх шкіл	- 100%	1-1,6%	- 100%	1-1,5%	2-3,3%	3-4,8%	7-1,8%	
10. Працівники сфери культури та мистецтва	4-6,3%	5-8,2%	4-6,1%	2-3%	4-6,5%	3-4,8%	22-5,8%	
11. Пенсіонери	4-14,4%	8-13,1%	10-15,2%	9-13,4%	9-14,8%	13-21%	58-15,3%	
12. Безробітні	5-7,9%	7-11,5%	5-7,6%	9-13,4%	10-16,4%	9-14,5%	45-11,8%	
13. Тимчасово непрацюючі	6-9,5%	6-9,8%	6-9,1%	6-8,9%	7-11,5%	5-8,1%	36-9,5%	
14. Безпритульні	4-6,3%	5-8,2%	6-9,1%	3-4,5%	2-3,3%	1-1,6%	21-5,5%	
Всього	93- 30= 63	89- 28= 61	91- 25= 66	88- 21= 67	90- 29= 61	89- 27= 62	540- 160= 380	
Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)								
Зразок розрахунків	700/57	1100/59	1200/56	1300/79	1700/82	1400/69	6700/402	
1. Працівники робочих професій	7-12,3%	11-18,7%	12-21,5%	13-16,4%	10-12,2%	14-20,3%	67-16,8%	
2. Державні службовці	1-1,7%	4-6,8%	- 100%	- 100%	2-2,4%	- 100%	7-1,7%	
3. Працівники села	9-15,8%	7-11,9%	5-8,9%	9-11,4%	10-12,2%	6-8,7%	46-11,5%	
4. Підприємці	6-10,5%	4-6,8%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	10-2,5%	
5. Студентська молодь	10-17,5%	8-13,5%	7-12,5%	12-15,2%	11-13,5%	10-14,5%	58-14,5%	
6. Військовослужбовці	1-1,7%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	1-0,2%	
7. Співробітники	-	1-1,7%	-	-	1-1,2%	6-8,7%	8-2%	

	правоохоронних органів	100%		100%	100%			
	8. Священнослужителі	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%
	9. Учні загальноосвітніх шкіл	10-17,5%	1-1,7%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	11-2,7%
	10. Працівники сфери культури та мистецтва	- 100%	- 100%	2-3,6%	4-5,1%	7-8,5%	6-8,7%	19-4,7%
	11. Пенсіонери	2-3,5%	8-13,5%	10-17,8%	14-17,7%	13-15,9%	14-23%	61-15,2%
	12. Безробітні	7-12,3%	8-13,5%	8-14,3%	11-13,9%	14-17,1%	7-10,1%	55-13,7%
	13. Тимчасово непрацюючі	2-3,5%	4-6,8%	7-12,5%	12-15,2%	12-14,6%	6-8,7%	43-10,7%
	14. Безпритульні	2-3,5%	3-5,1%	5-8,9%	4-5,1%	2-2,4%	- 100%	16-4%
	Всього	66- 9= 57	70- 11 =59	68- 12= 56	87- 8= 79	90- 8= 82	78- 9= 69	459- 57= 402
Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)								
	Зразок розрахунків	200/13	100/13	100/200	200/24	100/27	300/29	500/126
	1. Працівники робочих професій	- 100%	1-7,7%	1-5%	2-8,3%	1-3,7%	- 100%	5-4%
	2. Державні службовці	2-15,3%	- 100%	1-5%	- 100%	1-3,7%	- 100%	4-3,2%
	3. Працівники села	3-23,1%	2-15,3%	2-10%	2-8,3%	4-14,8%	3-10,4%	16-12,7%
	4. Підприємці	1-7,7%	1-7,7%	- 100%	3-12,6%	2-7,4%	2-6,9%	9-7,1%
	5. Студентська молодь	4-38%	5-38,5%	7-35%	5-20,9%	8-29,7%	7-24,2%	36-28,6%
	6. Військовослужбовці	- 100%	- 100%	- 100%	1-4,2%	- 100%	- 100%	1-0,8%
	7. Співробітники правоохоронних органів	- 100%	- 100%	- 100%	1-4,2%	- 100%	- 100%	1-0,8%
	8. Священнослужителі	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%
	9. Учні загальноосвітніх шкіл	2-15,4%	3-23,1%	4-20%	2-8,3%	4-14,8%	7-24,1%	22-17,5%
	10. Працівники сфери культури	-	-	1-5%	1-4,2%	-	-	2-1,6%

та мистецтва	100%	100%			100%	100%	
11. Пенсіонери	- 100%	- 100%	2-10%	1-4,2%	1-3,7%	1-3,4%	5-4%
12. Безробітні	1-7,7%	- 100%	1-5%	2-8,3%	3-11,1%	5-17,2%	12-9,5%
13. Тимчасово непрацюючі	- 100%	1-7,7%	- 100%	2-8,3%	2-7,4%	3-10,4%	8-6,3%
14. Безпритульні	- 100%	- 100%	1-5%	2-8,3%	1-3,7%	1-3,4%	5-4%
Всього	22- 9= 13	19- 6= 13	29- 9= 20	32- 8= 24	40- 13= 27	36- 7= 29	178- 52= 126
Економічне насильство (досліджено 329 випадків)							
Зразок розрахунків	200/33	300/44	200/40	300/56	200/51	200/66	1200/290
1. Працівники робочих професій	2-7,2%	3-6,7%	2-5%	3-5,3%	2-3,9%	- 100%	12-4,1%
2. Державні службовці	1-3%	- 100%	2-5%	1-1,8%	4-7,8%	2-3,1%	10-3,4%
3. Працівники села	7-21,2%	8-18,2%	9-22,5%	11-19,7%	9-17,7%	10-15,1%	54-18,7%
4. Підприємці	- 100%	- 100%	2-5%	1-1,8%	- 100%	3-4,6%	6-2,1%
5. Студентська молодь	5-15,1%	4-9,1%	5-12,5%	6-10,8%	4-7,8%	6-9,1%	30-10,3%
6. Військовослужбовці	- 100%	- 100%	2-5%	1-1,8%	3-5,9%	2-3%	8-2,8%
7. Співробітники правоохоронних органів	- 100%	- 100%	3-7,5%	3-5,3%	4-7,8%	7-10,6%	17-5,9%
8. Священнослужителі	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%
9. Учні загальноосвітніх шкіл	1-3%	- 100%	2-5%	2-3,6%	- 100%	2-3%	7-2,4%
10. Працівники сфери культури та мистецтва	- 100%	4-9,1%	2-5%	3-5,3%	2-3,9%	3-4,6%	14-4,8%
11. Пенсіонери	7-21,2%	12-27,3%	4-10%	10-17,8%	7-13,8%	9-13,6%	49-16,9%
12. Безробітні	4-12,1%	8-18,2%	5-12,5%	6-10,8%	7-13,8%	8-12,1%	38-13,1%

	13. Тимчасово непрацюючі	3-9,1%	4-9,1%	1-2,5%	4-7,1%	5-9,8%	9-13,6%	26-9%
	14. Безпритульні	3-9,1%	1-2,3%	1-2,5%	5-8,9%	4-7,8%	5-7,6%	19-6,5%
	Всього	36- 3= 33	49- 5= 44	46- 6= 40	62- 6= 56	59- 8= 51	77- 11= 66	329- 39= 290
28.	Знаряддя вчинення насильницьких дій проти особи (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки)							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Із застосуванням вогнепальної зброї, а саме:							
	Зразок розрахунків	500/217	1500/227	1900/234	2700/269	3400/279	3200/280	13200/1506
	1. Пістолет	5-2,3%	15-6,6%	19-8,1%	27-10,3%	34-12,2%	32-11,4%	132-8,8%
	2. Карабін	2-0,9%	- 100%	- 100%	4-1,5%	2-0,7%	7-2,5%	15-0,9%
	3. Мисливська рушниця	6-2,8%	10-4,4%	17-7,3%	15-5,6%	29-10,4%	38-13,6%	115-7,6%
	4. Автомат	2-0,9%	- 100%	2-0,8%	10-3,7%	14-5%	9-3,2%	37-2,4%
	5. Ракетниця	- 100%	- 100%	1-0,4%	- 100%	2-0,7%	4-1,7%	7-0,5%
	6. Обріз	3-1,4%	10-4,4%	19-8,1%	28-10,4%	39-14%	44-15,7%	143-9,5%
	7. Граната	- 100%	- 100%	2-0,8%	7-2,6%	4-1,4%	15-5,4%	28-1,8%
	8. Саморобний вибуховий пристрій	- 100%	- 100%	3-1,3%	2-0,7%	4-1,4%	- 100%	9-0,9%
	9. Вибуховий пристрій промислового виробництва	1-0,5%	- 100%	2-0,8%	10-3,7%	19-6,8%	29-10,3%	61-4,1%
	10. Сигнальна ракета	- 100%	- 100%	- 100%	2-0,7%	3-1,1%	4-1,4%	9-0,6%
	11. Кулемет	- 100%	1-0,4%	- 100%	4-1,5%	2-0,7%	- 100%	7-0,5%
	12. Димові (шумові) шашки	- 100%	- 100%	2-0,8%	- 100%	4-1,4%	2-0,7%	8-0,5%
	13. Пістолет газовий	4-1,8%	19-8,4%	28-12%	39-14,5%	41-14,7%	56-20%	187-12,4%
	14. Петарди	2-0,9%	- 100%	- 100%	4-1,5%	- 100%	9-3,2%	15-0,9%

	Із застосуванням холодної зброї:							
1. Ніж	29-13,4%	66-29,1%	79-33,8%	81-30,1%	74-26,5%	89-31,8%	418-27,7%	
2. Заточка	36-16,6%	89-39,2%	112-47,9%	77-28,6%	110-39,4%	90-32,1%	514-34,1%	
3. Сокира	18-8,3%	17-7,5%	19-8,1%	15-5,6%	24-8,6%	16-5,7%	109-7,2%	
4. Кинджал	- 100%	- 100%	1-0,4%	- 100%	1-0,4%	- 100%	2-0,1%	
5. Шабля	- 100%	- 100%	2-0,8%	2-0,7%	- 100%	2-0,7%	6-0,4%	
6. Меч	- 100%	- 100%	- 100%	1-0,4%	2-0,7%	- 100%	3-0,2%	
	Із застосуванням інших знарядь:							
1. Кастет	49-22,6%	75-33%	84-35,9%	99-36,8%	77-27,6%	64-22,8%	448-29,7%	
2. Палка	64-29,5%	91-40,1%	86-36,7%	49-18,2%	77-27,6%	69-24,6%	436-28,9%	
3. Праска	15-6,9%	- 100%	12-5,1%	- 100%	19-6,8%	27-9,6%	73-4,8%	
4. Пляшка	61-28,1%	89-39,2%	80-34,2%	66-24,5%	74-26,5%	56-20%	426-28,3%	
5. Коса	- 100%	2-0,9%	4-1,7%	- 100%	5-1,8%	4-1,4%	15-0,9%	
6. Паяльник	6-2,8%	5-2,2%	12-5,1%	- 100%	10-3,%	17-6,1%	50-3,3%	
7. Камінь	15-6,9%	34-15%	42-17,9%	38-14,1%	46-16,5%	40-14,3%	215-14,3%	
8. Арматура	18-8,3%	24-10,6%	34-14,5%	47-17,5%	39-14%	29-10,3%	191-12,7%	
9. Цвях металевий	- 100%	- 100%	4-1,7%	- 100%	10-3,6%	7-2,5%	21-1,4%	
10. Шприц	- 100%	- 100%	- 100%	3-1,1%	2-0,7%	- 100%	5-0,3%	
11. Запальничка-пістолет	16-7,4%	29-12,8%	38-16,2%	29-10,8%	39-14%	44-15,7%	195-12,9%	
12. Лопата	12-15,5%	- 100%	8-3,4%	10-3,7%	24-8,6%	19-6,8%	73-4,8%	
13. Вила	4-1,8%	- 100%	- 100%	4-1,5%	- 100%	2-0,7%	10-0,7%	
14. Металева труба	29-13,4%	35-15,4%	16-6,8%	24-8,9%	39-14%	29-10,3%	172-11,4%	

15. Лом	- 100%	2-0,9%	- 100%	7-2,6%	16-5,7%	24-8,6%	49-3,2%
16. Капронова удавка	27-12,4%	21-9,2%	39-16,7%	38-14,1%	46-16,5%	85-30,4%	256-17%
17. Газовий балончик	68-31,3%	80-35,2%	68-29,1%	67-24,9%	71-25,4%	69-24,6%	423-28,1%
18. Обрізок дошки	74-34,1%	69-30,4%	56-23,9%	46-17,1%	54-19,3%	49-17,5%	348-23,1%
19. Кілок (дерев'яний)	59-27,2%	40-17,6%	37-15,8%	41-15,2%	61-21,9%	39-13,9%	277-18,4%
20. Собака	11-5,1%	- 100%	5-2,1%	11-4,1%	29-10,4%	39-13,9%	95-6,3%
21. Граблі	- 100%	- 100%	2-0,8%	4-1,5%	- 100%	- 100%	6-0,4%
22. Цеглина	89-41%	68-29,5%	46-19,6%	39-14,5%	60-21,5%	64-22,8%	366-24,3%
23. Ремінь	44-20,3%	49-21,6%	51-21,8%	40-14,9%	21-7,5%	49-17,5%	254-16,7%
24. Шпагат (мотузка)	58-26,7%	37-16,3%	29-12,4%	29-10,8%	40-14,3%	56-20%	249-16,5%
25. Металевий ланцюг	16-7,4%	10-4,4%	- 100%	10-3,7%	19-6,8%	24-8,6%	79-5,2%
26. Трос металевий	- 100%	2-0,9%	- 100%	4-1,5%	10-3,6%	- 100%	16-1%
27. Отруйні речовини	13-6%	- 100%	6-2,6%	12-4,5%	- 100%	4-1,4%	35-2,3%
28. Кислота	- 100%	- 100%	4-1,7%	- 100%	8-2,9%	2-0,7%	14-0,9%
29. Фальшиві гроші	87-40,1%	69-30,4%	57-24,3%	57-21,2%	86-30,8%	69-24,6%	425-28,2%
30. Фальшиві кредитні картки	35-16,1%	45-19,8%	54-23,1%	41-15,2%	59-21,1%	68-24,3%	302-20%
31. Бейсбольні біти	- 100%	- 100%	4-1,7%	- 100%	5-1,8%	4-1,4%	13-0,9%
32. Палиця для гри в городок	- 100%	2-0,9%	- 100%	2-0,7%	- 100%	- 100%	4-0,3%
33. Металевий дріт	29-13,4%	14-6,2%	29-12,4%	30-11,1%	29-10,4%	27-9,6%	158-10,5%
34. Щипці (обценьки)	7-3,2%	- 100%	4-1,7%	- 100%	11-3,9%	19-6,8%	41-2,7%
35. Викрутка	51-23,5%	49-21,6%	54-23,1%	57-21,2%	59-21,1%	52-18,6%	322-21,4%
36. Голка	- 100%	2-0,9%	- 100%	4-1,5%	2-0,7%	- 100%	8-0,5%
37. Окріп (гаряча вода)	32-14,7%	28-12,3%	21-9%	27-10%	37-13,3%	49-17,5%	194-12,9%

	38. Сірники	41-18,9%	48-21,1%	46-19,6%	39-14,5%	46-16,5%	52-18,6%	272-18%
	39. Свічка	21-9,7%	19-8,4%	24-10,2%	8-3%	27-9,7%	51-18,2%	150-10%
	40. Кайдани	15-6,9%	10-4,4%	18-7,7%	16-5,9%	27-9,7%	35-12,5%	121-8%
	41. Скальпель	- 100%	4-1,8%	- 100%	6-2,2%	7-2,5%	- 100%	17-1,1%
	42. Алкоголь	129-59,4%	138- 60,7%	148-63,2%	148-55%	149- 53,4%	151-53,9%	863-57,3%
	43. Наркотичні речовини	49-22,6%	39-17,1%	47-20,1%	38-14,1%	65-23,3%	46-16,4%	284-18,8%
	44. Токсикоманічні речовини	18-8,35	9-4%	- 100%	19-7,1%	11-3,9%	- 100%	57-3,8%
	45. Фальшиві документи	94-43,3%	119- 52,4%	101-43,2%	94-34,9%	87-31,2%	81-28,9%	576-38,2%
	46. Молоток	54-24,9%	65-28,6%	80-34,2%	66-24,5%	69-24,7%	67-23,9%	401-26,6%
	47. Електричний струм	18-8,3%	10-4,4%	8-3,4%	- 100%	12-4,3%	10-3,6%	58-3,8%
	49. Всього	1536/ 217=	1659/ 227=	1766/ 234=	1697/ 269=	2092/ 279=	2138/ 280=	10888/ 1506=
	Коефіцієнт	7,07	7,3	7,54	6,3	7,49	7,63	7,23
29.	Перелік осіб (суб'єктів) кривдників, що вчинили насильницькі дії проти особи (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)							
	Зразок розрахунків	4200/93	3100/89	2700/91	3200/88	3900/90	4600/89	21700/540
	1. Чоловік	42-45,2%	31-34,8%	27-29,7%	32-36,4%	39-43,3%	46-51,7%	217-40,2%
	2. Дружина	19-20,4%	22-24,7%	10-10,9%	11-12,5%	10-11,1%	8-8,9%	80-14,8%
	3. Син	28-30,1%	30-33,7%	24-26,4%	26-29,5%	29-32,2%	21-23,6%	158-29,3%
	4. Донька	17-18,3%	10-11,2%	- 100%	- 100%	10-11,1%	7-7,9%	44-8,1%
	5. Дідусь	9-9,7%	- 100%	7-7,7%	- 100%	8-8,9%	4-4,5%	28-5,2%
	6. Бабуся	11-11,8%	8-9%	3-3,3%	- 100%	4-4,4%	- 100%	26-4,8%

7. Батько	38-40,9%	42-47,2%	40-43,9%	35-39,8%	41-45,5%	32-35,9%	228-42,2%
8. Мати	29-31,2%	22-24,7%	17-18,7%	12-13,6%	16-17,8%	10-11,2%	106-19,6%
9. Онук	28-30,1%	34-38,2%	27-29,7%	20-22,7%	28-31,1%	25-28,1%	162-30%
10. Онучка	21-22,6%	18-20,2%	10-10,9%	7-7,9%	11-12,2%	8-8,9%	75-13,9%
11. Брат рідний	22-23,6%	27-30,3%	21-23,1%	24-27,3%	27-30%	20-22,5%	141-26,1%
12. Сестра рідна	16-17,2%	10-11,2%	8-8,8%	11-12,5%	8-8,9%	- 100%	53-9,8%
13. Тітка	13-14%	10-11,2%	- 100%	2-2,3%	7-7,8%	- 100%	32-5,9%
14. Дядько	19-24%	25-28,1%	19-20,9%	13-14,8%	10-11,1%	14-15,7%	100-18,5%
15. Двоюрідний брат	26-27,9%	20-22,5%	17-18,7%	14-15,9%	8-8,9%	10-11,2%	95-17,6%
16. Двоюрідна сестра	11-11,8%	16-18%	10-10,9%	- 100%	4-4,4%	- 100%	41-7,6%
17. Колеги по роботі	33-35,5%	44-49,4%	49-53,8%	39-44,3%	44-48,9%	49-55%	258-47,8%
18. Сусіди	14-15,1%	10-11,2%	17-18,7%	24-27,3%	17-18,9%	14-15,1%	96-17,8%
19. Сторонні особи	28-30,1%	38-42,7%	35-38,5%	31-35,2%	23-25,5%	28-31,5%	183-33,9%
20. Держава (державні службовці)	22-23,6%	29-32,6%	34-37,4%	38-43,2%	44-48,2%	57-64%	224-41,5%
21. Друзі	17-18,3%	14-15,7%	8-8,8%	- 100%	10-11,1%	14-15,7%	63-11,7%
22. Знайомі	23-24,7%	20-22,5%	14-15,4%	15-17%	11-12,2%	8-8,9%	91-16,8%
23. Інші	13-14%	17-19,1%	14-15,4%	9-10,2%	16-17,8%	10-11,2%	79-14,6%
Всього	499/ 93= 5,36	497/ 89= 5,58	411/ 91= 4,51	363/ 88= 4,12	425/ 90= 4,72	385/ 89= 432	2580/ 540= 4,77
Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)							
Зразок розрахунків	3800/66	4200/70	4400/68	4800/87	5100/90	4900/78	27200/459
1. Чоловік	38-57,6%	42-60%	44-64,4%	48-55,2%	51-56,7%	49-62,8%	272-59,3%
2. Дружина	31-47%	37-52,1%	30-44,1%	20-22,9%	31-34,4%	30-38,5%	179-40%
3. Син	32-48,5%	30-42,8%	24-35,3%	19-21,8%	30-33,3%	32-41%	167-36,4%
4. Донька	24-36,4%	21-30%	25-36,8%	14-16,1%	27-30%	29-37,2%	140-30,5%

5. Дідусь	19-28,8%	17-24,3%	15-22%	10-11,5%	7-7,8%	- 100%	68-14,8%
6. Бабуся	10-15,1%	15-21,4%	10-14,7%	4-4,6%	- 100%	2-2,6%	41-8,9%
7. Батько	36-54,5%	42-60%	46-67,6%	44-50,6%	51-56,7%	50-64,1%	269-58,6%
8. Мати	24-36,4%	28-40%	32-47%	30-34,5%	38-42,2%	30-38,5%	182-39,6%
9. Онук	22-33,3%	30-42,8%	35-51,5%	34-39,1%	33-36,7%	31-39,7%	185-40,3%
10. Онучка	18-27,3%	17-24,3%	10-14,7%	18-20,7%	19-21,1%	24-30,8%	106-23,1%
11. Брат рідний	16-24,2%	19-27,1%	24-35,5%	22-25,3%	20-22,2%	14-17,9%	115-25,1%
12. Сестра рідна	10-15,1%	14-20%	17-25%	10-11,5%	17-18,9%	21-26,9%	89-19,4%
13. Тітка	- 100%	11-15,7%	10-14,7%	8-9,2%	10-11,1%	14-17,9%	53-11,5%
14. Дядько	22-33,3%	20-28,6%	19-27,9%	14-16,1%	19-21,1%	11-14,1%	105-22,9%
15. Двоюрідний брат	19-28,8%	25-35,7%	23-33,3%	20-22,9%	24-26,7%	28-35,9%	139-30,3%
16. Двоюрідна сестра	14-21,2%	15-21,4%	14-20,6%	10-11,5%	8-8,9%	14-17,9%	75-16,3%
17. Колеги по роботі	28-42,4%	31-44,3%	33-48,5%	39-44,8%	44-48,2%	41-52,6%	216-47%
18. Сусіди	21-31,8%	24-34,3%	22-32,3%	31-35,6%	39-43,3%	32-41%	169-36,9%
19. Сторонні особи	30-45,4%	41-58,6%	40-58,8%	49-56,3%	54-60%	60-76,9%	274-56,7%
20. Держава (державні службовці)	9-13,9%	8-11,4%	12-17,6%	18-20,7%	14-15,5%	10-12,8%	71-15,5%
21. Друзі	11-16,7%	10-14,3%	14-20,6%	19-21,8%	24-26,7%	20-25,6%	98-21,3%
22. Знайомі	21-31,8%	32-45,7%	29-42,6%	34-39,1%	32-35,5%	39-50%	187-40,7%
23. Інші	24-36,4%	30-42,8%	32-47,1%	38-43,7%	44-48,9%	41-52,6%	209-45,5%
Всього	479/ 66= 7,25	559/ 70= 7,98	560/ 68= 8,23	553/ 87= 6,35	636/ 90= 7,06	622/ 78= 7,97	3409/ 459= 7,42
Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)							
Зразок розрахунків	1100/22	1500/19	2000/29	2200/32	2900/40	2900/36	12600/178
1. Чоловік	11-50%	15-78,9%	20-68,9%	22-68,7%	29-72,5%	29-80,5%	126-70,8%
2. Дружина	1-4,5%	2-10,5%	7-24,1%	12-37,5%	16-40%	10-27,7%	48-27%

3. Син	- 100%	2-10,5%	5-17,2%	3-9,4%	4-10%	2-5,5%	16-9%
4. Донька	- 100%	1-5,3%	3-10,3%	6-18,7%	4-10%	2-5,5%	16-9%
5. Дідусь	1-4,5%	- 100%	5-17,2%	5-15,6%	2-5%	- 100%	13-7,3%
6. Бабуся	- 100%	- 100%	1-3,4%	- 100%	1-2,5%	- 100%	2-1,1%
7. Батько	5-22,7%	7-36,8%	11-37,9%	14-43,7%	19-47,5%	21-58,3%	77-43,2%
8. Мати	- 100%	2-10,5%	8-27,6%	12-37,5%	10-25%	8-22,2%	40-22,5%
9. Онук	- 100%	1-5,3%	6-27%	4-12,5%	6-15%	4-11,1%	21-11,8%
10. Онучка	- 100%	- 100%	1-3,4%	2-6,2%	4-10%	4-11,1%	11-6,2%
11. Брат рідний	- 100%	2-10,5%	8-27,6%	6-18,7%	7-17,5%	11-35%	34-19,1%
12. Сестра рідна	0-100%	0-100%	2-6,9%	3-9,4%	0-100%	4-11,1%	9-5,1%
13. Тітка	- 100%	- 100%	2-6,9%	- 100%	- 100%	2-5,5%	4-2,2%
14. Дядько	1-4,5%	2-10,5%	- 100%	8-25%	11-27,5%	12-33,3%	34-19,1%
15. Двоюрідний брат	2-9,1%	- 100%	4-13,8%	2-6,2%	4-10%	7-19,4%	19-10,7%
16. Двоюрідна сестра	1-4,5%	1-5,3%	4-13,8%	- 100%	2-5%	- 100%	8-4,5%
17. Колеги по роботі	8-36,4%	9-47,4%	14-48,3%	18-56,2%	21-52,5%	24-66,7%	94-52,8%
18. Сусіди	9-40,9%	6-31,6%	10-34,5%	9-28,1%	15-37,5%	13-36,1%	62-34,8%
19. Сторонні особи	13-59,1%	12-63,1%	14-48,3%	19-59,4%	24-60%	25-69,4%	107-60,1%
20. Держава (державні службовці)	2-9,1%	3-15,8%	4-13,8%	2-6,2%	4-10%	6-16,7%	21-11,8%
21. Друзі	14-63,6%	12-63,1%	13-44,8%	16-50%	21-52,5%	19-52,8%	95-53,4%
22. Знайомі	8-36,4%	7-36,8%	10-34,5%	14-43,7%	19-47,5%	18-50%	76-42,7%

23. Інші	6-27,3%	8-42,1%	7-24,1%	6-18,7%	9-22,5%	11-30,5%	47-24,6%
Всього	82/ 22= 3,72	92/ 19= 4,84	158/ 29= 5,44	183/ 32= 5,71	232/ 40= 5,8	232/ 36= 6,44	979/ 178= 5,5
Економічне насильство (досліджено 329 випадків)							
Зразок розрахунків	2400/36	2900/49	3400/46	4100/62	4400/59	5200/77	22400/329
1. Чоловік	24-66,7%	29-59,2%	34-73,9%	41-66,1%	44-74,6%	52-67,5%	224-68,1%
2. Дружина	10-27,8%	16-32,6%	19-41,3%	25-40,3%	24-40,7%	27-35,1%	121-36,8%
3. Син	11-30,5%	15-24,5%	17-36,9%	24-38,4%	20-33,9%	27-35,1%	114-34,6%
4. Донька	3-8,3%	10-20,4%	9-19,6%	14-22,6%	16-27,1%	18-23,4%	70-21,3%
5. Дідусь	4-11,1%	4-8,2%	8-17,4%	13-21%	10-16,9%	11-14,3%	50-15,2%
6. Бабуся	- 100%	5-10,2%	2-4,3%	5-8,1%	7-11,9%	10-13%	29-8,8%
7. Батько	21-58,3%	25-51%	31-67,4%	34-54,8%	35-59,3%	39-50,6%	185-56,2%
8. Мати	2-5,5%	10-20,4%	14-33,0,4%	17-27,4%	19-30,5%	21-27,3%	83-25,2%
9. Онук	8-22,2%	14-28,6%	19-41,3%	25-40,3%	24-40,7%	29-37,7%	119-36,5%
10. Онучка	4-11,1%	8-16,3%	11-23,9%	14-22,6%	16-27,1%	18-23,4%	71-21,6%
11. Брат рідний	7-19,4%	12-24,5%	16-34,8%	19-30,6%	14-23,7%	19-24,7%	87-26,4%
12. Сестра рідна	3-8,3%	8-16,3%	7-15,2%	10-16,1%	9-15,2%	10-13%	47-14,3%
13. Тітка	- 100%	2-4,1%	5-10,9%	17-11,3%	4-6,8%	2-2,6%	20-6,1%
14. Дядько	8-22,2%	12-24,5%	10-21,7%	14-22,6%	12-20,3%	10-13%	66-20,1%
15. Двоюрідний брат	5-13,9%	10-20,4%	8-17,4%	15-24,2%	14-23,7%	10-13%	62-18,8%
16. Двоюрідна сестра	- 100%	4-8,2%	10-21,7%	8-12,9%	6-10,2%	- 100%	28-8,5%
17. Колеги по роботі	10-27,8%	15-24,5%	14-30,4%	21-33,9%	31-52,9%	39-50,6%	130-39,5%
18. Сусіди	2-5,5%	4-8,2%	5-10,9%	9-14,5%	11-18,6%	19-24,7%	50-15,2%
19. Сторонні особи	12-33,3%	18-36,7%	21-45,6%	26-41,9%	32-54,2%	40-51,9%	149-45,3%
20. Держава (державні службовці)	7-19,4%	14-28,6%	17-36,9%	24-38,7%	28-47,4%	38-49,3%	128-38,9%

	21. Друзі	4-11,1%	- 100%	10-21,7%	14-22,6%	12-20,3%	16-20,8%	56-17%
	22. Знайомі	2-5,5%	11-22,4%	8-17,4%	9-14,5%	13-22%	18-23,4%	61-18,5%
	23. Інші	10-27,8%	15-24,5%	19-41,3%	25-40,3%	26-44,1%	30-39%	125-38%
	Всього	157/ 36= 4,36	261/ 49= 5,32	314/ 46= 6,82	413/ 62= 6,66	427/ 59= 7,23	503/ 77= 6,53	2075/ 329= 6,3
30.	Перелік осіб (суб'єктів), які постраждали (були скривджені) від насильницьких дій (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)							
	Зразок розрахунків	700/93	1200/89	2100/91	2400/88	2600/90	2900/89	11900/540
	1. Чоловік	7-7,5%	12-13,5%	21-23,1%	24-27,3%	26-28,9%	29-32,6%	119-22%
	2. Дружина	38-40,9%	37-41,6%	42-46,1%	47-53,4%	45-50%	46-51,7%	255-47,2%
	3. Син	24-25,8%	39-43,8%	37-40,6%	34-38,6%	32-35,5%	35-39,3%	201-37,2%
	4. Донька	34-36,5%	37-41,6%	41-45%	40-45,4%	28-53,3%	45-50,6%	245-45,4%
	5. Дідусь	16-17,2%	21-23,6%	30-32,9%	24-27,3%	22-24,4%	20-22,5%	133-24,6%
	6. Бабуся	18-19,3%	24-27%	36-39,6%	30-34,1%	34-37,8%	32-36%	174-32,2%
	7. Батько	8-8,6%	19-21,3%	29-31,9%	28-31,8%	25-27,8%	26-29,2%	135-25%
	8. Мати	31-33,3%	44-49,4%	46-50,5%	40-45,4%	39-43,3%	44-49,4%	244-45,2%
	9. Онук	32-34,4%	35-39,3%	39-42,8%	30-34,1%	29-32,2%	36-40,4%	201-37,2%
	10. Онучка	29-31,2%	32-35,9%	37-40,6%	24-27,3%	27-30%	25-28,1%	174-32,2%
	11. Брат рідний	10-10,7%	18-20,2%	20-22%	17-19,3%	14-15,5%	22-24,7%	101-18,7%
	12. Сестра рідна	25-26,9%	30-33,7%	32-35,2%	24-27,3%	29-32,2%	31-34,8%	171-31,7%
	13. Тітка	16-17,2%	26-29,2%	22-24,2%	18-24%	16-17,8%	19-21,3%	117-21,7%
	14. Дядько	8-8,6%	20-22,5%	18-19,8%	17-19,3%	11-12,2%	19-21,3%	93-17,2%
	15. Двоюрідний брат	- 100%	19-21,3%	21-23,1%	19-21,6%	10-11,1%	20-22,5%	89-16,5%
	16. Двоюрідна сестра	21-22,6%	29-32,6%	28-30,7%	17-19,3%	12-13,3%	22-24,7%	129-23,9%
	17. Колеги по роботі	29-31,2%	34-38,2%	30-32,9%	24-27,3%	26-28,9%	22-24,7%	165-30,5%
	18. Сусіди	20-21,5%	22-24,7%	21-23,1%	22-25%	15-16,7%	21-23,6%	121-22,4%
	19. Сторонні особи	26-27,9%	34-38,2%	30-32,9%	24-27,3%	29-32,2%	28-31,5%	171-31,7%

20. Держава (державні службовці)	20-21,5%	30-33,7%	32-35,2%	30-34,1%	24-26,7%	32-36%	168-31,1%
21. Друзі	20-21,5%	19-21,3%	18-19,8%	12-13,6%	10-11,1%	19-21,3%	98-18,1%
22. Знайомі	17-18,3%	22-24,7%	19-20,9%	17-19,3%	16-17,8%	18-20,2%	109-20,2%
23. Інші	10-10,7%	17-19,1%	15-16,5%	13-14,8%	10-11,1%	22-24,7%	87-16,1%
Всього	459/ 93= 4,93	620/ 89= 6,96	664/ 91= 7,29	575/ 88= 6,53	549/ 90= 6,1	633/ 89= 7,11	3500/ 540= 64,8
Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)							
Зразок розрахунків	1000/66	1300/70	1100/68	1200/87	1400/90	1500/78	7500/459
1. Чоловік	10-15,1%	13-18,6%	11-16,2%	12-13,8%	14-15,5%	15-19%	75-16,3%
2. Дружина	42-63,6%	45-64,3%	46-67,6%	49-56,3%	56-62,2%	50-64,1%	288-62,7%
3. Син	9-13,6%	6-8,6%	4-5,9%	7-8%	17-18,9%	27-34,6%	70-15,3%
4. Донька	40-60,6%	45-64,3%	40-58,8%	41-47,1%	49-54,4%	48-61,5%	263-57,3%
5. Дідусь	8-12,1%	6-8,6%	5-7,3%	11-12,6%	24-26,7%	29-37,2%	83-18,1%
6. Бабуся	18-27,3%	17-24,3%	16-23,5%	21-24,1%	30-33,3%	28-35,9%	13-28,3%
7. Батько	11-16,7%	12-17,1%	16-23,5%	8-9,2%	19-21,1%	27-34,6%	93-20,3%
8. Мати	39-59,1%	45-64,3%	49-72%	47-54%	40-44,4%	37-47,4%	257-56%
9. Онук	10-15,1%	16-22,8%	13-19,1%	19-21,8%	28-31,1%	26-33,3%	112-24,4%
10. Онучка	36-54,5%	39-55,7%	33-48,5%	32-36,8%	31-34,4%	29-37,2%	200-43,5%
11. Брат рідний	9-13,6%	14-20%	17-25%	22-25,3%	29-32,2%	27-34,6%	118-25,7%
12. Сестра рідна	29-43,95	28-40%	26-38,2%	30-34,5%	37-41,1%	34-43,6%	184-40,1%
13. Тітка	20-30,3%	29-41,4%	21-30,9%	29-33,3%	32-35,5%	28-35,9%	159-34,6%
14. Дядько	10-15,1%	14-20%	11-16,2%	10-11,5%	19-21,1%	17-21,8%	81-23,7%
15. Двоюрідний брат	- 100%	10-14,3%	8-11,7%	17-19,5%	21-23,3%	19-24,3%	75-16,3%
16. Двоюрідна сестра	28-42,4%	24-34,3%	23-33,8%	22-25,3%	27-30%	20-25,6%	144-31,4%
17. Колеги по роботі	36-54,5%	42-60%	48-70,6%	49-56,3%	47-52,2%	44-56,4%	266-57,9%
18. Сусіди	32-48,5%	40-57,1%	49-72%	37-42,5%	30-33,3%	32-41%	220-47,9%
19. Сторонні особи	29-43,9%	34-48,6%	46-47,6%	44-50,6%	41-45,5%	39-50%	233-50,8%
20. Держава (державні службовці)	27-40,9%	32-45,7%	40-58,8%	49-56,3%	41-45,5%	42-53,8%	231-50,3%
21. Друзі	24-36,4%	29-41,4%	37-54,4%	47-54%	41-45,5%	39-50%	217-47,3%

22. Знайомі	26-39,4%	32-45,7%	31-45,6%	40-45,9%	48-53,3%	40-51,3%	217-47,3%
23. Інші	32-48,5%	31-44,3%	29-42,6%	37-42,5%	46-51,1%	38-48,7%	213-46,4%
Всього	525/ 66= 7,95	603/ 70= 8,61	619/ 68= 9,1	680/ 87= 7,81	767/ 90= 8,52	735/ 78= 9,42	3929/ 459= 8,55
Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)							
Зразок розрахунків	100/22	100/19	300/29	300/32	400/40	400/36	1600/178
1. Чоловік	1-4,5%	1-5,3%	3-10,3%	3-9,4%	4-10%	4-11,1%	16-9%
2. Дружина	14-63,6%	8-42,1%	17-58,6%	20-62,5%	29-72,5%	29-80,6%	117-65,7%
3. Син	1-4,5%	2-10,5%	3-10,3%	5-15,6%	7-17,5%	8-22,2%	26-14,6%
4. Донька	9-40,9%	8-42,1%	15-51,7%	18-62,%	25-62,5%	27-75%	102-57,3%
5. Дідусь	- 100%	1-5,3%	- 100%	1-3,1%	2-5%	- 100%	4-2,2%
6. Бабуся	- 100%	2-10,5%	3-10,3%	5-15,6%	8-20%	7-19,4%	25-14%
7. Батько	- 100%	4-21%	8-27,6%	12-37,5%	17-42,5%	17-50%	59-33,1%
8. Мати	12-54,5%	10-52,6%	14-48,3%	19-59,4%	24-60%	25-69,4%	104-58,4%
9. Онук	- 100%	2-10,5%	6-27%	5-15,6%	13-32,5%	12-33,3%	38-21,3%
10. Онучка	6-27,3%	7-36,8%	12-41,4%	17-53,1%	22-55%	20-55,5%	84-47,2%
11. Брат рідний	- 100%	1-5,3%	2-6,9%	3-9,4%	2-5%	4-11,1%	12-6,7%
12. Сестра рідна	6-27,3%	5-26,3%	11-37,9%	10-31,2%	9-22,5%	11-30,5%	52-29,2%
13. Тітка	2-9,1%	2-10,55	8-27,6%	6-18,7%	12-30%	8-22,2%	38-21,3%
14. Дядько	- 100%	2-10,5%	3-10,3%	- 100%	7-17,5%	8-22,2%	20-11,2%
15. Двоюрідний брат	1-4,5%	2-1,5%	3-10,3%	2-6,2%	5-12,5%	4-11,1%	17-9,5%
16. Двоюрідна сестра	7-31,8%	6-31,6%	9-31%	7-21,9%	10-25%	11-30,5%	50-28,1%
17. Колеги по роботі	10-45,4%	9-47,4%	15-51,5%	14-43,7%	19-47,5%	16-44,4%	83-46,6%
18. Сусіди	10-45,4%	8-42,1%	11-37,9%	8-25%	10-25%	11-30,5%	58-32,6%
19. Сторонні особи	12-54,5%	7-36,8%	14-48,3%	17-53,1%	20-50%	17-47,2%	87-48,9%
20. Держава (державні службовці)	7-31,8%	5-26,3%	8-27,6%	6-18,7%	11-27,%	10-27,8%	47-26,4%

21. Друзі	11-50%	9-47,4%	12-41,4%	11-34,4%	17-42,5%	14-38,9%	74-41,6%
22. Знайомі	10-45,4%	6-31,6%	14-48,3%	13-40,6%	20-50,%	19-52,8%	82-46,1%
23. Інші	8-36,4%	12-63,1%	14-48,3%	16-50%	22-55%	19-52,8%	91-51,1%
Всього	127/ 22= 5,77	119/ 19= 6,26	205/ 29= 7,06	218/ 32= 6,81	315/ 40= 7,87	302/ 36= 8,38	1286/ 178= 7,22
Економічне насильство (досліджено 329 випадків)							
Зразок розрахунків	2100/36	3100/49	3900/46	4900/62	4400/59	4900/77	23300/329
1. Чоловік	21-58,3%	31-63,3%	39-84,8%	49-79%	44-74,6%	49-63,6%	233-70,8%
2. Дружина	28-77,8%	32-65,3%	36-78,3%	51-82,2%	50-84,7%	59-76,7%	256-77,8%
3. Син	14-38,9%	18-36,75	15-32,6%	19-30,6%	21-35,6%	34-44,1%	121-36,8%
4. Донька	16-44,4%	19-38,8%	22-47,8%	28-45,2%	27-45,8%	39-50,6%	151-45,9%
5. Дідусь	17-47,2%	16-32,6%	19-41,3%	27-43,5%	31-52,5%	41-53,2%	151-45,9%
6. Бабуся	19-52,8%	17-34,7%	22-47,8%	34-54,8%	36-61%	48-62,3%	176-53,5%
7. Батько	24-66,7%	20-40,8%	17-36,9%	29-46,8%	21-35,6%	39-50,6%	150-45,6%
8. Мати	27-75%	29-59,2%	28-60,9%	33-53,2%	37-62,7%	50-64,9%	204-62%
9. Онук	18-50%	16-32,6%	14-30,4%	27-43,5%	25-42,4%	39-50,6%	139-42,5%
10. Онучка	15-41,7%	14-28,6%	13-28,3%	17-27,4%	19-32,2%	28-36,4%	106-32,2%
11. Брат рідний	14-38,9%	16-32,6%	19-41,3%	31-50%	30-50,8%	41-53,2%	151-45,9%
12. Сестра рідна	10-27,8%	15-30,6%	18-39,1%	36-58,1%	37-62,7%	46-59,7%	162-49,2%
13. Тітка	10-27,8%	11-2,4%	14-30,4%	27-43,5%	29-49,1%	44-57,1%	135-41%
14. Дядько	9-25%	8-16,3%	14-30,4%	31-50%	31-52,5%	49-63,6%	142-43,2%
15. Двоюрідний брат	14-38,9%	13-26,5%	10-21,7%	26-41,9%	27-45,7%	48-62,3%	138-41,9%
16. Двоюрідна сестра	12-33,3%	14-28,6%	16-34,8%	33-53,2%	32-54,2%	47-61%	154-46,8%
17. Колеги по роботі	17-47,2%	19-38,8%	22-47,8%	37-59,7%	35-59,3%	51-66,2%	181-55%
18. Сусіди	10-27,8%	17-34,7%	21-45,6%	46-74,2%	42-71,2%	52-62,5%	188-57,1%
19. Сторонні особи	13-36,1%	19-38,8%	20-43,5%	39-62,9%	41-69,5%	49-63,6%	181-55%
20. Держава (державні службовці)	9-25%	14-28,6%	17-36,9%	36-58,1%	39-66,1%	50-64,9%	165-50,1%
21. Друзі	11-30,5%	19-38,8%	22-47,8%	38-61,3%	40-67,8%	58-75,3%	188-57,1%
22. Знайомі	9-25%	17-34,7%	24-52,2%	39-62,9%	36-61%	52-67,5%	177-53,8%
23. Інші	12-33,3%	17-34,7%	19-41,3%	36-58,1%	41-69,5%	57-74%	182-55,3%

	Всього	349/ 36= 9,69	411/ 49= 8,38	461/ 46= 10,02	769/ 62= 12,4	771/ 59= 13,06	1070/ 77= 13,89	3831/ 329= 11,64
31.	Перелік осіб (суб'єктів), які були свідками при вчиненні насильницьких дій проти особи, або спостерігали такі (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)							
	Зразок розрахунків	1600/93	2100/89	2900/91	2600/88	3200/90	3400/89	15800/540
	1. Чоловік	16-17,2%	21-23,6%	29-31,9%	26-29,5%	32-35,5%	34-38,2%	158-29,2%
	2. Дружина	32-34,4%	30-33,7%	28-30,8%	29-32,9%	32-35,5%	24-27%	175-32,4%
	3. Син	39-41,9%	48-55%	49-53,8%	47-53,4%	48-53,3%	49-55%	280-51,8%
	4. Донька	36-38,7%	49-55,1%	50-54,9%	52-59,1%	54-60%	55-61,8%	296-54,8%
	5. Дідусь	29-31,2%	30-33,7%	27-29,7%	24-27,3%	29-32,2%	24-27%	163-30,2%
	6. Бабуся	31-33,3%	24-27%	19-20,9%	27-30,7%	30-33,3%	35-39,3%	166-30,7%
	7. Батько	10-10,7%	17-19,1%	22-24,2%	24-27,3%	22-24,4%	29-32,6%	124-23%
	8. Мати	30-32,3%	32-36%	39-42,8%	39-44,3%	38-42,2%	35-39,3%	213-39,4%
	9. Онук	37-39,8%	41-46,1%	40-43,9%	44-50%	46-51,1%	40-44,9%	248-45,9%
	10. Онучка	38-40,9%	45-50,6%	49-53,8%	54-61,4%	47-52,2%	48-53,9%	281-52%
	11. Брат рідний	14-15%	10-11,2%	17-18,7%	21-23,9%	25-27,8%	20-22,5%	107-19,8%
	12. Сестра рідна	22-23,7%	25-28,1%	22-24,2%	25-28,4%	23-25,6%	28-31,5%	145-26,8%
	13. Тітка	19-20,4%	24-27%	20-22%	17-19,3%	25-27,8%	22-24,7%	127-23,5%
	14. Дядько	14-15%	10-11,2%	19-20,9%	14-15,9%	19-21,1%	25-28,1%	101-18,7%
	15. Двоюрідний брат	13-14%	8-9%	19-20,9%	12-13,6%	14-15,6%	10-11,2%	76-14,1%
	16. Двоюрідна сестра	17-18,3%	14-15,7%	21-23,1%	20-22,7%	17-18,9%	24-27%	113-20,9%
	17. Колеги по роботі	26-27,9%	20-22,5%	29-31,9%	24-27,3%	29-32,2%	25-28,1%	153-28,3%
	18. Сусіди	22-23,6%	34-38,2%	38-41,7%	37-42%	34-37,8%	30-33,7%	195-36,1%
	19. Сторонні особи	24-25,8%	29-32,6%	32-35,2%	31-35,2%	38-42,2%	38-42,7%	192-35,5%
	20. Держава (державні службовці)	14-15%	19-21,3%	27-29,7%	25-28,4%	29-32,2%	32-35,9%	146-27%
	21. Друзі	27-29%	34-38,2%	32-35,2%	30-34,1%	27-30%	25-28,1%	175-32,4%
	22. Знайомі	22-23,6%	30-33,7%	37-40,6%	35-39,7%	38-42,2%	34-38,2%	196-36,3%
	23. Інші	19-20,4%	29-32,6%	24-26,4%	26-29,5%	32-35,5%	35-39,3%	165-30,5%
	Всього	551/	623/	689/	683/	728/	721/	3995/

	93= 5,92	89= 7	91= 7,57	88= 7,76	90= 8,08	89= 8,1	540= 7,39
Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)							
Зразок розрахунків	2300/66	2700/70	2400/68	2900/87	2700/90	2500/78	15500/459
1. Чоловік	23-34,8%	27-38,6%	24-35,3%	29-33,3%	27-30%	25-32%	155-33,8%
2. Дружина	40-60,6%	34-48,5%	32-41,7%	37-42,5%	39-43,3%	40-51,3%	222-48,4%
3. Син	27-40,9%	29-41,4%	29-42,6%	34-39,1%	38-42,2%	36-46,1%	193-42%
4. Донька	39-59,1%	37-52,8%	36-52,9%	39-44,8%	44-48,9%	40-51,3%	235-51,2%
5. Дідусь	27-40,9%	24-34,3%	24-35,3%	29-33,3%	32-35,5%	30-38,5%	166-36,2%
6. Бабуся	32-48,5%	30-42,8%	28-41,2%	34-39,1%	35-38,9%	33-42,3%	193-42%
7. Батько	21-31,8%	27-38,6%	24-35,3%	29-33,3%	33-36,7%	32-41%	166-36,2%
8. Мати	32-48,5%	30-42,8%	22-32,3%	37-42,5%	45-50%	40-51,3%	206-44,9%
9. Онук	24-36,4%	29-41,4%	37-54,4%	44-50,6%	47-52,2%	47-60,2%	228-49,7%
10. Онучка	30-45,4%	34-48,5%	39-57,3%	47-54%	44-48,9%	48-61,5%	242-52,7%
11. Брат рідний	19-28,8%	28-40%	24-35,3%	29-33,3%	33-36,7%	34-43,6%	167-36,4%
12. Сестра рідна	24-36,4%	29-41,4%	32-47,1%	37-42,5%	36-40%	30-38,5%	188-40,9%
13. Тітка	17-25,7%	27-38,6%	24-35,3%	32-36,8%	34-37,8%	39-50%	173-37,7%
14. Дядько	19-28,8%	29-41,4%	21-30,9%	37-42,5%	33-36,7%	37-47,4%	176-38,3%
15. Двоюрідний брат	14-21,2%	27-38,6%	29-42,6%	34-39,1%	39-43,3%	35-44,9%	178-38,8%
16. Двоюрідна сестра	23-34,8%	32-45,2%	30-44,1%	28-32,2%	38-42,2%	40-51,3%	191-41,6%
17. Колеги по роботі	31-47%	39-55,7%	38-55,9%	44-50,6%	47-52,2%	41-52,6%	240-52,3%
18. Сусіди	28-42,4%	35-50%	36-52,9%	32-36,8%	44-48,9%	42-53,8%	217-47,3%
19. Сторонні особи	34-51,5%	32-45,7%	39-57,3%	38-43,7%	40-44,4%	47-60,2%	230-50,1%
20. Держава (державні службовці)	24-36,4%	32-45,7%	30-44,1%	44-50,6%	41-45,5%	42-53,8%	213-46,4%
21. Друзі	22-33,3%	29-41,4%	39-57,3%	45-51,7%	49-54,4%	45-57,7%	229-49,9%
22. Знайомі	20-30,3%	31-44,3%	30-44,1%	39-39,1%	47-52,2%	41-52,6%	208-45,3%
23. Інші	29-43,9%	25-35,7%	35-51,5%	35-40,2%	42-46,7%	48-61,5%	214-46,6%
Всього	599/ 66= 9,07	696/ 70= 9,94	702/ 68= 10,32	833/ 87= 9,57	907/ 90= 10,07	892/ 78= 11,43	4629/ 459= 10,08
Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)							
Зразок розрахунків	200/22	500/19	200/29	100/32	400/40	300/36	1700/178
1. Чоловік	2-9,1%	5-26,3%	2-6,9%	1-3,1%	4-10%	3-8,3%	17-19,5%

2. Дружина	10-45,5%	11-57,9%	15-51,7%	10-31,2%	8-20%	10-27,8%	64-35,9%
3. Син	15-68,2%	10-52,6%	12-41,4%	18-56,2%	27-67,5%	28-77,8%	110-61,8%
4. Донька	11-50%	10-52,6%	15-51,7%	14-43,7%	21-52,5%	20-55,5%	91-51,1%
5. Дідусь	- 100%	2-10,5%	- 100%	- 100%	5-12,5%	7-19,4%	14-7,9%
6. Бабуся	1-4,5%	- 100%	3-10,3%	5-15,6%	2-5%	6-16,7%	17-9,5%
7. Батько	- 100%	7-36,8%	2-6,9%	5-15,6%	10-25%	12-33,3%	36-20,2%
8. Мати	9-40,9%	10-52,6%	9-31%	10-31,2%	8-20%	13-36,1%	59-33,1%
9. Онук	11-50%	8-42,1%	13-44,8%	17-53,1%	20-50%	20-55,5%	89-50%
10. Онучка	14-63,6%	17-89,5%	10-34,5%	12-37,5%	14-35%	12-13,3%	79-44,4%
11. Брат рідний	4-18,2%	7-36,8%	4-13,8%	9-28,1%	12-30%	11-30,5%	47-26,4%
12. Сестра рідна	12-54,2%	13-68,4%	10-34,5%	10-31,2%	14-35%	15-41,7%	74-41,6%
13. Тітка	10-45,5%	7-36,8%	5-17,2%	6-18,7%	4-10%	1-2,8%	33-18,5%
14. Дядько	- 100%	2-10,5%	4-13,8%	3-9,4%	- 100%	1-2,8%	10-5,6%
15. Двоюрідний брат	8-36,4%	4-21%	7-4,1%	5-15,6%	- 100%	7-19,4%	31-17,4%
16. Двоюрідна сестра	8-36,4%	- 100%	4-13,8%	7-21,9%	2-5%	1-2,8%	22-12,3%
17. Колеги по роботі	- 100%	2-10,5%	- 100%	5-15,6%	7-17,5%	- 100%	14-7,9%
18. Сусіди	- 100%	2-10,5%	- 100%	- 100%	4-10%	- 100%	6-3,4%
19. Сторонні особи	9-40,9%	- 100%	5-17,2%	7-21,9%	5-12,5%	4-11,5%	30-16,8%
20. Держава (державні службовці)	- 100%	2-10,5%	1-3,4%	3-9,4%	2-5%	3-8,3%	11-6,2%
21. Друзі	2-9,1%	1-5,3%	- 100%	4-12,5%	3-7,5%	- 100%	10-5,6%
22. Знайомі	4-18,2%	- 100%	4-13,8%	5-15,6%	7-17,5%	6-16,7%	26-14,6%
23. Інші	5-22,7%	7-36,8%	9-31%	4-12,5%	5-12,5%	4-11,1%	34-19,1%

	Всього	135/ 22= 6,13	127/ 19= 6,68	134/ 29= 4,62	160/ 32= 5	184/ 40= 4,6	184/ 36= 5,1	924/ 178= 5,19
	Економічне насильство (досліджено 329 випадків)							
	Зразок розрахунків	2700/36	2200/49	2700/46	3200/62	3600/59	3100/77	18300/329
	1. Чоловік	27-75%	22-44,9%	27-58,7%	32-51,6%	36-61%	39-50,6%	183-55,6%
	2. Дружина	35-97,2%	30-61,2%	31-67,4%	44-71%	49-83%	44-57,1%	233-70,8%
	3. Син	29-80,5%	32-44,9%	33-71,7%	49-79%	48-81,4%	52-67,5%	243-73,9%
	4. Донька	26-72,2%	35-71,4%	37-80,4%	47-75,5%	45-76,3%	54-70,1%	244-74,2%
	5. Дідусь	- 100%	2-4,1%	4-8,7%	19-30,6%	20-33,9%	29-37,7%	74-22,5%
	6. Бабуся	- 100%	4-8,2%	9-19,6%	27-43,5%	29-49,1%	37-48%	106-32,2%
	7. Батько	29-80,5%	27-55,1%	29-63%	40-64,5%	42-71,2%	49-63,6%	216-65,6%
	8. Мати	28-77,8%	32-44,2%	31-67,4%	41-66,1%	40-67,8%	52-67,5%	224-68,1%
	9. Онук	24-66,7%	28-57,1%	30-65,2%	44-71%	42-71,2%	49-63,6%	217-65,9%
	10. Онучка	28-77,8%	31-63,3%	32-69,6%	48-77,4%	49-83%	52-67,5%	240-72,9%
	11. Брат рідний	1-2,8%	7-14,3%	10-21,7%	27-43,5%	34-57,6%	49-63,6%	128-38,9%
	12. Сестра рідна	- 100%	2-4,1%	7-15,2%	17-27,4%	29-49,1%	38-49,3%	93-28,3%
	13. Тітка	- 100%	- 100%	2-4,3%	19-30,6%	28-47,4%	35-45,4%	84-25,5%
	14. Дядько	- 100%	4-8,2%	- 100%	14-22,6%	25-42,4%	30-39%	73-22,2%
	15. Двоюрідний брат	- 100%	3-6,1%	- 100%	- 100%	17-28,8%	21-27,3%	41-12,5%
	16. Двоюрідна сестра	0-100%	0-100%	4-28,7%	20-32,2%	17-28,8%	29-37,7%	70-21,3%
	17. Колеги по роботі	21-58,3%	16-32,6%	19-41,3%	37-59,7%	35-59,3%	49-63,6%	177-53,8%
	18. Сусіди	17-47,2%	14-28,6%	24-52,2%	39-62,9%	40-67,8%	54-70,1%	188-57,1%
	19. Сторонні особи	4-11,1%	10-20,4%	17-36,9%	33-53,2%	39-66,1%	48-62,3%	151-45,9%
	20. Держава (державні службовці)	- 100%	4-8,2%	- 100%	8-12,9%	29-49,1%	38-49,3%	79-24%
	21. Друзі	8-22,2%	2-4,1%	11-23,9%	31-50%	38-64,4%	48-62,3%	138-41,9%
	22. Знайомі	14-38,9%	8-16,3%	18-39,1%	29-46,8%	37-62,7%	44-57,1%	150-45,6%

	23. Інші	15-41,7%	12-24,5%	19-41,3%	27-43,5%	39-66,1%	38-49,3%	150-45,6%
	Всього	306/36= 8,5	325/49= 6,63	394/46= 8,56	692/62= 11,16	807/59= 13,67	978/77= 12,7	3502/329= 10,64
32.	Реакція присутніх осіб (оточуючих) на факти вчинення насильницьких дій проти особи (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)							
	Зразок розрахунків	1700/93	1200/89	2000/91	1600/88	2600/90	2900/89	12000/540
	1. Негативна	17-18,4%	12-13,5%	20-22%	16-18,2%	26-28,9%	29-32,6%	120-22,2%
	2. Позитивна	30-32,2%	24-27%	20-22%	14-15,9%	12-13,3%	19-21,4%	119-20,2%
	3. Байдужа	26-27,9%	29-32,6%	35-38,5%	36-40,9%	39-43,4%	32-35,9%	197-36,5%
	4. Співчутлива	12-12,9%	10-11,2%	14-15,3%	14-15,9%	10-11,1%	9-10,1%	69-12,8%
	5. Невідомо (не вказано)	8-8,6%	14-15,7%	2-2,2%	8-9,1%	3-3,3%	- 100%	35-6,5%
	Всього	93	89	91	88	90	89	540
	Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)							
	Зразок розрахунків	700/66	600/70	500/68	1100/87	1400/90	1500/78	5800/459
	1. Негативна	7-10,6%	6-8,6%	5-7,3%	11-12,7%	14-15,4%	15-19,2%	58-12,6%
	2. Позитивна	20-30,3%	24-34,3%	27-39,8%	31-35,6%	39-43,3%	27-34,6%	168-36,6%
	3. Байдужа	35-53%	32-45,7%	29-42,6%	35-40,2%	37-43,3%	33-42,4%	201-43,8%
	4. Співчутлива	4-6,1%	6-8,6%	5-7,4%	9-10,4%	- 100%	3-3,8%	27-5,9%
	5. Невідомо (не вказано)	- 100%	2-2,8%	2-2,9%	1-1,1%	- 100%	- 100%	5-1,1%
	Всього	66	70	68	87	90	78	459
	Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)							
	Зразок розрахунків	1400/22	1200/19	1300/29	1800/32	1500/40	2000/36	9200/178
	1. Негативна	14-63,6%	12-63,1%	13-44,9%	18-56,2%	15-37,5%	20-55,5%	92-51,8%
	2. Позитивна	- 100%	- 100%	2-6,9%	- 100%	2-5%	- 100%	4-2,2%
	3. Байдужа	4-18,2%	4-21%	7-24,1%	- 100%	2-5%	- 100%	17-19,6%
	4. Співчутлива	4-18,2%	2-10,6%	7-24,1%	12-37,6%	17-42,5%	16-44,5%	58-32,6

	5. Невідомо (не вказано)	- 100%	1-5,3%	- 100%	2-6,2%	4-10%	- 100%	7-3,9%
	Всього	22	19	29	32	40	36	178
	Економічне насильство (досліджено 329 випадків)							
	Зразок розрахунків	2500/36	3200/49	3700/46	4100/62	1900/59	1300/77	16700/329
	1. Негативна	25-69,5%	32-65,%	37-80,4%	41-66,1%	19-32,2%	13-16,9%	167-50,8%
	2. Позитивна	- 100%	- 100%	- 100%	1-1,6%	2-3,4%	1-1,3%	4-1,2%
	3. Байдужа	2-5,5%	8-16,3%	9-19,6%	2-3,2%	4-6,8%	11-14,3%	36-10,9%
	4. Співчутлива	9-25%	9-18,4%	- 100%	16-25,9%	33-55,9%	52-67,5%	119-36,2%
	5. Невідомо (не вказано)	- 100%	- 100%	- 100%	2-3,2%	1-1,7%	- 100%	3-0,9%
	Всього	36	49	46	62	59	77	329
33.	Рівень освіти осіб кривдників, які вчинили насильницькі дії проти особи (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки), а саме:							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)							
	Зразок розрахунків	3400/93	3900/89	4800/91	3900/88	4700/90	5400/89	26100/540
	1. Неповна середня	34-36,6%	39-43,8%	48-52,7%	39-44,3%	47-52,3%	54-60,8%	261-48,3%
	2. Середня	39-41,9%	40-44,9%	28-30,8%	35-39,8%	39-43,3%	23-25,8%	20-37,8%
	3. Незакінчена середня спеціальна	5-5,4%	10-11,3%	8-8,8%	10-11,4%	- 100%	2-2,2%	35-6,6%
	4. Середня спеціальна	13-14%	- 100%	1-1,1%	4-4,5%	3-3,3%	6-6,7%	27-5%
	5. Незакінчена вища	2-2,1%	0-100%	4-4,4%	0-100%	0-100%	4-4,5%	10-1,8%
	6. Вища	- 100%	- 100%	2-2,2%	- 100%	1-1,1%	- 100%	3-0,5%
	Всього	93	89	91	88	90	89	540

Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)							
Зразок розрахунків	2900/66	2800/70	3200/68	3900/87	3500/90	4200/78	20500/459
1. Неповна середня	29-43,9%	28-40%	32-47%	39-44,8%	35-38,9%	42-53,8%	205-44,7%
2. Середня	22-33,4%	39-55,7%	30-44,1%	33-37,9%	29-32,2%	23-29,5%	136-38,3%
3. Незакінчена середня спеціальна	8-12,1%	3-4,3%	4-5,9%	11-12,7%	- 100%	5-6,4%	31-6,7%
4. Середня спеціальна	4-6,1%	- 100%	1-1,5%	- 100%	11-12,2%	2-2,6%	18-3,9%
5. Незакінчена вища	3-4,5%	- 100%	- 100%	2-2,3%	6-6,7%	4-5,1%	15-3,3%
6. Вища	- 100%	- 100%	1-1,5%	2-2,3%	9-10%	2-2,6%	14-3,1%
Всього	66	70	68	87	90	78	459
Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)							
Зразок розрахунків	900/22	400/19	1000/29	800/32	1100/40	900/36	5100/178
1. Неповна середня	9-40,9%	4-21,1%	10-34,6%	8-25%	11-27,5%	9-25%	51-28,6%
2. Середня	4-18,2%	6-31,6%	7-24,1%	14-43,7%	8-20%	7-19,4%	46-25,9%
3. Незакінчена середня спеціальна	- 100%	1-5,3%	4-13,8%	2-6,3%	9-22,5%	11-30,6%	27-15,2%
4. Середня спеціальна	6-27,3%	3-15,8%	3-10,3%	7-21,9%	4-10%	2-5,6%	25-14%
5. Незакінчена вища	1-4,5%	2-10,4%	4-13,9%	- 100%	3-7,5%	3-8,3%	13-7,3%
6. Вища	2-9,1%	3-15,8%	1-3,4%	1-3,1%	5-12,5%	4-11,1%	16-9%
Всього	22	19	29	32	40	36	178
Економічне насильство (досліджено 329 випадків)							
Зразок розрахунків	1000/36	1700/49	1200/46	2300/62	1800/59	2900/77	10900/329
1. Неповна середня	10-27,8%	17-34,7%	12-26,1%	23-37,1%	18-30,6%	29-37,7%	109-33,1%
2. Середня	2-5,5%	8-16,3%	4-8,7%	10-16,1%	9-15,2%	10-13%	43-13,1%
3. Незакінчена середня спеціальна	5-13,9%	2-4,1%	4-8,7%	- 100%	7-11,9%	15-19,5%	33-10%
4. Середня спеціальна	5-13,9%	2-4,1%	8-17,4%	9-14,5%	6-10,2%	11-14,3%	41-12,5%
5. Незакінчена вища	8-22,2%	11-22,4%	8-17,4%	9-14,5%	10-16,9%	- 100%	46-14%
6. Вища	6-16,7%	9-18,4%	10-21,7%	11-17,8%	9-15,2%	12-15,5%	57-17,3%

	Всього	36	49	46	62	59	77	329
34.	Рівень освіти осіб, які постраждали (були скривджені) від насильницьких дій проти особи (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)							
	Зразок розрахунків	3200/93	2300/89	2800/91	2100/88	3200/90	2200/89	15800/540
	1. Неповна середня	32-34,4%	23-25,8%	28-30,8%	21-23,9%	32-35,6%	22-24,7%	158-29,2%
	2. Середня	20-21,6%	27-30,4%	14-15,4%	19-21,6%	15-16,7%	17-19,1%	112-20,7%
	3. Незакінчена середня спеціальна	14-15%	10-11,2%	11-12,1%	18-20,4%	20-22,2%	18-20,2%	91-16,9%
	4. Середня спеціальна	8-8,6%	5-5,6%	13-14,3%	20-22,8%	20-22,2%	15-16,9%	81-15,1%
	5. Незакінчена вища	11-11,8%	10-11,2%	15-16,4%	4-4,5%	3-3,3%	7-7,9%	50-9,2%
	6. Вища	8-8,6%	14-15,8%	10-11%	6-6,8%	- 100%	10-11,2%	48-8,9%
	Всього	93	89	91	88	90	89	540
	Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)							
	Зразок розрахунків	2700/66	2400/70	3500/68	3000/87	4100/90	3500/78	19200/459
	1. Неповна середня	27-40,9%	24-34,3%	35-51,5%	30-34,5%	41-45,6%	35-44,9%	192-41,8%
	2. Середня	18-27,3%	28-40%	33-48,5%	22-25,3%	20-22,2%	24-30,7%	145-31,6%
	3. Незакінчена середня спеціальна	11-16,7%	10-14,3%	- 100%	3-3,4%	9-10%	6-7,7%	39-8,5%
	4. Середня спеціальна	- 100%	- 100%	- 100%	6-6,9%	7-7,8%	2-2,6%	15-3,3%
	5. Незакінчена вища	- 100%	2-2,8%	- 100%	10-11,5%	8-8,9%	9-11,5%	29-6,3%
	6. Вища	10-15,1%	6-8,6%	- 100%	16-18,4%	5-5,5%	2-2,6%	39-8,5%
	Всього	66	70	68	87	90	78	459
	Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)							
	Зразок розрахунків	300/22	500/19	400/29	600/32	800/40	700/36	3300/178
	1. Неповна середня	3-13,6%	5-26,2%	4-13,8%	6-18,7%	8-20%	7-19,4%	33-18,5%
	2. Середня	- 100%	2-10,5%	- 100%	2-6,3%	- 100%	2-5,6%	6-3,4%

	3. Незакінчена середня спеціальна	- 100%	4-21%	10-34,5%	8-25%	10-25%	5-13,9%	37-20,8%
	4. Середня спеціальна	4-18,2%	- 100%	4-13,8%	7-21,8%	6-15%	4-11,1%	25-14%
	5. Незакінчена вища	8-36,4%	4-21%	6-20,7%	5-15,6%	10-25%	11-30,6%	44-24,8%
	6. Вища	7-31,8%	4-21%	5-17,2%	4-12,6%	6-15%	7-19,4%	33-18,5%
	Всього	22	19	29	32	40	36	178
Економічне насильство (досліджено 329 випадків)								
	Зразок розрахунків	700/36	1000/49	1400/46	2000/62	1200/59	2000/77	8300/329
	1. Неповна середня	7-19,4%	1-20,4%	14-30,4%	20-32,2%	12-20,3%	20-26%	83-25,2%
	2. Середня	7-19,4%	6-12,2%	7-15,3%	5-8,2%	4-6,8%	9-11,6%	38-11,6%
	3. Незакінчена середня спеціальна	3-8,3%	5-10,3%	- 100%	4-6,4%	7-11,9%	- 100%	19-5,8%
	4. Середня спеціальна	- 100%	10-20,4%	11-23,9%	8-12,9%	7-11,9%	- 100%	36-10,9%
	5. Незакінчена вища	10-27,8%	6-12,2%	- 100%	7-11,3%	10-16,9%	20-26%	53-16,1%
	6. Вища	9-25,1%	12-24,5%	14-30,4%	18-29%	19-32,2%	28-36,4%	100-30,4%
	Всього	36	49	46	62	59	77	329
35.	Зайнятість осіб кривдників, які вчинили насильницькі дії проти особи (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)								
	Зразок розрахунків	2400/93	2500/89	2800/91	2200/88	1700/90	1400/89	13000/540
	1. Працює	24-25,8%	25-28,1%	28-30,8%	22-25%	17-18,9%	14-15,7%	130-24,1%
	2. Тимчасово не працює	42-45,2%	36-40,4%	30-33%	31-35,2%	38-42,2%	20-22,5%	197-36,5%
	3. Безробітний	27-29%	28-31,5%	33-36,2%	35-39,8%	35-38,9%	55-61,8%	213-39,4%
	Всього	93	89	91	88	90	89	540
Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)								
	Зразок розрахунків	1000/66	1900/70	1100/68	2100/87	2000/90	2600/78	10700/459
	1. Працює	10-15,1%	19-27,1%	11-16,2%	21-24,1%	20-22,2%	26-33,3%	107-23,3%

	2. Тимчасово не працює	24-36,4%	19-27,1%	20-29,4%	10-11,5%	15-16,7%	20-25,6%	108-23,5%
	3. Безробітний	32-48,5%	32-45,7%	37-54,4%	56-64,4%	55-61,1%	32-41,1%	244-53,2%
	Всього	66	70	68	87	90	78	459
	Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)							
	Зразок розрахунків	1000/22	600/19	1600/29	200/32	1400/40	1000/36	5800/178
	1. Працює	10-45,4%	6-31,6%	16-55,2%	2-6,2%	14-35%	10-27,8%	58-32,6%
	2. Тимчасово не працює	8-36,4%	6-31,6%	- 100%	17-53,1%	20-50%	11-30,5%	62-34,8%
	3. Безробітний	4-18,2%	7-36,8%	13-44,8%	13-40,6%	6-15%	15-41,7%	58-32,6%
	Всього	22	19	29	32	40	36	178
	Економічне насильство (досліджено 329 випадків)							
	Зразок розрахунків	500/36	800/49	700/46	1200/62	2000/59	2600/77	7800/329
	1. Працює	5-13,9%	8-16,3%	7-15,2%	12-19,3%	20-33,9%	26-33,8%	78-23,7%
	2. Тимчасово не працює	27-75%	20-48%	30-65,2%	38-61,3%	39-66,1%	40-51,9%	194-58,9%
	3. Безробітний	4-11,1%	21-42,9%	9-19,6%	12-19,4%	- 100%	11-14,3%	57-17,4%
	Всього	36	49	46	62	59	77	329
36.	Зайнятість осіб, які постраждали (були скривджені) від насильницьких дій проти особи (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)							
	Зразок розрахунків	2700/93	2500/89	3000/91	2800/88	2200/90	2400/89	15600/540
	1. Працює	27-29%	25-28,1%	30-33%	28-31,8%	22-24,2%	24-27%	156-28,9%
	2. Тимчасово не працює	37-39,8%	40-44,9%	45-49,4%	46-52,3%	29-32,3%	38-42,7%	235-43,5%
	3. Безробітний	29-31,2%	24-27%	16-17,6%	14-15,9%	39-43,3%	27-30,3%	149-27,6%
	Всього	93	89	91	88	90	89	540
	Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)							
	Зразок розрахунків	800/66	1800/70	1000/68	1400/87	2100/90	2900/78	10000/459
	1. Працює	8-12,1%	18-25,7%	10-14,7%	14-16,1%	21-23,3%	29-37,2%	100-21,8%
	2. Тимчасово не працює	30-45,4%	39-55,7%	40-58,8%	35-40,2%	39-43,3%	35-44,9%	218-47,5%
	3. Безробітний	28-42,5%	13-18,6%	18-26,5%	38-43,7%	30-33,4%	14-17,9%	141-30,7%
	Всього	66	70	68	87	90	78	459

Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)							
Зразок розрахунків	600/22	200/19	800/29	700/32	600/40	1100/36	4000/178
1. Працює	6-27,3%	20-10,5%	8-27,6%	7-21,9%	6-15%	11-30,5%	40-22,5%
2. Тимчасово не працює	15-68,2%	11-57,9%	13-44,8%	15-46,9%	16-40%	14-38,9%	84-47,2%
3. Безробітний	1-4,6%	6-31,6%	8-27,6%	10-30,2%	18-45%	11-30,6%	54-30,3%
Всього	22	19	29	32	40	36	178
Економічне насильство (досліджено 329 випадків)							
Зразок розрахунків	300/36	500/49	600/46	800/62	1000/59	1400/77	4600/329
1. Працює	3-8,3%	5-10,2%	6-13%	8-12,9%	10-16,9%	10-12,9%	42-12,8%
2. Тимчасово не працює	30-83,3%	25-51%	24-52,2%	29-46,8%	15-25,4%	19-24,7%	142-43,2%
3. Безробітний	3-8,4%	19-38,8%	16-34,8%	25-40,3%	34-57,6%	48-62,3%	145-44%
Всього	36	49	46	62	59	77	329

37. Представники яких видів (структур) державної влади, правоохоронних органів, громадських організацій України та інших країн брали участь у подоланні насильницької поведінки проти особи (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки):	2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Фізичне насильство (досліджено 540 випадків)						
Зразок розрахунків	900/93	700/89	600/91	700/88	500/90	400/89	3800/540
1. Співробітники адміністрації Президента України	9-9,7%	7-7,9%	6-6,6%	7-7,9%	5-5,5%	4-4,5%	38-7%
2. Співробітники Кабінету Міністрів України	12-12,9%	18-20,3%	16-17,6%	20-22,7%	18-18,9%	18-20,2%	102-18,9%
3. Співробітники апарату Верховної Ради України	22-23,6%	25-28,1%	22-24,2%	27-30,7%	29-32,2%	32-36%	157-29,1%
4. Народні депутати України	28-30,1%	22-24,7%	17-18,7%	26-29,5%	32-35,5%	36-44%	161-29,8%
5. Співробітники центрального апарату різних міністерств та відомств	29-31,2%	27-30,3%	29-31,9%	32-36,4%	37-41,1%	39-43,8%	193-35,7%
6. Співробітники Генеральної прокуратури України	25-26,9%	32-35,9%	30-32,9%	29-32,9%	36-40%	37-41,6%	189-35%
7. Співробітники Верховного	31-33,3%	29-32,6%	39-42,8%	42-47,7%	39-43,3%	45-50,6%	225-41,7%

	Суду України							
	8. Уповноважений із захисту прав людини	39-41,9%	42-47,2%	47-51,6%	49-55,7%	51-56,7%	59-66,3%	287-53,1%
	9. Представники обласних державних адміністрацій	34-36,6%	39-43,8%	35-38,5%	42-47,7%	48-53,3%	45-50,6%	243-45%
	10. Представники районних державних адміністрацій	42-45,2%	49-55,1%	42-46,1%	49-55,7%	52-57,8%	59-66,3%	293-54,2%
	11. Депутати обласних, міських, районних, селищних рад	48-51,6%	46-51,7%	54-59,3%	59-67%	62-68,9%	71-79,8%	340-62,9%
	12. Співробітники місцевих органів виконавчої влади (області, міста, району)	51-54,8%	41-46,1%	49-53,8%	50-56,8%	49-54,4%	57-64%	297-55%
	13. Представники Інтерполу	7-7,5%	- 100%	9-9,9%	- 100%	11-12,2%	10-11,2%	37-6,9%
	14. Представники Європейського суду з прав людини	14-15%	18-20,3%	13-14,3%	22-25%	28-31,1%	39-43,8%	134-24,8%
	15. Представники медичних установ	39-41,9%	42-47,2%	47-51,6%	39-44,3%	45-50%	54-60,7%	266-49,2%
	16. Представники соціальних служб	- 100%	10-11,2%	- 100%	20-22,7%	18-18,9%	29-32,6%	77-14,2%
	17. Представники психологічної служби	5-5,4%	7-7,9%	19-20,9%	29-32,9%	37-41,1%	54-60,7%	151-28%
	18. Представники МНС	- 100%	4-4,5%	2-2,2%	- 100%	10-11,1%	11-12,3%	27-5%
	19. Представники антимонопольного комітету	- 100%	- 100%	2-2,2%	1-1,1%	- 100%	2-2,2%	5-0,9%
	20. Представники комітету захисту прав споживачів	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	1-1,1%	2-2,2%	3-0,5%
	21. Співробітники адвокатури	18-19,3%	29-32,6%	38-41,7%	54-61,4%	69-76,7%	71-79,8%	279-51,7%
	22. Співробітники нотаріату	- 100%	4-4,5%	7-7,7%	- 100%	12-13,3%	12-13,5%	35-6,5%
	23. Представники церкви різних	25-26,9%	30-33,7%	29-31,9%	40-45,4%	47-52,2%	49-55,1%	220-40,7%

	релігійних конфесій							
	24. Представники недержавних громадських організацій	4-4,3%	5-58,6%	21-23,1%	39-44,3%	45-50%	41-46,1%	155-28,7%
	25. Представники правозахисних організацій	- 100%	6-6,7%	17-18,7%	29-32,9%	33-36,7%	35-39,3%	120-22,2%
	26. Представники правоохоронних структур країн близького та далекого зарубіжжя *	14-15%	17-19,1%	12-13,2%	13-14,8%	19-21,1%	25-28,1%	100-18,5%
	27. Представники органів внутрішніх справ України, а саме:							
	1) дільничні інспектори міліції	25-26,9%	30-33,7%	39-42,8%	48-54,5%	46-51,1%	69-72,5%	257-47,6%
	2) кримінальної міліції у справах дітей	23-24,7%	34-38,2%	37-40,6%	50-56,8%	49-54,4%	57-64%	250-46,3%
	3) патрульно-постової служби	14-15%	11-12,3%	19-20,9%	24-27,3%	23-25,5%	27-30,3%	118-21,8%
	4) кримінального розшуку	28-30,1%	29-32,6%	42-46,1%	44-50%	49-54,5%	72-80,9%	264-48,9%
	5) слідчих підрозділів	13-13,9%	18-20,2%	20-22%	22-25%	29-32,2%	38-42,7%	140-25,9%
	6) державної служби по боротьбі з економічною злочинністю	- 100%	3-3,4%	7-7,7%	4-4,5%	- 100%	5-5,6%	19-3,5%
	7) співробітники підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю	2-2,1%	- 100%	9-9,9%	7-7,9%	3-3,3%	12-13,5%	33-6,1%
	8) співробітники відділів по боротьбі з торгівлею людьми	7-7,5%	4-4,5%	8-8,8%	11-12,5%	9-10%	10-11,2%	49-9,1%
	9) співробітники служби ДАІ	- 100%	- 100%	2-2,2%	2-2,3%	- 100%	3-3,4%	7-1,3%
	10) співробітники відділу віз і реєстрації	- 100%	- 100%	1-1,1%	- 100%	- 100%	2-2,2%	3-0,5%
	11) співробітники по боротьбі з незаконним обігом наркотиків	2-2,1%	- 100%	2-2,2%	- 100%	4-4,4%	11-12,3%	19-3,5%
	12) співробітники чергових частин	50-53,8%	48-53,9%	49-53,8%	59-67%	60-66,7%	69-77,5%	335-62%

28. Невідомо (не вказано)	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%
Всього	660/ 93=	726/ 89=	837/ 91=	989/ 88=	1105/ 90=	1311/ 89=	5628/ 540=	
Коефіцієнт	7,09	8,15	9,19	11,23	12,27	14,73	10,42	
Вербальне психологічне насильство (досліджено 459 випадків)								
Зразок розрахунків	800/66	200/70	1500/68	200/87	200/90	100/78	700/459	
1. Співробітники адміністрації Президента України	- 100%	2-2,8%	- 100%	2-2,3%	2-2,2%	1-1,3%	7-1,5%	
2. Співробітники Кабінету Міністрів України	8-12,1%	12-17,1%	15-22%	17-19,5%	21-23,3%	20-25,6%	93-20,3%	
3. Співробітники апарату Верховної Ради України	9-13,6%	10-14,3%	11-16,2%	9-10,3%	18-20%	17-21,8%	74-16,1%	
4. Народні депутати України	19-28,8%	19-27,1%	30-44,1%	23-26,4%	39-43,3%	57-73%	187-40,7%	
5. Співробітники центрального апарату різних міністерств та відомств	14-21,2%	12-17,1%	15-22%	19-21,8%	27-30%	37-47,4%	124-27%	
6. Співробітники Генеральної прокуратури України	19-28,8%	25-35,7%	20-29,4%	19-21,8%	31-34,4%	41-52,6%	155-33,8%	
7. Співробітники Верховного Суду України	9-13,6%	14-20%	13-19,1%	27-31%	39-43,3%	51-65,4%	15-33,3%	
8. Уповноважений із захисту прав людини	- 100%	9-12,8%	19-27,9%	29-33,3%	38-42,2%	36-46,1%	131-28,5%	
9. Представники обласних державних адміністрацій	21-31,8%	20-28,6%	32-47%	40-46%	35-38,9%	38-48,7%	186-40,5%	
10. Представники районних державних адміністрацій	28-42,4%	30-42,8%	39-57,3%	44-50,6%	49-54,4%	47-60,2%	237-51,6%	
11. Депутати обласних, міських, районних, селищних рад	32-48,5%	36-51,4%	36-52,9%	47-54%	55-61,1%	56-71,8%	262-57,1%	
12. Співробітники місцевих органів виконавчої влади (області, міста, району)	39-59,1%	45-64,3%	47-69,1%	45-51,7%	50-55,5%	61-78,2%	287-62,5%	
13. Представники Інтерполу	- 100%	1-1,4%	- 100%	- 100%	4-4,4%	2-2,6%	7-1,5%	

14. Представники Європейського суду з прав людини	9-13,6%	12-17,1%	20-29,4%	38-43,7%	51-56,7%	68-87,2%	198-43,1%
15. Представники медичних установ	10-15,1%	8-11,4%	15-22%	13-14,9%	18-20%	19-24,3%	83-18,1%
16. Представники соціальних служб	9-13,6%	14-20%	27-39,7%	33-37,9%	47-52,2%	63-80,8%	193-42%
17. Представники психологічної служби	11-16,7%	20-28,6%	20-29,4%	27-31%	39-43,3%	45-57,7%	162-35,3%
18. Представники МНС	2-3%	- 100%	4-5,9%	- 100%	2-2,2%	3-3,8%	11-2,4%
19. Представники антимонопольного комітету	- 100%	- 100%	- 100%	1-1,1%	1-1,1%	- 100%	2-0,4%
20. Представники комітету захисту прав споживачів	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%
21. Співробітники адвокатури	19-28,2%	27-38,6%	35-51,5%	41-47,1%	55-61,1%	69-88,5%	246-53,6%
22. Співробітники нотаріату	2-3%	- 100%	- 100%	3-3,4%	1-1,1%	- 100%	6-1,3%
23. Представники церкви різних релігійних конфесій	24-36,4%	29-41,4%	36-52,9%	49-56,3%	60-66,7%	70-89,7%	268-58,4%
24. Представники недержавних громадських організацій	7-10,6%	16-22,8%	25-36,8%	40-46%	57-63,3%	59-75,6%	204-44,4%
25. Представники правозахисних організацій	3-4,5%	17-24,3%	28-41,2%	39-44,8%	38-42,2%	38-48,7%	163-35,5%
26. Представники правоохоронних структур країн близького та далекого зарубіжжя *	7-10,6%	8-11,4%	7-10,3%	5-5,7%	6-6,7%	4-5,1%	37-8,1%
*Примітка: Словаччини, Польщі, Іспанії, Німеччини, Італії, Португалії, Туреччини, Росії, США, Болгарії, Чехії, Ізраїля							
27. Представники органів внутрішніх справ України, а саме:							
1) дільничні інспектори міліції	17-25,7%	24-34,3%	39-57,4%	46-52,9%	57-63,3%	69-88,5%	252-59,9%
2) кримінальної міліції у	12-12,9%	19-27,1%	25-36,8%	29-33,3%	35-38,9%	46-59%	166-36,2%

	справах дітей							
	3) патрульно-постової служби	7-10,6%	5-7,1%	12-17,6%	15-17%	27-30%	35-44,9%	101-22%
	4) кримінального розшуку	16-24,2%	25-35,7%	29-42,6%	37-42,5%	40-44,4%	46-59%	193-42,5%
	5) слідчих підрозділів	8-12,1%	7-10%	13-19,1%	25-28,7%	33-36,7%	29-37,2%	114-24,8%
	6) державної служби по боротьбі з економічною злочинністю	- 100%	- 100%	1-1,5%	- 100%	2-2,2%	1-1,3%	4-0,8%
	7) співробітники підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю	2-3%	2-2,8%	- 100%	5-5,7%	- 100%	2-2,6%	11-2,4%
	8) співробітники відділів по боротьбі з торгівлею людьми	8-12,1%	7-10%	4-5,9%	- 100%	6-6,7%	3-3,8%	28-6,1%
	9) співробітники служби ДАІ	- 100%	2-2,8%	- 100%	- 100%	1-1,1%	1-1,3%	4-0,8%
	10) співробітники відділу віз і реєстрації	- 100%	1-1,4%	- 100%	2-2,3%	1-1,1%	- 100%	4-0,8%
	11) співробітники по боротьбі з незаконним обігом наркотиків	8-12,1%	12-17,1%	- 100%	17-19,5%	27-30%	26-33,3%	90-19,6%
	12) співробітники чергових частин	20-30,3%	27-38,6%	37-54,1%	46-52,9%	58-64,4%	68-87,2%	256-55,8%
	28. Невідомо (не вказано)	- 100%	2-2,8%	3-4,4%	6-6,9%	4-4,4%	2-2,5%	17-3,7%
	Всього	399/ 66=	519/ 70=	657/ 68=	838/ 87=	1074/ 90=	1230/ 78=	4717/ 459=
	Коефіцієнт	6,04	7,41	9,66	9,63	11,93	15,76	10,27
Сексуальне насильство (досліджено 178 випадків)								
	Зразок розрахунків	800/22	200/19	400/29	700/32	600/40	1000/36	2900/178
	1. Співробітники адміністрації Президента України	- 100%	2-10,5%	4-13,8%	7-21,9%	6-15%	10-27,8%	29-16,3%
	2. Співробітники Кабінету Міністрів України	8-36,4%	9-47,4%	7-24,1%	14-43,7%	15-37,5%	21-58,3%	74-41,6%
	3. Співробітники апарату Верховної Ради України	6-27,3%	8-42,1%	10-34,5%	10-31,2%	12-30%	19-52,8%	5-36,5%

4. Народні депутати України	- 100%	4-12,1%	2-6,9%	- 100%	14-35%	17-47,2%	37-20,8%
5. Співробітники центрального апарату різних міністерств та відомств	- 100%	- 100%	3-10,3%	2-6,2%	1-2,5%	5-13,9%	11-6,2%
6. Співробітники Генеральної прокуратури України	11-50%	10-52,6%	14-48,3%	19-59,4%	25-62,5%	29-80,5%	108-60,7%
7. Співробітники Верховного Суду України	12-54,5%	13-68,4%	15-51,7%	22-68,7%	29-72,5%	32-88,9%	123-69,1%
8. Уповноважений із захисту прав людини	- 100%	- 100%	2-6,9%	- 100%	4-10%	8-22,2%	14-7,9%
9. Представники обласних державних адміністрацій	1-4,5%	2-10,5%	- 100%	3-9,4%	- 100%	5-13,9%	11-6,2%
10. Представники районних державних адміністрацій	- 100%	3-15,8%	4-13,8%	2-6,2%	- 100%	4-11,1%	13-7,3%
11. Депутати обласних, міських, районних, селищних рад	9-40,9%	7-36,8%	14-48,35	17-53,1%	26-65%	33-91,6%	106-59,6%
12. Співробітники місцевих органів виконавчої влади (області, міста, району)	8-36,4%	9-47,4%	10-34,5%	8-25%	20-50%	24-66,7%	79-44,4%
13. Представники Інтерполу	1-4,5%	2-10,5%	- 100%	5-15,6%	7-17,5%	9-25%	24-13,5%
14. Представники Європейського суду з прав людини	- 100%	4-20,1%	5-17,2%	10-31,2%	26-65%	29-80,5%	74-41,6%
15. Представники медичних установ	7-31,8%	12-63,1%	17-58,6%	14-43,7%	28-70%	29-80,5%	107-60,1%
16. Представники соціальних служб	2-9,1%	8-42,1%	16-55,2%	27-84,4%	30-75%	28-77,8%	111-62,3%
17. Представники психологічної служби	- 100%	3-15,8%	5-17,2%	10-31,2%	8-20%	10-27,8%	36-20,2%
18. Представники МНС	- 100%	- 100%	2-6,9%	- 100%	1-2,5%	- 100%	3-1,7%
19. Представники	-	-	-	-	-	-	-

	антимонопольного комітету	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
	20. Представники комітету захисту прав споживачів	- 100%	2-10,5%	- 100%	2-6,2%	1-2,5%	- 100%	5-2,8%
	21. Співробітники адвокатури	5-22,7%	4-21%	11-37,9%	10-31,2%	14-35%	15-41,7%	59-3,1%
	22. Співробітники нотаріату	- 100%	2-10,5%	2-6,9%	3-9,4%	1-2,5%	- 100%	8-4,5%
	23. Представники церкви різних релігійних конфесій	4-18,2%	5-26,3%	9-31%	12-37,5%	15-37,5%	19-52,8%	64-35,9%
	24. Представники недержавних громадських організацій	- 100%	6-31,6%	4-13,8%	9-28,1%	7-17,5%	10-27,8%	36-20,2%
	25. Представники правозахисних організацій	- 100%	- 100%	2-6,9%	2-6,2%	3-7,5%	6-16,7%	13-7,3%
	26. Представники правоохоронних структур країн близького та далекого зарубіжжя *	1-4,5%	3-15,8%	- 100%	3-9,4%	2-5%	4-11,1%	13-7,3%
	27. Представники органів внутрішніх справ України, а саме:							
	1) дільничні інспектори міліції	10-45,4%	9-47,4%	15-51,7%	20-62,5%	24-60%	25-69,4%	103-57,9%
	2) кримінальної міліції у справах дітей	6-27,3%	7-36,8%	5-17,2%	5-15,6%	7-17,5%	9-25%	39-21,9%
	3) патрульно-постової служби	- 100%	2-10,5%	1-3,4%	- 100%	4-10%	5-13,9%	12-6,7%
	4) кримінального розшуку	8-36,4%	10-52,4%	14-48,3%	17-53,1%	14-35%	18-50%	81-45,5%
	5) слідчих підрозділів	4-18,2%	7-36,8%	5-17,2%	10-31,2%	14-35%	17-47,2%	57-32%
	6) державної служби по боротьбі з економічною злочинністю	2-9,1%	- 100%	14-13,8%	3-9,4%	7-17,5%	9-25%	25-14%
	7) співробітники підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю	- 100%	4-21%	6-20,7%	2-6,2%	6-15%	7-19,4%	25-14%
	8) співробітники відділів по боротьбі з торгівлею людьми	- 100%	2-10,5%	3-10,3%	1-3,1%	4-10%	3-8,3%	13-7,3%

9) співробітники служби ДАІ	1-4,5%	- 100%	- 100%	1-3,1%	2-5%	- 100%	4-2,2%
10) співробітники відділу віз і реєстрації	- 100%	1-5,3%	1-3,4%	3-9,4%	2-5%	1-2,8%	9-5,1%
11) співробітники по боротьбі з незаконним обігом наркотиків	1-4,5%	- 100%	- 100%	1-3,1%	- 100%	1-2,8%	3-1,7%
12) співробітники чергових частин	13-59,1%	10-52,6%	14-48,3%	13-40,6%	17-42,8%	19-52,8%	86-48,3%
28. Невідомо (не вказано)	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%
Всього	120/	170/	226/	287/	396/	480/	1679/
Коефіцієнт	22= 5,45	19= 8,94	29= 7,79	32= 8,96	40= 9,9	36= 13,3	178= 9,43
Економічне насильство (досліджено 329 випадків)							
Зразок розрахунків	1100/36	1900/49	2500/46	2200/62	1900/59	2300/77	11900/329
1. Співробітники адміністрації Президента України	11-30,6%	19-38,8%	25-54,3%	22-35,5%	19-32,2%	23-29,9%	119-36,2%
2. Співробітники Кабінету Міністрів України	9-25%	12-24,5%	22-47,8%	25-40,3%	28-47,4%	36-46,7%	132-40,1%
3. Співробітники апарату Верховної Ради України	19-52,8%	25-51%	29-63%	38-61,3%	48-81,3%	58-75,3%	217-66%
4. Народні депутати України	26-72,2%	32-65,3%	38-82,6%	46-74,2%	45-76,3%	54-70,1%	241-73,2%
5. Співробітники центрального апарату різних міністерств та відомств	24-66,7%	28-57,1%	39-84,8%	59-95,2%	40-67,8%	61-79,2%	251-76,3%
6. Співробітники Генеральної прокуратури України	22-61,1%	20-48%	31-67,4%	46-74,2%	29-49,1%	49-63,3%	197-59,9%
7. Співробітники Верховного Суду України	14-38,9%	16-32,6%	22-47,9%	31-50%	19-32,2%	40-51,9%	142-43,2%
8. Уповноважений із захисту прав людини	11-30,5%	10-20,4%	19-41,3%	39-62,9%	30-50,8%	46-59,7%	155-77,1%
9. Представники обласних державних адміністрацій	29-80,5%	34-69,4%	37-80,4%	48-77,4%	46-78%	52-67,5%	246-74,8%

10. Представники районних державних адміністрацій	27-75%	38-77,5%	39-84,8%	51-82,2%	51-86,4%	60-77,9%	266-80,8%
11. Депутати обласних, міських, районних, селищних рад	20-55,5%	26-53,1%	21-45,6%	32-51,6%	37-62,7%	33-42,8%	169-51,4%
12. Співробітники місцевих органів виконавчої влади (області, міста, району)	27-75%	32-65,3%	29-63%	34-54,8%	29-49,1%	56-72,7%	207-62,9%
13. Представники Інтерполу	- 100%	2-4,1%	- 100%	3-4,8%	1-1,7%	- 100%	6-1,8%
14. Представники Європейського суду з прав людини	20-55,5%	28-57,1%	25-54,3%	40-64,5%	49-83%	63-81,8%	225-68,4%
15. Представники медичних установ	4-11,1%	6-12,2%	- 100%	2-3,2%	4-6,8%	6-7,8%	22-6,7%
16. Представники соціальних служб	3-8,3%	12-24,5%	19-41,3%	29-46,8%	31-52,5%	30-39%	124-37,7%
17. Представники психологічної служби	- 100%	2-4,1%	- 100%	5-8,1%	4-6,8%	7-9,1%	18-5,5%
18. Представники МНС	4-11,1%	6-12,2%	5-10,9%	9-14,5%	11-18,6%	17-22,1%	52-15,8%
19. Представники антимонопольного комітету	2-5,5%	3-6,1%	4-8,7%	4-6,4%	6-10,2%	8-10,4%	27-8,2%
20. Представники комітету захисту прав споживачів	- 100%	2-4,1%	2-4,3%	3-4,8%	- 100%	4-5,2%	11-3,3%
21. Співробітники адвокатури	12-33,3%	11-22,4%	19-41,3%	29-46,8%	29-49,1%	35-45,4%	135-41%
22. Співробітники нотаріату	- 100%	2-4,1%	1-2,2%	4-6,4%	3-5,1%	4-5,2%	14-4,2%
23. Представники церкви різних релігійних конфесій	7-19,4%	11-22,4%	14-30,4%	11-17,7%	8-13,5%	10-13%	61-18,5%
24. Представники недержавних громадських організацій	4-11,6%	10-20,4%	8-17,4%	14-22,6%	16-27,1%	17-22,1%	69-21%
25. Представники правозахисних організацій	- 100%	2-4,1%	6-13%	5-8,1%	10-16,9%	9-11,7%	32-9,7%

26. Представники правоохоронних структур країн близького та далекого зарубіжжя *	2-5,5%	8-16,3%	10-21,7%	7-11,3%	9-15,2%	10-13%	46-14%
27. Представники органів внутрішніх справ України, а саме:							
1) дільничні інспектори міліції	14-38,9%	19-38,8%	26-56,5%	31-50%	37-62,7%	52-67,5%	179-54,4%
2) кримінальної міліції у справах дітей	9-25%	10-20,4%	10-21,7%	14-22,6%	15-25,4%	14-18,2%	82-21,9%
3) патрульно-постової служби	5-13,9%	6-12,2%	6-13%	9-14,5%	8-13,5%	8-10,4%	42-12,7%
4) кримінального розшуку	11-30,5%	18-36,7%	15-32,6%	12-19,3%	20-33,9%	26-33,7%	102-31%
5) слідчих підрозділів	9-25%	14-28,6%	15-32,6%	20-32,3%	22-37,3%	27-35,1%	107-32,5%
6) державної служби по боротьбі з економічною злочинністю	4-11,1%	6-12,2%	5-10,9%	9-14,5%	6-10,2%	7-9,1%	37-11,2%
7) співробітники підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю	- 100%	2-4,1%	- 100%	3-4,8%	4-6,8%	5-6,5%	14-4,2%
8) співробітники відділів по боротьбі з торгівлею людьми	- 100%	1-2%	3-6,5%	2-3,2%	- 100%	3-3,9%	9-2,7%
9) співробітники служби ДАІ	2-5,5%	- 100%	2-4,3%	4-6,4%	3-5,1%	3-3,9%	14-4,2%
10) співробітники відділу віз і реєстрації	- 100%	1-2%	- 100%	2-3,2%	1-1,7%	- 100%	4-1,2%
11) співробітники по боротьбі з незаконним обігом наркотиків	2-5,5%	- 100%	- 100%	2-3,2%	1-1,7%	1-1,3%	6-1,8%
12) співробітники чергових частин	12-33,3%	17-34,7%	15-32,6%	14-22,6%	17-28,8%	30-39%	105-31,9%
28. Невідомо (не вказано)	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%	- 100%
*Примітка: Словаччини, Польщі, Іспанії, Німеччини, Італії, Португалії, Туреччини, Росії, США, Болгарії, Чехії, Ізраїля							
Всього	365/	491/	561/	758/	736/	964/	3875/

	Коефіцієнт	36= 10,13	49= 10,02	46= 12,19	62= 12,22	59= 12,47	77= 12,51	329= 11,77
38.	Які заходи передбачались у матеріалах особових справ засуджених для зниження рівня насильницької поведінки (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки):							
		2003	2004	2005	2006	2007	2008	
	Зразок розрахунків	9800/217	13700/227	16000/234	21900/269	23500/279	26000/280	110900/1506
	1. Підвищити рівень життя громадян	98-45,2%	137-60,3%	160-68,4%	219-81,4%	235-84,5%	260-92,9%	1109-74,4%
	2. Поліпшити рівень (якість) виховної роботи у суспільстві, особливо в молодіжному середовищі	117-53,9%	110-48,4%	187-79,7%	237-88,1%	254-91%	272-97,1%	1177-78,1%
	3. Знизити рівень конфліктності у суспільстві	26-12%	46-20,3%	61-26,1%	93-34,6%	127-45,5%	168-60%	521-34,6%
	4. Знизити рівень негативного впливу засобів масової інформації на поведінку громадян (особливо молоді)	101-46,5%	136-59,1%	162-69,2%	192-71,4%	224-80,3%	220-78,6%	1035-68,7%
	5. Поліпшити якість (рівень) правової пропаганди серед громадян (особливо серед молоді)	33-15,2%	41-18,1%	57-24,3%	85-31,6%	129-46,2%	171-61,1%	516-34,3%
	6. Підвищити рівень моралі (духовності) громадян держави	90-41,5%	92-40,5%	146-62,4%	177-65,8%	214-76,7%	242-86,4%	961-63,8%
	7. Вирішити проблему дозвілля підростаючого покоління	23-10,6%	44-19,4%	69-29,5%	121-45%	146-52,3%	196-70%	599-39,8%
	8. Посилити виховну роль сім'ї у вихованні підростаючого покоління	98-45,2%	128-56,4%	149-63,7%	198-73,6%	239-85,7%	270-96,4%	1082-71,8%
	9. Навчити громадян бути толерантними (терплячими) у складних життєвих ситуаціях	13-6%	40-17,6%	73-31,2%	91-33,8%	121-43,4%	133-47,5%	471-31,3%
	10. Підвищити рівень професійної майстерності співробітників	21-9,7%	89-39,2%	133-56,8%	179-66,5%	239-85,7%	271-96,8%	932-61,9%

	правоохоронних органів у процесі втручання у випадки насильницьких дій на різних стадіях розвитку конфлікту							
	11. Підвищити загальний рівень професійної майстерності співробітників правоохоронних органів держави	43-19,8%	97-42,7%	153-65,4%	207-76,9%	246-88,2%	274-97,8%	1020-67,7%
	12. Удосконалити механізм здійснення правового захисту громадян, які постраждали від насильницьких дій	39-18%	56-24,7%	77-32,9%	128-47,6%	127-45,5%	181-64,6%	608-40,4%
	13. Удосконалити механізм здійснення правового захисту громадян України, які перебувають за кордоном	37-17%	51-22,5%	57-24,4%	76-28,2%	90-32,2%	101-36,1%	412-27,4%
	14. Удосконалити процедуру відбору громадян України для виїзду за кордон з метою працевлаштування	13-6%	19-8,4%	37-15,8%	51-18,9%	70-25,1%	77-27,5%	267-17,7%
	15. Підвищити (удосконалити) рівень надання психологічної допомоги громадянам держави	11-5,1%	15-6,6%	29-12,4%	33-12,3%	40-14,3%	37-13,2%	165-10,9%
	16. Поліпшити (удосконалити) якість надання громадянам медичної допомоги	46-21,2%	93-41%	121-51,7%	144-53,5%	153-54,8%	160-57,1%	717-47,6%
	17. Упорядкувати процедуру продажу спиртних напоїв у державі	29-13,4%	55-24,2%	87-37,2%	137-50,9%	171-61,3%	237-84,6%	716-47,5%
	18. Упорядкувати процедуру продажу наркотичних речовин у державі	14-6,5%	50-22,2%	61-26,1%	68-25,3%	76-27,2%	80-28,6%	349-23,2%
	19. Створити систему кризових центрів для осіб, які постраждали від насильницьких дій	6-2,7%	13-5,7%	20-8,5%	31-11,5%	47-16,8%	53-18,9%	170-11,3%
	20. Створити систему кризових	-	9-4%	18-77%	22-8,2%	30-10,7%	27-9,6%	106-7%

	центрів для осіб, схильних до скоєння насильницьких дій	100%						
	21. Підвищити рівень взаємодії громадян та органів внутрішніх справ	21-9,7%	53-23,3%	92-39,3%	131-48,7%	161-57,7%	198-70,7%	656-43,6%
	22. Удосконалити порядок роботи ігрових салонів	- 100%	6-2,6%	31-13,2%	88-32,7%	221-79,2%	247-88,2%	593-39,4%
	23. Поліпшити фінансування діяльності органів внутрішніх справ	48-22,1%	99-43,6%	138-58,9%	184-68,4%	231-82,8%	251-89,6%	951-63,1%
	24. Посилити контроль за порядком зберігання громадянами вогнепальної зброї	4-1,8%	19-8,4%	17-7,3%	38-14,1%	86-30,8%	121-43,2%	285-18,9%
	25. Удосконалити процедуру утримання собак	- 100%	5-2,2%	- 100%	20-7,4%	41-14,7%	62-22,1%	128-8,5%
	26. Удосконалити механізм реагування з боку держави та її органів на заяви, скарги та пропозиції громадян	9-4,1%	18-7,9%	46-19,7%	73-27,1%	94-33,7%	157-56,1%	397-26%
	27. Більш ефективно залучати громадян до охорони громадського порядку	36-16,6%	27-11,9%	57-24,3%	78-29%	70-25,1%	86-30,7%	354-23,5%
	28. Поліпшити фінансування діяльності судової системи України	17-7,8%	37-16,3%	77-32,9%	101-37,5%	158-56,7%	193-68,9%	583-38,7%
	29. Поліпшити фінансування діяльності органів прокуратури України	- 100%	17-7,5%	22-9,4%	37-13,7%	30-10,7%	71-25,3%	177-11,7%
	30. Підвищити рівень ефективності взаємодії між різними структурними підрозділами органів внутрішніх справ у процесі боротьби зі злочинністю	23-10,6%	46-20,3%	73-31,2%	91-33,8%	87-31,1%	133-47,5%	453-30,1%
	31. Удосконалити механізм	10-4,6%	39-17,2%	68-29%	86-32%	97-34,8%	129-	429-28,5%

взаємодій між представниками різних правоохоронних структур України у процесі протидії злочинним проявам							46,1%	
32. Удосконалити законодавчу базу, спрямовану на підвищення ефективності боротьби зі злочинністю	21-9,7%	49-21,6%	93-39,7%	171-63,6%	167-59,8%	190-67,8%		691-45,9%
33. У боротьбі з протиправною поведінкою громадян більш ефективно використовувати допомогу різних релігійних конфесій	37-17%	46-20,3%	61-26,1%	73-27,1%	80-28,7%	94-33,6%		391-26%
Всього	1084/ 217=	1782/ 227=	2632/ 234=	3660/ 269=	4501/ 279=	5362/ 280=		19021/ 1506=
Коефіцієнт	4,99	7,85	11,24	13,60	16,13	19,15		12,63

ПРИМІТКА:

Перелік позицій, за якими проводився моніторинг досліджень:

1. Вид вчиненого злочину за КК України.....с. 467
2. Наявність у злочинних діях засуджених насильницької поведінки, яка у багатьох випадках переплітається і скоюється як комбінація протиправних дій щодо постраждалих (скривджених).....с. 471
3. Різновид (форма) фізичного насильства (досліджено 540 випадків).....с. 471
4. Різновид (форма) вербального, словесного, психологічного насильства (досліджено 459 випадків).....с. 475
5. Різновид (форма) сексуального насильства (досліджено 178 випадків).....с. 480
6. Різновид (форма) економічного насильства (досліджено 329 випадків).....с. 483
7. Кількість осіб (суб'єктів), які вчинили комбінацію насильницьких дій.....с. 484
8. Вік особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 485
9. Вік особи, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 491
- 10.Сімейний стан особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку особи кривдника – питання № 8 – від 16 років і більше).....с. 499
- 11.Сімейний стан особи, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку скривдженої особи – питання № 9 – від 16 років і більше).....с. 501
- 12.Стать особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 502
- 13.Стать особи кривдника, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 504
- 14.Місце проживання особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 505
- 15.Місце проживання особи кривдника, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 506
- 16.Стан, у якому перебувала особа кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 508

17. Стан, у якому перебувала особа, що постраждала (була скривджена) від насильницьких дій (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 509
18. Наявність судимостей (кримінального минулого) в особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку особи кривдника – від 14 років і більше).....с. 511
19. Наявність судимостей (кримінального минулого) в особи, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку постраждалої особи – від 14 років і більше).....с. 513
20. Попередня характеристика особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 514
21. Попередня характеристика особи, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку постраждалої особи – від 14 років і більше).....с. 516
22. Наявність попередньої змови в осіб кривдників, які вчинили насильницькі дії (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням питання № 7 – скоїли насильство у складі групи).....с. 517
23. Наявність елементів провокуючої поведінки з боку постраждалої (скривдженої) особи від насильницьких дій (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку постраждалої особи – від 14 років і більше).....с. 518
24. Мотив (мета) вчинення насильницьких дій з боку особи кривдника (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 520
25. Місце вчинення насильницьких дій з боку особи кривдника (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 523
26. Рід занять особи кривдника, яка вчинила насильницькі дії (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку особи кривдника – від 16 років і більше).....с. 530
27. Рід занять особи, яка постраждала (була скривджена) від насильницьких дій (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки з урахуванням віку постраждалої особи – від 16 років і більше).....с. 534
28. Знаряддя вчинення насильницьких дій проти особи (досліджено 18657 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 537

- 29.Перелік осіб (суб'єктів) кривдників, що вчинили насильницькі дії проти особи (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 541
- 30.Перелік осіб (суб'єктів), які постраждали (були скривджені) від насильницьких дій, що в багатьох випадках переплітаються і скоюються як комбінація протиправних дій (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 546
- 31.Перелік осіб (суб'єктів), які були свідками при вчиненні насильницьких дій проти особи, або спостерігали насильницькі дії (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 550
- 32.Реакція присутніх осіб (оточуючих) на факти вчинення насильницьких дій проти особи (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 554
- 33.Рівень освіти осіб кривдників, які вчинили насильницькі дії проти особи (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 555
- 34.Рівень освіти осіб, які постраждали (були скривджені) від насильницьких дій проти особи (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 557
- 35.Зайнятість осіб кривдників, які вчинили насильницькі дії проти особи (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 559
- 36.Зайнятість осіб, які постраждали (були скривджені) від насильницьких дій проти особи (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 559
- 37.Представники яких видів (структур) державної влади, правоохоронних органів, громадських організацій України та інших країн брали участь у подоланні насильницької поведінки проти особи (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 560
- 38.Які заходи передбачались у матеріалах особових справ засуджених для зниження рівня насильницької поведінки (досліджено 1506 випадків чотирьох видів насильницької поведінки).....с. 571

ЗАТВЕРДЖУЮ

Ректор Львівського державного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
полковник Гуміна« » О.К. Марін
2011 р.

АКТ

«09» 03 2011 р.

м. Львів

№ 14Про впровадження результатів
дисертаційного дослідження
Гуміна О.М.**ПІДСТАВА:** наказ ректора Львівського державного університету
внутрішніх справ від 27.10.2009 № 290Склала експертна комісія з виявлення, узагальнення та впровадження
позитивного досвіду роботи у складі:

голови: першого проректора з навчальної і методичної роботи,
доктора юридичних наук, професора Грищука В.К.;

секретаря: начальника відділу організації наукової роботи, кандидата
юридичних наук, полковника міліції Балінської О.М.;

члена комісії: начальника навчально-методичного центру, підполковника
міліції Строцького Р.С.;

у присутності: доцента кафедри кримінально правових дисциплін,
кандидата юридичних наук, доцента Гуміна О.М.;

завідувача кафедри кримінально правових дисциплін,
кандидата юридичних наук Сенька М.М.;

начальника кафедри кримінального права та кримінології,
кандидата юридичних наук, підполковника міліції
Созанського Т.І.

Комісія відповідно до наказу по університету від 27.10.2009 р. № 290
розглянула й узагальнила матеріали дисертаційного дослідження доцента
кафедри кримінально правових дисциплін кандидата юридичних наук,
доцента Гуміна Олексія Михайловича на тему: «Кримінальна насильницька
поведінка особи: теоретико-прикладні аспекти» на здобуття наукового

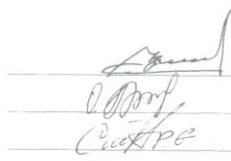
поведінка особи: теоретико-прикладні аспекти» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія, кримінально – виконавче право.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що подані на розгляд матеріали заслуговують на схвалення та запровадження для використання у навчальному процесі зокрема при викладанні навчальних курсів: «Кримінальне право», «Кримінологія», а також для здійснення подальших наукових досліджень із зазначеної проблематики.

Голова комісії:

секретар комісії

член комісії

В.К. Гришук

О.М. Балинська

Р.Є. Строщкий

580

ЗАТВЕРДЖУЮ
В.о. начальника ЛМУ
ГУ МВС України у Львівській області
майор

АКТ

« 9 » 03 2011 р.

м. Львів

№ 244

Про впровадження результатів
дисертаційного дослідження
Гуміна О.М.
«Кримінальна насильницька поведінка особи:
теоретико-прикладні аспекти»

Комісія у складі: заступника начальника ЛМУ ГУМВСУ у Львівській області, начальника МГБ ЛМУ ГУМВСУ Львівській області полковника міліції Падяка А.М.; начальника ВКМСД ЛМУ ГУМВСУ у Львівській області, майора міліції Мавдрик М.М.; начальника СДІМ ВГБ ЛМУ ГУМВСУ Львівській області, майора міліції Сенькуса О.В. розглянула та узагальнила результати дисертаційного дослідження доцента кафедри кримінально-правових дисциплін, к.ю.н., доцента Гуміна О.М. на тему «Кримінальна насильницька поведінка особи: теоретико-прикладні аспекти» на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що подані на розгляд матеріали заслуговують на схвалення та використанні у процесі практичної діяльності кримінальної міліції у справах дітей та дільничних інспекторів міліції.

Використання матеріалів наукового дослідження Гуміна О.М. дає можливість ефективніше та раціональніше організувати роботу з кримінальної міліції у справах дітей та дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильницької поведінки.

Члени комісії:

Заступник начальника
ЛМУ ГУМВСУ у Львівській області,
начальника МГБ ЛМУ ГУМВСУ
Львівській області
полковника міліції

А.М. Падяк

Начальника ВКМСД ЛМУ
ГУМВСУ у Львівській області,
майор міліції

М.М. Мавдрик

Начальник СДІМ ВГБ ЛМУ
ГУМВСУ Львівській області,
майор міліції

О.В. Сенькус

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абельцев С.Н. Криминологическое изучение насилия и защита личности от насильственных преступлений: дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / С.Н. Абельцев. – М., 2000. – 353 с.
2. Аванесов Г.А. Криминология и социальная профилактика / Г.А. Аванесов. – М.: Изд-во Акад. МВД СССР, 1980. – 526 с.
3. Винославська О.В. Психологія: навчальний посібник / О.В. Винославська, О.А. Бреусенко-Кузнецов, В.Л. Зливков та ін.; за наук. ред. О.В. Винославської. – К.: фірма «ІНКОС», 2005. – 352 с.
4. Адигюзелов К.А. Проблемы виктимизации населения / К.А. Адигюзелов. – Махачкала, 2002. – 168 с.
5. Сергиевский М.В. Антропометрическое направление в исследованиях о преступлении и наказании / М.В. Сергиевский // Юридический вестник. – 1982. – № 2. – С. 210–215.
6. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.
7. Мойсюк О.М. Віктимологічна профілактика порушень безпеки дорожнього руху (ст. 215 КК України): автореф. дис. на здобуття наукового ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / О.М. Мойсюк. – К., 1999. – 18 с.
8. Алексеев А.И. Криминология: курс лекций / А.И. Алексеев. – М.: Щит-М, 1998. – 340 с.
9. Акутаев Р.М. Латентная преступность: актуальность проблемы и понятие / Р.М. Акутаев // Государство и право. – 1997. – № 12. – С. 79–87.
10. Аніщук Н.В. Правові засоби викорінення гендерного насильства в Україні: історико-теоретичний аналіз: дис. на здобуття наук. ступеня доктора юрид. наук: спец. 12.00.01 / Н.В. Аніщук. – Одеса, 2008. – 398 с.
11. Антонян Ю.М. Социальная среда и формирование личности преступника / Ю.М. Антонян // Неблагоприятные влияния на личность в микросреде. – М., 1975. – 150 с.

12. Электронный словарь // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://psi.webzone.ru/st/089700.htm>.
13. Словари и энциклопедии // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/enc3p/246850>.
14. Аргументы и факты. – 2001. – № 17. – 16 с.
15. Арндаренко А.В. Реализация принципа социальной справедливости в современном уголовном праве / А.В. Арндаренко // Закон и право. – М., 2007. – С. 264–265.
16. Аскип Я.Ф. Философский детерминизм и научное знание / Я.Ф. Аскип. – М., 1977. – 147 с.
17. Баймурзаева Р.А. Причины и условия преступности несовершеннолетних (на примере Республики Дагестан) / Р.А. Баймурзаева // Вопросы ювенальной юстиции. – 2006. – № 4. – С. 6.
18. Бурлаков В.Н. Криминогенная личность и индивидуальное предупреждение преступлений: дисс. на соискание уч. степени д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08 / В.Н. Курлаков. – СПб., 1998. – 416 с.
19. Лейкина Н.С. Личность преступника и уголовная ответственность / Н.С. Лейкина. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1968. – 128 с.
20. Бандурка А.М. Вандализм / А.М. Бандурка, А.Ф. Зелинский. – Х.: Харьковский университет внутренних дел, 1996. – 199 с.
21. Практика розгляду судами кримінальних справ про невиконання зарплатної плати, стипендій, пенсій чи інших установлених законом виплат // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: business.ligazakon.ua/.../516FA8525A382D89C22572C3004DBCE...
22. Алексеев А.И. Криминологическая характеристика и профилактика рецидивной преступности: лекция / А.И. Алексеев, Ю.В. Солопанов. – М.: Изд-во ВШ МВД СССР, 1979. – 30 с.
23. Боднар В.Є. Психологічні засади діяльності дільничного інспектора міліції з профілактики насильства у сім'ї: дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.06 / В.Є. Боднар. – К., 2006. – 226 с.

24. Боков А.В. Организация борьбы с преступностью / А.В. Боков. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2003. – 143 с.
25. Бугера О.І. Проблеми використання засобів масової інформації для запобігання злочинам серед неповнолітніх: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / О.І. Бугера. – К., 2006. – 224 с.
26. Бужор В.Г. Молдавское общество и криминальное насилие / В.Г. Бужор // Прокурорская и следственная практика. – 2007. – № 1–2. – С. 103–104.
27. Быргэу М.М. Предупреждение вовлечения несовершеннолетних в преступное или иное антиобщественное поведение: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / М.М. Быргэу. – К.: Укр. акад. внутр. дел, 1996. – 20 с.
28. Костенко А.Н. Принцип отражения в криминологии / А.Н. Костенко. – К., 1986. – 126 с.
29. Гусейнов А.А. Понятия насилия и ненасилия / А.А. Гусейнов // Вопросы философии. – 1994. – № 6. – С. 35–39.
30. Варданян А.В. Некоторые проблемы раскрытия тяжких преступлений против личности в семейно-бытовой сфере / А.В. Варданян // Российский следователь. – 2004. – № 11. – С. 36–39.
31. Варчук Т.В. Виктимология: учеб. пособ. для студ. вузов, обучающихся по спец. «Юриспруденция» / Т.В. Варчук, К.В. Вишневецкий; под ред. С.Я. Лебедева. – М.: ЮНИТИ-ДАНА: Закон и право, 2009. – 191 с.
32. Про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок: Конвенція ООН (1979 р.) // Бібліотечка голови профспілкового комітету. – 2005. – № 5–6. – С. 26–36.
33. Венская декларация и программа действий, принята на Всемирной конференции по правам человека 25 июня 1993 // Дипломатический вестник. – Вена, 1994. – № 3–4. – 21 с.
34. Власов П.О. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ по його подоланню: інформ.-практич. посібник / П.О. Власов, А.В. Запорожцев, В.О. Брижик. – Дніпропетровськ: Дніпропетровська міська

громадська організація «Жіночий інформаційно-координаційний центр», 2006. – 130 с.

35. Шиханцев Г.Г. Юридическая психология: учебник / Г.Г. Шиханцев. – М.: Зерцало, 1998. – 352 с.

36. Волженкин Б.В. Непосредственная причина преступления / Б.В. Волженкин // Вопросы изучения преступности и борьбы с нею: сб. матер. III научного семинара по криминологии; под ред. А.Б. Сахарова и др. – М., 1975. – С. 159–175.

37. Гаазька міністерська декларація європейських рекомендацій щодо ефективних заходів по запобіганню та боротьбі з торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації // Довідник з проблем запобігання торгівлі жінками для консультантів «телефонів довіри». – К., 1998. – С. 74.

38. Солопанов Ю.В. Прогнозирование рецидива преступлений со стороны лиц, освобожденных из исправительно-трудовых учреждений / Ю.В. Солопанов, А.П. Иващенко. – М.: Изд-во ВШ МВД СССР, 1981. – 75 с.

39. Смирнов Г.А. Советский человек. Формирование социалистического типа личности / Г.А. Смирнов. – М., 1971. – 132 с.

40. Гишинский Я.И. Криминология. Теория, история, эмпирическая база, социальный контроль: курс лекций / Я.И. Гишинский. – СПб.: Питер, 2002. – 384 с.

41. Гишинский Я.И. Понятие преступности в современной криминологии / Я.И. Гишинский // Труды Санкт-Петербургского юридического института Генеральной прокуратуры РФ. – СПб., 2001. – № 3. – С. 78.

42. Голина В.В. Специально-криминологическое предупреждение преступлений (теория и практика): дисс. на соискание уч. степени д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08 / В.В. Голина. – Х., 1994. – 569 с.

43. Христенко В.Е. Психология поведения жертвы / В.Е. Христенко. – Ростов-на-Дону: Феникс, 2004. – 416 с.

44. Голина В.В. Попередження тяжких насильницьких злочинів проти життя й здоров'я особи: навч. посібник / В.В. Голина. – Х.: НЮАУ, 1997. – 52 с.

45. Головкін Б.М. Сімейно-побутові конфлікти у системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Б.М. Головкін. – Х., 2002. – 218 с.

46. Профілактика правонарушень средствами массовой информации: методич. рекомендації / В.И. Гончаренко, В.В. Пушкарь, Н.А. Сенчик, Д.Н. Срибняк, И.К. Туркевич]. – К.: РИО МВД УССР, 1979. – 76 с.

47. Скурту И.Г. Виктимологические аспекты профилактики преступлений в отношении несовершеннолетних: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / И.Г. Скурту. – СПб., 1996. – С. 31.

48. О борьбе с насилием в семье, его предупреждении и оказании помощи пострадавшим: Закон Грузии от 09.06.2006 г. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.amnesty.org.ru/node/289

49. Гусаева К.Г. Теоретический анализ причин формирования криминальных конфликтов / К.Г. Гусаева // Право и политика. – 2004. – № 1. – С. 34.

50. Даньшин И.Н. Преступность: понятие и общая характеристика, причины и условия / И.Н. Даньшин. – К.: УМК ВО, 1988. – 88 с.

51. Даньшин І.М. Рання профілактика правопорушень / І.М. Даньшин // Радянське право. – 1976. – № 3. – С. 73–77.

52. Махов В. Становление института потерпевшего в уголовном процессе США / В. Махов, К. Кухта // Уголовное право. – 2003. – № 3. – С. 94.

53. Декларація про загальні засади державної політики України стосовно сім'ї та жінок від 5 березня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 17. – Ст. 129.

54. Про затвердження Державної програми подолання дитячої безпритульності і бездоглядності на 2006–2010 роки: Постанова Кабінету Міністрів України № 623 від 11 травня 2006 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=623-2006

55. Джинджолия Р.С. Уголовно-правовые меры борьбы с преступным использованием порнографических предметов и произведений,

пропагандирующих культ насилия и жестокости: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Р.С. Джинджолия; Моск. высш. школа милиции. – М., 1988. – 24 с.

56. Дудоров О. Порнографія і кримінальний закон: питання кваліфікації, проблеми вдосконалення законодавства / О. Дудоров // Юридичний вісник України. – 2000. – № 49. – 7–13 грудня.

57. Про організацію діяльності чергових частин органів і підрозділів внутрішніх справ України, направленої на захист інтересів суспільства і держави від протиправних посягань: Наказ МВС України № 181 від 24.04.2009 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mvs.gov.ua

58. Європейська база медико-статистичної інформації «Здоров'я для всіх» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.medstat.com.ua

59. Егоров В.С. Вопросы правового регулирования мер уголовного принуждения / В.С. Егоров. – М.: Изд-во Московского психолого-социального института; Воронеж: Изд-во НПО «МОДЭК», 2006. – 312 с.

60. Стан дотримання та захисту прав і свобод людини в Україні: Доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини від 24 червня 2009 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: grom-bezpeka.pp.ua/publ/4-1-0-216

61. Зайко Т.В. Криминологические аспекты предупреждения органами МВД краж личного имущества граждан / Т.В. Зайко // Направления уголовной политики в борьбе с преступностью: межвуз. сборник научн. трудов; редкол.: Ю.А. Воронин (отв. ред.), Т.В. Зайко, В.П. Ревин, Ю.А. Туркинов. – Свердловск: Изд-во Свердл. юрид. ин-та, 1986. – С. 103–106.

62. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3 кн. / А.П. Закалюк. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007.; Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. – 424 с.

63. Ениколопов С.Н. Некоторые результаты исследования агрессии личности преступника как объекта психологического исследования / С.Н. Ениколопов. – М.: Наука, 1979. – 150 с.

64. Ениколопов С.Н. Агрессия и агрессивность насильственных преступников: автореф. дис. на соис. уч. степени канд. психол. наук / С.Н. Ениколопов. – М., 1984. – 24 с.

65. Навроцький В.О. Поняття насильства та його врахування при кримінально-правовій кваліфікації / В.О. Навроцький // Роль органів внутрішніх справ у сфері запобігання та протидії насильству в суспільстві: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 17–18 квітня 2000 р.); гол. ред. В.Л. Регульський. – Львів: Львівський інститут внутрішніх справ при НАВС України, 2000. – С. 10–15.

66. Жалинский А.Э. Насильственная преступность и уголовная политика / А.Э. Жалинский // Советское государство и право. – 1991. – № 3.

67. Конотопський міськрайонний суд Сумської області, кримінальна справа № 1-542/2009 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua

68. Інструкція з діяльності підрозділів дорожньо-патрульної служби Державтоінспекції МВС України: Наказ МВС України № 1111 від 13.11.2006 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mvs.gov.ua.

69. Закон Пуерто-Ріко // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.oslpr.org/english/PDF/penal%20code.pdf>

70. Ильина Л.В. Уголовно-процессуальное значение виктимологии / Л.В. Ильина // Правоведение. – 1975. – № 3. – С. 119.

71. Бузинова С.П. Множественность преступлений / С.П. Бузинова. – М., 1989. – 280 с.

72. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо встановлення відповідальності за вчинення насильства в сім'ї або невиконання захисного припису: Закон України від 15 травня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 30. – Ст. 244.

73. Паршива А.А. Институционально-правовые формы государственного принуждения и насилия: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 23.00.02. / А.А. Паршива. – Ростов-на-Дону, 2002. – 142 с.

74. Про ратифікацію Європейської соціальної хартії: Закон України від 14 вересня 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2006. – № 43. – Ст. 418.

75. Про затвердження змін та доповнень до нормативно-правових актів, що регламентують діяльність дозвільної системи МВС України: Наказ МВС України № 1008 від 06.09.2004 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mvs.gov.ua

76. Зарипов З.С. Правовой механизм профилактики правонарушений / З.С. Зарипов. – Ташкент, 1990. – 155 с.

77. Зелинский А.Ф. Криминология: курс лекций / А.Ф. Зелинский. – Х.: Прапор, 1996. – 260 с.

78. Золотухин С.Н. Уличная насильственная преступность: понятие, криминологическая характеристика и виктимологические аспекты предупреждения: учебное пособие / С.Н. Золотухин, К.В. Михайлов. – Челябинск: Челябинский юридический институт МВД России, 2006. – 106 с.

79. Зырянов А.Я. Социологический анализ резервов совершенствования индивидуально-профилактической деятельности органов внутренних дел / А.Я. Зырянов // Криминологические проблемы борьбы с преступностью: сб. научн. трудов. – К.: КВШ МВД СССР, 1988. – 164 с.

80. Иванова Л.М. Корыстно-насильственные преступления, совершаемые в отношении несовершеннолетних: криминологическая характеристика и предупреждение / Л.М. Иванова; науч. ред. А.Л. Репецкая. – Иркутск: Изд-во Иркут. гос. ун-та, 2008. – 155 с.

81. Иванов Н.Г. Социальное и биологическое в преступном поведении / Н.Г. Иванов // Советская юстиция. – 1993. – № 9. – С. 26.

82. Иншаков С.М. Зарубежная криминология / С.М. Иншаков. – М.: Инфра М-Норма, 1997. – 383 с.

83. Іваненко І.В. Бандитизм: кримінологічне та кримінально-правове дослідження: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / І.В. Іваненко. – Одеса, 2003. – 232 с.

84. Проект Кримінально-процесуального кодексу України, реєстр. № 1233 від 13 грудня 2007 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.rada.gov.ua

85. Кальченко Т.Л. Запобігання злочинності неповнолітніх в Україні спеціальними органами та установами: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Т.Л. Кальченко. – К., 2003. – 222 с.

86. Келина С.Г. Восстановительное правосудие: уголовно-правовой аспект / С.Г. Келина. – М., 2003. – 143 с.

87. Ковальова О.В. Діяльність служби дільничних інспекторів міліції щодо попередження насильства в сім'ї: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / О.В. Ковальова. – Х., 2004. – 238 с.

88. Кодекс України про адміністративні правопорушення: офіц. текст. – К.: Право, 2001. – 196 с.

89. Комплексна програма профілактики злочинності на 2001-2005 роки: затверджена Указом Президента України від 25 грудня 2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. – № 52. – Ст. 2258.

90. Конвенція МОП № 156 про рівне ставлення і рівні можливості для трудящих чоловіків і жінок: трудящі із сімейними обов'язками від 22 жовтня 2000 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 51. – Ст. 452.

91. Конвенція ООН по боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю; Додатковий Протокол про попередження та припинення торгівлі людьми, зокрема жінками та дітьми, і про покарання за неї. – К., 2002 // Офіційний вісник України. – 2006. – № 14. – Ст. 1057.

92. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами // Попередження і викорінення насильства щодо жінок: Міжнародне законодавство. – К., 1999.

93. Кондратов П.Е. О пределах уголовно-правового регулирования общественных отношений / П.Е. Кондратов // Проблемы уголовной политики: Советский и зарубежный опыт: сборник. – Красноярск, 1989. – С. 25.

94. Про затвердження Інструкції щодо порядку взаємодії управлінь (відділів) у справах сім'ї та молоді, служб у справах неповнолітніх, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді та органів внутрішніх справ з питань здійснення заходів з попередження насильства в сім'ї: Наказ міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту і МВС України № 3/235 від 09.03.2004 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mvs.gov.ua.

95. Дубинин Н.П. Генетика, поведение, ответственность / Н.П. Дубинин, И.Н. Карпец, В.Н. Кудрявцев. – М.: Политиздат, 1982. – 304 с.

96. Конституція Бразилії // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.russobras.com/constitution.php> або http://www.servat.unibe.ch/icl/br000000_.html)

97. Ной И.С. Методологические проблемы советской криминологии / И.С. Ной. – Саратов: Изд-во Саратов. юрид. ин-та, 1975. – 88 с.

98. Конституція Нідерландів (1850) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: (http://www.servat.unibe.ch/icl/nl000000_.html)

99. Курс криминології: Особлива частина: підручник / [М.В. Корнієнко, Б.В. Романюк, І.М. Мельник та ін.]; за заг. ред. О.М. Джужи: у 2 кн. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 2. – 480 с.

100. Аликперов Х.Д. Понятие и причины латентной преступности / Х.Д. Аликперов, Р.И. Расулов; Науч.-метод. совет при прокуратуре АзССР; Бакинская спец. сред. школа милиции им. Н.К. Ризаева МВД СССР. – Баку, 1989. – 39 с.

101. Косенко С.С. Віктимологічна профілактика статевих злочинів щодо неповнолітніх: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / С.С. Косенко. – К., 2004. – 213 с.

102. Костенко А.Н. Принцип отражения в криминологии / А.Н. Костенко. – К.: Наукова думка, 1986. – 128 с.

103. Кочеткова С.В. Опыт анализа насилия в семье / С.В. Кочеткова // СОЦИС. – 1999. – № 12. – С. 116.
104. Криминология: учебник / [В.К. Звирбуль, В.В. Ключков, Н.Ф. Кузнецова, Б.А.Куринов, и др.]. – М.: Юрид. лит., 1979. – 304 с.
105. Криминология. Общая часть / под ред. В.В. Орехова. – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского университета, 1992. – 211 с.
106. Криминология: учебник для юридических вузов / под ред. проф. В.Н. Бурлакова, акад. В.П. Сальникова. – СПб.: Санкт-Петербургская академия МВД России, 1998. – 576 с.
107. Криминология: учебник / под ред. Н.Ф. Кузнецовой, Г.М. Миньковского. – М.: БЕК, 1998. – 566 с.
108. Криминология: учебник для вузов / под ред. В.Н. Бурлакова, Н.М. Кропачева. – СПб.: Санкт-Петербургский государственный университет, 2003. – 432 с.
109. Права людини в Україні – 2004. Доповідь правозахисних організацій; за ред. Є. Захарова, І. Рапп, В. Яворського; худож.-оформлювач Б. Захаров / Українська Гельсінська спілка з прав людини. – Харків: Фоліо, 2005. – 312 с.
110. Кримінологія. Спеціалізований курс лекцій зі схемами (Загальна та Особлива частини): навч. посібник / за заг. ред. О.М. Джужі. – К.: Атіка, 2002. – 368 с.
111. Кристи Н. Пределы наказания / Н. Кристи; вступ. ст.: В.М. Коган [пер. Яковлев А.М.]. – М.: Прогресс, 1985. – 176 с.
112. Уголовный кодекс Дании / науч. ред. С.С. Беляева. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 230 с.
113. Дагель П.С. Имеет ли «согласие потерпевшего» уголовно-правовое значение? / П.С. Дагель // Советская юстиция. – 1972. – № 3. – С. 25–27.
114. Слуцкий И.И. Обстоятельства, исключают уголовную ответственность / И.И. Слуцкий. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1956. – 118 с.
115. Кропачев Н.М. Уголовные правоотношения: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Н.М. Кропачев. – Л., 1984. – 218 с.

116. Горбачева Е.В. Виктимологические аспекты уголовного судопроизводства по делам несовершеннолетних / Е.В. Горбачева // Правоведение. – 1981. – № 3. – С. 92–95.

117. Полубинский В.И. Правовые основы учения о жертве преступления / В.И. Полубинский. – Владивосток, 1974. – С. 22–28.

118. Кудрявцев В.Н. Причины правонарушений / В.Н. Кудрявцев. – М.: Наука, 1976. – 286 с.

119. Кузнецова Н.Ф. Проблемы криминологической детерминации / Н.Ф. Кузнецова. – М.: Изд. Моск. ун-та, 1984. – 208 с.

120. Кримінологія: Загальна та Особлива частини: підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закладів / [І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман, О.В. Лисодед]; за ред. проф. І.М. Даньшина. – Харків: Право, 2003. – 352 с.

121. Кузнецова Н.Ф. Социально-экономические условия преступности / Н.Ф. Кузнецова // Методология и методика прикладных криминологических исследований. – Иркутск, 1982. – С. 88.

122. Кури Х. Исследование проблем виктимизации в Германии / Х. Кури // Криминологические исследования в мире. – М., 1995. – С. 121–124.

123. Давидович І. Насильство проти правоохоронців / І. Давидович // Юридичний вісник України. – № 7 (607). – 17–23 лютого 2007 р. – С. 8–9.

124. Курс кримінології. Особлива частина: підручник: у 2 кн. / за заг. ред. О.М. Джужі. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 2. – 480 с.

125. Лановенко І.І. Кримінологія / І.І. Лановенко, П.В. Мельник. – Вип.: Причини та раннє попередження статевої злочинності / Український фінансово-економічний ін-т. Юридичний факультет. – К., 1998. – 419 с.

126. Ларин А.М. Повышение эффективности расследования / А.М. Ларин // Советское государство и право. – 1972. – № 3. – С. 106–113.

127. Латентная преступность в России: опыт теоретического и прикладного исследования / [К.К. Горяинов, А.П. Исиченко, Л.В. Кондратюк]. – М.: Изд-во ВНИИ МВД РФ, 1994. – 152 с.

128. Ферри Э. Уголовная социология / Э. Ферри. – СПб., 1910. – Ч. 1. – 454 с.
129. Левицька Л.В. Запобігання насильницьким злочинам щодо неповнолітніх в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Л.В. Левицька. – К., 2003. – 224 с.
130. Литвак О.М. Державний контроль за злочинністю: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / О.М. Литвак. – Х., 2001. – 377 с.
131. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 р. // Система (бібліотека) баз даних і знань у галузі держави і права. – К.: Наук.-дослід. центр правової інформатики АПрН України, 2007.
132. Логачов М.Г. Силове звільнення жертв торгівлі і специфіка психоемоційної підготовки особового складу підрозділів особливого ризику / М.Г. Логачов // Дотримання прав жінок та завдання правоохоронних органів України. – Х. – К., 1999. – С. 117–122.
133. Сердюк Л.В. Криминологическое и уголовно-правовое исследование насилия: дис. на соис. уч. степени д-ра юр. наук: спец. 12.00.08 / Л.В. Сердюк. – Саратов, 2003. – 447 с.
134. Лопушанский Ф.А. Теоретические проблемы профилактики преступлений, осуществляемой органом предварительного следствия: автореф. дисс. на соискание уч. степени д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08 / Ф.А. Лопушанский. – К., 1979. – 44 с.
135. Лунеев В.В. Преступность XX века. Мировые, региональные и российские тенденции / В.В. Лунеев. – М.: Изд-во НОРМА, 1999. – 516 с.
136. Маляренко В.Т. Про статеві злочини та інші сексуальні зловживання щодо малолітніх і неповнолітніх / В.Т. Маляренко, Я.В. Мачужак. – Коментар судової практики з кримінальних справ // Бюлетень законодавства і юридичної практики України. – 1996. – № 6. – К.: Юрінком, 1996. – С. 20–42.
137. Мартиненко О.А. Особливості соціально-психологічної підтримки жінок у правоохоронних органах / О.А. Мартиненко // Дотримання прав жінок та завдання правоохоронних органів України. – Х. – К., 1999. – С. 168–173.

138. Метод выявления агрессивных намерений у сексуальных насильников // Борьба с преступностью за рубежом (по материалам зарубежной печати). – М.: ВНИТИ. – 1999. – № 2. – С. 24–29.

139. Миньковский Г.М. Профилактика правонарушений среди несовершеннолетних / Г.М. Миньковский, А.П. Тузов. – К.: Политиздат Украины, 1987. – 215 с.

140. Михайлов А.Е. Виктимологические аспекты профилактики некорыстных насильственных преступлений / А.Е. Михайлов. – К.: НВТ Правник – НАВСУ, 1998. – 44 с.

141. Про рівне ставлення до чоловіків і жінок в плані працевлаштування, надання відпустки по вагітності і пологах та інших соціальних гарантій: Консолідований акт Данії (1998 рік).

142. Пионтковский А.А. Курс советского уголовного права: Часть общая: в 6-ти томах / А.А. Пионтковский, П.С. Ромашкин, В.М. Чхиквадзе. – М.: Наука, 1970. – Т. 2. – 516 с.

143. Коновалов В.П. Виктимизация и ее статистическое выражение: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / В.П. Коновалов. – М., 1979. – 211 с.

144. Моїсеєв Є.М. Проблеми кримінальної віктимології (кримінологічний, психологічний та пенітенціарний аспекти): монографія / Є.М. Моїсеєв, О.М. Джужа. – К.: НТВ Правник – НАВСУ, 1998. – 84 с.

145. Баулин Ю.В. Причинение вреда с согласия «потерпевшего» как обстоятельство, исключающее преступность деяния / Ю.В. Баулин. – Харьков: изд-во «Кроссроуд», 2007. – 96 с.

146. Ломброзо Ч. Преступность и эпилепсия / Ч. Ломброзо // Юридический вестник. – 1887. – № 5. – С. 3–15.

147. Симонов В.И. Уголовно-правовая характеристика физического насилия: автореф. дис. на соискание учёной степени канд. юрид. наук. спец. 12.00.08 / В.И. Симонов. – Свердловск, 1972 – 25 с.

148. Никитина А.А. Криминологическая характеристика и предупреждение бытового насилия в отношении несовершеннолетних: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.12 / А.А. Никитина. – Ростов-на-Дону, 2005. – 200 с.

149. Минская В.С. Уголовно-правовые и криминолого-психологические аспекты виктимологии / В.С. Минская // Советское государство и право. – 1985. – № 7. – С. 81.

150. Репецкая А.Л. Виновное поведение потерпевшего и принцип справедливости в уголовной политике / А.Л. Репецкая. – М., 1992. – 184 с.

151. Номоконов В.А. Преступное поведение: детерминация и ответственность / В.А. Номоконов. – Владивосток: Изд-во Дальневост. ун-та, 1989. – 160 с.

152. Оболенцев В.Ф. Актуальні проблеми латентної злочинності: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / В.Ф. Оболенцев. – Х., 2001. – 185 с.

153. Номоконов В.А. Преступное поведение: механизм, детерминации, ответственность: автореф. дисс. на соискание ученой степени докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 / В.А. Номоконов. – М., 1991. – 24 с.

154. Овчинникова С.Ф. Криминологическая характеристика и предупреждение корыстных преступлений несовершеннолетних: дисс. на соискание учёной степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / С.Ф. Овчинникова. – Ижевск, 1999. – 248 с.

155. Організація роботи органів внутрішніх справ щодо профілактики злочинів, які вчиняються в сімейному середовищі, психологічні аспекти дій працівника міліції у випадку насильства в сім'ї: методич. рекомендації / [Ю.В. Онишко, Т.Р. Морозова, О.В. Осіпов, В.Е. Семенцул]. – К., 2002. – 28 с.

156. Онищенко Н.М. Формування поваги до закону як соціально-правова проблема // Педагогічно-правова профілактика правопорушень серед учнівської молоді: науково-методич. збірник статей / Н.М. Онищенко. – К.: ІЗМН, 1997. – С. 10.

157. Кудрявцев В.Н. Причинность в криминологии / В.Н. Кудрявцев. – М., 1968. – 190 с.
158. Павленко Ю.О. Завдання у сфері попередження гендерного насильства // Кримінальне право України. – 2006. – № 11. – С. 47–55.
159. Рекомендація 1325 (1997) «Про торгівлю жінками та примусову проституцію в державах – членах Ради Європи» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://assembly.coe.int/Main.asp?link=http%3A//assembly.coe.int/documents/adoptedtext/ta97/erec1325.htm>.
160. Пекинская платформа действий. Итоговый документ Четвертой всемирной конференции ООН по положению женщин. – ООН, 1995. – 106 с.
161. Сабиров Р.Д. Уголовно-правовая борьба с насильственными групповыми посягательствами: автореф. дисс. на соискание учёной степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Р.Д. Сабиров. – Свердловск, 1981. – 14 с.
162. Піщенко Г. Характеристика потерпілих від хуліганства і віктимологічна профілактика / Г. Піщенко // Право України. – 1998. – № 7. – С. 46–49.
163. Побегайло Э.Ф. Избранные труды / Э.Ф. Побегайло. – СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2008. – 1066 с.
164. Деркач А.А. Политическая психология: учеб. пособие для вузов / А.А. Деркач, В.И. Жуков, Л.Г. Лаптев. – М.: Академический проект, Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – 858 с.
165. Поліцейське ходіння в народ // МВС України. – 2001. – № 12. – 23 березня.
166. Курс советской криминологии. Предупреждение преступности. – М., 1968. – 318 с.
167. Кудрявцева В.Н. Механизм преступного поведения / В.Н. Кудрявцева. – М., 1981. – 248 с.
168. Про затвердження порядку розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу: Постанова Кабінету

Міністрів № 616 від 15 квітня 2003 р. // Офіційний вісник України. – 2003. – № 18. – Ст. 829.

169. Вандышев В.В. Виктимология: что это такое? / В.В. Вандышев. – Ленинград: Знание, 1978. – 19 с.

170. Про програму запобігання торгівлі жінками та дітьми: Постанова Кабінету Міністрів України 25 вересня 1999 р. // Офіційний вісник України. – 1999. – № 39. – Ст. 67.

171. Про заходи щодо посилення охорони материнства та дитинства: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 грудня 1998 р. // Офіційний вісник України. – 1998. – № 49. – Ст. 34.

172. Про затвердження порядку призначення і виплати державної допомоги сім'ям з дітьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. – № 52. – Ст. 2365.

173. Дагель П.С. Потерпевший в советском уголовном праве / П.С. Дагель // Потерпевший от преступления. – Владивосток, 1974. – С. 17.

174. Минская В.С. Виктимологические факторы и механизм преступного поведения / В.С. Минская, Г.И. Чечель. – Иркутск, 1988. – 253 с.

175. Права человека: Изложение фактов № 10 // Права ребёнка // Центр прав человека. – Нью-Йорк: ООН, 1994. – 34 с.

176. Навроцкий В.А. Вопросы квалификации насильственных преступлений по проекту УК Украины / В.А. Навроцкий // Проблемы борьбы с насильницькою злочинністю: збірник матеріалів наук.-практ. конф. (Харків) / [редкол.: В.І. Борисов (гол. редактор) та ін.]. – Харків: ПФ «Книжкове видавництво» «Лествиця Марії», 2001. – С. 31–35.

177. Сидоренко Э.Л. Отрицательное поведение потерпевшего как обстоятельство, влияющее на дифференциацию уголовной ответственности и индивидуализацию наказания субъекта преступления: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Э.Л. Сидоренко. – Ставрополь, 2002. – 210 с.

178. Варданян А.В. Преступное насилие над личностью и виктимное поведение лиц, потерпевших от изнасилования / А.В. Варданян, Н.Х. Сафиуллин. – М., 1996. – 147 с.

179. Про додаткові заходи щодо запобігання зникненню людей, удосконалення взаємодії правоохоронних та інших органів виконавчої влади в їх розшуку: Указ Президента України від 18.01.01 р. // Офіційний вісник України. – 2001. – № 3. – Ст. 58.

180. Про забезпечення безпеки осіб, що беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 11. – Ст. 51.

181. Новий тлумачний словник української мови: у 3 т. / укл.: Я.В. Яременко, О.М. Сліпушко. – 2-ге вид. – К.: Аконіт, 2001. – Т. 3. – 862 с.

182. Про міліцію: Закон України від 20 грудня 1990 р. // Нормативні акти України // Укр. акад. внутр. справ; упоряд.: В.П. Лисюченко. – 2-е вид. – К.: Логос, 1998. – С. 5–26.

183. Ключев М.М. Кримінологічні засади програмування запобігання злочинності: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / М.М. Ключев. – К., 2008. – 197 с.

184. Про попередження насильства в сім'ї: Закон України від 15 листопада 2001 р. // Офіційний вісник України. – 2001. – № 51. – Ст. 2258.

185. Радецький В.С. Міжнародне співробітництво по запобіганню злочинності серед неповнолітніх / В.С. Радецький // Адвокат. – 1998. – № 1. – С. 36-39.

186. Назаров. О.А. Гендерні особливості смислової сфери осіб, що вчинили насильницький злочин: дис. на здобуття наук. ступеня канд. психолог. наук: спец. 19.00.06 / О.А. Назаров. – Харків, 2007. – 175 с.

187. Проблеми боротьби з насильницькою злочинністю: збірник матеріалів наук.-практ. конф. (Харків) / [редкол.: В.І. Борисов (гол. ред.) та ін.]. – Харків: ПФ «Книжкове видавництво «Лествиця Марі», 2001. – С. 124–129.

188. Проект Кримінального кодексу України // Іменем Закону. – 1997. – 16 травня. – № 20.

189. Панов Н.И. Понятие насильственного преступления по законодательству Украины / Н.И. Панов // Проблемы борьбы с насильнической злочинністю: збірник матеріалів наук.-практ. конф. (Харків) / [редкол.: В.І. Борисов (гол. редактор) та ін.]. – Харків: ПФ «Книжкове видавництво» «Лествиця Марії», 2001. – С. 5–12.

190. Максименко С.Д. Генезис существования личности / С.Д. Максименко – К.: Издательство ООО «КММ», 2006. – 240 с.

191. Ривман Д.В. Криминальная виктимология / Д.В. Ривман. – СПб.: Питер, 2002. – 304 с.

192. Ривман Д.В. Виктимология / Д.В. Ривман, В.С. Устинов. – СПб.: Изд-во Юридический центр Пресс, 2000. – 332 с.

193. Сахаров А.Б. Социальные условия и преступность (постановка исследовательской проблемы) / А.Б. Сахаров // Методологические вопросы изучения социальных условий преступности: сб. научн. тр. / под ред. В.К. Звирбуля. – М.: Изд-во Всесоюз. ин-та по изуч. причин и разраб. мер предупреждения преступности, 1979. – С. 6–7.

194. Саркисов Г.С. Проблема преступности в современных условиях / Г.С. Саркисов, А.Б. Сахаров; науч. ред. Бабаев М.М. – Ереван: Айастан, 1991. – 278 с.

195. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2002. – № 21–22. – Ст. 135.

196. Сидоренкова Т.А. Криминологические проблемы предупреждения насилия против женщин в семье: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Т.А. Сидоренкова. – М., 1999. – 226 с.

197. Словарь иностранных слов. – М.: Русский язык, 1989. – 624 с.

198. Словник іншомовних слів / за ред. акад. О.С. Мельничука. – К.: Гол. ред. УРЕ, 1977. – 775 с.

199. Сорочинський М.Г. Попередження злочинності засобами кримінального права: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / М.Г. Сорочинський. – Одеса, 2004. – 262 с.
200. Крутер М.С. Дети улицы – зона риска / М.С. Крутер // Правосудие в Восточной Сибири. – 2003. – № 2–3. – С. 10–16.
201. Медицький І.Б. Вплив соціальних факторів на злочинність в умовах становлення незалежної Української держави: дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юр. наук: спец. 12.00.08. / І.Б. Медицький. – Івано-Франківськ, 2007. – 223 с.
202. Права людини в Україні – 2005. Доповідь правозахисних організацій / за ред. Є. Захарова, І. Рапп, В. Яворського; Українська Гельсінська спілка з прав людини, Харківська правозахисна група. – Харків: Права людини, 2006. – 320 с.
203. Джужа О.М. Курс кримінології: підручник; у 2-х кн. / О.М. Джужа, П.П. Михайленко, О.Г. Кулик та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – Кн.1: Загальна частина. – 352 с.
204. Сучасні стратегії міліції щодо профілактики злочинності неповнолітніх: навч. посібник [Л.І. Мороз, Р.Г. Коваль, Н.М. Прокопенко та ін.]. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2008. – 210 с.
205. Зеленецкий В.С. Предупреждение преступлений следователем / В.С. Зеленецкий. – Харьков, 1975. – 171 с.
206. Долгова А.И. Криминология / А.И. Долгова. – М.: Норма-Инфра, 1997. – 779 с.
207. Тузов А.П. Актуальні питання ранньої профілактики злочинів неповнолітніх / А.П. Тузов // Радянське право. – 1981. – № 5. – С. 52–55.
208. Туляков В.А. Виктимология (социальные и криминологические проблемы) / В.А. Туляков. – Одесса: Маяк, 2000. – 244 с.
209. Уголовное законодательство зарубежных стран (Англия, США, Франция, Германия, Япония): сб. законод. матер. / под ред. И.Д. Козочкина. – М.: Зерцало, 2001. – 352 с.

210. Шаргородский М.Д. Преступления против жизни и здоровья / М.Д. Шаргородский. – М.: Госюриздат, 1948. – 511 с.

211. Уголовный кодекс Дании / науч. ред. С.С. Беляева. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 230 с.

212. Борщов Н.А. Социально-философские проблемы информационного насилия: дис. на соискание уч. степени канд. философ. наук: спец. 09.00.11 / Н.А. Борщов. – Саратов, 2004. – 172 с.

213. Програма діяльності Кабінету Міністрів України «Український прорив: для людей, а не політиків»: програма затверджена Постановою Кабінету Міністрів України № 14 (14-2008-п) від 16.01.2008 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=104231107&ca_id=47292901.

214. Уголовный кодекс Российской Федерации. – 2-е изд., доп. – М.: Ось-89, 1997. – 176 с.

215. Алфьоров С.М. Діяльність органів внутрішніх справ по протидії злочинності у курортних регіонах: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / С.М. Алфьоров. – Харків, 2003. – 197 с.

216. Уголовный кодекс Швейцарии. – М.: Зерцало, 2000. – 138 с.

217. Уголовный кодекс Швеции / ред. Р.М. Асланов. – СПб., 2001. – 320 с.

218. Про невідкладні додаткові заходи щодо зміцнення моральності у суспільстві та утвердження здорового способу життя: Указ Президента України № 258/2002 від 15 березня 2002 р. // Офіційний вісник України. – 2002. – № 12. – Ст. 555.

219. Про додаткові заходи щодо запобігання дитячій бездоглядності: Указ Президента України № 113/2000 від 28 січня 2000 р. // Офіційний вісник України. – 2000. – № 5. – Ст. 154.

220. Васильев Н.И. Изучение латентной преступности (методические разработки) / Н.И. Васильев. – Ростов-на-Дону, 1999.

221. Про підвищення соціального статусу жінок в Україні: Указ Президента України від 25 квітня 2001 р. // Урядовий кур'єр. – 2001. – 4 травня.

222. Данилевская М.В. Криминологическая характеристика и социальные последствия тяжких преступлений, совершаемых с проявлением жестокости взрослыми в отношении несовершеннолетних: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / М.В. Данилевская. – М., 1996. – 216 с.

223. Глухова А.А. Виктимологические факторы преступности: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / А.А. Глухова. – Н. Новгород, 1999. – 189 с.

224. Фаттах А. Виктимология: что это такое и каково ее будущее? / А. Фаттах // Международное криминологическое обозрение. – Т. 21. – № 2–3. – Париж, 1967. – С. 18–22.

225. Филонов В.П. Состояние, причины преступности в Украине и её предупреждение / В.П. Филонов. – Донецк, 1999. – 638 с.

226. Про Порядок ведення службами у справах дітей обліку дітей, які опинилися у складних життєвих обставинах: Наказ Міністерства України у справах сім'ї, молоді та спорту № 2669 від 29.07.2009 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: news.yurist-online.com/laws/6325/

227. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми / П.Л. Фріс. – К.: Атіка, 2005. – 332 с.

228. Фролов С.С. Социология: учеб. для вузов / С.С. Фролов. – 3-е изд., доп. – М.: Гардарики, 1999. – 344 с.

229. Фуко М. Слова и вещи. Археология гуманитарных наук / М. Фуко; пер. с фр. В.П. Визгина и Н.С. Автономовой. – СПб.: А-сэд, 1994. – 408 с.

230. Хаак В. Что делать, если ссоры между супругами перерастают в рукоприкладство / В. Хаак // Европа-Экспресс. – 2006. – № 8 (416). – 20 февр.

231. Храмцов О.М. Кримінологія вербальної агресії: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / О.М. Храмцов. – Х., 2003. – 202 с.

232. Иригуайан Мари-Франс. Моральные домогательства: Скрытое насилие в повседневности / Мари-Франс Иригуайан; пер. с фр. – Екатеринбург: У Фактория, 2005. – 272 с.

233. Шестаков Д.А. Криминология: учебник для вузов. – 2-е изд, перераб. и доп. / Д.А. Шестаков. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2006. – 326 с.
234. Уголовный кодекс Японии / науч. ред. А.И. Коробеева. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 226 с.
235. Шнайдер Г. Криминология / Г. Шнайдер; пер. с нем. – М.: Прогресс-Универс, 1994. – 503 с.
236. Осадчий В.І. Кримінально-правовий захист правоохоронної діяльності: монографія / В.І. Осадчий. – К.: Атіка, 2004. – 336 с.
237. Юзікова Н.С. Кримінально-правові проблеми відповідальності за злочини проти неповнолітніх: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Н.С. Юзікова // Київ. унів. ім. Тараса Шевченка. – К., 1999. – 16 с.
238. Бартол К. Психология криминального поведения / К. Бартол. – СПб.: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2004. – 352 с.
239. Хозраткулова І.А. Педагогічні засади виявлення та подолання насилля у підлітковому середовищі: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.05 / І.А. Хозраткулова. – Миколаїв, 2002. – 203 с.
240. Юрченко О.Ю. Роль віктимної поведінки потерпілих при вчиненні тяжких насильницьких злочинів проти життя та здоров'я особи в Україні: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / О.Ю. Юрченко. – Х., 2004. – 188 с.
241. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України (в ред. від 22 березня 2001 р.) // Відомості Верховної ради України. – 2001. – № 20. – Ст. 102.
242. Йосипів А.О. Насильницька злочинність: детермінанти та протидія органами внутрішніх справ: дис. на здобуття наук. ступ. канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / А.О. Йосипів. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2009. – 290 с.
243. Бачинин В.А. Философия: Энциклопедический словарь / В.А. Бачинин. – СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 2005. – 288 с.

244. Кондратьев Я.Ю. Психологичні особливості організованих злочинних об'єднань / Я.Ю. Кондратьев, С.Д. Максименко, Б.В. Романюк. – К., 2002. – 436 с.
245. Зелінський А.Ф. Корислива злочинна діяльність / А.Ф. Зелінський, М.Й. Коржанський. – К.: Генеза, 1998. – 144 с.
246. Юдин Э.Г. Поведение / Э.Г. Юдин // БСЭ. – 3-е изд. – М., 1975. – Т. 20. – С. 70.
247. Романов В.В. Юридическая психология / В.В. Романов. – М.: Юристъ, 1998. – 488 с.
248. Панов Н.И. Способ совершения преступления и уголовная ответственность / Н.И. Панов. – Харьков: Вища школа, 1982. – 161 с.
249. Тіщенко В.В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насильницьких злочинів: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / В.В. Тіщенко. – Одеса, 2003. – 444 с.
250. Кривошеин П.К. Повторность в советском уголовном праве (теоретические и практические проблемы) / П.К. Кривошеин. – К.: Вища школа, 1990. – 159 с.
251. Закалюк А.П. Організована злочинна діяльність: сутність і потреби нормативного визначення / А.П. Закалюк // Вісник Академії правових наук України. – 2002. – № 1. – С. 130–141.
252. Таганцев Н.С. Русское уголовное право: лекции. Часть общая: в 2 т. / Н.С. Таганцев. – М., 1994. – Т. 1. – 380 с.
253. Кузнецова Н.Ф. Преступление и преступность / Н.Ф. Кузнецова. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1969. – 232 с.
254. Курс советского уголовного права. – Л.: ЛГУ, 1968. – Т. 1. – 683 с.
255. Курс советского уголовного права. – М.: Наука, 1970. – Т. 2. – 516 с.
256. Платонов К.К. Психология / К.К. Платонов, Г.Г. Голубев. – М.: Высшая школа, 1977. – 256 с.
257. Тарарухин С.А. Установление мотива и квалификации преступления / С.А. Тарарухин. – К.: Вища школа, 1977. – 151 с.

258. Овчинский В.С. Основы борьбы с организованной преступностью: монография / В.С. Овчинский, В.Е. Эминов, Н.П. Яблоков. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 400 с.

259. Еникеев Н.И. Юридическая психология: учебник для вузов / Н.И. Еникеев. – М.: НОРМА, 2001. – 517 с.

260. Асеев В.Г. Мотивация поведения и формирование личности / В.Г. Асеев. – М.: Мысль, 1976. – 158 с.

261. Колпакова Л.А. Насилие в семье (виктимологический аспект, вопросы дифференциации ответственности и законодательной техники) / Л.А. Колпакова – М.: Изд-во ООО «Юрлитинформ», 2009. – 196 с.

262. Гальперин П.Я. Введение в психологию / П.Я. Гальперин. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1976. – 150 с.

263. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность / А.Н. Леонтьев. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.

264. Ожегов С.И. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. – 3-е изд., стереотипное. – М., 1996. – 1258 с.

265. Побегайло Э.Ф. Борьба с тяжкими насильственными преступлениями и роль органов внутренних дел в ее осуществлении (криминологический и уголовно-правовой аспекты): автореф. дис. на соис. уч. степени докт. юрид. наук / Э.Ф. Побегайло. – М., 1988. – 22 с.

266. Про ліквідацію насильства стосовно жінок: Декларація ООН, яка була прийнята в грудні 1993 року на Генеральній Асамблеї ООН / ССРСР и международное сотрудничество в области прав человека: документы и материалы / Министерство иностранных дел ССРСР; сост.: В.Н. Баврин и др.; ред. кол.: А.Л. Адамишин. – М.: Междунар. отношения, 1989. – 709 с.

267. Ухвала за касаційними скаргами на вирок Центрально-Міського районного суду м. Горлівки Донецької області // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua

268. Бандурка А.М. Юридическая психология: учебник / А.М. Бандурка, С.П. Бочарова, Е.В. Землянская. – Харьков: Изд-во Нац. ун-та внутр. дел, 2001. – 640 с.

269. Середино-Будський районний суд Сумської області, кримінальна справа № 1-72/2007 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua

270. Синєокий Л.В. Мотивація девіантних форм поведінки особи, що призводить до сексуальних злочинів: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Л.В. Синєокий. – Запоріжжя, 2006. – 254 с.

271. Attridge-Stirling J. On Becoming Natural: PhD thesis / J. Attridge-Stirling. – London: University London, 1997. – 223 p.

272. Auburn T. «You punched him, didn't you?»: versions violence in accusatory interviews / T. Auburn, C. Willig. & S. Drake // In Discourse and Society, 1995. – № 6. – P. 353–386.

273. Франкл В. Человек в поисках смысла / В. Франкл; пер. с англ. – М.: Прогресс, 1990. – 367 с.

274. Humphreys P. Violence within the post-structural economy of shortage / P. Humphreys & E.Kirtsoglou. – London: LSE, Dpt social psychology, 1997. – 25 p.

275. Судебная психиатрия: словарь-справочник / авт.-сост. Н.М. Жариков, Г.В. Морозов, Д.Ф. Хритинин. – М.: Изд-во НОРМА (Изд. группа НОРМА-ИНФРА-М), 2000. – 272 с.

276. Артемов В.М. Правопорядок в современном российском обществе: концептуальные обоснования и инновации / В.М. Артемов. – М., 1998. – 145 с.

277. Про затвердження Порядку розгляду звернень та повідомлень з приводу жорстокого поводження з дітьми або реальної загрози його вчинення: спільний наказ Держкомітету сім'ї та молоді, МВС, МОН, МОЗ від 16.01.2004 р. № 5/34/24/11 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 4. – Ст. 202.

278. Герасіна Л.М. Конфліктологія: підручник / Л.М. Герасіна, М.І. Панов, Н.П. Осипова. – Харків: Право, 2002. – 256 с.

279. Никифоров Б.С. Объект преступления по советскому уголовному праву / Б.С. Никифоров. – М., 1960. – 232 с.

280. Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права. – К., 1995. – 16 с.

281. Минская В.С. Поведение потерпевшего в генезисе преступлений против личности: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / В.С. Минская. – М., 1972. – 317 с.

282. Каховський міськрайонний суд Херсонської області, кримінальна справа № 1-84/10 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua

283. Хохряков Г.Ф. Криминология: учебник / Г.Ф. Хохряков: отв. ред. В.Н. Кудрявцев. – М.: Юристъ, 2000. – 511 с.

284. Туровская М. «Преступления века» и «массовая цивилизация» / М. Туровская // Новый мир. – 1968. – № 7. – С. 236.

285. Коган В.М. Введение в криминологию / В.М. Коган, Б.С. Никифоров; пер. с англ. В. Фокс. – М.: Прогресс, 1980. – 312 с.

286. Знам'янський міськрайонний суд Кіровоградської області, кримінальна справа № 1-254/09 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua

287. Тюрюканова Е.В. Торговля людьми. Социокриминологический анализ / Е.В. Тюрюканова, Л.Д. Ерохина. – М., 2002. – 242 с.

288. Права людини в Україні – 2007. Доповідь правозахисних організацій; за ред. Є. Захарова, І. Рапп, В. Яворського / Українська Гельсінська спілка з прав людини. – Харків: Права людини, 2008. – 304 с.

289. Остроухов В.В. Насилля як предмет філософських рефлексій / В.В. Остроухов. – К.: Український Центр духовної культури, 2000. – 92 с.

290. Классен А.Н. Физическое и психическое насилие в уголовном праве: учеб. пособие / А.Н. Классен, А.Ю. Анохин. – Челябинск: Изд-во ООО «Полиграф-Мастер», 2006. – 86 с.

291. Лоуренс Дж. Насилие / Дж. Лоуренс // Социальная теория и практика. – 1976. – № 9. – С. 57.

292. Берковиц Л. Агрессия: причины, последствия и контроль / Л. Берковиц. – М.: «ОЛМА-ПРЕСС», 2007. – 510 с.

293. Лукаш А.С. Зґвалтування: кримінологічна характеристика, детермінація та їх попередження: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юр наук: спеціальність 12.00.08 / А.С. Лукаш. – Харків, 2007. – 226 с.

294. Левертова Р.А. Ответственность за психическое насилие по советскому уголовному праву / Р.А. Левертова. – Омск: Ом. ВШМ МВД СССР, 1978. – 102 с.

295. Тимчасова Конституція Південної Африки від 1994 р. __// [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.spa.ukma.kiev.ua/konst/article.php?

296. Амосов Н. Моделирование – орудие прогноза и управления / Н. Амосов // Наука и жизнь. – 1967. – № 67. – С. 37–41.

297. Стручков Н. Не так все просто / Н. Стручков, Б. Утевский // Литературная газета. – 1967. – № 48. – С. 38–42.

298. Антонян Ю.М. Преступность и психические аномалии / Ю.М. Антонян, С.В. Бородин. – М.: Наука, 1987. – 208 с.

299. Бойко Е.И. Мозг и психика (физиология, психология, кибернетика) / Е.И. Бойко. – М.: Просвещение, 1969. – 191 с.

300. Лоренц Конрад. Что есть насилие? / Конрад Лоренц. – СПб., 1999. – 297 с.

301. Загальна декларація прав людини 1948 р. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103.

302. Негодченко В.О. Діяльність органів внутрішніх справ щодо попередження злочинів у сучасних умовах: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / В.О. Негодченко. – Х., 2003. – 220 с.

303. Кляйн М. Зависть и благодарность. Исследование бессознательных источников / М. Кляйн; пер. с англ. – СПб.: Б.С.К., 1997. – 96 с.

304. Адлер А. О нервическом характере / А. Адлер. – СПб.: АСТ Университетская книга, 1997. – 288 с.

305. Игошев К.Г. Личность преступника / К.Г. Игошев // Советское государство и право. – 1987. – № 4. – С. 72.
306. Аванесов Г.А. Криминология / Г.А. Аванесов. – М., 1984. – 368 с.
307. Фокс В. Введение в криминологию / В. Фокс; пер с англ. – М., 1980. – С. 38–39.
308. Челидзе В.А. Фрейд и фрейдовские теории / В.А. Челидзе // Вопросы психологии. – 1976. – № 4. – С. 72–73.
309. Овечкин Е.И. Гюстав Тард и теория преступного типа / Е.И. Овечкин. – Казань, 1924. – С. 213–215.
310. Кетле А. Человек, развитие его способностей или опыт социальной физики / А. Кетле. – К., 1965. – 155 с.
311. Сахаров А.Б. Личность преступника и причины преступности в СССР / А.Б. Сахаров. – 1961. – 140 с.
312. Герцензон А.А. Введение в советскую криминологию / А.А. Герцензон. – М.: Юрид. лит., 1965. – 227 с.
313. Про затвердження змін та доповнень до Наказу МВС України від 20.10.2003 р. № 1212: Наказ МВС України № 616 від 30.07.2005 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mvs.gov.ua.
314. Скретнева Н.В. Криминологическая характеристика насилия / Н.В. Скретнева // Юридический институт ИГУ. Сибирский юридический вестник. – 2003. – № 3. – С. 26–29.
315. Раппопорт Рой. Антропология насилия / Рой Раппопорт. – М., 1980. – С. 118.
316. Беккария Чезаре. О преступлениях и наказаниях / Чезаре Беккария. – М., 1939. – 464 с.
317. Ларченко М.О. Кримінологічна характеристика особистості злочинця, винного у статевому злочині: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спеціальність 12.00.08 / М.О. Ларченко. – К., 2009. – 245 с.

318. Фромм Э. Фрейдова теория агрессивности и деструктивности / Э. Фромм // *Анатомия человеческой деструктивности*; пер. с англ. – М.: Республика, 1994. – С. 377–409.

319. Бэрн Р. Агрессия / Р. Бэрн, Д. Ричардсон. – СПб.: Питер, 1997. – 336 с.

320. Berkowitz L. Film violence and cue properties available targets / L. Berkowitz, R.G. Geen // *Journal Personal and Social Psychology*. – 1966. – № 3. – P. 525–530.

321. Bandura A. Social learning and personality development / A. Bandura, R.H. Walters. – New York: Holt, Rinehart and Winston, 1963. – 273 p.

322. Miller N.E. The frustration-aggression hypothesis / N.E. Miller // *Psychological Review*, 1941. – Vol. 48. – P. 337–342.

323. Bandura A. Aggression: A social learning analysis / A. Bandura. – New Jersey: Prentice – Hall Inc., Englewood Cliffs, 1973. – 224 p.

324. Walters R.H. Implication of laboratory studies on aggression for the control and regulations of violence / R.H. Walters // *The Annals of American Academy of Political and Social Science*. – Vol. 364. – March 1966. – P. 60–72.

325. Шайхисламов Р.Б. Конфликтология: учебное пособие / Р.Б. Шайхисламов, И.В. Юдина. – Уфа, 2002. – 275 с.

326. Голина В.В. Научные подходы к деятельности по предупреждению преступности / В.В. Голина // *Проблемы законности: Респ. междувед. науч. сб.* – Х., 1996. – Вып. 31. – С. 127–136.

327. Зигмунд Фрейд. Мы и смерть. По ту сторону принципа наслаждения / Фрейд Зигмунд // *Танатология – наука о смерти*. – СПб., 1994. – 380 с.

328. Монтескье Ш.-Л. О духе законов / Ш.-Л. Монтескье. – М.: Наука, 1955. – 306 с.

329. Кузнецова Н.В. Криминология / Н.В. Кузнецова, Г.М. Миньковский. – М.: Бек, 1998. – 236 с.

330. Кодекс кримінального судочинства Еквадору.

331. Дмитриев А.В. Насилие: социополитический анализ / А.В. Дмитриев, И.Ю. Залысин. – М.: РОССПЭН, 2000. – 328 с.
332. Гаухман Л.Д. Борьба с насильственными посягательствами / Л.Д. Гаухман. – М.: Юридическая литература, 1969. – 146 с.
333. Зелінський А.Ф. Корислива злочинна діяльність / А.Ф. Зелінський, М.Й. Коржанський. – К.: Генеза, 1998. – 144 с.
334. Крижна Л.В. Попередження злочинів, що вчинюються у сфері сімейно-побутових відносин: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / Л.В. Крижна. – Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2002. – 206 с.
335. Бойцов А.И. Понятие насильственного преступления / А.И. Бойцов // Криминологические и уголовно-правовые проблемы борьбы с насильственной преступностью. – Л., 1988. – С. 136.
336. Уголовный кодекс Испании / под ред. Н.Ф. Кузнецовой, Ф.М. Решетникова. – М.: Зерцало, 1998. – 218 с.
337. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар: – 2-е вид., перероб. та допов. / за заг. ред. В.Т. Маляренка, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – Х., 2004. – 435 с.
338. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред. Ю.І. Римаренко, Я.Ю. Кондратьєв, В.Я. Тацій, Ю.С. Шемшученко. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2005. – Т. II. Права людини у контексті поліцейської діяльності. – 1224 с.
339. Большая Советская Энциклопедия. – Изд. 3-е. – М., 1974. – Т. 17. – 646 с.
340. Кудрявцев В.Н. Причины правонарушений / В.Н. Кудрявцев. – М., 1975. – 134 с.
341. Карпец И.И. Современные проблемы уголовного права и криминологии / И.И. Карпец. – М.: Юридическая литература, 1976. – 224 с.
342. Блувштейн Ю.Д. Криминологическая характеристика и профилактика отдельных видов преступности / Ю.Д. Блувштейн. – Минск. 1980. – 276 с.

343. Конституція України. – К.: Українська Правнича Фундація, 1996. – 64 с.
344. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю.С. Шемшученка. – К.: ТОВ «Вид-во «Юридична думка», 2007. – 992 с.
345. Ферри Э. Преступные типы в искусстве и литературе / Э. Ферри. – СПб.: Тип. В.Я. Мильштейна, 1908. – 175 с.
346. Шиканов В.И. Криминалистическая виктимология и практика расследования убийств: учеб. пособие / В.И. Шиканов. – Иркутск: Иркутск. гос. ун-т, 1979. – 45 с.
347. Войтенко С.Г. Криминологическое исследование виктимности потерпевших / С.Г. Войтенко. – Белгород, 2000. – 169 с.
348. Черненко М. Подолати злочинність можна лише спільними зусиллями / М. Черненко // Вісник прокуратури. – 2002. – № 2. – С. 48–55.
349. Василевич В. Поняття кримінологічної характеристики насильницьких злочинів / В. Василевич // Право України. – 1997. – № 12. – С. 82–84.
350. Гаухман Л.Д. Насилие как средство совершения преступления / Л.Д. Гаухман. – М., 1974. – 177 с.
351. Иншаков С.М. Криминология: учебник / С.М. Иншаков. – М.: Юриспруденция, 2000. – 432 с.
352. Горелик И.И. Прилож. к канд. дисс. «Уголовно-правовая охрана личной собственности граждан» / И.И. Горелик. – Л., 1947. – 85 с.
353. Степичев С.С. Ответственность за хищение личного имущества граждан / С.С. Степичев // Социалистическая законность. – 1961. – № 5. – С. 49.
354. Антонян Ю.М. Криминология. Избранные лекции / Ю.М. Антонян. – М.: Логос, 2004. – 174 с.
355. Ераксин В.В. Ответственность за грабеж / В.В. Ераксин. – М., 1972. – 154 с.

356. Владимиров В.А. Квалификация хищений личного имущества / В.А. Владимиров. – М., 1974. – 256 с.

357. Иващенко А.В. Методология правового исследования насилия / А.В. Иващенко, А.И. Марцев // Социально-правовые проблемы борьбы с насилием. – Омск, 1996. – С. 4.

358. Артемов В.М. Правопорядок в современном российском обществе: концептуальные обоснования и инновации / В.М. Артемов. – М., 1998. – 192 с.

359. Сердюк Л.В. Насилие: криминологическое и уголовно-правовое исследование / Л.В. Сердюк; под ред. С.П. Щербы. – М.: ООО Изд-во «Юрлитинформ», 2002. – 384 с.

360. Комментарий к УК РСФСР. Юридическая литература. – М., 1963. – 584 с.

361. Комментарий к УК РСФСР. Юридическая литература. – М., 1971. – 742 с.

362. Про внесення змін до наказу МВС від 4 жовтня 2003 № 1155. МВС України: Наказ від 27 квітня 2009 р. // Офіційний вісник України. – 2009. – № 41. – Ст. 1385.

363. Гоббс Т. Избранные произведения в двух томах / Томас Гоббс. – Том 1. – М., 1964. – 583 с.

364. Ортинський В.Л. Поліція США – МВС // ЛІВС при НАВСУ / В.Л. Ортинський, О.І. Остапенко, О.В. Ряшко. – Львів, 2003. – 139 с.

365. Акт про матеріальне забезпечення, Південно-Африканська Республіка. – від 15 березня 1991 року. – № 2. – 58 с.

366. Судова статистика 2008–2009 рр. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.scourt.gov.ua.

367. Юридичні аспекти захисту жертв насильства в сім'ї / уклад. Л.М. Мандрика. – Харків: ХОС «Молодіжні ініціативи», 2005. – 20 с.

368. Насильство в сім'ї та діяльність органів внутрішніх справ по його подоланню: інформ.-практич. посібник. – Дніпропетровськ: УМВС України в Дніпропетровській області, 2006. – 72 с.

369. Опыт и стандарты, используемые в международной практике по вопросам защиты женщин от насилия. – М., 2000. – 177 с.

370. Про судову практику в справах про злочини, пов'язані з порушенням режиму відбування покарання в місцях позбавлення волі: Постанова ПВСУ № 2 від 26.03.1993 р. (з наступними змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.scourt.gov.ua

371. Конвенція ООН про права дитини: ратифікована Постановою Верховною Радою УРСР від 27 лютого 1991 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 13. – Ст. 145.

372. Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення. Прогалини у кримінальному законодавстві. Тези і реферати доповідей, тексти повідомлень. – Львів, 2008. – 352 с.

373. Фріс П.Л. Нарис історій кримінально-правової політики України: монографія / П.Л. Фріс. – К.: Атіка, 2005. – 124 с.

374. Навроцький В.О. Кримінальне право України. Особлива частина: курс лекцій / В.О. Навроцький. – К.: Т-во «Знання»; КОО, 2000. – 771 с.

375. Меркулова В.О. Кримінальна відповідальність: окремі теоретичні та соціально-правові аспекти: монографія / В.О. Меркулова. – Одеса: ОЮІ ХНУВС, 2007. – 225 с.

376. Костенко О.М. Проблема сучасної цивілізації (в українському контексті): монографія / О.М. Костенко. – Черкаси: СУЕМ, 2008. – 112 с.

377. Маркс К. Сочинения. 2-е изд. / К. Маркс, Ф. Энгельс. – Т. 1. – 1957. – 548 с.

378. Гумін О.М. Теоретичні основи боротьби з наркотизмом серед засуджених до позбавлення волі / О.М. Гумін, П.В. Мельник. – Ірпінь: Академія ДПС України, 2000. – 418 с.

379. Гумін О.М. Кримінологія / О.М. Гумін, П.В. Мельник. – К.: УФЕІ, 1999. – 252 с.

380. Ківенко Н.В. Філософсько-психологічні підвалини кримінології як науки: монографія: у 3 т. / Н.В. Ківенко, І.І. Лановенко, П.В. Мельник. – К., 2001. – 678 с.

381. Ривман Д.В. Виктимологические факторы и профилактика преступлений / Д.В. Ривман. – ВПУ МВД СРСР, 1975. – 108 с.

382. Ищенко М.В. Социальные практики предотвращения домашнего насилия над женщинами: дисс. на соискание уч. степени канд. соц. наук: спец. 22.00.04. / М.В. Ищенко. – Саратов, 2005. – 150 с.

383. Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів і зловживання владою: Прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 29 листопада 1985 р. // Права людини і професійні стандарти для юристів у документах міжнародних організацій. – Амстердам – Київ, 1996. – С. 159–161.

384. Ичманская И.В. Виктимологическая профилактика насильственных преступлений против личности / И.В. Ичманская. – М., 2002. – 143 с.

385. Витивцкая В.В. Криминологические проблемы предупреждения преступных посягательств: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / В.В. Витивцкая. – К., 2002. – 222 с.

386. Локк Д. Опыт о человеческом разуме / Джон Локк. – М., 1898. – 624 с.

387. Рябчинська О.П. Боротьба з розповсюдженням порнографічних предметів і творів, що пропагують культ насильства і жорстокості: дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / О.П. Рябчинська. – Запоріжжя, 2002. – 216 с.

388. Косівський районний суд Івано-Франківської області, кримінальна справа № 1-198 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua.

389. Глумачний словник сучасної російської мови В.І. Даля. Русско-украинский – украинско-русский словарь. – 2006. – Изд-во: АСТ Восток-Запад / Владимир Даль, 2004. – 1399 с.

390. Тринько Р.І. Злочинність в Україні / Р.І. Тринько. – Львів, 2007. – 55 с.

391. Платон. Собр. соч.: в 4 т. / Платон // РАН Ин-т философии. – М.: Мысль, 1994. – Т. 1. – 749 с.

392. Кримінологія: навч. посібник [О.М. Джу́жа, В.В. Васи́левич, Ю.Ф. Іванов, П.М. Опанасенко, В.Г. Пшеничний, В.Г. Сюра́вчик]; за заг. ред. О.М. Джу́жи. – К.: Прецедент, 2004. – 208 с.

393. Ветров Н.И. Уголовное право. Общая и Особенная части / Н.И. Ветров. – М., 1999. – 468 с.

394. Антонян Ю.М. Преступная жестокость / Ю.М. Антонян. – М., 1994. – 150 с.

395. Гаухман Л.Д. Проблемы уголовно-правовой борьбы с насильственными преступлениями в СССР / Л.Д. Гаухман. – Саратов: Изд-во Саратовского университета, 1981. – 159 с.

396. Права людини в Україні – 2006. Доповідь правозахисних організацій / Є. Захаров, І. Рапп, В. Яворський; Українська Гельсінська спілка з прав людини, Харківська правозахисна група. – Харків: Права людини, 2007. – 390 с.

397. Про звернення громадян: Закон України від 2 жовтня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 47. – Ст. 256.

398. Про державну службу: Закон України від 16 грудня 1993 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 52. – Ст. 491.

399. Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23 грудня 1997 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 20. – Ст. 99.

400. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 березня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992 – №. 27. – Ст. 382.

401. Знам'янський міськрайонний суд Кіровоградської області, кримінальна справа № 1-119/07 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua

402. Про вжиття додаткових заходів щодо профілактики та запобігання жорстокому поводженню з дітьми: Наказ МОН від 25 грудня 2006 р. – № 844 //

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.uapravo.net/data2008/base30/ukr30606.htm.

403. Исаев Н.А. Сексуальные преступления как объект криминологии / Н.А. Исаев. – СПб. Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2007. – 486 с.

404. Доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини про стан дотримання та захисту прав і свобод людини і громадянина // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: grom-bezpeka.pp.ua/publ/4-1-0-216.

405. Костенко О. Концепція модернізації криминології у світлі соціального натуралізму (про основи «натуралістичної» криминології) / О. Костенко // Право України. – 2009. – № 7. – С. 31–38.

406. Про затвердження Комплексної програми профілактики правопорушень на 2007-2009 роки: Постанова Кабінету міністрів України від 20 грудня 2006 р. // Офіційний вісник України. – 2006. – № 51. – Ст. 3418.

407. Грищук В.К. Методологічні проблеми правової реформи. Концепція розвитку законодавства України / В.К. Грищук // Матеріали науково-практичної конференції. – К., 1996, – С. 51–58.

408. Шарапов Р.Д. Физическое насилие в уголовном праве / Р.Д. Шарапов. – СПб.: Изд-во «Юридический центр ПРЕСС», 2001. – 298 с.

409. Шатунова С.А. Дослідження особи насильницького злочинця: потреби теорії та практики / С.А. Шатунова // Вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – № 2. – С. 131–135.

410. StatistikaMVS_2006, StatistikaMVS_2007, StatistikaMVS_2008, StatistikaMVS_2009 // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://mvs.gov.ua>

411. Машинская Н.В. Насилие в семье (криминологические и уголовно-правовые аспекты): дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 20.08.11. / Н.В. Машинская. – М., 2001. – 163 с.

412. Макарова Н.И. Проблемы насилия-ненасилия в отечественном образовании (социально-философский анализ): дисс. на соискание уч. степени

канд. философ. наук: спец. 09.00.11. / Н.И. Макарова. – Новосибирск, 2003. – 209 с.

413. Шевченко О.В. Феномен насилия в международно-этических конфликтах современности: дисс. на соискание уч. степени канд. полит. наук: спец. 23.00.04. / О.В. Шевченко. – М., 2004. – 157 с.

414. Калинина С.Б. Профессиональная деятельность консультанта кризисного центра по оказанию психологической помощи женщинам в ситуациях насилия: дисс. на соискание уч. степени канд. псих. наук: спец. 19.00.13. / С.Б. Калинина. – Тверь, 2002. – 177 с.

415. Кропалева Т.Н. Роль насилия в генезисе противоправного поведения подростка: дисс. на соискание уч. степени канд. псих. наук: спец. 19.00.01. / Т.Н. Кропалева. – М., 2002. – 131 с.

416. Финько Е.О. Преступления, совершаемые в сфере семейных отношений на почве наркомании и алкоголизма, и проблемы их предупреждения: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. / Е.О. Финько. – М., 2002. – 187 с.

417. Кравцова О.А. Сексуальное насилие как психологическая травма: дисс. на соискание уч. степени канд. псих. наук: спец. 19.00.01 / О.А. Кравцова. – М., 2000. – 195 с.

418. Кувшинов В.И. Психологические условия реализации насилия в конфликтном взаимодействии: дисс. на соискание уч. степени канд. псих. наук: спец. 19.00.05. / В.И. Кувшинов. – Курск, 2005. – 145 с.

419. Никитина А.А. Криминологическая характеристика и предупреждение бытового насилия в отношении несовершеннолетних: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. / А.А. Никитина. – Ростов-на-Дону, 2005. – 209 с.

420. Ибрагимов Р.П. Проблема социального насилия как фактор исторического процесса: дисс. на соискание уч. степени доктора философ. наук: спец. 09.00.11. / Р.П. Ибрагимов. – Хакасский гос. университет, 2003. – 229 с.

421. Никулина Э.А. Организационно-педагогическая система профилактики насилия над детьми в семье: дисс. на соискание уч. степени канд. педаг. наук: спец. 13.00.01. / Э.А. Никулина. – Саратов, 2004. – 182 с.

422. Ладыкова О.В. Психологические особенности взаимодействий команды специалистов, работающих по предотвращению насилия, и жестокого обращения с детьми: дисс. на соискание уч. степени канд. псих. наук: спец. 19.00.07. / О.В. Ладыкова. – М., 2004. – 147 с.

423. Про судову практику у справах про злочини проти власності: Постанова № 10 Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 року // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.scourt.gov.ua/.../AC7F8F4B0AC00B5BC2257666004F1DAB.

424. Власов Д.В. Криминологическая характеристика и предупреждение рецидива насильственных преступлений против собственности: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. / Д.В. Власов. – М., 2006. – 208 с.

425. Лиманская И.В. Виктимологическая профилактика насильственных преступлений против личности: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. / И.В. Лиманская. – М., 2002. – 178 с.

426. Исаков А.А. Криминологическая характеристика и предупреждение насильственных преступлений, совершаемых в семье: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. / А.А. Исаков. – М., 2004. – 204 с.

427. Жижкин А.Е. Криминологическое изучение насильственных преступлений, совершаемых в сфере экономической деятельности, и их предупреждение органами внутренних дел: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. / А.Е. Жижкин. – М., 2004. – 198 с.

428. Федяев С.В. Криминологическая характеристика и предупреждение рецидива насильственных преступлений несовершеннолетних: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. / С.В. Федяев. – Рязань, 2004. – 201 с.

429. Петровский А.В. Индивидуальное криминологическое прогнозирование совершения корыстно-насильственных преступлений молодежью: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. / А.В. Петровский. – Краснодар, 2002. – 221 с.

430. Крупка Ю.Н. Криминологические проблемы предупреждения насильственных преступлений, совершаемых в сфере лично-бытовых отношений: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. / Ю.Н. Крупка. – К., 1985. – 206 с.

431. Попович О.М. Криминологическая характеристика групповых корыстно-насильственных преступлений и их предупреждение органами внутренних дел: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. / О.М. Попович. – М., 2000. – 195 с.

432. Кулаков А.В. Уголовно-правовой и криминологический аспекты насильственных действий сексуального характера: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. / А.В. Кулаков. – Рязань, 2004. – 199 с.

433. Кириллов С.И. Основы теории криминологического исследования корыстно-насильственных преступлений и их предупреждение: дисс. на соискание уч. степени доктора юрид. наук: спец. 12.00.08. / С.И. Кириллов. – М., 1999. – 436 с.

434. Фролов М.Г. Предупреждение насильственных преступлений, совершаемых с внезапно возникшим умыслом: дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. / М.Г. Фролов. – М., 2006. – 175 с.

435. Гишинский Я. Девиантология: социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств и других «отклонений» / Я. Гишинский. – 2-е изд., испр. и доп. – СПб.: Издательство Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2007. – 528 с.

436. Даньшин І.М. Кримінологія: Особлива частина: навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей вищих закладів освіти / І.М. Даньшин, В.В. Голіна, О.Г. Кальман. – Харків: Право, 1999. – 232 с.

437. Кондратюк Л.В. Антропология преступления (микрoкриминалогия) / Л.В. Кондратюк. – М.: Издательство НОРМА, 2001. – 344 с.
438. Березин С.В. Предупреждение подростковой и юношеской наркомании / С.В. Березин, К.С. Лисецкий, И.Б. Орешникова. – М.: Изд-во Института Психотерапии, 2000. – 256 с.
439. Кудрявцев В.Н. Стратегии борьбы с преступностью / В.Н. Кудрявцев. – М.: Юнисть, 2003. – 352 с.
440. Коновалова В.О. Юридична психологія. Академічний курс / В.О. Коновалова, В.Ю. Шепітько. – К.: Видавничий дім, 2004. – 421 с.
441. Михайлов А.Е. Виктимологические аспекты профилактики некорыстных насильственных преступлений / А.Е. Михайлов. – К.; НВТ «Правник» – НАВСУ, 1998. – 44 с.
442. Иванова В.В. Преступное насилие: учебное пособие для вузов / В.В. Иванова. – М.: ЮИ МВД РФ, Книжный мир, 2002. – 83 с.
443. Наумов А.В. Уголовно-правовое значение насилия / А.В. Наумов // Насильственная преступность / [А.В. Бородин, Г.Л. Кригер, С.В. Кудрявцев и др.]; под ред. В.Н. Кудрявцева и А.В. Наумова. – М.: Спарк, 1997. – С. 49–65.
444. Долгова А.И. Криминология: учебник / А.И. Долгова. – М.: Раритет, 1999. – 107 с.
445. Минская В.С. Виктимологические факторы и механизм преступного поведения / В.С. Минская, Г.И. Чечель. – Барнаул: Алтайский ун-т., 1988. – 152 с.
446. Тростюк З.А. Концептуальні засади побудови термінологічного розділу у КК України / З.А. Тростюк // Кримінальний кодекс України 2001 року: проблеми застосування і перспективи удосконалення (до 5-ої річниці прийняття КК України): матеріали міжнародної науково-практичної конференції 7–8 квітня 2006 р. Частина 2. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2006. – С. 217–221.
447. Про організацію діяльності органів досудового слідства Міністерства внутрішніх справ України: Наказ МВС від 31.03. 2008 р. № 160 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mvs.gov.ua.

448. Ратинов А.Р. Социально-психологические аспекты юридической теории и практики / А.Р. Ратинов // Прикладные проблемы социальной психологии. – М.: Юридическая литература, 1983. – С. 15–18.

449. Дагель П.С. «Вина» потерпевшего в уголовном праве / П.С. Дагель // Сов. юстиция. – 1967. – № 6. – С. 50–60.

450. Вандышев В.В. Воздействие на жертву преступления как средство побуждения ее к участию в противодействии расследованию / В.В. Вандышев // Человек против человека. Преступное насилие. – СПб.: Питер, 1994. – С. 32–36.

451. Гишинский Я.Й. Криминология. Теория. История. Эмпирическая база, социальный контроль: курс лекций / Я.Й. Гишинский. – СПб.-М.-Харьков-Минск: Питер. – 2002. – 172 с.

452. Кудрявцев И.А. Криминальная агрессия (экспертная типология и судебно-психологическая оценка) / И.А. Кудрявцев, Н.А. Ратинова – М.: Изд-во Моск. ун-та, 2000. – 192 с.

453. Костенко О.М. Проблема сучасної цивілізації (в українському контексті): монографія / О.М. Костенко – Черкаси: СУЕМ, 2008. – 112 с.

454. Петин И.А. Механизм преступного насилия / И.А. Петин. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. – 349 с.

455. Голіна В.В. Попередження насильства у сім'ї – захист прав людини / В.В. Голіна // Права людини і правова держава: тези доп. та наук. повідомлення наук. конференц. проф.-виклад. складу (10–11 грудня 1998 р.) – Харків: Нац. юрид. акад. України, 1998. – С. 112–114.

456. Фромм Э. Типы агрессии / Э. Фромм // Психология человеческой агрессивности. – Минск: Прогрес, 1999. – С. 177–192.

457. Бэррон Р. Агрессия / Р. Бэррон, Д. Ричардсон, – СПб.; М.; Минск: Питер, 1999. – 227 с.

458. Гроф С. Путешествие в поисках себя: измерения сознания: новые перспективы / С. Гроф. – М.: АСТ, 2001. – 55 с.

459. Про вдосконалення роботи підрозділів дізнання ОВС: Наказ МВС України від 02.09.2008 р. № 422 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: mvs.gov.ua

460. Валуйська М.Ю. Кримінологічна характеристика особистості злочинців, що вчинили умисні вбивства при обтяжуючих обставинах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 / М.Ю. Валуйська. – Харків, 2002. – 19 с.

461. Зелінський А.Ф. Кримінологія: навчальний посібник / А.Ф. Зелінський. – Х.: Рубікон, 2000. – 239 с.

462. Джужа О.М. Кримінологія: підручник для студентів вищих навчальних закладів / О.М. Джужа, Я.Ю. Кондратьєв, О.Г. Кулик, П.П. Михайленко та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2002. – 416 с.

463. Резник Г.М. Личность преступника: правовое и криминологическое содержание / Г.М. Резник // Личность преступника и уголовная ответственность. Правовые и криминологические вопросы. – Саратов: Изд-во Саратовского ун-та, 1981. – С. 29–44.

464. Гельфанд И.А. Предупреждение преступлений – основа борьбы за искоренение преступности / И.А. Гельфанд и др. – М.: Юрид. лит., 1964. – 203 с.

465. Карпец И.И. Наказание. Социальные, правовые и криминологические проблемы / И.И. Карпец. – М.: Юрид. лит., 1973. – 287 с.

466. Кудрявцев В.Н. Правовое поведение: норма и патология / В.Н. Кудрявцев. – М.: Наука, 1982. – 287 с.

467. Осипов П.П. Комплексное изучение системы воздействия на преступность (методологические и теоретические основы) / П.П. Осипов. – Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1978. – 150 с.

468. Теоретические основы предупреждения преступности; отв. ред. В.К. Звирбуль, В.В. Клочков, Г.М. Миньковский. – М.: Юрид. лит., 1977. – 255 с.

469. Зудин В.Ф. Социальная профилактика преступлений (Криминологические и криминалистические проблемы) / В.Ф. Зудин. – Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1983. – 188 с.

470. Бородин С.В. Борьба с преступностью: теоретическая модель комплексной программы / С.В. Бородин. – М.: Юрид. лит., 1985. – 396 с.

471. Бышевский Ю.В. Латентная преступность и правосознание: учеб. пособие / Ю.В. Бышевский, А.А. Конев. – Омск: Омск. ВШМ МВД СССР, 1986. – 74 с.

472. Конев А.А. Основные криминологические характеристики латентной преступности / А.А. Конев. – Омск: Омск. высш. шк. милиции МВД СССР, 1980. – 47 с.

473. Оболенцев В.Ф. Исследование латентной преступности методом анкетирования населения / В.Ф. Оболенцев // Проблемы законности: Республ. міжвід. наук. зб. – Вип. 43. – Х.: Нац. юрид. академія України, 2000. – С. 162–165.

474. Попович В.М. Теоретико-методологічний рівень розробки проблеми латентності злочинів / В.М. Попович // Право України. – 1999. – № 11. – С. 106–111.

475. Шляпочников А.С. Выявление латентной преступности / А.С. Шляпочников, Г.И. Забрянский // Сов. государство и право. – 1971. – № 5. – С. 98–103.

476. Философский энциклопедический словарь. – М., 1989. – 815 с.

477. Даль В.И. Толковый словарь живого великорусского языка: в 4-х т. / В.И. Даль. – М., 1998. – Т. 3. – 556 с.

478. Шпаковский С.Н. Насилие как уголовно-правовая категория / С.Н. Шпаковский // Насилие: криминальные формы проявления. Совершенствование мер борьбы: материалы научно-практической конференции. – Часть 1. – Челябинск, 1999. – С. 30.

479. Бажанов М.І. Кримінальне право України: Загальна частина: підруч. – 2-е вид., перероб. та допов. / М.І. Бажанов, В.В. Сташис, В.Я. Тацій. – К., 2005. – 342 с.

480. Безопасность: насилие в семье. Гражданский актив Киева // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://aktiv.org.ua>.

481. Уголовный кодекс Республики Польша / науч. ред. к.ю.н., доц. А.И. Лукашов, д.ю.н., проф. Н.Ф. Кузнецова; вступ. статья к.ю.н., доц.

А.И. Лукашова, к.ю.н., проф. Э.А. Саркисовой; пер. с пол. Д.А. Барилевич. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 234 с.

482. Уголовный кодекс Республики Узбекистан (с изм. и доп. на 15 июля 2001 г.). Вступ. статья М.Х. Рустамбаева, А.С. Якубова, З.Х. Гулямова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 338 с.

483. Уголовный кодекс Франции / пер. в соавт. М. Гарф, М. Щорс. – М.: Юридический колледж МГУ, 1993. – 212 с.

484. Уголовный кодекс Республики Молдова / вступ. статья канд. юрид. наук А.И. Лукашова. Текст офиц. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 408 с.

485. Про судову практику в справах про хуліганство: Постанова Пленуму Верховного Суду України (надалі постанова ПВСУ) № 10 від 22.12.2006 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.scourt.gov.ua.

486. Про судову практику в справах про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості особи: Постанова ПВСУ № 5 від 30.05.2008 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.scourt.gov.ua.

487. Про судову практику в справах про корисливі злочини проти приватної власності: Постанова ПВСУ № 12 від 25.12.1992 р. (з наступними змінами та доповненнями) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.scourt.gov.ua.

488. Про судову практику в справах про злочини проти життя та здоров'я особи: Постанова ПВСУ № 2 від 07.02.2003 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.scourt.gov.ua.

489. Про застосування судами законодавства про відповідальність за втягнення неповнолітніх у злочинну та іншу антигромадську діяльність: Постанова ПВСУ № 2 від 27.12.2004 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.scourt.gov.ua.

490. Джужа О.М. Курс кримінології: Особлива частина: підручник: у 2 кн. / О.М. Джужа, М.В. Корнієнко, Б.В. Романюк, І.М. Мельник та ін. – К.: Юрінком Інтер, 2001. – Кн. 1. – 480 с.

491. Долгова А.И. Криминология: учебник для юридических вузов / А.И. Алексеев, Ю.Н. Аргунова, С.В. Ванюшкин и др. – М.: НОРМА: ИНФРА-М, 1999. – 784 с.

492. Аналіз судових рішень по кримінальних справах про насильницькі злочини // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.reyestr.court.gov.ua.

493. Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: монографія / О.М. Литвинов. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2008. – 513 с.

494. Бедриківський В.В. Бандитизм: соціально-правовий і криминологічний аналіз: монографія / В.В. Бедриківський, О.М. Литвинов, О.Н. Ярмиш. – Харків: Вид-во ХНУВС, 2009. – 168 с.

495. Литвинов А.Н. Противодействие преступности: учебное пособие / А.Н. Литвинов, Л.М. Давыденко, М.Л. Давыденко и др. - К.: «Хай-Тек Пресс», 2011. – 200 с.

496. Литвинов О.М. Соціально-правовий механізм протидії злочинності в Україні: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.07 / О.М. Литвинов. – Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2002. – 20 с.

497. Коваленко В.В. Деякі висновки щодо існування організованої злочинності та заходи протидії // Роль органів внутрішніх справ у сфері запобігання та протидії насильству в суспільстві: матеріали міжнародної науково-практичної конференції / В.В. Коваленко. – Львів, 2000. – С. 31–35.

498. Коваленко В.В. Особистість «економічного злочинця» / В.В. Коваленко // Міліція України. – К., 2004. – № 8. – С. 20–22.

499. Коваленко В.В. Поняття економічної злочинності: криминологічний аспект / В.В. Коваленко // Вісник Одеського університету внутрішніх справ. – Одеса, 2004. – № 1. – С. 93–98.

500. Коваленко В.В. Сучасна масова комунікація: носій добра чи криминогенний фактор / В.В. Коваленко // Право України. – К., 2008. – № 4. – С. 84–89.

501. Богатирьов І.Г. Кримінологічні засади запобігання злочинності у великому місті на регіональному рівні: монографія / І.Г. Богатирьов, М.О. Кисельов. – Б.: ПФПА, 2010. – 160 с.

502. Богатирьов І.Г. Кримінологічні засади запобігання статевим злочинам: монографія / І.Г. Богатирьов, М.О. Ларченко. – Ніжин: Видавець ПП Лисенко М.М., 2010. – 219 с.

503. Богатирьов І.Г. Кримінологічна характеристика запобігання насильства в сім'ї / І.Г. Богатирьов, В.О. Скорикова // Вісник Запорізького національного університету. – 2010. – № 2. – С. 142–145.